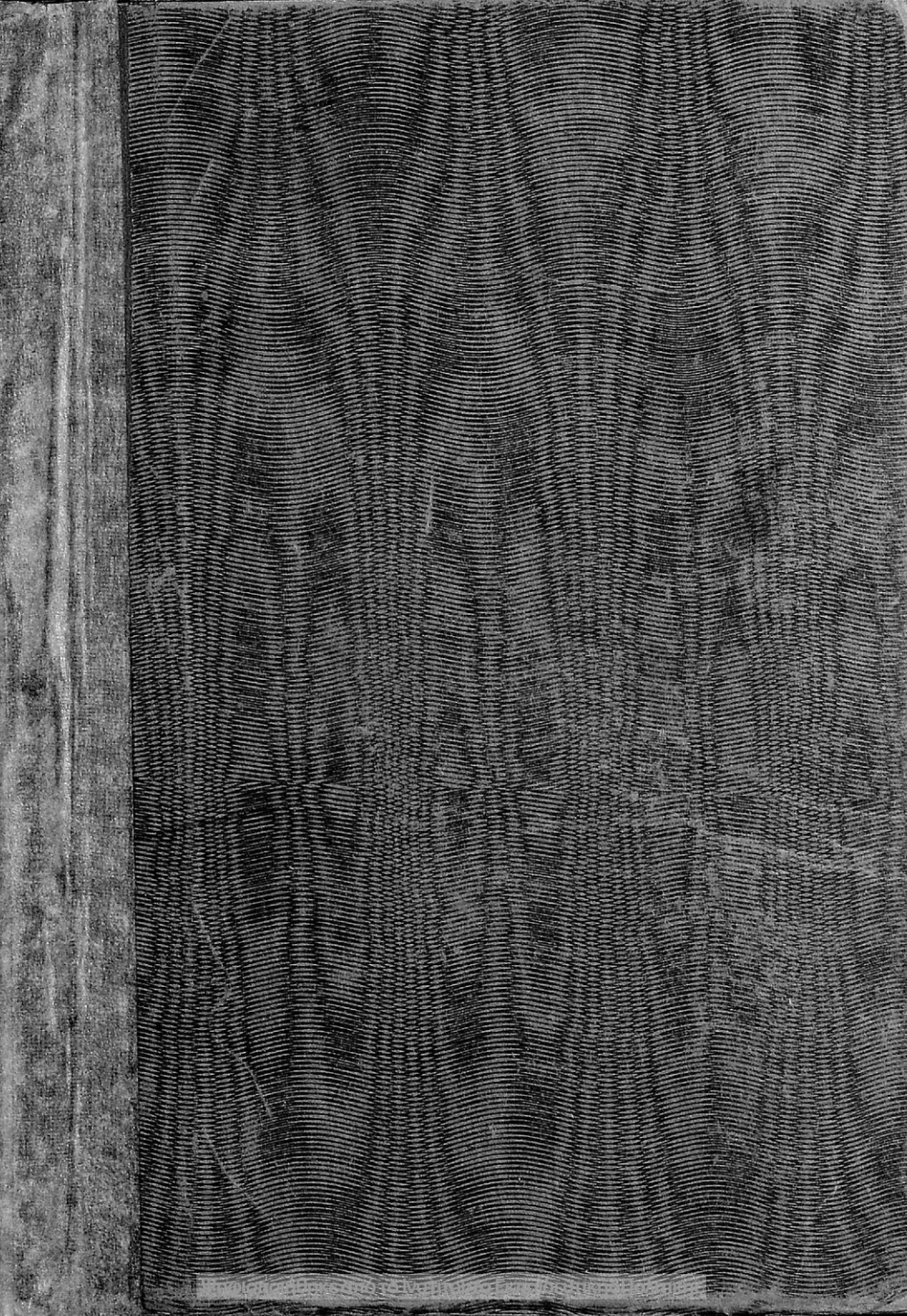

Πάντων ἀνέχρατον κατένευ
ἢ μὴ γένοιτο τὴν δικαιο
κρασίαν τοῦ ἀγαθέως

Μη δε

Ἐλευθερία Κασάφης.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ

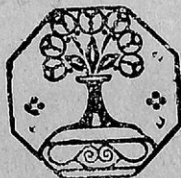
ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΣΤ. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΑΤΗ

ΑΝΤΙΤΥΠΑ 2000

	56959
Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας	5-8-36
Τιμὴ ἄνευ βιβλιοσήμου . . .	Δραχ. 58.80
Ἀξία βιβλιοσήμου	» 23.50
Πρόσθετος φόρος Ἀναγκ. δανείου »	7.—
Συνολικὴ ἀξία Δρ.	89.30

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΑΘΗΝΑΙ - ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1936

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26/8/33

Ἀριθ. πρωτ. 41719

Πρὸς

τὸν κ. Ἀλέξανδρον Γ. Σαρῆν.

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ ταῦταρίθμου ὑπουργικῆς ἀποφάσεως, ἐκδοθείσης τὴν 1/8/1933 καὶ δημοσιευθείσης τὴν 9/8/1933 εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 78 φύλλον τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως, στηριζομένης δὲ εἰς τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ Νόμου 5045 καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπείας, τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 82 πρακτικὸν αὐτῆς, ἐνεκρίθη ὡς διδακτικὸν βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Δ' τάξεως τῶν Γυμνασίων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον **Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα** βιβλίον σας, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως συμμορφωθῇτε πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν εἰσηγητῶν.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ
Ο ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΗΣ
Ν. Σμυρνῆς

Ἄρθρον 6 τοῦ ἀπὸ 21ης Σεπτεμβρίου 1932
Προεδρ. Διατάγματος.

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς, πρὸς ἀντιμέτωπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ ἐξωφύλλου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ε. Φ. ΣΥΛΛ.
Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ε. Φ. ΣΥΛΛ.
Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

Αρ. 45207

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥΣ
ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Ἐγκεκριμένη κατὰ τὸν νόμον 3438

Ν. ΣΙΔΕΡΗ
ΟΥ-52

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἀριθ. { Πρωτ. 33418
Διεκπ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17/6/30

Π ρ ο ς

τὸν κ. Ἰω. Ν. Σιδέρην, βιβλιοεκδότην

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας ταῦταρίθμου καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πράξεως καταχωρηθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 65 τῆς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (Τεύχος Β') ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν διδακτικὸν βιβλίον **Χ. Θεοδωρίδου καὶ Α. Λαζάρου «Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων» (Ἑλληνικὴ καὶ Εὐρωπαϊκὴ θης Γυμν.)** διὰ πέντε σχολικὰ ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—31 ἕως τέλους τοῦ 1934—35, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ συνταχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον
αὐθιμερὸν
Ὁ Τμηματάρχης
Ν. ΚΑΜΠΕΡΗΣ

Πάν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν συγγραφέων καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Σιδέρης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ἡ Γενικὴ Ἱστορία διαιρεῖται, καθὼς γνωρίζομεν, εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους, τὴν ἀρχαίαν, τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν.

Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν δύο πρώτων περιόδων ἐμελετήσαμεν κυρίως τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐθνικὴ μας ἱστορία, ἰδίως ὅμως διότι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ προπάντων οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔχουν σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρῶτοι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀνεπτύχθησαν διανοητικῶς, προήγαγον τὰς τέχνας εἰς μεγάλην τελειότητα, ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ γενικῶς ἐδημιούργησαν ἀξιοθαύμαστον πολιτισμόν.

Ἐμελετήσαμεν ἐπίσης τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς Ἕλληνας ἀνεπτυγμένος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐτελειοποίησεν τὴν διοίκησιν καὶ τὴν νομοθεσίαν, ἦλθεν εἰς στενωτάτην σχέσιν πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος καὶ ἀφῆκε βαθύτατα ἔχνη τῆς διαβάσεώς του εἰς τὸν βίον τῶν νεωτέρων λαῶν.

Ἡ ἱστορία τῶν νέων χρόνων διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν δύο πρώτων περιόδων. Κατὰ τοὺς νέους χρόνους τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν εἶναι πλέον εἰς τὴν πρωτοπορίαν τῶν λαῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Προπορεύονται τώρα ἄλλα ἔθνη, τὰ ὁποῖα συνεχίζουν τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῶν μεγάλων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Τὰ ἔθνη αὐτὰ εἶναι πρῶτον οἱ Νεολατῖνοι (Ἰταλοί, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Πορτογάλλοι κλπ.), ἔπειτα οἱ Γερμανοὶ (κυρίως Γερμανοί, Σκανδιναβοί, Ἀγγλοσάξονες), τέλος οἱ Σλαῦοι (Ρῶσσοι, Πολωνοί, Τσέχοι κλπ.), οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται ὀλίγον ἀργότερα εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας. Οἱ λαοὶ αὗτοί εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἡ

ιστορία τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶναι κυρίως ἱστορία τῶν λαῶν τούτων. Ἡ ἱστορικὴ μας μόρφωσις θὰ εἶναι ἐλλιπής, ἂν δὲν μάθωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν τούτων.

ΟΙ ΜΕΣΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Περὶ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἐνῶ ἡ Ἀνατολὴ διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν Τούρκων ἐβυθίζετο εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν βαρβαρώσιν τῶν ἡθῶν, ἡ Δύσις ἀντιθέτως ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται καὶ νὰ προοδεύῃ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συνέβησαν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην γεγονότα, τὰ ὅποια χαρακτηρίζουν τὴν μετὰβασιν ἀπὸ τοὺς μέσους εἰς τοὺς νέους χρόνους.

Οἱ μέσοι χρόνοι εἶναι ἡ παιδικὴ ἡλικία τῶν λαῶν τῆς Δύσεως. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν (Δ' καὶ Ε' μ. Χ. αἰῶν) ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἦσαν καθυστερημένοι εἰς τὸν πολιτισμόν. Ὅταν δὲ διὰ τῆς συγχωρεύσεως αὐτῶν μετὰ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῶν ρωμαϊκῶν χωρῶν προήλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Ἰταλοί, Γερμανοὶ κλπ., εἰς τὴν Δύσιν ἐσώζοντο πολὺ ὀλίγα στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Αἱ τέχναι εἶχον καταστραφῇ, τὰ γράμματα εἶχον λησμονηθῇ καὶ τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν Ρωμαίων εἶχε παραλῦσει.

Οἱ νέοι λαοὶ δηλαδὴ δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν αὐστηράν συγκέντρωσιν τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως. Ἐσχηματίσθησαν πολλὰ κράτη. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διεσπάσθη εἰς πολλὰ μικρὰ κρατίδια, τῶν ὁποίων οἱ ἄρχοντες κατὰ τύπον μόνον ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα. Ἐγεννήθη δηλαδὴ τὸ λεγόμενον φεουδαρχικὸν ἢ τιμαριωτικὸν πολίτευμα.

Δεύτερον χαρακτηριστικὸν τῶν μέσων χρόνων εἶναι ἡ ἰδιάζουσα διαίρεσις τῶν κατοίκων εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν τιμαριωτῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πολεμιστῶν ἀποτελεῖ τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν, τοὺς λεγομένους εὐγενεῖς. Ὁ ἀνώτερος κληρὸς, οἱ ἐπίσκοποι δηλαδὴ καὶ οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων, οἱ ὅποιοι εἶναι μεγαλοκτηματῖαι ὅπως οἱ εὐγενεῖς, ἀνήκουν εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν. Εὐγενεῖς καὶ κληρὸς ἀποτελοῦν τὰς δύο ἀνωτέρας, τὰς προνομιούχους τάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐξουσιάζουν ὅλην τὴν γῆν καὶ ἔχουν εἰς χεῖρας τὴν διοίκησιν. Τὸ ὑπόλοιπον

μέρος τοῦ ἔθνους, ἡ μεγάλη πλειονότης αὐτοῦ, ἀποτελεῖ τὴν τρίτην τάξιν, ἡ ὁποία ἔχει ὑποχρεώσεις μόνον καὶ κανὲν δικαίωμα. Εἰς τὴν κατωτέραν αὐτὴν τάξιν, ἡ ὁποία οὐσιαστικῶς ὑπηρετεῖ τὴν μικρὰν μειοψηφίαν τῶν προνομιούχων, ἀνήκουν οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ ἄστοι. Οἱ χωρικοὶ δὲν ἔχουν ἰδιοκτησίαν, καλλιεργοῦν ὡς ἐπίμορτοι τὰς γαίας τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, εἶναι δουλοπάροικοι (serfs), ὅπως λέγουν, τῶν γαιοκτημόνων. Ἄστοι εἶναι οἱ ὀλίγοι καὶ πτωχοὶ τεχνῖται καὶ ἔμποροι τῶν μικρῶν τότε πόλεων. Ἡ τρίτη τάξις δὲν ἔχει πολιτικὰ δικαιώματα οὔτε λαμβάνει μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας.

Σπουδαῖον ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου εἶναι ἡ θρησκευτικότης. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ὑπῆρξε σημαντικὸς παράγων ἀναπτύξεως καὶ ἡμερώσεως εἰς τὴν Δύσιν. Ἡ ἐκκλησία ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀγάπης εἰς τοὺς τραχεῖς πολεμιστάς, αὐτὴ εἶχε διασώσει τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ὁ κλῆρος ἔδωσε τὸ ὑπόδειγμα τῆς καλῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς (γεωργία, δενδροκομία κλπ.), ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Εἰς πολλὰ ὅμως ἡ ἐκκλησία περιώριζε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν δοῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὥριζε τι πρέπει νὰ προσβέυῃ καὶ νὰ πράττῃ. Ὁ κλῆρος εἶχεν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου. Ὁ πάπας, οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ οἱ κοσμικοὶ ἡγεμόνες εἶχον λάβει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἦσαν ἐλέω Θεοῦ ἄρχοντες, ὑπόλογοι μόνον ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Τὸ πολίτευμα τῶν μέσων χρόνων ἦτο, ὅπως λέγουν, θεοκρατικόν.

Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἐδεσμεύετο καὶ ἀπὸ ἄλλους περιορισμούς. Δὲν ἦτο ἄτομον, δὲν ἦτο προσωπικότης, ἀλλὰ ὁμάς. Ἡ νομικὴ θέσις του ὠρίζετο ἀπὸ τὴν ἐξάρτησίν του ἀπὸ μίαν ὁμάδα, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν τοῦ τάξιν, ἀπὸ τὸν συνεταιρισμὸν ἢ τὴν συντεχνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε. Τοὺς περισσοτέρους περιορισμούς, ἐννοεῖται, εἶχεν ὁ ἄνθρωπος τῆς τρίτης τάξεως. Ἀπὸ τὴν γέννησίν του ἀνῆκεν εἰς τὴν κοινωνικὴν τάξιν του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ ἐξέλθῃ. Ὡς ἐργαζόμενος ἔπρεπε νὰ ἀνήκῃ εἰς ἐμπορικόν τινα σύνδεσμον ἢ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς ἀγορᾶς. Τὰ ἐπαγγέλματα δηλαδὴ ἀπετέλουν ἀποκλειστικὰς συντεχνίας. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ κανεὶς σιδηρουργός, κουρεὺς ἢ παντοπώλης, ἂν δὲν εἶχεν ὑπηρετήσῃ προηγουμένως ὡς

μαθητευόμενος καὶ δὲν εἶχε διέλθει τὰς βαθμίδας τοῦ ἐπαγγέλματος.

Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ μεσαιωνικὸς βίος εἶναι βαρὺς καὶ βραδυκίνητος. Ἄλλ' οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶχον νεαρὸν αἷμα καὶ ἀνῆκον εἰς τὰς ἐξαιρετικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἐξυψωθοῦν διανοητικῶς καὶ νὰ δημιουργήσουν ἀνώτερον πολιτισμόν. Μετὰ μακρὰν προπαρασκευὴν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀρχίζουν νὰ κινοῦνται καὶ νὰ ἀναπτύσσονται δραστηρίως. Ἡ κίνησις αὕτη παρουσιάζεται ζωηρότερα τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα.

Η ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τὴν ταχεῖαν πρόοδον τῆς Δύσεως τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν. Πρώτη καὶ σημαντικώτερα ἀναγέννησις εἶναι ἡ οἰκονομική. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, ἰδίως οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἀνακαλύπτουν ἐκείθεν τοῦ ὠκεανοῦ ὁλόκληρον νέον κόσμον. Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἀστική τάξις ἐπλούτησεν, ἤρχισε νὰ προσδεύῃ πνευματικῶς καὶ νὰ ζητῇ περισσότεραν ἐλευθερίαν καὶ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἀφ' ἐτέρου οἱ βασιλεῖς πλουτήσαντες ἀπὸ τὴν τακτικὴν φορολογίαν τῆς ἀστικῆς τάξεως καταρτίζουν στρατὸν καὶ ἐξαναγκάζουν εἰς ὑποταγὴν τοὺς τιμαριούχους ἄρχοντας. Τοιοῦτοιρὸπως ἐνισχύεται ἡ κεντρικὴ ἐξουσία καὶ ἀρχίζει νὰ καταλύεται ἡ φεουδαρχία. Συγχρόνως ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις βοηθεῖ τὴν πρόοδον τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, δηλ. τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Τέλος ζωηρὰ θρησκευτικὴ ζύμωσις δημιουργεῖ μεταρρυθμιστικὴν κίνησιν, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ διάσπασις τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Τὰ χαρακτηριστικὰ λοιπὸν γεγονότα τῆς ἀρχῆς τῶν νέων χρόνων εἶναι :

- α) Ἀναγέννησις οἰκονομικὴ ἢ ἀνακάλυψις νέων χωρῶν.
- β) » πολιτικὴ ἢ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας
- γ) » πνευματικὴ ἢ ἀνάπτυξις γραμμάτων καὶ τεχνῶν.
- δ) » θρησκευτικὴ ἢ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ὡς τέλος τῶν μέσων χρόνων καὶ ἀρχὴν τῶν νέων θέτουν οἱ Εὐρωπαῖοι τὸ 1492, τὸ ἔτος δηλαδὴ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμε-

ρικής, καὶ διαιροῦν τὴν νεωτέραν ἱστορίαν εἰς τρεῖς περιόδους :

1) Ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς μέχρι τέλους τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, τοιούτοις μέχρι τῆς Βεσιφαλικῆς εἰρήνης (1492—1648).

2) Ἀπὸ τῆς Βεσιφαλικῆς εἰρήνης μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1648-1789) καὶ

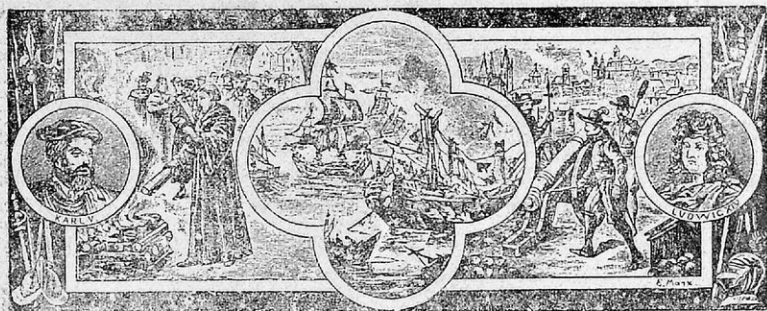
3) Ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι σήμερον.

Ἀντιθέτως διὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος οἱ νέοι χρόνοι εἶναι χρόνοι καταπιώσεως καὶ θλιβερῶν περιπετειῶν, συγχρόνως ὅμως καὶ ἰσχυρᾶς προσπαθείας πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους σημαντικὸς σταθμὸς εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δηλαδὴ τὸ ἔτος 1453. Λαμβάνοντες ὡς ὄριον τὸ ἔτος τοῦτο διαιροῦμεν τὴν νέαν ἐλληνικὴν ἱστορίαν εἰς δύο μεγάλας περιόδους.

1) Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς μεγάλης ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτοι τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας (1453-1821) καὶ

2) Ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι σήμερον.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ
ΕΙΡΗΝΗΣ (1492-1648)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἐπλατύνθησαν τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου διὰ τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἀνεκαλύφθη μία νέα μεγάλη ἥπειρος, ἡ Ἀμερική, καὶ ἡ θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων τούτων ἦτο ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς ἡ αὔξησις τοῦ πλούτου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀναγεννήσεως ἦτο ἡ πολιτικὴ. Οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης πλουτήσαντες ἐκ τῆς τακτικῆς φορολογίας τῆς εὐπορούσης ἀστικῆς τάξεως ὠργάνωσαν μόνιμον περικλινὸν στρατὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ ἐξηνάγκασαν εἰς ὑποταγὴν τοὺς τιμαριωτικοὺς ἄρχοντας.

ΝΑΥΤΙΚΗ ΠΥΞΙΣ

Τὴν πρόοδον τῶν δυτικῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ σημαντικαὶ ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγένιναν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων, ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρῆτις, ἡ τυπογραφία κ. ἄ.

Λέγεται ὅτι πολλοὺς αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ οἱ Σῖναι ἐγνώριζον τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφεται πρὸς

βορρᾶν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι εἶχον ἀκούσει κατὰ τὰς σταυροφορίας περὶ τῆς μαγνητικῆς βελόνης, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐτελειοποίησαν τὴν χρῆσιν της. Τότε κατεσκευάσθη ἡ ναυτικὴ πυξὶς (bussola), ἡ ὁποία προήγαγεν ἐξαιρετικῶς τὴν ναυτιλίαν, διότι ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ πλέουν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, ἐνῶ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς.

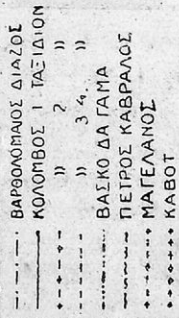
3 ΟΡΜΗ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΧΩΡΑΣ

Τὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἦσαν πολὺ στενά, διότι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔζησαν καὶ ἔδρασαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπλάτυνε τὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Εὐρώπης, διεκόπη ἤδη ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Βραδύτερον κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἔγινεν ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανον διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀλλ' ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Μ. Ἀσίαν, διεκόπη καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη.

Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διεξήγετο διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀραβες ἔμποροι μετεκόμιζον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ἀπ' ἐκεῖ παρελάμβανον αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, τὰ μετέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν περιζήτητα εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίως τὰ μπαχαρικά λεγόμενα, πιπέρι, γαρύφαλλον, μοσχοκάρυον, κανέλλα κλπ. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἤρχοντο ἐπίσης οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁ ἐλεφαντόδους, ὁ ἔβενος, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον καὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

Πολλοὶ λοιπὸν ἐσκέφθησαν νὰ εὕρουν ἄλλην ὁδὸν, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλουτοφόρον χώραν. Ἡ δίψα τοῦ κέρδους κυρίως ὥθησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναζητήσιν νέων χωρῶν.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι ἐπεχείρησαν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας περιπλέοντες τὴν Ἀφρικὴν. Ἦδη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἶχον ἀνακαλύψει τὴν Μαδέραν, τὰς Ἀζόρας καὶ τὰς Καναρίους νήσους. Τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἔνθετος ὑποστηρικτὴς τῶν θαλασσίων ἐπιχειρήσεων ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας πρίγκιψ **Ἑρρίκος** ὁ ἐπικληθεὶς θαλασσοπόρος. Οἱ ἀπεσταλμένοι του ἀνεκάλυψαν τὸ Πράσινον ἀκρωτήριον καὶ τὰ παράλια τῆς Σενεγάλης. Τὸ δὲ 1486 ὁ **Βαρθολομαῖος**

Ὁ Κολόμβος

Διάξ (Bartholomeus Diaz) ἀνεκάλυψε τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος.

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλλοι ἐξήλθουν τὴν ὁδὸν τῶν Ἰνδιῶν πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας πλέοντες πρὸς δυσμὰς. Ὁ **Χριστόφορος Κολόμβος** ἀνέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ τὸν πλοῦν τοῦτον.

Ὁ Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενούῃ τῆς Ἰταλίας περὶ τὸ 1446. Ἦτο υἱὸς πτωχοῦ ὑφαντοῦ καὶ ἔλαβε μικρὰν μόρφωσιν. Ἀπὸ τὴν πρώτην του νεότητα ἐκλόνισαν τὴν ψυχὴν του αἱ διηγήσεις περὶ θαλασσοποριῶν καὶ περὶ ἀ-

γνώστων καὶ περιέργων χωρῶν. Ἰδιοσυγκρασία περιέργος, συνεδίαζε διορατικότητι ἐπιστημονικὴν καὶ φαντασίαν εὐῤῥαπτον καὶ μυστικοπαθεὺς εὐπιστίαν. Ὁ Κολόμβος διέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Πορτογαλίᾳ, ὅπου αἱ διηγήσεις τῶν ναυτικῶν ἐξῆψαν περισσότερο τὴν φαντασίαν του. Ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις ἀπέρριψε τὴν πρότασίν του νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξερευνητικῶν πλοῦν πρὸς δυσμὰς.

Ὁ Κολόμβος κατέφυγεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Φερδινάνδον καὶ Ἰσαβέλλαν, οἱ ὅποιοι τότε εἶχον κυριεύσει
τὴν Γρενάδαν, εἶχον ἐκδιώξει τοὺς Ἀραβας ἐκ τῆς Ἰσπανίας
καὶ ἦσαν διατεθειμένοι διὰ μεγάλας ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις.
Ἐνέκριναν τὸ τολμηρὸν σχέδιον τοῦ Κολόμβου καὶ τοῦ ἔδω-
σαν τὰ ἀπαιτούμενα πλοῖα καὶ τὰ ἄλλα μέσα. Τὴν 3 Αὐγού-
στου 1492 ὁ Κολόμβος ἀπέπλευσέ μετὰ τριῶν πλοίων
ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Πάλου καὶ τὴν 1 Ὀκτωβρίου προ-
σῆγγισεν εἰς μίαν ἐκ τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ πελάγους, τὴν
ὁποίαν ὠνόμασεν Ἀγιον Σωτῆρα (San Salvador), καὶ ἀμέ-
σως κατόπιν ἀνεκάλυψε τὴν Κούβαν. Ἡ ἀνακάλυψις ἔκαμε
καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας διώρισε
τὸν Κολόμβον ναύαρχον καὶ ἀντιβασιλέα τῶν ἀνακαλυφθει-
σῶν χωρῶν καὶ ὁ περίφημος θαλασσοπόρος ἔκαμε τρία ἀκόμη
ταξίδια. Προσῆγγισε τὴν βόρειον ἀκτὴν τῆς Ν. Ἀμερικῆς καὶ
ἀνεκάλυψε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὁρενόκου ποταμοῦ καὶ τέλος
ἔφθασεν εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀμερικὴν.

1492

Ὁ Κολόμβος ἐδοκίμασε πολλὰς πικρίας κατὰ τὴν διάρ-
κειαν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων. Ἀπώλεσε τέλος τὴν εὐνοίαν
τῶν βασιλέων, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπέθανεν
ἐγκαταλελειμμένος τὸ 1506. Μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ἐπί-
στευεν, ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῶν Ἰνδιῶν.
Διὰ τοῦτο τὰς νήσους, τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψεν, ὠνόμασε Λυ-
τικὰς Ἰνδίας καὶ τοὺς κατοίκους Ἰνδούς. Ἡ νέα ἡπειρος ἔλα-
βεν ἀργότερα τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν φλωρεντῖνον Ἀμερικόν
Βεσπούκι (Amerigo Vespucci), ὁ ὅποιος εἶχε δημοσιεύ-
σει περιγραφὴν τῶν νέων χωρῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Πορτογάλλοι ἐξηκολούθησαν τὰς πρὸς-
παθείας διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας. Τὸ 1498 ὁ διάσημος
θαλασσοπόρος **Βάσκο δὰ Γάμα** (Vasco da Gama) περιέπλευσε
τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ λαβὼν ἄραβας
ὁδηγοὺς ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς
ἔφθασεν εἰς τὴν Καλκούταν, κεντρικὸν λιμένα τῶν Ἰνδιῶν,
ὅθεν οἱ Ἀραβες ἐλάμβανον τὰ ἐμπορεύματα.

1498

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Τὰς ἀνακαλύψεις ἐπηκολούθησε ζωηροτάτη κίνησις πρὸς
ἐξερεύνησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν νέων χωρῶν. Μετὰ ἐπι-

μόνους πολέμους πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς οἱ Πορτογάλλοι κα-
τώρθωσαν νὰ ἱδρῦσουν ἀποικιακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον πε-
ριέλαβε πολλοὺς ἐμπορικὺς σταθμοὺς καὶ φρούρια εἰς τὰ
δυτικὰ παράλια τῆς Ἰνδικῆς χερσονήσου, ἐπὶ τῆς Κεϋλάνης,
τῆς Μαλάκκας κλπ. Βραδύτερον κατέλαβον τμήματα τῆς δυ-
τικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. Ἐπίσης Πορτογάλλοι ναυτικοὶ
παρασυρθέντες ἀπὸ τὰ ρεύματα εἰς τὰ παράλια τῆς Νοτίου
Ἀμερικῆς ἀνεκάλυψαν τυχαίως τὴν Βραζιλίαν, ἣ ὁποία ἔγινε
πορτογαλλικὴ κτῆσις (1500). Οἱ Πορτογάλλοι ἐξέτειναν τὰς
ἐμπορικὰς σχέσεις τῶν εἰς τὴν Κίναν καὶ Ἰαπωνίαν, ἐπεχεί-
ρησαν νὰ διαδώσουν τὸν χριστιανισμόν εἰς τὴν ἀνατολικὴν
Ἀσίαν καὶ εἶχον παροδικὰς ἐπιτυχίας.

Οἱ Ἰσπανοὶ ἀντιθέτως ἵδρυσαν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν
κράτος εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ νότιον Ἀμερικὴν, ἀφοῦ κατέ-
λαβον τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περού. Καὶ εἰς τὰς δύο χώρας ἀνε-
κάλυψαν στοιχειώδη πολιτισμόν. Διέπραξαν ὅμως ἀπανθρώ-
πους βιαιοπραγίας κατὰ τῶν ἰθαγενῶν.

Μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὸ μέλλον τῆς νέας ἡπείρου
ἔχει ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀκτῆς τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ ἡ ἐπ' αὐ-
τῆς ἐγκατάστασις τῶν Ἀγγλων. Ἰταλοὶ ναυτικοί, οἱ ἀδελφοὶ
Καβόττο (Cabotto), διατελοῦντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασι-
λέως τῆς Ἀγγλίας, ἐπεχείρησαν νὰ εὑρουν ὁδὸν πρὸς τὰς
Ἰνδίας. Ἐπλευσαν πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ, ἀλλ' ἐμποδισθέντες
ἀπὸ τοὺς πάγους προσήγγισαν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Β. Ἀμερι-
κῆς (1497).

Τέλος τὸ 1520-21 ὁ πορτογάλλος **Μαγελάνος** (Magelha-
es), διατελὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας
Καρόλου Α', ἐξετέλεσε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς περι-
πλεύσας τὴν παραλίαν τῆς Ν. Ἀμερικῆς καὶ διελθὼν διὰ τοῦ
πορθμοῦ, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του.

6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

Διὰ τῶν ἀνακαλύψεων ἐπλατύνθη ὁ διανοητικὸς ὁρίζων
τοῦ ἀνθρώπου, αἱ περὶ τῆς γῆς γνώσεις ἀνεστατώθησαν, ἡ
γεωγραφία, ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἐπλουτίσθη-
σαν σημαντικῶς. Τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον ἔλαβε μεγάλην ἀνά-
πτυξιν, τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἀμερικῆς ἔδωσαν τόσην ἀφθο-

νίαν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὥστε ἡ ἀξία τοῦ χρήματος κατέπεσε σημαντικῶς, καὶ ἀντιθέτως ἐπῆλθεν ὑπερτίμησις τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἐν γένει τοῦ βίου.

Σημαντικώτατον ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων ἦτο ὅτι ἡ Μεσόγειος, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο ἡ ἐστία τοῦ ἐμπορίου, ἔπαυσε νὰ εἶναι κεντρικὴ θάλασσα. Τὸ ἐμπόριον, ὁ πλοῦτος καὶ ὁ πολιτισμὸς μετετοπίσθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, Πορτογάλοι καὶ Ἰσπανοὶ κατ' ἀρχάς, βραδύτερον Ὁλλανδοί, Γάλλοι, καὶ Ἀγγλοὶ, ἐπλούτησαν καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλα ἀποικιακὰ κράτη.

Ἡ συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον μὲ τὴν Ἀμερικὴν εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἦσαν πολὺ ζωηρά. Οἱ Ἰσπανοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν τὸν μεγάλον πλοῦτον τῶν νέων χωρῶν. Ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ πλουτίσουν ἀκόπως καὶ ταχέως. Ἐδείχθησαν ἀπάνθρωποι πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς μεταχειριζόμενοι αὐτοὺς ὡς κτήνη εἰς βαρεῖας ἐργασίας τρέφοντες αὐτοὺς κακῶς ἢ καὶ φονεύοντες πρὸς διασκέδασιν. Διὰ τοῦτο οἱ ἰθαγενεῖς ἢ ἐξηφανίσθησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὰ δάση. Ἐπειδὴ ὁμως ἐχρειάζοντο ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰς φυτευτικὰς ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἰσχυρότεροι κατὰ τὸ σῶμα καὶ εἶχον μεγαλυτέραν ἀντοχήν. Ἡ σωματεμπορία ἔλαβε τότε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἡ μαύρη φυλὴ μετηγάστευσεν ἀκουσίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΠΥΡΙΤΙΣ—ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

4

Κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοὶ εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἡ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ πεζοῦ μισθοφορικοῦ.

Οἱ Σῖναι καὶ οἱ Ἀραβες ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τῆς πυρίτιδος, ἀλλ' ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἔγινεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ πολὺ ἀργότερα. Τὰ πρῶτα τηλεβόλα κατεσκευάσθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἰδίως βαρέα διὰ τὴν πολιορκίαν ἢ ἄμυναν τῶν πόλεων. Ἀρ-

γότερα κατεσκεύασαν πυροβόλα τῆς χειρός, τὰ ὅποια ἦσαν εἰδος μικρὰ τηλεβόλα, βαρέα καὶ δυσμετακίνητα, ὥστε ἐπὶ μακρὸν ἡ λόγχη παρέμεινε τὸ κυριαρχοῦν ὄπλον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος μόνις τὸ ἥμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ πυροβόλα (musket).

Τὸ πυροβόλον ἀνεστάτωσε τὴν πολεμικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα δὲν ὑπερήσπιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ περιέπεσαν βαθμὴδὸν εἰς ἀχρησίαν. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν εἶχε πλέον πέρασιν, οἱ ἀγέρωχοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἀμεσον ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν εὐγενῶν, τοῦ ὁποίου ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἱππικόν.

8 Η ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πλούτου καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης ἐπροκάλεσεν οὐσιώδη πολιτικὴν μεταβολήν, εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἡγεμόνες, οἱ ὅποιοι διέθετον ἀφθονώτερα χρηματικὰ μέσα διὰ τῆς τακτικῆς φορολογίας, κατήρτισαν στρατὸν πεζικὸν ἀπὸ μισθοφόρους γεωργούς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἰσχυρότερος τοῦ ἱπποτικοῦ. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας πρῶτοι ἀπέκτησαν μόνιμον στρατὸν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, τὸ δὲ παράδειγμά των ἠκολούθησαν ἄλλοι ἡγεμόνες.

Διὰ τοῦ μονίμου στρατοῦ οἱ βασιλεῖς ἔγιναν ἰσχυροί, συνέτριψαν εὐκόλως τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίστασιν καὶ ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς φεουδάρχας. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς φεουδαρχίας. Οἱ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὰ κράτη αὐταρχικῶς χωρὶς περιορισμοὺς τῆς ἐξουσίας των. Οὕτω κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀπολυτοκρατία. Ἄλλ' ἡ ἀπολυταρχία τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἦτο τὸ ἰδανικὸν τῶν διανοουμένων, διότι ἔθετε τέρας εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπῆλათε τὴν χώραν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

Κατόπιν μακρᾶς προπαρασκευῆς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἤρ-
χισε ζωηρά πνευματικὴ κίνησις τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα εἰς πολλὰς
χώρας τῆς Δ. Εὐρώπης, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ ἄνθρωποι διψῶντες μάθῃσιν ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα.
"Ο,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην ἔγι-
νεν ἀντικείμενον θερμῆς λατρείας. Οἱ συγγραφεῖς ἐμμήθησαν τὸ
ὕφος τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, οἱ ζωγράφοι, οἱ γλύπται, οἱ ἀρχιτέ-
κτονες, ἔλαβον ὡς πρότυπον τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς ναοὺς τῶν ἀρ-
χαίων.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ. Πολλαὶ χῶραι
τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἡ Ἰταλία, ἀνέδειξαν μεγάλους συγγραφεῖς καὶ
καλλιτέχνας.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων διηκολύνουν
ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας. Δι' αὐτῆς τὸ βιβλίον ἔπαυσε
νὰ εἶναι κτῆμα τῶν πλουσίων καὶ ἀπέβη προσιτὸν εἰς πλατύ-
τερα στρώματα. Ἡ τυπογραφία ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς ξυλογλυ-
πτικῆς καὶ ξυλογραφίας. Ἀπὸ μακροῦ δηλαδὴ συνήθιζον νὰ
σκαλίζουν ἐπὶ ξύλου φράσεις, εἰκόνας ἁγίων μετὰ ρητῶν καὶ
ἄλλα ὅμοια καὶ νὰ ἀποτυποῦν αὐτὰ ἐπὶ πανίου ἢ χαρτου.
Πρῶτος ὁ γερμανὸς Ἰωάννης *Γούτεμβεργ* (Gutenberg, 1397
— 1468) ἐν Μαγεντία (Mainz, Ρήνος) ἐσκεφθῇ νὰ χρησιμο-
ποιήσῃ μεμονωμένα κινητὰ στοιχεῖα ἀπὸ μέταλλον. Συνεται-
ρισθεὶς μετὰ τοῦ χρυσοχοῦ Φούστ (Fust) ἐτελειοποίησε τὴν
τέχνην αὐτὴν καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἔντυπον βιβλίον, τὴν
Ἀγίαν Γραφὴν (Biblia latina vulgata). Ἡ σπουδαιότης αὐτῆς
ἐφεύρεσις διεδόθη ταχέως εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης,
ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Ἄλδος Μανούτιος
(Aldus Manutius) ἐτύπωσεν ἀρχαίους συγγραφεῖς (editiones
principes, ἐν Βενετία περὶ τὸ 1470).

Θεοδορίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία νέων χρόνων*, Ἔκδ. Θ' 1936 2

ΣΤΡΟΦΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων εἶχε προετοιμασθῇ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων, διότι ἡ ἀστική λεγομένη τάξις, δηλαδή οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνῖται, οἱ ὁποῖοι εἶχον πλουτήσῃ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὴν ἀπλὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Ἱταλίαν εἶχον δημιουργηθῇ μικραὶ καὶ ἀνθηραὶ πολιτεῖαι (Φλωρεντία, Γένουα, Μιλάνον, Ρώμη κτλ.), αἱ ὁποῖαι παρῆλθον ἔδαφος πρόσφορον εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν. Οἱ ἄνθρωποι παρετήρησαν τότε ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἐκρύπτοντο θησαυροί. Κατ' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς λατίνους συγγραφεῖς, ὅτι εἰς τὴν Δύσειν ἐγνώριζον καλῶς τὴν λατινικὴν ὡς γλώσσαν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰδίως εἰς τὴν Ἱταλίαν. ἡ δὲ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠνάγκασε πολλοὺς λογίους νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὅπου ἐδίδασαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Συγχρόνως μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ χειρόγραφα τῶν ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ λόγοι τῆς Δύσεως παρετήρησαν ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι τῶν λατίνων καὶ ὅτι εἶχον χρησιμεύσει ὡς πρότυπα εἰς ἐκείνους.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἔγινε πρότυπον, ἀνέζησε τὸ ἰδανικὸν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος περὶ ἐλευθέρου καὶ ἁρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δεξιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ μόρφωσις διὰ τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων ἐθεωρήθη ὡς ἡ μᾶλλον ἐμπρέπουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο αἱ σπουδαὶ ἐκεῖναι ὠνομάσθησαν ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ ι κ αὶ σ π ο υ δ αὶ (studia humanitatis). οἱ καταγινόμενοι εἰς αὐτὰς ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ αὶ (humanistae) καὶ ἡ διανοητικὴ αὕτη κίνησις ἀ ν θ ρ ω π ι σ μ ὸ ς (humanismus). Φιλόμουσοι ἡγεμόνες καὶ κληρικοὶ ὑπεστήριζαν τὴν κίνησιν καὶ ἐπρόστάτευσαν τοὺς λογίους, ὅπως π.χ. οἱ περίφημοι Μεδίκκοι, ἄρχοντες τῆς Φλωρεντίας, καὶ οἱ πάπαι Λέων Ι' καὶ Ἰούλιος Β'.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἡ ἀναγέννησις δὲν εἶναι εἶδος θαύματος, τὸ ὁποῖον ἀνεπλήδωσεν αἰφνιδίως ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ παρε-

σκευάσθη βραδέως. Ἡ Εὐρώπη πρὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος εἶχεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν προδρόμους τῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ λέξις ἀναγέννησις διὰ τοῦτο σημαίνει ἀπλῶς ἀκμή, μεγάλη ἀνάπτυξις.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους προδρόμους εἶναι ὁ διάσημος ποιητὴς τῆς Ἰταλίας **Δάντης** (Alighieri Dante, 1265-1321), ὁ συγγραφεὺς τῆς *Θείας κωμωδίας*. Ὁ Δάντης κατεῖχε τὴν μεσαιωνικὴν σοφίαν καὶ ἐξιδανίκευσε τὰς μεσαιωνικὰς παραστάσεις τῆς κολάσεως, τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τοῦ παραδείσου. Ἄλλ' ἤδη ὡς διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν λαμβάνει τὸν Βιργίλιον, τὸν ποιητὴν τῆς Αἰνείαδος. Ὁ Δάντης ἔγραψε τὸ ποίημά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ παρὰ τὴν ἀριστουργηματικὴν μορφήν τῆς γλώσσης καὶ τὴν ρυθμικὴν τελειότητα οἱ σύγχρονοι δὲν ἐξετίμησαν τὸ ἔργον, διότι ἦτο γραμμένον εἰς τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα. Αἱ νεώτεραι ὁμως γενεαὶ ἐθεώρησαν τὸ ἔργον ὡς ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων δημιουργημάτων τῆς ποιήσεως.

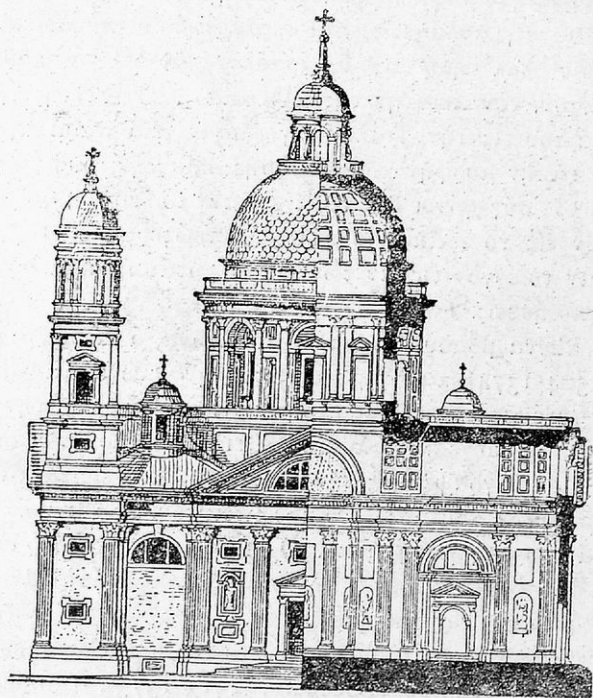
Ἐνα αἰῶνα βραδύτερον, τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὁ **Πετράρχα** (Petrarca, 1304-1374) καταγόμενος ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν ὅπως ὁ Δάντης, συνέθεσε τὰ κύρια ποιητικὰ του ἔργα εἰς τὴν λατινικὴν, ὡς π. χ. τὸ ἐπικὸν ποίημα *Africa*, καὶ μόνον ἀπλᾶ λυρικά ποιήματα ἔγραψεν εἰς τὴν ἰταλικήν. Ἄλλ' εἰς ταῦτα ὀφείλει τὴν φήμην του ὡς λυρικοῦ ποιητοῦ, ἐνῶ τὰ λατινικὰ ποιήματά του ἐλησμονήθησαν. Ὁ Πετράρχα ἦτο θερμὸς φίλος τῶν ἀρχαίων καὶ εἰργάσθη ὅσον ὀλίγοι διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ διάδοσιν ἀρχαίων κειμένων. 12

ΧΙ Ὀλίγον νεώτερος αὐτοῦ εἶναι ὁ τρίτος μέγας φλωρεντίνος συγγραφεὺς **Βοκκάκιος** (Boccaccio, 1313-1375), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ ὀνομαστὰ διηγήματά του, τὴν *Δεκὰ ή μεροῦ* (Dedameron), ἔδωκε τὸ πρῶτον δείγμα τοῦ ἰταλικοῦ πεζοῦ λόγου.

Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ λατινικὴ καὶ οἱ λόγοι προσεπάθουν νὰ ἀπομιμοῦνται τὸ κλασσικὸν ὕφος καὶ ἰδίως τὸν Κικέρωνα. Ὁνομαστότατος ἀπὸ τοὺς χουμανιστὰς τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ὁ ὀλλανδός, ὁ γνωστός μὲ τὸ ἐξελληνισθὲν ὄνομα **Ἐρασμος** (1467-1536), ἀξιόλογος ἑλληνιστής, ὁ ὁποῖος ἐξέδωκε πολλὰ ἑλληνικὰ κείμενα καὶ εἰσήγαγε τὴν λεγομένην ἑρασμακὴν προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.

Ἐγραφε λατινιστὶ καὶ ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Μεγάλην φήμην ἀπέκτησε τὸ σατιρικὸν ἔργον του ὃ ἔπαινος τῆς μωρίας, διὰ τοῦ ὁποίου διασύρει τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν σχολαστικότητα τῶν καθηγητῶν τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγινε σημαντικὴ μεταβολή. Οἱ συγγραφεῖς τῶν διαφόρων χωρῶν ἤρχισαν νὰ γράφουν τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους των, οὕτω δὲ τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, ἡ γαλλικὴ, ἡ

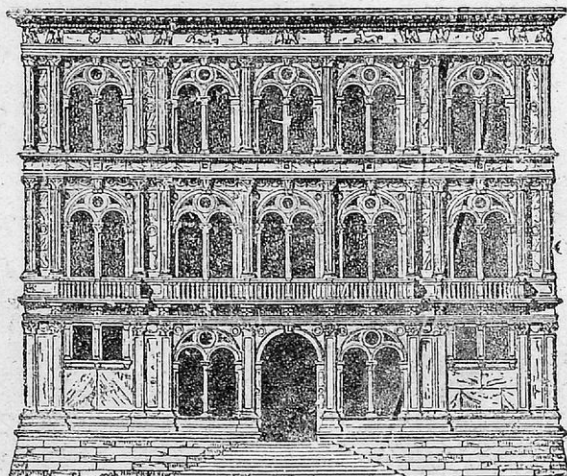
Ἐκκλησίᾳ Ἀναγεννήσεως (Madonna di Carignano. Γένουα)
Ἀριστερά: πρόσοψις. Δεξιὰ: τομὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ

ἰταλική, ἡ ἰσπανικὴ, ἡ ἀγγλικὴ κτλ., ἐξυψώθησαν εἰς γομφόμενας γλώσσας.

Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα εἶχε μεγάλης ἀξίας ποιητὰς καὶ λογογράφους γράψαντας τὴν ἰταλικὴν διάλεκτον. Ἐκ τούτων ὁ **N. Μακιαβέλλι** (Nicolao Machiavelli, 1469-1527) διατελέσας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς φλωρεντιανῆς πολιτείας,

συνέγραψε τὸ περίφημον βιβλίον περὶ ἡγεμόνος. Εἰς αὐτὸ ἐκθέτει τὴν ἀντίληψιν τῶν χρόνων τοῦ περὶ τοῦ ἄρχοντος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπιτρέπονται τὰ πάντα χάριν τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος. Τὸ ἔργον τοῦτο γραφὲν εἰς τὴν φλωρεντιανὴν διάλεκτον ἔγινεν ὀνομαστότατον καὶ κατέστη πρότυπον τοῦ ἰταλικοῦ πεζοῦ λόγου.

Συγχρόνως ἤκμασεν ἡ ρωμαϊκὴ ἱπποτικὴ ποίησις. Ὁ Ἄριόστο (Ariosto, 1474—1533) ἔλαβε θέμα τοὺς περὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ρολάνδου

Palazzo Vendramin Calergi (Βενετία), μέγαρον ἀναγεννήσεως τοῦ οικοδόμου ἐτέλους 15^{ου} αἰῶνος. Ἐὐθυγραμμία, κανονικά τόξα ἐνθυμίζουν τὴν ρωμαϊκὴν τεχνοτροπίαν, κίονες κορινθιακοί.

16^{ου} αἰωνιακούς μύθους καὶ συνέθεσεν ἑκτενὲς ἐπικὸν ποίημα ἐπιγραφόμενον ὁ μαϊνόμενος Ὁ ρολάνδος (Orlando Furioso). Ὁ δὲ *Τορκοῦτο Τάσσο* (Torquato Tasso, 1544—1595) εἰς τὸ θελκτικὸν ἔπος Ἐλευθέρωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐξύμνησε τοὺς ἱππότες τῆς πρώτης σταυροφορίας τοὺς ἀπελευθερώσαντας τὴν Ἱερουσαλήμ.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον καὶ ἄλλαι χῶραι τῆς Εὐρώπης ἀνέδειξαν μεγάλους ποιητὰς καὶ λογογράφους. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείσης Ἑλισάβετ ἤκμασεν ὁ μέγας

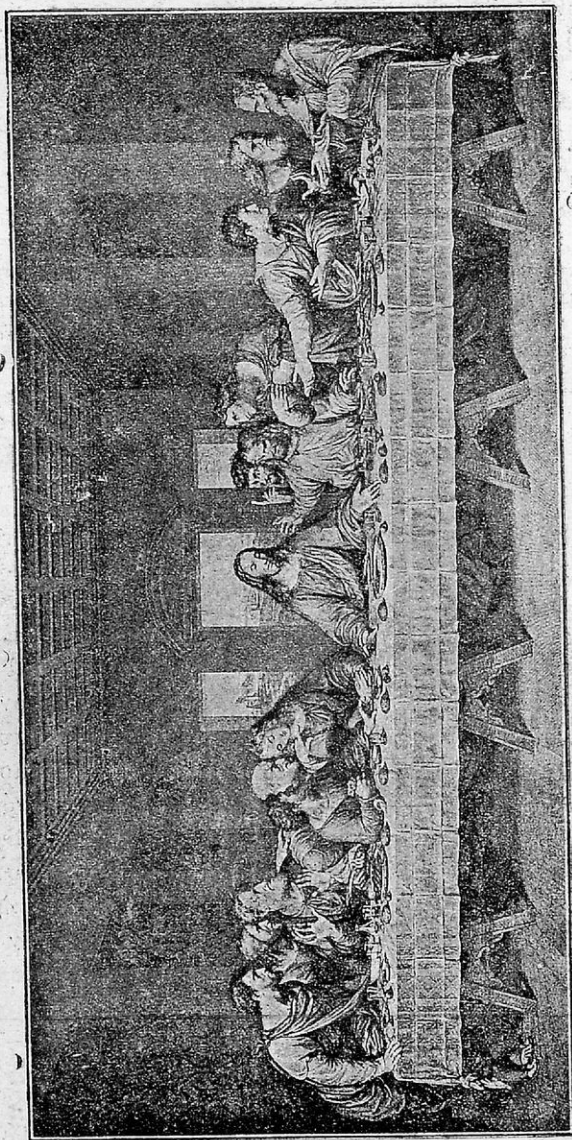
δραματικός ποιητής **Σαίξπηρ** (Shakespeare, 1564—1616), ὁ ὁποῖος ἀκολουθῶν μᾶλλον τὰς ἐμπνεύσεις τῆς μεγάλης διανοίας του ἢ τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνες τῶν χουμανιστῶν ἐδημιούργησε τὰ ἀθάνατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς ἀρχαιότητος.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ **Ραμπελαί** (Rabelais, 1483-1553) καὶ

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου

ὁ **Μονιάνν** (Montaigne, 1533-1593) ἐδημιούργησαν τὴν γαλλικὴν πεζογραφίαν. Ὁ πρῶτος εἰς τὸ σατιρικὸν μυθιστόρημα *Gargantua et Pantagruel* περιγράφει ὑπὸ τὴν μορφήν χονδροειδοῦς σατίρας τοὺς ἀνθρώπους τῶν χρόνων του καὶ διασύρει τὴν παιδαγωγικὴν μέθοδον τῶν μέσων χρόνων. Ὁ δεύτερος εἰς τὰ *Essais* ἐξέθετε τὰς γνώμας του περὶ διαφορῶν

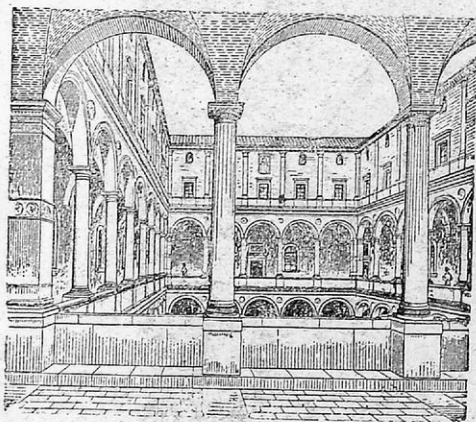
Λεονάρδο Δὰ Βίντσι. — Ὁ Μυστικός Δείπνος

συγχρόνων προβλημάτων καταδικάζων τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὰς διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κρίνων μετ' ἐπιφειρίας τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας.

Ὀλίγον βραδύτερον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἤκμασεν ἡ ἰσπανικὴ λογοτεχνία. Ὁ **Μιχαὴλ Θερβάντες** (Xervantes, 1547—1616) συνέγραψε τὸ περίφημον σατιρικὸν μυθιστόρημα **Δὸν Κιχότης**, διὰ τοῦ ὁποίου παραφθεῖ τὰ περὶ ἱπποτῶν μυθεύματα τῶν χρόνων του.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἡ Εὐρώπη εἶχε προηγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπῃ. ἐκτίσθησαν ἀξιόλογοι ναοὶ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων (Notre Dame de Paris), τῆς Κολωνίας,

τῆς Ρέιμς, τῆς Οὐλμ κτλ. Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν οἱ καλλιτέχναι τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἐλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον **Ρυθμὸν τῆς ἀναγεννήσεως**. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἡ αὐλὴ τοῦ μεγάρου τῆς Καγκελλαρίας ἐν Ρώμῃ, ἐκτίσθη κατὰ σχέδιον τοῦ Μπραμάντε. Ἡ αὐλὴ περιβάλλεται ὑπὸ δύο ἐπικειμένων στοῶν, τὰς ὁποίας ὑποβάσπάζουν 44 κίονες ἐκ γρανίτου. Τὸ οἰκοδόμημα ἀπομιμῆται ἀρχαῖα ρωμαϊκὰ πρότυπα.

ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξεν ἀξιολογώτατους καλλιτέχνους, ἀρχιτέκτονας, γλύπτας καὶ ζωγράφους.

Ὁ *Λεονάρδο δὰ Βίντσι* (Leonardo da Vinci, 1452-1519) εἶχε πολυμερεστάτην μόρφωσιν. Ἦτο ζωγράφος, γλύπτης, ἀρχιτέκτων, μουσικὸς καὶ συγχρόνως ἐπιδέξιος μηχανικός, κατασκευάσας γεφύρα, ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ πλοῖα. Ἐκτὸς τούτου ἄφησε χειρόγραφα περὶ μηχανικῆς, πολεμικῆς τέχνης καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδο

Λεονάρδο δὰ Βίντσι—Τζοκόντα

ἦτο πολυμερεστάτη διάνοια καὶ ὅτι εἶχε διίδει τὰ στοιχεῖα πολλῶν ἐφευρέσεων, αἱ ὅποια ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π.χ. τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ὁ δούξ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν κατασκευὴν οἰκογενειακοῦ μνημεῖου μετ' ἐφίππου ἀδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τὸ σημαντικώτερον ἔργον

τῆς διαμονῆς του εἰς τὸ Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, τὸν ὁποῖον ἐξωγράφισεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾷ μονῇ.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὥραίας φλωρεντινῆς κυρίας, τῆς Mona Lisa, τῆς ὁποίας ἀπέδωκε πιστῶς τὰ χαρακτηριστικὰ ἐξιδανικεύσας συγχρόνως αὐτά. Ἡ εἰκὼν αὐτῇ εἶναι ἡ ὀνόμαστὴ Gioconda διατηρουμένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁ Λεονάρδο εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος (Michelangelo Buonarroti, 1475 — 1564) ἦτο μέγας δημιουργός, γλύπτης κυρίως, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητής, συνθέσας ὥραια ποιήματα, ἐπίσης νοῦς πολυμερής, ὅπως ὁ Λεονάρδο. Μετὰ μακρὰ ἀνατομικὰς μελέτας ἀπέβη γνώστης τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ἡ βαθυτέρα του τάσις ἦτο νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφήν εἰς ἐννοίαν ὑψηλὰς καὶ κατώρθωνε τοῦτο δίδων τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ πρόσωπα μὴ ὑποχωρῶν πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του συγκινοῦν καὶ ταράττουν, παρ' ὅσον δίδουν τὴν ἡρεμον ἀπόλυσιν τοῦ ὥραίου. Τοιοῦτον δημιουργημὰ εἶναι ἡ γιγαντιαία μορφή τοῦ Μωυσέως, τὸν ὁποῖον κατεσκεύασεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πάπα Ἰουλίου Β', καθὼς καὶ ἡ νεανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ, αἱ μορφαὶ τῶν Μεδίκων ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ μανσωλείου αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία πρὸ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ λεγομένη Pietà.

Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἀνέβηκεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ μετ' οὐλοῦ τοιοῦτο παρρησιόχῳ τὸ παρρησιόχῳ τοῦ ἀγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μ. Ἀγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἥμισυ ἔτη δυσανασχετῶν πολλάκις, διότι ἠναγκάζετο νὰ ζωγραφίσῃ τὴν στέγην ὑπὸς ἐπὶ ἰκρίωματος. Εἰς τὴν ὁροφὴν εἰκόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Διαικονομίαν, τὴν Παράκλησιν, εἰς τὰς γωνίας κολοσσαίας μορφὰς τῶν Προφητῶν καὶ Σιβυλλῶν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δευτέραν Παρουσίαν μετὰ τὴν ἡράκλειον μορφήν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοὺς δικαίους ἀνερχομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς κατακαρηνιζομένους εἰς τὴν κόλασιν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζουσιν ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὰς τὸ

μεγαλειώδες, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν γλυπτικὴν τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου.

Εἰς τὸν Μ. Ἀγγελὸν ἀνετέθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τὴν ὁποίαν εἰχεν ἀρχίσει τὸ 1505 ὁ ὀνομαστὸς ἀρχιτέκτων **Μπραμάντε** (Bramante) καὶ τὰς ἐργασίας εἶχε διευθύνει ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ραφαήλ. Ὁ Μ. Ἀγγελος ἔδωκε νέον σχέδιον εἰς τὸν ναόν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς οἱ διάδοχοί του. Ὁ ναὸς συνεπληρώθη μόλις μετὰ δύο αἰῶνας καὶ ἔγινεν ἀπὸ τὰ σημαντικώτατα ἔργα τέχνης, ἐμπνέων σεβασμὸν καὶ κατάνυξιν διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ μυθώδους πλούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου. Ὁ Μ. Ἀγγελος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης **Φλωρεντιανῆς σχολῆς**.

Ραφαήλ (αὐτοπροσωπογραφία)

Ὁ **Ραφαήλ Σάντι** (Raffaello Santi, 1483 1520) ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ βραχὺς βίος του (διότι ἀπέθανε 37 ἐτῶν) ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαήλ ἦτο φύσις καλλιτεχνικὴ ἀπὸ τὰς σπάνιας, προικισμένος μὲ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὡραίου καὶ ἀρμονικοῦ. Μὲ ἀπερίγραπτον εὐχέρειαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ χρώστηρος ἐδημιούργησεν εἰκόνας ἀποπνεούσας εὐλάβειαν καὶ χάριν συγχρόνως καθὼς καὶ δραματικὰ συμπλέγματα καὶ προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

Ὁ Ραφαήλ, τοῦ ὁποῖου ἡ ἰδιοφυΐα εἶχεν ἐκδηλωθῇ εἰς νεωρωτάτην ἡλικίαν, προσελήθη μόλις 25ετῆ: ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους διαμερίσματος τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας εἰκονίζονται συμπλέγματα παρστώντα τὴν **Θεολογίαν**, τὴν **Ποίησιν**, τὴν **Φιλοσοφίαν** καὶ τὴν **Δικαιοσύνην** (Disputa, Σχολή Ἀθηνῶν κτλ.).

Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων.

των ὁποίων χαρακτηριστικὸν εἶναι οἱ στρογγυλοπρόσωποι μικροὶ ἄγγελοι καὶ οἱ πλήρεις παιδικῆς ἀφελείας καὶ εὐρωστίας μικροὶ Χριστοὶ καὶ ἰδίως αἱ ὁμοίαι τεχνοτροπίας Παναγίαι, τὰς ὁποίας παριστᾷ νεαρὰς καὶ ὡραίας ἐντὸς γλυκυτάτου φωτός καὶ ἀπαραμίλλου χρωματισμοῦ. Ἐξωγράφησε μέγα πλῆθος

Μ. Ἄγγελος. — Δημιουργία τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Γιουργογραφία, παρὰ κληροῖον ἀγ. Σίξτου

εἰκόνων τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Madonnae*. Ὀνομαστοτάτη ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ Παναγία τοῦ ἁγίου Σίξτου, τῆς ὁποίας τὸ πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Δρέσδης. Ὁ Ραφαὴλ εἶναι ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς σχολῆς καὶ ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Βενετία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνας καὶ ἰδίως ζωγράφους. Ὁ ὀνομαστότατος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ **Τιτσιάνο** (*Tiziano*, 1477-1576), ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ παρήγαγε πλῆθος εἰκόνων. Ἐξωγράφιζε συνήθως ἐπὶ

τοίχων πλατυτάτας παρυστάσεις, σκηνὰς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων τούτων ἦσαν σύγχρονοι ἄνθρωποι φέροντες στολὰς τῆς ἐποχῆς των πολυτελεστάτας καὶ διακρίνονται διὰ

τὴν φυσικὴν ζωηρότητα καὶ χάριν. (Ἔργα : Ὁ ἐν ταφια-
σμός τοῦ Χριστοῦ, ἡ Madonna τοῦ οἴκου Pesaro,
Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρως, τὸ Νόμισμα
τοῦ Κήνσου κτλ.). Ὁ Τιτσιάνο διεκρίθη καὶ ὡς πρόσω-

Μιχαὴλ Ἄγγελος—Ἡ κεφαλὴ τοῦ Δαυὶδ

πογράφος καὶ εἶναι ὀνομασται αἱ εἰκόνες τῶν δύο ἀντιζήλων
ἡγεμόνων τῶν χρόνων του, Καρόλου Ε' τῆς Γερμανίας καὶ
Φραγκίσκου Α' τῆς Γαλλίας.

Η ΤΕΧΝΗ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ 0X1

Ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμα-
σαν αἱ τέχναι. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω χώραι κ. ἄ.
ἠκολούθησαν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλ-
λίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιοτάτη παράδοσις τῆς
τέχνης, παρήχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιόλογα
ἔργα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαίτερος ἡ ξυλογλυπτική. Ὁ Ἄλβρεχτ Δύρερ (Albrecht Dürer, 1471-1528) κατεσκεύασε μερικά ἔργα πολὺ χαρακτηριστικά, ὅπως εἶναι ὁ Ἰππότης, Θάνατος καὶ διάβολος καὶ ἡ περίφημος Μελαγχολία, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς ἓν τῶν βαθυτά-

Ραφὴλ. — Μνήστευσις τῆς Παναγίας

των ἔργων τῆς ἀναγεννήσεως Ὁ δὲ Χολμπάϊν (Holbein, 1497-1543) διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ μερικά ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς Ἀναγεννήσεως, (Ὁ δήμαρχος Meyer, Georg Gisze, Ἑρασμος κτλ.), αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηράν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος (Madonna τοῦ δημάρχου Meyer, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κτλ.).

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἐγχώριος γλυπτική, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν ἀπομίμησιν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

φυσικῶν ἀντικειμένων, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐξηκολούθησαν νὰ κτίζουν κατὰ τὸν γοιθικὸν ρυθμόν. Ἀλλὰ βαθμηδὸν τεχνῖται ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσήγαγον τὴν ἰταλικὴν τέχνην εἰς τὴν Γαλλίαν Ὁ *Μιχαήλ Κολόμβ* (Michel

Τισιάνο — Παναγία τοῦ οἴκου Pesaro

Colombe) συνδυάζων τὰς δύο τάσεις κατεσκεύασε τὸ ἐπιτύμβιον μνημεῖον τοῦ δουκὸς τῆς Bretagne, ἐν τῶν χαριεστάτων ἔργων τῆς ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπέδρασεν ἡ ἰταλικὴ τέχνη, ἰδίως εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν οἰκοδομῶν.

Χολμπάιν — Μαδόνα του δημάρχου Meyer

Τιτσιάνο.—Τὸ νόμισμα τοῦ ζήνσου

Κεφαλή Χριστοῦ. Ευλογητική κατὰ σχέδιον τοῦ Δύρερ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

13

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νέων χρόνων τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπασχόλησαν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἐπέκριναν τὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, τὸν βίον τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ πάπα καὶ γενικῶς τὰς καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν.

Τοιοιτοτρόπως ἤρχισε σημαντικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη μεταρρυθμίσις, διότι σκοπὸν εἶχε νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ἡ μεταρρυθμίσις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ὀξείας θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις, ἐπροκάλεσεν αἱματηροὺς πολέμους καὶ τέλος τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος εἰς τὴν Δύσιν.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

14

Ἡ βαθυτέρα συγκίνησις καὶ ἡ ἐνεργὸς πίστις, ἡ ὁποία ἐχαρκτηρίσει τοὺς χριστιανοὺς τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, εἶχον ἐκλείψει ἀπὸ μακροῦ καὶ ἡ θρησκεία εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἶχε καταντήσῃ ξηρὸς τύπος καὶ γράμμα νεκρόν.

Ἡ θρησκευτικότης τῶν μέσων χρόνων ἦτο μᾶλλον θρησκοληψία καὶ δεισιδαιμονία. Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ σατανᾶ, ἐνόμιζεν ὅτι ἁμαρτάνει εἰς κάθε βῆμα. Τὸ κυριώτερον μέλημά του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύγῃ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι σφύζεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως μὲ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἀνέλαμβανε μακρινὰς ἀποδημίας καὶ ἐπῆγγαινε εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Κύριος τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν ἦσαν οἱ Ἅγιοι τόποι. Ἄλλ' ἀφότου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ περίφημα συγχωροχάρτια (*indulgentia*).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἔνεκα διαφορῶν λόγων ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ. Θ' 1936 3

εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας. Ἡ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας ἤρ-
χισε νὰ μὴν ἱκανοποιῇ πολλοὺς. Οἱ εὐφυέστεροι μελετῶντες
τὰς Γραφὰς ἔβλεπον ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμ-
φωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδίως ἐσκανδάλιζε
τὴν συνείδησιν τῶν αὐστηροτέρων ἢ πολιτεία τῶν ἀνωτέρων
κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων βίον πολυτελῆ ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρ-
χοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἱππῶται, ἐθήρευον καὶ ἐλάμβανον
μέρος εἰς τοὺς πολέμους· καὶ μετὰ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας
πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεγίνωσκον τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ
εἶχον ἐμπνευσθῇ τὴν ἀγάπην τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία χα-
ρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν
ἀσκητικὴν τάσιν τῶν μέσων χρόνων.

Ἐντύπωσιν ἐπροξένει ἐπίσης ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου
κλήρου, ὁ ὁποῖος ἐστερεῖτο μονίμου εισοδήματος, διετηρεῖτο
ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦτο ἀμαθὴς καὶ ἔζη ὅπως
οἱ πτωχοὶ χωρικοί, ἐσύχναζεν εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, ἔπινε καὶ
ἐχαρτοπαίχτει.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ

Πολλοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχον αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγ-
κην τῆς ἀναμορφώσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως π.χ. ὁ **Ουϊκ-
λεφ** (Wiclef) εἰς τὴν Ἀγγλίαν (τέλος ΙΔ' αἰῶνος) καὶ ὁ **Ἰωάν-
νης Χοὺς** (Hus, 1369-1413) εἰς τὴν Βοημίαν. Ἄλλ' ἡ φωνή
τῶν δὲν εὗρισκεν εὐρύτεραν ἀπήχησιν, ἐνῶ ὁ κληρὸς πανίσχυ-
ρος ἀκόμη καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσιν του τὴν κοσμικὴν ἐξου-
σίαν κατέπνιγε τὰς διαμαρτυρίας πολλάκις κατὰ τρόπον ἁγ-
ριον. Ὁ Χοὺς π.χ. ἐκάη ζῶν κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταν-
τία συνόδου (1413).

Ἀλλὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ ἀναβρασμὸς ἦτο πολὺ ζωηρότε-
ρος. Ἰδίως ἐξημμένα ἦσαν τὰ πνεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ
ὁποία ἐπιέζετο βαρύτερον ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τοῦ κλήρου,
διότι ἡ γερμανικὴ ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν πάπαν.
Γενικῶς ἐσκανδάλιζον τὴν συνείδησιν τῶν ἀπλουστέρων καὶ
αὐστηροτέρων κατοίκων τῆς γεωργικῆς τότε Γερμανίας οἱ θρη-
σκευτικοὶ νεωτερισμοὶ τῶν μᾶλλον προσηγμένων δυτικῶν λαῶν.

Ὁ πάπας Λέων Ι' ἔχων ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα διὰ τὴν
ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐπέτρεψεν εἰς τὸν
ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας τὴν ἐκδοσὶν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8

ἔτη ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο κατὰ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελ ἐκήρυξε τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγοράσῃ τὰς ἁμαρτίας του καθὼς καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν. Μόλις ἀκουσθῇ ὁ ἥχος τοῦ χρήματος, ἔλεγεν ἡ ψυχὴ ἀναπνεύσασθαι ἀπὸ τοῦ καθατηρίου.

Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος ἐγεννήθη ἐν Αἰσλέμπεν (Eisleben) τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεῖς πτωχοὺς. Ἐλαβε τὴν ξηρὰν λατινικὴν καὶ σχολαστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ὁποία παρείχετο δι' ἀφθόνων ραβδισμῶν. Ἀλλὰ βραδύτερον διήλθεν εὐθυμοτέρας ἡμέρας ὡς φοιτητῆς ἐν Ἐρφούρτῃ (Erfurt). Ἀλλὰ περιστατικὰ τινα συνετέλεσαν νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουςτίνων. Βρα-

Ὁ Λούθηρος

δύτερον ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ συγχρόνως ἱεροκήρυξ.

Ὁ αὐγουςτίνος μοναχὸς **Μαρτίνος Λούθηρος**, ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητῆς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματα του καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνήρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀνακτόρων 95 θέσεις, προκαλῶν αὐτὸν εἰς δημοσίαν συζήτησιν. Ἡ προᾶξις τοῦ Λουθήρου εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο θεωρεῖται ὡς ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως.

ἙΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

Ἡ μεταρρυθμίσις εὗρε πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὴν Γερμα-

νίαν. Ἐγίνε δεκτὴ μὲ ἐνθουσιασμὸν ἀπὸ τοὺς διανοομένους. Ἰδίως ὅμως ἐπροόδευσε, διότι τὴν ὑπεστήριξαν διὰ λόγους πολιτικούς οἱ μικροὶ ἡγεμόνες. Συνήντησεν ὅμως καὶ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου (1519) ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περίφημος Κάρολος Ε΄, τὸν ὁποῖον θὰ γνωρίσωμεν καλύτερα κατωτέρω. Ὁ Κάρολος ἔτρεφε τὸ σχέδιον νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας του καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε λόγους νὰ ἀντιπαθῇ τὴν μεταρρύθμισιν, ἡ ὁποία ἔφερε νέαν διαίρεσιν εἰς τὴν διηρημένην ἤδη Γερμανίαν καὶ ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσῃ ὥς στήριγμα εἰς τοὺς φεουδάρχας.

Ὁ πάπας ἐπίσης μετὰ τινὰς ἐνδοιασμοὺς ἐκηρύχθη κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφώρισε τὸν Λούθηρον. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἔκαυσε τὴν βούλλαν τοῦ πάπα πανηγυρικῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητάς του καὶ ἀπὸ πλῆθος λαοῦ.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ μεγάλου συνεδρίου τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων εἰς τὴν πόλιν Βόρμς (Worms), ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξῃ τὰ συγγράμματά του καί, ὅταν ἡρνήθη, ἐκήρυξεν αὐτὸν ἐκτὸς νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωνται τὰ βιβλία του.

Καταδικασθεὶς τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πάπαν ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο διατρέχων τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἐκρυψεν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἓνα πύργον ἐντὸς τοῦ θουριγικικοῦ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὴν γερμανικὴν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ πλήξῃ τὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ τὸν ἠμπόδισαν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τουρκικὸς πόλεμος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν Β΄ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἡνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μεταρρυθμισίς κατέκτησεν ἑδάφος καὶ ὥργανώθη εἰς πολιτικὸν κόμμα. Πολλοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν χώραν των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ τοπικαὶ ἐκκλησίαι τῆς Γερμανίας. Ὅταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ λουθηρανοὶ κατέθεσαν ἑγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο *διαμαρτυρόμενοι* (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουν ἑαυτοὺς *εὐαγγελικοὺς*.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) εἰς τὴν δίαιταν (συνέδριον τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ αὐτοκράτορος) τῆς Αὐγούστας οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπέβαλον ἑγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ὀνομασθεῖσαν *αὐγουσταία ὁμολογία* (confessio augustana), διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμιστὰι δὲν εἶναι κακόδοξοι αἰρετικοί, ἀλλ' ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ὁμολογίαν εἶχε συντάξῃ ὁ ὀνομαστὸς ἐλληνιστῆς, γνωστὸς μὲ τὸ ἐξελληνισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως ὀνομά του, *Φίλιππος Μελάρχθων* (1497-1560), ὁ ὁποῖος ἔγινε πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ Λουθήρου.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὥργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἐτοιμὸς νὰ ἐκραγῇ. Ἀλλ' ὁ Κάρολος Ε' βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα ἐπροτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Διὰ τῆς λεγομένης **Θρησκευτικῆς 1555**
εἰρήνης τῆς Αὐγούστης (1555) ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς: 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα δικαιώματα 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιοῦνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα των εἰς τοὺς ὑπηκόους των (*Gujus regio, ejus religio*) 3) τὰ μέχρι τοῦ 1522 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα μένουν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀπεσοβήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.
Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΘΕΡΟΥ

Ὅπως ὅλοι οἱ ἐμπνευσμένοι ἰδρύνται θρησκειῶν καὶ ἀνα-

μορφωταί, ὁ Λούθηρος δὲν ἔδωσε πλήρες καὶ ὀριστικὸν σύστημα τῶν δοξασιῶν του. Αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐρεῦνης.

Τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ πῶς σώζει κανεὶς τὴν ψυχὴν του. Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Λούθηρος ἔδωκεν ἱκανοποιητικὴν λύσιν διδάξας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σώζεται δι' ἔργων νόμου (ἀσκήσεων, νηστειῶν, προσευχῶν, προσκυνημάτων κλπ.), ἀλλὰ διὰ τῆς θείας χάριτος. Ἐκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ ἄνευ μεσολαβήσεως ἱερέων, ἐπισκόπων ἢ τοῦ πάπα.

Τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εὗρίσκει κανεὶς μελετῶν ἅπ' εὐθείας τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἡ παράδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίζετο ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐφόσον δὲν συμφωνεῖ μετὰ τῆς Γραφῆς. Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο γονιμώτερα σημεῖα τῆς νέας διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν καὶ προσείλκυσαν ὁπαδοὺς.

Κατὰ τὸν Λούθηρον τὰ μυστήρια εἶναι δύο, τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία. Ἡ τελευταία εἶναι τελετή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ λατρεία πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν τοῦ τόπου καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν. Κέντρον αὐτῆς εἶναι τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο ἡ προτεστάντικὴ ἐκκλησία ἔχει ἱεροκήρυκας ἀντὶ ἱερέων καὶ καταργεῖ τὰς πομπώδεις τελετάς. Τὰ πρωτεῖα τοῦ πάπα δὲν ἔχουν δικαιολογίαν ὅπως καὶ ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου δὲν εἶναι προῖον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ γέννημα ζωηρᾶς θρησκευτικῆς συγκινήσεως. Ὁ Λούθηρος θέλει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ αὐστηρότητα, ὁμιλεῖ μὲ περιφρόνησιν διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀποστρέφεται τὴν ὁρμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ μάθησιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ μεταρρύθμισις στρέφεται κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν συγγραφέων καὶ κατὰ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἦτο συνέπεια αὐτῆς. Διὰ τοῦτο εἶχε δίκαιον ὁ Ἐρασμος ὅταν ἔγραφεν ὅτι, ὅπου

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

διαδίδεται ὁ λουθηρανισμός, καταστρέφονται αἱ ἐπιστῆμαι. Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως μόνον εἶχε γόνιμον ἐπίδρασιν ἡ μεταρρۇθμισις. Παρέχουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερίαν νὰ μορφώσῃ τὴν πίστιν του διὰ τῆς ἀμέσου μελέτης τῆς Γραφῆς ἐνίσχυσε τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ ἐφάνησαν βραδύτερον.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου διεδόθη εἰς τὴν μέσῃ καὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ τὴν Δανίαν, ὅπου ἐδέχθησαν αὐτὴν οἱ ἡγεμόνες καὶ κατέστησαν αὐτὴν θρησκείαν τοῦ κράτους.

4 Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑΝ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΑΝ

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λουθῆρον καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἐπίσης τὰ συγχωροχάρτια ἐκήρυξε τὴν μεταρρۇθμισιν εἰς τὴν Ζυρίχην ὁ ἐλβετὸς ἱερεὺς **Ζβίγγλιος** (Zwingli, 1481—1531). Ἡ διδασκαλία του διεδόθη εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Ἑλβετίαν καθὼς καὶ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνῶ ἡ ὀρεινὴ Ἑλβετία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν πάπαν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ζβίγγλιου διέφερε μόνον κατὰ τὴν εὐχαριστίαν. Βραδύτερον αἱ δύο ἐκκλησίαι συνεχωνεύθησαν.

Περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Λουθῆρον ὁ γάλλος μεταρρۇθμιστὴς **Καλβῖνος** (Jean Calvin, 1509—1564). Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως θρησκευτικὸν νεωτερισμὸν καὶ οἱ βασιλεῖς ἀμειλίκτως κατεδίωξαν τὴν αἵρεσιν, ἡ ὁποία ἠπείλει νὰ διασπάσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Μολαταῦτα ἡ μεταρρۇθμισις εὗρε θερμοὺς ὁπαδοὺς εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων. Ὁ Καλβῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν βόρειον Γαλλίαν, εἶχε λάβει μόρφωσιν χουμανιστικὴν καὶ νέος εἶχεν ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λουθήρου. Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλλίαν, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὗρε πρύσφορον ἔδαφος διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν του, ἡ ὁποία ὠνομάσθη **καλβινισμὸς** καὶ οἱ ὁπαδοί του **καλβινισταί**. Ὁ Καλβῖνος ἐδίδαξε τὸν προορισμὸν, ὅτι δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του προορίζεται ἀπὸ τὸν θεὸν ἢ νὰ σωθῇ ἢ νὰ καταδικασθῇ. Ἡθελε νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλυτέραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κατήργησε τὸν κλῆρον καὶ ὥρισε τὴν ἐκκλησίαν νὰ διοικῶν οἱ

γέροντες τῆς κοινότητος (πρεσβύτεροι). Διὰ τοῦτο ἡ καλβινικὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται *π ρ ε σ β υ τ ε ρ ι α ν ῆ*.

Εἰς τὴν Γενεύην ὁ Καλβίνος ἀπέκτησε δικτατωρικὴν ἐξουσίαν καὶ διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος καὶ ἐκάνοισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χορούς, τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὥρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν τροφὴν, ἔκλεισε τὰ θέατρα καὶ τὰ καπηλεῖα καὶ ὑπεχρέωσεν ὅσους δὲν ᾔθελον νὰ συμμορφωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν.

Ὁ Καλβίνος ἦτο στενόφυχος καὶ μισαλλόδοξος, ὅσον ὁ χειρότερος τῶν ἱεροεξεταστῶν. Ποσείλκυσε μὲ δόλον τὸν ἱατρὸν Σερβέ (Michel Servet), ὁ ὁποῖος εἶχε γράψει κατὰ τοῦ δόγματος τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἔκασε.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὰς νεολατικὰς χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Πολλοὺς καλβινιστὰς εἶχε καὶ ἡ Γαλλία, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν ἐνταῦθα *Οὐγενότοι*.

18 Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΚΩΤΙΑΝ

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν ἀπὸ μακροῦ προπαρεσκευασμένα διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν μεταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ἰδιότροπος βασιλεὺς Ἑρρίκος Η΄.

Ὁ Ἑρρίκος ᾔθελε νὰ διαΰευχθῇ τὴν σύζυγόν του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θείαν Καρόλου Ε΄, καὶ νὰ συζευχθῇ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἀννα Βόλεϋν (Boleyn). Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πάπας παρείλκυε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας (1534).

Ἡ ἀγγλικὴ μεταρρύθμισις διῆλθε σειρὰν περιπετειῶν. Ὅριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλίσσης Ἐλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἑρρίκου Η΄ καὶ τῆς Ἀννας Βόλεϋν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διετηρήθησαν, εἰσῆχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἐγίνε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διετηρήθησαν τύποι τινὲς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ ὄργανον, ἡ στολὴ τῶν ἱερέων κλπ. Τοιούτῳ τρόπῳ διεμορφώθη ἡ ἀγγλικὴ *ἐπισκοπικὴ ἐκκλησία*.

γ) Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις (Inquisitio) κατηρτίσθη κατὰ τὸ πρό-
 τυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶ-
 χον χρησιμοποιοῦσι οἱ βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς κατα-
 πολέμησιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον διὰ
 νὰ καταδιώξουν τοὺς ἀλλοδόξους, ἐβραίους, μωαμεθανούς, δια-
 μαρτυρομένους. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἑξ καρδιναλίους καὶ εἶχε δι-
 καίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα.
 Κατεδίκαζεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους
 ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτὴ προᾶξις ἐθεωρεῖτο
 ὡς κατ' ἐξοχὴν θεάρεστος, ἔργον πίστεως (actus fidei, ἐξ οὗ
 τὸ ἰσπανικὸν autodafé), εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον,
 διότι διὰ τῆς προσκαίρου βασάνου ἀπηλλάσσεται ἀπὸ τὴν αἰω-
 νίαν καταδίκην. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν
 συγγραμμάτων ἀνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν
 ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνάγνωσιν ὀρισμένων βιβλίων. Ἐκ τούτου
 προῆλθον οἱ πίνακες τῶν ἀπηγορευμένων βι-
 βλίων (Indices librorum prohibitorum ἢ ἀπλῶς Index), πί-
 νακες δηλαδή, εἰς τοὺς ὁποίους ἔθετε καὶ ἐξηκολουθεῖ νὰ θέτῃ
 ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία τὰ ἀνεπιθύμητα ἔργα. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις
 διέπραξε φορικτὰς ἀγριότητας καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν
 τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἀμυντικῶν μέτρων ἔγινε βα-
 θυτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν. Ἀπὸ ἀντίδρασιν
 εἰς τὴν μεταρρῦθμιν ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναί-
 σθημα. Ζωηρὰν ἐκδήλωσιν τούτου ἔχομεν εἰς τὴν τέχνην καὶ
 τὴν λογοτεχνίαν τῶν μετὰ τὴν μεταρρῦθμιν χρόνων, εἰς τὰ
 ἔργα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς, ἰδίως εἰς τὸν νέον, τὸν
 βαρὺν καὶ ἐπιβλητικὸν ρυθμὸν τῶν ναῶν, τὸν λεγόμενον μα-
 ρόκ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν, τῆς
 ὁποίας χορῶφωμα εἶναι ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ
 Τάσσο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

21

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων εἰς τὴν Εὐρώπην διετεθεῖτο ἐκτεταμένον κράτος τοῦ παλαιοῦ τύπου, ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων ἡγεμόνες αὐτῆς ἐξουσίαζον πολλὰς χώρας καὶ λαούς, οἱ ὅποιοι διέφερον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἦτο κράτος καθολικὸν κατὰ τὸ πρότυπον τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ αἱ συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν ἀναγέννησιν, κατέστησαν δυσχερὴ τὴν διατήρησιν τοιούτου κράτους. Εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην ἤρχισε νὰ ἀφυπνίζεται ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Ἐκαστος λαὸς ἔτεινε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν αὐτοτελείαν του καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἰδιαίτερον κράτος.

Τοιοιουτρόπως ἀνεπτύχθησαν τὰ ἐθνικὰ κράτη, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὁλλανδία, κλπ., τὰ ὁποῖα εἶχον μεγαλυτέραν συνοχὴν.

Μεγάλην δύναμιν ἀπέκτησαν ἰδίως οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καί, ὅταν ἤλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας, τὸ μικρὸν σχετικῶς γαλλικὸν κράτος ἀφάνη στερεώτερον.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ἡ Γερμανία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἔφερον διαφόρους τίτλους, ὀνομαζόμενοι βασιλεῖς, δούκες, κόμητες κτλ. Κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ὅτε ἤρχισαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὐγγρων, οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας ᾗσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ συνενωθοῦν ὑπὸ κοινὸν ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξέλεξαν λοιπὸν τὸν ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῶν χρόνων ἐκείνων, τὸν Ἑρρίκον τῆς Σαξονίας, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας. Ἐκτοτε τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀ γ ί α ρ ω μ α ι κ ῆ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Οἱ σημαντικώτατοι τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀρχάς, βραδύτερον ὀκτώ, ἐκλέκτορες καλούμενοι, ἐξέλεγον τὸν αὐτοκράτορα, ἓνα ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ συνήθως τὸν ἰσχυρότερον, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ:

εἶναι ἡγεμόν τῆς ἰδίας ἐπικρατείας καὶ συγχρόνως αὐτοκράτωρ.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγωνται αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας πρίγκιπες ἀπὸ τὸν **Ἀψβουργικὸν οἶκον** (Habsburg). Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας καὶ ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκῆς. Ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν εἰς τὴν Εὐρώπην δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμιῶν, διότι αἱ χώραι ἐθεωροῦντο τότε κτήματα τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐκληρονομοῦντο ἢ ἐδίδοντο ὡς προίξ. Οὕτω οἱ Ἀψβούργοι ἀπέκτησαν τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὁλλανδίαν), τὴν Ἑλευθέραν Κομητείαν (Franche Compté) εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας.

Κατὰ ταῦτα τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων ἦτο μοναρχία ἀποτελουμένη ἀπὸ λαοὺς διαφέροντας κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καταγωγὴν, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε συνενώσει ἡ ἰδία προαίρεσις, ἀλλ' ὁ κοινὸς ἄρχων. Ἦτο ἄρα κράτος μεσαιωνικὸν μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνότητων, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων νὰ γίνεται ὁσημέραι ζωηρότερον συνειδητὴ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπέφερε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν διάλυσιν τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας.

ΚΑΡΟΛΟΣ Ε'

Τὸ 1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ Κάρολος Α' βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, υἱὸς Ἰωάννας τῆς Τρελλῆς, θυγατρὸς τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἐνὸς αὐστριακοῦ πρίγκιπος, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε'.

Ὁ **Κάρολος Ε'** (1519-1556) εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ἡ δύναμις του ἦτο μεγάλη, αἱ δὲ κτήσεις του ἀπεράντοι, διότι ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἦτο κύριος τῆς Ἰσπανίας μετὰ τῶν ἀπεράντων κτήσεών της εἰς τὸν Νέον Κόσμον, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας, ὡς καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ τῆς Ἑλευθέρας Κομητείας, ὡς ἀρχιδουξὲς δὲ τῆς Αὐστρίας κατεῖχε τὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ συγχρόνως ἦτο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἔλεγον ὅτι ὁ ἥλιος δὲν δύει εἰς τὸ κράτος του.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Καρόλου ἦτο νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν, νὰ συντρίψῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν ἡγεμόνων

τῆς Γερμανίας καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἀλλὰ τὰ σχέδιά του ἀνησύχησαν τὰ γειτονικά κράτη καὶ τοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας καὶ ὥς ἐκ τούτου περιῆλθεν ἀφ' ἑνὸς εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, ἀφ' ἑτέρου ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ του προεκάλεσε σειρὰν ἐσωτερικῶν ταραχῶν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Περίφημος εἶναι ἡ ἀντιζηλία τοῦ Καρόλου Ε' καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας **Φραγκίσκου Α'**. Οἱ δύο ἡγεμόνες περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἔμελλον νὰ συνεχίσουν οἱ διάδοχοί των. Οὕτως ἤρχισεν ἡ πάλῃ μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολλοὺς αἰῶνας καὶ νὰ συνταράξῃ τὴν Εὐρώπην.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωκε τὸ Μεδιόλανον καὶ ἡ Ἐλευθέρα Κομητεία, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀρχῇθεν γερμανικά φέουδα, εἶχον ὅμως καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὁ Κάρολος ἤρχισε τὸν πόλεμον ἔχων σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκον Η'. Ἡ προσπάθειά του, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν νότιον Γαλλίαν, ἀπέτυχεν, ἀλλ' ὁ ἱπποτικὸς στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παυτίαν τῆς ἄνω Ἰταλίας καὶ ὁ Φραγκίσκος πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῇ τῶν γάλλων ἱπποτῶν συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525). Ἀλλ' ἀφέθη ἐλεύθερος μετ' ὀλίγον ὀρκισθεὶς ὅτι παραιτεῖται τῶν ἀξιώσεων ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω χωρῶν.

Μεγίστην αἰσθησιν παρήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ συμμαχία τοῦ Φραγκίσκου Α' μετὰ τοῦ σουλτάνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως **Σουλεῦμὰν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς**. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εὐρισκόμενος εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπεκαλέσθη δι' ἐπιστολῆς τὴν συνδρομὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ Σουλεῦμὰν, ὁ ὁποῖος εἶχε κυριεύσει τὴν Οὐγγαρίαν, ἀνέλαβε δύο ἐκστρατείας κατὰ τῆς Βιέννης μετὰ μεγάλων προετοιμασιῶν, ἐνῶ ὁ ὑπὸ τὸν Χαϊρεντὶν Βαρβαρόσσαν πειρατικὸς στόλος τῆς Ἀφρικῆς ἐλυμαίνετο τὴν Μεσόγειον καὶ ἠπειλεῖ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας.

Ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἐφάνη τότε ὅτι ἠπειλεῖτο σοβαρῶς ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποφασιστικότητος τῆς ἡνωμένης Γερμανίας ὁ Σουλεῦμὰν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἀπαλλαγείς ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ σουλτάνου ὁ Κάρολος προσέβαλε τὴν Τύνιδα, τὴν ἐστίαν τῶν ἀλγερινῶν πειρατῶν καὶ βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Χαϊρεντίν Βαρβαρόσσα. Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων καὶ ἐπικινδύνων πειρατῶν εἶχε χαρρακτῆρα σταυροφορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος κυρίως μὲν Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἱταλοὶ καὶ Γερμανοὶ (Ἰούνιος 1535). Πρὸ τῆς Τύνιδος συνετρίβη ἡ ὑπερτέρα δύναμις τοῦ Χαϊρεντίν, οἱ δὲ πολυάριθμοι χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι, οἱ ὅποιοι ἐκρατοῦντο ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἐβοήθησαν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

Ἄλλ' ὁ Κάρολος κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα σχεδιά του δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ μελαγχολίας ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ διεμοίρασε τὸ κράτος του μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἔλαβε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ δὲ δεύτερος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας (1556).

Η ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ Γαλλία εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ κατοικεῖται ὑπὸ πληθυσμοῦ ὁμοιογενοῦς. Ὁ βασιλικὸς οἶκος αὐτῆς δὲν ὑπέστη διακοπὴν, ἀλλ' ἔδωκε σειρὰν ἐπιβλητικῶν βασιλέων, οὕτως ὥστε εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐπῆλθε χαλάρωσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἱταλίαν. Τουναντίον ἡ χώρα συνεσφίγγετο διαρκῶς ἰσχυρότερον περὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον.

Κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου ἐξαιρετικὰ γεγονότα ἐνίσχυσαν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ὁ **Κάρολος Ζ'** (1422—1471) στηριζόμενος εἰς τὰ καλῶς ὀργανωμένα οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἐδημιούργησε πρῶτος μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων μόνιμον στρατὸν καὶ διὰ συμβάσεως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ πάπα. Τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του **Λουδοβίκος ΙΑ'** (1461—1483). Ὑπουργὸς καὶ σκληρὸς ὡς ὁ πατήρ του, ἐπολέμησε κατὰ τῶν ἰσχυρῶν τιμαριούχων τῆς χώρας, ἐξωλόθρευσεν πολλοὺς καὶ συνήνωσε τὰς κτήσεις των μετὰ τῶν

κτιήσεων τοῦ στέμματος. Συγχρόνως ἐβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ ἐδιπλασίασε τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους δι' ἐπιμελοῦς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν. Οὕτω ἡ Γαλλία παρουσιάζετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὡς τὸ καλύτερον ὀργανωμένον κράτος καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῆς ἦσαν εἰς θέσιν, ἀφοῦ συνήνωσαν ὅλην τὴν χώραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, νὰ στραφοῦν πρὸς ἑξωτερικὰς κατακτήσεις.

ΚΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

84

Παλαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰσπανίας ἦσαν οἱ Ἰβηρες, οἱ ὅποιοι ἐξελατινίσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Κατὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν ἡ χώρα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βησιγότθων, οἱ ὅποιοι ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς παλαιούς κατοίκους. Τὸν Η' αἰῶνα μ. Χ. ἦλθον οἱ Ἀραβες, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Βησιγότθους, κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ περιορίσθησαν εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, ὅπου ἵδρυσαν μικρὰ κράτη ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστάς, καὶ διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Ἀραβας ἢ τοὺς Μάυρους (Maures), ὅπως τοὺς ὀνόμαζον. Ὁ καλίφης τῶν Ἀράβων πρωτεύουσαν εἶχε τὴν Κορδούην. Οἱ Μουσουλμάνοι εἰσήγαγον τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκαλλιέργουν ἐπιμελῶς τὴν γῆν, εἶχον ἐξαίρετον σύστημα ὑδρεύσεως, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαιρέτους οἰκοδομὰς ὅπως εἶναι τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (ΙΓ' αἰών).

Τὸν ΙΑ' αἰῶνα διελύθη τὸ καλιφάτον τῆς Κορδούης καὶ προῆλθον πολλὰ μικρὰ μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὅποια ἐπολέμουν κατ' ἀλλήλων. Οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπαφελήθησαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐξέτεινον τὰς κτήσεις των πρὸς νότον. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἠνώθησαν τὰ δύο σημαντικώτερα χριστιανικὰ κράτη τῆς Καστιλλίας καὶ τῆς Ἀραγωνίας διὰ τοῦ γάμου τοῦ διαδόχου τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Καστιλλίας Ἰσαβέλλας.

Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἤρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τὸ 1492 κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Γ ρ ε ν ά δ α ν. Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ἡ ἀραβικὴ κυριαρχία

εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὸ γεγονός ἐθεωρήθη μέγα καὶ σπουδαιότατον διὰ τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην. Ὁ πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον **Καθολικόν**, ἡ δὲ Ἰσπανία ἠνώθη εἰς ἓν κράτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ καὶ τῆς Ἰσαβέλλας.

Ὁ **Φερδινάνδος** καὶ ἡ **Ἰσαβέλλα** ἔγιναν ἀπόλυτοι κύριοι τοῦ κράτους των καὶ κατέστησαν τὴν ἀρχὴν των ἀπεριόριστον. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀστικὴν τάξιν καὶ συνέτριψαν τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἵδρυσαν τὸ περίφημον δικαστήριον τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, τὸ ὁποῖον κατεδίωξε τοὺς ἀνυποτάκτους φεσυδάρχας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος ἐκυρίευσεν τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ἡ Σικελία καὶ ἡ Σαρδηνία ἀνῆκον παλαιόθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας, ὁ δὲ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν Ἀμερικὴν. Τότε ἐφάνη ὅτι διανοίγεται εὐρὺ μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ἐπὶ Καρόλου Α', ἐγγόνου τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, ἔφθασεν εἰς μεγίστην λαμπρότητα. Ὁ Κάρολος γενόμενος αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὡς Κάρολος Ε' μετεχειρίσθη τὴν παραδειγματικὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δυνάμιν του διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν.

ΚΑΤΑΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Μετὰ τὴν διανομὴν τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ε' ὁ υἱὸς του **Φίλιππος Β'** (1527-1598), βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐξουσίαζε πλὴν τῆς Ἰσπανίας τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὁλλανδίαν), τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον καὶ κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Εἶχεν ἀφθόνους πόρους, στρατὸν καὶ στόλον ἰσχυρόν.

Ὁ Φίλιππος μετεχειρίσθη κακῶς τὴν δυνάμιν του καὶ ὠδήγησε τὸ κράτος του εἰς τὴν καταστροφὴν. Προσκεκολλημένος εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν ὅπως ὁ πατὴρ του, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκτελεῖ πρᾶξιν θεάρεστον καταδιώκων τὴν αἵρεσιν. Διὰ τοῦτο ἔλαβε μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τῶν χρόνων του καὶ διέπραξε πολλὰ κακὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἐργατικὸς εἰς ἄκρον, ὡς ὁ πατὴρ του, ἀλλὰ βραδὺς εἰς τὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σκέψιν, ἔζησε μονήρη

 Ἰσπανία καὶ
 ὑπὲρ αὐτῆς
 Ὁριανὴ Γερμανικῆς
 αὐτοκρατορίας
 Ὁριανὴ Ὀθμανικῆς
 αὐτοκρατορίας

βίον εἰς τὰ ὀνομαστὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἑσκουριάλ (Escorial), τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος κατεσκεύασεν.

Ὁ Φίλιππος σκοπὸν τοῦ βίου του ἔθεσε νὰ ἑξαφανίσῃ τοὺς κακοδόξους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ἐλεγεν ὅτι προτιμᾷ νὰ μείνῃ χωρὶς ὑπηκόους, παρὰ νὰ ἑξουσιάζῃ ἀπίστους. Ὑπεστήριξε τοὺς καθολικοὺς τῆς Γαλλίας μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀναβιάσῃ ἰσπανὸν πρίγκιπα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας. Συνεζεύχθη τὴν βασιλίσσαν τῆς Ἀγγλίας Μαρίαν Τυδώρ, τὴν Καθολικὴν, διὰ νὰ ἑξουσιάσῃ τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο σκοποὶ του ἀπέτυχον.

Ἐπεχείρησε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν μεταρρύθμισιν ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτάς ἀπολυταρχικῶς, ἀλλὰ περιεπλάκη εἰς μακροχρόνιον καὶ τραχὺν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἐξήντησε τὰς δυνάμεις τῆς Ἰσπανίας. Ὁ Φίλιππος μετῆλθε βίαια μέσα καὶ ὁ στρατηγός του κόμης Ἀλβὰ ἔγινε περιβόητος διὰ τὰς ὁμότητες, τὰς ὁποίας διέπραξε κατὰ τῶν κατοίκων. Εἰς τὸ τέλος ἡ Ὀλλανδία κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

Εἰς μεγάλην καταστροφὴν κατέληξεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ τιμωρήσῃ τὴν μισητὴν βασιλίσσαν τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. Ὁ ἰσπανικὸς στόλος, ἡ περίφημος ἀήττητος ἀρμάδα (Invincible armada) ἀποτελουμένη ἀπὸ 130 πλοῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἑπέβαινον 10 χιλ. ναῦται καὶ 20 χιλ. στρατιῶται καὶ ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ παραλάβῃ ἄλλας 30 χιλ. στρατιώτας ἀπὸ τὴν βελγικὴν ἀκτὴν, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀποβάσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, κακῶς διοικούμενος κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας καὶ διεσκορπίσθη, ἐνῶ οἱ Ἀγγλοὶ μὲ τὰ μικρὰ τῶν σκάφη καὶ τὰ πυρπολικά συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν.

Ὁ Φίλιππος ἐπέτυχε μόνον νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν παλαιὸν ἰσπανικὸν πόθον νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πορτογαλίαν (1580), ἡ ὁποία ἔμεινεν 60 ἔτη ὑπὸ τὴν ἰσπανικὴν κυριαρχίαν. Ἐπίσης ἔλαβε σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας συνασπισμὸν, ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Ναύπακτον καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου (Ναυμαχία Lepanto, 1571).

Ὁ Φίλιππος ὠδήγησε τὴν Ἰσπανίαν εἰς τὴν καταστροφὴν, διότι οἱ μακροὶ καὶ ἄσκοποι πόλεμοι ἐξήντησαν τοὺς πόρους της. Ἐπὶ τῶν διαδόχων του **Φιλίππου Γ'** καὶ **Δ'** ἐξηκολού-

ἤθυσεν ἡ παρακμή, διότι οἱ Ἰσπανοὶ εἶχον συνηθίσει εἰς τὸν ἀκόπως ἐκ τῶν ἀποικιῶν εἰσρέοντα πλοῦτον καὶ δὲν ἠγάπων τὴν ἐργασίαν. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο κακῶς ἢ μᾶλλον ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος, ἐνῶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν Ἰσπανῶν ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς χώρας τοὺς μόνους φιλοπόνους κατοίκους, τοὺς ἀπογόνους τῶν Μαύρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν καλοὶ γεωργοὶ καὶ τεχνῖται. Ὁ κληρὸς ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὁ λαὸς ἔμεινε μέχρι τέλους ἱεροκρατούμενος ὥς οἱ ἀσιατικοὶ λαοί. Σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ὑπουργοί, διοικηταὶ ἐπαρχιῶν ἦσαν κληρικοὶ καὶ περὶ τὰ 1700 τὸ ἡμῖς τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὸν κληρὸν καὶ τὰ μοναστήρια.

26. ΑΓΓΛΙΑ

Τὸ ἰσχυρὸν καὶ δραστήριον ἀγγλικὸν ἔθνος προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Μ. Βρεττανίας, τῶν Βρεττανῶν, μετὰ τῆς ὀρμητικῆς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Ἀγγλοσαξόνων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνος μετηνάστευσαν ἐκ τῆς βορείου Γερμανίας εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν καὶ ἵδρυσαν διάφορα κράτη εἰς αὐτήν. Ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν μέσων χρόνων οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι. Βραδύτερον ὑπέστησαν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων, ὅταν οἱ δοῦκες τῆς Νορμανδίας ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας. Τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἡ βασιλεία διετηρήθη πάντοτε ἰσχυρά, διότι ἡ ἀριστοκρατία οὐδέποτε ἀπέβη κυρίαρχος τῆς χώρας καὶ οἱ κόμητες ἦσαν ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως.

Ἀλλὰ τὸ ἰδιάζον εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἶναι ὅτι παρὰ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀνεπτύχθη τὸ **Κοινοβούλιον**, δηλαδὴ συμβούλιον τῶν γαιοκτημόνων εὐπατριδῶν, τὸ ὅποιον περιώριζε τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως, ἰδίως προκειμένου περὶ φορολογίας, διότι ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲν ἐδικαιούτο νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ κοινοβουλίου.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἔτη τῶν μέσων χρόνων οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος διήρκεσε μετὰ διαλειμάτων ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη καὶ ὠνομάσθη **Ἐκατονταετής πόλεμος** (1339 - 1453). Ἀλλ' οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει μέγα μέρος τῆς Γαλλίας, ἐξεδιώχθησαν

τέλος ἐξ αὐτῆς. Ἀπὸ τὸ 1455-1485 ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἡ Ἀγγλία ἀνεστατώθη ἀπὸ ἐμφυλίων πολέμων διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου μεταξὺ τῶν δύο οἰκῶν Λ α γ κ α σ τ ε ρ καὶ Ὑ ό ρ κ (Lancaster καὶ York). Ὁ πόλεμος οὗτος ὀνομασθεὶς Τ ῶ ν δ ύ ο ρ ό δ ω ν ἐξηφάνισε μέγα μέρος τῶν εὐγενῶν, τὸ ὁποῖον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἑρρίκος Τυδῶρ (Tudor) ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἐμφυλίου πολέμους καὶ ἵδρυνε τὴν δυναστείαν τῶν Τυδῶρ (1485-1603).

Ἑρρίκος Ζ' καὶ Ἑρρίκος Η' ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὸν πόθον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν εἰρήνην κατέστησαν τὴν ἀρχὴν τῶν σχεδὸν ἀπεριόριστον, ἐξησθένισαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν καὶ ὑπεχρέωσαν τὸ κοινοβούλιον νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸ στέμμα.

Ὁ Ἑρρίκος Η' (1507-1547) εἰσήγαγεν, ὥς εἶδομεν, τὴν μεταρρυθμίσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἦτο βασιλεὺς εὐφυῆς καὶ ἰσχυρὸς, ἀλλ' ἰδιότροπος καὶ αἰμοχαρής. Ἐνυμφεύθη πλῆθος γυναικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλας διεζεύχθη καὶ ἄλλας ἐφόνευσεν.

Ἐπὶ τῶν Τυδῶρ ἡ Ἀγγλία ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας Ἑλισάβετ (1558-1603), θυγατρὸς Ἑρρίκου Η' καὶ τῆς Ἀννης Βόλεϋν, εἶχε φθάσει εἰς σημαντικὴν ἀκμὴν. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία εἶχον ἀναπτυχθῆ, ἐσημειώθη δὲ ἀξιόλογος πνευματικὴ ἀναπτυξις. Ἐπ' αὐτῆς ἔζησεν ὁ μέγας δραματικὸς Σ α ί ξ π η ρ καὶ ὁ φιλόσοφος Β ά κ ω ν.

Ἡ Ἑλισάβετ ἦτο εὐφυῆς καὶ δραστηρία γυνή, ἀλλ' ἰδιότροπος καὶ ἐκδικητικὴ. Περίφημος εἶναι ἡ ἀντιζηλία αὐτῆς πρὸς τὴν ἐξαδέλφην τῆς Μαρίαν Στουάρτ, βασιλίσσαν τῆς Σκωτίας, ἡ ὁποία ἦτο νεωτέρα καὶ θελκτικωτέρα. Ἡ Μαρία κατόπιν περιπετειῶν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν. Ἡ Ἑλισάβετ κατ' ἀρχὰς τὴν ἐδέχθη φιλικῶς. Ἀργότερα τὴν ἔθεσε πολλὰ ἔτη ὑπὸ περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν ἀπεκεφάλισεν.

Ἐν τούτοις ἡ βασιλεία τῆς Ἑλισάβετ ἀποτελεῖ ἀξιόλογον περίοδον τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας. Πράγματι καθ' ὃν χρόνον αἱ γειτονικαὶ χῶραι τῆς Εὐρώπης ἠρημοῦντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικὸς πολέμους, ἡ Ἀγγλία διῆλθε περίοδον εἰρήνης καὶ οἰκονομικῆς ἀκμῆς καὶ ἀνεπτύσσετο ὁ ἐμπορικὸς στόλος. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑλισάβετ παρὰ τὰ προσωπικὰ ἐλαττώματά της θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος σχεδὸν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ θρησκευτικὰς ἔριδας.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1562—1598 σχεδὸν ἐπὶ 40 ἔτη ἀνεστατώθη ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἔριδας.

Ἰδίως ὁμως θέατρον αἱματηρῶν πολέμων ἔγινε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ Γερμανία. Ἡ ἐπέμβασις ξένων δυνάμεων ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἡ χώρα ἔγινε τὸ πεδὸν τῶν μαχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπέστη φρικτὰς καταστροφὰς (1618—1648).

ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, διὰ νὰ προλάβουν τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποίαν ἠπείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος τῶν. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ σαράντα ἔτη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἰδίας δυνάμεως.

Ὁ υἱὸς τοῦ Φραγκίσκου Α' **Ἑρρίκος Β'** (1547—1559), ἡγεμὼν ἰσχυρός, ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ τῆς Ἰσπανίας. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ Γαλλία ἀπώλεσε τὰς κτήσεις εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ κατέλαβε τὰς πόλεις Μέτς, Τουλ, Βερδέν. Ἐπίσης ἐξεδιώχθησαν οἱ Ἀγγλοι ἐκ τοῦ Καλαί, τὸ ὁποῖον κατεῖχον ἀπὸ τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου.

Τὸν Ἑρρίκον Β' ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν τοῦ **Φραγκίσκου Β'** (1559), **Καρόλου Θ'** (1560—1574) καὶ **Ἑρρίκου Γ'** (1574—1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνῆλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ἔσχυσε μεγάλως ἡ μήτηρ τῶν, ἡ πονηρὰ καὶ φίλαρχος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων διεφιλόνικουν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐλὴν δύο ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, οἱ Βουρβόνοι.

(Bourbons) καὶ οἱ Γυϊζαί (Guises). Οἱ Γυϊζαί ἦσαν ἀδιάλ-
λακτοι καθολικοί, ἐνῶ οἱ Βουρβόνοι ἐκλιναν πρὸς τὴν μεταρ-
ρῦθμειν.

Τὸν ἀνήλικον καὶ ἀδυνάτου χαρακτῆρος βασιλέα Κάρο-
λον Θ' ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Αἰκατερίνη. Διὰ τὴν παγιοθῆ
ἡ εἰρήνη, ἐμνήστευσαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ
νεαροῦ βουρβόνου Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας. Μετ' ὀλίγον οἱ
Βουρβόνοι καὶ οἱ Οὐγενότοι ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ
βασιλέως. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη φοβουμένη μήπως παραγκωνι-
σθῇ τελείως συνενόηθη μὲ τὸν Γυϊζαί καὶ τὸ καθολικὸν
κόμμα. Κατὰ τὴν τέλεσιν λοιπὸν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου συ-
νέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί,
ἐκ τῶν βαρβαρωτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοὶ τῇ ὑποκι-
νήσει τῆς Αἰκατερίνης ἐπειθήσαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ
ὅποιοι εἶχον συρρεῦσαι εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων,
καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ **1572**
λεγομένη *Νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου* (1572). Ἡ
καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας,
ὅπου ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30 χιλιάδας.

Οἱ καθολικοὶ συνηνώθησαν εἰς τὴν λεγομένην *Liga* καὶ ὁ
ἄγων ἐπανελήφθη μετὰ πείσματος, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον
νὰ ἐμποδίσουν τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ἄνοδον τοῦ
Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ
ἀτέκνου Ἑρρίκου Γ'. Τέλος μετὰ πεισματώδη πάλην ἐπεκράτη-
σεν ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὸ καθολικὸν
δόγμα, εἰσῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐστέφθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ
ὄνομα *Ἑρρίκος Δ'* (1589).

Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' (1589—1610), ὁ ὁποῖος εἶναι εἷς ἐκ
τῶν σοβαρωτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς
θρησκευτικοὺς πολέμους καὶ ἡ Γαλλία ἡσυχάσασα πάλιν εἰ-
σῆλθεν εἰς περίοδον νέας ἀκμῆς. Πρὸς ὁριστικὴν κατάπαυ-
σιν τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων ἐξέδωκεν ὁ Ἑρρίκος Δ' τὸ
Διάταγμα τῆς Νάντης (1598), διὰ τοῦ ὁποίου παρε-
χωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης πολιτικῶν **1598**
δικαιωμάτων εἰς τοὺς Οὐγενότους, οἱ ὅποιοι πρὸς τοῦτοις
διετήρησαν ὀχυράς τινας θέσεις. Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἀνῆλθεν
εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Βουρβονικὸς οἶκος.

Ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνῃ τῆς Αὐγούστης (1555 σελ. 37) εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν γαλήνην εἰς τὴν Γερμανίαν, ἣ ὁποία διετηρήθη πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ μεταρρύθμισις προώδευσε πολὺ. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες ἀπετέλεσαν συνασπισμόν, ὃ ὁποῖος ὠνομάσθη *Union* (ἔνωσις), τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Φρειδερίκος Δ', ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου. Συνεννοήθησαν καὶ μετὰ ξένων ὁμοφρόνων ἡγεμόνων, τῆς Ἑλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐρανίας, ἄρχοντος τῆς Ὁλλανδίας, καὶ μετὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' τῆς Γαλλίας. Οἱ δὲ καθολικοὶ ἡγεμόνες συνέστησαν τὴν *Liga* (σύνδεσμον), τοῦ ὁποίου πρῶτατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός.

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένη σύρραξις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξεργάζωσε τὴν μεταρρύθμισιν ἀπὸ τὴν χώραν των. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὃ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη τριακονταετὴς πόλεμος (1618—1648).

Διαιροῦν αὐτὸν εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν Παλατινάτικὴν, τὴν Δανικὴν, τὴν Σουηδικὴν καὶ τὴν Γαλλοσουηδικήν.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ματθία. Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ' ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Τὸν αὐτοκράτορα, ὃ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατόν, ὑπεστήριξαν ὃ ἐξάδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας καὶ ἡ *Liga*. Ὁ στρατηγὸς τῆς *Liga* *Τίλλυ* (Tilly) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ προήλασε πρὸς τὴν βόρειον Γερμανίαν ἀπειλῶν ὅχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπενέβη ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας *Χριστιανὸς Δ'*, δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ἡγεμών. Ὁ διαδε-

χθεις τὸν Ματθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β' θέλων ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἔνωσιν (Liga), ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατόν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περίφημος βοημὸς εὐπατρίδης **Ἀλπρέχτος Βαλλενστάϊν** (Wallenstein), ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Οἱ στρατοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἀπετελοῦντο ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ὁ ὀπλισμὸς του κατὰ τὸ ἥμισυ ἦτο μεσαιωνικὸς, διότι ὁ πεζὸς στρατὸς ἦτο ὀπλισμένος μὲ λόγχας καὶ ὀλίγα μόνον τάγματα ἔφερον πυροβόλα ὅπλα. Κατὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συντηροῦν στρατὸν διὰ βιαιῶν ἐπιτάξεων καὶ διαρπαγῆς τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν διεξήγοντο αἱ ἐπιχειρήσεις. Ἐφαρμόσας τὴν μέθοδον αὐτὴν ὁ Βαλλενστάϊν κατήρτισεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος κατὰ καιροὺς ἔφθασε τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας, ἔκαμε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτισε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δανίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν ἡπειρον καὶ ὁ Βαλλενστάϊν νικητὴς κατήλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὀκεανοῦ καὶ τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ κατασκευάσῃ στόλον. Ὁ Βαλλενστάϊν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλῃ αὐτὴν εἰς μέγα ἐνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Διὰ τοῦτο ἐτιμήθη ἔξαιρετικῶς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Γερμανοὺς πατριώτας ὡς πρόδρομος τοῦ Βίσμαρκ.

Τοῦτο ὅμως ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὁποῖοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλενστάϊν ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ἐθυσίασε τὸν Βαλλενστάϊν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλυ.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς διαμαρτυρομένους στιγμὴν (1630) ἐπενέβη ὁ ἡρωικὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Γου.**

σταυρος Ἀδόλφος (1611-1632), διὰ τὴν ὑποστηρίξει τοὺς ὁμοδόξους τοῦ καὶ τὴν ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ περίφημος καρδινάλιος Ρισελιέ, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρηματικῶς. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρος πρὸς τὴν Βαυαρίαν. Ὁ Τίλλυ προσπαθήσας νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ ἠττήθη καὶ ἐφρονεύθη, οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπειλοῦν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάιν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἐφεκτικὴν στάσιν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λοῦτσε ν (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφρονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὅμως ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάιν καὶ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον.

Τέλος ἡ Γαλλία ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὅταν δὲ ὁ Βερνάρδος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ Ρισελιέ ἠγόρασε τὸν στρατὸν τοῦ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινε κύριος τῆς Ἀλσατίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στρατὸς τοῦ Βερνάνδου. Ὁ πόλεμος περιεπλάκη περὶ σσότερον, ὅταν ἡ Ἰσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἔλαβε χαρακτηριστὰ βάρβαρον συνοδευόμενος ἀπὸ καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεως. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πριγκιπ Κονδὲ (Condé) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ροκροά (Rocroi, Β. Γαλλία παρὰ τὰ βελγικὰ σύνορα), ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β' ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τὸ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἐτερμάτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

ΕΙΡΗΝΗ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας:

1. Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μέτς, Τοῦλ καὶ Βερδὲν καὶ προσήρησε τὴν Ἀλσατία ν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀκτὰς τῆς Πομερανίας καὶ ἄλλας ἐπι-

καίρους θέσεις, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορος καὶ τῶν Κάτω χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

2. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα καὶ ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

3. Ἀνεγνωρίσθη π λ ή ρ η ς α ὕ τ ο τ έ λ ε ι α τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας μεταξὺ των καὶ μεταξὺ ξένων κρατῶν.

Ὁ τριακονταετὴς πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρεῖπια, ἡ χώρα ἐληλητήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἄγροι ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἡρημώθησαν καὶ σχεδὸν εἶχον ἐκλείπει οἱ τεχνῖται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῇ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιουτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλήγμα, ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθυστέρησε τουλάχιστον ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα καὶ μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Γερμανία κατώρθωσε νὰ συνέλθῃ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν προόδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὅμως αὕτη ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἔκλεισε τὴν ἑκατονταετῇ περιοδὸν τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ ἐξησφάλιζε τὸ πολύτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ν τ ῆ ς σ υ ν ε ι δ ῆ σ ε ω ς. Ἡ Αὐστρία καταπνίξασα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελμάτωςιν εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς πῆς λοιπῆς Γερμανίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

(1648—1789)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

Ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἀνεπτύχθη πολιτειακῶς ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων εἶχον τεθῆ εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν ΙΖ' αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλ' οἱ Ἀγγλοὶ διὰ τῶν δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688, ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Οὕτω ἡ χώρα διήλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατώσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγιώθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία εἰρηνεύσασα καὶ εὐνομουμένη εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου.

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος ἀπὸ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διετήρουν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς τῆς χώρας οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μερικούς περιορισμούς. Ίδιως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἐπρόπε νὰ ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβάλῃ νέον φόνον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτῆμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Β ο υ λ ῆ τ ὠ ν Λ ὀ ρ δ ω ν.

Ὅταν τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199—1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὁρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλισε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογίαν, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς νὰ συμβουλευεταὶ ἐπὶ οἰκονομικῶν ἰδίως ζητημάτων ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομτειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε δεύτερον συνέδριον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ βουλή, ἢ Β ο υ λ ῆ τ ὠ ν Κ ο ι ν ο τ ῆ τ ω ν, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἑλισάβετ (1603) εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία. ✓

Οἱ Στούαρτ ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἅψ' εἰσεῖν νὰ κανονίσουν αὐθαιρέτως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἐξηρέθισαν τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Πολλάκις διέλυσαν αὐτό, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ συγκαλέσουν αὐτό, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ πολιτική των γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπειαν.

Ὁ **Ἰάκωβος Α'** (1603—1628) εἶχε μεγάλην ιδέαν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἐφρόνει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του. Ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι σοφὸς καὶ ἤθελε νὰ ἔξη ἐπιβολήν. Ἀλλ' ἦτο στενὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ σχολαστικὸς. Ἐσώρευσε σφάλματα ἐπὶ σφαλμάτων, τὰ ὅποια ἐπλήρωσεν ὁ υἱὸς του.

Ὁ **Κάρολος Α'** (1628—1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς του. Εὐκίνητος, ὠραῖος καὶ ἱπποτικὸς εἰς τὴν ἐμφάνισιν, εἰς τὸ βάθος ἦτο ἀδύνατος χαρακτήρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐπολιτεύθη κακῶς ὅπως ὁ πατήρ του. Διέλυσεν ἐπανειλημμένως τὸ κοινοβούλιον, ἀλλ' ὅταν τέλος ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν **Μ α κ ρ ὸ ν Κ ο ι ν ο β ο ὕ λ ι ο ν** ἕνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας (1640—1653), προσέκρουσεν εἰς σφοδρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλὴ κατεδίκασεν εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Τέλος ὁ Κάρολος ἦλθεν εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὑπαιθρον, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ. 1648—ΚΡΟΜΒΕΛ

Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικαὶ καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἱππεῖς, ἐξησκημένους καὶ τολμηροὺς, καὶ τὸ ἱππικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ κοινοβουλίου εἶχε πολλὰς ἀποτυχίας.

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικήν. Κατήρτι-

σεν ἱππικὸν ἀπὸ ὀρεινῶνς πουργιτανούς, φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν τους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπολέμουν ὅπως οἱ μισθοφόροι διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοὶ ὅπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πλήθους εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἠσθάνοντο βαθεῖαν ἀποστροφήν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ λοιπὸν κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μὲ βίον αὐστηρόν, μὲ προσευχάς, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ μὲ ἄσματα ἀπὸ τὸ ψαλτήριον. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῇ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη ἀρχιστράτηγος καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ ὅποιος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβέριος Κρόμβελ,
(Olivier Cromwell, 1599-1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτῆμονος, μεγάλω-
σωμος καὶ ρωμαλέος δραστηριώτατος, μὲ αὐ-
στηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ
ρῆτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερ-
μὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ
διετήρει τὴν ὁμότητα τῆς
ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς
παλαιότερους χρόνους. Ὁ Κρόμ-
βελ ἀνεδείχθη ἑξοχος ὁργανωτὴς
καὶ διπλωμάτης ὁξυδερκὴς καὶ
θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς
τον ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

Κρόμβελ.—Χαλκογραφία σύγχρονος

Τοιουτοτρόπως ἐπεκράτησε τὸ κοινοβούλιον. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Κρόμβελ. Ἡ πλειονοψηφία τοῦ κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἤθελε νὰ

περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἄλλ' ὁ νικητὴς στρατηγὸς κατέλαβε τὸ Λονδίνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν βουλήν. Τοῦτο ὠνομάσθη *κ α θ α ρ σ ι ς τ ο ὗ κ ο ι ν ο β ο υ λ ί ο υ*, τὸ δὲ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα *Κ ο λ ο β ὸ ν κ ο ι ν ο β ο ὕ λ ι ο ν*. (Rumpparlement) κατὰ τὴν σκωπτικὴν τάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὥρίμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα, ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαὸν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοιουτοτρόπως ἐγεννήθη ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς *ἐ λ έ φ Θ ε ο ὗ κ υ ρ ι α ρ χ ί α ς* τὸ ἀξίωμα τῆς *κ υ ρ ι α ρ χ ί α ς τ ο ὗ λ α ο ὕ*.

Ὁ βασιλεὺς εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου δικαστηρίου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὥς *τ ὺ ρ α ν ν ο ς, π ρ ο δ ὅ τ η ς, δ ο λ ο φ ὄ ν ο ς* καὶ *ἐ χ θ ρ ὸ ς τ ο ὗ λ α ο ὕ* καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (1649—1660)

Ἡ μερίς, ἡ ὁποία εἶχε γίνει κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν, ἀλλ' εἰσεμεγίστην δραστηριότητα καὶ διετηρήθη ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν ἀρχήν. Ἡ Ἀγγλία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία, ἡ Ἀνω Βουλὴ διελύθη, ἀνέτέθη δὲ εἰς ἑκτακτον συμβούλιον ἡ Κυβέρνησις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Κρόμβελ ἀπεβιβάσθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἶμα τὴν ἐπανάστασιν. Ἐπίσης κατεστάλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς ἄγγλους βασιλόφρονας, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651 τὸ κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περίφημον *π ε ρ ῖ ν α υ τ ι λ ί α ς ν ὁ μ ο ν*, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευεν εἰς τὰ ξένα πλοῖα νὰ μεταφέρουν εἰς ἀγγλικοὺς λιμένας προϊόντα ἄλλα ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ παραγομένων. Τοῦτο ἔβλαπτεν ἰδίως τὴν ὀλλανδικὴν ναυτιλίαν, ἡ ὁποία τότε διεξῆγε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Διὰ τοῦτο ἡ

Ἡ ὀλλανδία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἶχε σειρὰν ἐπιτυχιῶν, ἡ ὀλλανδία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν νόμον τῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τὸ Κολοβὸν κοινοβούλιον καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἰσοβίως ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Λόρδου Πρωτοστάτου. Τότε ὁ Κρόμβελ ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐκυβέρνησα τὴν χώραν ὡς δικτάτωρ. Ἡ Ἀγγλία κατέστη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἰσχυρότατον διαμαρτυρόμενον κράτος, αἱ δὲ αὐλαὶ τῆς Εὐρώπης ἐζήτουν τὴν συμμαχίαν του, μολονότι ἀπεστρέφοντο αὐτὸν ὡς βασιλοκτόνον.

Ὁ Κρόμβελ ἀπέθανε τὸ 1658 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ριχάρδος Κρόμβελ ὡς λόρδος προστάτης. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε τὸ σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του. Διὰ τοῦτο παρητήθη οἰκαιοθελῶς.

ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Τότε ὁ στρατηγὸς Μούνκ (Monk), ὁ ὁποῖος εἶχε καταστείλει νέαν ἐπανάστασιν τῆς Σκωτίας, ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτευούσης, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας, ἡ ὁποία ἐπεθύμει τὴν κατάλυσιν τῆς στρατοκρατίας καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς βασιλείας. Τὸ νέον κοινοβούλιον ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἐδέχθη μὲ ζωντανὰ ἐκδηλώσεις χαρᾶς.

Ἀλλ' οἱ Στούαρτ δὲν εἶχον συνετισθῇ εἰς τὴν ἐξορίαν. Ὁ **Κάρολος Β'** καὶ ὁ ἀδελφός του **Ἰάκωβος Β'** ἐπανέλαβον τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων καὶ ὑπερέβησαν αὐτά, διότι ζήσαντες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' εἶχον προσοικεωθῇ τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διήλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος εἰργάσθη διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ κοινοβούλιον ἐψήφισεν ὅτι μόνον ὁπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζον-

ται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περὶ-
φημον νόμον *Habeas corpus*, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολί-
τας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προ-
φυλάκισιν ὀρίσας πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος νὰ προσάγε-
ται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορ-
φώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου,
τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν,
τὸ κόμμα τῶν φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν **Τόρις**
(*Tories*, σημερινοὶ συντηρητικοί) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγ-
ματικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο **Οὐῑξ** (*Whigs*, οἱ σημερινοὶ
φιλελεύθεροι).

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κάρολον Β΄ Ἰάκωβος Β΄ ὑπεστήριξεν
ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπισήμως τὴν καθο-
λικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα κα-
θολικούς. Ὁ λαὸς ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ὑπερβα-
σίας αὐτὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγα-
τέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ διαδεχθῶν αὐτόν,
ἦσαν διαμαρτυρόμεναι. Ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ἡ βασίλισσα
ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀνατρέφετο εἰς τὸ κα-
θολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν Τόρις καὶ Οὐῑξ καὶ προ-
σεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Ἰακώ-
βου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της **Γουλιέλμον** τῆς Ὁρανίας,
τὸν κυβερνήτην τῆς Ὀλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπε-
1688 βιβάσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς
αὐτοὺς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λου-
δοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τά-
ξεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποῖα
εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα
ἐπανάστασις ἐστερεώθη καὶ οἱ Ἀγγλοι ὠνόμασαν αὐτὴν ἔν-
δοξον ἐπανάστασιν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας,
ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν *Διακήρυξιν τῶν δικαιω-
μάτων* (*Bill of rights*), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ
συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΥ

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀνεπτύχθη περαιτέρω καὶ διεμορφώθη τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα. Τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ὑπεβοήθησαν ἱστορικὰ περιστατικά.

Ὁ Γουλιέλμος εἶχεν ὀρίσει πρὸ τοῦ θανάτου τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου. Τοιοῦτοτρόπως μετ' αὐτὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ νεωτέρα θυγάτηρ Ἰακώβου Β' **Ἄννα** (1702-1714) καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ἐκλήθη ὁ δισέγγονος Ἰακώβου Α' **Γεώργιος**, ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου. Ὁ Γεώργιος διετήρησε τὸ ἐκλεκτορᾶτον τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἔγινε συγχρόνως βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἰδρύσας οὕτω τὴν Δυναστείαν τοῦ Ἀννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐβασίλευσαν κατὰ σειρὰν τρεῖς Γεώργοι. Ὁ Γεώργιος Α' (1714-1727) ἦτο ἤδη γέρον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικὴν καὶ δὲν ἔλαβεν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὁμοίως ἐπολιτεύθη καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ **Γεώργιος Β'** (1727-1760). Οἱ βασιλεῖς οὗτοι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ὑπουργοὺς νὰ κυβερνοῦν τὸ κράτος καὶ καθιέρωσαν τὴν συνήθειαν νὰ λαμβάνουν τοὺς ὑπουργοὺς ἐκ τῆς πλειοψηφούσης ἐν τῷ κοινοβουλίῳ μερίδος. Αἱ δύο μερίδες Τόρις καὶ Οὐῑξ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἀλληλοδιαδόχως, ὁ βασιλεὺς ἀπέφευγε νὰ κάμνῃ χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ *veto*, νὰ μὴ ἐγκρίνῃ δηλαδὴ ἀποφάσεις τοῦ κοινοβουλίου. Τοιοῦτοτρόπως ἐστερεώθη καὶ διεμορφώθη ὀριστικῶς τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, ὁ πολιτικὸς βίος ἀνεπτύχθη, αἱ συζητήσεις τοῦ κοινοβουλίου ἐγίνοντο δημοσίᾳ, ἐδημιουργήθη δημοσιότητα, ἡ ὁποία παρηκολούθει καὶ συνεζήτει τὴν πορείαν τῆς πολιτικῆς.

Κύριος σκοπὸς τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἦσαν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, ἰδίως τῶν μεγαλεμπόρων καὶ ἐφοπλιστῶν. Διότι τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀνεπτύχθη ἡ νέα ἀγγλικὴ βιομηχανία τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ σιδήρου καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἐπιχειρηματικότης καὶ πρωτοβουλία ἤνοιγον νέας ἀγορὰς εἰς τὰς ἀποικίας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ζ '

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ - ΧΡΟΝΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Καθ' ὃν χρόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν ἐνισχύετο ἡ δύναμις τοῦ κοινοβουλίου καὶ περιορίζετο ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως, εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπέβαιναν αὕτη ἰσχυροτάτη καὶ ἀπεριόριστος.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐπιβληθεῖσα κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος διὰ τοῦ Ρισελιὲ καὶ τοῦ Μαζαρεν ἐφθασεν εἰς μεγίστην λαμπρότητα κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ Γαλλία ἦτο τότε ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομήχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν μεγάλως καὶ ἠγάσθησαν τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ ἡ ἐπιστήμη. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνά της.

ΡΙΣΕΛΙΕ ΚΑΙ ΜΑΖΑΡΕΝ

Ὁ Ἑρρῖκος Δ' ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ὑπὸ φανατικοῦ καλοήγρου (1610) καὶ ἐπὶ τινι χρόνον, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ἐπετρόπευε τὸν ἀνήλικον υἱόν του Λουδοβίκον ΙΓ' ἡ βασιλομήτωρ Μαρία τῶν Μεδίκων, ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες, ἕως ὅτου τὴν διοίκησιν ἔλαβεν εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας του ὁ καρδινάλιος Ρισελιὲ (1624).

Ὁ Ρισελιὲ ἐπεδίωξε τρεῖς σκοπούς, 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων, 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς καὶ 3) νὰ ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας συντρίβων τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία.

Τὸ 1628 μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν κατελήφθη ἡ Λαροσέλ (La Rochelle, ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας), τὸ ἰσχυρότατον φρούριον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ἄλλ' ὁ Ρισελιὲ εἶχε τὴν περὶνοιαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά τῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἶχον ἀποβῇ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Διέταξε νὰ καταστρέψουν τοὺς ὁχυρωμένους

πύργους, ὅσοι δὲν ἐχρησίμευον πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίναξαν τότε πολλοὺς πύργους. Ὁ Ρισελιὲ ἀπηγόρευσε τὴν μονομαχίαν. Δύο εὐγενεῖς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους οἴκους, συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, ἐμονομάχησαν εἰς μίαν τῶν κεντρικωτάτων πλατειῶν τῆς πρωτεύουσας θέλοντες νὰ δείξουν ὅτι περιφρονοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ καρδινάλιου. Συνελήφθησαν ἀμέσως καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἡ μονομαχία ὁμως δὲν κατηργήθη εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ Ρισελιὲ ἐμισεῖτο πολὺ καὶ ἡ θέσις του ἦτο διαρκῶς ἐπισφαλής. Διὰ τοῦτο ἐκυβέρνησε τυραννικῶς. Διὰ μυστικῶν

Ὁ Armand du Blessis κόμης τοῦ Richelieu (1585—1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ εἶχε λάβει τὴν ἀνατροφὴν τῶν εὐγενῶν. Εἶχε μάθει ξιφομαχίαν καὶ ἱππασίαν καὶ ἄλλας σωματικὰς ἀσκήσεις. Εἴκοσι ἐνὸς ἔτων ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος μικρᾶς ἐπισκοπῆς, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' ἐξῆλθεν εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ ἀρχιερεῖς τῆς ἐποχῆς. Ἐκυβέρνησεν ἐπὶ 15 ἔτη εἰς τὴν Γαλλίαν ἀναπτύξας σπάνια διοικητικὰ προσόντα, χωρὶς ὁμως νὰ ἀποφύγῃ τὰ αὐθαίρετα, τὰ βίαια καὶ σκληρὰ μέτρα. Ὁ Ρισελιὲ ἦτο αὐταρχικὸς, ἀπότομος καὶ παράφορος. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν δὲν ἐδεσμεύετο ἀπὸ ἠθικοὺς ἢ συναισθηματικοὺς λόγους.

Ὁ Ρισελιὲ

ὀργάνων ἐπέβλεπε τὰ πάντα καὶ ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς πενήκοντα ἀνθρώπους ὡς ἐπιβουλευομένους τὴν ζωὴν του.

Ὁ Ρισελιὲ ἐγκατέστησεν ὀριστικῶς τὴν ἀπολυταρχίαν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας. Δὲν συνεκάλεσε τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν Τάξεων (Etats-généraux) καὶ δι' αὐστηρῶν μέτρων κατέπνιξε τὴν ἀντίστασιν τοῦ κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδὴ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον κατὰ παλαιὰν συνήθειαν εἶχεν

ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἐπὶ τῶν διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Ρισελιέ κατὰ βάθος ἐκυβέρνησε κακῶς. Καταστρεπτικῇ ἰδίως ἦτο ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ του. Ὅταν ἀπέθανεν, εἶχε προεξοφλήσει τὰ ἔσοδα πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἔσοδα ὑπερέβαινον κατὰ 50 ἑκατομμύρια τὰ ἔσοδα, ἐνῶ οἱ γέωργοι εἶχον καταστραφῇ ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Ὁ καρδινάλιος ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων καὶ μόλις βραδύτερον ἐξετιμῆθη ἀπὸ τοὺς γάλλους πατριώτας, διότι εἶχεν ἐκμεταλλευσθῇ ἐπιτηδείως τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς τῆς Γερμανίας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν αὐστριακὸν οἶκον. Ἐβοήθησε κατ' ἀρχάς, ὅπως εἶδομεν, κρυφίως τὸν Γουσταῦν Ἀδόλφον, βραδύτερον ἔλαβε μέρος εἰς τὸν τριακονταετῆ πόλεμον.

Ὁ Ρισελιέ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου, ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος Μαζαρέν (Mazarin 1639-1661).

Ὁ Μαζαρέν ἦτο ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν καὶ τελείως τὸ ἀντίθετον τοῦ προκατόχου του, μετροπαθής, ἥρεμος εἰς τὴν ὁμίαν καὶ οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐπιβλητικὸς οὔτε ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ὑποκρισίαν.

Ὁ Μαζαρέν ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον καὶ εἶδε τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' (1643), τὴν δὲ ἐπιτροπείαν τοῦ πενταετοῦς υἱοῦ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἀνέλαβεν ἡ μήτηρ Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ, ἡ ὁποία διετήρησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Μαζαρέν.

Ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπεγράφετο ἡ τὸσον εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰρήνη, ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἐξεγέρσεις, διότι ὁ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων καὶ τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὅταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησεν ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις αὕτη ὠνομάσθη χλευαστικῶς Fronde (σφενδόνη). Ἀλλὰ τέλος ἡ βασιλεῖα ὑπερίσχυσε καὶ συνετρίβη ἡ τελευταία ἀντίστασις τῶν εὐγενῶν.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ' (1661-1715)

Όταν απέθανεν ὁ Μαζαρέν, ὁ Λουδοβίκος ἦτο 22 ἐτῶν καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς

Λουδοβίκος ΙΔ'

Εἰκὼν φυσικοῦ μεγέθους τοῦ Antoin Benoit διατηρουμένη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ὁ βασιλεὺς παριστάνεται 68 ἐτῶν. Ἡ δύναμις τῆς ζωῆς, θελήσεως καὶ ἐπιβολῆς διαφαίνεται εἰς τὰς γραμμὰς καὶ εἰς τὴν ὅλην ἔκφρασιν τοῦ προσώπου.

τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὴν ἡμέραν ὅμως τοῦ θανάτου τοῦ Μαζαρέν προσεκάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς βασιλείας του. Τὰ 54 ἔτη

τῆς ἀρχῆς τοῦ Λουδοβίκου ἀποτελοῦν μίαν τῶν ἀξιοσημειώ-
των περιόδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας.

Ὁ *Λουδοβίκος ΙΔ'* (Louis XVI) ἦτο ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία. Δὲν διεκρίνετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν, ἀλλ' εἶχε διανυγεστάτην ἀντί-
ληψιν καὶ βούλησιν ἰσχυροτάτην κατέχων εἰς ὑψιστον βαθμὸν τὰ προ-
σότα τοῦ ἀρχοντος. Τὸ πρόσωπον καὶ αἱ κινήσεις του εἶχον κατὰ τὸ
ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές, οἱ τρόποι του ἦσαν ἐπίσημοι, ἐξουσίαζε
τὰς κινήσεις καὶ τὴν ὁμιλίαν καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἐγέλα οὔτε ὠργί-
ζετο, ὠμίλει ὀλίγον καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς τοὺς ἄλλους. Κατὰ βά-
θος δὲν ἦτο κακός, ἀλλ' ὁ ἄμετρος ἐγωισμὸς του, αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ
θυμιάματα, τὰ ὁποῖα προσέφερε προθύμως τὸ σιῆνος τῶν αὐλικῶν
συντελέσαν ὥστε ν' ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἑαυτὸν του. Πρὸς τὴν σύζυγον
του Μαριὰν Θηρεσίαν δὲν ἔτρεφε μεγάλην συμπάθειαν καὶ ἀλληλοδια-
δόχως ἀπέκτησε πολλὰς εὐνοουμένας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὀνομαστοτέρα
εἶναι ἡ χήρα τοῦ ποιητοῦ Σκαρρόν (Scarron), τὴν ὁποίαν ὠνόμασε
μαρκησίαν δὲ Μαιντενὸν (de Maintenon), συζευχθεὶς αὐτὴν μετὰ τὸν
θάνατον τῆς συζύγου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ
ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.
Ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμόν,
ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περικοπὴ τῶν ὑπηκόων. Ὁ
βασιλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. Ἐγὼ εἶμαι τὸ
κράτος, *l'état c'est moi* συνήθιζε νὰ λέγῃ, καὶ τὰ βασιλικά
διατάγματα συνήθως ἐτελείωνον διὰ τῆς φράσεως *car tel est*
notre plaisir.

Ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἔγινεν αὐταρ-
χική, ἔξησκειτο αὐστηροτάτῃ ἀστυνομικῇ ἐπίβλεψις, οἱ ὑπο-
πτοι καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων
συνελαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλμάτων (*lettres de*
cachet) καὶ ἐνεκλείοντο χωρὶς νὰ δικασθοῦν εἰς τὰς φυλακὰς
τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτῃ ἦτο ἡ Βαστίλλη (*Ba-*
stille), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων.

Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τῶν
Βερσαλλιῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ Ἰδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ
μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς
εὐνοίας τοῦ ἀρχοντος. Ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυ-
τελεστάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐλήν. Ὑπὲρ τὰς 3 χιλ. πρό-
σωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανο-
νίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν, πότε θὰ σηκωθῇ ὁ βασιλεὺς,

πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῇ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρει τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην ἢ τὸν πῖλον ὅταν ἐξήρχετο. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν αὐστηρότητα αὐτὴν καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαθορά.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἱκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἐκ συστήματος ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ ἔγιναν ὀνομαστοί, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ὁ *Κολμπέρ* (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικά. Ἐργατικώτατος, μὲ ἀσυνήθην ἀντοχὴν συνεκέντρωνε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τὰ σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οἰκονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ υπάρχοντος εἰς αὐτὴν χρήματος. Διὰ νὰ αὐξηθῇ ὁ πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ κατορθοῦτο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγὴν, μὲ ἄλλας λέξεις ἂν ἡ Γαλλία εἶχεν ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ προστατευτικὰ μέτρα, νὰ ἐμποδίσῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίσῃ τὴν παραγωγὴν. Τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὠνόμασαν *μερκαντιλισμόν*.

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κλπ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμ-

πόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊσιάναν ἐπὶ τοῦ Μισσισιπῆ.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμαιότητος ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτὴς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ **Δουβοά** (Louvois).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσότερον ἀπὸ 15—20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὅπλα, συνένωσις πυροβόλου καὶ λόγχης). Ἀντιθέτως εἰς τὰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδότηι αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστοὺς στρατηγούς, ὅπως τὸν Condé, Turenne, Louxembourg, Catinat, κλπ. καθὼς καὶ τὸν διάσημον μηχανικὸν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πικνὸν χῶμα καὶ γλῶν. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησε ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπεν εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ βασιλεύῃ μία πίστις, εἷς βασιλεὺς καὶ εἷς νόμος (un roi, une loi, une foi). Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν πάπαν, τοῦ ὁποῖου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅσον ἀφορᾷ

τὸν διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐσθηρίχθη ἐπὶ ση-
μαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καὶ πρόθυμον ἀπολογη-
τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του εἶχε τὸν περίφημον ρή-
τορα καὶ συγγραφέα Μποσσουὲ (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ
τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστάς. Παρακινούμενος ὑπὸ
τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε
νὰ ἐκριώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη
πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς
Νάντης (1685). Χιλιάδες καλβινισταί, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας,
ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλλίαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους
χώρας τῆς Εὐρώπης φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμέλειάν
των. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάσθησαν ὑπὲρ τὰς 20
χιλιάδας Οὐγενότοι, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν τὸν πυρῆνα
τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς
χώρας.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ
ΙΖ' αἰῶνος, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Ἰσπανία, εἶχον
ἐξέλθει ἐξηντηλμέναι ἀπὸ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον. Ἡ Ἀγ-
γλία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀκαταστασίας
ἡ ὁποία ἐπεκράτει ὑπὸ τοὺς Στούαρτ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ
ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ
τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἦτο ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς
Εὐρώπης καὶ ἐκυρίαρχησεν ἐπὶ μακρόν. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος
κακῶς ἐχρησιμοποίησε τὴν δυνάμιν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπε-
κτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρος τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῇ
ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Διὰ τοῦτο οἱ ἄλλοι
λαοὶ συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέ-
μους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Τοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ
του ὠνόμασαν *ληστροικοὺς πολέμους*, διότι σκοπὸν
εἶχον τὴν ἀρπαγὴν ξένων χωρῶν.

Ὅταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιπ-
πος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας
του παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ παν-
τὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατὸς του

εἰσῆλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἑλευθέραν Κομητείαν. Ἄλλ' ἢ Ὁλλανδία κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἡ τριπλῇ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ὁμως ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ δώδεκα στρατηγικὰς θέσεις εἰς τὰ σύνορα.

Πνέων ἐκδίκησιν ὁ Λουδοβίκος ἐξίτηι τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ πλήξῃ τὴν Ὁλλανδίαν. Κατώρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ καὶ τὴν προσέβαλε μὲ πρωτοφανῇ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, μὲ 90 χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλιάδες τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ Ὁλλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Αἱ πόλεις ἐδέχοντο τοὺς Γάλλους χωρὶς ἀντίστασιν φοβούμεναι τὸν βομβαρδισμόν. Τότε ὁ ὀλλανδικὸς λαὸς ἐξηγέρθη, ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῶν μεγαλεμπόρων, ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν 22ετῇ Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ κατέρριψε τοὺς ὕδατοφοράκιαις οἱ ὁποῖοι προασπίζον τὴν Ὁλλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ ὅλη ἡ χαμηλὴ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Ὁ Γουλιέλμος κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς Ὁρανίας (Orange). Εἷς ἐκ τῶν προγόνων του, ὁ ὁμώνυμός του, εἶχε γίνει ἐνδοξος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τῆς Ἰσπανίας. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς ὁ νέος Γουλιέλμος ἐκυβέρνησε τὴν Ὁλλανδίαν ἐπὶ τριάντα ἔτη καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος διπλωμάτης. Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ καὶ ἀργότερα, ὅταν ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, δὲν ἔπαυσε νὰ συνενώνῃ ἐχθροὺς κατὰ τοῦ Λουδοβίκου.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου στρατὸς βρανδεμβουργικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βεστροφλίαν καὶ μετ' ὀλίγον συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ὁλλανδίαν, ἀφοῦ ἐλεηλάτησεν ἀγρίως τὴν χώραν κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Λουδοβίκου (*manquez le pays*). Ἐπηρεολούθησε πόλεμος εἰς διάφορα μέτωπα, νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ Γάλλοι καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐπλήρωσε πάλιν ἡ Ἰσπανία παραχωρήσασα εἰς

τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν καὶ συνοριακὰς θέσεις εἰς τὸ Βέλγιον.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατισχύσει τοιοῦτοτρόπως πολεμῶν ἐναντίον τοῦ ἡμίσεος τῆς Εὐρώπης. Ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του καὶ ἐδέσποζε τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ χώρας ἄνευ ἀντιστάσεως. Συνέστησεν ἰδιαίτερα συμβούλια (chambres de réunion), διὰ νὰ ἐξετάσουν τίνες πόλεις ἢ χῶραι εἶχον ἀποτελέσει ἄλλοτε ἑξαρτήματα τῆς Γαλλίας. Τὰ συμβούλια ταῦτα ἀνεζήτησαν παλαιοὺς τίτλους, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἀνέρχοντο μέχρι Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ βασιλέως Δαγοβέρτου. Ὁ Λουδοβίκος κατελάμβανε διὰ τοῦ στρατοῦ ἐν μέσῃ εἰρήνῃ τὰς ἐπιδικαζομένας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν συμβουλίων πόλεις. Οὕτω κατέλαβε κατ' ἀρχὰς δέκα πόλεις τῆς Ἀλσατίας, κατόπιν τὸ Στρασβούργον, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἑμπερίστατος λόγῳ τῶν ταραχῶν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ Λουδοβίκου.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Λουδοβίκος εὗρέθη πρὸ δευτέρου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωκεν, ὅπως πάντοτε ὁ ἴδιος, διότι διεκδικῶν τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀποθανόντος ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου ὑπὲρ τῆς Ἐλισάβετ Σαρόττε (Charlotte), συζύγου τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἀδελφῆς τοῦ ἐκλέκτορος, κατέλαβε τὴν χώραν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ τρίτος ληστρικὸς πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου (1688-1697). Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐστράφη αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, διότι ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐξεδίωξε τὸν φίλον του βασιλέα Ἰάκωβον Β' καὶ ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ Λουδοβίκου συνενώσας τὸν αὐτοκράτορα, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὁλλανδίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Σαβοΐαν κατ' αὐτοῦ. Ὁ πόλεμος διεξήχθη εἰς διάφορα μέτωπα, οἱ δὲ Γάλλοι ἀναγκασθέντες νὰ ἐκκενώσουν τὸ Παλατινάτον ἠρῆμωσαν τὴν χώραν κατὰ τρόπον βάρβαρον. Ὁ Λουδοβίκος διετήρησε τὰς κτήσεις ὡς καὶ τὸ Στρασβούργον, ἀλλ' ἡ ὁφρὺς αὐτοῦ ἐταπεινώθη.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΔΟΧΗΝ ΤΟΥ ΙΣΠΑΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

Ὁ τέταρτος καὶ τελευταῖος πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξε

καταστρεπτικός δι' αὐτὸν καὶ ἐσημείωσε τὴν κατάρρευσιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ πόλεμος ἤρχισεν εὐθύς μὲ τὸν νέον αἰῶνα καὶ διήρκεσε δεκατρία ἔτη (1701—1713). Ὁ Λουδοβίκος ἐπεχείρησε νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας τὸν ἑγγονόν του Φίλιππον δ' Ἀνζοῦ (Philippe d' Anjou) ὡς διάδοχον τοῦ ἀσθενικοῦ καὶ ἄπαιδος βασιλέως Καρόλου Β'. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτο-τρόπως ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας θὰ ἀπέβαινε μεγίστη, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ αἱ σημαντικώτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Οὕτω προῆλθεν ὁ λεγόμενος πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ χαρακτῆρα παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ Γαλλία δὲν διέθετε πλέον τὰ ἄφθονα μέσα, ὁ Λουδοβίκος ἦτο γέρον καὶ εἶχον ἀποθάνει οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ του, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἀνέδειξαν δύο ἐξαιρετοὺς στρατηγούς, οἱ αὐστριακοὶ τὸν πρίγκιπα *Εὐγένιον* τῆς Σαβοΐας, ὁ ὁποῖος εἶχε δοξασθῇ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους, οἱ Ἀγγλοὶ τὸν *Μοάλμπορο* (Marlborough).

Ὁ πόλεμος ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ δύο στρατηγοί, Εὐγένιος καὶ Μοάλμπορο, μετεκόμισαν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας εἰς τὴν Βαυαρίαν, ὁ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἥτταν. Συγχρόνως ὁ ἀγγλικὸς στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἀγγλοὶ μέχρι σήμερον. Μετὰ νέαν νίκην τοῦ ἡνωμένου στρατοῦ εἰς Βέλγιον οἱ δύο στρατηγοὶ ἐβάδιζον ἤδη κατὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδία πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Τὸ ὑπουργεῖον Οὐίξ ἀνετράπη, ὁ στρατηγὸς Μοάλμπορο ἀπώλεσε τὴν ἰσχὴν καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον Τόρι ἐκλίνε πρὸς τὴν εἰρήνην. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α' καὶ ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητὴς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῇ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ ν' ἀναστηθῇ τὸ Κράτος Καρόλου Ε'. Τοιοῦτο-τρόπος ἡ συμμαχία διεσπάρθη.

Ἡ εἰρήνη τῆς **Οὐτρεχτ** (Utrecht, πόλις τῆς Ὑλλανδίας, 1713), ὥρισε τὰ ἑξῆς:

1. Ὁ ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου Φίλιππος Ε' ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ ἐνωθοῦν τὰ στέμματα Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας.

2. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὰς ἰσπανικὰς κτήσεις τῶν Κάτω Χωρῶν, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Σαρδηνίαν.

3. Ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα λαβὼν ἀντ' αὐτῆς τὴν Σαρδηνίαν.

4. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μινόρκαν καὶ σημαντικὸν μέρος τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς.

5. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις ἐκ τῶν πολέμων τοῦ Λουδοβίκου.

Διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ ἐσήμαινε τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς τῆς γενομένης διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεσφαλίας, διότι ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις κατέχουσα κτήσεις εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ κυριαρχοῦσα τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου εἶχε γίνει κυρία τῆς Οὐγγαρίας ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους. Ἡ Ἀγγλία ἀφ' ἐτέρου ἐπεξετάθη μέγας εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ δύναμις τῆς Ὑλλανδίας διαρκῶς κατέρριπτεν. Ἡ Γαλλία διετήρησε σχεδὸν ὅλας τὰς κατακτήσεις, ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον ἡ δεσπόζουσα δύναμις εἰς τὴν Εὐρώπην.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανεν 77 ἐτῶν (1715) παραμείνας 72 ἔτη ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ κυβερνήσας τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 54 ἔτη. Ἀλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς ἡλίου (roi soleil), ὅπως ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἀποθνήσκων ἄφινε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β' τὴν Ἰσπανίαν. Εἶχε δαπανήσει κολοσσιαῖα ποσὰ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ὀρέξεών του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξῆγε σχεδὸν διαρκῇ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι εἰς οἰκοδομάς, τὰ δῶρα εἰς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελεὴς βίος τῆς αὐλῆς κατεβρόχθισαν μυθώδη ποσά.

Ἡ ἀκαταλόγιστος φορολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν ἀρίστων τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὕρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν παρετηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ κηδεία του, οἱ καλοὶ ἄστοι ἐκάθηντο πέριξ τῶν τραπεζῶν πίνοντες καὶ εὐχαριστούμενοι, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἴδει ἀποθνήσκοντα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του. Ὑπελείπετο μόνον ὁ πενταετὴς υἱὸς τοῦ ἐγγόνου του, ὁ ὁποῖος ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Λ ο υ δ ο β ῖ κ ο ς ΙΕ΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ Ο ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Μετά την μεγάλην ζύμωσιν, ἡ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὀριμότητα τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασαν ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία καὶ ἡ ἰσπανικὴ καὶ ὀλλανδικὴ ζωγραφικὴ.

Παραλλήλως ἔγινε σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νέων χρόνων.

Ἐπειδὴ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἦτο ἡ Γαλλία καὶ ὁ περιφήμος βασιλεὺς αὐτῆς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὠνόμασαν ὁλόκληρον τὴν περιόδον αἰῶνα Λουδοβίκου ΙΔ'.

ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἡ Γαλλία ἔγινε κέντρον τῆς διανοητικῆς κινήσεως. Ἰδίως ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ λογοτεχνία. Οἱ ἑσπεύοντες τῶν συγγραφέων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαούς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἐπροκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς καὶ ὁ Βολταῖρος ὠνόμασε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν αἰ ὠ ν α Λ ο υ δ ο β ί κ ο υ Ι Δ'. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη πρὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἡ λεγομένη ἐπίδρασις τοῦ βασιλέως ἦτο πολὺ μικροτέρα. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ γαλλικὴ αὐτὴ σκορπίσασα πλουσίως τὰ μέσα τῆς εὐεξίας εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιούργησεν ἐκλεκτὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἄνθισμα ἦτο ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη ἦτο κομψή καὶ ἀνυπέροβλητος εἰς λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ πειθαρχικὴ ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ὁρμῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ λογοτεχνία της διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ δὲν διαπνέεται ἀπὸ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν πνοήν.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις ἰδιωτῶν. Ἀλλ' ὁ Ρισιλιὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα Γαλλικὴ Ἀκαδημία καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου αὐτῆς (1636). Ἐπίσης καὶ ὁ Λουδοβίκος ἐπροστάτευσεν αὐτήν, ὅταν δὲ τελειωτικῶς ὀργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη, τὰ ὅποια βραδύτερον ὠνομάσθησαν ἁ θ ἁ ν α τ ο ι. Ὁ Ρισιλιὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐξαρκῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ λεξικόν, γραμματικὴν, ρητορικὴν καὶ ποιητικὴν, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ λεξικόν. Οὕτω προῆλθε τὸ ὀνομαστὸν *Λ ε ξ ι κ ὸ ν* τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1η ἔκδοσις 1674).

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδιαιτέρα τάξις συγγραφέων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ τὰ ἔργα ἀπέφερον ἐλάχιστον κέρδος. Διὰ τοῦτο οἱ λογοτέχναι τοῦ 17 αἰῶνος ἦσαν εὐκατάστατοι ἄστοι καλλιεργοῦντες ἐρασιτεχνικῶς τὰ γράμματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἴδῃ λαμπρυνομένην τὴν βασιλείαν του ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς ὡς καὶ ἀπὸ μεγάλας νίκας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὰ ἐπιδόματα διενέμοντο ἀδεξιῶς, ὥστε οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου γενεὰν ἀνήκουν τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς.

Ὁ *Πέτρος Κορνήλιος* (P. Corneille, 1606—1684) ἀφοῦ προηγουμένως ἔδωκε περιπλόκους κωμωδίας, παρέστησε τὸ 1653 τὸν *Cid*, δρᾶμα ἱποτικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πρωτοφανής. Ὁ Κορνήλιος ἐκαλλιέργησε τὸ ἥρωι-

κὸν δρᾶμα. Ὅπως ὅλοι οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας τὸν ΙΖ' αἰῶνα, πρότυπον εἶχε τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα. Τὰς ὑποθέσεις του ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως ἔλεγεν, εἶχον ὕψος μεγαλοπρεπέε. Ὁ Ὁράτιος, ὁ Κίνας, ὁ Πολύευκτος εἶναι τὰ ἄριστα τῶν δραμάτων του.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Δεκάρετ (Descartes, 1594—1662) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον σημαντικὸν ἔργον φιλοσοφίας εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, τὸν περὶ μεθόδου λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγένεν εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ λόγου.

Ὀλίγον βραδύτερον ὁ Πασκάλ (Pascal, 1633—1662), ὁ ὁποῖος σχεδὸν παῖς εἶχε δεῖξει σπανίαν ἰδιοφυΐαν εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν φυσικὴν, ἐδημοσίευσε σειρὰν ἐπιστολῶν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν Provinciales καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου. Μετὰ τὸν πρόωγον θάνατον τοῦ συγγραφέως οἱ φίλοι του ἐδημοσίευσαν ὑπὸ τὸν τίτλον Pensées τὰ ἀποσπάσματα συγγράμματός, τὸ ὁποῖον συνέταξε, διὰ νὰ ἀποδείξη τὴν ἀλήθειαν τῆς καθολικῆς θρησκείας.

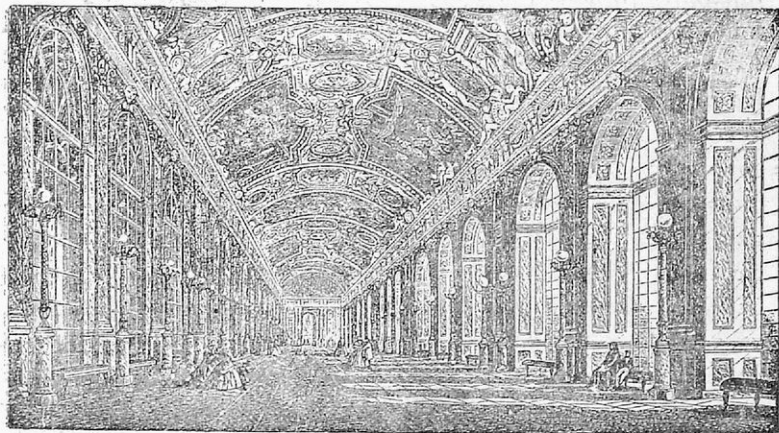
Ὁ Μολιέρος

Εἰκὼν τοῦ Mignard ζωγραφηθεῖσα τὸ 1670, ὁπότε ὁ ποιητὴς ἦτο 48 ἐτῶν. Οἱ ἀνοικτοῦ κυανοῦ χρώματος ὀφθαλμοὶ του εἶνε πλήρεις μελαγχολίας. Ἐπίσης λύπην καὶ πικρίαν ἐκφράζει τὸ στόμα. Ὁ μέγας κωμφοδιάσκαλος δὲν ἦτο εὐτυχὴς εἰς τὴν ζωὴν.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου διεκρίθησαν τέσσαρες ποιηταί, ὁ Μολιέρος, ὁ Λαφονταίν, ὁ Μποαλώ καὶ ὁ Ρασίν.

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Νέων Χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936 6

Ὁ Μολιέρ (Molière, 1622—1673) ἦτο ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα, ὁ μόνος ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ 17 αἰῶνος. Αἱ 29 κωμωδίαί του εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα τοῦ εἴδους. Ὁ Μολιέρ ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνθρωπον, κατεῖχε τὴν σκηνικὴν τέχνην καὶ διέσυρε τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν του ὑπερβαίνουν τὰ τρία τῶν χρόνων του καὶ καταντοῦν αἰώνιοι τύποι. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, αἱ Σοφαὶ Γυναῖκες, ὁ Φι-

Ἡ μεγάλη στοὰ τῶν κατόπτρων (Galerie des Glaces)

Μεγαλοπρεπὴς διάκοσμος στοὰ τῶν Βερσαλλιῶν, μήκους 73 μ., πλάτους 15 καὶ ὕψους 13. Φωτίζεται ἀπὸ 17 μεγάλα ἀψιδωτὰ παράθυρα, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν ἱσάριθμοι ἀψίδες κεκαλυμμένοι ὑπὸ κατόπτρων. Τὰ παράθυρα καὶ αἱ ἀψίδες χωρίζονται ἑκατέρωθεν ἀπὸ 24 κίονας κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲ βάσιν καὶ κιονόκρανα χρωματισμένα ὑπεράνω τῶν κατόπτρων, τῶν πλαισίων καὶ τῶν κίωνων ὑπάρχουν διάφορα τρόπαια ἀπὸ ὀρείχαλκον καὶ ἄνωθεν αὐτῶν περιθέει τὴν στοάν γύψινον πλαίσιον, τὸ ὁποῖον κοσμεῖται ἀπὸ τρόπαια καὶ 23 εἰδῶλια παίδων. Τὴν ὁροφὴν ἐκόσμησεν ὁ ζωγράφος Lebrun μὲ εἰκόνας ἀναφερομένας εἰς τὴν δόξαν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Λάργυρος, ὁ Κατὰ φαντασίαν ἀσθενής, εἶναι θεατρικὰ ἔργα πλήρη χάριτος δεικνύοντα τὰς διαφορὰς ὕψεις τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος, ἐνῶ ὁ Μισάνθρωπος καὶ ὁ Ταρτοῦφος, εἶναι μεγάλα ἀριστουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἀστεῖον ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ *Δαφονταίν* (La Fontaine, 1621—1695) ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ γαλλικοῦ στίχου. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς μύθων, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μυθολογικούς. Ὑπὸ τὴν μορφὴν ὁμῶς τῶν ζώων ἐξωγράφισε τὰ ἥθη καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ μῦθοι του εἶναι ἀληθῆ μικρὰ δράματα διακρινόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων. Ὁ Δαφονταίν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ οἱ μῦθοι του τάσσονται μετὰ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ *Μποαλὼ* (Boileau, 1636-1711) δὲν ἦτο κυρίως ποιητής, ἀλλ' εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ὁ ἀνεγνωρισμένος κριτικὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Ὁρατίου καὶ κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνου ἔγραψε Σατίρας καὶ Ἐπιστολάς καὶ τὴν Ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Λουδοβίκος διώρισεν αὐτὸν ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

Ἐκκλησία Μπαρόκ
(Ἱησουιτῶν ἐν Μανγάζιμ)

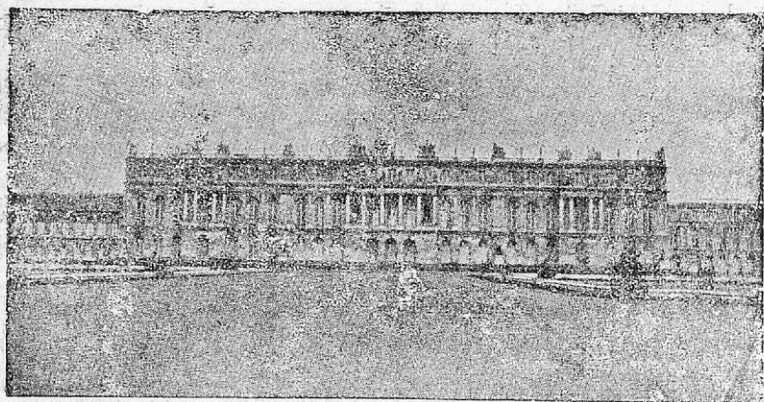
Baroque σημαίνει γαλλιστὶ κυρτός, στρογγυλός, ἔπειτα ἀκανόνιστος, περιεργός, ἰδιόρρυθμος. Τὸ ἰδανικὸν τοῦ καλοῦ, τὸ ὁποῖον ἡ τέχνη τοῦ 17^{ου} αἰῶνος (Ἀναγεννήσεως) ἐξήτει νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς εὐθυγραμμίας, δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς θερμότερους ζηλωτὰς τῆς πίστεως, ὅταν μετὰ τὴν καθολικὴν μεταρρυθμίσιν ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν. Αἱ γραμμαὶ κάμπτονται, τὰ ὄρια τῶν σχεδίων καὶ τῶν μορφῶν συγχέονται, αἱ διαστάσεις ἀυξάνονται ὑπὲρ πᾶν μέτρον. Ἦδη ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου σημαίνει τὴν μετάβασιν εἰς τὴν νεὰν τεχντροπρίαν. Ἀλλὰ τὸ ὑπόδειγμα ἐκκλησίας Μπαρόκ εἶναι ἡ Ἱησουϊτικὴ ἐκκλησία τῆς Ρώμης Π. Jesu (1578-1751). Κατὰ τοῦτο ἐκτίσθησαν πολλαὶ ἐκκλησίαι Ἱησουιτῶν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀνωτέρω.

Ὁ καλλιτεχνικώτερος ἀπὸ τοὺς λογογράφους τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ νεώτερος Ἰωάννης *Ρασίν* (Racine, 1639-1699). Ἐκπαιδευθεὶς εἰς σχολὴν μοναχῶν προσωρίζετο διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τραγῳδίας ἀπομιμούμενος τὸν Εὐριπίδην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον χωρὶς νᾶ τὸν ἐννοῇ πάντοτε καλῶς. Ἐντὸς δεκαετίας παρήγαγε τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του, τὴν *Ἀνδρομάχην* καὶ τὴν *Ἰφιγένειαν*, τὸν *Βρεττανικὸν* καὶ τὴν *Φαίδρα*, γράφων μὲ παραδειγματικὴν εὐχέρειαν στίχους μαλακοὺς καὶ ἐπιτυχάνων ἄμεμπτον συμμετρίαν τοῦ συνόλου. Ὁ Ρασίν θεωρεῖται τὸ πρότυπον τοῦ κλασσικοῦ ὕφους καὶ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Πικραθεὶς ἀπὸ τὴν κακὴν ὑποδοχὴν τῆς *Φαίδρας*, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν σύνθεσιν θρησκευτικῶν ποιημάτων. Μόλις βραδύτερον καὶ κατὰ παράκλησιν τῆς κυρίας Μαιντενὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα, τὴν *Εσθήρα* καὶ τὴν *Αθάλιαν*, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ἄλλην ὄψιν τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ εἶναι ἔργα λεπτῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως ἐνθυμίζοντα εἰκόνας τοῦ Ραφαήλ.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι συγγραφεῖς ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὰ ἔργα των ἐθεωρήθησαν ὑποδειγματικά, οἱ δὲ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν ὁ Μποαλὼ εἰς τὴν Ποιητικὴν Τέχνην, ἴσχυσαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ὥς αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς αἰσθητικῆς. Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν *Κλασσικὴ λογοτεχνία* τῆς Γαλλίας.

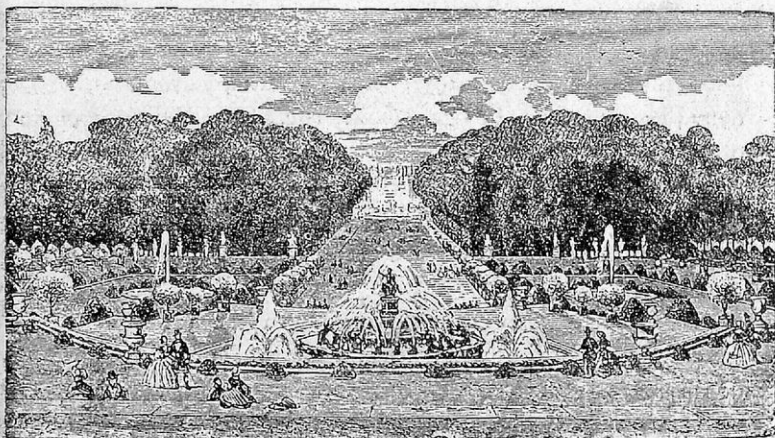
Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες, διότι ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε βουλή οὔτε ἐλευθερία λόγου, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀκμᾷσῃ ἄλλη ρητορικὴ πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ ὀνομαστότατος τῶν ἱεροκηρῶν τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου εἶναι ὁ *Μπόσσουὲ* (Bossuet, 1623—1704), εὐνοούμενος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ διαδόχου. Περίφημοι εἶναι αἱ ὁμιλίαι καὶ ἰδίως οἱ *Ἐπιτεκνίδειοι λόγοι* (Oraisons funèbres), τοὺς ὁποίους ἀπήγγειλε κατὰ τὸν θάνατον ἐξεχόντων προσώπων.

Εἰς νεωτέραν γενεάν ἀνήκουν ὁ συγγραφεὺς τῶν *Χαράκτερων* *Δαμπρουγιέρ* (La Bruyère, 1645-1696) καὶ ὁ ἀρ-

Ἡ Ἀνάκτορα Βερσαλλιδῶν (πρόσοψις πρὸς τὸ ἄλσος)

Ἡ πρόσοψις ἔχουσα μῆκος πλέον τῶν 450 μέτρων ἀποτελεῖται ἀπὸ κεντρικὸν περίπτερον, τὸ ὁποῖον προεξέχει εἰς τὸ μέσον, καὶ ἀπὸ δύο πτέρυγας, τῶν ὁποίων τμήματα μόνον φαίνονται εἰς τὴν εἰκόνα. Ἡ στοὰ τῶν κατόπτρων εὐρίσκεται εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα τοῦ κεντρικοῦ περιπτέρου.

Πηγὴ τῆς Ἀθηνᾶς

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κοσμήματα τοῦ ἄλσους τῶν Βερσαλλιδῶν. Ἡ δεξαμενὴ περιβαλλομένη ἀπὸ πλήθος πιδάκων εὐρίσκεται μεταξὺ δύο λεωφόρων. Περιστοιχίζεται ἀπὸ θαυμάσια ἀγγεῖα ἀρχαϊκῆς μιμήσεως. Εἰς τὸ μέσον παριστάνεται ἡ Ἀθηνᾶ προστατεύουσα τὰ δύο τέκνα της καὶ ἱκετεύουσα τὸν Δία νὰ τιμωρήσῃ τοὺς χωρικοὺς, οἱ ὅποιοι δὲν τῆς ἐπέτρεπον νὰ σβύσῃ τὴν δίψαν της. Οἱ χωρικοὶ παριστάνονται πέριξ αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον μεταμορφωμένοι εἰς βατράχους καὶ ἐκσφενδονίζοντες ἀπὸ τὸ στόμα κρουνοὺς ὕδατος.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χιεπίσκοπος *Φενελόν* (Fénélon, 1652-1715), ὁ παιδαγωγὸς τοῦ ἐγγόνου τοῦ βασιλέως. Αἱ *Περιπλανήσεις τοῦ Τηλεμάχου* (Aventures de Télémaque) εἶναι εἶδος ἐπικῆς διηγήσεως κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ὀδυσσεΐας. Κύριος σκοπὸς ὅμως τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ δώσῃ νέον πρότυπον ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῶν ὑπηκόων του. Αἱ περιπλανήσεις ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν κατεδικάσθη εἰς εὖσχημον ἐξορίαν, ἀπομακρυνθεὶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ

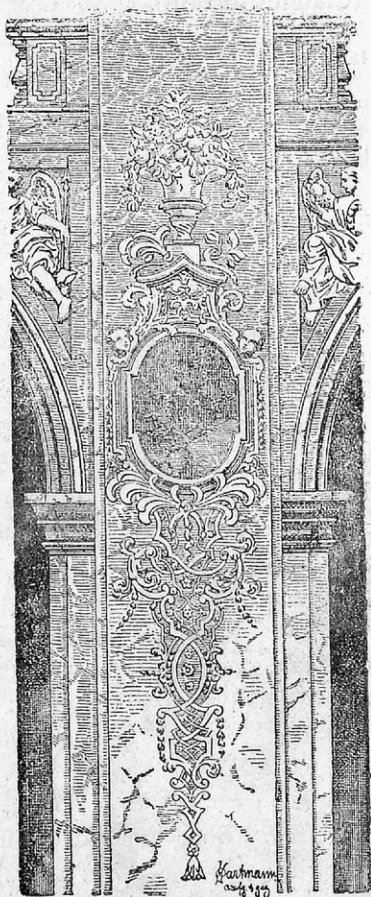
Κατὰ τὸν 12' αἰῶνα παρημελήθη τελείως ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας προσεκάλεσαν ἰταλοὺς ἀρχιτέκτονας καὶ πολλάκις ἐργάτας ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν ἀνάκτορα καὶ ἐκκλησίας κατὰ τὸν ρωμανικὸν ρυθμόν, ὁγκώδεις οἰκοδομὰς μὲ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν στεγαζομένας ἀπὸ ὑπερμεγέθεις θόλους κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης.

Ὁ Λουδοβίκος 14' ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ δι' οἰκοδομὰς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεξωογονήθησαν διὰ τῆς γενναιοδωρίας τοῦ. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ *Κερμεϊκού* (Tuilleries) καὶ τὸ *Λοῦβρον*, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ *Μαργλὺ* (Marly) καὶ τοῦ *Τριανόν* (Trianon). Ἀλλὰ τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τῆς βασιλείας τοῦ εἶναι τὰ μυθώδη διὰ τὴν πολυτέλειαν ἀνάκτορα τῶν *Βερσαλλιῶν* (Versailles). Αἱ Βερσαλλίαι εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 450 μέτρα καὶ κοσμεῖται ἀπὸ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα πάτωμα πολὺ ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικαθῆται δεύτερον χαμηλότερον, καὶ ἀντὶ στέγης φέρει ὀριζόντιον δῶμα. Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου κατεσκευάσαν ἀπέραντον κήπον μὲ εὐρύχωρον δενδροστοιχίαν, ὁ ὁποῖος κοσμεῖται μὲ μαρμάρινα ἀγάλματα παριστάοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι ὁδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ εἰς μικρὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι στολίζονται μὲ ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καὶ μὲ πί-

δακάς, όπου τὸ ὕδωρ φθάνει μὲ ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Μπαρόκ** (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μὲ τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν καμπύλην γραμμὴν ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας τοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυπτικοῦ καὶ γραφικοῦ διακόσμου. (Βλέπε λεπτομερέστερον χαρακτηρισμὸν τοῦ ρυθμοῦ Μπαρόκ εἰς τὰς σελ. 83 καὶ 87 ὑπὸ τὰς εἰκόνας).

Ἡ γαλλικὴ ζωγραφικὴ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος δὲν παρήγαγεν ἔργα μεγάλης ἀξίας. Ἡ τέχνη εἶχε τελειοποιηθῇ καὶ οἱ τεχνῖται ἐξωγράφιζον μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἐξήτει τὸ πομπῶδες καὶ βαρὺ. Διὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὰς κανονικάς, τὰς σοβαρὰς καὶ ψυχρὰς συνθέσεις ἐκτιμῶνται τὰ ἥρωικά τοπία τοῦ **Ν. Πουσέν** (N.

Διακόσμος στύλος Μπαρόκ

Ἡ νέα τεχνοτροπία ζητεῖ νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τοῦ πλούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου. Δὲν ζητεῖ μόνον νὰ δείξῃ τὴν θεότητα τῆς καθολικῆς θρησκείας, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐπιβάλη διὰ τοῦ μεγαλείου.

τοπία τοῦ **Ν. Πουσέν** (N. Poussin), Ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας, Ἰδεῶδες

τοπίον κλπ.) καὶ τὰ ἰταλικά τοπία τοῦ *Κλόντ Λορρεν* (Claude Lorrain), Π ρ ω ί, Ἐ σ π έ ρ α κλπ.

ΙΣΠΑΝΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Ἀντιθέτως ἡ Ἰσπανία ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης.

Ὁ *Βελασκές* (Velasquez, 1599-1660) ἐξωγράφιζε μὲ τέχνην καὶ ἀνυπέρβλητον ἐκφραστικότητα κατορθώσας μὲ ἀπλᾶ χρώματα νὰ παράγῃ ἁρμονίαν φωτοσκιάσεων. Πλὴν τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν εἰκόνων (Σ τ α ύ ρ ω σ ι ς κλπ.) ἐφιλοτέχνησε προσωπογραφίας βασιλέων καὶ μικρῶν πριγκίπων τῆς αὐλῆς, τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ὀνομασταὶ (Π ρ ι γ κ ί π ι σ σ α Μ α ρ γ α ρ ί τ α κλπ.), μίᾳ δὲ ἱστορική του εἰκὼν (Π α ρ ᾶ δ ο σ ι ς τ ῆ ς Β ρ έ δ α) εἶναι περίφημος.

Ὁ *Μουρίλλο* (Mourillo, 1617-1682) ἐξωγράφιζε σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων καὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐξαιρετικῆς χάριτος εἶναι αἱ Παναγίαι, τὰς ὁποίας παρίστανεν ἐν μέσῳ ἀπαλοῦ φωτός, καὶ ὁ μικρὸς Χριστὸς παίζων μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἢ μετ' ἄρνιου. Ἐξωγράφιζε ἐπίσης σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, χωρικοὺς καὶ ἀγνόπαιδας ἐντὸς χρυσοῦ φωτισμοῦ καὶ μὲ πιστὴν παράστασιν τῆς πραγματικότητος (ἡ Ἀ γ ί α Ο ἰ κ ο γ έ ν ε ι α, ἡ Ἀ ν ᾶ λ η ψ ι ς τ ῆ ς Π α ρ θ έ ν ο υ, ἡ Ἀ γ ί α Σ ύ λ λ η ψ ι ς, ὁ Ἀ γ ί ο ς Ἀ ν τ ώ ν ι ο ς μετὰ τοῦ Χ ρ ι σ τ οῦ παι δ ό ς, Χ ρ ι σ τ ό ς καὶ Ἰ ω ᾶ ν ν η ς π α ἰ δ ε ς μετὰ τοῦ ἄ ρ ν ι ο υ, Π α ἰ δ ε ς τ ρ ώ γ ο ν τ ε ς σ τ α φ υ λ ᾶ ς κτλ.).

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΤΩ ΧΩΡΑΣ

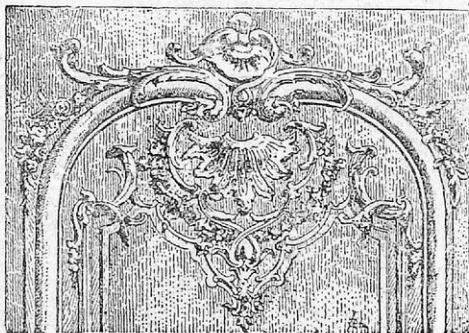
Ἀξιόλογον ζωγραφικὴν ἀνέπτυξαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα αἱ Κάτω Χῶραι, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς εἶναι πλουσιωτέρα καὶ πολυμερεστέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Κέντρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα (Brabant) καὶ ἡ Ὀλλανδία. Αἱ δύο σχολαί, ἡ φ λ α μ α ν δ ι κ ῆ καὶ ἡ ὀ λ λ α ν δ ι κ ῆ, ἔχουν κοινὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τὴν ἀγάπην

τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἡ Φλάνδρα μείνασα πιστὴ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἐνῶ ἡ Ὁλλανδία ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸν ἰσπανικὸν ζυγὸν ἐδημιούργησε τέχνην μᾶλλον κοσμικὴν.

Ὁ ἐξοχώτερος

ἀπὸ τοὺς φλαμανδοὺς ζωγράφους, ὁ **Ρούμπενς** (Rubens, 1577-1640), ἔζησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαιοτέρους τεχνίτας. Ἐγκαταστάθεις ἔπειτα εἰς τὴν Ἀμβέρσαν διήλθε μετὰ τῆς πρώ-

Πλαίσιον Μπαρόκ

της συζύγου του ἡμέρας εὐτυχίας, τῆς ὁποίας ἀνάμνησιν ἔχομεν ἐν τῇ διπλῇ προσωπογραφίᾳ τοῦ καλλιτέχνου μετ' αὐτῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς συνεζεύχθη εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν τὴν νεαρὰν ἀνεψιάν του, τῆς ὁποίας ἡ μορφή ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τόσην ἐντύπωσιν, ὥστε παρέστησεν αὐτὴν ὄχι μόνον εἰς προσωπογραφίας καὶ οἰκογενειακὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἢ μυθολογικὰς παραστάσεις. Σφύζεται μέγας ἀριθμὸς εἰκόνων τοῦ Ρούμπενς, αἱ ὁποῖαι εἶναι διεσχορπισμέναι εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Φαίνεται ὅτι εἶχε παρὰ τὰ δισχίλια ἔργα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καλλιτεχνήματα μεγάλης ἀξίας ἐπιβαλλόμενα διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς συλλήψεως καὶ μὲ τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Αἱ μορφαὶ τῶν θρησκευτικῶν εἰκόνων ἔχουν τὴν ὑπερφυσικὴν καὶ προξενοῦν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ γιγαντώδους καὶ τοῦ μυστηριώδους καὶ ἀνησυχητικοῦ. (Ἡ ἐτοιμασία τοῦ Σταυροῦ, ἡ Ἀποκαθήλωσις, ἡ Προσκύνησις τῶν Μάγων, ἡ Μαδόννα τοῦ Ἀγίου Ἰλδεφόνσο), ἐνῶ ἀφθονία ζωῆς καὶ κοσμικὸν αἶσθημα ἐκχειλίζει ἀπὸ τὰ συμπλέγματα παίδων καὶ τὰς μυθολογικὰς παραστά-

σεις (Στέφανος καρπών, αἱ Τρεῖς Χάρι-
τες κτλ.).

Μετὰ τὸν Ροῦμπενς ὁ ἑγνωστότατος τῶν Φλαμανδῶν ζω-
γράφων εἶναι ὁ **Βὰν Ντὺκ** (Van Dyck), ὁ ὁποῖος ἔμεινεν
ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ αὐτῇ Καρόλου Α', (Ἐπι-
τάφιος θρόνος, Τὰ τέκνα Καρόλου Α',
εἰκὼν Καρόλου Α').

N. Πουσέν. — Ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας

Οἱ Ὁλλανδοὶ ζωγράφοι εἰργάσθησαν διὰ τοὺς πλουσίους
ἄστοὺς καὶ ἐξωγράρισαν ἰδίως σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου,
διότι οἱ Ὁλλανδοὶ ὥς καλβινισταὶ δὲν συνήθιζον εἰκόνας
εἰς τὰς ἐκκλησίας οὔτε εἶχον εὐγενεῖς καὶ πρίγκιπας. Διὰ
τοῦτο οἱ καλλιτέχναι τῶν ἐπεδόθησαν εἰς προσωπογραφίας
ἢ παρέστησαν σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τοπία, δάση,
παραλίας, κήπους, γωνίαν τινὰ τῆς πόλεως, καπηλεῖα κτλ.
Ἐξωγράφιζον κατὰ φύσιν προσπαθοῦντες νὰ δώσουν ζωὴν
καὶ φυσικὴν χάριν εἰς τὰς παραστάσεις. Ἐτελειοποίησαν τὴν
τέχνην καὶ ἦσαν ἀπαράμιλλοι εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρωμά-
των καὶ τοῦ φωτός.

Ἡ Ὁλλανδία κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀνέδειξε πλῆθος ζωγράφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν ἐξέχοντες καλλιτέχναι. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ **Ρέμπραντ** (Rembrandt, 1606-1699) ἦτο μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἰδιοφυΐα. Ἡ ἀξία ἔγκειται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ψυχικῶν καταστάσεων, διότι κατορθώνει νὰ παρατηρῇ τὴν πραγματικότητα μὲ σπανίαν διορατικότητα καὶ κατέχει τὴν τέχνην ν' ἀποδίδῃ αὐτὴν μὲ ἀσυνήθη ἐκφραστικότητα. Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ἔργα του εἶναι τὸ περίφημον **Μάθημα τῆς ἀνατομίας**, τὸ ὁποῖον παριστάνει ὀνομαστὸν ἱατρὸν ἐπιδεικνύοντα εἰς τοὺς συναδέλφους του τὸ ἀνατεμνόμενον σῶμα. Ὁμοίως τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ **Νυκτερινὴ φρουρά**. Σφύζονται περὶ τοὺς 600 πίνακες τοῦ καὶ 300 εἰκόνες τοῦ Ρέμπραντ (Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀσώτου, ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, Ἀποκαθήλωσις, ἡ ἀνατρίχιαστικὴ παράστασις τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ εὐλογεῖ τοὺς ἐγγόνους του κτλ.).

Μουρίλλο.—Ὁ μικρὸς Χριστὸς μετὰ τοῦ ἀγónιου

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Αἱ φυλαὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνάκαθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμοδίαί τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ

1. Μὲ τὰ τεχνικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διαθέτομεν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δώσωμεν χαρακτηριστικὰς εἰκόνας τοῦ Ρέμπραντ, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει ἡ ἀντίθεσις φωτὸς καὶ σκιάς καὶ σκόπιμος σύγχυσις τοῦ περιγράμματος τῶν μορφῶν.

ἄσματα ἦσαν πλούσια εἰς ποικιλίαν καὶ μελωδικά. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔσχε μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Λούθηρος ἠγάπα τὴν μουσικὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψαλμωδίαν ἀπλήν, ἀλλὰ κατανυκτικὴν, ἐκλέξας ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἀπὸ τὰ δημώδη ἄσματα καὶ συνθέσας ὁ ἴδιος νέας μελωδίας. Ἡ χορωδία εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν μου-

Μουρίλλο.—Ἡ Ἁγία Σύλληψις

Μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας εἰκόνας τοῦ Μουρίλλο. Ἡ παρθένος παριστάνεται μετέωρος ὑποβασταζομένη ὑπὸ χοροῦ ἀγγέλων καὶ περιβαλλομένη ἀπὸ θεϊαν λάμψιν.

Ἰταλίαν σχεδὸν ταυτοχρόνως τὸ Ὁρατόριον καὶ τὸ Μελόδραμα (opera) περὶ τὸ 1600. Ὁρατόριον εἶναι μουσικὸν δράμα μὲ θερησκευτικὴν ὑπόθεσιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀρχήστραν, ἐνῶ τὸ μελόδραμα εἶναι δράμα κοσμικόν, τοῦ ὁποίου τὰ πρόσωπα ψάλλουν τὸ μέρος των. Τὸ πρῶτον μελόδραμα Ὁρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη ἐπαίχθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν πρῶτος ὁ Ἰταλὸς Λούλλι (Lulli) συνέθεσεν ἀληθῆ μελοδράματα.

σικὴν ἐν Γερμανίᾳ, ἀφ' ἑτέρου οἱ καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἔψαλλον τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ὁποίους εἰχὼν μελοποιήσει περίφημοι μουσικοὶ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἰδίως ὁ **Γκουδιμέλ** (Goudimel, 1505-1572).

Οἱ καθολικοὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς διαμαρτυρομένους. Τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ μουσικὸς τῆς πάπικῃς ἐκκλησίας **Παλεστρίνα** (Palestrina, 1524-1594) συνέθεσε τὴν ὀνομαστήν λειτουργίαν τοῦ πάπα Μαρκέλλου. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δράμα ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς ὁμοίας παραστάσεις μὲ θέμα κοσμικόν. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθησαν εἰς τὴν

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, διότι ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν ἐξησφάλισε τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἀνεκάνισε τὸν βίον αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν τὴν λύσιν πάσης ἀπορίας εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθησαν τὸ σύστημα αὐτό.

Τὸν 17^{ον} αἰῶνα ὅμως πολλοὶ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ μελετοῦν ἀπ' εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατάλληλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατώρθωνον νὰ παράγουν κατὰ βούλησιν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ μελετήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔδειξαν μεγάλην δεξιότητα εἰς τὰς μελέτας αὐτάς καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπερτεροῦν πολὺ τοὺς ἀρχαίους.

Οἱ σοφοὶ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐγκύψαντες

Μουρίλλο.—Παῖδες τρώγοντες σταφύλας.
Δεῖγμα τῆς τεχνοτροπίας genre τοῦ Μουρίλλο, δηλαδὴ τῆς τέχνης, ἡ ὁποία παριστάνει μικρὰ καὶ περίεργα ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

εἰς τὰς μελέτας αὐτὰς ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ ὅλοι σχεδὸν ἐρασιτέχναι εὐρισκόμενοι ἐκτὸς τῶν Πανεπιστημίων, τὰ ὅποια μὲ πείσμα ἀπέκλειον τὰς ἐρουνὰς αὐτάς. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία κατεδίωκε πάντα νεωτερισμὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς

Βελασκές.—Προσωπογραφία ἰσπανοῦ δουκὸς

φύσεως ὥς αἴρεσιν. Αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἀνεπτυγμένα, ὥστε ἐργαζόμενός τις καὶ μόνος κατ'ὀρθον νὰ κατέχη ὅλας τὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως μαθηματικοί, φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι. Οἱ ἐπιστήμονες ἔγραφον τότε εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὰς γνώμας καὶ τὰς ἀνακαλύψεις των ἀνεκόντων πρὸς ἀλλήλους δι' ἐπιστολῶν. Κατεγίνοντο δὲ ἰδίως εἰς τὴν Ἀστρονομίαν, εἰς τὰ Μαθηματικά, εἰς τὴν Φυσικὴν καὶ τὰς ἄλλας φυσικὰς ἐπιστήμας.

Αἱ κυβερνήσεις παρετήρησεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἀφ' ἐλπίδος ἀπὸ τὰς μελέτας αὐτάς. Ἐνδιαφέροντο ἰδίως διὰ τὴν ἀστρολογίαν, διότι οἱ ἄνθρωποι ἐξηκολοῦθουν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν διὰ τῶν ἀστρῶν πρόγνωσιν. Δὲν ἤργησαν ὅμως νὰ ἐκτιμήσουν τὰς ἐκδουλεύσεις τῆς ἀστρονομίας. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Γκρένουϊτς (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως τὸ ἀστεροσκοπεῖον

τῶν Παρισίων. Κατήρτισαν βοτανικοὺς κήπους, ἰδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ συλλογὰς φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Μουσεία, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομασιμώτατον ἦτο τὸ Βρετανικὸν μουσεῖον (British Museum).

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν νέον τρόπον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης,

αἱ κυβερνήσεις ἵδρυσαν Ἐπιστημονικὰς Ἀκαδημίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων. Αἱ Ἀκαδημαῖαι ἐβοήθησαν πολὺ τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀστρονομία καὶ γενικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ἐσημείωσαν σημαντικὴν πρόοδον κατὰ τὸν 17' αἰῶνα. Ὁ πολωνὸς ἱερεὺς **Κοπέρνικος** (Copernicus, 1473-1543) σπουδάσας ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν εἶχεν ἀποδείξει τὴν διπλὴν κίνησιν

Ρούμπενς.—Ἡ ἀποκαθήςωσις

τῶν πλανητῶν ὑποστηρίξας ὅτι κέντρον τοῦ συστήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκει ἡ γῆ, εἶναι ὁ ἥλιος. Ὁ γερμανὸς ἀστρονόμος **Κέπλερ** (Kepler, 1571-1630) ἔδωσε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μαθηματικὴν ἀπόδειξιν τοῦ συστήματος διατυπώσας τοὺς λεγομένους **Νόμους τοῦ Κέπλερ**. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος Ἰταλὸς **Γαλιλαῖος** (Galilei, 1564-1642). Ἐδέχετο

Ρέμπραντ.—Μάθημα ἀνατομίας

ὡς ἀναμφισβήτητον, ὅτι κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὅτι ἡ γῆ κινεῖται περὶ αὐτόν. Ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων καὶ ἔθεσεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς μηχανικῆς. Κατεσκεύασε μεγεθυντικούς φακούς, διὰ τῶν ὁποίων διέκρινε τὰ ὄρη τῆς σελήνης, τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς καὶ ἐξηκρίβωσε τὴν φύσιν τοῦ Γαλαξίου. Ἄλλ' ἡ ἱερὰ ἐξέτασις κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξῃ γονυκλινῆς τὰς πλάνας του.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐσυστηματοποίησεν ὁ διάσημος ἄγγλος φυσικὸς **Νεύτων** (Newton, πρόφερε Νιούτον, 1642-1729)

συνενώσας αὐτὰς εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλ-
ξεως, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του. Τὰς βάσεις τῶν Μαθη-
ματικῶν παρέλαβον οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελετῶν-
τας τοὺς ἑλλήνας μαθηματικούς. Ὁ γάλλος **Βιέτ** (*Viète*, 1540-
1605) ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀλγεβρὰν τὴν νεωτέραν μορφήν
εἰσαγαγὼν τὰ γράμματα, ὁ δὲ φιλόσοφος Δεκάρτ, ἐξαίρετος
μαθηματικός, εἰσήγαγε τὸν ἀλγεβρικὸν ὑπολογισμόν εἰς τὴν
Γεωμετρίαν δημιουργήσας τὴν Ἀναλυτικὴν Γεω-
μετρίαν. Ἄλλος φιλόσοφος, ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (*Leib-
niz*), ἀνεκάλυψε τὸν ἀπειροστικὸν λογισμόν,
οὕτω δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἶχον διαμορφωθῇ οἱ
διάφοροι κλάδοι τῶν μαθηματικῶν.

Ἡ Φυσικὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὰ Μα-
θηματικά καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγησε τὸν
νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ **Τορ-
ρικέλλι** (*Torricelli*, 1608-1647), ἰταλὸς καὶ αὐτός, ἐμελέτησε
τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ρευστῶν καὶ κατε-
σκεύασε τὸ βαρόμετρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐπέ-
τρεψε νὰ παρατηρήσουν τὴν βαρύτητα τοῦ ἀέρος
(*Pascal*). Οὕτω ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ φυσικὴ ἐγένετο πειραμα-
τικὴ ἐπιστήμη.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἀναπτύξει πλουσιωτάτην φιλο-
σοφίαν προσπαθήσαντες νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν
σκοπὸν τοῦ κόσμου καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς
ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος ὁ φιλό-
σοφος Ἀριστοτέλης ἐξέθεσε συστηματικῶς τὰς γνώσεις τῶν
χρόνων του εἰς τὰ διεξοδικὰ συγγράμματά του, ἐπεβλήθη εἰς
τὰς ἐπομένας γενεὰς καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐγένεν
αὐθιγία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ πᾶσα ἐπι-
στήμη καὶ πᾶσα σοφία. Ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων αὐτῶν, ἡ
λεγομένη σχολαστικὴ φιλοσοφία, αὐτὸν εἶχε διδά-
σκαλον καὶ ὁδηγόν.

Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἐμελέτησαν
τὰ ἔργα τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ μερικοὶ ἐπεχείρησαν ν'
Θεοδωρίδου—Δαξάρου, Ἱστορία Νέων Χρόνων, Έκδ. Θ' 1936 7

ἀνακαλέσονται εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικά συστήματα. Ἰδίως ἐμελετήθη πολὺ καὶ ἀπέκτησεν ὁπαδοὺς ὁ Πλάτων. Ἀλλὰ τὰ αὐτοτελῆ φιλοσοφικά συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων ἐδημιουργήθησαν μόλις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Ὁ διάσημος ἀγγλὸς φιλόσοφος **Μπέκον** (Bacon, 1561—1626) ἐσυστηματοποίησε καὶ ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῆς νέας

Ὁ Καρτέσιος

Εἰκὼν τοῦ Franz Hals (1658-1696) ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῆς Κολεγχάγης. Ὁ Hals εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τὸν Ρέμπραντ ὀνομαστός ζωγράφος τῆς Ὁλλανδίας. Ἦτο ὀλίγον πρεσβύτερος ἐκείνου καὶ διεκρίθη πλὴν τῶν ἄλλων ὡς ἄριστος προσωπογράφος. Ὁ φιλόσοφος παριστάνεται ὡς ἀδύνατος καὶ καχεκτικός ὅπως ἦτο φύσει.

μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὰς περὶ τῆς φύσεως γνώσεις πρέπει νὰ πορισθῶμεν διὰ τῆς ἐμπειρίας. Πρέπει δηλαδή πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τοῦ πειράματος, ἔπειτα νὰ ταξινομήσωμεν αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὰς μερικὰς περιπτώσεις νὰ συναγάγωμεν ἐπαγωγικῶς τὸ γενικόν, δηλ. τοὺς νόμους τῶν φαινομένων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σχολαστικοὶ ἠκολούθησαν τὴν ἀντίθετον ὁδὸν στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς γνώμης τῶν παλαιῶν σοφῶν καὶ προσπαθοῦντες ἀπὸ γενικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ μερικὰ φαινόμενα,

ὁ Μπέκον ἐπολέμησε ζωηρῶς τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Διὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμά του ὠνόμασε *Novum Organum* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν εἶχον ὀνομάσει *Ὁργανον*, διότι ἐθεωρήθη ὡς τὸ μέσον

της ὀρθῆς διανοήσεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε στηριχθῇ ἡ σχολαστική ἐπιστήμη.

Ὁ γάλλος φιλόσοφος **Ντεκάρτ** (Descartes, 1596—1650). ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐκλατινισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ὄνομά του **Καρτέσιος** (Cartesius), ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Ὁ Καρτέσιος ἐσκέφθη ὡς ἑξῆς. Οἱ ἄνθρωποι παραλαμβάνουν συνήθως τὰς γνώσεις ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους χωρὶς νὰ ἐξελέγξουν αὐτάς, στηριζόμενοι μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην παλαιότερων σοφῶν, εἰς τὰς αὐθεντίας, ὅπως λέγουν.

Ὁ Καρτέσιος κατεδίδακε τὴν μέθοδον αὐτὴν, ἐκηρύχθη κατὰ πάσης αὐθεντίας καὶ ἤρχισε ν' ἀμφιβάλλῃ δι' ὅλα, ὅχι μόνον διὰ τὰ διδάγματα τῶν σοφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπαρξιν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ἀκόμη καὶ ἔθεσεν ὡς ἀρχὴν νὰ μὴ δεχθῇ ὡς ἀλήθειαν παρὰ μόνον ὅτι ἐφαίνετο εἰς τὸν ἴδιον λογικὸν καὶ σαφές. Τὰς γνώμας ταύτας ἐξέθεσεν εἰς τὸ σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικὸν σύγγραμμά του, εἰς τὸν Π ε ρ ὶ μ ε θ ὁ δ ο υ λ ὁ γ ο ν, (Discours de la methode), τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γαλλικὴν. Ὁ Καρτέσιος ἦτο ἐξαίρετος μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς, ἐδέχετο τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου καὶ ὑπεστήριζεν ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον γίνονται κατὰ μ η χ α ν ι κ ῆ ν ἄ ν ἄ γ κ η ν. Ἰδιαιτέραν ὁμῶς θέσιν ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Καρτέσιον διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὴν ὕλην γενικῶς, ἀπὸ τὴν ἑκτατὴν οὐσίαν, ὅπως χαρακτηρίζει τὴν ὕλην. Ἡ διδασκαλία τοῦ Καρτεσίου ἔκαμεν ἐντύπωσιν, διεδόθη πολὺ καὶ ἀπέκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς. Ἀλλ' οἱ θεολόγοι κατεδίκασαν τὸ σύστημά του καὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀκόμη οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἀπηγόρευον εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ μελετοῦν τὰ ἔργα του.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀξιόλογον φιλοσοφικὸν σύστημα ἀνέπτυξεν ὁ **Μπαροῦχ Σπινόζα** (Spinoza, 1632—1677), τὸ ὁποῖον ἐξετιμῆθη βραδύτερον. Εἶχε γεννηθῇ ἀπὸ ἐβραϊκὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Χάγην πτωχὸς καὶ ἀφανής, κατοικῶν ὡς οἰκότροφος εἰς οἰκίαν μικροαστῶν μετρίας οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὴν λείανσιν ὑέλων διὰ δίοπτρα ἢ ἀπὸ συνδρομὰς φίλων. Ὁ Σπινόζα ἠθέλε νὰ δώσῃ μαθη-

ματικὴν ἀκρίβειαν εἰς τοὺς συλλογισμούς του. Διὰ τοῦτο τὸ κύριον σύγγραμμά του, ἡ Ἡθικὴ (Ethica ordine geometrico demonstrata) ἔχει τὴν διάταξιν ἐγχειριδίου Γεωμετρίας (θεωρήματα, ἀποδείξεις, πορίσματα). Παρεδέχετο ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον ἀνάγονται εἰς ἐνιαίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἐν ταυτῷ θεὸς καὶ φύσις, δηλαδή θεὸς καὶ φύσις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ (deus sive natura). Διὰ τοῦτο τὸ σύστημα του ὠνόμασαν πανθεϊστικόν. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα ἐπιβάλλεται μὲ τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐγένειαν, διότι διδάσκει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως συντελοῦσα εἰς τὴν γαλήνην τοῦ σοφοῦ καὶ τὸν κατευνασμόν τῶν παθῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ὁ ἄγγλος Τζῶν Λοκ (John Locke, 1632—1704) ὑπεστήριξεν ὅτι πᾶσαι αἱ γνώσεις τὴν ἀρχὴν των ἔχουν ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Διὰ τοῦτο ἀπέρριπτε τὰς ἐμφύτους λεγομένας ἐννοίας δεχόμενος ὅτι ἡ πηγὴ πάσης γνώσεως εἶναι τὸ αἶσθημα καὶ ἡ ἐν τῷ νῷ τοῦ ἀνθρώπου γινομένη ἐπεξεργασία τῶν παραστάσεων. Ὅθεν οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθησει. Ἡ διδασκαλία τοῦ Locke σημαίνει ἀντίδρασιν εἰς τὰ θεωρητικὰ συστήματα τοῦ 12' αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ὀλίγα ἔτη νεώτερος ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibniz, 1646—1716), ἡ πρώτη λόγου ἀξία φιλοσοφικὴ διάνοια τῆς Γερμανίας μετὰ τὴν ἀναστάτῳσιν τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων, ἐπέχειρσε διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου νὰ δικαιολογήσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ ΙΖ' ΚΑΙ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπροχώρησε πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τὰ δυτικώτερα κράτη. Ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ρωσσία, ἡ Πολωνία τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἦσαν ἀκόμη κράτη γεωργικὰ μὲ χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ εἰσήγαγον τὴν βιομηχανίαν, ἀπέκτησαν ἰσχυρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπέβαλον τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν.

Εἰς τὴν Ρωσσίαν κατώρθωσε τοῦτο ὁ Μέγας Πέτρος, εἰς τὴν Πρωσσίαν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' καὶ ὁ Μέγας Φρειδερίκος, ἐνῶ ἡ λοιπὴ Γερμανία δὲν ἐπέτυχε τὴν ἑνωσίν της. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὁμοίαν προσπάθειαν ἔκαμαν ἡ Μαρία Θηρεσία καὶ ὁ υἱὸς της Ἰωσήφ Β'.

Τέλος ἐπειδὴ ἡ Πολωνία δὲν κατώρθωσε νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας συνθήκας, συνετρίβη καὶ διμελίσθη μεταξὺ τῶν γειτόνων της.

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

ΟΙ ΡΩΣΣΟΙ

Εἰς τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔζων ἀνέκαθεν σλαυικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώτεροι σλαυικοὶ λαοὶ Ρῶσσοι, Πολωνοί, Ρουθινοί, Τσέχοι, Σλοβάκοι, Νοτιοσλαῦοι. Ἡ πρόοδος τῶν Σλαύων ἔγινε πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πολυαριθμοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα σλαυικὴ φυλὴ, οἱ Ρῶσσοι, ἔμειναν πολὺν καιρὸν μακρὰν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρησαν ἥθη μᾶλλον ἄσιατικά. Ἐφερον ποδήρεις ἐνδυμασίας, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ προσκυνοῦν, ἦσαν θρησκόληπτοι καὶ περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ἡ κυρίαρχος τάξις, οἱ εὐγενεῖς δηλαδὴ καὶ ὁ κληρὸς, ἦτο ἐχθρικὴ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν αἰρετικούς. Τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ ἦλθον εἰς τὴν Ρωσσίαν ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ Βυζάντιον. Ἀπ' ἐκεῖ ἔλαβον οἱ Ρῶσσοι τὸν χριστιανισμὸν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ τὰ ἥθη των ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἡμερώτερα.

Τὸ ρωσσικὸν κράτος δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν,

διότι τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ καὶ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τούρκοι. Ἡ μοναδική ρωσικὴ θάλασσα, ἡ Λευκὴ Θάλασσα, εἶναι παγωμένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους. Ἐκεῖ εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχοντο νὰ ἐμπορευθῶν τὰ ἀγγλικά καὶ ὀλλανδικὰ πλοῖα.

Οἱ Ρῶσσοι ὅμως ἀνήκουν εἰς τὰς ἀνωτέρας φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ δεχθῶν καὶ νὰ προαγάγουν τὸν πολιτισμόν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς εὐρωπαίους καὶ ἐντὸς δύο αἰώνων κατώρθωσαν νὰ τεθῶν εἰς τὴν σειρὰν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὴν πρωτοπορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (1689-1725)

Ὁ Μέγας Πέτρος εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος ἔσυρε τὸν λαόν του βιαίως εἰς τὸν πολιτισμόν τῆς Δύσεως καὶ κατέστησε τὴν Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν, ἀφοῦ ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην.

Ὁ Πέτρος ἐξήτει διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ εἰς τὸν Εὐξείνου Πόντον, ἀλλὰ τὰ μὲν παράλια τῆς Βαλτικῆς, ὡς εἶδομεν, κατεῖχον οἱ Σουηδοί, τὰ δὲ παράλια τοῦ Εὐξείνου οἱ Τούρκοι. Ἡ πρώτη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου λιμένος Ἀζώφ ἀπέτυχεν. Ἐκάλεσεν εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, κατεσκεύασε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δὸν καὶ μετεκόμισε πυροβολικὸν μὲ αὐτά. Κατόπιν προσέβαλε τὸ φρούριον καὶ τὸ κατέλαβεν. Ἐταξίδευσεν ὕστερα εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν εὐρωπαϊκὴν τέχνην. Ἐπέραςεν ἀπὸ τὴν Πρωσσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ ξυλουργὸς εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπέραςεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλῶν ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερον.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οἱ Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἰδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλαιορωσσοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν του Σοφίαν ἐπανεστάτησαν, διότι ἐφθόνουν τοὺς ξένους ἀξιωματικούς καὶ δὲν ἠνεί-

χοντο τούς νεωτερισμούς τοῦ Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καὶ ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰ θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τούς στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ τάγμα τῶν Στρελίτσων. Ὅταν οἱ πρόκριτοι ἤλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀπηγόρευσε τὴν γονυκλισίαν καὶ μὲ μίαν ψαλίδα ἔκοψε τὴν γενειάδα των. Τὸ ἐσπέρας εἰς τὸ συμπόσιον ἔκοψε τὰς ἄκρας τῶν χειρῶν καὶ ἐπέβαλε νὰ φέρουν εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα καὶ ἀμέσως κατόπιν δι' οὐκαζίου (διατάγματος) ὥρισε λεπιομερῶς τὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ ρωσικὸς λαὸς ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τούς νεωτερισμούς τοῦ βασιλέως καὶ οἱ καλόγηροι διέδιδον τρομερὰ περὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Πέτρος συνέτριψε τὴν ἀντίδρασιν ἐξαναγκάσας εἰς ὑπακοὴν τὸν κληρὸν.

Ὁ Μ. Πέτρος.—Προσωπογραφία συγχρόνου ἁγγλοῦ ζωγράφου

Ο ΒΟΡΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ—ΚΑΡΟΛΟΣ ΙΒ΄

Τὴν διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν Κάρολον ΙΒ΄, βασιλέα τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία, καθὼς γνω-

ρίζομεν, ἀπὸ τῆς Βεστωφαλικῆς εἰρήνης ἐξουσίαζε τὰ παράλια

Ὁ Πέτρος ἦτο πολὺ ὑψηλός, πλεον τῶν δύο μέτρων, εἶχε μέτωπον πλατύ, χρῶμα μελαφόν καὶ ὀφθαλμούς μαύρους, μεγάλους καὶ διαπεραστικούς. Εἰς τὴν εἰκόνα παριστάνεται 26 ἐτῶν, ὅτε ἔκαμε τὸ πρῶτον του ταξίδιον εἰς Εὐρώπην (1698). Εἶναι ἤδη ὁ κατακτητὴς τοῦ Ἀζόφ καὶ μετὰ τινὰς μῆνας ἐμελλε νὰ ἐξοντώσῃ τὸ σῶμα τῶν στρελίτσων. Διετῆρει πολλὰς ιδιότητας τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, ἐμέθυεν, ἦτο παρόμοιος καὶ πολλὰκις αἰμοχαρής.

τῆς Βαλτικῆς καὶ ἦτο μεγάλη δύναμις τοῦ βορρᾶ. Κατὰ τοῦ νεαροῦ, μόλις δεκαπενταετοῦς βασιλέως αὐτῆς **Καρόλου IB'** (1697—1718) συνησπίσθησαν Πολωνία, Ρωσσία καὶ Δανία καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσετέθησαν βραδύτερον ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου. Τοιούτοτρόπως ἤρχισεν ὁ λεγόμενος Β ό ρ ρ ε ι ο ς π ό λ ε μ ο ς (1700—1720), ὁ ὁποῖος κατετάραξε τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς κατέπληξε κατ' ἀρχάς τοὺς ἀντιπάλους του διὰ τῆς ταχύτητος καὶ τῆς τόλμης του καὶ ἐθαυμάσθη ὥς μέγας στρατηλάτης, ὥς ὁ ἥρωας τοῦ βορρᾶ. Ἀπεβιβάσθη αἰφνιδίως εἰς τὴν Ζεελάνδην, ἠπέιλησε τὴν Κοπεγχάγην καὶ ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἐστράφη ἔπειτα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας καὶ παρὰ τὴν Νάρβαν, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας (Βαλτικῆ), διέλυσε μὲ 8 μόνον χιλιάδας τὸν κακῶς ὠργανωμένον καὶ κακῶς κυβερνώμενον ἐκ 40 χιλιάδων στρατὸν τοῦ Πέτρου. Ὁ Πέτρος δὲν ἔχασε τὸ θάρος του μετὰ τὴν καταστροφὴν. «Οἱ Σουηδοί, εἶπε, μὲ τὰς νίκας των θὰ μᾶς διδάξουν νὰ τοὺς νικήσωμεν».

Μετὰ τὰ κατορθώματα ταῦτα ἐφάνησαν τὰ ἐλαττώματα τοῦ Καρόλου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἦτο ἄμετρος, πείσμων καὶ ἐστερημένος διπλωματικῆς ἱκανότητος. Ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς ἀσκόπους ἐκστρατείας καὶ εἰς ἐπιδείξεις ἡρωισμού, ἐνῶ ὁ Πέτρος ἐργαζόμενος μὲ ὑπομονὴν εἶχεν ἀνασυνγκροτήσῃ τὰς δυνάμεις του καὶ ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Νέβα ἔθετε τὰ θεμέλια τῆς Πετροπούλεως. Ὁ Κάρολος ἀντὶ νὰ προσβάλλῃ αὐτὸν διηυθύνθη πρὸς τὴν Οὐκρανίαν ἐλπίζων νὰ ἐξεγείρῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς δυσηρεστημένους Κοζάκους. Εἰς τὴν περίφημον περὶ τὴν Πολτάβαν μάχην ὁ Κάρολος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ ἴδιος μὲ ὀλίγους ἱππεῖς κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐνῶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ παρεδίδοντο εἰς τοὺς Ρώσους (1709).

Ὁ Κάρολος ἔμεινε πλέον τῶν πέντε ἐτῶν εἰς τὴν Τουρκίαν ὥς φιλοξενούμενος τοῦ σουλτάνου εἰς ἓν χωρίον τῆς Βουλγαρίας. Παρεκίνησε τὸν σουλτάνον Ἀχμέτ Γ' εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας. Ὁ Πέτρος εὗρεθεις μὲ δυνάμεις ὑπο-

δεστέρας ἐκινδύνευσεν νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος παρὰ τὸν Προῦθον. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν ἔσωσε τὸν βασιλέα ἡ σύζυγός του, ἡ ὁποία ἔστειλε τὰ κοσμήματα της εἰς τὸν τούρκον στρατηγόν.

Ὁ Κάρολος ὁμως δὲν ἔπαυσε νὰ ἐξωθῇ τὸν σουλτάνον εἰς νέον πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούετο, ὕβριζε τοὺς Τούρκους ὥς ὀκνηροὺς καὶ ἀπολιτίστους. Τέλος ὁ σουλτάνος ἐξηνάγκασε τὸν ὀχληρὸν ξένον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Τουρκίαν μεταχειρισθεὶς βίαν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Κάρολος μὲ τοὺς ὀλίγους πιστοὺς του ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἔστειλε κατ' αὐτοῦ ὁ σουλτάνος. Ἐπιστρέψας εἰς τὸ βασίλειόν του διὰ ξηρᾶς μετὰ δεκαῆς ἡμερῶν ἱππασίαν ἐφονεύθη ἢ ἐδολοφονήθη κατὰ τινὰ πολιορκίαν.

Ἡ Σουηδία ἔχασε τὰς κατακτήσεις της εἰς τὴν νότιον παραλίαν τῆς Βαλτικῆς, ἀπώλεσε τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις, ἐνῶ ἡ Ρωσσία κατέλαβε τὴν Ἰγγορίαν, Λιβονίαν καὶ Ἑσθονίαν καὶ οὕτω ἀπέκτησε διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν.

Αἰκατερίνη Β'—Προσωπογραφία συγχρόνου γάλλου ζωγράφου

Ἡ Αἰκατερίνη φέρει τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμι καὶ στέφανον δάφνης. Ἐχει μᾶλλον ἀνδρικὰ χαρακτηριστικά, ζωηρά, ἀλλ' ὀλίγον χονδρά. Ἡ ἔκφρασις των φανερῶναι θέλησιν καὶ ἐνεργητικότητα.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β' (1762–1796)

Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Πέτρου, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν πολυπραγμοσύνην του, ἐξηκολούθησεν ἡ πάλῃ μεταξὺ τῶν νεωτεριστῶν καὶ τῶν ἀντιδραστικῶν παλαιορρώσων καὶ ἐπανελήφθησαν οἱ πόλεμοι

κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως οὗ τοῦ 1767 ἔλαβε τὴν βασιλείαν ἡ περίφημος Αἰκατερίνη Β'.

Ἡ *Αἰκατερίνη* ἦτο γερμανίς, κόρη γερμανοῦ δονκός, καὶ εἶχε συζευχθῇ τὸν διάδοχον τοῦ ρωσσικοῦ θρόνου Πέτρον. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ρωσσικὸν λαόν, ἔμαθε τὴν γλῶσσαν του, προσῆλθεν εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν, ἐνῶ ἦτο διαμαρτυρομένη, προσεποιήθη μεγάλην εὐσέβειαν καὶ ἔγινε δημοφιλής. Ὁ σύζυγός της ἦτο ἀνάξιος, ἐμέθυε, τὴν ἐξακομεταχειρίζετο καὶ ἐσκέπτετο νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτήν. Ἡ Αἰκατερίνη, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ὁμαλώτερον βίον, τὸν ἐπρόλαβεν. Ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέτρεψε τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον οἱ φίλοι της ἐδολοφόνησαν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ Αἰκατερίνη ἦτο μέσου ἀναστήματος, εὐσαρκός, ὑγιής, βραδυκίνητος ὀλίγον, ἀλλὰ διαρκῶς εὐθυμὸς καὶ δραστηριωτάτη. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις ὅσον καὶ τὴν ἐργασίαν. Κατὰ τὴν νεότητά της εἶχε λάβει καλὴν μόρφωσιν, ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἀνεγίνωσκε γάλλους συγγραφεῖς, τὸν Βολταῖρ καὶ τὸν Μοντεσκιέ. Ἦθελε πολὺ νὰ γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο περιποιοῖτο καὶ ἐκολάκευε τοὺς γάλλους συγγραφεῖς, διότι ἠλπίζεν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ γίνῃ ὀνομαστή. Ἐπὶ 15 ἐτὴ εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Βολταῖρον, ἔπεισε τὸν Λιδερὸ νὰ ἔλθῃ εἰς Πετροῦπολιν καὶ ἔστελλεν εἰς τὸν Μπυφρόν μετάλλια καὶ γουναριὰ τῆς Σιβηρίας. Ἐγραφεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὄχι μόνον ἐπιστολάς καὶ ἀπομνημονεύματα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ δράματα καὶ κωμωδίας. Ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλάρεσκος βασίλισσα κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ τοὺς παρισινούς καὶ ὅλους τοὺς προοδευτικούς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, διότι ἤξευρε νὰ παίξῃ τὸ πρόσωπον προοδευτικοῦ καὶ νεωτεριστοῦ ἡγεμόνος.

Ἡ Αἰκατερίνη ἡγάπα τὴν πρόοδον καὶ ἐπεχείρησε νὰ δώσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν της, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑπηκόων της. Δι' ὅλων τῶν μέσων ἠθελε νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην τὴν ἐντύπωσιν προοδευτικῆς καὶ φιλανθρώπου ἡγεμόνος. Ἐκολάκευε τοὺς συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας καὶ προσεποιοῖτο ὅτι ἐφαρμόζει τὰς θεωρίας των, διὰ νὰ διαφημισθῇ ὑπ' αὐτῶν. Πράγματι ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὀνομάσθη *Σεμίραμις τοῦ Βορρᾶ*. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς, ἦτο ἐλαφρὰ καὶ ματαιόδοξος, παρὰφορος εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν καὶ εἶχεν ἀνώμαλον ἰδιωτικὸν βίον.

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξέτεινε τὸ κράτος τῆς εἰς βάρος τῆς Τουρκίας καὶ Πολωνίας. Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν Ἀνατολήν ἔχουν οἱ πόλεμοι τῆς Αἰκατερίνης κατὰ τῆς Τουρκίας, διότι αὐτοὶ συνεκίνησαν βαθύτατα τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον εἰς τὸ πρόσωπον τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ ὁμοδόξου ρωσικοῦ λαοῦ τὸν θεόπεμπτον ἐλεθερωτήν.

Ὁ σουλτάνος Μουσταφᾶς (1757—1774) διέταξε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ρωσσίας νὰ παύσῃ ἡ κυβέρνησίς του νὰ ἐπεμβαίῃ εἰς τὰ πράγματα τῆς Πολωνίας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔλαβεν ἀπάντησιν ἱκανοποιητικὴν, ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ φρούριον Γεδι-Κουλὲ καὶ παρακινούμενος ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας (1768-1774). Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔφθασε βραδέως ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐνῶ ἡ Αἰκατερίνη ἔλαβε καιρὸν νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων. Οἱ δύο στρατοὶ κακῶς ὥπλισμένοι, κακῶς συντηρούμενοι ἀλληλοεσφάζοντο ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἐλώδεις πεδιάδας μεταξὺ Δνειστέρου καὶ τοῦ Προύθου, ἐνῶ περικοπτοὺς ἐφόνευον αἱ ἀσθένειαι. Ὁ Μέγας Φρειδερίκος, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἔλεγεν ὅτι «πολεμοῦν μονόφθαλμοι μὲ τυφλοὺς». Τέλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατελήφθη ἀπὸ πανικὸν καὶ διεσκορπίσθη, οἱ δὲ Ρῶσσοι κατέλαβον τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε τότε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας, ἐνῶ ὁ ρωσικὸς στόλος τῆς Βαλτικῆς διετάχθη νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτὸς κακῶς ὥπλισμένος καὶ κακῶς κυβερνώμενος ἐφωδιάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ παραλαβὼν ἄγγλους ὁδηγοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς εἰσέπλευσε διὰ τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ὁδηγούμενος ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ὁ ρ λ ὥ φ, εὐνοούμενους τῆς Αἰκατερίνης. Τότε ἀνεπτερώθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπανεστάτησαν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους πολλῶν πόλεων, ἐνῶ ὁ ρωσικὸς στόλος ἠναγκάζετο νὰ ἀπομακρυνθῇ.

Οἱ Ρῶσσοι ὁμῶς εἶχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν θάλασσαν. Προσέβαλον αἰφνιδιαστικῶς τὴν νύκτα τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον σχεδὸν ἀριθμητικῶς, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ (ἀπέναντι τῆς Χίου). Οἱ Ἕλληνοι ἀξιωματικοὶ ἔρριψαν κατ' αὐτοῦ πυρπολικά καὶ ἔπειτα τὸν κατέστρεψαν μὲ τὸν βομβαρδισμόν (1770). Ἄλλ' οἱ Ρῶσσοι δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν τῶν Ἕλλνων νὰ παραβιάσουν τὰ Δαρδανέλλια.

Ἐν τῷ μεταξὺ ρωσσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ἄλλος δὲ ρωσσικὸς στρατὸς διῆλθε τὸν Δούναβιν καὶ περιέκυκλωσε τὸν τουρκικὸν στρατόν. Ὁ σουλτάνος Μούσταφᾶς ἀπέθανε καὶ ὁ διάδοχός του συνῆψε μετὰ τῆς Ρωσσίας τὸ 1774 τὴν εἰρήνην τοῦ *Καϊναρτζή* (πλησίον τῆς Σιλιστρίας). Διὰ ταύτης ὁ σουλτάνος ἐκήρυξεν ἐλευθέρους τοὺς Τατάρους τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κανκᾶσου, ὑπεχρεῶτο δὲ «νὰ προστατεύῃ διαρκῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰς παραστάσεις τῶν Ρώσσιων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζή ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρώσσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Μετ' ὀλίγον ἡ Αἰκατερίνη ἐπωφελομένη ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Τατάρων κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς Σεβαστοπόλεως, συνέλαβε δὲ τὸ σχέδιον νὰ κυριεύσῃ τὰς ἐν Εὐρώπῃ κτήσεις τοῦ σουλτάνου καταλαμβάνουσα καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἕνα ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ υἱοῦ τῆς Παύλου ὠνόμασε Κωνσταντῖνον καὶ ἐδίδασκεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν δι' ἑλληνίδος παιδαγωγοῦ καὶ ἔκοψε μετάλλιον παριστάνον τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ μετ' ἀνατέλλοντος ἄστρου. Τὸ 1786 ἐπεχείρησε περιοδεῖαν εἰς τὰς καταληφθείσας χώρας καὶ κατήλθεν εἰς Σεβαστούπολιν, ὅπου αἱ θριαμβευτικαὶ ἀψίδες ἔφερον τὴν ἐπιγραφὴν ὁ δὲ πρὸς τὸ Βυζάντιον.

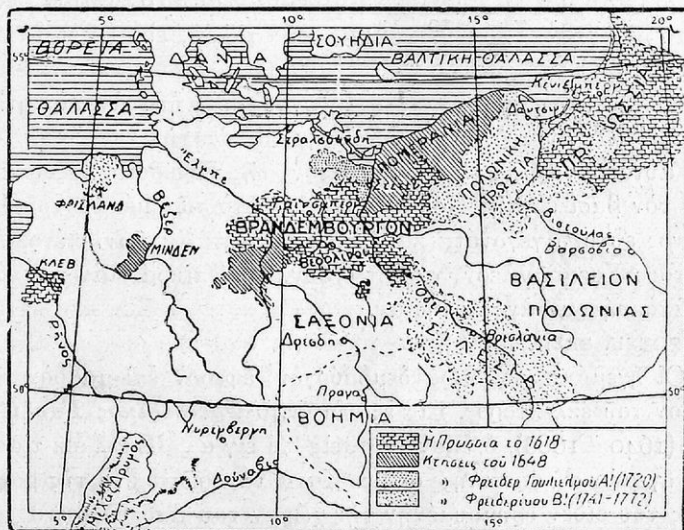
Καὶ δεύτερον πόλεμον (1788-1792) ἐπεχείρησεν ἡ Αἰκατερίνη κατὰ τῆς Τουρκίας συμμαχήσασα μετὰ τοῦ Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς καὶ πάλιν ἠττήθη. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τοῦ Βελγίου καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἔκλεισε τὴν εἰρήνην τοῦ

Ία σ ί ο υ (1792), διὰ τὴν στρέψη τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν πολωνικὴν ὑπόθεσιν.

II. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

Ἡ Πρωσσία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος ἡγεμονία. Ὁ πυρὴν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη, εἶναι ἡ μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου (Brandenburg) κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβε καὶ Ὀδερ. Ὅλη ἡ χώρα ἀνατολικῶς τοῦ Ἐλβε κατφεύτο ἀπὸ σλαύους, οἱ ὁποῖοι ἐξεγερμανίσθησαν κατὰ τοὺς

Ἀνάπτυξις Πρωσσίας

μέσους χρόνους. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς καθὼς καὶ εἰς τὴν Αὐστροίαν οἱ Γερμανοὶ διὰ μακρῶν πολέμων εἶχον ἰδρύσει μικρὰς ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἀκριτικὰς (Mark). Τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ Βρανδεμβούργου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐδώρησε τὸ Βρανδεμβούργον εἰς τὸν οἶκον τῶν Χοεντσόλλερν (Hohenzollern). Τοιοῦτοτρόπως ὁ οἶκος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχικῶς νοτιογερμανικὸς (Νυρεμβέργη), μετεφυτεύθη εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, ὅπου τὸν ἀνέμενεν ἑνδοξον μέλλον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος οἱ Χοεντσόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησαν ἐκ κληρονομίας μικρὰν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ

Ρήνου (δουκάτον Κλέβ) καθὼς καὶ τὸ δ ο υ κ ᾱ τ ο ν τ ῆ ς Π ρ ω σ σ ί α ς, τὴν σημερινὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἡ ὁποία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολωνίας.

Μόνον αἱ δυτικαὶ κτήσεις τῶν Χοεντζόλλερν εἶχον σχετικὴν ἀνάπτυξιν, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον ὅπωςδὴποτε πόλεις ὅμοιαι μὲ τὰς ὀλλανδικάς, ἐνῶ αἱ σημαντικώτεραι κτήσεις ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἑλβε. Καὶ τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἐπικρατείας του ἦτο τότε εὐρεῖα πεδιάς ἀμμώδης καὶ ἄγονος διακοπτομένη ἀπὸ δάση καὶ ἔλη καὶ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένον. Πόλεις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὔτε καὶ ἀστικὴ τάξις. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι διηροῦντο εἰς δύο τάξεις, εἰς ἱ π π ό τ α ς (Ritter) καὶ εἰς γ ε ω ρ γ ο ὺ ς (Bauer).

Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου δὲν ἦτο ἀνεξάρτητος, διότι τὸ μὲν Βρανδεμβούργον ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εὐτυχῇ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία τῶν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐπικράτειάν των καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἀνεξαρτησίαν.

Η ΠΡΩΣΣΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ *Φρειδερίκος Γουλιέλμος* (1640—1688), ὁ ἐπονομασθεὶς *Μέγας Ἑκλέκτωρ*, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδεν ἐρημονυμένην τὴν χώραν τοῦ ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου. Εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν. Ἀλλὰ τὸ κράτος του ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἥμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολῖνον, εἶχεν 6 χιλιάδας κατοίκους καὶ ἀπὸ τὰς 1200 οἰκίας του αἱ 350 ἦσαν ἐγκαταλελειμμέναι. Ὁ στρατός του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ Μέγας ἐκλέκτωρ ἐπολιτεύθη μὲ δεξιότητα, ἐπέβαλε τακτικὴν φολολογίαν, κατήρτισε στρατὸν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ ἔγινε κύριος εἰς τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλβινιστάς, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τὴν

ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός ση-
μαντικόν, διότι οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἐγίνοντο κατ'
αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εἰς ἓν τμήμα τοῦ κρά-
τους των.

Ὁ υἱὸς τοῦ **Φρειδερίκος Α΄** (1688-1713) παρέλαβεν ἀπὸ
τὸν πατέρα του κράτος ὠργανομένον καὶ ἀξιόλογον στρατόν, ἐβο-
ήθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου
ΙΔ' καὶ ὥς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως διὰ τὸ ἀνε-
ξάρτητον τμήμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσσίαν. Ἀπὸ τότε
οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὠνομάσθησαν βασιλεῖς
τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ ὑπῆκοοί των ἀδιαφόρως Πρωσ-
σοι, εἰς ὅποιον τμήμα τῆς ἐπικρατείας καὶ ἂν ἀνῆκον. Ὁ Φρει-
δερίκος Α΄ εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Ὁ διάδοχός του **Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α΄** (1713-1740),
ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἄνθρωπος περιερ-
γος καὶ ἰδιόρρυθμος μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρεῖται εἰς τὴν
Εὐρώπην ὅτι δὲν εἶχε σώας τὰς φρένας. Νέος δὲν ἔμαθε τίποτε,
ἀλλ' οὔτε καὶ ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως καὶ τῶν
γνώσεων πιστευὼν ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει δι' αὐτόν. Ἀπεστρέ-
φето τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐ-
στηράν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Συνέβη
νὰ ραβδίση εἰς τὸν δρόμον ἐργάτας, διότι κατὰ τὴν κρίσιν του
δὲν εἰργάζοντο καλῶς. Κατὰ βάθος ὅμως εἶχε νοῦν πρα-
κτικὸν καὶ παρὰ τὰς ἰδιορρυθμίας του ἐκυβέρνησε καλά. Ἐ-
φρόντισε κυρίως διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ
σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος μὲ πάθος ἠγάπησε τὰ στρα-
τιωτικά. Ἐφόρει διαρκῶς στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συνανε-
στρέφετο ἀξιωματικούς. Εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν εἰς τὸν στρα-
τόν. Κατεπόνει τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπανστα γυμνάσια.
Ἦθελε νὰ ἐκτελοῦν ὁμοιομόρφους κινήσεις ὅλοι συγχρόνως,
νὰ σηκώνουν τὸν πόδα εἰς τὸ ἴδιον ὕψος κλπ. Τοιοῦτοτρόπως
ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη πρωσσικὴ τακτικὴ. Εἶχε
μεγάλην ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς στρατιώτας καὶ κατήρτισε
τὴν φρουράν του ἀπὸ μεγαλοσώμων ἀνδρας. Ἀποθνήσκων
ἄφανε περίσσευμα 8 1/2 ἑκατομμύρια τάληρα (τάληρον=3 φράγκα
περίπου), στρατόν ἀπὸ 83 χιλιάδας καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ κρά-

τους εἶχον αὐξηθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἀπὸ 1.700.000 εἰς 2.700.000.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (1740-1786)

Τὴν δύναμιν αὐτὴν μετεχειρίσθη ὁ υἱὸς του **Φρειδερίκος** δ' **Β'** διὰ τὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ τὰ καταστήσῃ τὴν Πρωσσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν ἐκπαίδευσίν του εἰς δύο πρῶσους ἀξιωματικούς καὶ εἰς γάλλον εὐγενῆ μετανάστην, ἥθελε δὲ ὁ υἱὸς του τὰ γίνῃ «εὐσεβὴς χριστιανός, γενναῖος στρατιώτης καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης». Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν ὁ υἱὸς ἐδείκνυε κλίσιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν λεπτὴν ζωὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀπεστρέφετο τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ὁ βασιλεὺς ἤρchiσε τὰ μὴν ἀνέχεται τὸν «θηλυπρεπῆ» αὐτὸν υἱόν, τὸν ἔλεγεν ὁ **Ρ** **Υ** **Α** **Ν** **Ο** **Π** **Α** **Ι** **Κ** **Τ** **Η** **Ν** καὶ **Π** **Ο** **Ι** **Η** **Τ** **Η** **Ν**, τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐρράβδιζεν. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔφθασεν εἰς τόσῃν ὀξύτητα, ὥστε ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε τὰ δραπετεύσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ βασιλεὺς ἔξω φρενῶν εἰσήγαγεν αὐτὸν καὶ τὸν συνένοχον ἀξιωματικὸν εἰς δίκην ἐπὶ **Λ** **Ι** **Π** **Ο** **Τ** **Α** **Ξ** **Ι** **Α**. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν ἀξιωματικὸν εἰς ισόβια δεσμά, ἀλλ' ἐκρινεν ἑαυτὸ ἀναρμόδιον τὰ δικάσῃ τὸν διάδοχον. Ὁ βασιλεὺς ἐφυλάκισε τὸν υἱόν του ἐντὸς φρουρίου εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας καὶ διέταξε τὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν ἀξιωματικὸν ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς φυλακῆς τοῦ υἱοῦ του. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη πρὸς αὐτόν, ὅταν ὁ Φρειδερίκος ἐδέχθη τὰ συζευχθῇ τὴν γυναικα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκλέξει ὁ πατὴρ του, καὶ ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν. Τότε ἤρchiσε τὰ μυεῖται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ τὰ ἐκτιμᾷ τὸν πατέρα του καὶ εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ **Ρ** **Α** **Ϊ** **Ν** **Μ** **Π** **Ε** **Ρ** **Γ** (**Rheinberg**) ὁ νεαρὸς διάδοχος (**Kronprinz**) διήλθεν ἐν **Χ** **Α** **Ρ** **Ι** **Σ** **Τ** **Α** ἔτη, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, κατανέμων τὸν χρόνον του εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας. Τότε συνέγραψε τὴν πραγματείαν του **Ἀ** **ν** **τ** **ι** **μ** **α** **χ** **ι** **ά** **β** **ε** **λ**, εἰς τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ τὰ ἀναιρέσῃ τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος διδασκαλίαν τοῦ ἰταλοῦ συγγραφέως (**Π** **ο** **ρ** **β** **λ**. **σ** **ε** **λ**..

19) και εκθέτει τὰς ἰδέας του περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασιλέως, τὰς ὁποίας ὁμως ἐφρόντισε νὰ λησμονήσῃ, ὅταν ἦλθεν τὴν ἀρχήν.

Ὁ Φρειδερίκος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε συμπαθήσει τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ φύσεως καὶ ὅτι ἡ κυριότητα ἀνήκει εἰς τὸν λαόν. Ὅταν ὁμως ἐγίνεν ἀρχὼν ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατώρθωσεν ὁμως ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πατρός του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ κράτους καὶ δικαιούται ν' ἀποφασίσῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοὺς περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑποκόων του. Ἀλλ' ὁ Φρειδερίκος διέφερεν ἀπὸ τοὺς προκατόχους του εἰς βασικὰ σημεῖα. Ἐπρέσβευε δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυβερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχῃ πρῶτον μέλημα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν τοῦ λαοῦ καὶ ὅχι ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως. «Ὁ βασιλεὺς, ἔλεγεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ κράτους». Τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ περὶ τῶν καθήκοντων τοῦ ἀρχοντος ὠνόμασαν *déspotisme éclairé* (φωτισμένην ἢ συνετὴν δεσποτείαν). Ὁμοίως ἀντιλήψεις εἶχον καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες καὶ πολιτικοὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ μερικοὶ ἐπολιτεύθησαν συνεπέστερον ἀπὸ τὸν Φρειδερίκον, ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Πορτογαλλίας Πομπάλ (Pompal).

Ἀντιθέτως ὁ Φρειδερίκος σκληρυνθεὶς ἀπὸ τὰς περιπετείας ἔγινε ψυχρὸς καὶ σκεπτικιστὴς καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος λεγόμενος βασιλεὺς δὲν ἔκαμε τίποτε ἀξιόλογον διὰ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐφρόντισε μᾶλλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἔμεινεν ὁ μᾶλλον ἀνεξίτητος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. «Εἰς τὴν Πρωσσίαν», ἔλεγεν, «ἐκαστος δύναται νὰ

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ. Θ' 1936 8

σώσῃ τὴν ψυχὴν του ὅπως ὁ ἴδιος θέλει». Ἡ χώρα του ἐπλούτησε καὶ ἠϋξήθη εἰς πληθυσμὸν καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα βιομηχανικῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἐγκατεστάθησαν τριακόσiai χιλιάδες μετανάσται εἰς τὸ κράτος του. Τοῦτο ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος ἐσωτερικὴν κατὰκτησιν.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας. — Προσωπογραφία συγχρόνου ἑλβετοῦ ζωγράφου

Ὁ βασιλεὺς εὐρίσκεται περὶ τὸ 60 ἔτος. Τὸ πρόσωπόν του εἶναι ἠϋλακωμένον, ἡ ράχis κυρτή. Ἀλλὰ τὸ εὐρὺ μέτωπον, ἡ ἰσχυρὰ σιαγὼν καὶ τὰ συνεσφιγμένα χεῖλη, ἰδίως ὁμως οἱ κυανοὶ διαπεραστικοὶ ὀφθαλμοὶ φανεροῦν τὴν τόλμην καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος συγχρόνως ὅπως δυσπιστίαν πνεύματος καὶ ξηρότη-
της καρδίας.

γαλλιστί. Καὶ οἱ μὲν στίχοι του, τὸ πλεῖστον φιλοσοφικοῦ διδακτικοῦ περιεχομένου, δὲν εἶναι ἅπταιστοι, ἀλλὰ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα (*Memoires pour servir à l'histoire de mon temps* κτλ.) παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ὅφους εἶναι ἔργα μεγάλης ἀξίας διακρινόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Ὁ Φρειδερίκος ἀνῆλθε τὸν θρόνον 22 ἔτων. Ἦτο συμπαθὴς νεανίας καὶ διετήρει ἰχνη τῆς νεανικῆς εὐαισθησίας. Ἀλλ' αἱ δοκιμασίαι τῆς νεότη-
τος εἶχον καταστήσει αὐτὸν δύσπιστον καὶ εἴρωνα. Εἰς τὸ *Πόισδαμ*, πλησίον τοῦ Βερολίνου, ἔκτισε τὸ περιφνημον ἀνάκτορον Sans-Souci κατὰ τὸ σχέδιον τῶν γαλλικῶν ἀνακτόρων καὶ ἐπίπλωσεν αὐτὸ κατὰ τὸν γαλλικὸν ρυθμὸν. Ἐκεῖ ἀπεσύρετο διὰ νὰ ἀναπαυθῇ καὶ παίξῃ τὸν αὐλὸν καὶ νὰ γράφῃ στίχους ἢ ἱστορικὰ ἔργα. Ὁ Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστῆς τῶν γάλλων συγγραφέων. Προσεκάλεσε τὸν Βολταῖρον, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ἀπολαύων ἡγεμονικῶν τιμῶν. Ἀλλ' οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἤρρησαν νὰ ψυχρανθῶν καὶ ἐχωρίσθησαν περιφρονοῦντες ἀλλήλους. Ὁ Φρειδερίκος συνέγραψε διάφορα ἔργα

Τὸ πρῶτιστον ὁμῶς μέλημα τοῦ Φρειδερίκου ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀπέσπασε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν, τὴν Σιλεσίαν, καὶ κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης. Οὕτω μετὰ 45 ἐτῶν βασιλείαν εἶχε σχεδὸν διπλασιάσει εἰς ἑκτάσιν τὸ κράτος του (200 χιλ. τετρ. χιλιόμετρα) καὶ σχεδὸν τετραπλασιάσει εἰς πληθυσμὸν (6 ἐκ. κάτοικοι). Οἱ φόροι ἀπέδιδον 22 ἑκατομ. τάληρα καὶ εἶχε περίσσευμα 60 ἑκατομ. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. **†**

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ (1741--1748)

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ αἱματηροὺς πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν ἀφορμὴν ἀφ' ἑνὸς αἱ βλέψεις διαφόρων ἡγεμόνων ἐπὶ τῶν κτήσεων τῆς Αὐστρίας, ἀφ' ἑτέρου ἡ αὐξαγομένη δύναμις τῆς Πρωσσίας. Οἱ πόλεμοι οὗτοι εἶναι δύο, ὁ π ὅ λ ε μ ο ς τ ῆ ς δι α δ ο χ ῆ ς τ ῆ ς Α Ὑ σ τ ρ ί α ς καὶ ὁ Ἑ π τ α ε τ ῆ ς π ὅ λ ε μ ο ς.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Κάρολος ΣΤ' ἐπειδὴ δὲν εἶχεν υἱόν, ἤθελε ν' ἀφήσῃ διάδοχον τοῦ θρόνου τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Ἐκανόνισε τὴν διαδοχὴν δι' ἐπισήμου πράξεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio. Δι' αὐτῆς ὥρίζετο τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας διαδοχῆς καὶ τὸ ἀδιαίρετον τῶν κτήσεων τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἐφ' ὅσον ἡ Μαρία θὰ εἶχε διαδόχους. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ πράξις ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ἀλλ' ὅταν ἀπέθανεν, οὐδεὶς ἐσεβάσθη τὰς συνθήκας, διότι ἡ Αὐστρία δὲν εἶχε στρατόν, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν σεβασμὸν αὐτῶν.

Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας ἡγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ ὅλης τῆς κληρονομίας καὶ ὑπεστηρίχθη ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Βαυαρικὸς καὶ γαλλικὸς στρατὸς εἰσέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέλαβε σχεδὸν χωρὶς ἀντίστασιν τὴν

Σιλεσίαν. Ἰσπανία, Σαξονία καὶ Σαρδηνία ἐστράφησαν κατὰ τῆς Αὐστρίας.

Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν οὔτε χρήματα καὶ ἐφαίνετο χαμένη. Ἀλλὰ τὴν ἔσωσεν ἡ πίστις τῶν ὑπηκόων τῆς, ἰδίως τῶν Οὐγγρων, καὶ ἡ ὑποστήριξις τῆς Ἀγγλίας. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχήν, οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν καί, ὅταν ἡ Ρωσσία προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Αὐστρίας, ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Aix la Chapelle (1748) ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα καθὼς καὶ ὅλας τὰς χώρας τῆς πλὴν τῆς Σιλεσίας καὶ τοῦ μικροῦ δουκάτου τῆς Πάρμας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Pragmatia Sanctio ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀπέτέλεσε τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ ὑπαρξις τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ο ΕΠΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1756-1763)

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 8 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐμεσολάβησαν, ἔγινεν ἀντιστροφὴ τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία ἀντιθέτως πρὸς τὴν μακρὰν παράδοσιν τῆς συνεμάχησε μὲ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἤρχισε ν' ἀνησυχῇ ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἡ ὁποία εἶχεν αὐξηθῇ ὑπερμέτρως. Ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἀνεπτύχθη, ἰδίως ἐξ ἀφορμῆς τῆς Σιλεσίας, ζωηρὰ ἀντίθεσις, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα. Ἰδίως ὅμως ὑπῆρχε μέγας ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, τῆς ὁποίας ἡ πρόοδος εἰς τὰς ἀποικίας ἤρχισε ν' ἀνησυχῇ τοὺς Ἀγγλοὺς. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλία ὑπεστήριξε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, ἐνῶ ἡ Ρωσσία ἐκαιροφυλάκτει νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ.

Τοιοιτοτρόπως ἤρχισε σφοδρὸς ἀγὼν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὁ ὁποῖος ἔλαβε χαρακτῆρα πανευρωπαϊκοῦ πολέμου, διότι εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Φρειδερίκου προσετέθησαν βραδύτερον ἡ Σουηδία, τὰ μικρὰ γερμανικὰ κράτη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ Φρειδερίκος διὰ τῶν περιλαλήτων ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν εἴτε ἐπιτιθέμενος εἴτε ἀμυνόμενος, ἀπέκτησε τὴν φήμην τοῦ μεγίστου στρατηλάτου τῶν χρόνων του. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους στρατοὺς μόνον ὁ αὐστριακὸς ἐπολέμησεν ἐπαξίως

κατὰ τοῦ Φρειδερίκου, ἐνῶ ὁ γαλλικὸς ὑπέστη ταπεινωτικὰς ἀποτυχίας.

Ἀλλ' ὁ ἑπταετὴς πόλεμος παρὰ τὰς θορυβώδεις μάχας ἐπὶ τῆς ἡπείρου εἶναι κατ' ἐξοχὴν πάλη κατὰ θάλασσαν με-
ταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Ἡ Γαλλία ἐνικήθη κατὰ θάλασ-
σαν καὶ ἔχασε τὸν στόλον καὶ τὰς ἀποικίας της. Μόνη νική-
τρια ἐφαίνετο ἡ Ἀγγλία, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐπλήρωσεν ἀκριβὰ,
διότι ἡ ἀποστασία τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἦτο κατὰ μέγα
μέρος συνέπεια τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου. Ὁ Φρειδερίκος ἐσώθη,
διότι εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὴν μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, ἡ
ὁποία τὸν ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς. Διετήρησεν ὀριστικῶς τὴν
Σιλεσίαν, ἀλλ' εἶχε δοκιμασθῇ οἰκτρῶς.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΔΥΑΡΧΙΑ

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανι-
κὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἤρchiσε νὰ διεκδικῇ τὴν ἐπὶ τῆς Γερμα-
νίας κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τώρα ἡ Αὐστρία. Ὁ
πρωσσικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναδειχθῇ ἀνώτερος τοῦ αὐστριακοῦ
καὶ αἱ νῖκαι του ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας ἐκολάκευσαν τὸν
ἐθνικὸν ἐγωισμόν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι τὸ
μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς ἐθνικὸν κράτος τῆς Πρωσσίας
καὶ ἐγεννήθη ζωηρὸς ἀνταγωνισμὸς μετὰ τῶν δύο μεγάλων
κρατῶν Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν
Γερμανίαν. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γερμανι-
κὴν δὺαρχίαν (dualismus). #

III. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑΝ

ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνά ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ὀνομά-
ζουν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐξουσία-
ζεν ὁ ἀψβουργικὸς οἶκος, καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν αὐτοκράτορα.

Ἡ Αὐστρία κατῴρθωσε τὸν ΙΗ' αἰῶνα νὰ ἐπανορθώσῃ
τὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῇ εἰς τὴν συνθήκην τῆς
Βεσφαλίας. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρολιτς (1699) μετὰ τοὺς
ἐπιτυχεῖς πολέμους κατὰ τῶν Τούρκων καὶ διὰ τῆς εἰρήνης
τῆς Οὔτρεχτ (1714) μετὰ τὸν πόλεμον πρὸς τὸν Λουδοβίκον

ΙΔ' τὸ κράτος τῶν ἀψβούργων ἐπεξετάθη σημαντικῶς. Ἐκτὸς τῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, ἦτοι τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ δουκάτου τῆς Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνολίας, περιέλαβε τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ αὐστριακὴ μοναρχία λοιπὸν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἦτο μεγάλη ἐπικράτεια περιλαμβάνουσα ἐκτεταμέναις χώραις μὲ 29 ἑκατ. κατοίκους. Ἀλλ' ἡ σύνθεσις τῆς διέφερεν ἀπὸ τὰ ἄλλα προηγούμενα κράτη. Ἡ Αὐστρία ἦτο κράτος καθολικόν, ὅπως τὸ παλαιὸν ρωμαϊκόν, ἀποτελουμένη ἀπὸ διαφορωτάτους λαοὺς, Γερμανοὺς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδοὺς, Ἰταλοὺς, Γάλλους κτλ. Οἱ λαοὶ αὗτοι ἀπετέλουν ἰδιαιτέρα κράτη, εἶχον ἰδίαν πρωτεύουσαν, ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίαν βουλὴν συνήθως δίαταν καλουμένην. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῶν κατὰ τόπους κυβερνήσεων, διότι δι' αὐτῶν εἰσέπραττε τοὺς φόρους, συνέλεγε στρατὸν καὶ ἐπέβαλε τοὺς νόμους. Ἡ Βοημία μάλιστα καὶ ἡ Οὐγγαρία εἶχον ἰδίους καταστατικούς χάρτας. Ἡ Οὐγγαρία πρὸς τοὺτοις εἶχε δύο βουλὰς, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ συγκαλοῦνται μίαν φορὰν τουλάχιστον τὸ ἔτος.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

Τοιοῦτον κρατικὸν συγκρότημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι στερεόν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ μὲ τὰ γειτονικά κράτη. Διὰ τοῦτο ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διατηροῦν διαρκῶς ἰσχυρὸν στρατόν, διὰ νὰ συγκρατοῦν τὰ ἀνόμοια στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ νὰ μεταιώνουν τὰς βλέψεις τῶν γειτόνων. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ πόλεμος τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἠπείλησε, καθὼς εἶδομεν, τὴν ἀκεραιότητα τῆς μοναρχίας τὴν ὁποίαν ἔσωσεν ἡ δραστηριότης καὶ τὸ θάρρος τῆς Μαρίας Θηρεσίας.

Ἡ Μαρία ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κίνδυνον, βοηθημένη ἀπὸ τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσήφ Β' ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ κράτος, νὰ ἐπιβάλλῃ δηλαδὴ ὁμοίομορφον διοίκησιν, νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τῆς, ὅπως εἶχον πράξει οἱ Χοεντςόλλερν εἰς τὴν Πρωσσίαν, καὶ νὰ ἀφομοιώσῃ τὰς διαφορὰς ἐθνότητος τῆς ἐπικρατείας τῆς, ὅπως:

εἶχεν ὄνειρευθῆ τοῦτο πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ Βαλλενσταῖν καὶ ὁ Φερδινάνδος Β'. Διότι ἐφρόνουν πολὺ ὀρθῶς ὅτι ἡ μοναρχία τότε μόνον θὰ ἦτο βιώσιμος, ὅταν θὰ ἐλάμβανε μορφὴν νεωτέρου ἐνιαίου ἐθνικοῦ κράτους μὲ ἰσχυρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν, ὅπως ἦτο ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ὅπως εἶχον γίνεи κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία.

Τὸ ἔργον ἦτο δύσκολον, διότι ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ποικίλα ἔθνη, τὰ ὅποια εἶχον ἀφυπνισμένην ἐθνικὴν συνείδησιν, εἶχον διαφορὰς θρησκευτικὰς καὶ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβιβασθοῦν. Διὰ τοῦτο τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἐπέτυχεν ἐν μέρει μόνον.

ΜΑΡΙΑ ΘΗΡΕΣΙΑ ΚΑΙ ΙΩΣΗΦ Β'

Ἡ **Μαρία** (1760-1780) εἶχε διαυγῆ ἀντίληψιν καὶ νοῦν πρακτικόν. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν μεταρρυθμίσιν βαθμηδὸν χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸ αἶσθημα τῶν ὑπηκόων της.

Τὸ πρῶτον μέλημά της ἦτο νὰ δημιουργήσῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ νὰ προαγάγῃ τὴν βιομηχανίαν τοῦ τόπου. Ἐκυβέρνησε μόνη μὲ ὀλίγους συμβούλους καὶ ἐπεχείρησε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν διοίκησιν τῆς μοναρχίας πλὴν τῆς Οὐγγαρίας, ἡ ὁποία διετήρησε τὴν αὐτόνομον ἀριστοκρατικὴν διοίκησιν καὶ τὴν δίκαιάν της.

Ἡ Μαρία ἦτο ἀφελὴς καὶ εὐθύμος, τολμηρὰ καὶ εἰλικρινὴς καὶ ἔγινε παροϊμιώδης διὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ὑπηκόους της. Ἦγάπα ἰδιαιτέρως τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἐπεθεώρει πολάκις ἔφιππος. Οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ φιλοσοφίας ἢ περὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἦτο ἀφωσιωμένη εἰς τὸ καθῆκον της, ἀλλ' ἠγάπα ἐπίσης καὶ τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς χορούς. Ἐπ' αὐτῆς ἡ αὐλὴ καὶ ἡ Βιέννη ἔλαβον τὴν παροϊμιώδη εὐθυμίαν καὶ λαμπρότητα.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τῆς Μαρίας **Ἰωσήφ Β'** (1780-1790) ἦτο μορφὴ συμπαθεστάτη, ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλάνθρωπος ἡγεμὼν. Ὁ βίος του ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως καὶ φιλεργίας.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε συστηματικώτερον νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις. Ἀλλὰ προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ αὐτὰς μὲ τὰς νέας περὶ κράτους καὶ διοικήσεως ἀντιλήψεις. Εἶχε μελε-

τήσει τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του καὶ ἤθελε νὰ διαρρυθμίσῃ τὸ κράτος του κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν φυσικο-μαθηματικῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, τὰς ὁποίας θὰ γνωρίσωμεν κατωτέρω. Ὅπως ἡ πλειονότης τῶν διανοουμένων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀπεστρέφετο τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καστοῦ τοῦ, πᾶν τὸ παρὰδεδομένον καὶ ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἀλλὰ τὸ καθεστὼς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως, ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν διακαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὁποῖα οἱ φιλόσοφοι ὠνόμαζον προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ διαρρυθμίσῃ τὴν κοινωνίαν κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς *raison*, ὅπως ἔλεγον οἱ γάλλοι φιλόσοφοι. Κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ ὄχι οἱ φεουδάρχαι, ἐθέσπισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ καθιέρωσε τὴν ἀνεξιθρησκείαν (*tolérance*). Διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ μετέβαλε τὰ ἱδρύματά των εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια καὶ ἐπεχείρησε ριζικωτέραν διοικητικὴν μεταρρύθμισιν, νὰ μετασχηματίσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον μὲ ὁμοίμορφον διοίκησιν.

Ὁ Ἰωσήφ προηγήθη εἰς πολλὰ τῶν μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξεργάγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροι εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικούς νεωτερισμούς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκίρυσαν ἑκπρωτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νὰ καταρρέῃ ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων ὀνειρευόμενος νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν βαρβάρων καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς. Ὁ

διαδοχός του Λεοπόλδος Β' ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ σχεδὸν ὅλας τὰς μεταρρυθμιστικὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην εἰς τὸ κράτος τοῦ. Ἡ μεταρρυθμιστικὴ προσπάθεια τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, ἀλλὰ κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος στρατιωτικὸν καὶ ἀκμαῖον οἰκονομικῶς, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα ἀκόμη.

IV. ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

Ἀπὸ τὰ κράτη τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἡ Πολωνία ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσε νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς, ἔχασε τὴν ἀνεξαρτησίαν της διαμελισθεῖσα ὑπὸ τῶν γειτονικῶν κρατῶν.

Ἡ Πολωνία καὶ μετὰ τὰς ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύ-τερον κατὰ τὴν ἔκτασιν κράτος τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ρωσσίαν ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο κράτη ἡνωμένα, ἀπὸ τὸ Βασίλειον τῆς Πολωνίας καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Λιθουανίας. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν σλαῦοι τὴν καταγωγὴν καὶ καθολικοὶ τὸ θρήσκευμα. Ἄλλ' οἱ Πολωνοὶ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης Διοίξεις, στρατός, βιομηχανία ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν. Μολαταῦτα οἱ Πολωνοὶ, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς καθυστερημένους λαοὺς, εἶχον μεγάλην ιδέαν περὶ ἑαυτῶν πιστεύοντες ὅτι τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν εὐγενέστερα τῶν ἄλλων λαῶν καὶ δὲν ἐνόουν νὰ μεταβάλουν τίποτε.

Ἡ Πολωνία εἶχε μεγάλην ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχον μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοί, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πρᾶσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος καὶ τοὺς υἱοὺς των ἐδίδασκον ἱππασίαν καὶ ἔστελλον εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅπου ἐδίδασκοντο τὴν λατινικὴν.

Ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μαγαυοὶ καλούμενοι διηύθυνον τὴν Διαιταν (Βουλὴν), περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν φρουράν των. Ἀστική τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον πλὴν τῆς πρωτεύουσας Βαρσοβίας δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλεόν τῶν 20 χιλ. κατοίκων. Αἱ τετρακόσαι βασιλικαὶ λεγόμεναι πόλεις ἦσαν μικραὶ κῶμαι ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων προσκεκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς τὴν ἀγγαρείαν—ἐνίοτε ἑξαήμερον τὴν ἑβδομάδα—καὶ παραδεδομένοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ τῶν ἥτο θλιβερά. Ἐξῶν ἡμίγυμνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μὲ ἄρτον σικάλινον καὶ χόρτα συναγελαζόμενοι μὲ τὰ ζῶα εἰς ἰσογείους καὶ χαμηλὰς καλύβας.

Οἱ εὐγενεῖς εἶχον ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Αὐτοὶ κυρίως ἀπετέλουν τὸ ἔθνος καὶ ἐκυρίαρχουν εἰς τὴν Δίαιταν. Ἡ Δίαιτα ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ μὴ μεταβάλλῃ τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Διαιτῆς καὶ ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ Δίαιτα συνήρχετο κατὰ διετίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς συνανέσεως πάντων. Ἦρκεε δηλαδὴ εἰς καὶ μόνον νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐναντίον ἀποφάσεώς τινος καὶ αὐτὴ ἐθεωρεῖτο ἄκυρος, διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβάλλῃ τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο τὸ λεγόμενον liberum veto, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πρόχειρον μέσον κωλυσιεργίας καὶ παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαιτα σπανίως κατώρθωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις. Οὕτω ἀπὸ τοῦ 1652—1702 ἀπὸ τὰς 55 συνόδους τῆς εἶχον ματαιωθῇ αἱ 48. Οἱ ἐκλογεῖς προσήρχοντο ἔφιπποι καὶ ὠπλισμένοι καὶ συνήθως διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ὄχι σπανίως ἐφιλονίκουν καὶ ἐφθάνον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰ ξίφη. Τότε ἀπεκόπτοντο ὦτα καὶ ρῖνες.

Ἡ Πολωνία δὲν εἶχε μόνιμον στρατόν, διότι τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Πολωνῶν ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι

ἦσαν συνήθως ἀρκετὰ γενναῖοι. Ἄλλ' ἐστρατεύοντο ὅταν ᾔθελον ἢ ὅταν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη, ὁπότε συναθροίζομενοι ἀπετέλουν μᾶζαν συγκεχυμένην, ἢ ὁποῖα δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν τακτικὸν στρατόν.

Ο ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ

Ἡ Πολωνικὴ Δημοκρατία, ὅπως ὠνόμαζον οἱ Πολωνοὶ τὸ κράτος των, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν γειτόνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποκτήσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικά της καὶ νὰ ρυθμίζουν τὴν κατάστασιν κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των. Οἱ τρεῖς ἰσχυροὶ γείτονες, Ρωσσία, Αὐστρία καὶ Πρωσσία, ἔχοντες συμφέρον νὰ διατηροῦν τὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐξησφάλιζε τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πολωνίας, παρουσιάζοντο ὡς προστάται τοῦ «νομίμου καθεστῶτος» ἢ καὶ ὑπεστήριζον εὐνοουμένους των διὰ τὸν βασιλικὸν θρόνον.

Τὸ 1772 ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ρωσσίας, ὁ Φρειδερίκος τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία συνεννοήθησαν καὶ ἀπέσπασαν σημαντικὰ ἐδάφη τῆς Πολωνίας. Ἡ Ρωσσία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν μερίδα, τὴν Ἀνατολικὴν Λιθουανίαν, ἡ Αὐστρία τὴν Γαλικίαν καὶ Λοδομιρίαν, ὁ Φρειδερίκος μερίδιον μικρότερον, τὴν Ἑρμαλάνδην καὶ τὴν δυτικὴν Πρωσσίαν, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶχε τὸ προσὸν ὅτι ἦν ὡνε τὰς διακεκομμένας κτήσεις του.

Αἱ δύο ἐπαναστάσεις τῆς Πολωνίας τοῦ 1793 καὶ 1794 ὑπὸ τὸν **Θαδδαῖον Κοστσιουσκον** ἀπέτυχον καὶ ἡ Πολωνία διεμελίσθη τελειωτικῶς καὶ ἀπώλεσε τὴν ἀνεξαρτησίαν **1795** της. Ἀπὸ τότε μέχρι τοῦ τελευταίου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1918) ἔπαυσεν ὑφιστάμενον κράτος πολωνικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

Οἱ Πορτογάλλοι καὶ οἱ Ἴσπανοί, οἱ ὅποιοι πρῶτοι ἀπέκτισαν ἀποικιακὸν κράτος, δὲν ἐφάνησαν ἀντάξιοι τῆς μεγάλης τύχης τῶν. Ἰσπανότεροι ἀπεδείχθησαν οἱ Ὀλλανδοί.

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα τὸ κράτος τῆς θαλάσσης διεξεδίκησαν οἱ Ἀγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι. Ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπάλαισαν ἐπὶ μακρὸν διὰ τὴν ἐπιζούτησιν.

Ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀγγλοι, οἱ ὅποιοι ἀνέπτυξαν μεγάλας ἀρετὰς καὶ ἀνεδείχθησαν ὁ μεγαλύτερος ἀποικιακὸς λαὸς τῶν νέων χρόνων. Ἀλλ' αἱ σημαντικώτεραι ἀποικίαι τῶν ἐπὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ ἐπίμονον ἀγῶνα ὠργανώθησαν εἰς ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς.

Ι. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΙ ΛΑΟΙ

Οἱ Πορτογάλλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ προηγήθησαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν τῶν νέων χωρῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς μεγάλης τύχης. Καὶ οἱ δύο ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καὶ ὀλιγώτερον προοδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς θέλοντες νὰ πλουτήσουν ἀκόπως. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος ἢ ἀνεμείχθησαν μετὰ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς νωθροὺς.

Οἱ Ὀλλανδοὶ ἔδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Ἐξεμεταλλεύθησαν τὰς Ἰνδίας μεθοδικώτερον, ἐδημιούργησαν σημαντικὴν ναυτιλίαν καὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἶχον εἰς χεῖρας τῶν τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Παραλλήλως ἀνέπτυξαν εἰς τὴν χώραν τῶν ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὁ ἰδιωτικὸς βίος ἐλεπτύνθη καὶ ἤκμασεν ἡ τέχνη, ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τῶν Ὀλλανδῶν ἦτο ἐλαττωματικόν. Ἰδρυσαν μᾶλλον ἐμπορικὸς σταθμοὺς παρὰ πραγματικὰς ἀποικίας, ἐθεώρουν τὰς ἀποικίας μόνον ὡς μέσον

πλουτισμοῦ, ἐφάνησαν συμφεροντολόγοι καὶ μικρόψυχοι εἰς τοὺς ἐγγωρίους. Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἦλθον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοι.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ δημιουργήσουν ἀποικιακὸν κράτος. Ἀλλ' ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς ἦτο μᾶλλον κρατική ἐπιχείρησις, ἐνῶ οἱ ἴδιοι οἱ Γάλλοι δὲν ἔδειξαν πραγματικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ὑπερποντίους κτήσεις. Γενικῶς ὁ γάλλος ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὸ πατριὸν χῶμα καὶ δὲν ἔχει μεγάλην κλίσιν εἰς μακρινὰς ἀποδημίας καὶ περιπέτειας εἰς ξένας χώρας. Οἱ εὐγενεῖς ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ἐκμεταλλευθῶν τὴν ἀποκαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν καὶ ἐκυβέρνων ὡς ἐπαρχίαν γαλλικὴν. Ἐστελλον συνήθως εἰς τὰς νέας χώρας καταδίκους καὶ πολὺ ὀλίγους γεωργούς. Τοὺς ἐπιχειρηματίας ἠκολούθουν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ ὁ κληρὸς ἐκέρδιζε μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὰς ἀποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π.χ. τῆς γῆς εἰς τὸν Καναδᾶν ἦτο ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου. Γενικῶς ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχεν ὀλίγους θιασώτας. Ὁ Βολταῖρος π.χ. ἔλεγεν ὅτι ἀπορεῖ διατὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοι ἀλληλοσφάζονται δι' ὀλίγα πλέθρα χιόνος, ἐννοῶν τὴν κοιλάδα τοῦ Ὀχιο. καὶ οἱ περισσότεροι πολιτικοὶ τῆς Γαλλίας ἐφρόνουν ὅτι «μία τέτραγωνικὴ λεύγα εἰς τὰς Κάτω Χώρας ἀξίζει περισσότερα ἀπὸ μίαν ἀποικίαν».

Τὸ ἐναντίον τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας ἐδημιούργησεν ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα ἔγινε μεγάλη ἔξοδος Ἀγγλῶν εἰς τὰς ἀποικίας. Αὐτοὶ δὲν ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἔφυγαν οἰκειοθελῶς, διὰ νὰ εὗρουν νέαν πατρίδα. Δὲν ἦσαν ὅπως οἱ γάλλοι ἀποικοὶ κατάδικοι, ἀλλ' ἀνθρώποι ἐλευθεροὶ ἔχοντες ζωηρὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἀποικίας, διὰ νὰ εὗρουν περισσότεραν ἐλευθερίαν ἀπὸ ὅσην εἶχον εἰς τὴν πατρίδα. Οἱ πουριτανοὶ π.χ. πιεζόμενοι ἐπὶ Ἰακώβου Β' μετηνάστευσαν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν.

Ἡ ἀγγλικὴ ἀποικία δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίους νόμους, ὅπως συνέβαινε τοῦτο εἰς τὰς ἀρχαίας ἐλληνικὰς ἀποικίας. Οἱ ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι, ἐξέδιδον ἐφημερίδας καὶ ἐτύπωνον βιβλία.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἕλληνες ἀνεδείχθησαν ἀξιολογώτατος ἀποικιακὸς λαός. Ἐμφανισθέντες τελευταῖοι ὑπερέβησαν ταχέως ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ ἀληθῆ νέον κόσμον, δευτέραν Εὐρώπην, ὑπερέχουσαν μάλιστα τῆς παλαιᾶς εἰς σφοδρὸν καὶ δημιουργικὴν ὁρμήν.

ΑΓΓΛΟΙ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ(1)

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκησε τὸ κράτος τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπῆρξαν χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ἐπικινδύνως τὸ γαλλικὸν ναυτικόν, οἱ Γάλλοι ἀπέκτησαν σημαντικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κρατῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ὀξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὡς συνέπειαν πόλεμον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ πᾶσα διένεξις εἰς τὰς ἀποικίας εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν οἱ Γάλλοι εἶχον ἐγκατασταθῆ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰς τὴν χερσόνησον Ἀκαδίαν καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀγίου Λαυρεντίου (Saint Laurent). Ἀκόμη βορειότερον ἐξηρεῦνησαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶ καὶ ἀπὸ τοῦ 1673 κατήλθον εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ Μασσισιππὶ καὶ τὴν ἀπέραντον πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, ὠνόμασαν Λουϊσιάναν πρὸς τιμὴν τοῦ Λαυδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν νοτιώτερον καταλαβόντες πρῶτον τὴν Βιργινίαν. Βραδύτερον οἱ Ἕλληνες πουρταννοὶ φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ Ἰακώβου Α' κατέλαβον τὴν μετὰ αὐτῆς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν χώραν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Νέα Ἑλλάς. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1608 μέχρι τοῦ 1732 ἰδρύθησαν αἱ 13 ἑλληνικαὶ ἀποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέτη, Νέα Ὑόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα

1) Βλέπε χάρτην κεφαλαίου Διεθνὴς πολιτικῆς.

των Ὀλλανδῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἰνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδὴ ἐμπορικὰς ἐταιρείας πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία ἰδρυθεῖσα τὸ 1599 κατέλαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βάσις ἦτο τὸ Μ α δ ρ α ς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ Γαλλικὴ ἐταιρεία ἰδρύθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὀργανισμόν, κατέλαβε νήσους τινὰς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἀρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἰδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς συνοικισμοὺς ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Π ο ν τ ι σ ε ρ ὺ (Pontichery) νοτίως τοῦ Μαδράς.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἀγγλοὶ ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ κράτος ἔδειξε μεγαλυτέραν δραστηριότητα. Κατὰ τὸν Ἐ π τ α ε τ ῆ Π ό λ ε μ ο ν (1756-1763) οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους διὰ τῆς Εἰ ρ ῆ ν η ς τ ῶ ν Πα ρ ι σ ί ω ν (1815) ἀνεγνωρίσθη ἡ ὑπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

Ταυτοχρόνως οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμοὺς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Ποντισερύ. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτὸ καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ Ποντισερύ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Γαλλία ἔχασε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἤδη σταθερῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμάκρυναν τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, ἐτράπησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Ὁ λόρδος **Κλάιβ** (Clive), διευθυντὴς τῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διωργάνωσε τὴν κατάκτησιν. Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν

φόνον ὀλίγων Ἑγγλων ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν (1757-1767) ἐκυρίευσεν τὴν Βεγγάλην. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προβλέπουσα τὸ μέλλον τοῦ ἰνδικοῦ κράτους ἐκράτησε τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' ἑαυτὴν καὶ διώρισε τὸν Κλαῖβ διοικητὴν αὐτῶν.

Περὶ τὰ 1600 οἱ Ὁλλανδοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Αὐστραλίας. Ἀλλὰ τὴν νέαν ἡπειρον ἤξηρεύνησεν ὁ ἄγγλος θαλασσοπόρος **Κούκ** (Cook) καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Οἱ Ἕγγλοι ἵδρυσαν ἀποικίαν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Σίδνεϋ (Sidney). Τοιοῦτοτρόπως ἐτέθησαν οἱ στερεαὶ βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας.

II. ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

ΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὁ ἑπταετής πόλεμος ἔδωκε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ 13 ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐξηγγέθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ ἀγῶνα ἑπτὰ ἐτῶν ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν.

Αἱ δεκατρεῖς ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς εἶχον αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν κυριαρχίαν. Αἱ βορειότεραι ἀπετελοῦντο ἀπὸ μικροκαλλιεργητὰς, ἀπογόνους τῶν πουριτανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πατρίδα τῶν ἐπὶ Ἰακώβου Α'. Βραδύτερον ὅταν ἐπεκράτησεν ὁ Κρόμβελ καὶ ἐπεβλήθη ἡ δημοκρατία, ἐξῆλθον πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς νοτίους ἀποικίας ἐκαλλιεργοῦν καπνὸν καὶ βάμβακα χρησιμοποιοῦντες δούλους εἰς τὰς ἐκτεταμένας φυτείας τῶν. Αἱ θαλασσοπορίαὶ καὶ ὁ διηνεκὴς πόλεμος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ πρὸς τοὺς γάλλους ἀποίκους εἶχον ἀναπτύξει τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν ἄγγλων ἀποίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀποικιῶν τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀνῆρχετο εἰς δύο ἑκατομμύρια.

Αἱ ἀποικίαι ἐξηρωτῶντο οἰκονομικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκανόνιζε τὸ ἐμπόριόν τῶν. Συμφώνως ψηφιοποιήθη ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πρὸς τὴν κρατοῦσαν μερκαντιλικὴν πολιτικὴν τῶν χρόνων τούτων αἱ ἀποικίαι ὑπερχεοῦντο νὰ ἐξάγουν τὰς πρώτας ὕλας μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπ' αὐτὴν νὰ προμηθεύωνται τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ἡ κατασκευὴ εἰς τὰς ἀποικίας. Ἡ κυβέρνησις τῶν Οὐτῆς, κυβερνήσις μεγαλοβιομηχάνων ἰδίως καὶ ἐμπόρων, εἶχεν ἐκμεταλλευσθῇ ἀπλήστως τὰς ἀποικίας.

Ὁ ἑπταετής πόλεμος ἐδημιούργησε μεγάλας οἰκονομικὰς δυσχερείας εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ, ἠναγκάσθη νὰ φορολογήσῃ βαρύτερον ἀκόμη τὰς ἀποικίας καὶ ἐπέβαλε σειρὰν ἀπαγορευτικῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐξηγείραν τοὺς ἀποίκους.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

B. F. James

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἔδωσεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, διότι αὐταὶ δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διεμαρτυρήθη. «Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετέδωκαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των ὅλα τὰ προνόμια καὶ ὅλας τὰς ἐλευθερίας τῶν ἀγγλῶν ὑπηκόων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς ἀποικίας ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ φόρους παρὰ τῶν κατοίκων καὶ πᾶσα ἀπόπειρα, ὅπως ἄλλος τις σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν, εἶναι παράνομος, ἀντισυνταγματικὴ καὶ ἄδικος καὶ τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν βρεττανικὴν καθὼς καὶ τὴν ἀμερικανικὴν ἐλευθερίαν».

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀπέσυρε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνεῖα καὶ ὁ φόρος ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλ' οἱ τελωνοφύλκες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτὴν, ἠμπόδιζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο ἐπροκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ κυβέρνησις Θεοδωρίδου—Λαξάρου, *Ἱστορία νέων χρόνων*, Ἐκδ. Θ' 1936 9

σις ἐπέμενε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τεῖου, ἀλλ' οἱ ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἐκόμιζον τέιον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμὰς κατοίκων μετημφισμένων εἰς Ἰνδιάνους εἰσῆλθον εἰς τρία πλοῖα, τὰ ὅποια ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψαν τὰ κιβώτια τοῦ τεῖου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διατάχθη ὁ ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος τῆς.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐδημοσίευσέ τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιοματίων, δ.ἄ. τῆς ὁποίας διεμαρτύρετο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Βοστώνης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς Μασαχουσέττης ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Βοστώνην.

Ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας τότε ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἄμυνα τῆς Μασαχουσέττης εἶναι ὑπόθεσις κοινὴ τῶν ἀποικιῶν, ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν γαιοκτήμονα τῆς Βιργινίας Γεώργιον **Οὐάσιγκτον** (Washington, 1732-1799), ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει φήμην εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος. Οἱ κάτοικοι ἐκάστης ἀποικίας ἐξέλεξαν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία κατήρτισεν ἰδιαιτερον σύνταγμα. Δι' αὐτοῦ αἱ ἀποικίαι μεταβάλλοντο εἰς ἀνεξάρτητα κράτη, εἰς δημοκρατίαις.

Ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀποικιῶν Βιργινία προέταξε τοῦ συντάγματος αὐτῆς **διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου**, ἡ ὁποία εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ἀποκρυσταλλώνει τὰς περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος ἀντιλήψεις καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὰς ἄλλας ἀποικίας ὡς καὶ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ 1789. Αἱ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Τὸ φ υ σ ι κ ὸ ν δ ῖ κ α ο ν. — Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος καὶ ἔχει δικαιώματα

ἀπαράγραπτα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἀσφαλείας.

β) Κυριαρχία τοῦ λαοῦ.—Πᾶσα ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζει, οἱ δὲ ἄρχοντες εἶναι ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι αὐτοῦ.

γ) Ἡ Δημοκρατία.—Ὁ τελειότερος τύπος πολιτεύματος εἶναι ἡ δημοκρατία, διότι δημιουργεῖ τὸν ὑψιστον βαθμὸν εὐδαιμονίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ πολίτου καὶ εἶναι μᾶλλον ἐξησφαλισμένη κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς κακῆς διοικήσεως.

δ) Ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν.—Ἡ νομοθετική, ἡ ἐκτελεστική καὶ ἡ δικαστική ἐξουσία πρέπει νὰ χωρισθοῦν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Μοντεσκιέ.

ε) Κυβέρνησις αἰρετή.—Διὰ νὰ προλαμβάνωνται αὐταρχικαὶ ὑπερβασίαι τῶν δύο ἐξουσιῶν, πρέπει νὰ περιβάλλωνται αὐτὰς ἀπλοῖ ἰδιῶται ἐκλεγόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισεν 6 χιλ. στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εὔρεν ἀρκετοὺς ἄγγλους πρὸς στρατολογίαν, ἠγόρασε τὸν στρατὸν πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ βάθος δὲν ἠθέλουν τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθαν ὅτι ὁ βασιλεὺς ὥπλιζε ξένους ἐναντίον των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπτύχθη ἐθνικὸν αἰσθηματικὸν καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιοιτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776—1783). Στρατὸν ὠργανωμένον δὲν εἶχον οἱ ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασιστικότητα καὶ θερμοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ὑπόθεσις των ἤγειρεν ἐνθουσιασμὸν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ περίφημος πολιτικὸς Βενιαμὴν *Φραγκλῖνος* ἐστάλη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν 1783 ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ Γαλλία ἐκλείσεν ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἐπίσης ἐπενέβησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ

συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιωῶν (1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιωῶν.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Αἱ πολιτεῖται τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡνωμέναι πολιτεῖται τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως ἔδραν ἔχει τὴν Βάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ κόπῃ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσον (Congres), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο βουλὰς κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν πολιτειῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἐξ ἐκάστης πολιτείας, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα βουλὴ τῶν πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν πολιτειῶν ἐκλεγομένων ἐπὶ τούτῳ (ἐνῶ τὸν πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἐκλέγει ἡ Βουλὴ). Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὅσας γεννᾷται ζήτημα ἐρμηνείας τοῦ συντάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν συμπολίτειαν.

Αἱ τρεῖς ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι. Τὸ Κογκρέσον συνέρχεται κατ' ἔτος καὶ ὁ Πρόεδρος δὲν δικαιούται οὔτε ν' ἀναβάλλῃ οὔτε νὰ διαλύσῃ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ τὸ Κογκρέσον δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ προέδρου καὶ τῶν Ὑπουργῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὀνομάζονται Γραμματεῖς καὶ δὲν λαμβάνονται ἀπὸ τὴν Βουλὴν. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς βουλῆς νὰ συζητήσῃ ἐκ νέου νόμον,

τὸν ὁποῖον ἐψήφισεν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διὰ νὰ λάβῃ ἰσχὺν ὁ νόμος, πρέπει νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε ἐπιτυγχάνεται ἡ πλειοψηφία αὕτη, ἐπιστροφὴ νόμου ὑπὸ τοῦ προέδρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον *veto* τοῦ Προέδρου. Τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους διορίζει ὁ Πρόεδρος μὲ τὴν συναίνεσιν τῆς Γερουσίας.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος ἔχον αὐτοδιοίκησιν, ἰδίαν βουλήν καὶ ἰδίαν κυβέρνησιν. Ἡ Ὅμοσπονδία ἐξ ἀρχῆς δὲν περιορίσθη εἰς τὰς ἀρχικὰς 13 πολιτείας, ἀλλ' ἦτο δεκτικὴ εὐρύνσεως, διότι ἐκάστη περιφέρεια, μολὶς ἀπέκτα πληθυσμὸν 50 χιλ., εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποτελέσῃ πολιτείαν.

Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι ἀπέκτησαν κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος εἶχον δημιουργηθῆναι πολιτεῖαι. Ἠγόρασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Μισσισιππὶ ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, τὴν Φλωρίδα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Τὸ Τεξὰς ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ Μεξικὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν μεγάλην συμπολιτείαν. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ἐνίκησαν αἱ Πολιτεῖαι καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1848 ἀπέκτησαν τὴν Καλλιφορνίαν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΑΡΑΜΟΝΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τὸ κῦρος τῆς βασιλείας εἶχε σαλεύσει ἤδη κατὰ τὰ τελευταία ἔτη τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ ἔγιναν καταφανέστερα τὰ τραπὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ καθεστῶτος ὅπως εἶχε κληρονομηθῇ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Τοιοιτοτρόπως εἰσεχώρησαν βαθύτερον αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εὗρον εὐγλώττους ἐρμηνευτὰς τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τοὺς ὀνομασθέντας φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους καὶ στήριγμα τὴν αὐξηθεῖσαν εἰς ἀριθμὸν καὶ πλοῦτον ἀστικήν τάξιν.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν αὐτὴν ἤρχισε νὰ κλονίζεται σοβαρῶς τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ τὴν κατάστασιν ἐπεδείνωσεν ἡ κακὴ διοίκησις τῶν βασιλείων.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ ὁργάνωσις τῆς γαλλικῆς κοινωνίας ἔμεινε τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὅπως εἶχε διαμορφωθῇ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλλίας διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, τὰς δύο προνομίουχους, ἤτοι τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν, καὶ τὸν λαὸν ἢ τὴν τρίτην τάξιν, ἡ ὁποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις.

Αἱ δύο προνομίουχοι τάξεις, ὁ κληρὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἀπέτελουν μικρὰν μειοψηφίαν τοῦ ἔθνους, τὰ 2 ἑκατοστὰ περίπου.

τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γαλλίας. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων πολεμιστῶν ἢ ἀνθρώποι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς εἶχε δώσει τὸν τίτλον τοῦ εὐγενοῦς. Ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὴν φορολογίαν καὶ ἐλάμβανον εὐκολώτερον τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ὑπελογίζοντο οἱ εὐγενεῖς τῆς Γαλλίας τὸν 1^η αἰῶνα εἰς 140 χιλιάδας περίπου (εἰς 30 χιλ. οἰκογενεῖας) καὶ διηροῦντο εἰς εὐγενεῖς τῆς αὐτῆς καὶ εὐγενεῖς τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ εὐγενεῖς ἐφόρουν ἰδιαιτέραν ἐνδυμασίαν, ἔφερον τὴν σπάθην, εἶχον μόνοι τὸ δικαίωμα τοῦ κυνηγίου, ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐλάμβανον πρῶτοι τὸ ἀγίασμα.

Τὸν κλῆρον ἀπετέλουν οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ ἔχοντες τὰ ἴδια προνόμια μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὑπελογίζοντο εἰς 80—100 χιλιάδας. Ὁ κλῆρος εἶχεν ἐκτεταμένα κτήματα καὶ ἄλλην περιουσίαν ἀπὸ δωρεᾶς τῶν βασιλέων καὶ τῶν πιστῶν ἁξίας ἐν συνόλῳ 4 δισεκατομμυρίων. Εἰσέπραττεν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς τὴν δεκάτην (dîme), ἡ ὁποία ἀπέφερεν 123 ἑκατομμύρια. Τὰς προσοδοφόρους θέσεις τῶν κληρικῶν, ἦτοι τὰς ἀρχιεπισκοπὰς καὶ τὰ μοναστήρια, ὁ βασιλεὺς ἔδιδεν εἰς εὐνοομένους του, συνήθως εἰς τοὺς δευτεροτόκους υἱοὺς τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαρποῦντο αὐτὰς ὡς τιμάρια καὶ ἔζων εἰς τὴν αὐτὴν ἔχοντες τὰς ἀπολαύσεις τῶν εὐγενῶν. Τουναντίον ἡ θέσις τοῦ κατωτέρου κλήρου ἦτο θλιβερά, διότι οἱ ἱερεῖς ἐκέρδιζον πολὺ ὀλίγα καὶ ἔζων ὅπως οἱ χωρικοί.

Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι, δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔθνους, ἀνῆκον εἰς τὴν τρίτην τάξιν, τὴν tiers état, ὅπως ὠνόμαζον αὐτὴν οἱ Γάλλοι. Ἐκ τούτων οἱ μεγαλέμποροι, οἱ ἐπιχειρηματίαι, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ δικηγόροι, οἱ ἰατροί, οἱ καθηγηταὶ ἀπετέλουν τὴν ἀστικὴν τάξιν (bourgeoisie), ἐνῶ ὁ καθ' αὐτὸ λαὸς ἦσαν οἱ μικρέμποροι, οἱ τεχνίται καὶ οἱ γεωργοί.

Ἰδίως δυσάρεστος ἦτο ἡ θέσις τῶν γεωργῶν, διότι ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων ὁ γεωργὸς δὲν ἦτο κύριος τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαλλιέργει. Τὰ 2/3 τῆς γαλλικῆς γῆς ἀνῆκον εἰς τὰς δύο προνομιούχους τάξεις καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου χώρας εἰργάζετο τὴν γῆν τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ὡς δουλοπάροικοι, ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν εἰς αὐτοὺς μέγιστον μέρος τῶν προϊόντων ὡς φεουδαρχικὸν δικαί-

ωμα και γὰ ἐργάζονται ἀμισθεὶ εἰς τὰ κτήματα τοῦ αὐθέντου (corvée=ἀγγαρεία). Πλὴν τούτου ὁ χωρικὸς ἦτο ὑποχρεωμένος πληρώσῃ φόρον εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν δεκάτην εἰς τὸν κλῆρον. Οὕτω ἡ φορολογία τῶν χωρικῶν ἦτο ἐνίοτε ἀπυστεύτως βαρεῖα, διότι κράτος καὶ φεουδάρχαι καὶ κλῆρος ἐλάβανον τὰ 5)6 τῶν προϊόντων, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ τὰ 7)9. Διὰ τοῦτο οἱ χωρικοὶ ἔζων βίον ἐλεεινὸν κατοικοῦντες εἰς πτωχικὰς καλύβας. Πολλοὶ δὲν εἶχον ὑποδήματα τὸν χειμῶνα καὶ ἐτρέφοντο διὰ σικαλίνου ἢ κριθίνου ἄρτου, τὸν ὅποιον ἐστεροῦντο πολυλίκις, ἰδίως κατὰ τὰς συνήθεις τότε σιτοδείας.

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐπροξένει ἰδίως ἐντύπωσιν, ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς φορολογίας. Τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἦσαν ἀπηλλαγμένα φορολογίας καὶ μόνον ἡ τρίτη τάξις ἐπλήρωνε τὸν κτηματικὸν φόρον. Ἡ αὕτῃ ἀνισότης ὑπῆρχε πρὸ τῆς δικαιοσύνης, διότι ὁ εὐγενὴς εἶχε προτιμήσεις καὶ εὗρισκε τὰ μέσα νὰ ὑπερισχύῃ τοῦ ἀνθρώπου τῆς τρίτης τάξεως. Ἐπίσης μεγάλη ἀνισότης ὑπῆρχεν εἰς τὸν σίτρατόν, διότι τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἐλάβανον μόνον οἱ εὐγενεῖς, ἐνῶ τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ δὲν ἀνέβαινον πέραν τῶν δύο κατωτέρων βαθμῶν.

ΑΥΛΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνηα «ἐλέω θεοῦ», τὸ κράτος ἦτο κτῆμα του καὶ ὅλα εἰς τὸ κράτος, στρατός, μουσεῖα, βιβλιοθήκαι, δημόσιοι κῆποι κλπ. ἦσαν βασιλικά. Ἡ αὐλὴ ἦτο ἐγκατεστημένη εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ περὶ αὐτὴν ἔζων καὶ ἐπλούτιζον χιλιάδες ἀνθρώπων. Οἱ εὐνοούμενοι διενέμοντο τὰς προσοδαφόρους θέσεις καὶ τὰς πλουσίας ἐπισκοπὰς. Αἱ δαπάναι τῆς αὐλῆς ἀνῆρχοντο εἰς 40 ἑκατομμύρια ἑτησίως, τουτέστιν ὁ βασιλικὸς οἶκος ἐσπατάλα τὸ 1)4 τῶν προσόδων τοῦ κράτους. Ὑπουργοὶ καὶ συμβούλιον τοῦ κράτους διέμενον εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἐχρειάζοντο ἰσχυρὰ μέσα, διὰ νὰ πλησιάζῃ κανεὶς τοὺς ἀνωτέρους λειτουργούς, καὶ τὰ πάντα ἐπετυγχάνοντο διὰ μέσων.

Ἡ διοίκησις ἦτο συγκεχυμένη, διότι ἐδημιουργοῦν νέας διατάξεις, προτοῦ καταργήσουν τὰς παλαιότερας. Ἡ νομοθεσία ἦτο διάφορος εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τοῦ κράτους, αἱ

ποιναὶ βάρβαροι. Ἡ συγκοινωνία ἦτο πλημμελής, διότι οἱ δρόμοι συνετηροῦντο κακῶς.

Ἡ χώρα ἐκυβερνᾶτο αὐταρχικῶς. Εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ὑπῆρχε κανὲν εἶδος ἐλευθερίας. Δὲν ὑπῆρχε θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α, διότι τὸ κράτος ἐπέβαλλεν εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους μίαν κοινὴν θρησκείαν, τὴν καθολικὴν. Δὲν ὑπῆρχεν ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α σ κ έ ψ ε ω ς, διότι δὲν εἶχε κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ λέγῃ ἐλευθέρως τὴν γνώμην του. Διὰ νὰ τυπώσῃ κανεὶς βιβλίον, ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν τῆς λογοκρισίας. Τὰ ἔργα τὰ ἐκδιδόμενα ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς λογοκρισίας ἢ εἰσαγόμενα ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν κατεδιώκογτο καὶ ἐκαίοντο. Ἐκδότηι, συγγραφεὶς καὶ ἀναγνώσται ἐτιμωροῦντο. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε π ρ ο σ ω π ι κ ῆ ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α, διότι ἦτο δυνατόν ἕκαστος νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ κρατηθῇ ἄνευ δικαιολογίας εἰς τὰς φυλακάς τοῦ κράτους. Οὔτε ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α π ρ λ ι τ ι κ ῆ ὑπῆρχε, διότι οἱ Γάλλοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ συνέρχωνται εἰς δημοσίας συναθροίσεις ἢ νὰ καταρτίζουσιν συλλόγους.

Η. ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Μεταξὺ κυβερνώντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῇ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ἀξιόλογοι συγγραφεὶς, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν φ ι λ ο σ ό φ ο υ ς καὶ ο ἱ κ ο ν ο μ ο λ ό γ ο υ ς, διεφώτισαν τὸν λαὸν δεικνύοντες τὰ τρωτὰ καὶ τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ δ ι α φ ω τ ι σ μ ο ὦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἦσαν πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὁ Κονδορσέ (Condorcet) π.χ. εὐγενὴς τὴν καταγωγὴν, ἀπὸ τοὺς πρῶτους δημοκρατικούς τῆς Γαλλίας, ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ εἶχον κοινὸν γνώρισμα δι' ἃς ἤθελον νὰ διαρρυθμίσουν τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὁ ρ θ ο ὦ λ ό γ ο υ, τῆς raison, ὅπως ἔλεγον, εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἄλλ' ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον νὰ μεταρρυθμίσουν

τὴν διοίκησιν, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορί-
στου βασιλείας, νὰ ἐνοποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν
τὴν ἰσότητα τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ
χωρικοῦ. Ἐπομένως ἐφαντάζοντο εἶδος συνετῆς μοναρχίας
(despotisme éclairé) κατὰ τὸ σύστημα π.χ. Ἰωσήφ Β'. Οἱ ἄλ-
λοι ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀνα-
μορφώσεως ἤθελον πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ
ὁποῖον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος
εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκολούθουν τὴν
διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὥς πρότυπον τὸ ἀγγλι-
κὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικόν. Ὡς πρότυπα
εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν
βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα
τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβά-
νονται ἄνευ λόγου (Habeas corpus). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βα-
σιλείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐξήτουσιν πολὺ ὀλίγοι
κατ' ἀρχάς.

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἀνεγινώσκοντο μὲ
πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτε-
χνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν με-
γαλυτέραν. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλεον ποιηταὶ ἢ κα-
θαροὶ λογοτέχναι, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ
ζητήματα. Κατέχρουν αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτικὸν σύ-
στημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀν-
θρώπου ιδέας. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν αὐτοὺς φιλοσόφους.

Πατρὶς τῶν νέων ἢ, ὅπως ἔλεγον τότε, τῶν **φιλελευθέρων**
ιδεῶν, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648
εἶχε γεννηθῇ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ καὶ οἱ
ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος **Τζῶν Λοκ** (John Locke,
1632-1704), εἶχον διδάξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθε-
ρος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς
καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώ-
ματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαι-
τουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δι-
καιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος

συμβολαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερ-
νήται. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ συμβο-
λαίου. Ἐὰν ὅμως τὸ κράτος ἀντὶ νὰ προστατεύῃ παραβιάζον-
τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ
μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτῶν συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ
πολίται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι
τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι κατὰ τὸν Λὸκ ἐκούσιος συνεταιρισμὸς
τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεὸν ὅπως κρίνουν
αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς
τῶν. Τὸ κράτος εἴτε ἄλλη ὁργάνωσις δὲν δικαιούται νὰ ἐπι-
βάλλῃ βιαίως ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας.
Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξιθρησκείας (tolérance).
Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον ὅτι ὅλαι αἱ θρησκεῖαι ἔχουν
κοινὰς καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξίν
τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδο-
σιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν
εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρό-
νων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα
τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδή οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτε-
ροι καὶ εὐεργετικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους. Διὰ τοῦτο τὸ
ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει ν' ἀφεθῶν ἐλεύθερα διὰ ν'
ἀναπτυχθῶν κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ
καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλάπτουν μόνον ἀντὶ
νὰ ὠφελίσουν.

Εἰς τὴν ἀρχαιότεραν γενεάν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνή-
κουν δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Ὁ Βολταῖρ (Voltaire, 1694—1778) καταγόμενος ἀπὸ πλου-
σίαν ἀστικὴν οἰκογένειαν εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησουϊ-
τῶν. Νέος ἀκόμη ἐφίλονίκεσε μ' ἓνα εὐγενῆ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξυ-
λοκόπησε καὶ ὅταν ἐξήτησε δικαιοσύνην, κατώρθωσε νὰ τὸν
ἐγκλείσῃ εἰς τὴν Βαστίλλην. Ὅταν ἀπελύθη, ἐθεώρησε καλὸν
κατὰ συμβουλήν φίλου ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ὁ
Βολταῖρος μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ
διαμονὴ αὕτη εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ προηγμένην χώραν τῶν
Ἀγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του.
Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδημοσίευσεν τὰς Φιλοσοφί-

κ α ς ἑ π ι σ τ ο λ α ς (Lettres philosophiques) ἐκθειάζων τὰ πολιτικά ἦθη καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀγγλῶν καὶ κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δρασιν, ἀπέκτησε πανευρωπαϊκὴν φήμην καὶ ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν. Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καὶ πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρὸς πολυμαθὴς καὶ εὐφυολόγος, ὅχι ὅμως πάντοτε βαθύς. Διέπρεπεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὥς ἐπικὸς ποιητὴς καὶ δραματογράφος, ὥς μυθιστοριογράφος, ὥς σατιρικός, ὥς φιλόσοφος καὶ κριτικός, ὥς ἱστορικός καὶ μαθηματικός. Κατὰ βάθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων οὔτε εἶχε ζωηρὸν πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Ἦθελε μόνον νὰ καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καὶ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοσίαν.

Ὁ **Μοντεσκιέ** (Montesquieu, 1689—1755) εἶχε γίνει γνωστός μὲ τὰς **Περσικὰς ἑπιστολάς** (Lettres persanes, 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἦθη τῶν εὐγενῶν καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνώντων. Ἀργότερα μὲ τὸ ὀνομαστόν του ἔργον, τὸ **Πνεῦμα τῶν Νόμων** (L' esprit des lois, 1748) ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καὶ μὲ ὀξύνοϊαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἐπρότεινε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μοντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβροθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἐπίδρασις του ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κατὰ βάθος μοναρχικοὶ καὶ ἀριστοκρατικοί. Δὲν ἐπεξήτουν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μεταρρυθμίσιν του. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἐμφανισθῇ νέα γενεὰ φιλοσόφων, ἡ ὁποία ἦτο ἐπαναστατικωτέρα καὶ ἐξήτει ριζικωτέραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι περιστοιχίζουν τὸν Diderot καὶ ὀνομάζονται διὰ κοινοῦ ὀνόματος **Ἐγκυκλοπαιδισταί**, διότι συνειργάσθησαν εἰς τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ **Διδροτ** (Diderot, 1713—1784) κατήγετο ὅπως ὁ Βολταῖρος ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν καὶ εἶχε σπουδάσει ὅπως ἐκεῖνος εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Παρίσιον

ἔζη μὲ κόπον ἀπὸ ἰδιωτικὰς παραδόσεις καὶ ἐκδοτικὰς ἐργασίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ μὲ συνεργασίαν πολλῶν λογίων. Τὸ ἔργον εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ ἐπισκόπησιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὴν σύνταξιν συνειργάσθησαν πολλοὶ ἐπαναστατικοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ ἔργον ἔγινε πολεμικὸν ὄργανον τῶν φιλοσόφων καὶ νεοϊδεατῶν. Ὁ κυριώτερος συνεργάτης του, ὁ μαθηματικὸς **Δαλαμπέρ** (D' Alembert), ἔγραψε τὸν πρόλογον, ὁ ὁποῖος ἐξετιμήθη πολὺ. Ἡ ἔκδοσις τοῦ ἔργου ἀπηγορεύθη ἐπανειλημμένως. Ἀλλ' ἡ Ἐγκυκλοπαιδεῖα ἦτο ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιεφέροντο βιβλιοπῶλαι καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ ἔκδοσις ἐπανελήφθη καὶ συνεπληρώθη. Εἰς τοὺς τελευταίους τόμους συνειργάσθησαν συγγραφεῖς ριζοσπαστικώτεροι, ὁ **Ἑλβέτιος** (Helvetius) καὶ ὁ βαρῶνος **Χόλμπαχ** (Holbach), οἱ ὁποῖοι ἔκλινον εἰς τὸν ὕλισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀθεΐαν. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεῖα ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1751-1772 καὶ ἀπέβη μνημειῶδες ἐπιστημονικὸν ἔργον. Τοιουτοτρόπως προῆλθεν ἡ Μεγάλη Ἐγκυκλοπαιδεῖα (Grande Encyclopédie) τοῦ 18^{ου} αἰῶνος.

Φήμην μεγάλου συγγραφέως εἶχεν ἀποκτήσῃ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ **Ρουσσώ** (Jean Jaques Rousseau, 1712—1778). Υἱὸς ὥρολογοποιοῦ τῆς Γενεύης, δὲν εἶχε λάβει ἀνωτέραν μόρφωσιν. Ὁνειροπόλος καὶ συναισθηματικὸς εἶχε πολλὰς περιπλανήσεις καὶ ἐξήσκησε διάφορα ἐπαγγέλματα, τοῦ μουσικοῦ, οἰκοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Ἐπομένως δὲν εἶχε λόγους νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν τῆς κοινωνίας. Εἰς τὸ κύριον ἔργον του, **Κοινωνικὸν Συμβόλαιον** (Contrat social, 1762), λέγει: «Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ πανταχοῦ εἶναι σιδηροδέσμιος. Ἡ κοινωνία εἶναι ἄδικος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εἰς τοὺς προνομιούχους». Ὁ Ρουσσώ δὲν ἤθελε νὰ ὀργανώσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον, ἐπειδὴ ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ ἔχουν φαινομενικὴν μόνον ἐλευθερίαν. Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, πρέπει νὰ νόμοθετοῦν ἀπ' εὐθείας συνερχόμενοι οἱ ἴδιοι, ὅπως ἐγίνετο εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, διότι ἡ κοινὴ βούλησις ζητεῖ πάντοτε τὸ ἄριστον. Ὁ Ρουσσώ πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος

ἐπλάσθη φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ διέφθιρεν αὐτὸν ὁ πολιτισμός. Διὰ τὴν διορθωθῶμεν, διὰ τὴν ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθωότητα, πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν.

Ὅταν ἐξεδόθη τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον, τὸ δικαστήριον τῶν Παρισίων εἶχε καταδικάσει ἄλλο ἔργον τοῦ, τὸν Αἰμίλιον, καὶ εἶχε διατάξει τὴν σύλληψιν τοῦ συγγραφέως τοῦ. Ἄλλ' ὁ Ρουσσὼ ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ὁ Αἰμίλιος εἶναι τὸ ὀνομαστὸν παιδαγωγικὸν σύγγραμμα τοῦ Ρουσσώ, εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκει ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὰς φύσεις τὰς εἰς τοῦ παιδὸς καὶ κατ' αὐτὰς νὰ ρυθμίσωμεν τὴν ἀγωγὴν τοῦ. Ὁ Αἰμίλιος ἐξετιμῆθη ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην. Γενικῶς ἦτο ἀξιολογωτάτη ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ρουσσώ. Οἱ ριζοσπαστικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας εἶχον γνώμας καὶ φράσεις τοῦ εἰς τὰ χεῖλη, ἐνῶ ὁ συναισθηματικὸς καὶ ὀνειρώδης συγγραφικὸς τρόπος τοῦ προπαρεσκεύασε τὸν ρωμαντισμὸν τοῦ 19 αἰῶνος.

Οἱ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ

Αἱ γνώμαι περὶ πλούτου τῶν λαῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους ἥλλαξαν κατὰ τὸν 18 αἰῶνα. Οἱ συγγραφεῖς οἱ πραγματευθέντες τὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὅπως λέγομεν σήμερον, ἦσαν ἰδίως γάλλοι καὶ ὀνομάσθησαν οἰκονομολόγοι.

Κατὰ τὸν 18 αἰῶνα ἐπίστευον ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ ἐθεώρουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον (πρβλ. σελ. 71). Τὸν 18 αἰῶνα ὁ γάλλος **Κουέσνελ** (Quesnay) ἐδίδασκεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου, διότι καλλιεργουμένη παράγει πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. «Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγε, πτωχὸν κράτος, πτωχὸν κράτος, πτωχὸς βασιλεὺς». Οἱ ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης ὀνομάσθησαν φυσικοκράται. Ὁ **Γκουρναί** (Gourney) πάλιν ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπῆλθε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου «laissez faire, laissez passer».

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσυστηματοποίησεν ὁ διασημότερος

Ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁ σκῶτος **Ἀδάμ Σμιθ** (Adam Smith, 1723—1793) εἰς τὸ ὀνομαστὸν ἔργον **Ἐρευναι περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν λαῶν**. Ἐδίδασκεν ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ τὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει ν' ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπιναι διατάξεις, αἱ ὁποῖαι σκοποῦν ᾄθην νὰ προστατεύσουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῆς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. «Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὁδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρός, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθερίου συναγωνισμοῦ.

Τοιοιτοτρόπως τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντισμοῦ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρτα τάσις ἡ **λιμπεραλισμός** (liberalismus).

ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ—ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ' (1715-1774)

Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ ἐγγόνου του **Λουδοβίκος ΙΕ'**. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο μόλις ἑπταετής, τὴν Γαλλίαν ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ἐκυβέρνησεν ὁ θεῖος του **Φίλιππος τῆς Ὁρλεάνης**, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Régent** (ἀντιβασιλεὺς). Ὁ **Φίλιππος** ἦτο ἀνθρώπος εὐφυῆς, ἀμέμπτου ἀνατροφῆς καὶ κομψῶν τρόπων. Ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ καθὼς καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου του ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ **Λουδοβίκος ΙΔ'** εἶχεν ἀφήσει ὑπέρογκον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγοῦτο διαρκῶς ἀπὸ τὸ ἐτήσιον ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἡ διοίκησις τοῦ **Φιλίππου** ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν πολλῶν καταχρήσεων καὶ κατὰ τῶν αὐταρχικῶν τρόπων τοῦ **Λουδοβίκου ΙΕ'**. Ἀλλ' ἡ προσπάθειά του νὰ ἀνορθώσῃ τὰ οἰκονομικὰ διὰ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος κατὰ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον εἰσηγήθη ὁ σκῶτος τραπεζίτης **Λας** (Lau), κατέληξεν εἰς τρομερὰν χρεωκοπίαν.

Ὁ **Λουδοβίκος ΙΕ'** ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη (1723—1773) καὶ ἡ κυβερνήσις αὐτοῦ εἶναι ὀνομαστὴ διὰ

τὰ ξρείπια, τὰ ὅποια ἐσώρευσεν. Ἡ βασιλεία διὰ τὸν Λουδο-
κον ΙΕ' ἦτο μέσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ὀρέξεων τοῦ ἄρχον-
τος. Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας

Λουδοβῆκος ΙΣΤ

Εἰκὼν τοῦ ζωγράφου Duplessis διατηρουμένη εἰς Βερσαλλίας. Ὁ βασιλεὺς εἰκονίζεται εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν, ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον. Ἔχει τὸν τύπον τῶν Βουρβόνων καὶ ἔκφρασιν μᾶλλον ἀγαθότητος.

κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἦγον καὶ ἔφερον οἱ εὐνοούμενοι καὶ εὐνοούμεναι, ἀπὸ τὰς ὁποίας γνω-
στοτέρα εἶναι μία κόρη ἀστικῆς καταγωγῆς, ἑξαιρετικῆς πράγ-

ματι καλλονῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωσε τὸν τίτλον τῆς μαρκη-
σίας **Πομπαδούρ**. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηρθρώθησαν τελείως μὲ

Μαρία Ἀντωνέττα

Εἰκὼν τῆς ὀνομαστῆς καλλιτέχνιδος Mme Vigée—Lebrun (1755—
1842) διατηρουμένη εἰς Βερσαλλίας.

τὴν ἀκαταλόγιστον σπατάλην, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας
Θεοδωρίδου—Λαζάρου. *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ. Θ' 1936 10

κατέπεσε με τὰς ἀποτυχίας εἰς τοὺς πολέμους καὶ ἰδίως ἔνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίστε στιγμὰς νηφαλιότητος. Περὶ τῶν ὑπουργῶν του ἔλεγεν ὅτι ἀσφαλῶς θὰ καταστρέψουν τὸ κράτος. Ἀλλὰ ἐπρόσθετεν: «Ἐν τούτοις θὰ διαρκέσῃ ὅσον καὶ ἡμεῖς». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν περιβόητον φράσιν: «Après moi le déluge».

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ' (1774-1792)

Τὸν Λουδοβίκον ΙΕ' διεδέχθη ὁ εἰκοσαετής ἔγγονός του **Λουδοβίκος ΙΣΤ'**. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχεν ἀγαθὴν ψυχὴν καὶ ἦτο ἠθικός, ἀλλὰ δὲν εἶχε μάθει τίποτε ἀπὸ τὴν νεότητά του καὶ ἕως τὸ τέλος τῆς ζωῆς του δὲν κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λάβῃ μόνος ἀποφάσεις καὶ ὑφίστατο διαρκῶς τὴν ἐπίδρασιν τῶν περὶ αὐτόν.

Ἡ σύζυγός του **Μαρία Ἀντωνέττα**, θυγάτηρ τῆς αὐτοκρατορίδας Μαρίας Θηρεσίας, ἦτο νέα εὐειδὴς καὶ ζωηρά, ἀλλ' εἶχε συνηθίσει εἰς τὸν ἐλαφρὸν καὶ ἀφελῆ βίον τῆς αὐλῆς τῆς Βιέννης. Συνήθως ἦτο ἀδιάφορος διὰ τὴν πολιτικὴν, ἀλλ' εἰς κρίσιμους στιγμὰς ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν καὶ μοιραίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας καὶ οἱ ἀντίπαλοι τῆς Γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτὴν καὶ ὁ λαὸς ἀπέδιδεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν τοῦ βασιλέως κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὀνόμαζον *Autrichienne* ἢ *Madame veto*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ' νὰ καλέσῃ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὸν λαὸν τῶν Παρισίων ἔδωσαν εἰς τὴν Γαλλίαν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἥλλαξεν ριζικῶς τὴν κοινωνικὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διοίκησιν.

Ἡ προσπάθεια τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν νὰ ἀντιδράσουν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπροκάλεσε ζωηρὰν ἐξέγερσιν, ἣ ὅποια ἀνέτρεψε τὴν βασιλείαν καὶ ὤθησε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ βασιλεὺς κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἐκηρύχθη ἡ δημοκρατία καὶ οἱ ἐπαναστατικοὶ κατέφυγον εἰς τρομοκρατικὰ μέτρα. Ἀλλὰ αἱ ὑπερβολαὶ ἐπροκάλεσαν ζωηρὰν δυσανεκσίαν, ἡ δημοκρατία ἔπεσεν, ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικώτεροι καὶ ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις.

Ἡ ἐπανάστασις ἀπέλυσε θύελλαν πολέμων εἰς τὴν Εὐρώπην. Νεαροὶ στρατιῶται τῆς δημοκρατίας περιήγαγον τὰς νικηφόρους σημασίας τῶν εἰς τὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ διέδωσαν τὰς ἐπαναστατικὰς ιδέας.

Ι. ΜΟΝΑΡΧΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εἶχον φθάσει εἰς ἀδιέξοδον. Ἐν τούτοις αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν Το υ ρ γ ὀ (Turgot) καὶ Ν έ κ ε ρ (Necker) ἀπέτυχον, διότι προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν εὐγενῶν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πιεζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην συνεκάλεσε τὰς γενικὰς τάξεις (États Genéreaux), τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον συγκληθῇ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Richelieu (ἀπὸ τοῦ 1624). Οἱ ἀντιπρόσωποι συνῆλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς Βερσαλλίας, 600 περίπου τῆς τρίτης τάξεως καὶ ἀνὰ 300 τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐδημιουργήθη σοβαρὸν ζήτημα. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως (Tiers état) ἤθελον νὰ ψηφίζουν κατὰ κεφαλὰς, ἐπειδὴ ὑπελόγιζον ὅτι ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς μεταρρυθμιστικὸνς ἐφημερίους θὰ εἶχον τὴν πλειονοψη-

φίαν. Οἱ προνομιοῦχοι ἀντιθέτως ἐπέμενον νὰ ψηφίζουν κατὰ τάξεις, ὁπότε θὰ εἶχον αὐτοὶ τὴν πλειονοψηφίαν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ εὐγενεῖς καὶ κληρικοὶ δὲν ὑπεχώρουν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προσχωρήσει 15 ἑφημέριοι, ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους ὡς **Ἐθνοσυνέλευσιν** (*Assemblée nationale*). Αὕτη **1789** ἦτο ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ προᾶξις τῆς συνελεύσεως, ἡ ὁποία ἀνέτρεπε τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κρατοῦσαν τάξιν (17 Ἰουνίου).

Ὁ βασιλεὺς ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ διέταξε νὰ κλείσουν τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τὴν βασιλικὴν συνεδρίασιν. Ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν πρόεδρον τῆς συνελεύσεως, τὸν ἀστρονόμον Μ π α ι γ ὺ (*Bailly*), κατέλαβον μίαν αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς σφαιριστήριον, συνεδρίασαν ἐκεῖ παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ ὠρίσθησαν, ὅτι δὲν θ' ἀποχωρισθοῦν πρὶν ἢ δώσουν σὺνταγμα εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ προᾶξις αὕτη ὠνομάσθη **Ὁρκὸς τοῦ σφαιριστηρίου** (20 Ἰουνίου).

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγένεν ἡ προετοιμαζομένη ἐξαιρετικὴ συνεδρίασις, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν καὶ αἱ τρεῖς τάξεις. Ὁ βασιλεὺς παρουσιασθεὶς εἰς τὴν αἴθουσαν ἐδήλωσε μὲ ἀπολυταρχικὸν ὕφος ὅτι τὰ προνόμια εἶναι ἀπαραβίαστα καὶ διέταξε νὰ ψηφίσουν κατὰ τάξεις. Ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας τῆς συνελεύσεως ἡ τρίτη τάξις ἔμεινε μόνη εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἐκήρυξε κατ' εἰσήγησιν τοῦ περιφήμου κόμητος *Μιραμπώ* τὰ μέλη τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἀπαραβίαστα. Μετ' ὀλίγον ἡ πλειονότης τῶν κληρικῶν καὶ ἀρχετοὶ εὐγενεῖς ἠνώθησαν μετὰ τῆς τρίτης τάξεως. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ κόμης δὲ *Μιραμπώ* (*Mirabeau*, 1740—1791) κατήγετο ἀπὸ τὴν νότιον Γαλλίαν καὶ εἶχε διακριθῇ ἀπὸ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν διὰ τὰς φιλελευθέρους ἀρχάς του κηρυχθεὶς κατὰ τῶν προνομίων τῆς τάξεώς του. Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν αὐταρχικὸν πατέρα του καὶ ἐφυλακίσθη κατ' ἀπαίτησίν του. Ἐκλεγείς ἀντιπρόσωπος τῆς γ' τάξεως διεκρίθη ἀπὸ τὰς πρώτας συνεδριάσεις τῆς συνελεύσεως ὡς δεξιὸς πολιτικὸς καὶ ἐξαιρετος ρήτωρ συντελέσας διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὴν κατίσχυσιν τῆς συνελεύσεως καὶ τὸν κλονισμόν

τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Ὁ Μιραμπὼ δὲν ἐζήτει νὰ καταλύσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας τῆς διὰ παγίου νομοθετήματος. Ἀπέθανε κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ τὸν κατηγοροῦν ὅτι ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῆς αὐλῆς. Πράγματι ὁ βασιλεὺς εἶχε κατορθώσει νὰ προσελύσῃ αὐτὸν μὲ ὠρισμένον χρηματικὸν ἐπίδομα καὶ ὁ Μιραμπὼ ἔδιδεν εἰς τὸν βασιλέα ὠφελίμους συμβουλὰς, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος σπανίως ἠκολούθησεν.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΓΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ—ΒΑΣΤΙΛΛΗ

Ὁ βασιλεὺς ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ βίαν κατὰ τῆς συνελεύσεως καὶ συνεκέντρωσε περὶ τὰς Βερσαλλίας στρατιωτικὴν δύναμιν, ἰδίως ἀπὸ τοὺς Ἑλβετοὺς καὶ Γερμανοὺς τῆς φρουρᾶς. Αὐτὸ ὅμως ἐγέννησε δυνατὸν ἀναβρασμὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ὅταν λοιπὸν ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστικὸν ὑπουργὸν Νέκερ, ἐξέσπασεν ἡ στάσις. Εἰς τὸν κῆπον Palais royal, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει τόπος τῆς συγκεντρώσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων, ὁ νεαρὸς δημοσιογράφος **Καμιλ Δεμουλὲν** (Desmoulines) ἐκάλει τὸν λαὸν εἰς τὰ ὅπλα. Ὁ ὄχλος διήρπασε τὰ ὀπλοπωλεῖα καὶ τὰ ὀπλοστάσια τοῦ κράτους καὶ ἡ φρουρὰ τῶν Παρισίων ἠνώθη μὲ τοὺς στασιαστάς.

Ἡ μανία τοῦ πλήθους ἐστρέφετο κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς **Βασιλλῆς**. Τὴν 14 Ἰουλίου πλῆθος ἐργατῶν προσέβαλεν αὐτὸ καὶ μετὰ πολὺν αἱματηρὰν συμπλοκὴν ἠνάγκασε τὴν φρουράν, ἀποτελουμένην κυρίως ἀπὸ Ἑλβετοὺς, νὰ παραδοθῇ καὶ παρὰ τὴν συμφωνίαν κατέσφαξεν αὐτὴν καθὼς καὶ τὸν φρούραρχον. Ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν διαρπαγὴν ἔσωσε τότε τὴν πρωτεύουσαν ἡ σχηματισθεῖσα προχείρως ἐθνοφρουρὰ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ νεαροῦ μαρκησίου **Δαφαγέτ**, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῆς Ἀμερικῆς.

Μὲ τὴν φήμην, ἡ ὁποία τὸν συνώδευεν, καὶ τὸ θάρρος, τὸ ὁποῖον ἔδειξεν εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν, ὁ La Fayette ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἐγένεν ὁ ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας. Εἶχεν ἰδέας ἀκαθορίστους. Ὁνειρεύετο νὰ δώσῃ εἰς τὴν Γαλίαν πολίτευμα ὅμοιον μὲ τῆς Ἀμερικῆς. Εἰς τὸ βάθος ἦτο μᾶλλον συντηρητικὸς καὶ αἱ συμπάθειαι του ἐκκλινον μᾶλλον εἰς τὸν βασιλέα.

Μόλις ἔπεσεν ἡ Βαστίλλη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ἀπὸ τοὺς ἀδιαλλάκτους ἀπολυταρχικούς, ἐγκατέλειψε τὴν Γαλλίαν· μὲ πολλοὺς ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας καὶ μετ' ὀλίγον ἠκολούθησαν αὐτοὺς πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ κληρικοὶ δυσηρεστημένοι. Οἱ φυγάδες αὐτοὶ ὀνομασθέντες Emigrants συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραρρήνειον Γερμανίαν, ἰδίως εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεμονίας Κολωνίαν, Μαγεντίαν κτλ., καὶ εἰργάζοντο κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Η ΝΥΞ ΤΗΣ 4ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ—ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Τὴν ἐξέργεσιν τῶν Παρισίων ἐπηκολούθησαν στάσεις καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν. Οἱ χωρικοὶ ἐξανέστησαν κατὰ τῆς μακροχρονίου πιέσεως, διήρπασαν τοὺς πύργους καὶ τὰ κτήματα τῶν δεσποτῶν, ἐκακοποίησαν ἢ καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς καὶ κατήργησαν οὐσιαστικῶς τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἡ ἐθνοσυνέλευσις κατήργησε κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνεδρίασιν τῆς 4 Αὐγούστου τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, δηλαδὴ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα καὶ τὴν δεκάτην, καθὼς καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου συγκινήσεως ἐδήλουν, ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ δικαιώματά των. Ἐπηκολούθησαν ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ περιτύξεως μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων.

Η ΚΗΡΥΞΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ συνέλευσις ἀφήσασα τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε κληθῇ, τὴν τακτοποίησιν δηλαδὴ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους, ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, τουτέστι θεμελιώδη νομοθεσίαν, ἡ ὁποία νὰ ρυθμίξῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὐτῇ συνέλευσις ὀνομάσθη Σ υ ν τ α κ τ ι κ ῇ (Assemblée constituante). Κατὰ πρότασιν τοῦ La Fayette καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀμερικῆς προέταξε τοῦ συντάγματος γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου.

Ἡ κήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ὀνομάσθη ἡ ἐκθεσις τῶν ἀρχῶν τούτων, εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, ἡ ριζοσπαστικωτέρα προᾶξις τῆς συνελέουσας. Ἐν αὐτῇ κηρύττονται ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότης

πρὸ τοῦ νόμου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης πίεσεως ὡς φυσικὰ δικαιώματα, δηλαδή κοινὰ εἰς πάντα ἄνθρωπον ἀδιακρίτως καταγωγῆς, ἐθνότητος καὶ φυλῆς.

ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ἡ πρώτη συντακτικὴ συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι :

1) Διασφρατίζεται ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

2) Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους ἐκλεγόμενοι δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλὴν.

3) Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὅπως πᾶσα ἄλλη, πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ δικασταὶ πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ δίκαι νὰ διεξάγωνται δημοσίᾳ.

4) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίας περίπου τριῶν δισεκατομμυρίων, ἐκηρύχθησαν ὡς ἐθνικά.

5) Τὰ μοναχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἔνιναν δημόσιοι ὑπάλληλοι μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα συνετήρει μέχρι τότε ὁ κληρὸς. Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθῶν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθῶν ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο ἀνῶμοτοι (insermentés), οἱ δὲ χωρικοὶ ἐσέβοντο αὐτοὺς περισσότερον ἀπὸ τοὺς ὀρκισθέντας. Οἱ ἀνῶμοτοι ἱερεῖς ἀντέδρουν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος εὗρον εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

6) Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορὰ τάξεων εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν κατηργήθη.

ΦΥΓΗ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἡ πλειονοψηφοῦσα μερὶς τῆς συνέλευσεως ἦτο μοναρχικὴ καὶ ἐδείκνυε σεβασμὸν πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντιπάθεια κατὰ τῶν ἀνακτόρων, τὴν ὁποίαν ὑπεδαύλιζον οἱ δημοκρατικοὶ σύλ-

λογοί, ἡ περίφημος *Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων* (Jacobins), ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν μονὴν τῶν Ἰακωβίνων, ὅπου συνεδρίαζε, καὶ ἡ λέσχη τῶν *Κορδελιέ* (Cordeliers) ὄνομα σθεῖσα οὕτω ἀπὸ ἄλλο μοναστήριον ⁽¹⁾. Αἱ λέσχαι διὰ τῶν πολυαρίθμων διακλαδώσεων εἰς τὰς ἐπαρχίας διέσπειραν δημοκρατικὰς ἰδέας εἰς τὴν χώραν.

Τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1789 ἡ ἀδήλωσις τοῦ λαοῦ ἀφορμὴν λαβοῦσα ἀπὸ τὴν ἐλλείψει ἄρτου καὶ ἀποτελουμένη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ γυναῖκας τῆς ἀγορᾶς διηυθύνθη εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ συνεκρούσθη πρὸς τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς κατὰ συμβουλήν τοῦ Λαφαγὲτ ἐγκατέλειψε τὰς Βερσαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μετηνάστευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀπὸ τότε ὁ βασιλεὺς ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων καὶ τῆς ἔθνοφρουρᾶς.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν πανηγυρικὴν ἑορτὴν τῆς συναδελφώσεως (Fédération), ἡ ὁποία ἑορτάσθη τὴν 14 Ἰουλίου 1790 ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἀλώσεως τῆς Βαστίλλης, ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη εἰς τὸ νέον σύνταγμα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο λήξασα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιραμπώ ἀπέθανε κηδευθεὶς μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ὁ βασιλεὺς ἐστερήθη τοῦ καλοῦ τούτου συμβούλου, ἐνῶ μεγάλην ἐπιρροὴν ἀπέκτησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων, ἰδίως ὁ *Ροβεσπιέρ* (Robespierre), ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κορδελιέ *Δαντόν* (Danton) καὶ ὁ περιβόητος *Μαρά* (Marat), ὁ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος «L'ami du Peuple». Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ πληξῇ τὴν ἐπανάστασιν μὲ τολμηρὸν ἐπιχείρημα. Τὴν 20 Ἰουλίου 1791 ἔφυγε κρυφίως μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν διευθυνόμενος πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα. Εἶχε σκοπὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Βέλγιον καὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῇ τῶν φυγάδων εὐγενῶν καὶ τοῦ ξένου στρατοῦ, ὁ ὁποῖος τοὺς ὑπεστήριζεν. Ἀλλ' ἀνεγνωρίσθη καθ' ὁδόν, συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Παρισίους. Τότε ἡ συνέλευσις ἀνέστειλε τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐξήσκησεν

(1) Αἱ δύο λέσχαι συνεχωνεύθησαν βραδύτερον.

αὐτὴ ὅλας τὰς ἐξουσίας. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια τῶν ἀντιμοναρχικῶν νὰ ἀνατρέψουν τὴν βασιλείαν ἀπέτυχεν. Ὁ βασιλεὺς ἐπανάλαβε τὸν ὄρκον εἰς τὸ σύνταγμα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ συνέλευσις συμπληρώσασα τὸ σύνταγμα διελύθη τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1791. Ἄλλ' ἡ βραχεῖα περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Συνέλευσις ἤσκησεν ὅλας τὰς ἐξουσίας, ἐγέννησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ κράτος δύναται νὰ κυβερνηθῇ καὶ χωρὶς βασιλέα.

II. ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (1791-1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ νέον σύνταγμα ἐξελέγη ἡ τακτικὴ βουλὴ ὀνομασθεῖσα Νομοθετικὴ Συνέλευσις (Assemblée législative), ἡ ὁποία συνήλθε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1791. Ἀπετελέσθη ἀπὸ νέους ἄνδρας, διότι ἡ Συντακτικὴ κατὰ πρότασιν τοῦ Ρόβεσπιέρ εἶχεν αποφασίσει κανὲν ἀπὸ τὰ μέλη της νὰ μὴ ἐκλεγῇ διὰ τὴν νέαν συνέλευσιν. Ἡ πλειονότης αὐτῆς ἀπετελεῖτο ἀπὸ φιλοβυσυλικούς συνταγματικούς. Μεγάλην ἐπιρροὴν ὅμως ἀπέκτισεν ἐξ ἀρχῆς ἡ ἀριστερὰ περιλαμβάνουσα τοὺς μετριοπαθεῖς δημοκρατικούς, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ δώσουν μεγαλυτέραν δύναμιν εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν μέλη τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων καὶ διέκρινοντο διὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἦσαν ἄπειροι. Ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους ἡγέτας τῶν κατήγοντο ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Ζιρόνδ (Gironde), ὠνόμασαν βραδυτέρον ὄλον τὸ κόμμα **Γιρονδίνους** (Girondins). Εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθηντο οἱ ὀλίγοι ἐπαναστατικοὶ καὶ ἀνατρεπτικοὶ ἄνδρες τῆς συνελεύσεως, μέλη τῆς λέσχης τῶν Κορδελιέ, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν **Ὀρεινοὺς** (Montagnards), καὶ κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀνατρεπτικοὶ ὠνομάσθησαν γενικῶς ὀρεινοὶ ἢ τὸ ὄρος (Montagne), ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντηρητικοὶ ὠνομάσθησαν πεδινοὶ ἢ πεδιάς (Plaine).

Οἱ Γιρονδῖνοι καὶ οἱ Ὀρεινοὶ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς ἐρ-

γάτας τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν *sans culotte*, διότι ἀπέφευγον τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα (*culotte*) καὶ ἔφερον τὸ ἐργατικὸν πανταλόνιον, ὥστε *sans culotte* ἤρχισε νὰ σημαίνει τὸ ἄκρον ἐπαναστατικόν. Οἱ ἐπαναστάται τοῦ 1791 εἶχον λάβει ὡς σύμβολον τὴν τρίχρωμον κονκάρδαν. Τὸ 1789 ἐφόρεσεν τὸν κόκκινον σκούφον (*bonnet rouge*), τὸ ὁποῖον ἐσυμβόλιζε τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1792

Ἡ πλειονότης τῆς συνελεύσεως ἐξηκολούθει νὰ εἶναι φιλοβασιλική καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία ἐφαίνετο στερεωμένη. Ἀλλ' ἔκτατα γεγονότα ἐδημιούργησαν νέαν κρίσιν, ἡ ὁποία ἐσυντόμειψε τὸν βίον τῆς νομοθετικῆς συνελεύσεως καὶ ἀνέτρεψε τὴν βασιλείαν.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1792 οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἰδίως ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἐξωθούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας καὶ ἀπὸ τὰς μυστικὰς ὑποκινήσεις τοῦ Λουδοβίκου καὶ τῆς Ἀντωνέττας, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος καὶ νὰ συντρίψουν τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ κόμης τοῦ Μ π ρ α ο υ ν σ β ἄ ι κ (*Braunschweig*) ἐδημοσίευσε προκήρυξιν συνταχθεῖσαν ἀπὸ γάλλων μετανάστην, ἡ ὁποία ἔλεγεν ὅτι οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες σκοπὸν ἔχουν ν' ἀποκαταστήσουν τὴν νόμιμον τάξιν εἰς τὴν Γαλλίαν. Πᾶς ἀνθιστάμενος κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θὰ ἐτυρεκίζετο ὡς προδότης καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων τοῦ βασιλέως ἡ πόλις τῶν Παρισίων θὰ μετεβάλλετο εἰς τέφραν (26 Ἰουλίου 1792). Ἡ προκήρυξις ἐπροκάλεσε κολοσσιαῖον ἔρεθισμόν. Ἡ συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν π α τ ρ ί δ α ἔ ν κ ι ν ὀ ὕ ν ω καὶ οἱ σύλλογοι ἀλήτησαν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως, διότι εἶχον ὑπονοίας ὅτι συνεννοεῖτο μὲ τὸν ἐχθρόν. Ἀπὸ τότε τὰ πολεμικὰ γεγονότα ἤρχισαν νὰ ἐξασκοῦν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως.

Ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ κινεῖται ὅλη. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν συνέρρεον ἐθελονταὶ ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθα-

σαν 500 Μασσαλιῶται ψάλλοντες τὸ νέον ᾠσμα, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Ρουζέ δὲ Λιλ (Rouget de l'Isle). Τὸ ᾠσμα ὠνομάσθη Μασσαλιῶτις (Marseillaise) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ ἀνατρεπτικοὶ ἐκέρδισαν ἔδαφος. Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Αὐγούστου 1792 οἱ Ἰακωβίνοι ἐξεδιῶξαν ἀπὸ τὴν δημαρχίαν τοὺς συντηρητικούς συμβούλους καὶ ἐσχημάτισαν νέον κοινοτικὸν συμβούλιον (commune), εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθηντο ὁ Δαντόν, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ροβеспιέρ, καὶ τὴν 10 ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Tuileries, τῶν ἀνακτόρων τοῦ βασιλέως, τὰ ὁποῖα εἶχον ὀχυρώσει ἀναμένοντες τὴν ἀφίξιν τῶν Γερμανῶν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἀναστολήν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας συντακτικῆς συνέλευσεως, διὰ νὰ δώσῃ νέον σύνταγμα εἰς τὴν Γαλλίαν. Γαλλίαν. Συγχρόνως ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις, εἰς τὴν ὁποίαν παρεκάθητο ὁ Δαντόν ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῶν Παρισίων.

Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὸ μέτωπον ἐπεκράτησε μεγάλη ταραχὴ εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἰδίως ὅταν ἐφθάσεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Λαφαγέτ, ὁ ἥρως τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἡμερῶν, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ εἰς τὰ βελγικὰ σύνορα στρατοῦ, ἐπεχείρησε νὰ τὸν στρέψῃ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς πρωτευούσης καὶ ἀποτυχὼν ἐδραπέτευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ ὁπωσδήποτε προσκείμενοι εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς ἐγίναν ὑποπτοὶ καὶ ὁ ὄχλος εἰς τὴν παραφορὰν τοῦ ἐφόνευσεν εἰς τὰς φυλακάς περὶ τοὺς χιλίους κρατούμενους ἱερεῖς καὶ εὐγενεῖς (Φόνοι τοῦ Σεπτεμβρίου).

ΒΙΛΜΥ (20 Σεπτεμβρίου)

Ἀλλ' ἡ αὐστροπρωσικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτροῦς, διότι πρὸ τῆς ὁρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ κακῶς ὀργανωμένος στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς καὶ τὸ σῶμα τῶν γάλλων μετανα-
στῶν, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνίσχυσεν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Καμπα-
νίαν. Αἰφνης ὁμως παρετήρησαν ὅτι αἱ συγκοινωνίαι τῶν ἐκιν-
δύνεον νὰ κοποῦν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὰς δια-
ταγὰς τοῦ Dumouriez καὶ τοῦ βοηθοῦ Kellermann εἶχον ὀχυ-
ρωθῇ εἰς τὸ Valmy. Οἱ πρῶσσοι καὶ οἱ γάλλοι εὐγενεῖς, οἱ
ὁποῖοι ὠνόμαζον τὸν γαλλικὸν στρατὸν «στρατὸν τῶν ὑποδη-
ματοποιῶν καὶ τῶν ραπτῶν», ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῆς
ἀντοχῆς τῶν. Ἐβομβάρδισαν τὸ Valmy, ἀλλ' εἶδον ὅτι οἱ Γάλ-
λοι κρατοῦν τὰς θέσεις τῶν. Ὁ Braunschweig ἐθεώρησε κα-
λὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐξεκένωσεν ἐν σπουδῇ τὸ γαλλικὸν ἔδα-
φος. Ὁ γερμανὸς ποιητὴς **Γκαῖτε** (Goethe), ὁ ὁποῖος εἶχε
παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατείαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ὑπο-
χώρησιν, ἐνόησε τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων. «Ἀπὸ τὸ μέ-
ρος αὐτοῦ καὶ ἀπὸ σήμερον, εἶπεν, ἀρχίζει νέα ἐποχὴ εἰς τὴν
παγκόσμιον ἱστορίαν καὶ δύνασθε νὰ εἴπητε ὅτι παρευρέθητε
εἰς τὴν ἀρχὴν της».

III. Ἡ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἠκολούθησε μοιραίως τὸν δρόμον
τῶν μεγάλων ἐξεγέρσεων. Εἶχεν ἀρχίσει μὲ μεγάλην συντηρη-
τικότητα, ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ φθάσῃ εἰς ἄκρον ριζοσπα-
στισμόν.

Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν ἐθνোসυνέλευσιν γενόμεναι διὰ καθο-
λικῆς ψηφοφορίας—ἐνῶ εἰς τὰς δύο πρώτας ἐκλογὰς εἶχον ψη-
φίσει μόνον οἱ πληρώνοντες φόρον—ἔφεραν δημοκρατικὴν
πλειονοψηφίαν, ὥστε οἱ Γιρονδῖνοι τῶρα κατεῖχον τὴν δεξιὰν
(συντηρητικοί), ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ἐγέμισεν ἀπὸ ὀρεινούς. Ὑπῆρ-
χεν ὁμως καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς βασιλοφρόνων συνταγματι-
κῶν (πεδινοί). Αἱ ἐπαρχίαι ἐξέλεξαν συντηρητικοὺς καὶ Γιρονδί-
νους, τὸ Παρίσι ὀρεινούς. Ὁ Ροβεσπιέρ καὶ ὁ Δαντὸν ἦσαν
ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐκλεγέντας. Ἐξελέγη ἐπίσης ὁ Marat. Τοι-
ουτοτρόπως κατηρτίσθη ἡ δευτέρα ἐθνোসυνέλευσις τῆς ἐπανα-
στάσεως ἡ ὀνομασθεῖσα **Convent** ἢ **Convention**, ἡ ὁποία

ἐκυβέρνησε τρία περίπου ἔτη τὴν Γαλλίαν (ἀπὸ τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1792 μέχρι τῆς 26 Ὀκτωβρίου 1795) καὶ εἶναι κυρίως ἐπαναστατικὴ συνέλευσις.

Ἡ Convention κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας, ἐκήρυξε τὴν Γαλλίαν δημοκρατίαν, ἥλλαξε τὴν χριστιανικὴν χρονολογίαν καὶ ἀρχὴν νέας χρονολογίας ὥρισε τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας. 1792

Τοιοιτοτρόπως ἐντὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἔγινε νέα ριζικώτερα ἐπανάστασις. Ἐνῶ ἡ πρώτη ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τῆς εὐπορουμένης ἀστικῆς τάξεως, ἡ δευτέρα προήλθεν ἀπὸ τοὺς ἀπορωτέρους. Παραλλήλως εἶχε γίνεи βαθύτερα μεταβολὴ εἰς τὰς ἀντιλήψεις. Τὰς πράξεις τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως εἶχεν ἐμπνεύσει ἡ ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ τώρα θέτουν ὑπεράνω ὅλων τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος καὶ κυριαρχεῖ ἡ γνώμη ὅτι χάριν τοῦ κοινοῦ ἐπιβάλλεται ἡ πίεσις τῶν ἀτόμων.

ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΙΣ ΘΑΝΑΤΟΝ

Ἡ Convent εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα. Γιρονδῖνοι καὶ Ὀρεινοὶ ἤθελον νὰ τὸν καταδικάσουν, διὰ ν' ἀπαλλαγοῦν διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν βασιλείαν. Ἀλλ' οἱ πρῶτοι δὲν ἤθελον νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον. Διὰ τοῦτο διεξήχθη σφοδρὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἰσήχθη εἰς δίκην ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Louis Capet καὶ κατηγορήθη ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιβουλῇ κατὰ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστολῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείκνυν ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τῶν μεταναστῶν καὶ τῆς Αὐστρίας. Ἡ πρότασις τῶν Γιρονδῖνων νὰ ἐρωτηθῇ ὁ κυρίαρχος λαὸς διὰ δημοψηφίσματος ἀπερρίφθη καὶ ὁ βασιλεὺς κατεδικάσθη εἰς θάνατον διὰ μικρᾶς πλειοψηφίας καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν λαιμητόμον τὴν 21 Ἰανουαρίου 1793. 1793

Οἱ Γιρονδῖνοι ἀπέτυχον νὰ σώσουν τὸν βασιλέα καὶ αὐτὸ ἐσήμαινε τὴν καταστροφὴν των. Ἐπηκολούθησεν ἀγρία πάλη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ὀρεινῶν, μὲ ἄλλους λόγους μεταξὺ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τῆς κομμούνας, διότι εἰς τὴν πρώτην τὴν πλειοψηφίαν εἶχον οἱ Γιρονδῖνοι, ἐνῶ τὴν κομμούναν ἔξου-

·σίαζον ὁ Μαρά καὶ οἱ ὁπαδοί του. Οἱ Γιρονδῖνοι ἐπεχείρησαν νὰ ἀντιτάξουν τὰς ἐπαρχίας κατὰ τῆς πρωτευούσης. Τέλος οἱ ὄρεινοὶ κατέφυγον εἰς τὴν βίαν. Περιεκύκλωσαν τὴν Συνέλευσιν μὲ στρατιώτας τῆς ἐθνοφρουρᾶς καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν τηλεβόλων ὑπεχρέωσαν αὐτὴν νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐξαίρεσιν 29 Γιρονδῖνων πληρεξουσίων. Οἱ 22 ἀπ' αὐτοὺς συλληφθέντες ἐκαρτομήθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι διέφυγον καὶ ἐκίνησαν στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ σχεδὸν ὅλοι εἶχον κακὸν τέλος. Ἡ μνηστὴ ἐνὸς ἐκ τῶν καρτομηθέντων, Charlotte Corday, ἦλθεν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν της εἰς Παρίσιους καὶ ἐφόνευσε δι' ἐγχειριδίου τὸν Μαρά εἰς τὴν οἰκίαν ἐντὸς τοῦ λουτροῦ.

·Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

·Η ἐπανάστασις καὶ οἱ ἡγέται της διετέλουν διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς. Ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευεν. Ὁ στρατὸς εἶχε σοβαρὰς ἀποτυχίας εἰς τὰ σύνορα, οἱ βασιλικοὶ ἐξήγειραν τὸν λαὸν μὲ τὰς ραδιουργίας καὶ ἡγεῖραν ἐπικινδύνους στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὁ Dumouriez, ὁ νικητὴς τοῦ Valmy, ἀνθρώπος ἀνήκων εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον καὶ ἀνατρεφείς ἐν μέσῳ τῶν ραδιουργιῶν τῆς αὐλῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', τὸν ὁποῖον ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων εἶχε φέρεῖ εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν στρατόπεδον, ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς καταστάσεως, ἣ ὁποία εἶχε δημιουργηθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοεῖται μὲ τὸν ἐχθρὸν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς βασιλείας. Τέλος ἐπειδὴ ἀπέτυχεν, ἠυτομόλησεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατό·εδον.

·Η συνέλευσις ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν κατήρτισε τὴν περίφημον Ἐπιτροπὴν τῆς δημοσίας Ἀσφαλείας (Comité du Salut public), τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσεν ὁ Δαντὼν, ὁ ἰσχυρότατος ἀνθρώπος τῆς ἡμέρας μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν, μὲ ἐννέα ὁπαδούς του. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐσχηματίσθησαν παραρτήματα τῆς ἐπιτροπῆς, αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπαὶ τῆς ἐποπτείας, καὶ εἰς αὐτάς περιῆλθεν οὐσιαστικῶς ἡ ἐξουσία. Τοιουτοτρόπως ἡ Γαλλία ἐξουσιάζετο ἀπὸ τοὺς Ἰακωβίνους.

Κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Δαντὼν ἐσχηματίσθη ἑκτακτον

ἐπαναστατικὸν δικαστήριον μετὰ παραρτημάτων εἰς τὰς ἀντιδραστικὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισαν καταγγελίας κατὰ τῶν ὑπόπτων καὶ ὁμαδικαὶ θανατώσεις. Ἀντιδραστικοὶ ἱερεῖς, μετανάσται καὶ γενικῶς πᾶς ὁ ἀντιφρονῶν ἢ ἀποδοκιμαζὼν τὰς πράξεις τῶν κυβερνώντων συνελαμβάνετο καὶ μετὰ πρόχειρον διαδικασίαν ὠδηγεῖτο εἰς τὴν λαιμητόμον. Διὰ τοῦτο τὴν περίοδον τῶν 14 μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1793 μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1794 ὠνόμασαν τρομοκρατίαν (Terreur).

Ὁ Δαντὸν ἐθεώρει τὴν τρομοκρατίαν ὡς προσωρινὸν μέτρον πρὸς στερέωσιν τῆς δημοκρατίας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ φανῇ μετριοπαθέστερος, ὅταν ἀπεσοβήθῃ ὁ ἐξωτερικὸς κίνδυνος. Ἀλλ' ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀδιλλάκτους καὶ ἔπεσε θῦμα τῆς ὑπούλου πολιτικῆς τοῦ Ροβεσπιέρ, ὁ ὁποῖος ἐφθόνει τὴν δημοτικότητά του. Κατὰ τὴν δίκην ἠκούσθη ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ περιφήμου δημαγωγοῦ ἐπιμαρτυρομένου ὅτι ἔσωσε τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν δημοκρατίαν. Ἀλλὰ κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τοῦ Δεμουλέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ *Le vieux Cordelier* εἶχεν ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς τρομοκρατίας. Τότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ροβεσπιέρ καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν νόμου, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε τὴν ἄνευ μαρτύρων καταδίκην, αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον. Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ἡ λαιμητόμος ἐλειτούργησε τακτικῶς εἰς δύο θέσεις τῶν Παρισίων. Ἐγίναν περὶ τὰς 2600 ἐκτελέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1376 ἐντὸς τῶν τελευταίων 39 ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχησεν ὁ Ροβεσπιέρ.

Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ὁ χριστιανισμὸς κατηργήθη ἐπισήμως. Ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας εἰσήχθη ἡ μέτρησις ἀπὸ Δημοκρατίας (22 Σεπτεμβρίου 1792), τὰ λατινικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν λαϊκῶν ὀνομάτων (π.χ. *Vendemiaire*, *Brumaire* κτλ.). Ἀντὶ δὲ τῆς εἰς ἑβδομάδας διαιρέσεως εἰσήχθη διαίρεσις εἰς δεκάδας καὶ ἡ δεκάτη ἀφιερώθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Δαντὸν ὁ Ροβεσπιέρ ἐκυβέρνησεν ὡς δικτάτωρ μετὰ τῶν διαβοήτων ὁπαδῶν του *Σαιν Ζιουστέ* (Saint Just) καὶ ὁ *Κουθὼν* (Couthon). Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ μισητὸς καὶ ἐπίφοβος καὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του ἀκόμη. Διὰ τοῦτο ὄρεινοὶ καὶ μετριοπαθεῖς συνεννοήθησαν καὶ παρε-

σκεύασαν τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 9 Thermidor (27 Ἰουλίου 1794), κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ θυελλώδη συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως ὁ Ροβεσπιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπίστων του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνῆλθε τὴν λαιμητόμον καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ συλληφθέντες βουλευταί, πολλὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, Ἰακωβῖνοι τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κ. ἄ., τὸ ὅλον 104 ἄτομα.

Ροβεσπιέρ

Δαντόν

Οἱ ἄνδρες οἱ διαπράξαντες τὰς φοβεράς τῆς τρομοκρατίας δὲν ἐστεροῦντο οὔτε εὐφυίας οὔτε δημιουργικῆς ἱκανότητος, ὥς μαρτυροῦν τοῦτο τὰ δημιουργήματα τῆς Convention, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων εἶχον ἀπολέσει πᾶν μέτρον καὶ διέπραττον τὰς μεγαλυτέρας σκληρότητας ἐν ὄνοματι τοῦ ὁρθοῦ λόγου, τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος. Οἱ ἄνδρες τῆς Convention εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἐπαναστατικοί.

ΤΟ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΡΙΟΝ (27 Ὀκτωβρίου 1795—9 Νοεμβρίου 1799)

Ἡ πτώσις τοῦ Ροβεσπιέρ ἐσήμεινε βαθυτέραν μεταβολήν. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμὴ εἶχεν ἐκπνεύσει καὶ ἤρχιζεν ἡ ἀντίδρασις. Ἡ τρομοκρατηθεῖσα τάξις τῶν εὐπόρων ἀνεθάρρουν. Οἱ νέοι τῆς τάξεως ταύτης ἡ λεγομένη *jeunesse dorée* (Jeunesse dorée), ἐπετέθησαν κατὰ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, τὴν ὁποίαν ἡ συνέλευσις διέταξε νὰ κλείσου.

Ἡ νέα Ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισε σύνταγμα πολὺ συντηρητικόν. Δι' αὐτοῦ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδίδετο εἰς **Διευ- 1795**
θυντήριον (Directoire) ἀπὸ πέντε ἀνδρας, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνηων τῇ βοηθείᾳ δύο βουλῶν, τῆς Βουλῆς τῶν Πεντακοσίων καὶ τῆς Βουλῆς τῶν Γερόντων ἐκ 250 ἀνδρῶν, ἡλικίας ὑπὲρ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῆς αὐξανομένης μοναρχικῆς ἀντιδράσεως, ἀπεφάσισαν οἱ ἀντιπρόσωποι διὰ τὴν νέαν βουλήν κατὰ τὰ δύο τρίτα νὰ ληφθοῦν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Convention. Τὸ νέον σύνταγμα ἔγινε δεκτὸν διὰ δημοψηφίσματος. Ἀλλ' ἡ μοναρχικὴ μερὶς τῆς πρωτευούσης προσεταιρισθεῖσα τὴν ἐθνοφρουρὰν ἐπεχείρησε διὰ πραξικοπήματος (1) ν' ἀνατρέψῃ τὸ καθεστώς. Ἡ συνέλευσις εὗρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην, ὁ ὅποιος εἶχε διακριθῇ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλὸν. Ὁ Ναπολέων κατέπνιξεν εὐχερῶς τὴν στάσιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ. ✓ 3

ΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μέγα μέρος τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀρνητικόν, διότι κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις διεπνέετο ἐπίσης ἀπὸ ζωντὸν πόθον δημιουργίας. Καὶ οἱ φοβερώτεροι ἀπὸ τοὺς τρομοκράτας εἶχον σχέδια προοδευτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικά.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1792 ὥρισε νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις κοινὴ καὶ νὰ παρέρχεται δωρεὰν δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἡ Convent προσέθεσε κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Ἡ Convent παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα τιμοῦν τὴν Γαλλίαν. Οἱ χρόνοι τῆς Τρομοκρατίας δὲν εἶναι μόνον χρόνοι αἱμάτων καὶ βιαιοπρα-

1. Πραξικόπημα (γαλλιστὶ coup d' état) εἶναι πρῶξις ἀντιβαίνουσα εἰς τοὺς κειμένους νόμους, ἰδίως ἐξέγερσις πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος.

γίας, ὅπως φαντάζονται συνήθως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπετελέσθησαν ἔργα μεγάλης σημασίας. Τὸ πρωτοτυπώτερον δημιούργημα τῆς Convention ἀπὸ ἀπόψ-ως ἐκπαιδευτικῆς εἶναι ἡ Ecole Normale, δηλαδὴ διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων. Γενικῶς ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν πρώτην ἐκπαίδευσιν ἰδρύσασα πλῆθος δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τοῦτοις ἵδρυσε Πολυτεχνεῖον πρὸς μόρφωσιν μηχανικῶν. Αἱ ἀκαδημίαι ἐν τῷ μεταξὺ κατηργήθησαν ὡς ἀντιδραστικὰ ἰδρύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν τὰ Ἰνστιτούτα πρὸς καλλιέργειαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Πλὴν τούτων ἵδρυσε Μουσεῖον Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Ὡδεῖον. Τέλος σημαντικώτατον ἔργον τῆς Convention ἦτο ἡ μεταρρύθμισις τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεκαδικοῦ.

IV. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η ΝΕΑ ΤΑΚΤΙΚΗ

Μέχρι τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ στρατοὶ τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ μισθοφόρων. Ὁ στρατὸς τῆς ἐπαναστάσεως συνεκροτήθη ἀπὸ τὴν γαλλικὴν νεολαίαν, ἡ ὁποία προσεκλήθη ὑπὸ τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα καὶ τὴν δημοκρατίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Γάλλοι κατώρθωσαν νὰ συναθροίσουν ὑπὸ τὰς σημαίας μάζας ἀνθρώπων πρωτοφανεῖς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε τὸ προσὸν νὰ μὴν εἶναι τόσον δαπανηρὸς ὅσον ὁ μισθοφορικὸς τῶν ἡγεμόνων. Δὲν διεκρίνετο διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλ' εἶχε θερμὸν ἐνθουσιασμόν, πλατυτέραν καὶ φωτεινότεραν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι οἱ γάλλοι στρατιῶται ἐνισχύοντο ἀπὸ τὴν πίστιν ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων λαῶν.

Ἡ σύστασις τοῦ στρατοῦ τῆς δημοκρατίας ἀνεστάτωσε τὴν τακτικὴν. Οἱ ὁδηγοὶ του, παράτολμοι καὶ συνήθως νέοι, ταχέως προαχθέντες εἰς στρατηγούς περιεφρόνησαν τὴν παλαιότεραν μέθοδον. Ἐπειθίνοντο μὲ πυκνάς φάλαγγας ἐπιδιώκοντες νὰ συγκεντρώσουν ἀνωτέραν δύναμιν κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸ πᾶν ἐξηρτάτο ἀπὸ συνδυασμέ-

Δουκὴς κενόφρων

νας κινήσεις καὶ συγκεντρώσεις πρὸ τῆς μάχης. Τῆς νέας τακτικῆς ἀριστοτεχνῆς θὰ ἀναδειχθῇ ὁ Ναπολέων.

Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διωργάνωσεν ὁ περιφημὸς **Λάζαρος Καρνὼ** (Carnot), ὁ ἐπονομασθεὶς ὁ ρ γ α ν ω τ ῆ ς τ ῆ ς ν ῖ κ η ς, σοφὸς μαθηματικὸς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δημοσίας Σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐχάραξε τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΥΝΑΓΙΣΜΟΣ

Ἡ γερμανικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ἀπροσδόκητου ὁρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἐξεκένωσε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ στρατὸς τοῦ Dumouriez κατέλαβε τότε τὸ Βέλγιον, ἐνῶ ἕτερος στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ρήνου. Συγχρόνως κατελήφθησαν πρὸς νότον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Σαβοΐα, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημοκρατία τῶν Ἀλλοβόρων. Βαθεῖα συγκίνησις ἀνετάρσασεν ὅλην τὴν Εὐρώπην, οἱ στρατοὶ τῶν ἡγεμόνων ἐπολέμουν ἀπροθύμως κατὰ τῶν Γάλλων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν ἐδέχοντο αὐτοὺς ὡς ἐλευθερωτάς. Εἰς τὰς πόλεις ἰδρύνοντο σύλλογοι κατὰ τὸ πρότυπον τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων.

Ἡ Ἀγγλία συνήνῳσε τότε κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων καὶ ἀπειλῶν τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, πολλοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν. Πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ αὐτοῦ ἐφάνη κινδυνεύουσα ἡ δημοκρατία. Οἱ Γάλλοι ἠττήθησαν εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας ἐξεργάγησαν στάσεις. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez ἐξοργισθεὶς διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως ἠθέλησε νὰ στρέφῃ τὸν στρατὸν του κατὰ τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἠττομόλησε πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ὅπως εἶχε πράξει τοῦτο πρὸ αὐτοῦ ὁ La Fayette. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησε γενικὴ δυσπιστία κατὰ τῶν εὐγενῶν στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι σχεδὸν πάντες ἀντικατεστάθησαν δι' ἀξιωματικῶν ἀστικῆς προελεύσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἦσαν νεαρώτατοι, ὡς ὁ Πισεγκρού (Pichegru) 33 ἐτῶν, ὁ συμπαθὴς καὶ ἡρωικὸς Χὸς

(Hoche) μόλις 25 ἐτῶν, ὁ Ν α π ο λ έ ω ν Β ο ν α π ά ρ τ η ς κ. ἄ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὑπερίσχυσαν οἱ Ἰακωβῖνοι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας Σωτηρίας ἔσπειρεν εἰς τὰ σύνορα μεγάλας μάζας στρατοῦ διὰ τῆς ὁ μ α δ ι κ ῆ ς σ τ ρ α τ ο λ ο γ ί α ς (levée en masse) καὶ μετ' ἀποφασιστικὰς μάχας ἐπὶ τῶν βελγικῶν συνόρων ἀνακατελήφθησαν τὸ Βέλγιον καὶ ἡ ἀριστερὰ ἤχθη τοῦ Ρήνου. Ὁ δὲ Pichegru μετ' ἐπιμόνους μάχας κατὰ τοῦ ἀγγλολλανδικοῦ στρατοῦ διέβη τοὺς βραχίονας τοῦ Ρήνου ἐπὶ τῶν πάγων καὶ κατέλαβε τὴν Χάγην καὶ τὸ Ἀμστερδαμ, ἐνῶ ὁ ὁλλανδικὸς στόλος ἀποκλείσθεις ἐν μέσῳ τῶν πάγων μεταξὺ τῆς Helder καὶ τῆς νήσου Texel παρεδίδετο εἰς τοὺς οὐσσάρους τῆς γαλλικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ Ὁλλανδία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Β α τ α β ι κ ῆ δ η μ ο κ ρ α τ ί α.

Τὸ 1795 ὁ συνασπισμὸς διεσπάρθη, διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διὰ συνθήκης ὑπογραφείσης ἐν Β α σ ι λ ε ί α (Basel) εἰρήνευσε καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώρισε τὴν ὑπὸ τῶν γάλλων κατοχὴν τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου. Ἀπὸ τότε ἡ Πρωσσία διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ 1806. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσε καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει ἡ Convention, ἐξηκολούθησε τὸ Διευθυντήριον. Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθείσα ἡπείληθη ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἐσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης **Ἀρχιδουξ Κάρολος**. Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιάς Ναπολέων Βοναπάρτης ἔγινεν ἑνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ κλείσῃ τὴν **εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο** (Campofornio, 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλίαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν **Εντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίαν**, ἐνῶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντιστάθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς βενετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν πρὸ μικροῦ εἶχε καταλύσει ὁ Ναπολέων.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετά τὴν εἰρήνην τοῦ Campoformio μόνη ἡ Ἀγγλία ἔμει-
νεν ὑπὸ τὰ ὅπλα. Γαλλία καὶ Ἀγγλία ἐπάλαισαν ἐπὶ μακρὸν
ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τότε ξύλινα καὶ
ἐκινούντο δι' ἰστίων. Τὰ κατ' ἐξοχὴν πολεμικὰ ἦσαν τὰ πλοῖα
τῆς γ ρ α μ μ ῆς, τὰ ὁποῖα ἔφερον μέχρις 120 τηλεβόλα, ἐνῶ
αἱ φρεγάται ἦσαν ἐλαφρότεραι καὶ ταχυπλοώτεραι ὀπλισμέναι
μὲ 30—60 τηλεβόλα.

Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἀγγλία εἶχε
στόλον πολὺ ἀνώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐθαλασ-
σοκράτει χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώῃ νὰ ἀποκλείῃ ἐντελῶς τὰ
παράλια τῆς Γαλλίας. Τὸ 1793 προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν βασιλο-
φρόνων ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν Τ ο υ λ ό ν, τὴν ὁποίαν
ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅταν ἔφθασεν ὁ γαλλικὸς στρα-
τός, ἀλλὰ κατέκαυσε τὸν λιμένα καὶ τὰ εὐρεθέντα ἐκεῖ πολε-
μικά. Κατὰ τὰς συμπλοκάς ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὑπερίσχυνον συ-
νήθως οἱ Ἀγγλοι.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Μετά τὰς ἐν Ἰταλίᾳ νίκας τὸ Διευθυντήριον περιέβαλε τὸν
Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν
ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου. Ὁ Ναπολέων ἐμε-
λέτησε τὸ σχέδιον ἀποβάσεως εἰς τὴν μεγάλην Βρεττανίαν, τὸ
ὁποῖον δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐσκέφθη τότε
νὰ προσβάλῃ τὴν βάσιν τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας,
καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκεν ὀνόματι μόνον εἰς τὸν Σουλτάνον,
διότι τὴν ἀρχὴν κυρίως εἶχον οἱ Μ α μ ε λ ο ὕ κ ο ι μπέηδες,
οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελούκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων συνε-
κέντρωσεν εἰς Τουλὸν ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 χιλ. καὶ ἔλαβε
μαζὶ τοὺς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον δια-
κρίθῃ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σο-
φοὺς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανὰς καὶ
ὀλόκληρον ὑλικόν, ὅπως διανοίξῃ τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. **1798**

Τὸ μυστικὸν ἐκρατήθη ἀρκετὰ καλά, καθόσον ὁ Ναπολέων
διέδιδεν ὅτι ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Διὰ
τοῦτο ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου, ὁ περι-

φημος **Νέλσων** (Nelson), απέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἄφησεν αὐτὸν νὰ πλεύσῃ ἀκωλύτως εἰς Αἴγυπτον.

Καθ' ὁδὸν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὸν ὀχυρώτατον λιμένα τῆς Μάλτας καὶ ἀπέκτησεν οὕτω ἰσχυρὰν ναυτικὴν βάσιν. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξει ἀπὸ τὴν Ρόδον ὁ σουλτάνος Σουλεῦμάν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη ἀκωλύτως εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ καὶ κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Καίρου. Ἡ ἀντίστασις τῶν Μαμελούκων ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς κλιματικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχον προβλέψει. Οἱ στρατιῶται ὀδεύοντες διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον ἐνδεδυμένοι τὰς βαρεῖας χειμερινὰς στολὰς κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ μερικοὶ ἠυτοκτόνησαν.

Οἱ Μαμελοῦκοι ἱππεῖς ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν πρὸς τὸ Κάϊρον ὁδόν, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροι κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων, ὅπως ὠνόμασεν ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ὁ Ναπολέων, τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθέρωσε 2 χιλ. Μαμελοῦκους, ἐνῶ μόνον 30 γάλλοι ἐφονεύθησαν. Οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἐφθασεν ὁ Νέλσων, ἀφοῦ εἶχεν ἀναζητήσει εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον τοὺς Γάλλους, καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἐρημον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην. Ἀλλ' ἀπέτυχε πρὸςβαλὼν τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἀκράς. Ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποββάσει ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀβουκίρ.

Ἡ θέσις ὅμως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὴν δυσχερεῆ αὐτὴν στιγμὴν ὁ Ναπολέων προσεκλήθη κρυφίως ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ὅπως συμβαίνει συνήθως εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἰσχυρῶν πολιτικῶν κλονισμῶν, ἀπὸ τὴν πάλιν τῶν δύο ἀντιθέτων φατριῶν προήλθεν ἡ στρατιωτικὴ δεσποτεία.

Ὁ στρατηγὸς Ναπολέων ἀναγορευθεὶς ὕπατος καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐχρησιμοποίησε τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν πολεμικὴν ὁρμὴν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, διὰ νὰ δεσπότησῃ εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Ναπολέων συτέτριψε τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῶν μεγάλων κρατῶν καὶ ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ἤγε καὶ ἔφερε τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης.

Ὁ κίνδυνος τῆς νέας αὐτοκρατορίας ἀπεσοβήθη διὰ τῆς τελικῆς ἥττης τοῦ Ναπολέοντος, ἀλλὰ ἡ διεύλευσίς του ἐπλήρωσε τὴν Εὐρώπην πολέμων καὶ ἀναστατώσεων, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν βαθεῖαν μεταβολήν.

Ι. ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

ΥΠΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμόν δύο πολιτικῶν φατριῶν νὰ προκύψῃ στρατιωτικὴ δεσποτεία. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμόν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου ἐγεννήθη ἡ τυραννίς. Ἐπίσης εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν πάλιν τῶν πατρικίων καὶ πληβείων προέκυψεν ἡ καισαρικὴ ἀρχή.

Ὅμοιως εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοὺς κλονισμοὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγεννήθη ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τρομοκρατίας ἐξεδηλώθη ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐνισχύεται διαρκῶς κατὰ τὴν χαλαρὰν διοίκησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ λαὸς ἤρchiσε ν' ἀνησυχῇ, διότι ἔβλεπε νὰ κινδυνεύουν τὰ ἀποκτήματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπεστήριξε τότε ἓνα νικηφόρον στρατηγόν, τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε δι' αὐτὸν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσει μὲ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ναπολέων ἀνηγορεύθη Ὑπατος καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων

καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 15 περίπου ἔτη. Τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Γάλλοι ὀνομάζουσιν Ὑπατεία καὶ Αὐτοκρατορίαν.

Ἐπιστρέψας ὁ Ναπολέων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εὗρε γενικὴν δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Ἀνέτρεψεν αὐτὸ εὐκόλως διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 18 Brumaire (Νοέμβριος 1799) καὶ προέβη εἰς σύνταξιν τοῦ συντάγματος. Κατὰ τὸ νέον σύνταγμα ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων ὡς **πρῶτος ὑπάτος** (Premier consul) ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπάτων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψήφον. Ὁ πρῶτος ὑπάτος ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς διεχειρίζετο τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπίσης αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας (Senat), ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ 80 μέλη, καὶ ἐξέλεγε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου, τὸν ὅποιον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Ὁ Ναπολέων διορίζων εἰς τὴν Γερουσίαν πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰσόβια καὶ πλουσίως ἀμειβόμενα, εἶχεν αὐτὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην καὶ τοιούτῳ ἔξουσίαζε τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοὺς δημοκρατικούς καθὼς καὶ πρὸς τοὺς νομιμόφρονας βασιλικούς, τοὺς ὁπαδοὺς δηλαδὴ τῶν Βουρβόνων. Κατίσχυσε καὶ τῶν δύο. Τὸ 1800 μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὰς νίκας του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπατάτου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐγέννησεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν στρατόν, ἔπαυσεν ἡ ἔστειλεν εἰς ὑπερποντίους ἐξουσίας τοὺς δημοκρατικούς στρατηγούς. Τέλος ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν συνωμοσίαν τῶν βασιλοφρόνων, ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γαλλῶν καὶ τὴν 2 Δεκεμβρίου τοῦ 1804 ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Μετὰ ἓν ἔτος ἐστέφθη **1804** κληρονομικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσηφίνας Εὐγένιον Μπωναρτί.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος εἶχεν ἄρκετὰ στερεὸν κοινωνικὸν στήριγμα, διότι διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν, ἦτο ἡ προσωπόποιήσις τῆς Δημοκρατίας,

ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτεψε τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἀνωτέρα τάξις πάλιν ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἥ ὁποία ἀπέτρεπε τὰς αἰφνιδίας ἀνατροπὰς.

Ο ΝΑΠΟΛΕΩΝ (1769-1821)

Ὁ Ναπολέων εἶναι ἀπὸ τὰ περίεργα δημιουργήματα τῶν ταραχών

Ὁ Ναπολέων τὸ 1798, ἐτῶν 28

Ἐξάαιρετος σπουδὴ τοῦ μεγάλου ζωγράφου David (1748-1798). Εἶναι ὁ νεαρὸς στρατηλάτης τῶν ἰταλικῶν πολέμων. Ὁ καλλιτέχνης ἐσχόπευε νὰ παραστήσῃ τὸν Ναπολέοντα κρατοῦντα εἰς τὴν ἀριστερὰν τὴν συνθήκην τοῦ Καρποφόρμιο καὶ περιστοιχιζόμενον ἀπὸ τὸ ἐπιτελεῖον του. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς μίαν φορὰν ἦλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου καὶ παρέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας. Εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ διάστημα ὁ καλλιτέχνης ἐσχέδιασε τὸ ἀξιόλογον αὐτὸ σκίτσο.

δὸν καιρῶν. Ἐγεννήθη τὸ 1769 ἐν Ἀγιατσίῳ (Ajaccio) τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Bonaparte). Ἐσπούδασεν εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς τῆς Βοριέννης καὶ τῶν Παρισίων χωρὶς νὰ διακριθῇ ἰδιαίτερώς ὡς μαθητῆς. Τὸ ὕψος του ἦτο ἐκφραστικόν καὶ εἰς τὰς προκηρύξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατὸν ἔφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀντοχὴ του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπεριόριστον καὶ διορατικότητα οὕτω μεγάλην. Ἡ εὐκίνησία τοῦ πνεύματός του ἦτο ἀπαράμιλλος. Εἶχε τὸ χάρισμα ν' ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμβάνῃ καθαρὰν εἰκόνα τοῦ ὅλου. Ἡ αὐτοπεποίθησις καὶ ἡ δύναμις τῆς βουλήσεώς του εἶχον κατὰ τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν εἶχον ὄρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος. ὑπηγόρευε συγχρόνως εἰς πολλοὺς γραμματεῖς τὰ ἔγγραφα ὅλων τῶν ὑπουργείων. Ἦορζετο πολὺ λάκως εἰς τρίωρον ὕπνον.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ὁ Ναπολέων ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ὡς στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ διαταγαὶ του ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦνται χωρὶς συζήτησιν. Οἱ πολῖται ἐτέθησαν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπατείας του ἔπαυσε 13 ἐφημερίδας καὶ εἰς τὸ ἕξῃς ἔπαυε καὶ δώριζε τοὺς διευθυντὰς τῶν ἐφημερίδων ὡς νὰ ἦσαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Εἶχε φυλακὰς ὁμοίας μὲ τὴν Βασιτίλλην, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέκλειε τοὺς ὑπόπτους.

Ὁ Ναπολέων ἐδημιούργησεν αὐλήν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Αἱ κυρίαὶ ἐδιδάχθησαν νὰ ὑποκλίνωνται ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν αὐλήν τῶν Βουρβόνων. Οἱ παλαιοὶ τίτλοι ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὠνομάσθησαν αὐτοκράτορες καὶ πρίγκιπες. Μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας ἐδημιούργησε βεζώνους, κόμητας, δοῦκας, ἱππότεας, δηλαδή τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς νέας αὐτοκρατορίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδεν ἐπιδόματα καὶ ἐχάριζεν εἰσοδήματα. Ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν **Δεγεῶνα τῆς τιμῆς**, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλάμβανον ἐπιδόματα. Διότι ὁ Ναπολέων διέβλεπεν ὅτι ἡ κληρονομικὴ βασιλεία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῇ χωρὶς κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν. Διοικηταί, ὑποδιοικηταί, δήμαρχοι τῶν ἐπαρχιῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, οὕτω δὲ

ἐξηφανίσθη ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἐδημιουργήθη αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ἐν τούτοις ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ ἦτο εὐχαριστημένη, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν γαλήνην καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπονομή τοῦ δικαίου.

Ὁ Ναπολέων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὅπως ἔπραξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἀλλὰ δὲν ἠγάπα τοὺς ἀνεξαρτήτους συγγραφεῖς. Ἐξώρισε τοὺς δύο ἀρίστους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του, τὸν Σ α τ ω β ρ ι ἄ ν καὶ τὴν κυρίαν Σ τ ἄ ε λ, ἐνῶ ἐπροστάτενε δευτερευούσης ἀξίας λογοτέχνας. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ν α π ο λ ε ὄ ν τ ε ι ο ς κ ῶ δ ι ξ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψεων στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰσήχθη εἰς πολλὰς χώρας.

II. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στρατηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁρμαῖο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ πολυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον. Διὰ τοῦτο ἤθελε νὰ κρατῇ συγκεντρωμένας τὰς δυνάμεις του καὶ νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Ἀνεδείχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ὑπολογίξῃ καλῶς τὰ πράγματα, νὰ συλλαμβάνῃ ταχέως σχέδια καὶ νὰ ἐκτελῇ αὐτὰ μετὰ θαυμαστῆς ἐπίσης ταχύτητος. Ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκαταπόνητος εἰς τὰς πορείας καὶ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων καὶ τῆς ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφάλιζε τὴν νίκην. «Διὰ τῶν κνημῶν μας κερδίζει τὰς μάχας», ἔλεγον οἱ στρατιῶται. Οἱ στρατηγοὶ του ἠκολούθησαν τὴν τακτικὴν του, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν ἑνδοξοί, ὅπως ὁ Νέϋ, ὁ Βερναδόττε, ὁ Μασσενά κτλ. (Ney, Bernadotte, Massenat).

Ὁ Ναπολέων ἐσυστηματοποίησε τὴν γενικὴν στρατολογίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπανάστασις, καὶ κατώρθωσε νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων. Ὁ στρατὸς του ἀπὸ τοῦ 1805 ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Μεγάλη στρατιά

Grande armée). Ὑπῆρχεν ὁμως καὶ ὑλικώτερος λόγος τῆς τυφλῆς ἀφοσιώσεως τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ναπολέοντα, διότι ὁ γάλλος χωρικός ἐπίστευεν ὅτι, ἂν πέσῃ ἡ ἀρχή του, θὰ ἐπανεέλθῃ τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ θὰ ἀφαιρέσῃ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας οἱ χωρικοὶ εἶχον λάβει ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ (1798-1802)

Τὸ 1798 ἡ Γαλλία εὐρέθη πρὸ νέου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία καὶ ὁ τσάρος τῆς Ρωσσίας Παῦλος Α', ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', ὁ ὁποῖος ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γάλλοι εἶχον σημαντικὰς ἀποτυχίας. Ὁ Ἀρχιδούξ Κάρολος τῆς Αὐστρίας ἀπώθησε τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ διάσημος Ρῶσσος στρατηλάτης **Σουβάροφ** ὁδηγῶν τὸν ρωσσοαυστριακὸν στρατὸν εἶχε λαμπρὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωσσικὸς στρατὸς ἐπολέμει μετ' ἐξαιρετικοῦ φαντισμοῦ κατὰ τῶν «ἀθέων γάλλων ἐπαναστατῶν».

Ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἥλλαξεν, ὅταν ὁ Ναπολέων διέβιβασε διὰ τοῦ Ἀγίου Βερνάρδου εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐφεδρικὴν στρατιάν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει κρυφίως. Οἱ αὐστριακοὶ ἐνικήθησαν παρὰ τὸ Μαρέγκο καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Ἰταλίαν (Ἰούνιος 1800). Ἀφ' ἐτέρου ὁ στρατηγὸς **Μορώ** (Moreau) ἐκέρδισε λαμπρὰν νίκην παρὰ τὸ Μόναχον καὶ ἤνοιξε τὴν πρὸς τὴν Βιέννην ὁδόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἡ Εἰρήνη τῆς Λιούνεβιλ (Luneville, 1801) ἐπεκύρωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1802) ὑπέγραψε καὶ ἡ Ἀγγλία, ὅπου εἶχεν ἀνατραπῇ ὁ Πίττ, τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιέν (Amiens), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ

Ἡ εἰρήνη τῆς Λιούνεβιλ καὶ τῆς Ἀμιέν ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γάλλος δικτάτωρ διεσπύρθησε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἀπὸ τὰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῇ περὶ τὴν Γαλλίαν, ἄλλας προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος καὶ ἄλλας μετέβα-

λεν εἰς βασιλεία. Προσήρτησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης, ἐνῶ τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων δημοκρατίαν μετεβάπτισεν εἰς **Βασιλείον τῆς Ἰταλίας** καὶ ἐστέφθη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισε τὸν πρόγονόν του Εὐγένιον Μπωχαρναι, τὸν υἱὸν τῆς συζύγου του Ἰωσηφίνης, ἀντιβασιλέα. Σημαντικωτέρα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις πλὴν ὀλίγων εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπολέσει πέραν τοῦ Ρήνου χώρας προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, διότι δι' αὐτῶν ἐπῆλθε σημαντικὴ συγκέντρωσις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν μεταγενέστεραι συνδηκαὶ τοῦ Ναπολέοντος. Ἐνῶ τὸ 1789 ὑπῆρχον 190 κρατίδια καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, τὸ 1815 ἔμειναν μόνον 39. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων εἰργάσθη ἀσυναισθήτως διὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

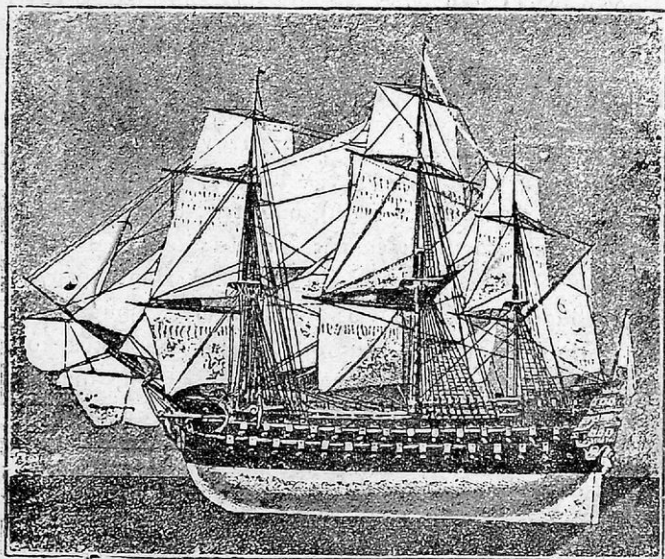
Ο ΤΡΙΤΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλία δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάιον τοῦ 1805 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Πιττ κληθεὶς πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν διεκήρυξεν ὅτι θὰ πολεμήσῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην μέγαν στρατὸν ἔχων σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀποβίβασιν εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν. Ὁ Πιττ συνήνωσε τότε τὴν Αὐστροίαν, Ρωσσίαν καὶ Σουηδίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔμεινε πάλιν οὐδέτερος.

ΟΥΛΜ-ΑΟΥΣΤΕΡΛΙΤΣ-ΤΡΑΦΑΛΓΑΡ

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν Βουλώνην, κατὰ τῆς Αὐστροίας. Διὰ ταχυτάτης πορείας προήλασε πρὸς τὸν Ἄνω Δούναβιν, ὅπου τὰ νοτιογερμανικὰ κράτη Βαυαρία, Βυρτεμβέργη καὶ Βάδη, ἐτάσσοντο πρὸς τὸ μέρος τῆς Γαλλίας. Συγγρόνως ὁ **Μπερναδόττε**

παραβιάζων τὴν οὐδετερότητα τῆς Πρωσσίας ἐβάδιζεν ἀπὸ τὸ Ἀννόβερον πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μάκ (Mack) αὐστριακὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς *Οὐλμ* (Ulm), ἀπεκόπη καὶ ἤναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, 30 χιλ ἄνδρες καὶ 53 τηλεβόλα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους. (Ὀκτώβριος 1805). Ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βιέννην.

Πλοῖον τῆς γραμμῆς τοῦ τέλους τοῦ 19' αἰῶνος

Τὸ γαλλικὸν Sans Pareil, μήκους 50 μέτρων, κατασκευασθὲν τὸ 1760 εἰς τὸ Μπρέστ καὶ ὠπλισμένον μὲ 108 τηλεβόλα.

Ἀφοῦ ἀνέπασσε καὶ ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του, προσέβαλε τοὺς αὐστρορωσσοὺς παρὰ τὸ *Ἀουστερλιτς* (Austerlitz) βορείως τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ὀνομασθεῖσα τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Β' καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α', εἶναι ὑπόδειγμα ναπολεοντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἀπώλεσαν 15 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχμαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805).

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, ὑπέστη πανώλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς στόλος ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεΐρων. Ὅταν ὁμως ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Νέλσον, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε καὶ ἠχμαλώτισεν αὐτὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο **Τραφαλγὰρ** βορείως τοῦ λιμένος τῶν Γαδεΐρων. Ὁ ναύαρχος Νέλσον ἐφονεύθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν (21 Ὀκτωβρίου 1805).

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Πρέσβουργ (25 Δεκεμβρίου 1806), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει τὴν Βενετίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ Βυρτεμβέργη ἐκηρύχθησαν βασίλεια. Συγχρόνως ὁ Ναπολέων κηρύττει ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόνους τῆς Νεαπόλεως καὶ παραδίδει τὸ βασίλειον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς βασίλειον καὶ δίδεται εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 δημιουργεῖ τὴν **Ὁμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου**, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας πλην τῆς Πρωσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ ὁμοσπονδία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του, συνάπτει μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγῇ 63 χιλιάδας στρατὸν εἰς περίπτωσιν πολέμου.

Οὕτω δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν **1806** στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (6 Αὐγ. 1806). Τοιοῦτοτρόπως ἔληξε τὸ Ἀγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους τὸ ὑφιστάμενον ἀπὸ τοῦ Ὄθωνος τοῦ Μεγάλου (962 μ.Χ.).

Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ-ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΙΑΣ (1806)

Ὁ Ναπολέων ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὰ στρατεύματά του ἐκινουῦντο ἐλευθέρως, διαχειμάζον εἰς αὐτὴν

καὶ συμπεριφερόντο ὥς κατακτηταί. Αὐτὸ ἔκαμνεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρονται κατὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη φιλοπόλεμος μερίς, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἔγινεν ἡ βασίλισσα τῆς Πρωσσίας **Λουΐζα**, καὶ δὲν ἤργησαν αἱ φιλοπόλεμοι ἐκδηλώσεις εἰς τὸ Βερολῖνον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα ν' ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατόν του. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν γηραιὸν Braunschweig, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρώτης γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας, παρὰ τὴν **Ἰέναν** (Jena) καὶ τὴν **Αουερστέδ** (Auerstedt). Ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βερολῖνον, ἐνῶ οἱ πρῶσοι στρατηγοὶ παρεδίδοντο ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ ταῦτα ἔνδοξος Μπλύχερ (Blücher) ὑποχωρήσας μέχρι **1806** Λύμπεκ (Lübeck) ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια κατέφυγεν εἰς Καίνιξμπεργ.

Βραδέως, καθὼς πάντοτε, ἐνεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι, ἀλλ' ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεσχίσθη σφοδρὰ πάλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ἀλλὰ τέλος ὑπερίσχυσε ὁ Ναπολέων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκρην τοῦ κράτους του καὶ ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἔγινεν ἡ ὀνομαστὴ συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ **Νίεμεν**, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τίλισι ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου. Ὁ Ναπολέων ἐκέρδισε τὸν Ἀλεξάνδρον διεγείρας παρ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ δύο συνεννοούμενοι ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ τσάρος ἐγκατέλειψε τὴν Πρωσσίαν, τὴν ὁποίαν διεμέλισεν ὁ Ναπολέων. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς Δ. τοῦ Ἑλβε κτήσεις, συνήνωσεν αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἑσσης, τοῦ Μπραουνσβάϊκ καὶ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἐδημιούργησε τὸ **Βασιλεῖον τῆς Βεστροφάlias**, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν Πρωσσικὴν **Πο-Θεοδωρίδου—Δαξάρου, Ἱστορία Νέων Χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936** 12

λωνίαν καὶ ἐδημιούργησε τὸ *Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας*, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξονίας. Ἡ Πρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατ. φρ. πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλ. γαλλικοῦ στρατοῦ ἔμενον εἰς τὴν χώραν συντηρούμεναι ἀπ' αὐτήν.

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολῖνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποκλείσει ἀπὸ τοῦ 1806 τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρις τῆς Ἀμβέρσης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν παραλίων καὶ ἀπηγόρευσε τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον καὶ τὴν πώλησιν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν συμμάχων τῆς. Τοῦτο ὠνομάσθη ἡ πειρωτικὸς ἀποκλεισμός (blocus continental). Ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία προσεχώρησαν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἐβλάπεν ἰδίως τὴν Γαλλίαν καὶ τὰς χώρας τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν καὶ ὑπερετιμῆθησαν τὰ εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Ἡ Πορτογαλία δὲν εἶχε δεχθῇ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν καὶ ἡ Λισσαβὼν ἀπέβη κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰσπανίας κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Λισσαβὼν με 25 χιλ. στρατοῦ καὶ ἐκήρυξεν ἑκπρωτον τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Βραζιλίαν. Συγχρόνως ὁμως ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν σύμμαχόν του Ἰσπανίαν, σκοπὸν ἔχων κυρίως νὰ φέρῃ κίνησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν χώραν, ἥ ὁποία ἐφυτοζῶει ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ ἀριστοκρατικὴν μοναρχίαν καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ προεκάλεσε μεγίστην ἀντίδρασιν, διότι αἱ μᾶζαι τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ ἦσαν συντηρητικώταται καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ

μοναχοὶ τὸν ἐφανάτιζον κατὰ τῶν Γάλλων. Ἦρχισε τότε μακρὸς καὶ ἐπίπονος ἀγὼν διὰ τοὺς Γάλλους, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισε περὶ τὰς 300 χιλ. ἀνδρας. Οἱ Ἰσπανοὶ διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα καὶ ὁδηγούμενοι ἀπὸ φανατικούς καλογήρους διεξήγον κλεφτοπόλεμον (Guerilla), ἐνῶ αἱ κινήσεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἔδυσχεραίνοντο πολὺ εἰς τὴν ὁρεινὴν, θερμὴν καὶ ἄγονον χώραν.

Μετ' ὀλίγον οἱ Ἀγγλοὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν **Ουέλλιγκτον** (Wellington) καὶ κατεσκεύασαν ὠχυρωμένον στρατόπεδον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δύο γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Ναπολέων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἀλλὰ τὰς περὶ τὴν Λισσαβῶνα ὀχυρὰς θέσεις τῶν Ἀγγλῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ διασπάρουν οἱ γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἱματηρὰς ἐπιθέσεις. Βραδύτερον ὅταν κατέρρευσεν ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος, οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Ουέλλιγκτον ἐπέρασε τὰ Πυρηναῖα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ο ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, συνεκέντρωσε τὰς ἐν Γερμανίᾳ δυνάμεις του, ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν παρὰ τὸ **Βάγκραμ** (Wagram, 5—6 Ἰουλίου).

Διὰ τῆς **Εἰρήνης τῆς Βιέννης** (Ὀκτώβριος 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ οὕτω διεκόπη ἡ ἔξοδος πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπίσης ἐγίνε γερμανικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτικῆν, διότι τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον ἀντικατέστησεν ὁ πονηρὸς **Μέτερνιχ**, τὴν λαϊκὴν ἀφύπνισιν ἢ κατασκοπεῖα καὶ ἡ ἀστυνομικὴ πίεσις.

ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΓΑΜΟΣ (1810)

Εὐρισκόμενος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης ὁ Ναπολέων διεξέυχθη τὴν Ἰωσηφίναν προφασιζόμενος ὅτι ἦτο ἄτε-

κνος καὶ τὸ 1810 συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου τοῦ Β' **Μαρίαν Λουϊζαν**, ἡ ὁποία ἦτο τότε 20 ἐτῶν. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ διάδοχος λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης (Ναπολέον Β', Aiglon).

ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τὸ 1810 ὁ Ναπολέων ἦτο κύριος ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία περιελάμβανε πλὴν τῆς Γαλλίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν γερμανικὴν παραλίαν τῆς βορείου θαλάσσης μέχρι τοῦ Λύμπεκ (Lübeck). Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατεῖχε τὸ Πεδεμόντιον, τὴν Γένουαν, τὴν Τοσκάνην καὶ τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Τέλος προσετέθησαν εἰς τὸ κράτος του αἱ ἰλλυρικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐστρίας καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι. Ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτὸν τὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὁμοσπονδία τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἡ Πρωσία, ἡ Δανία καὶ ἡ Ρωσία ἦσαν σύμμαχοί του. Ἡ δὲ Σουηδία, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ γάλλος στρατηγὸς Μπερναδόττε εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς διάδοχος τοῦ ἀτέκνου βασιλέως, διετέλει ὑπὸ γαλλικὴν ἐπιτροπὴν.

III. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Η ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ (1812)

Μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας ὑπῆρχον σοβαρὰι προστριβαί. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων ἤρχισε νὰ σχεδιάζῃ μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ κάμψῃ τὸν τσάρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἡ ἀνήσυχος φύσις του ὥθει αὐτὸν εἰς τὴν περιπετειώδη ἐκείνην ἐπιχείρησιν, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ περιβάλῃ αὐτὸν διὰ νέας αἰγλῆς.

Ὁ Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη ἐκστρατείαν. Ἀπὸ τοῦ Γουαδालκιβίρ μέχρι τοῦ Νίεμεν ἐξηπλοῦντο στρατιωτικαὶ δυνάμεις γαλλικαὶ καὶ συμμαχικαὶ ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ μεγάλη στρατιὰ ἀποτελουμένη ἀπὸ 440 χιλ. ἀνδρας καὶ διηρημένη εἰς τρία σώματα ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν 21^{ην}

Ἰουνίου ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Νίεμεν. Μέρος μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ συμμάχους, γερμανούς, ἰταλούς κτλ.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καὶ τῆς Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καὶ δάση, αἱ ὁδοὶ ἐλειναί, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκής διὰ τόσον μεγάλην στρατιάν, ἡ ὁποία ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον καταλύματα. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σουηδίας. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ παρατάξῃ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πλεόν τῶν 220 χιλ. ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσσοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπесύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χωρία καὶ ἐρήμωνον τὴν χώραν.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς καταπεποννημένος ἤδη ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἐξησθενημένος ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ὁμαδικὰς λιποταξίας ἔφθασεν εἰς Σμόλενσκ, τὸ ὁποῖον οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν μετὰ αἱματηρὰν μάχην.

Β ΜΟΣΧΑ

Ὁ τσάρος διώρισε τότε ἀρχιστράτηγον κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατεύματος τὸν **Κουτούσωφ**, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε τὴν ὑποχώρησιν καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ εἰς τὸ Β ο ρ ο δ ῖ ν ο ν. Οἱ Γάλλοι (137 χιλιάδ.) προσέβαλον τὰ χαρακώματα, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κουτούσωφ εἶχε τάξει τὸν στρατὸν του (120 χιλ.). Μετὰ πεισματώδη καὶ αἱματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἡ μεγάλη Στρατιὰ εἶχε 30 χιλ. νεκροὺς καὶ τραυματίας, οἱ Ρῶσσοι περὶ τὰς 60 χιλιάδας νεκροὺς, τραυματίας καὶ αἰχμαλώτους. Αὕτη εἶναι ἡ μάχη τῆς Μόσχας, ὅπως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (7 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊὰ διαρκέσασα τέσσαρας ἡμέρας ἀπετέφρωσε μέγα μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλ. ρῶσσοι τραυματαῖα εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὗρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωοτροφίας.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Ἡ ἐκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαχειμάρσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν, αἱ ζωοτροφίαι ἤρχισαν νὰ σπανίζουν καὶ ἰδίως δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τὸν τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφενυγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἀρχίσασα τὴν 19 Ὀκτωβρίου κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφὴν. Ὁ βαρὺς ρωσσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προῶρως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσχέραινον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμῆνος τοῦ ρωσσικοῦ ἱππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκίστην πρωίαν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἄφινον νεκροὺς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ρωσσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπέβη αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν καὶ τρίτος ρωσσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἀπὸ τὸν νότον. Τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ διὰ Βαρσοβίας καὶ Δρέσδης ἔφθασεν
1812 εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μία τῶν μεγίστων καταστροφῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τοὺς 600 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι εἰσῆλθον εἰς τὸ ρωσσικὸν ἔδαφος, 200 χιλ. ἦσαν νεκροί, τραυματῖαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλ. αἰχμάλωτοι, 50 χιλ. λιποτάκται. Ἀλλὰ καὶ ὁ ρωσσικὸς στρατὸς ἀπὸ 220 χιλ. εἶχεν ἀπομείνει μόνον 40 χιλ.

Οἱ Πρωσσοὶ καὶ Αὐστριακοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἐκστρατείαν, ἀπεστάτησαν μόλις εἶδον τὴν καταστροφὴν καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο ἤδη κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. ✕

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ—ΛΕΙΨΙΑ

Τὴν καταστροφὴν τῆς Ρωσσίας ἠκολούθησε μεγάλη κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἀ π ε λ ε υ θ ε ρ ω - τ ι κ ο ὦ ἀ γ ῶ ν ο ς ἐτέθη ἡ Πρωσσία. Ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικά χρήματα καὶ ἐφαρμόσασα τὴν καθολικὴν ὑποχρεωτικὴν θητείαν κατώρθωσε νὰ παρατάξῃ 270 χιλιάδας στρατόν. Οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὸ Βερολῖνον καὶ ἀπεσύρθησαν ἐκεῖθεν τοῦ Ὁδεοῦ. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἦτο πάντοτε ἐπίφοβος.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστροίαν καὶ τὴν Σουηδίαν. Ἡ Αὐστρία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ Μέττερνιχ, μετὰ τινὰς ἐλιγμούς προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Ναπολέων ἔδωσε πάλιν δειγματα στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Ὑπέβαλεν εἰς τελευταίαν προσπάθειαν τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐστρατολόγησε προληπτικῶς νεωτάτους στρατιώτας μέχρι τοῦ 18 ἔτους. Τοιουτοτρόπως κατήρτισε στρατόν 350 χιλ. Οἱ σύμμαχοι ἀνέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλ. διηρημένους εἰς τρεῖς στρατιάς. Μίαν ἀπ' αὐτὰς ὠδήγει ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς Μπερναδόττε, ἄλλην ὁ πρῶστος στρατηγὸς Μπλύχερ (Blücher), ὁ ὁποῖος εἶχε γίνεαι ἔνδοξος μὲ τὰς ἐπιτυχίας του κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος. Τὴν τρίτην ὁ αὐστριακὸς στρατηγὸς Σβάρτσεμπεργ (Schwarzenberg), ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Λειψίαν (16—19 Ὀκτωβρίου 1813). Ἐκεῖ 160 χιλ. Γάλλοι ἐπάλασαν κατὰ 295 χιλιάδων συμμάχων, οἱ ὅποιοι διέθετον διπλάσιον ἱππικὸν καὶ πυροβολικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἐξήντηλε τὰ πυρομαχικά του καὶ ἀφοῦ εἶδε τοὺς συμμάχους του Σάξονας καὶ Βυρτεμβεργίους νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἐχθρόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγάλη μ α χ η

τῆς Λειψίας, τὴν ὁποίαν οἱ Γερμανοὶ ὠνόμασαν μάχην τῶν ἐθνῶν (Völkerschlacht).

Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ πέραν τοῦ Ρήνου, ἡ Γερμανία μέχρι τοῦ Ρήνου ἦτο ἐλευθέρα, οἱ γερμανοὶ ἠγεμόνες ἀπεστάτησαν, ἡ Ὁμοσπονδία τοῦ Ρήνου διελύθη.

ΕΙΣΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ

Τὴν νύκτα τῆς 1 τοῦ νέου ἔτους 1814 ὁ Μπλύχερ διέβη τὸν Ρήνον καὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθον οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐκ διαφόρων σημείων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ναπολέοντος νὰ δημιουργήσῃ νέον στρατὸν ἔφερε πενιχρὰ ἀποτελέσματα, διότι αἱ ὑπηρεσίαι δὲν ὑπῆκουν καὶ οἱ νέοι δὲν ὑπετάσσοντο. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν στενωτέρον περισφιγγόμενος ἐπάλαισεν ὥς λέων μανιώδης καὶ διέπραξε κατορθώματα οὐδενὸς τῶν προγενεστέρων ὑποδεέστερα, ἀλλὰ κατώρθωσε μόνον νὰ βραδύνη τὸ μοιραῖον. Τὴν 31 Μαρτίου οἱ σύμμαχοι εἰσῆλθον εἰς Παρισίους. Ὁ Ναπολέων προσεπάθησε νὰ σώσῃ τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' εἰς τὴν πρωτεύουσιν ὑπερίσχυσαν οἱ ὁπαδοὶ τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Γερουσία ἐκήρυξεν ἑκπτωτον τὸν Ναπολέοντα.

Οἱ σύμμαχοι ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' **Λουδοβίκον ΙΗ'**, ὁ ὁποῖος ὑπεσχέθη ἀμέσως ὅτι θὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα. Μετ' αὐτοῦ συνῆψαν οἱ σύμμαχοι τὴν πρώτην εἰρήνην τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792, ἀνέκτα πάλιν σχεδὸν πάσας τὰς ἀποικίας της καὶ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀφαιρέσει ἐκ διαφόρων μουσείων τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτει τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἑλγολάνδην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐκθρονισθέντες ἠγεμόνες ἐπανήρχοντο εἰς τὸν θρόνον των (παλινόρθωσις, *restauration*) καὶ ὠρίζετο νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις τῶν κρατῶν εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ κανονίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης.

Κατ' εἰσῆγησιν τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου παρεχωρήθη εἰς τὸν Ναπολέοντα ὥς ἡγεμονία ἡ νῆσος Ἑλβα καὶ ὑπεχρεώθη ἡ Γαλλία νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1814 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Βιέννην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ ὅλων τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν, πολλοὶ ἡγεμόνες, πολιτευταὶ καὶ στρατηγοί. Ἡ Βιέννη ἔλαβεν ἐορτάσιμον ὄψιν καὶ ἐδόθησαν ἀλλεπάλληλα συμπόσια, χοροὶ καὶ παραστάσεις, διότι μετὰ τὸν μακροχρόνιον καὶ βαρὺν πόλεμον οἱ ἄνθρωποι ἡσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναψυχῆς.

Μεγίστην ἐπιρροὴν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων ὁ Μέρτερνιχ. Μέλος τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας ἦτο ὁ Ἕλλην **Καποδίστριας**. Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος εἰργάσθη ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν Γαλλίαν **Ταλεϋράν** (Taleyrand), ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους προσεταιρισθεὶς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, καὶ παρ' ὀλίγον ἐξεργηγνύετο πόλεμος μετὰ τοῦ νέου συνδυασμοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ Πρωσσίας. Αἱ συνεννοήσεις δὲν εἶχον εἰσέτι καταλήξαι εἰς ὀριστικὸν συμπέρασμα, ὁπότε ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ συνασπισμὸς τῶν ὀκτὼ κρατῶν ἀνενεώθη καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκίρυσαν τὸν Ναπολέοντα ἐχθρὸν καὶ ταραξίαν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

ΒΑΤΕΡΛΟ

Ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην, ἐγνώριζεν ἐπίσης καλῶς ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ διπλωμάται συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ, ὅπως ἐπανορθώσουν τὴν ἀρχὴν του. Ἐνθαρρυνόμενος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ἀνέλαβε τὴν καπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὴν 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβιβάσθη μετὰ 1100 ἀνδρῶν εἰς Κάννας τῆς Προβιγγίας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν πανταχοῦ μὲ ἐλευφημίας «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ». Ὁ στρατηγὸς Νεύ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἔρρυεν εἰς τὸ ἐν Βελγίῳ στρατόπεδον τῶν συμμάχων. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ

τρεις μήνας· και ονομάζεται στην ιστορίαν Ἐκατόν ἡμέρας (20 Μαρτίου — 28 Ἰουνίου 1815).

Ὁ Ναπολέον περιεποιήθη τὸν γαλλικὸν λαόν, παρεχώρησε φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ μετεχειρίσθη ἐκφράσεις τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καταρτίζη στρατὸν καὶ κατώρθωσε ταχέως νὰ δημιουργήσῃ 208 χιλ. καλῶς ἡσκημένον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἰδίως οἱ ἄνδρες οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Δὲν παρέλειψεν ἐπίσης τὴν προσπάθειαν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἐχθροὺς.

Ἡ θέσις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο δυσχερεστάτη. Εἰς τὸ Βέλγιον ὑπῆρχον δύο στρατόπεδα, ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Οὐέλλιγκτον μετὰ 100 χιλ. στρατοῦ καὶ ὁ Μπλύχερ μετὰ 150 χιλ. Τὸν Ρήνον κατεῖχον 350 χιλ. Αὐστριακοὶ καὶ ὀπισθεῖν αὐτῶν ἦσαν 225 χιλ. Ρῶσσοι. Οἱ σύμμαχοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ναπολέοντα.

Ὁ Ναπολέον διὰ νὰ προλάβῃ τὴν περαιτέρω συγκέντρωσιν τοῦ ἐχθροῦ, προήλασε μὲ 120 χιλ. ἐκλεκτὸν στρατὸν πρὸς τὸ Βέλγιον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ μὲ ἰσχυρὸν κτύπημα τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐέλλιγκτον καὶ τοῦ Μπλύχερ. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἐδέχθησαν οἱ Πρῶσσοι. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Γάλλοι διέσπασαν τὸ κέντρον των καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπλύχερ ἔπεν ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἀμέσως κατόπιν προσέβαλε τοὺς Ἀγγλοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀχυρωθῇ παρὰ τὸ ὄρος Σαιν Ζάν (Saint-Jean) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Βουξέλλας ἐλπίζων ὅτι θὰ συντρίψῃ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς (74 χιλ. Γάλλοι καὶ 246 τηλβόλα κατὰ 60 χιλ. Ἀγγλῶν καὶ 148 τηλεβόλων). Ἦδη εἶχον ἀρχίσει νὰ κλονίζονται αἱ τάξεις τῶν Ἀγγλῶν, ὁπότε ἐνεφανίσθησαν οἱ Πρῶσσοι τοῦ Μπλύχερ. Οἱ Γάλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἀφοῦ τὸ ἐν τρίτον ἐξ αὐτῶν, δηλαδὴ 15 χιλ. νεκροὶ ἢ τραυματαῖα ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ πρωσσικὸν ἱππικὸν κατεδίωξεν αὐτοὺς καθ' ὅλην τὴν νύκτα, οὕτως ὥστε τὰ συντρίμματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διηλθον ἐν πανικῷ τὰ βελγικὰ σύνορα καὶ μόλις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων κατώρθωσαν ν' ἀνασυνταχθῶν. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος ἐν Βατερλό καταστροφὴ (18 Ἰουνίου).

Μετὰ τὴν καταστροφὴν συνῆλθον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν αἱ δύο βουλαι ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος, ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῇ καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ναπολεὼν κατέφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ εἰς Ροσεφόρ (Rochefort) καὶ οἱ Ἀγγλοὶ τὸν μετεκόμισαν εἰς Ἀγίαν Ἐλένην, μικρὰν νῆσον κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἔζησεν ἕξ ἔτη ἀσθενὴς καὶ συντετριμμένος καὶ ἀπέθανε τὸ 1821.

Σημ. Συμφωνία

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΙΡΗΝΗ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Μετ' ὀλίγον οἱ ἐχθροὶ κατέλαβον τὸ δεύτερον τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν πανηγυρικῶς καὶ τούτους ἠκολούθησεν ὁ Λουδοβίκος ΙΗ'. Ὁ Λουδοβίκος ὑπέγραψε τὴν δευτέραν εἰρήνην τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως σύνορά της (τοῦ 1790). Οὕτω ἡ περιπέτεια τῶν ἑκατὸν ἡμερῶν ἐστοίχισεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους καὶ 700 ἑκατομμύρια πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπίσης ὑπεχρεώθησαν οἱ Γάλλοι νὰ ἐπιστρέψουν τὰ συλλεχθέντα ἔργα τέχνης.

ΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης συνεπλήρωσε τὰς ἐργασίας του καὶ ἔλαβεν ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ὥρισαν τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης. Οἱ διπλωμάται ἐργάσθησαν ὥς ἀντιπρόσωποι ἡγεμόνων καὶ ὄχι λαῶν. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος, τῆς ἰσορροπίας καὶ τῶν ἀντισταθμισμάτων καὶ διεμοίρασαν τὰς χώρας χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν τοὺς κατοίκους.

Ἡ Ρωσσία ἔλαβε μέγα μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας, συνήνωσεν αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐσχημάτισεν οὕτω τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἀνηγγορεύθη ὁ τσάρος. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας (τὸ Πόζεν, τὸ Θόρν καὶ τὸ Ντάντσιγ) καὶ τρεῖς γερμανικὰς ἐπαρχίας. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὴν Μάλ-

ταν, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, τὴν Κεϋλάνην κτλ. ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποικιακὸς ἀγὼν ἔληξεν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Αὐστρία ἐλάβανεν τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, τὴν Βενετίαν καὶ Λομβαρδίαν καὶ ἀπέκτα μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ παλαιοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Πάπας ἐπανῆλθον εἰς τὸν θρόνον των. Τὸ Βέλγιον ἠνώθη μετὰ τῆς Ὁλλανδίας εἰς ἓν κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Βασίλειον τῶν ἠνωμένων Κάτω χωρῶν* ὑπὸ τὸν βασιλέα Γουλιέλμον Α' τῆς Ὁρανίας καὶ ἡ Νορβηγία ἠνώθη μετὰ τῆς Σουηδίας.

ΙΕΡΑ ΣΥΜΜΑΧΙΑ (1815)

Τῇ εἰσηγήσει τοῦ μυστικοπαθοῦς τσάρου Ἀλεξάνδρου οἱ σύμμαχοι βασιλεῖς Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας συνῆψαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐλάβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος των κατὰ τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν χώραν των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐξήσκησεν ἀληθῆ δεσποτείαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Κατεδίωξε τοὺς φιλελευθέρους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν πολλάκις διὰ βιαίων ἐπεμβάσεων. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

Soula G. L. L. L. L. L.

classe 6' années 1931.

*pour l'enseignement
de l'histoire.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ—ΤΕΧΝΑΙ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ ΙΗ' αἰὼν εἶναι περίοδος ζωηρᾶς διανοητικῆς κινήσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτησε μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ λογικόν του καὶ πιστεύει ὅτι δύναται νὰ ρυθμίσῃ τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ κράτος κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὁρθοῦ λόγου.

Εὐγλωττοὶ διερμηνεῖς τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν εἶναι οἱ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς δὲν εἶναι καθαροὶ λογοτέχναι, σημαντικὴν λογοτεχνίαν ἀναπτύσσει ἰδίως κατὰ τὸ δευτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἡ Γερμανία.

Αἱ τέχναι ἀποβάλλουν τὸ βαρὺ καὶ ψυχρὸν μεγαλεῖον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ κλίνουν εἰς τὸ κομψὸν καὶ εὐθυμον.

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐξακολουθοῦν τὴν ἀνάπτυξίν των, ἡ χημεία λαμβάνει τὴν νεωτέραν μορφήν της καὶ διὰ τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ προετοιμάζονται αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα ἡ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχήν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς κυριαρχίας τῶν Γάλλων τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Διδερό, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλήσαμεν ἐν ἐκτάσει, δὲν εἶναι καθαροὶ λογοτέχναι, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ἡ παράδοσις τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

Κατὰ τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀξιολόγους ποιη-
 τὰς καὶ ζωγράφους ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογο-
 τεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασσικίζουσας
 γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγὼν διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ
 ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε εἰς τὴν παρά-
 δοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς
 θησαυροὺς τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης ('). Περὶ τὰ μέσα τοῦ
 αἰῶνος ἐφάνη ὁ ποῦτος δημιουργὸς ποιητῆς, ὁ **Φρειδερίκος**
Κλόπστοκ (Klopstock, 1724—1804), ὁ συγγραφεὺς τῆς *Με-*
σιὰδος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λε-
 πτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Συγχρόνως λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτουν νὰ κατανοήσουν
 βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ ἡ Γερμανία ἐφάνη
 ἐπανερχομένη εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ χουμανισμοῦ, ἡ ὁποία
 διεκόπη ἀποτόμως μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν καὶ τὸν τριακονταετῆ
 πόλεμον. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ *Ἱστορία* τῆς τέχνης
 τῆς ἀρχαιότητος τοῦ **Βίνκελμαν** (Winkelmann), ἡ
 ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργό-
 τερα ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων
 τούτων, ὁ *Λαοκρόων* τοῦ **Λέσιγγ** (Lessing, 1729—1781).
 Ὁ Λέσιγγ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασσικισμὸν ἀναφερόμενος εἰς
 τὴν γνησίαν κλασσικὴν παράδοσιν καὶ προβάλλων ὡς ὑπόδειγ-
 ματα δραματικῆς τέχνης τὸν Σαίξπηρ. Ἐνῶ ὁ Λέσιγγ ἔδιδεν
 εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ **Χέρ-**
δερ (Herder, 1744—1803) ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ
 συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν, καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ
 τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημώδη ποίησιν.

Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανι-
 κῶν γραμμάτων. Τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ
 Γερμανοὶ ὀνομάζουν περιόδον ὁ ρ μ ῆ ς καὶ δημιουργίας

1. Ἡ γερμανικὴ γλῶσσα ἐπάλαισεν ἐπὶ μακρὸν μετὰ τὴν λατινικὴν,
 ἡ ὁποία παρέμεινεν ἡ γλῶσσα τῶν πανεπιστημίων. Ὁ Λάϊβνιτς περὶ
 τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἔγραψε τὸ κύριον ἔργον του εἰς τὴν γαλλι-
 κήν, ὅπως πολὺ βραδύτερον ἀκόμη ὁ Φρειδερίκος ὁ Μέγας. Τὸ 1567
 ὁ Θωμάσιος ἐπιχειρήσας νὰ διδάξῃ γερμανιστὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον
 τῆς Λειψίας ἀπεδοκιμάσθη.

(Sturm und Drang), διότι παρήχθησαν πλήθος μεγάλων έργων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐξεδηλώθη ἡ μεγάλη ποιητικὴ ιδιοφυΐα τοῦ **Γκαΐτε** (Goethe, 1749—1832). Τὸ πρῶτον ἀξιό-

λογον ἔργον τοῦ ἦτο τὸ μυθιστόρημα **Βέρθερ**, εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται ἡ διάθεσις ἢ κατέχουσα τότε τὰς νεαρὰς ψυχάς. Ὁ υπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρως τοῦ μυθιστορήματος δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἄφθονον αἰσθηματολογίαν τοῦ εἰς τὴν ἑξοχὴν καὶ τέλος θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου. Τὸ ἔργον συντεταγμένον ὑπὸ μορ-

Ὁ Γκαΐτε

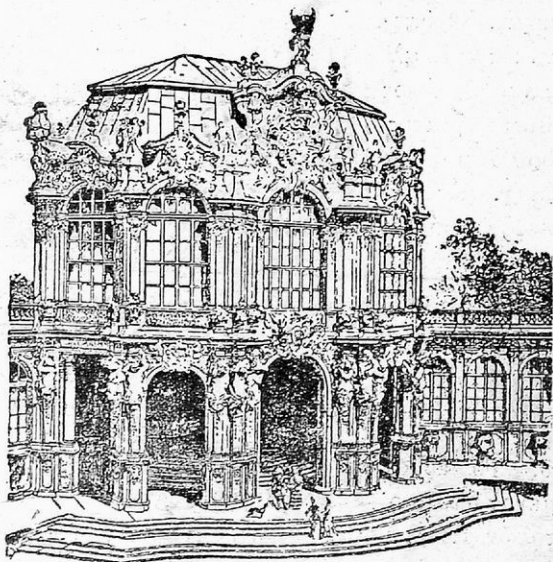
φήν ἐπιστολῶν εἰς γλῶσσαν ἀπλὴν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολήν, ἀπέκτησε πολλοὺς ἀπομιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (*mal du siècle*).

Ὁ Γκαΐτε ἀνεπτύχθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς μέγαν καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν παράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαίωνα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, τὴν ὁποίαν ἠγάπησεν ὑπερβολικᾶ.

Ἡ μεγάλη δημιουργία τοῦ εἶναι ὁ **Φάουστ** (Faust). Ὡς τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει μορφήν δράματος χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηνικοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δι' ὅλου τοῦ βίου ἐκοπίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπαθῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μετα-

μελείας διὰ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον κατηγάλωσε τὴν νεότητά, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ὁ Γκαίτε συνεδέσθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδερίκου **Σίλλερ** (Schiller, 1759—1805), τοῦ ὁποῖου τὰ νεανικά δράματα (Οἱ Λησταί, Φιέσκο, Δὸν Κάρολος) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ὁ Σίλλερ δὲν εἶχε τὴν εὐρείαν διάνοιαν

Τὸ Zwinger τῆς Δρέσδης, ρυθμὸς ροκοκὸ

Περίπτερον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Δρέσδης, τὸ λεγόμενον Zwinger. Κέντρον τοῦ γερμανικοῦ ροκοκὸ εἶναι ἡ Δρέσδη, ἡ πρωτεύουσα τῶν ἐκλεκτόρων τῆς Σαξονίας, οἱ ὅποιοι (Αὐγουστος Β' καὶ Γ') ἀνέπτυξαν λαμπρὸν αὐλικὸν βίον κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 18^{ου} αἰῶνος καὶ κατεσκεύασαν ἀξιόλογα ἔργα τέχνης.

τοῦ Γκαίτε καὶ ἡ εὐπαθὴς ὑγεία ἐσυντόμευσε τὸν βίον του. Ἄλλ' ὁ σχετικῶς βραχὺς βίος του ὑπῆρξε διαρκὲς δημιουργία. Ὁ Βαλενστάιν, ἡ Μαρία Στούαρτ, ὁ Γουλιέλμος Τέλλ, εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρίστα δραματικὰ δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

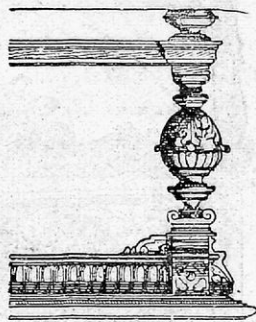
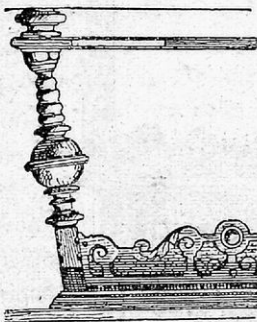
ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ἔγινε σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἥθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῇ κατὰ

τύπους τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ τὰ καλύ-
τερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ἐκκλησίαι, ἐνθυμίζουσιν κατὰ
τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα Λουδοβί-
κου ΙΔ'.

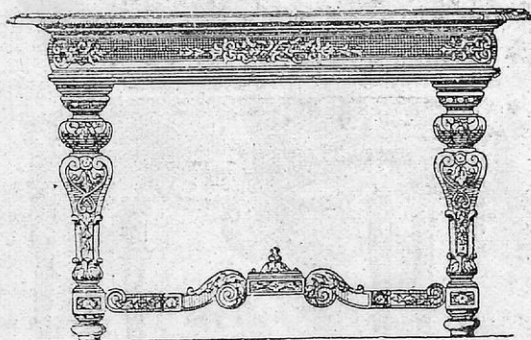
Ἐν
τούτους ἡ με-
ταβολὴ εἶναι
αἰσθητή. Τὰ
οἰκοδομήματα
δὲν ἔχουσιν οὔτε
τὸ μέγεθος οὔ-
τε τὸν βαρὺν
καὶ ψυχρὸν ὄγ-
κον τοῦ Μπα-
ρόκ. Οἱ καλλι-
τέχναι ἀπο-
φεύγουν συ-

Τράπεζα Ἀναγεννήσεως

Αἱ τέσσαρες τράπεζαι, τὰς ὁποίας παρατήτομεν
δίδουσιν ἔννοιαν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐπιλοποιίας.

στηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτι-
μοῦν τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορούθιμους γραμμάς. Τὰ ἀετώματα
κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦν τὰ αὐθαίρετα σχέδια καὶ ἡ δια-
κόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὀστράκων. Γενι-

Τράπεζα Μπαρόκ

νικῶς ἐπιδιώ-
κουν τὸ ἐλα-
φρόν, τὸ κομ-
ψὸν καὶ εὐθυ-
μον. Σημαντι-
κότερα εἶναι
ἡ μεταβολὴ εἰς
τὴν ἐσωτερι-
κὴν διαρούθ-
μισιν καὶ τὴν
ἐπίπλωσιν. Τὰ
δωμάτια γίνον-

ται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαίτερα, ἀπόκρυφα διαμερί-
σματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ
ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρεῖται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν δια-
κόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουν τὸ κομψὸν καὶ συγχρό-
θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ. Θ' 1936 13

νως ἀναπαντικόν. Τὰ ἐπιπλα γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαν-
τικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦν τὸ ἀπαλόν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον

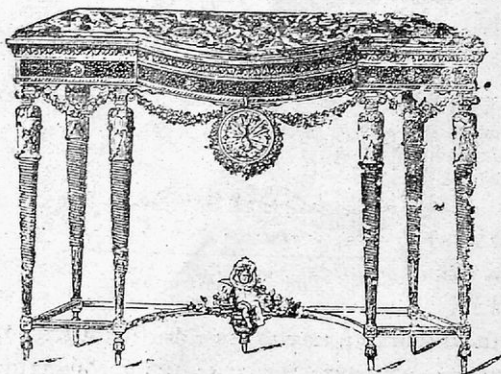

Τράπεζα Ροκοκὸ

ἡσυχάζει τὰς αἰσθή-
σεις. Τὴν τεχνοτρο-
πίαν ταύτην ὠνόμα-
σαν *Ροκοκὸ* (Rococo,
ἀπὸ τὸ rocaille=ὀ-
στρακον). Τὸ Ροκο-
κὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν
χρόνων τῆς ἀντιβα-
σιλείας καὶ τοῦ Λου-
δοβίκου ΙΕ', ἀλλ'
εἰσῆχθη εἰς διάφορα
μέρη τῆς Εὐρώπης,
ὅπου γάλλοι τεχνί-
ται πολλάκις κατε-
σκεύασαν ὅμοια ἔρ-
γα. Ἀξιόλογα εἶναι
τὰ οἰκοδομήματα, τὰ
ὅποια κατεσκεύασαν

πολλοὶ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, ιδίως οἱ τῆς Σαξονίας
εἰς τὴν Δρέσδην.

Ὅμοια τεχνο-
τροπία ἐπικρατεῖ
καὶ εἰς τὴν ζωγρα-
φικὴν, τῆς ὁποίας
τὰ προϊόντα δὲν
ὁμιλοῦν εἰς τὴν
φαντασίαν ἢ τὴν
διάνοιαν, ἀλλ' ἔ-
χουν προορισμὸν
νὰ τέρψουν τοὺς
ὀφθαλμούς. Πολ-
λάκις ὅμως εἶναι
πλήρη κινήσεως καὶ

Τράπεζα Λουδοβίκου ΙΕ'

ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώτατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου
αὐτῆς *Βαττώ* (Watteau, (1684—1721) ἐζωγράφισε σκηνὰς

του ἄγροτικοῦ βίου καὶ ἐορτᾶς ποιμένων, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενοι εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὄνομαστότερα ἔργα : Πιλοῦς εἰς Κύνθηρα, Γεῦμα ἐν ὑπαίθρῳ κτλ.).

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς φύσεως καὶ περιγραφὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (ρεαλισμός). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας ἀγγλικῆς ζωγραφικῆς **Χόγκαρτ** (Hogarth, 1697—1764) ὁλλανδικῆς καταγωγῆς, παρέστησε τὸν βίον τῶν ἀκαταστάτων καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀμελείας καὶ ἀσωτίας καὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς γελοιογραφίας ("Ἔργα : Ἱστορία ὑπηρετρίας, Ἱστορία ἀσώτου, Ὀγάρμος κατὰ τὸν συρμόν). Οἱ δὲ δύο μεγάλοι ἄγγλοι ζωγράφοι τοῦ αἰῶνος ὁ **Ρέϊνολδς** (Reynolds, 1723—1792) καὶ ὁ **Γκέϊνσμπρ** (Gainsborough, 1727—1787) ἦσαν ἑξοχοὶ προσωπογράφοι καὶ ζωγράφοι τοπίων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Βαττώ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔχομεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν κλασσικὸν πρότυπον ρυθμόν. Εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἀλλαχοῦ κτίζουν ναοὺς καὶ μέγαρα με ἀρχαῖζοντα ρυθμόν. Ὁ Ναπολέων ἰδρύει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς ἀψίδας καὶ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες του κατασκευάζουν Στοὰς καὶ Προπύλαια ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἡ διακόσμησις καὶ τὰ ἐπιπλα γίνονται ἀπλούστερα καὶ εὐθυγεγμότερα (ρυθμός empire). Οἱ γλύπται φρονοῦν ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη εἶναι τὸ ἡρώικόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομψὴ καὶ περίτεχνος γλυπτικὴ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ἐκτιμᾶται πλέον καὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὥραϊον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγάλης φήμης, ὁ ἰταλὸς **Κανόβα** (Canova, 1757—1822) καὶ ὁ δανὸς **Τορβάλδσεν** (Thorwaldsen, 1770—1844), οἱ ὁποῖοι ἔζησαν καὶ ἐργάσθησαν εἰς τὴν Πρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρεϊαν καὶ παρήγαγον μέγα

πλήθος ἔργων ἀπομιμούμενοι τὴν κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων. Ὅμοιαι τάσεις ἐπικρατοῦν καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ παραμελεῖται ἡ πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς τέχνη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ ἡγέτης τῆς κλασσικιζούσης ζωγραφικῆς, ὁ γάλλος *Δαυῖδ* (David, 1748—1825), ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφικὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἁρμονίαν τῆς μουσικῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ δεσπόζει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (ἔργα : Ὁ ρ-
κοῦς τῶν Ὁρατίων, Λεωνίδα, εἰς τὰς Θερ-
μοπύλας, αἱ Σαβίναι). Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τῶν χρόνων τούτων εἶναι οἱ μαθηταὶ του.

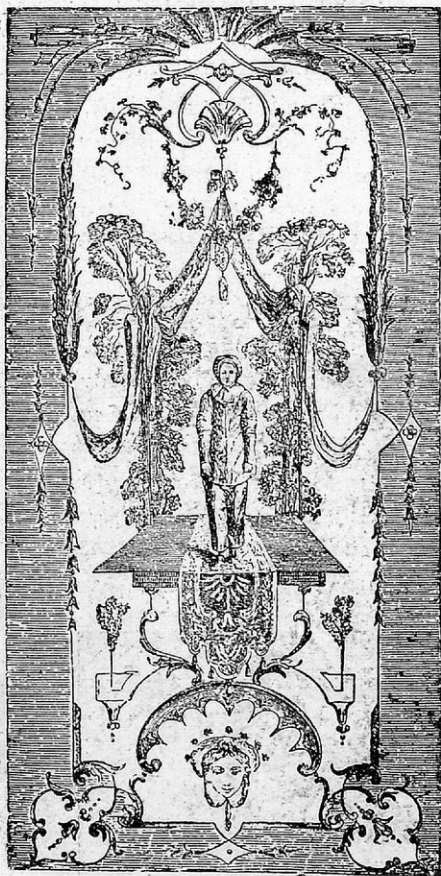
Βαττώ.—Σκηνὴ ἐν ὑπαίθρῳ

ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν ΙΗ'. Αἱ συνθῆκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλλαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί, ἀλλ' ἐρασιτέχται καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστήμας, ὅπως π.χ. οἱ

Λαβραζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτὴς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὅμως ὑποστηρίζουν προθυμότερον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρύνουν ἀκαδημία· καὶ διοργανώνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφούς, ἰδίως μαθητικούς, τῶν ὁποίων ὁ διασημότερος **Λαπλὰς** (Laplace, 1749-1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν πρόοδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσική. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ θερμόμετρον με ὑδράργυρον (Réaumur 1730, Celsius 1742). Οἱ ἀδελφοὶ **Μονγκολφιέρ** (Montgolfier) κατασκευάζουν τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ σκῶτος **Ὠάτ** (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ιδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος

Βατιώ.—Ξυλοσφραγιζή

Παπίνος (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστᾷ αὐτὴν παραγωγικὴν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια (1778). Βραδύτερον ἔγινε προσπάθεια νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν ἢ πλοίων. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῆς κυβερ-

νήσεως καθυστερεῖ τὴν ἐφεύρεσιν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρεi εἰς διαφόρους παρατηρήσεις καὶ εἰς ἀνακάλυψιν τοῦ ἁ λ ε ξ ι κ ε ρ α ὕ ν ο υ ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ **Φραγκλίνου**, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ **Λαβοαζιέ** (Lavoisier. 1743-1794), ὁ ὁποῖος ὁρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώνει ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βάρος, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάνθαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ο Ἄλβουαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ αἵματος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καύσιν. Ἐπίσης κατώρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξῃ τὰ συστατικὰ τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειώνουν ἐπίσης μεγάλας προόδους. Ὁ σουηδὸς **Λινναῖος** (Linneé, 1707—1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασίλειον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενικῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην μεγάλου φυσιολογικοῦ ἀπέκτησε καὶ ὁ γάλλος **Μπυφφὸν** (Buffon, 1709—1788), τοῦ ὁποῖου τὰ συγγράμματα πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας εἶναι ἐξαιρετὰ λογοτεχνήματα.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Σημαντικὴ εἶναι ἰδίως ἡ μεταβολὴ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς δο-

ξασίας. Οἱ σοφοὶ τοῦ ΙΖ' αἰ-
ῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spi-
noza, ὁ Leibniz, ἐδέχοντο
ἀκόμη ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέ-
ρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώ-
σεις, τὰς λεγομένας ἐ μ φ ὕ
τ ο υ ς ἐ ν ν ο ί α ς, ὅπως
εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, τοῦ
ἀγαθοῦ, τῆς οὐσίας τοῦ τε-
λείου κλπ., καὶ ὅτι ἀναλύον-
τες αὐτὰς δυνάμεθα νὰ σχη-
ματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν
περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς
προελεύσεως τοῦ κόσμου.

Ράινολδς.—Ἡλικία τῆς ἀθωότητος περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ

ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας. Γενικῶς οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδέχοντο ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι τὸ πνεῦμα.

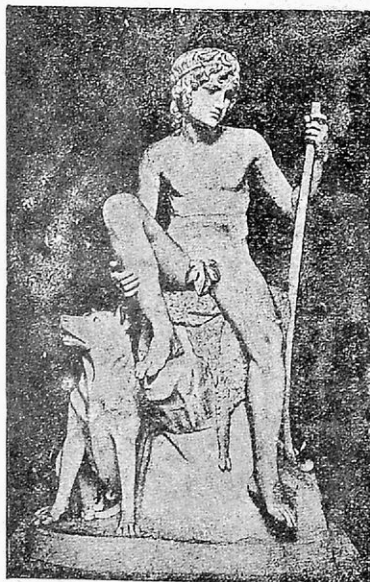
Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἔγινε ζωηρὰ ἀντίδροσιν τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος *Τζὼν Λόκ* (John Locke, 1632—1704), τοῦ ὁποίου ἐγνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ἰδέας, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. "Εμφυτοὶ ἔννοιαι δὲν ὑπάρχουν, ἀντιθέτως ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφηρημέναι ἔννοιαι, πηγὴν ἔχουν τὰ

Χόγκαρτ.—Εὐθυμία

αἰσθήματα καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν εἰς τὴν νόησιν. "Οθεν ἡ περίφημος ἀρχὴ ὅ ὅ δ' ἐν ἐν τῇ νοήσῃ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσῃ. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἑξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτὴ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι αἱ γνώσεις μας προέ-

χονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος ὅτι ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιουτοτρόπως ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὕλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Ὁ Κάντ

Τορβάλδσεν.—Ὁ μικρὸς ποιμὴν

Κλασσιζίζουσα τέχνη, κεφαλὴ Γανυμήδου. Ὁ κύων εἶναι ἀπομίμησις ἀρχαίου μολοσσοῦ εὐρισχομένου ἐν Βατιζανῷ.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤργησε νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς *Ἐμμανουήλ Κάντ* (Kant, 1724—1804), ἀπὸ τοὺς δυνουστάτους φιλοσόφους, ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Οἱ πρὸ αὐτοῦ φιλόσοφοι εἶχον περιπέσει εἰς βασικὸν σφάλμα, διότι ἐπίστευσαν ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἱκανὸν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας, τὴν προέλευσιν τοῦ κόσμου, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς. Πρέπει κατὰ τὸν Κάντ νὰ ἀντιστρέψωμεν τὸ πρόβλημα, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδὴ

ἂν τὸ λογικὸν μᾶς εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτιά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει λοιπὸν νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ὀνομάζεται κριτικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κύριον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθικὴ. Ὁ ἴδιος ἐδίδασκε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

Ὁ Κάντ ἔδωκε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ ἐξηλθεν ὁλόκληρος γένεα φιλοσόφων, τῶν ὁποίων οἱ σημαντικότεροι εἶναι ὁ **Φίχτε** (Fichte, 1762—1814), ὁ **Σέλλινγκ** (Schelling, 1775—1854) καὶ ὁ **Χέγκελ** (Hegel, 1770—1831).

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΜΕΓΑΛΗ ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΥΣΑ ΚΑΤΑΠΤΩΣΙΣ ΑΥΤΟΥ

Ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τῶν Τούρκων ἐξηκολούθησε κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα.

Ὁ Μωάμεθ Β' συνεπλήρωσε σχεδὸν τὴν κατάκτησιν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ ὀνομαστοὶ σουλτάνοι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος Σελὶμ Α', Σουλεϊμάν Β', Σελὶμ Β', ἐξέτειναν τὸ κράτος μέχρι τῆς Βιέννης καὶ τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ ἐκυριόρχησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θάλασσαν καταλαβόντες σχεδὸν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς νήσους.

Ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Τούρκων ἀνεκόπη, μόλις ἦλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ὁ περὶ τὸν 1453 στρατὸς τῶν συνετρίβη πρὸ τῆς Βιέννης, ἐνῶ ὁ στόλος κατεστράφη εἰς Ναύπακτον. Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ παρακμὴ καὶ κατάρρευσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΜΩΑΜΕΘ Β'

Ὁ Μωάμεθ Β' (1451—1481) ἀφ' οὗ ἐκυρίευσεν τὸ 1453 τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐνεφανίσθη ὡς θεία μάλιστα τῶν δυναστειῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον σχεδὸν ὅλη ἡ ἑλληνικὴ χώρα ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς.

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Θωμάς Παλαιολόγος ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον. Ἡ, ὁ ὁποῖος ὠνευρεῖτο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Συγχρόνως κατελήφθησαν τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοῦς Ἑνετοῦς οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοῦς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοῦς Τοῦρκους ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Οἱ Ἑνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἐνῶ ἡ Ρόδος κατεῖχeto ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου.

Πρὸς δυσμᾶς ὁ Μωάμεθ προσέβαλεν τὸ 1456 τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας **Ἰωάννου Οὐνιάδου** ἡ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ γαιοκτῆμονες τῆς Σερβίας, οἱ βογιάροι, ὁρμόδοξοι τὸ θρησκευμα, ἐπροτίμησαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ἡ Σερβία ἔγινε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ 1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἑρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περίφημος **Σκενδέμπεης** κατεφρόνει τὴν ἰσχὺν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρον ἤδη, ἡ χώρα περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ σουλτάνου.

Οἱ Τοῦρκοι ἀπέβαινον ἤδη κίνδυνος διὰ τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἰσέδυσεν εἰς τὴν ἐνετικὴν ἐπαρχίαν τοῦ Φριούλ, κατέλαβε τὴν γέφυραν τῆς Γκορίτσας ἐπὶ τοῦ Ἰζόντζο καὶ τὸ τουρκικὸν ἱππικὸν ἐπέδραμε τὴν ἐνετικὴν πεδιάδα. Τὸ 1480 ὁ τουρκικὸς στόλος κατέλαβεν αἰφνιστικῶς τὸ Ὄτράντο, ἐφόρνευσε τὸν διοικητὴν καὶ ἀπῆγαγε 12 χιλ. αἰχμαλώτους.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΟΣ

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Διὰ τοῦτο οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες, ὁ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ',

εις τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχύς τῶν ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο σουλτάνων Σελίμ Α' καὶ Σουλεϊμάν Β'.

Ὁ *Σελίμ Α'* (1512—1520) ἦτο ἄγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέ-
ρους συγγενεῖς του.

Πρῶτος μεταξὺ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξισλαμίσῃ τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος διέτρεξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψεν ἡ ἐπιτήδειος πολιτικὴ τοῦ πατριαρχείου.

Ὁ Σελὶμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώ-
ρας ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἱππεῖς, οἱ καλούμενοι Μα-
μελοῦκοι (δουλοὶ), τοὺς ὁποίους οἱ Καλίφαι τῆς Βαγδάτης
εἶχον προσλάβει ὥς μισθοφόρους κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.
Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύ-
πτου καὶ ἐξουσίαζε τὴν Συρίαν. Οἱ Μαμελοῦκοι ἡττήθησαν
παρὰ τὸ Χαλέπιον καὶ ὅταν ὁ Σελὶμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν
ταύτην, ὁ ἱεροκέρυξ τοῦ μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐ-
τὸν ὑπηρέτην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκ-
κας καὶ Μεδινᾶς. Οὕτω οἱ σουλτάνοι τῆς Τουρ-
κίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ *Καλίφου*, δηλαδὴ τοποτηρη-
τοῦ τοῦ Προφήτου.

Ὁ Σουλεῦμάν Β' (1520—1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε', Φραγκίσκου Α', τοῦ Λέοντος Γ' καὶ τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σφῶνται μακρὰ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν Μεγαλόπρεπῃ (Magnifique) καὶ οἱ Τούρκοι Γιάβους (ἄξιον) καὶ Κανουνι (νομοθέτην).

Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστής, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ νομοθέτης. Μόλις ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, κατέργησε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν ἱπποτῶν, οἱ ὅποιοι ἀποχωρήσαντες ὑπόσπονδοι ἐκ

τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλαταν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπεξήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεῦ μάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος Α΄ ἡττηθεὶς εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ Καρόλου Ε΄ καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ σουλτάνου. Σφύζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεῦ μάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιατικοῦ κόμπου δμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ σουλτάνος προσέβαλε τὴν Οὐγγαρίαν (1526). Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μοχατς συνετρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἱππικόν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβῖκος ἐφονεύθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατασκευάσαντες πελωρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Πέστην. Τότε οἱ οὐγγροι εὐγενεῖς ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδουκά τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον, ἐνῶ ὁ Σουλεῦ μάν ὑπεστήριξε τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Ἰωάννην Ζαπόλιαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδουξ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του κατέλαβε τὴν Πέστην, ὁ Σουλεῦ μάν παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περιεκύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσιν, τὴν ὁποίαν ὑπερῆσπιζον 16 χιλ. στρατὸς μὲ 72 τηλεβόλα. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν εὐρωπαίων. 1527

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἥνοιξεν εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ σουλτάνος διώρισε τότε ὀργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου του τὸν περίφημον πειρατὴν ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου *Χαϊρεδὶν Βαρβαρόσαν*. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἀλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειρον τὸν τρόμον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ ταῦτα ἡ κατὰ τῆς Τύνιδος ἐκστρατεία Καρόλου τοῦ Ε΄ ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Τὸ φρούριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, ὁ Χαϊρεδὶν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Τύνιδα καὶ χιλιάδες αἰχμαλώτων ἠλευθερώθησαν.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Σουλτεῦμάν **Σελίμ Β'** (1566-1574) οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν Κόκκινον ἐκδιώξαντες τοὺς Ἑνετοὺς. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπείλει ἤδη τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Τότε ὁ Πάπας Πίος Ε' ἤνωσεν εἰς ἑρὰν συμμαχίαν τὴν Ἑνετίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τοὺς ἱππότες τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου. Ναύαρχος τοῦ ἠνωμένου χριστιανικοῦ στόλου ἦτο ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίπου Β' **Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς** (Don Juan d' Austria) μόλις εἰκοσιδύο ἐτῶν, ἀλλ' ἤδη ἔνδοξος ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ χριστιανικὸς στόλος προσέβαλε κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τὸν μωαμεθανικὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ Αἰγυπτίους, Ἀλγερινοὺς καὶ Τούρκους καὶ κατὰ τὴν ἐπάκολουθήσασαν ναυμαχίαν, ἡ ὁποία εἶναι μία τῶν ἀξιολογωτάτων τῆς ἱστορίας, ὁ μωαμεθανικὸς στόλος κατεστράφη ὁλοσχερῶς. Ὁ χριστιανικὸς στόλος ἐχαιρέτησε τὸν Ἰωάννην τὸν Αὐστριακὸν ὡς θεόπεμπτον σωτῆρα. Αὕτη εἶναι ἡ ὀνομαστὴ **ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου** (Lepanto, 1571). Ἡ ἀποτυχία τῆς Βιέννης καὶ ἡ καταστροφὴ εἰς τὴν Ναύπακτον ἔθεσαν φραγμὸν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὸν 17' αἰῶνα ἤδη ἀρχίζει ἡ ἐσωτερικὴ παράλυσις.

ΑΡΧΗ ΓΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Στάσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ μηχανορραφίαι τοῦ χαρεμίου υποσκάπτουν τὴν τουρκικὴν ἰσχύν, ὥστε ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17' αἰῶνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν εὐρωπαίων διπλωματῶν διεῖδε τὸ σπέρμα τῆς παρακμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος **Μουράτ Δ'** (1623—1640) μόνον διὰ βιαίων μέσων καὶ παροδικῶς ἀνεχαίτισε τὴν προοιούσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαι τῶν μεγάλων βεζυρῶν ἔπιπτον ὡς ἐπὶ Σελίμ τοῦ αἰμοχαροῦς καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεΐχουλισλάμης καὶ ὁ Πατριάρχης **Κύριλλος ὁ Δούκαρις** ἔπεσε θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ σουλτάνου καὶ τῶν μηχανορραφιῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰησουϊτῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουράτ ἐξηκολούθησεν ἡ ἀναρχία, τὴν ὁποίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινα χρόνον οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν **Κιοπρουλῆ** μεγάλοι βεζύραι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17' αἰῶνος. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν, ὁ **Μεχμέτ Κιοπρουλῆς**, ἀνα-

λαβὼν τὸ ἀξίωμα ἐβδομηκοντούτης ἤδη, δὲν ἐγνώριζε γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἦτο ἄνθρωπος δραστήριος μέχρις ἀγριότητος καὶ εἶχεν ἔμφυτον ἱκανότητα. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔρριπεν εἰς τὸν Βόσπορον 4 χιλιάδας πρόσωπα καὶ εἰς 39 χιλιάδας ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρσίας τοῦ (1656—1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων τοῦ ἦτο καὶ ὁ πατριάρχης Παρθένιος.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1645-1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τριακονταετὴς πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Εὐρώπην, οἱ Τούρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον ἀμέσως κατέλαβον τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδα καὶ τὸ 1648 ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, δηλαδὴ τοῦ Ἡρακλείου. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τῶν ἐθραύσθησαν ἐπανειλημμένως καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Μεγάλου Κάστρου ἐγένετο ὀνομαστή διαρκέσασα ἐκ διαλειμμάτων 21 ἔτη.

Ἐπὶ τῶν Κιοπρουλήδων οἱ Τούρκοι ἐνέτειναν τὰς προσπάθειάς των καὶ τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δευτερός Κιοπρουλής, ὁ Ἀχμέτ, ἀνὴρ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του ἡπιώτερος καὶ ἀνεπτυγμένος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διεσμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικαίου, ἐνῶ τὴν ἄμυνα διηύθυνεν ὁ ὀνομαστός ἐνετὸς στρατηγὸς **Φραγκίσκος Μοροζίνης**. Τέλος μετὰ τρία ἔτη οἱ Ἑνετοὶ 1669 ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ τὰς διαπραγματεύσει διηύθυνεν ὁ Νικαίου. Οὕτω ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἡ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1683)

Ὁ μέγας βεζύρης **Καρᾶ Μουσταφᾶς**, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ δευτέρου Κιοπρουλή καὶ διάδοχος ἐκείνου, ἐκρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης φιλοδοξῶν νὰ ἐπιτύχῃ ὅτι 1683 δὲν εἶχε κατορθώσει πρὸ ἐνὸς αἰῶνος Σουλεῦμάν ὁ Μεγαλός. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Αὐστρίας ἕνεκα τῶν πολέμων κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐνεφανίσθη μὲ 200 χιλ. στρατὸν πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον μόνον 10 χιλ. τακτικὸς στρατὸς καὶ πολιτοφυλακὴ ἀποτελεσθεῖσα ἀπὸ φοιτητὰς καὶ κατοίκους. Κατὰ τὴν κρίσιμον

ἐκαίνην στιγμήν ἔσωσε τὴν Βιέννην ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας **Ἰωάννης Σοβιέσκι**. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες προσέβαλον τὸ στρατόπεδον τοῦ Μουσταφᾶ, οἱ γενίτσαροι ἐπολέμησαν κακῶς καὶ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠυλόγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σοβιέσκι ὥς πρὸ ἑνὸς αἰῶνος τοῦ νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου. Οὕτω ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἐπίθεσις τῶν Ὀσμανλήδων κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ καταρρέῃ ἡ δύναμις τῶν καὶ ταχέως ἐφάνη ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς ἦτο πολὺ ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὴν ὁργάνωσιν, τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ εἰς τὸ ἠθικόν.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1684

Ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς πρὸ τῆς Βιέννης ἐπιτυχίας οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐσχημάτισαν ἱερὰν συμμαχίαν τῇ προτροπῇ τοῦ πάπα. Οἱ Τοῦρκοι προσβληθέντες τότε ἀπὸ πολλὰ σημεῖα ὑπέστησαν σειρὰν καταστροφῶν. Τὸ 1686 ἔπεσεν ἡ Βούδα, τὸ προπύργιον τοῦτο τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ἡ οὐγγρική δίαυτα ἐκίρυνξε τὸ οὐγγρικὸν στέμμα κληρονομικὸν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας. Οἱ Ἑνετοὶ προσέβαλον τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν γηραιὸν ἥρωα τῶν πολέμων τῆς Κρήτης Φραγκῆσκον Μοροζίνην. Ὁ Μοροζίνης καταλαβὼν τὴν Πελοπόννησον μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐβάδισε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἔπαθε θλίβεράν καταστροφὴν ὁ Παρθενὼν (16 Σεπτ. 1682).

Οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν μεγάλας ἥττας πολεμοῦντες κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Τὸ 1695 ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας ἐκέκρδισε τὴν μεγάλην μάχην τῆς Ζέ ν τ α ς (Οὐγγαρία). Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ἔκλεισεν ὁ σουλτάνος τὴν ἐπιζημιωτάτην διὰ τὴν Τουρκίαν εἰρήνην τοῦ Κ α ρ λ ο β ι τ ς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Πελοπόννησος καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἔμενον ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν (1699).

Ἀφοῦ διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ο ὔ τ ρ ε χ τ ἐδαμάσθη ἡ ὁρμὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεμψε τὸν ἀριστον τῶν στρατηγῶν του, τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας, κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἑτοιμος νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐστράφη κατὰ τῶν Αὐστρια-

κῶν καὶ διέβη τὸν Σαῦον, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ συνετρίβη εἰς τὰ τεῖχη τοῦ Πετροβαρδαῖνου (1716) ἐπὶ τοῦ Δουνάβεω; καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγράδιον σχεδιάζων νὰ προελάσῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (νῦν Σερβικῆς πόλεως, 1718) ἔθεσε τέρας εἰς τὸν τραχὺν ἀγῶνα 1718 μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὸ Βανᾶτον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγράδιου καὶ μέρους τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Βλαχίας, ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος ἐπανήρχετο εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημαίνει τὴν ἀρχὴν τῆς τουρκικῆς ὑποχωρήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοιουτοτρόπως εἰς τὴν Αὐστρίαν ἀπομένει ἡ τιμὴ ὅτι συνέτριψε πρῶτῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ βραδύτερον εἴτε ἔνεκα ἐσωτερικῶν περισπασμῶν εἴτε ἔνεκα ἐλλείψεως ἀποφασιστικότητος περιορίζεται εἰς συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος παρεμβαίνει ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας μέλλει νὰ διεξαγάγῃ ἔξοντωτικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι ὁ φυλετικὸς. Οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως.

Παραλλήλως ἡ θρησκεία τοῦ Κορανίου ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς, οἱ ὁποῖοι εἶναι μᾶλλον ἐξωτερικὰ συμπτώματα τῆς μιᾶς βαθυτέρας αἰτίας.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτήσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν Θεοδωρίδου—Δαζάρου, Ἱστορία νέων χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936 14

νέων χωρῶν. Ὄταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὄταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερὸς ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνει ἀόρατος, ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἀφινε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογία εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτήρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασάδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι στρατολογοῦντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅπως π. χ. ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ.ἄ.

4. Δημόσιαι θέσεις καὶ δικαιοσύνη ἦσαν ὦνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὠρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἐξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασάδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παροιμιώδεις αἱ εἰς βάρος τοῦ δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. Τὸ τ α μ ε ῖ ο ν τ ο ὦ Π α δ ι σ ᾶ χ ε ἶ ν α ι θ ᾶ λ α σ σ α καὶ ὅ σ τ ι ς δ ῆ ν π ῖ ν ε ι ᾶ π' α ὕ τ ῆ ν ε ἶ ν α ι χ ο ῖ ρ ο ς, ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπῆκοοι τοῦ σουλτάνου, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικήν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀ ν ε ξ α ρ τ η σ ῖ α ν τ ω ν. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

Ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔζησεν ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Τούρκων.

Αἱ συνέπειαι τῆς δουλείας ἦσαν ὀλέθριαι. Τὸ ἔθνος ἡλαττώθη ἀριθμητικῶς, ἔχασε τὸν πλοῦτον καὶ τὸν παλαιὸν πολιτισμὸν καὶ κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς.

Δὲν ἔχασεν ὅμως τὴν συνοχήν του. Συνεσπειρώθη περὶ τὴν ἐκκλησίαν, διέτηρήσεν εἶδος τι αὐτοδιοικήσεως καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν του.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Διὰ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζώῃ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ παρουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἡττημένον *ραγιαῶν* ὡς τὸ εὐτελέστατον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι συνώδευσαν τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατώρθωσαν ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παῖδιά καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας.

Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτήσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιορίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωικὴν τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς εἴτε ἐσφάγησαν εἴτε ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην, εἴτε ἡλλάξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς ὀθωμανούς.

Δεύτερον κατέστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ σουλτάνος ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τὰς καλυτέρας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τούρκους πολεμιστάς.

καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιά ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον πτῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν Ἕλληνες γαιοκτήμονες εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εἰς τὴν Στερεὰν καὶ εἰς τὴν μεσημβρινήν Ἡπειρον.

Τρίτον κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ ἀγροικία ἐπλάκωσε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅτι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη, τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασεν. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβεράν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ τὸ ἐλευθέριον καὶ ἐκράτησεν ἡ ροπή πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν διὰ παντὸς μέσου διατήρησιν ἀθλίας ζωῆς.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαθε καὶ αὐτὴ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλύτερας διαστάσεις.

Ἀλλὰ διὰ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως συνηνώθη εἰς ἓν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ τεμαχισθὲν διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώνυμα φραγκογενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανέδωκαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Οἱ πιστοὶ τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους ὅταν κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπετέλουν ὄχι ἔθνος, ἀλλὰ στρατόν, ὁ ὁποῖος ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία εἶχεν ἀνάγκη ἀπὸ παραγωγῶν γεωργῶν καὶ τεχνίτας. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος διέτηρε τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Ἀλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διηυκόλυνε τὴν διατήρησιν πῶν ξένων ἐθνοτήτων. Ὁ Μωάμεθ μετεκόμισε πολλοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἀφοῦ διετηρήθη τοιοῦτοτρόπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὥργανώθη ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ὅπως π.χ. ἦσαν ὥργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διετήρησε τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινοτικὴν διοίκησίν του. Ὅμοίως ὥργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἐθνότητες, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τοὺς θρησκευτικούς ἀρχηγοὺς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἐθνοτήτων χορηγήσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δὲ ὅτι ἐπιδαιφιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὁσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζουν τὸ ποίμνιόν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ καὶ ὑποταγῇ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἡ σημαντικωτέρα τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ἦτο ἡ ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐχίρουν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλισε τὸ μεταξὺ τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος πατριάρχης ἐστέφθη μὲ ὅλην τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησεν εἰς μεγαλοπρεπὲς δεῖπνον, καὶ ὁ σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἀπολαύῃ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσεν αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβόηθησε νὰ ἀναβῇ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Ἐκτὸς τούτου αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὁρθοδόξων διετήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμίνηνσεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἑλλήνες, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλήν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν καὶ ὠνόμαζον ὅλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ροῦμ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλλην Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφότου μάλιστα τὸ 1766—1767 κατηργήθησαν αἱ δύο ἀρχαῖαι αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἡ σερβικὴ τοῦ Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τοῦ σουλτάνου.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὅποιον εἶναι συνοικία κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, πρωτίστως ὅμως τὸ ἐθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὅποιον εἶχε συσπειρωθῇ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μὲ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν ἐξείλιχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ.

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ

Περὶ τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ νέα τάξις εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἐκκλησίας. Εἶχον συγκεντρωθῇ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ νέοι εὐγενεῖς ὠνομάσθησαν **Φαναριῶται** ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν εὐφυεῖς, ἐμάνθανον ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς διερμηνεῖς ἢ πρεσβεῦται τῆς Πύλης. Βραδύτερον ἀπ' αὐτοὺς ἐξέλεγεν ὁ σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται ζῶντες μεταξύ Τούρκων καὶ ἐρχόμενοι εἰς διαρκῆ μετὰ τοὺς τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους τῶν καθὼς καὶ τὰς ἔξεις τῆς τουρκικῆς αὐλῆς. Αἱ ἀνώτεραι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτῶντο μετὰ δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοίχιζον τὴν κεφαλὴν τοῦ τιτλούχου ραγιά, διότι τὰ τουρκικὰ ἥθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἐστελλον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὀργανωμένα ἀνεκαθεν εἰς κοινότητας. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἣ ὁποῖα ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τούρκοι ἀνεγνώρισαν καὶ δετήρησαν αὐτάς δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ Βυζαντινοί, διότι διηκυόλυνον τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, ἰδίως δὲ τὴν φορολογίαν, διότι ἡ κυβερνήσις ἀντὶ τῆς ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑπεύθυνον σωματεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων. Οἱ προύχοντες ἢ προσεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσῃδες ἐκάστης κοινότητος συνεννοούμενοι μετὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἢ τῶν ἐκμισθούντων τοὺς φόρους ὥριζον τὸ ποσὸν τοῦ φόρου, τὸ ὅποιον ὥφειλε νὰ καταβάλλῃ ἡ κοινότης καὶ αὐτοὶ ἐκανόνιζον τὸ ἀναλογεῖν εἰς ἕκαστον κάτοικον μερίδιον.

ΤΑ ΠΡΩΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Οὕτω λοιπὸν μᾶλλον παλαιαὶ συνήθειαι ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητος τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια εἶναι :

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἀσκοῦν εἶδος πολιτικῆς καὶ θρη-

σ κ ε υ τ ι κ ῆ ς ἀ σ τ υ ν ο μ ί α ς, ὁ δὲ Πατριάρχης δικαι-
καιοῦται νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ θάνατον.

4. Ρητῇ τοῦ σουλτάνου ἀδεία ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον
παῖσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας
διεξάγει τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον, τοῦ
ᾧ ποίου προεδρεῖν ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφεσιβάλ-
λονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρ-
χου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ
καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς
τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικάς ὑποθέσεις. Πολ-
λάκις Τούρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκό-
πους, διότι εἶχον μεγαλυτέραν πεποίθησιν εἰς τὴν ἀμερολη-
ψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ.

5. Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοική-
σεως, τούτεστι τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Κοινοτήτων ὑπὸ δη-
μογεροντίας ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένης.

Τινὲς τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα προνό-
μια, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Τήνος, ἡ Νάξος, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι
Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἐκ τοῦ Καπετὰν
πασᾶ (ναυάρχου καὶ Ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν), ἡ δὲ Μάνη
οὐδέποτε ὑποταγεῖσα οὐσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους ἐκυβε-
ρᾶτο ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 ἀπὸ ἄρχοντα ἐντό-
πιον διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου (μ π ε ῖ ς).

ΑΡΜΑΤΩΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΑΙ

Εἰς τὰς πρὸς νότον ὀρεινὰς καὶ δυσπρόσιτους ἐσχατίας τῆς
αὐτοκρατορίας ἡ Πύλη δὲν ἠδύνατο οὔτε ἔκρινεν ἀπαραίτη-
τον νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικά της δικαιώματα.
Ἐπειδὴ δὲ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπείλει τὸ κράτος
ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό, οὔτε στρατὸν διετήρει οὔτε ἐφρόντιζε
διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν φρουρίων.

Τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὀρεινῶν διαμερισμάτων τῆς Ἑλλά-
δος ἐνεπιστεύθη ὁ σουλτάνος εἰς τὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ
ὅποια εἶχον σχηματισθῇ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, διὰ νὰ
ἀνταχθοῦν εἰς τὰς ἐπιδρομάς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων.
Τὰ στρατιωτικὰ αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἀ ρ μ α τ ω λ ο ῖ,

οἱ ἀργηγοὶ τῶν καπετάνιοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἄρματα ὀλίγια.

Οὐσιαστικῶς ὁμως ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἄγγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἡ μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὐρίσκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Δὲν ἦσαν δὲ ὀλίγοι οἱ ζῶντες ἀπὸ τὴν ληστείαν. Ἄλλ' ἡ ληστεία ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκδήλωσις τῆς τάσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος τῶν σφύζουσιν γενναιοτέραν καρδίαν ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθὲς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. «Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο αἰσχρόν, ἀλλ' ἐνομίζετο ἔνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεφάντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβάστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν», ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως Σπ. Τρικούρης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας περιοριζομένη νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους. Ἀλλὰ μεταξὺ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἄρματολὸς τῆς χθὲς ἐγένετο αὖριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἡ Πύλη διώριζεν ἄρματολούς. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξὺ ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἦγωνε τὸ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἐξύψωσεν ἀμφοτέρους εἰς ἥρωας. Ὁ Ὀλύμπος, ἡ Πίνδος, τὰ Ἄγγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος εἶναι τὰ θρυλικά λημέρια τῶν, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματά τῶν, τὸ προσφιλὲς θέμα τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων.

ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ καταστροφὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔπληξαν καιρίως τὸ

βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθῃ νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖρας τῶν τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν μικρέμποροι, ἐξήσκουν τὸ μικροεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοὶ μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαίων. Κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ὁπότε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτησαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμποροὶ οἱκοί.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονὸς διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικὸν καὶ τὴν ἐμμήθησαν ἄλλαι νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κτλ. Τὸν ΙΗ' αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἱστιοφόρα τῶν μετεκόμιζον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακά, 1774 ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ 1774, ἡ ὁποία ἐπέτρεπεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν. Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἰδίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκόμιζον εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λιμένας ἐμπορεύματα, τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλη ὕψη.

Τὰ ἐμπορικὰ τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὀπλισμένα μὲ τηλεβόλα διὰ τὸν φόβον τῶν πειρατῶν τοῦ Ἀλγερίου καὶ οἱ ναῦται ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς. Διὰ τοῦτο ἦτο εὐκόλον νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά. Ἡ ἀντοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδίως τὸ λιτοδίαιτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Εἰς τὴν Μασσα-

λίαν, τὴν Γένουαν, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐδημιουργήθησαν παροικίαι ἐλλήνων ἐμπόρων. Ἡ διασπορὰ αὕτη ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν κόσμον ἀνώτερον καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀπέβησαν ἐντιβέστεροι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Βλέποντες ἐξ ἀποστάτεως κατενόησαν ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καὶ ὅχι ὁ τρομερὸς καὶ ἀκαταμάχητος κατακτητὴς, ὅπως ᾔσθάνοντο αὐτὴν, ἐφ' ὅσον διετέλουν ὑπὸ τὸ πέλμα της.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἀφότου οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταί, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπος μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχὴ ἀνατολήν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἐλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἐλληνικὴ ἀναγέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ σοφία. Οἱ λόγιοι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος δὲν εἶχον ἀποσεῖσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἔγινεν ἐλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγιοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ **Κύριλλος Δούκαρις** (1572—1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ὁ ἐπανειλημμένως πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητὴς, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγώνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμετέρους καὶ ξένους. Ἀλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἄγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ρα-

διουργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη ταπεινωτικὸν θάνατον. Ἀλλὰ τὰ διδάγματα του διέσωσαν οἱ μαθηταὶ του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορδαλέυς, ὁ Κορνοφύλλης, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Λέων. Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς εὐρωπαίους ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του Ἐλλάς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινάλιου Ρεσελιὲ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελῆ κατὰπτωσιν καὶ περιβάλλουσιν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέρμα τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δρασις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος σπουδάζας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἐχορημάτισε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ. Διορθοῦντες εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερχομένου κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ἔδειξεν ἐξαίρετον διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτο ἴσχυε πολὺ παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγραψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ Ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, τὰ ὅποια ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτῖνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διανόησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος ἑλλήν ὀσποδάρος (ἡγεμὼν) τῆς Βλαχίας, ἔδωκε τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παραδουναβεῖους ἡγεμονίας ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποιήσεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἐλλήνων ἡγεμόνων.

Ἀλλὰ περὶ πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Διότι, ἐνῶ

προηγουμένως ἡ παιδεία περιοριζέτο εἰς τὸν κλήρον μόνον καὶ σχολεῖα διετηροῦντο μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τώρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμικώτερα, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ζητεῖ διαφορετικὴν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εἰς πολλὰ μέρη. Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ιδρύθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ιδρύθησαν τὸν ΙΗ' αἰῶνα σχολεῖα εἰς τὴν Πάτμον, τὰ Ἰωάννινα, Λάρισαν, Θεσσαλονίκην, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λογίους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας **Ἡλίας Μηνιάτης** (1669—1714), ἐξαίρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλούστερον τύπον γλώσσης καὶ αἱ πληθεῖς ζωῆς ὁμιλίας του ἀναγινώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον. Ἄλλ' οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ **Εὐγένιος Βούλγαρις** (1716—1806) καὶ ὁ **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1736—1800). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν καὶ σπουδάσας εἰς τὸ Πατάβιον ἐγνώρισε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibniz καὶ τοῦ Wolff, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μετακομίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λογικὴ (1766) καὶ ἡ Μεταφυσικὴ (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος ἱεροκλήρυξ. Τὰ Κυριακοδρομιά του, ἥτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκλήρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδαξαν εἰς διαφόρους σχολὰς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Ἀλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ **Ἀδαμάντιος Κοραῆς** (1748—1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔθνος εἶδε τὸν κατ' ἐξοχὴν σοφὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν

προγονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραῖς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ
 θξύνους μελετητής, ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου
 συγγράμματα καὶ ἐσχολίασε καὶ ἐξέδωκεν ἀρχαίους ἑλληνας
 συγγραφεῖς. Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐξε-
 τιμήθησαν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν καὶ ἐπροτάθη ἐπανειλημ-
 μένως ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων.
 Πρὸ παντὸς ὅμως ἦτο εὐγενὴς φύσις, ἡγάπα περιπαθῶς τὴν
 πατρίδα του καὶ παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματι-
 κὴν ἀφύπνισιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Πλὴν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον
 εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ
 τοὺς μέσους χρόνους δημώδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλου-
 μένην διάλεκτον. Κατ' ἀρχὰς ἡ δημώδης ποίησις ἔζησεν εἰς τὴν
 ἀφάνειαν παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ σκώμματα
 τῶν ἱπποδρομιῶν. Δὲν ἤργησεν ὅμως ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην
 λαμπρότητα εἰς τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα τῆς Μ. Ἀ-
 σίας, τὰ ὁποῖα ἔπαλλον τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν παραμε-
 θορίων φρουρῶν, τῶν καλουμένων ἀκριτῶν, εἰς τοὺς διη-
 νεκεῖς πολέμους μετὰ τοὺς Ἀραβας. Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς
 λαὸς ἐθρόνησεν τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ'
 ὅλην τὴν διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας ἔψαλλε τὰ δεινοπαθή-
 ματα καὶ τοὺς πόθους του. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, τὰ
 ὁποῖα ὀνομάζονται *δημώδη ἔσματα* τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ
 εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν
 τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλουν συνήθως τὰ ἀπλὰ καὶ ἰσχυρὰ
 συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλί-
 ψιν τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἥρωισμόν τῶν ἀν-
 δρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς τούρκους ἢ ἔπεσαν θύματα
 τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματολούς καὶ κλέφτας. Δια-
 πνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ
 βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίσσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα
 πτηνὰ, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὄρεων. Ἐκδηλώ-
 νουν τὸ ἀνήσυχον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι
 ἀφίνοντες τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ'
 αὐτὰ ἐποιήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναῖκας, ἀπὸ συζύγους
 καὶ μητέρας ἢ τὰς ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημώδη ἔσ-

ματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ἰδιάζουσιν θεσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ διατελέσασαι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων καὶ Ἀγγλῶν, ἐτήρησαν ἀμεσσότεραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν ἑπτάνησον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμός. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὥραίου. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηνιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ. ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἵδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φ ρ ε ι δ ε ρ ι κ ο ς Ν ο ρ θ Γ κ ί λ φ ο ρ δ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, τὸ 1824 ἵδρυσεν ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν ὀνομασθὲν **Ἰόνιος Ἀκαδημία**, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραματικὴ, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ. Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Κ. Ἀ σ ῶ π ι ο ς, ὁ Ἀ ν δ ρ έ α ς Κ ά λ β ο ς κ. ἄ.

Η ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κληρὸς, κοινοτικὴ αὐτοδιοίκησις καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἡθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἄλλ' ἡ ἀνεξαρτησία κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας ἦτο πηλὸς πόθος, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ἔβλεπον διὰ τίνων μέσων ἦτο δυνατόν νὰ καμφθῇ ἡ κραταιὰ τῶν Ὀθωμανῶν αὐτοκρατο-

ρία, πρὸ τῆς ὁποίας ἔπτησον οἱ Εὐρωπαῖοι. Μόλις βραδύτερον, ὅταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχύς τοῦ Σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς πίστιν.

Κατὰ τὴν ΙΕ', ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα μόνοι οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύναντο νὰ δώσουν χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντες τοῦ δὲν ἠύχοντο κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι αὐστριακαὶ νίκαι τοῦ τέλους τῆς ΙΖ' καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ὅταν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κληρὸς καὶ λαὸς εἶδον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἡσθάνοντο ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προπαθείας τῶν μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μοσχοβίτου βασιλέως.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΡΩΣΣΙΑΝ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ προϋοῦσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ρωσσίας ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεχθοῦν τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσικοὺς δὲ συμμάχους τῶν εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλιν ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου. Διὰ τοῦτο τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετροπόλεως δὲν ἔπαυσε νὰ ἐποθάλλῃ διὰ παντὸς τρόπον τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποσείσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἕλληνες ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ κληρὸς τῆς Μόσχας διετέλει εἰς συνεχῇ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἀγίου Ὅρους διάφορα δῶρα, ἄμφια, σκεύη πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κλπ. Ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ ἀνεγνώριζεν ὡς νόμιμον τὴν παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσσίας, ὅπως παρίσταται ὡς προστάτης τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα, Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ Θ' 1936 15

πρὸς τούτοις δὲ πολλάι δημῳδαίς προορήσεις, ἑξέκατον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον αὐτοὺς προθύμους ν' ἀκούουν τὰς προσκλήσεις τῆς Ρωσσίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ σουλτάνου συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὅποια εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας.

ΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 1769 ΚΑΙ 1792

Μόλις ἀνέβη τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γ ρ η γ ὀ ρ ι ο ς Ὁ ρ λ ὡ φ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν **Γεώργιον Παπάζολην**, ἑλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἑξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζολη. Ἄλλ' ὁ ἔγκριτος προὔχων τῶν Καλαμῶν **Μπενάκης** ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξῆπτον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐπιθυροῦντο ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν ν' ἀποδιώξουν τὸ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῳδες ᾄσμα :

« Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξη ραγιαδες, ραγιαδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νᾶρθῃ ὁ Μόσκοβος
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι Μωριά καὶ Ρούμελη ».

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἐκινήθησαν, μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωσσικὸς στόλος. **1769** Τὴν 17 Φεβρουαρίου ὁ Θ ε ὀ δ ω ρ ο ς Ὁ ρ λ ὡ φ ἀπεβίβασθη εἰς Οἶτυλον. Ἀμέσως ὄρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντηλε τὰς μικρὰς δυνάμεις τοῦ πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐφθασε μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμοφοδίων ὁ Ἀ λ έ ξ ι ο ς Ὁ ρ λ ὡ φ, αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν. Ὅθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐνῶ τὸ Διβάνιον ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς

Πελοποννήσου τὰς ἄλβανικὰς ὁρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἔξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἀλβανοὶ κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγόν των Ἰωάννην Μαυρομιχάλην. Ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ ἔφυγεν ἡττημένος εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε τὸ χυνόμενον αἷμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ρωσικὸς στόλος ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ **Τσεσμέ**, ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας. Τότε ἐγεννήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλ' εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο ἀντετάχθη ὁ Καπετὰν πασᾶς Χασσάν, ὁ ἐνεργῶν τὴν εἰρήνευσιν τῆς Πελοποννήσου, διότι οὕτω θὰ ἐστερεῖτο ἡ Πύλη ταῦ χαρατσίον καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασᾶς θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν ἐλλήνων ὀπλαρχηγῶν χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὅπλα καὶ πολεμικά φάρμακα καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστειάν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν (1779) προσέβαλε κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θῦμα τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματολὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρῶνης, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη εἰς ὑποτελείαν διοικουμένη ὑπὸ ἐγγωρίου μπέη καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτω θλιβερῶς διεψεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος τοῦ 1792 εὗρε τοὺς Ἕλληνας ὀλιγότερον προθύμους. Ἡ τσαρῖνα δηλονότι δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸ ἐλληνικὸν σχέδιον, διαλογιζομένη δὲ ν' ἀνορθώσῃ διὰ τὸν ἕγγονόν της Κωνσταντῖνον τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου κατ'ὡρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ τὸν ἰδεολόγον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β'. Τὸ 1781 ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν

δύο ἡγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶναι δὲ χαρακτηριστικὰ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἰωσήφ ὅσα βραδύτερον ἔγραφεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν : «ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμφανιζόμενος ὡς ἐκδικητῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλαμβάνω ν' ἀποζημιώσω τὴν Εὐρώπην δι' ὅσα ἔπαθεν ἄλλοτε δεινὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων καννιβάλων». Νέοι πράκτορες τῆς Ρωσσίας ἐφάνησαν τότε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων μυρία ἐπαγγελλόμενοι καὶ ἤρχισαν νὰ πᾶλλουν βιαίως καὶ πάλιν αἱ καρδίαι τῶν ἐπὶ τῇ ἐκρῆξει τοῦ ρωσσοανστρικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου (1787—1792) καὶ ἡ φρικίασις μετεδίδοτο μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὅμως δὲν ἔγιναν.

Ἀλλὰ τὸ 1790 ὁ **Δάμπρος Κατσώνης**, Ἕλλην λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ Τεργέστης μετὰ μικροῦ στόλου ἐξοπλισθέντος διὰ συνεισφορῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ φέροντος τὴν ρωσικὴν σημαίαν καὶ ἐπέδραμε τὸ Αἰγαῖον. Αὐξήσας δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τουρκικῶν πλοίων τὸν ἀριθμὸν τοῦ στόλου του εἰς 16 κατέστη τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐτανειλημμένως τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὀνομαστὸν ὀπλαρχηγὸν **Ἀνδρῆτσον** μὲ 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ **Ἀ ν δ ρ ο υ** καὶ **Ε ὕ β ο ί α ς** καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὁμῶς εὗρεθεις μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἐπιπλέοντος ἁλγερινοῦ στόλου δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ ὑπερβάλλον πυροβολικὸν καὶ διέφυγε μετ' ἄπελιν ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεύς. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἠρνήθησαν εἰς αὐ-

1792 τὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ρῶσσοι πράκτορες καὶ ἡ τσαρῖνα κλείσασα τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἀλλ' ὁ Δάμπρος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταρτίσει νέον στολίσκον, δὲν ὑπῆκουσε καὶ ἀποβιβάσας τὸν Ἀνδρῆτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ταινάρου προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ὁ δὲ μπέης τῆς Μάνης **Ζ α ν έ τ ο ς Γ ρ η γ ο ρ ά κ η ς** πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπειλήσεν αὐτὸν ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσσίαν.

Ὁ δὲ Ἀνδρῆϊτσος καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἀλλ' οἱ Ἑνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθανατώθη οἰκτρῶς. Τὰ κατορθώματα ὅμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ πειρατοῦ διετηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασίου ἐγκατέλειψε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς Ἕλληνας συμμάχους τῆς καὶ ἀπειψύχρανεν οὕτως τὰς ὑπολειπομένας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε τότε ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἡ γ α λ λ ι κ ῆ ἔ π ι ρ ο ῖ ῃ, διότι ἤδη ἑταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως καὶ ἡ πρόσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θανατῶσια ἀγγέλματα.

ΣΟΥΛΙ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θρυλικοὶ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Ὁ Ἀλῆ - Πασᾶς (1741—1722) ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς φεουδάρχας, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχεδίασαν τὴν ἰδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἀλῆς ἦτο ὅπως καὶ ἄλλα δημιουργήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς, π. χ. ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου δεσπότης Μεχμέτ Ἀλῆς, φύσις ἐξαιρετικὴ, πλήρης ἀκαταλόγιστου ὀρμῆς καὶ ἀκάμπτου ὠμότητος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Ἀλβανίας Τεπελένι. Ἡ νεότης τοῦ Ἀλῆ διήλθεν ἐν μέσῳ τῶν βιαιῶν παθῶν, τῶν δολοπλοκιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν προδοσιῶν ἢ ἐκδικήσεων, τῶν ὁποίων εὐρεῖα κόνιστρα ἦτο τότε ἡ Τουρκία καὶ ἰδίως ἡ θρησκευτικῶς καὶ φατριαστικῶς διηρημένη Ἀλβανία. Ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τῆς Πύλης διὰ προδοσίας τοῦ εὐεργέτου του πασᾶ τοῦ Δελβίνου, διὰ πλαστογραφήσεως τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου ἔγινε κύριος τῶν Ἰωννίνων καὶ ἐστερέωσε τὴν θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐν τῷ Διβανίῳ ἰσχυόντων. Οὕτω κατῴρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν σουλτάνον, διετῆρει 10—12 χιλ. στρατὸν καὶ ἐξήπλωσε τὴν

ἐξουσίαν του μέχρι Μακεδονίας καὶ Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀλῆς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του, μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοήσεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρέτησαι τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 καὶ τῶν δύο στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ.χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης κ. ἄ. Κυρίως ὅμως δὲν ἠνείχετο τὰς φιλελευθέρους ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἀλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματωλῶν, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἄσματα ἐθρήνησαν τὰς 16 εὐγενεῖς γυναῖκας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλῆς ἔπνιξεν εἰς τὴν λίμνην. Ὁ Ἀλῆς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὗρίσκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας της καὶ διὰ τῶν ἁλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συντρίβῃ αὐτήν. Ὅταν ἔληξεν ὁ δεύτερος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Ἀλῆς παρέστησε τὸ Σοῦλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φιρμάνιον πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Οἱ **Σουλιῶται** ἦσαν Ἕλληνες ἁλβανόφωνοι, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν 13' αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῇ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἠπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἣ ὁποία περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωρία. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο ὅτι ἐξήκοντα χωρία, τὰ χωρία τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἣ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ

τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τῶν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων.

Ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2,500 μαχητάς. Ἀλλ' ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τὸ 1790 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθίας καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευήν. Ἀλλ' ἡ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἄμυναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των **Μπότσαρη** καὶ **Δάμπρον Τζαβέλλαν** καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἀλῆν ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζων τοὺς ὁδόντας.

Ἐπὶ ὅκτῳ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη τοῦ Καμποφόρμιο (1797) παρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς δημοκρατίας ὕψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοιγέτο εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος διανοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχομένους λιμένας τῆς Ἡπείρου, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀρτης, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρία τῆς παραλίας καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τοὺς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλῆς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη ὅτι γοητεύεται ἐκ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ γάλλου στρατάρχου, αἰφνης ὅμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλ-

μένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 γάλλων φρουρούμενην Πρέβεζαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν περὶέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐκινήθη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρέσχευασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν προσπαθίσας νὰ ἐκκαύσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσαι καὶ σείτхай (ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξῆψαν τὸ κατὰ τῶν γκιαούρηδων κοινὸν μῖσος τῶν μωαμεθανῶν. Οὕτω διὰ παρασκευῆς ἀξιολόγου καὶ 10 χιλ. ἀνδρῶν προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας. Μὴ ἐπιτυχὼν ὅμως νὰ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800—1803), κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Ὁ *Φῶτιος Τζαβέλλας*, ὁ ἥρωικὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος *Σαμουήλ* καὶ ἄλλοι εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Τέλος οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν ὑπόσπονδοι ἐκ τῶν χωρίων των, ἀλλ' ὁ Ἀλῆς παρασπονδήσας προσέβαλε τοὺς ὑποχωροῦντας, αἱ δὲ Σουλιώτισσαι περιελθοῦσαι εἰς ἀπόγνω-
1803 σιν ὑπέστησαν ἥρωικὴν θυσίαν, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ταπείνωσιν (Καταστροφὴ τοῦ Ζαλόγγου). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εἰς Πάργαν καὶ διεπεραιώθη ἐκεῖθεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ Τουρκία ἐξουσιάζει ἀκόμη ἐκτεταμένην αὐτοκρατορίαν. Ἀλλὰ τὸ κράτος τῶν σουλτάνων εὗρίσκεται εἰς ἀποσύνθεσιν.

Ἀντιθέτως οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες συνήλθον ὅπωςδήποτε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπροόδευσαν οἰκονομικῶς, ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ναυτιλίαν καὶ ἐμπόριον καὶ ἐμορφώθησαν.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς, ἐπαναστάσεως ἐξάπτεται ζωηρότερον ὁ πόθος τῶν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἡ προοῦσα κατὰπτωσις τῆς Τουρκίας δίδει εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἐνεργοῦντες ἀποφασιστικῶς εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἐπιτύχουν.

Ἡ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ σουλτάνος εἶναι ἀκόμη κύριος εὐρυτάτων κτήσεων εἰς τὰς τρεῖς ἡπείρους. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἐξουσιάζει τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ἀλβανίας, καθὼς καὶ τὰς ἑλληνικὰς νήσους νήσους πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐγνώρισαν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἐκτὸς τούτων ἡ Τουρκία κατέχει ὅλην τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Πέραν τοῦ Δουνάβεως ἡ Μολδαυία καὶ ἡ Βλαχία μετὰ τῆς Βεσσαραβίας ἀποτελοῦν δύο ἡγεμονίας φόρου ὑποτελεῖς, τὰς ὁποίας διοικοῦν χριστιανοὶ ἡγεμόνες διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Τοὺς ἡγεμόνας τῶν ἡγεμονιῶν λαμβάνει ὁ σουλτάνος ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Τοῦρκοι ἐξουσιάζουν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸν Πόντον μέχρι τῆς Γεωργίας, τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀραβίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν πλὴν τῆς Αἰγύπτου ἔχει τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Κυρηναϊκῆς, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Ἀλγερίου.

Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτῆρα. Οἱ Τοῦρκοι ἀπετέ-

λουν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν. Οἱ μπέηδες ἀπόγονοι τῶν πολεμιστῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ σουλτάνος εἶχε μοιράσει τὴν γῆν, ἦσαν οἱ μεγαλοκτηματῖαι τῆς Τουρκίας. Σλαῦοι καὶ Ἀλβανοὶ εἶναι γεωργοὶ καλλιερ-
οῦντες ὡς ἐπίμορτοι τὰ κτήματα τῶν μπέηδων, ἐνῶ οἱ Ἑλ-
ληνες ἀπὸ παλαιῶν χρόνων εἶχον συρρεῦσαι εἰς τὰς πόλεις
ἐξασκοῦντες τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας. Ἀποτελοῦν δηλο-
νότι τὴν ἀστικὴν τάξιν τῆς Τουρκίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον
οἱ σλαῦοι γεωργοὶ εἶχον ἐξαπλωθῇ διαρκῶς νοτιώτερον καὶ
εἰς αὐτὸν τὸν λόγον ὀφείλεται ἡ βαθμιαία εἰρηνικὴ μετανά-
στευσις τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Βαθυτέρα ἦτο ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις τῶν ὑπηκόων τοῦ
σουλτάνου. Εἰς τὴν ἀνατολὴν δηλαδὴ δὲν ἔγινεν ἀφομοίω-
σις τῶν λαῶν ὅπως εἰς τὴν Δύσιν μετὰ τὴν μετανάστευσιν
τῶν Γερμανῶν, ὅπου ἐκ τῆς συγχωνεύσεως κατακτητῶν καὶ
κατακτηθέντων προῆλθον ἐνιαῖα μεγάλα ἔθνη. Οἱ Μωαμε-
θανοὶ ἦσαν οἱ κυρίαρχοι, ἐθεώρουν τοὺς χριστιανοὺς ὡς ὑπο-
δεεστέραν φυλὴν καὶ περιεφρόνουν αὐτοὺς ὀνομάζοντες Ρα-
γιάδες (ὑπηκόους), Κιαβούρ (ἀπίστους) ἢ Κιαφίρ
(εἰδωλολάτραις). Ἀλλὰ καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀπεστρέφοντο τοὺς
μωαμεθανοὺς ὡς ἀπολιτίστους καὶ μυσαρούς.

Οἱ ραγιάδες ὑφίσταντο μυρίας κακώσεις. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ,
ἡ παρουσία τῶν ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κατακτητῶν.
Ἐφορολογοῦντο βαρύτερον, ἐπλήρωνον τὸν κεφαλικὸν φόρον
(χαράτσι) καὶ δὲν εὔρισκον δικαιοσύνην πρὸ τῶν τουρ-
κικῶν δικαστηρίων. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἐστρατολογοῦντο, διότι
οἱ μωαμεθανοὶ ἐθεώρουν αὐτοὺς ἀπολέμους, ἀλλ' ἐπλήρωνον
φόρον ὡς ἀντισήκωμα (μπιντέλι) καὶ ὑπεχρεοῦντο εἰς
διαφόρους ἀγγαρείας κατὰ τοὺς πολέμους. Εἰς παλαιότερους
χρόνους εἶχον δώσει καὶ φόρον αἵματος διὰ τὸν τουρκικὸν
στρατὸν (τὸ παιδομάζωμα) καὶ τὰς θυγατέρας τῶν
διὰ τὰ χαρέμια τῶν ἰσχυρῶν μωαμεθανῶν.

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἔγινε καταφανὲς ὅτι ἡ τουρκικὴ αὐτο-
κρατορία δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ συγκρατήσῃ τὰ μέλη της.
Ὁ σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα οὔτε ἦτο εἰς θέσιν νὰ κινητο-

ποιήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ. Τὸ παλαιὸν στρατιωτικὸν σύστημα τῶν Τούρκων εἶχε καταπέσει, τὸ περίφημον τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν ἦτο μᾶλλον πληγὴ τῆς ἐξουσίας καὶ τὰ ὀττὸμάνια (στρατιῶνες) διαρκῆς ἐστία στασιῶδους ἀναβρασμοῦ, ἡ δὲ διαφθορὰ τῶν κυβερνητικῶν ὁργάνων ἐπροχώρει διαρκῶς βαθυτέρον. Τὴν κρατοῦσαν σύγχυσιν εἰς τὸ κράτος ἐνίσχυσεν ἡ μεταρρυθμιστικὴ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν πολιτικῶν τῆς Τουρκίας. Κατὰ τὸ τέλος δηλονότι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη καὶ εἰς τὴν τουρκικὴν κυβένησιν ἡ ἀναμορφωτικὴ τάσις. Ὁ Σελίμ Γ' (1789—1807) ἐπεχείρησεν ἐντελῇ ἐξευρωπαϊσμόν τῆς Τουρκίας εἰσάγων εὐρείας οἰκονομικὰς καὶ στρατιωτικὰς μεταρρυθμίσεις, συντρίβων τοὺς δυσνήιους Γενιτσαροὺς καὶ ἐγκαινιάζων τὴν περὶ τὴν ὀττὸμανίαν δέσποειαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τοὺς παλαιοτούρκους, τοὺς οὐλεμάδες καὶ τοὺς Γενιτσαροὺς καὶ ἀφύπνισεν εἰς τοὺς ὑποδοῦλους τὰς κοιμωμένας δυνάμεις. Εἰς πολλὰ μέρη σατράπαι ἰσχυροὶ ἐπεχείρησαν ν' ἀποσπασθοῦν ἐκ τοῦ κέντρου ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης, ὅπως ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐφάνη ὅτι τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου δὲν ἦτο βιώσιμον καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐσκέφθησαν πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπωφεληθοῦν καλύτερον ἀπὸ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Τότε ἤρχισεν ὁ περὶ τὴν Τουρκίαν ἀνταγωνισμὸς τῶν Εὐρωπαίων. Ἐκάστη μεγάλη δύναμις ἐπεδίωκε τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ προῆλθον δύο μεγάλα γεγονότα ἀντίθετα τῶν προσδοκιῶν τῶν διπλωματῶν. Ἀφ' ἑνὸς παρετάθη ἡ ἐν τῇ Βαλκανικῇ κυριαρχία τῶν Τούρκων, ἀφ' ἑτέρου οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ μεγάλη ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1821 ἔθεσεν ὑπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ μορφήν τὸ τουρκικὸν πρόβλημα.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶχε διαλυτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Τουρκίας. Βαθυτέρον τῶν ἄλλων ἐθνῶν

τῆς Βαλκανικῆς συνεκίνησε τοὺς Ἕλληνας. Ἦδη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Γάλλοι φιλόσοφοι εἶχον διασύρει τὸν δεσποτισμὸν τοῦ σουλτάτου. Πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1788 ὁ Βολταῖρος ἔγραφεν εἰς τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην: «Κτυπήσατε τοὺς Τούρκους ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς πείσμα τοῦ ἐν Πολωνίᾳ ἐξάρχου τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος διάκειται πρὸς αὐτοὺς τοσοῦτον φιλικῶς. Θριαμβεύσατε συγχρόνως κατὰ τοῦ ἁγίου πατρὸς καὶ τοῦ Μουφτῆ. Θὰ εἶναι ὥραϊον θέαμα νὰ ἴδῃ τις δύο αὐτοκρατεῖρας νὰ σύρουν ἀπὸ τῶν ὠτων εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν χονδρὸν Μουσταφάν». Ἡ δὲ κήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου εὗρεν ἰσχυρὰν ἀπήχησιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἰταλικῶν πόλεων κατελήφθησαν ὑπὸ θερμοῦ ζήλου πρὸς τὰς ἰδέας τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις τοῦ ἔθνους, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἔμπορος, ἄρχοντες καὶ λαός, ὁ ποιμὴν τῶν ὁρέων καὶ ὁ Φαναριώτης εὐπατρίδης, ἐπεθύμουν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τούτων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Βραδύτερον ὁ Κολοκοτρώνης ὁμολόγησεν ὅτι ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς του σημαίνοντος ὡς σάλπιγξ τῆς ἐσχάτης κρίσεως, ὅτι ἐγγίξει ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο βαθεῖα φρικίας διήρχετο διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ναπολεοντείου ἐκστρατείας κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶχον γίνεαι ζωηρότεραι αἱ μετὰ τῆς Γαλλίας σχέσεις καὶ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ ναυτικοὶ μετακομίζοντες τὸν ρωσικὸν σῖτον εἰς τοὺς λιμένας τῆς Γαλλίας ἐλάμβανον ἐκεῖθεν χρυσὸν καὶ τὰς νέας ἰδέας τῆς ἐλευθερίας.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γεγονότων τούτων ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ρωσικὴν ἐπιρροὴν ἀντικατέστησεν ἡ γαλλικὴ. Ἦδη οἱ Ἕλληνες ἠσθάνοντο τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ὄχι μόνον ὡς ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ ζυγοῦ τοῦ ἀλλοθρησκικοῦ κατακτητοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τῆς προνομιοῦχου τάξεως τῶν τούρκων τιματιωτῶν.

ΡΗΓΑΣ Ο ΦΕΡΑΙΟΣ

Τὴν τάσιν ταύτην ἀντιπροσωπεύει ἰδίως ὁ ἔνθερμος κήρυξ τῆς ἐλευθερίας Ρήγας Φεραῖος.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας καὶ ὠνομάζετο Βελεστινλῆς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες λόγιοι ὑποθέτοντες ὅτι εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βελεστίνου ἔκειντο αἱ ἀρχαῖαι Φεραί, ὠνόμαζον αὐτὸν Φεραῖον. Ἦτο ὑπέροχος φυσιογνομία, ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἡ Βαλκανικὴ σπανίως εἶδεν ἀπὸ πολλῶν αἰώνων. Ἀκοίμητος φιλομάθεια καὶ θερμὴ ἀφοσίωσις εἰς τὸ ἰδανικὸν ἐχαρακτήριζον αὐτὸν καὶ συγχρόνως νεανικὴ πίστις, ἡ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὰς δυσκολίας. Διδαχθεὶς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Ζαγορά τοῦ Πηλίου εἰργάσθη ἐπὶ τινὰ ἔτη ὡς διδάσκαλος. Ἀλλὰ ποθὼν ἐλευθερίαν μετέβη εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ὅπου προσελήφθη ὡς γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος. Ἐκεῖ, καθὼς διηγείται ὁ ἐταῖρος καὶ βιογράφος του Περραιβός, ἐπροξένησεν εἰς τὴν ψυχὴν του βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἡ τότε ἐκραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἐγέννησε παρ' αὐτῷ τὸν πόθον νὰ μάθῃ τὴν γαλλικὴν διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ μέγα γεγονός. Πράγματι ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἐμβαθύνας εἰς τὰ δόγματα τῆς ἐλευθερίας ἀνέλαβε νὰ μυήσει εἰς τὰς ιδέας ταύτας, ὅσους ἠδύνατο καὶ κατῴρθωσε νὰ κατηχήσῃ ὄχι μόνον πολλοὺς προκρίτους καὶ ἀρματολούς, ἀλλὰ λέγεται ὅτι προσεῖλκυσε καὶ τὸν περίφημον Περσβάνογλου τοῦ Βιδινίου. Συγχρόνως τὰ ποιήματά του μετέδιδον τὴν συγκίνησιν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸ θυοῦριόν του ὡς μασσαλιώτιδα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Τὴν ἐπανάστασιν ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερσιν τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ σουλτάνου.

«Βούλγαροι καὶ Ἀρβανῖται καὶ Σέρβοι καὶ Ρωμοί,
νησιῶται καὶ Ἡπειρώται μὲ μιά κοινὴ ὁρμή,
γὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί.

ν' ἀνάψουμε μιά φλόγα εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν,
νὰ τρέξῃ ἀπ' τὴν Μπόσνα ἕως τὴν Ἀραπιά».

Τὸ 1796 ὁ Ρήγας μετέβη εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου ἤκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ εὐποροῦντες ὁμογενεῖς, τοὺς ὁποίους προσεπάθησε νὰ μυήσει εἰς τὰς ιδέας του. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς προσωπικὴν συνεννόησιν μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας στρατηγοῦ Μπερναδόττε, ἐνῶ ρί Ἕλληνες συνεζήτουν παταγωδῶς εἰς τὰ καφφενεῖα τῆς Βιέννης περὶ προσεχοῦς διαλύσεως τῆς Τουρκίας.

Ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος ἄνευ πρακτικότητος. Διὰ τοῦτο ἐφαντάσθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ τὸν πόθον διὰ τοῦ

Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς νικηφόρον πρόμαχον τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅθεν μετέβη εἰς Τεργέστην σκοπὸν ἔχων νὰ διέλθῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Ναπολέοντα. Ἄλλ' ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία περιεκύκλωσε τὴν νύκτα τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ καὶ τὸν συνέλαβε μετὰ ἑξ ὁπαδῶν τοῦ. Μετακομισθεὶς δὲ εἰς Βιέννην ὑπεβλήθη εἰς αὐστηρὰν ἀνάκρισιν καὶ τέλος παρεδόθη ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου κατ' ἀπαίτησιν τοῦ σουλτάνου καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 793 ἐφρονεύθη μετὰ τῶν ἐταίρων τοῦ.

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μυστικῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων συνέστη ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία περὶ τὸ 1816. Αἱ πληροφορίες μας περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Ἐγεννήθη ἐπὶ ρωσσικοῦ ἐδάφους εἰς τὴν Ὀδησσόν, ὅπου ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἐλληνικὸν ἐμπόριον. Ἰδρυσαν αὐτὴν ἄνδρες οὔτε ἐπὶ γένει οὔτε ἐπὶ παιδείᾳ διακρινόμενοι ἀλλὰ δραστήριοι καὶ ἀποφασιστικοί, ὁ Νικόλαος Σκοφᾶς ἔξ' Ἀρτης, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἔξ' Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσημότητα τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν μηδαμινότητα τῶν μέσων τῆς ταχέως ἐξηπλώθη καὶ σύνδεσε πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ τῆς ἐταιρείας ὠνόμασαν αὐτὴν Ἐταιρείαν τῶν φιλικῶν καὶ προσεπάθησαν νὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὴν ὀργάνωσιν τῶν μυστικῶν σωματείων. Ἄλλ' ἡ σκόπιμος διάδοσις ὅτι ὀπισθεν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἐταιρείας κρύπτεται μεγάλη δύναμις, προσέδιδεν εἰς αὐτὴν αἵγλην. Τοῦτο ἦτο τὸ θρυλούμενον ἐπιτηδεῖος περὶ τῆς Ἀρχῆς, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδηλοῦτο ὅτι τὴν δρᾶσιν τῆς ἐταιρείας διευθύνει μυστικῶς ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἢ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος δ' Ε', ὁ μπέης τῆς Μάνης Μαυρομιχάλης, πλεῖστοι ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων ἦσαν μεμνημένοι εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἐταιρείας, ἢ ὅποια περὶ τὸ 1819—1820 ἦτο κοινὸν θέμα τῶν λόγων καὶ τῶν σκέψεων τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι

Ἐπίστευον ὅτι δάκτυλος ρωσσικὸς διέπει τὰ πάντα ἀοράτως καὶ ὁ ἀκράτητος ζῆλος καὶ ἡ ἀθυροστομία πολλῶν ἔβαλον πολλάκις εἰς κίνδυνον τὴν ἀδελφότητα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἄλλ' ὅτε ἐξηπλώθη ἡ ἐταιρεία, οἱ κάτοχοι τοῦ μυστικοῦ ἠσθάνθησαν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ ἀναθέσουν τὴν ἀρχὴν εἰς ἄνθρωπον ἐμπνέοντα σέβας καὶ ἐμπιστοσύνην. Ὅθεν ἔστειλαν εἰς Πετρούπολιν τὸν Ἑμμ. Ξάνθον, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐταιρείας εἰς τὸν Καποδίστριαν, τὸν Ἕλληνα ὑπουργὸν τοῦ τσάρου. Ἄλλ' ὁ Ξάνθος ἔφθασεν εἰς Πετρούπολιν εἰς ἀκαταλληλοτάτην ὥραν. Διότι πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐκραγῇ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ ἡγεμόνος Φερδινάνδου Ζ' (1820) καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐλάμβανον μέτρα πρὸς κατὰπνυξιν τοῦ φιλελευθέρου κινήματος. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τύχῃ εὐμενοῦς ὑποδοχῆς εἰς τὴν ρωσικὴν αὐλὴν ἀπεσταλμένος μυστικῆς ἐταιρείας. Ὅθεν ὁ Καποδίστριας ἀπέπεμψε τὸν Ξάνθον κακῶς, ὥς ἐνεργοῦντα πρὸς καταστροφὴν τοῦ ἔθνους του. Ἐκεῖνος τότε ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην.

Ὁ Α. Ὑψηλάντης (1790—1828) κατήγετο ἐξ ἀρχαίου φαναριωτικοῦ οἴκου, ὁ ὁποῖος ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν του εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ὁ πάππος του εἶχε διορισθῇ ὑπὸ τῆς Πύλης διερχομένης καὶ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, τὴν ὁποίαν καλῶς ἐκυβέρνησε καὶ ὀργανογοντούτης ἐφανεύθη διὰ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου. Ὁ δὲ πατὴρ του διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας ὑπηρετήσε τὰ ρωσσικά συμφέροντα καὶ μόλις διέφυγε τὸν θάνατον δραπετεύσας εἰς Ρωσσίαν. Ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ Ἀλέξανδρου διέπρεψε πολεμῶν ὑπὸ τὴν ρωσικὴν σημαίαν κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους καὶ εἰς τὴν μάχην τῆς Δρέσδης ἀπεκόπη ἡ δεξιὰ του χεῖρ. Ἐφερε τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος καὶ τὸν βαθμὸν στρατηγοῦ καὶ εἶχε διακριθῇ διὰ τὴν θερμὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἀνδρεῖος καὶ ιδεολόγος, ἀλλὰ κακὸς διπλωμάτης. Αἱ μεγάλαι ὑποσχέσεις τοῦ Ξάνθου καὶ ἡ φήμη τῆς ἐταιρείας, ἡ ὁποία ἦτο μεῖζων τοῦ πραγματικοῦ, ἔπεισαν τὸν πρίγκιπα ὅτι ἐχρειάζετο μόνον διεύθυνσις ἰσχυρὰ καὶ ἐνιαία, διὰ νὰ προέλθουν μεγάλα ἀποτελέσματα. Εἰς τοῦτο δὲν ἐφάνη διαφωνῶν καὶ ὁ Καποδίστριας, τὸν ὁποῖον συνεβουλεύθη.

Ἀναλαβὼν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ὁ Ὑψηλάντης ἐπεχείρησε νὰ ἐνεργήσῃ δραστηριῶς. Ἀλλὰ ταχέως ἐφάνη ἀγνοῶν τὴν

πραγματικὴν κατάστασιν. Τότε ἤρχισε μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν ἑταιριστῶν ἀμοιβαία ἀπάτη, διότι ὁ Ὑψηλάντης ἐπηγγέλλετο πλουσίας ὑποσχέσεις ἐκ μέρους τῆς ἀοράτου ἀρχῆς, χρήματα, πολεμεφόδια, ἔνοπλον ὑποστήριξιν, οἱ δὲ Φιλικοὶ παρίστων εἰς αὐτὸν ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα ἐν Ἑλλάδι, στρατὸς καὶ ὅπλα καὶ χρήματα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ἑταιρείας. Παρασκευὴ σοβαρὰ δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ κίνησις ἰσχυρὰ ἀνὰ τὸ πανελλήγιον καὶ ἀναμονὴ ὅτι μέγα τι ἐπικείται.

ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΛΕΜΩΝ

Κατὰ τῆς ἐξεγερσμένης Ἑλλάδος ἡ Τουρκία δὲν ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀποστείλῃ μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις, διότι, καθὼς προείπομεν, τὸ παλαιὸν στρατιωτικόν της σύστημα ἦτο ἐν παραλύσει καὶ οἱ Γενίτσαροι δὲν ἦσαν πλέον οἱ φοβεροὶ μαχηταὶ τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος. Κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἡ Πύλη ἔστελλε διαρκῶς ἀνεπαρκεῖς καὶ κακῶς ἐφωδιασμένας δυνάμεις καὶ τὸ πυροβολικόν της ἦτο κακόν. Διὰ τοῦτο συνήθως δὲν ἦτο ἀξία λόγου ἡ ὑπεροχὴ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι σχεδὸν μέχρι τέλους ἔστεροῦντο πυροβολικοῦ. Τὸ ἱππικὸν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δράσῃ εἰς τὴν ὄρεινὴν χώραν καὶ πολλάκις ἦτο βαρὺ κώλυμα ἕνεκα ἐλλείψεως χόρτου. Κατὰ τῶν κακῶς ἐφωδιασμένων καὶ κακῶς ὀδηγουμένων τούτων δυνάμεων οἱ Ἕλληνες διεξῆγον ἐπιτυχῇ κ λ ε φ τ ο π ό λ ε μ ο ν.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν ἀγῶνα εἶχε τὸ μέγα πλῆθος τῶν φρουρίων, τὰ ὅποια κατεῖχον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ πάντα ἀνεξαιρέτως ἦσαν παρημελημένα καὶ δὲν εἶχον οὔτε πολεμεφόδια οὔτε τροφὰς ἀρκετάς. Ὁ δὲ κατὰ πάντα ἀνώτερος τουρκικὸς στόλος δὲν κατώρθωσε νὰ τροφοδοτήσῃ τὰ φρούρια, διότι καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ὅπως πάντοτε παρημελημένος. Εἰς τὸν ναύσταθμον Κωνσταντινέως ὑπῆρχε σημαντικὸς ἀριθμὸς πολεμικῶν πλοίων ὀπλισμένων διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ τηλεβόλων. Πλὴν τούτων ὁ Σουλτάνος ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὸ ναυτικὸν τοῦ Ἀλγερίου καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὅποιον ἦτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι οὐδέποτε ἦσαν καλοὶ ναυτικοί. Τὰ πληρώματα ἦσαν ξένοι τυχοδιῶκαι κακῶς ἡσχημένοι καὶ κακῶς διαχειριζόμενοι τὰ πλοῖα.

Τὸν πυρῆνα τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεως τῶν Ἑλλήνων ἀπέ-
 τέλεσαν οἱ ἄρματα καὶ οἱ κλέφται. Τὰ ὅπλα καὶ
 τὰ ἐνδύματα τῶν πολεμιστῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν διά-
 φορα. Τὸ ἐπικρατοῦν πυροβόλον ἦτο τὸ ἐφωδιασμένον διὰ
 πυριτολίθου (τσακμάκι) μετὰ βραχείας κάννης. Κατὰ
 τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος ἡγοράσθησαν νεωτέρου συστήματος
 ὅπλα. Ἡ δὲ τακτικὴ τῶν κλεφτῶν διέφερε πολὺ τῆς τακτικῆς
 τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων. Τὸ κύριον ἐλάττωμα τοῦ ἐλ-
 ληνικοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ ἔλλειψις πειθαρχίας. Ὅταν προσεγγίξῃ
 ὁ ἐχθρὸς, οἱ κλέφται διασπείρονται καὶ ἕκαστος αὐτῶν ζητεῖ
 κρύπτην ἢ θάμνον ἢ ἄλλον κατάλληλον τόπον ἐνέδρας, ὁπόθεν
 πυροβολεῖ κατὰ τῶν Τούρκων. Ὅπου μένουσιν πολλοὶ κατα-
 σκευάζουσιν ἡμισελήνοειδῇ ὀχυρώματα, τὰ λεγόμενα ταμπού-
 ρια, ὅπισθεν τῶν ὁποίων κρύπτονται, διὰ νὰ δεχθοῦν δι'
 αἰφνιδιαστικοῦ πυρὸς τὸν προσεγγίζοντα ἐχθρόν. Ἀλλὰ ὁ
 στρατὸς αὐτῶν ἔχει μεγάλα προτερήματα τὴν ἀντοχὴν καὶ ὀλι-
 γάρκειαν. Οὕτω δὲν ἀνησυχεῖ πολὺ ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὸν
 ἀνεφοδιασμόν. Τὰ αὐτὰ προσόντα ἔχει ὁ πολεμιστὴς τῆς θα-
 λάσσης, ὅπως εἶχον ἀνεκαθεν τὰ πληρώματα τοῦ ἐμπορικοῦ
 ναυτικοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου οἱ Ἕλληνες διαθέτουν μόνον
 τοὺς πᾶρωνας τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν,
 δηλαδὴ τὰ διὰ τηλεβόλων ἐξοπλισμένα ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἀλλ'
 οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἔχουν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν Τούρ-
 κων, τὰ δὲ κατορθώματά των δύνανται νὰ συγκριθοῦν μόνον
 πρὸς τὰ κατορθώματα τῶν Ἀγγλῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς
 δημιουργίας τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Ὁ ὀπλισμὸς τῶν πλοίων
 δὲν εἶναι ἀξιόλογος, ἀλλὰ καὶ τὸ πυροβολικὸν τοῦ τουρκικοῦ
 στόλου δὲν εἶναι πολὺ ἀνώτερον. Οὕτω σπανίως βυθίζεται
 πλοῖον δι' ὀβίδος. Πολλάκις δὲ μετὰ πολύωρον ναυμαχίαν οἱ
 στόλοι ἀποχωρίζονται ἄνευ σοβαρᾶς βλάβης, ἐνῶ τὸ πυρπο-
 λικὸν εἶναι ἐπικίνδυνον ὅπλον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Αἱ μυστικάί ὁργανώσεις τῶν Ἑλλήνων ἠθέλησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ὃ ὁποῖος εἶχεν ἐκραγῇ μεταξὺ τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ ἀποστάτου πασᾶ τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐπεχείρησε τότε νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας ἐλπίζων νὰ παρασύρῃ τοὺς ἐγγχωρίους καὶ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον.

Ὑπελόγησεν ὁμως κακῶς τὰς περιστάσεις. Ὁ τσάρος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν Ἱερὰν Συμμαχίαν καὶ κατεδίκασε τὸν Ὑψηλάντην. Τὸ κίνημα εἰς τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας κακῶς παρασκευασθὲν ἀπέτυχεν. Ἀλλ' εἶχε σοβαρωτάτην συνέπειαν, διότι παρέσυρεν εἰς γενικὴν ἐξέγερσιν τοὺς Ἕλληνας.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΕΙΟΥΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ζωηρᾶς ζυμώσεως γεγονὸς μεγάλης σημασίας ἐπέσπευσε τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἦλθεν εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν. Ἐκεῖνοι ὁμως ἐσκέφθησαν πῶς νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Μωαμεθανῶν. Ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπὸ τὸν τσάρον, κατήλθεν εἰς τὴν Ὁδησσὸν καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, σκοπὸν ἔχων νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ κινήματος. Ἀλλ' εἰς τὴν σύσκεψιν τῶν Φιλικῶν ἀπεφασίσθη νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν.

Οἱ λόγοι τῆς προτιμήσεως ἦσαν οἱ ἑξῆς: α) Αἱ ἡγεμονίαι ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἄλλη Ἑλλάς, διότι ἡγεμόνες καὶ αὐλικοὶ ἦσαν Ἕλληνες καὶ διότι ὁ λαὸς ὡς ὁμόδοξος ὑπέθετον ὅτι θὰ ὑπεστήριζε προθύμως τὸ κίνημα. β) Οἱ φιλικοὶ εἶχον τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ συνέπραττον οἱ μισθοφόροι στρατιῶται οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐντοπίων ἀρχόντων. Οὗτοι ἦσαν χριστιανοὶ διαφόρων ἐθνοτήτων, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ἕλληνες, ὀνομαζόμενοι διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ἀ ρ β α ν ῖ τ α ι. Πράγματι οἱ δύο ση-

μαντικώτατοι τῶν ὀπλαρχηγῶν αὐτῶν, ὁ **Γεώργιος Ὀλύμπιος** καὶ ὁ Πάτριος **Σάββας**, μέλη τῆς ἑταιρείας, εἶχον ὑποσχεθῆναι νὰ συμπράξουν. γ) Δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ κατὰ τὰς συνθήκας ἔπρεπεν ἡ Τουρκία διὰ νὰ εἰσαγάγῃ στρατὸν εἰς αὐτάς, νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρωσσίας. Ἐπομένως ὑπῆρχε μεγάλη πιθανότης προστριβῶν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Πύλης, ἐὰν ἐταράσσοντο αἱ ἡγεμονίαι. δ) Ἐθεωρεῖτο κέρδος ὁ τουρκικὸς στρατὸς νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὸν Δούναβιν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐξεγέρσεως. Πρὸς τοῦτοις ὁ ὀπλαρχηγὸς Γεωργάκης Ὀλύμπιος εἶχεν εἰδοποιήσει τὸν Ὑψηλάντην ὅτι ἤλπιζε νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τὴν Σερβίαν, ὅπου εἶχε συγγενικοὺς δεσμούς, ὁ δὲ ὑπουργὸς ἐκ Πάτμου ὀπλαρχηγὸς Σάββας τὴν Βουλγαρίαν.

Τὴν 22 Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάν- 1821
 της διέβη τὸν Προῦθον συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του καὶ τινῶν ἄλλων, καθὼς καὶ ὑπὸ 200 ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι εἶχον ὑπηρετήσει εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, καὶ περὶ τὸ ἐσπέρας εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον. Ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος καὶ οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν αὐτὸν μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ὀπισθέν του βαδίζουν ρωσσικὰ στρατεύματα. Οἱ ὀπλοφόροι Ἀρβανῖται τῆς πόλεως καὶ ἡ φρουρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου, προσῆλθον δὲ καὶ πολλοὶ μαθηταὶ ἐνθουσιῶντες. Ἐκείθεν ἐδημοσίευσε προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας μεστὴν στόμου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπανελαμβάνετο τὸ παλαιὸν ψεῦδος τῆς Ἀρχῆς. **Κι ν η θ ῆ τ ε**, ἔλεγεν ἡ προκήρυξις, **καὶ θ έ λ ε τ ε** **ε δ ε ι μ ι α ν κ ρ α τ α ι α ν δ ύ ν α μ ι ν ν α ὑ π ε ρ α σ π ι σ θ ῆ τ α δ ί κ α ι á μ α ς**.

Ἀλλὰ δὲν ἤργησε ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ Μολδοβλαχία δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Οἱ κάτοικοι ἐμίσουν τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐθεώρουν τοὺς Φαναριώτας ἡγεμόνας, καθὼς καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου πεμπομένους ἀρχιεπισκόπους, ὥς ξένους ἐκβιαστὰς καὶ ὥς ὄργανα τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Ὡστε μᾶλλον ὥς πικρὰ χλεύη ἀντήχησεν ἡ πρόσκλησις εἰς ἑλευθερίαν ὑπὸ Ἕλληνας πρίγκηπος περιστοιχιζομένου ὑπὸ Φαναριωτῶν. Ὁ δὲ στρατὸς τῶν Ἀρβανιτῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ἡ Ἑταιρεία, ἦτο κατὰ

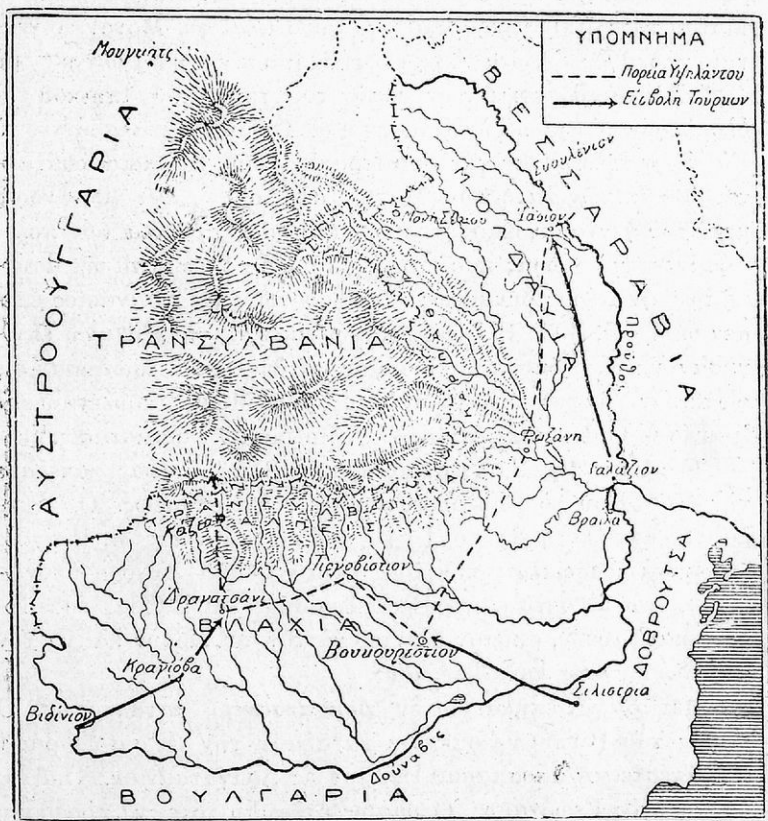
τὸ πλεῖστον ἀνοργάνωτος συρφετὸς μὴ ἔχων ἀνώτερον ἡθικὸν ἐλατήριον. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἐξεδηλώθησαν ἀντιπειθαρχικὰ συμπτώματα. Ὁ ὄπλαρχηγὸς Β α σ ί λ ε ι ο ς Κ α ρ α β ι ᾶ ς ἡγούμενος στίφους ἀρβανιτῶν κατέσφαξε τὴν παραδοθεῖσαν μικρὰν φρουρὰν τοῦ Γαλαζίου καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ τούρκους ἐμπόρους, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν καὶ διέπραξε παντὸς εἶδους ἀσχημίας μολύνας οὕτω τὴν ἀρχὴν τοῦ ἁγῶνος.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν Βλαχίαν. Εἰς Φ ω ξ ἄ ν η ν, μεθοριακὴν πόλιν μεταξὺ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἥ δυνάμεις του ἐνισχύθη σημαντικῶς διὰ τῆς προσελύσεως νέων ὀπλαρχηγῶν. Ἐκεῖ κατηρτίσθη καὶ ὁ Ἰ ε ρ ὀ ς Λ ὀ χ ο ς. Πεντακόσιοι δηλαδὴ νέοι τῶν εὐγενεστάτων οἰκῶν, τῶν ὁποίων πολλοὶ σπουδασταὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον σῶμα. Τὸ σῶμα των διεκρίνετο διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος ἦτο ἀναποφάσιτος, ἔβαινε βραδέως καὶ ἄνευ σχεδίου καὶ μόλις μετὰ 4 ἑβδομάδας εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον (28 Μαρτίου).

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Ἡ περιβαλοῦσα κατ' ἀρχὰς τὸ κίνημα τοῦ πρίγκιπος αἵγλη διελύετο ταχέως. Εἶχον παρελθεῖ πέντε ἑβδομάδες, ἀφ' οὗτο ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον, καὶ ρωσικὴ σύμπραξις δὲν ἐφαίνετο, ὁ ἴδιος δὲ ἐπροχώρει σύρων ἀπειθαρχητὸν συρφετὸν καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ καταχραστῶν καὶ ἐπιβούλων. Ἀντιθέτως ὡς κεραυνὸς ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἡ ἁ π ο κ ῆ ρ υ ξ ι ς τοῦ κινήματος ὑπὸ τῆς Ρωσσίας καὶ ὁ ἁ φ ο ρ ι σ μ ὀ ς τοῦ Πατριάρχου. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος διὰ νὰ δεῖξη τὴν πίστιν του εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν κρατοῦσαν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ Ρωσσία ὑπέθαλπε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, ἀπεκήρυξεν αὐτὸ ἐπισήμως, διέταξε νὰ διαγράψουν τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸ Διβάνιον διὰ τοῦ ἐν Κων]πόλει πρέσβεως του ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ εἶναι ξένη πρὸς τὰς σκευωρίας τῶν περὶ τὸν Ὑψη-

λάντην. Ὁ δὲ Πατριάρχης πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀφώ-
 ρισε τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Ὀσποδάρον τῆς Μολδαβίας Μιχ.
 Σοῦτσον, διότι, ὅπως ἔλεγεν ἡ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος «ὁ προσ-

Χάρτης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μολδοβλαχία

»διορισθεὶς τῆς Μολδαβίας ἡγεμών, ὥς μὴ ὤφειλε, Μιχαήλ
 »καὶ ὁ τοῦ γνωστοῦ ἀγνώμονος καὶ φυγάδος Ὑψηλάντου ἀγνώ-
 »μων υἱὸς Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κατεπάτησαν τὴν πρώτην
 »βάσιν τῆς ἡθικῆς, τὴν πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας εὐγνωμοσύ-
 »νην, ἐξεγερθέντες μὲ πνεῦμα κακοποιὸν καὶ ἀποστατικὸν
 »ἐναντίον τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐεργέτιδος καὶ τροφοῦ κραταΐας
 καὶ ἀηττήτου βασιλείας».

Μετ' ὀλίγον ἡ Ρωσσία ἐπέτρεψε τὴν εἴσοδον τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὰς ἡγεμονίας, οἱ δὲ Τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐκ τριῶν σημείων εἰς Μολδοβλαχίαν. Ὁ πασᾶς τῆς Β ρ α ῖ λ α ς μὲ 3 χιλ. ἱππεῖς καὶ 1500 πεζοὺς διεσκόρπισεν εὐχερῶς τὴν 1 Μαΐου τοὺς 700 ὑπερασπιστὰς τοῦ Γαλαζίου. Μόνον ὁ γενναῖος λοχαγὸς Ἀ θ α ν ἄ σ ι ο ς Κ α ρ π ε ν η σ ι ῶ τ η ς μὲ 43 Ἕλληνας ἀνέκοψε τὴν ὁρμὴν τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ ἐπὶ δόλοκληρον ἡμέραν. Τὴν ἐπομένην οἱ Τοῦρκοι καταλαβόντες τὸ Γαλάζιον ἐξεδίκησαν τὰς βιαιοπραγίας τοῦ Καραβιᾶ σφάζαντες 600 ἐκ τῶν κατοίκων (Μάχη Γαλαζίου). Ἀλλὰ 400 ἄνδρες μετὰ τοῦ γενναίου Καρπενησιώτη ἐτίμησαν τὰ ὅπλα των πολέμησαντες ἐπὶ 8 ὥρας παρὰ τὸ Σ κ ο υ λ ἔ ν ι ο ν κατὰ τῆς ἀσυγκρίτως ἀνωτέρας δυνάμεως τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀθανάσιος ἔπεσεν ὡς ἥρως, 300 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν εἰς τὴν μάχην ἢ ἐπνίγησαν εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ Προύθου, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν εἰς ρωσσιζὸν ἔδαφος ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ (Μάχη Σκουλενίου, 17 Ἰουνίου). Οὕτω κατεπνίγη ἡ ἐν Μολδαυίᾳ ἐπανάστασις.

Ὁ πασᾶς τῆς Σ ι λ ι σ τ ρ ί α ς μὲ 8 χιλ. ἄνδρας κατέλαβε τὴν 15 Μαΐου τὸ Βουκουρέστιον ἄνευ ἀντιστάσεως. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπεσύρθη εἰς τὸ Τ ε ρ γ ο β ί σ τ ι ο ν τῆς Μ. Βλαχίας ζητῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα ὑποχώρησιν, ἐνῶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Βλαδιμηρέσκος καὶ Σάββας ἐσκευάζουν κατ' αὐτοῦ, σκοπὸν ἔχοντες νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν παραδώσουν εἰς τοὺς Τούρκους.

Μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἡ ἐν Δραγατσανίῳ καταστροφή. Ὁ πασᾶς τοῦ Β ι δ ι ν ί ο υ εἶχε καταλάβει τὴν Κ ρ α ῖ ὀ β α ν καὶ ἀπέστειλεν ἀπόσπασμα ἱππικοῦ εἰς Δραγατσάνιον. Ὁ ἄξιος ὀπλαρχηγὸς Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἐσκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ κατ' ἀρχὰς τὸ ἐν Δραγατσανίῳ τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Πρὶν ἢ συγκεντρωθῇ ὁμως ὁ στρατὸς καὶ ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης ἀπεῖχεν εἰσέτι 3 1/2 ὥρας, ὁ κακὸς δαίμων τοῦ ὅλου κινήματος Καραβιᾶς, ὁ ἐμπρηστής τοῦ Γαλαζίου, ἐπεθύμησε νὰ ὑφαρπάσῃ τὴν δόξαν τοῦ νικητοῦ καὶ παραπείσας τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱεροῦ λόχου ἀδελφὸν τοῦ Ὑψηλάντου Γ ε ὡ ρ γ ι ο ν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ προσέβαλε τοὺς ἐν Δραγατσανίῳ Τούρκους μὲ τοὺς 500 ἱππεῖς του. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν κατ' ἀρχὰς πυρπολίσαντες τὸ χωρίον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον βλέποντες τὸν μικρὸν ἀριθμὸν

τῶν ἐπιτιθεμένων ἀνεθάρρησαν καὶ τρέψαντες τοὺς παραφύ-
 ρως ἐλαύνοντας ἱππεῖς τοῦ Καραβιά ἐπέπεσον κατὰ τοῦ ἱεροῦ
 λόχου. Οἱ λεπτοφυεῖς νέοι, ἀπὸ τινων μόλις ἐβδομάδων ὀπλο-
 φοροῦντες, δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑποστοῦν τὴν ὀρμὴν τῶν ἡλιο-
 καῶν Τούρκων σπαχήδων καὶ ἔπεσαν ὡς «εὐθαλεῖς κλάδοι ὑπὸ
 τὴν κοπερὰν ἀξίνην στιβαροῦ ξυλοκόπου». Ὁ Γεωργάκης
 σπεύσας εἰς τὸν τόπον τῆς συμπλοκῆς μετὰ τινων ὀπλαρχηγῶν
 μόλις ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὰ λείψανα τοῦ ἱεροῦ λόχου ἀπὸ τῆς
 σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. Διακόσιοι ἱερολοχίται εἶχον πέ-
 σει καὶ 40 ἠχμαλωτίσθησαν (7 Ἰουνίου).

Ἡ γενικὴ σύγχυσις παρέσυρε καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ὑψηλάν-
 του, ὃ ὁποῖος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κόζιαν παρὰ τὰ αὐστριακὰ
 σύνορα καὶ ἤρχισε νὰ διαπραγματεύεται μετὰ τῶν συνοριακῶν
 ὑπαλλήλων, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος. Λαβὼν
 τὴν ἄδειαν διέβη τὰ αὐστριακὰ σύνορα τὴν 14 Ἰουλίου μετὰ
 τοῦ ἀδελφοῦ του. Οἱ αὐστριακοὶ συμφώνως πρὸς τὰς μετὰ τῆς
 Τουρκίας συνθήκας ἐκράτησαν αὐτὸν εἰς τὸ φρούριον Μουγ-
 κατς ὡς πολιτικὸν αἰχμάλωτον. Ἐκεῖ ἔμεινεν 6 ἔτη καὶ ἀποφυ-
 λαμισθεὶς διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ τσάρου ἀπέθανεν εἰς τὴν
 Βιέννην τὸ 1828 μόλις 38 ἐτῶν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ Τούρκοι ἐξηφάνισαν
 ταχέως τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν
 ἐντοπίων. Ἀλλ' ὁ γενναῖος Γεωργάκης μετὰ τοῦ ὁμόφρονός
 του Φαρμάκη ἔδωκαν ἡρωικὴν λύσιν εἰς τὸ δράμα τῶν
 ἡγεμονιῶν. Θέλοντες δηλαδὴ νὰ διανοίξουν δίοδον πρὸς τὰ ρωσ-
 σικὰ σύνορα περιεπλανήθησαν εἰς τὰ Τρανσυλβανικὰ ὄρη καὶ
 προδοθέντες ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν μονὴν
 τοῦ Σέκκου με 350 ὀπλοφόρους. Μετὰ πεισματώδη ἄμυναν
 ὃ μὲν Γεωργάκης ἀνετίναξε τὸ κωδωνοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον
 εἶχε καταφύγει μετ' ὀλίγων ὀπαδῶν, ὃ δὲ Φαρμάκης παραδο-
 δεὶς ἐστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεκεφαλίσθη
 (μέσα Σεπτεμβρίου).

Ἡ ἐπανάστασις τῶν ἡγεμονιῶν ἀπέτυχεν, ὃ δὲ σουλτάνος
 δὲν διώρισε πλέον Ἕλληνας ἡγεμόνας εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλα-
 χίαν. Οὕτως ἔληξεν ἡ ἀπὸ τοῦ 1711 ὑφισταμένη παρὰ τὸν
 Δούναβιν ἐξουσία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς οἱ
 Ρουμῶνοι χρονολογοῦν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεξαρτησίας των.

Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΑΜΟΝΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τὸ Διβάνιον καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἀπέδωκαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Μολδοβλαχίας, διότι ἐφοβοῦντο ρωσικὴν ἐπέμβασιν. Ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν ὅτι κίνημα σοβαρότερον θὰ ἐτάραττε μετ' ὀλίγον τὴν νότιον ἄκραν τῆς χερσονήσου.

Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου διάβασιν τοῦ Προϋθου ἐκινήθη ἡ **Πελοπόννησος**. Ἡ Πελοπόννησος ἦτο φυσικὴ ἀφετηρία τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀποχωρισμένη τῆς Στερεᾶς ὡς νῆσος, εἶχεν ὡς προπύργιον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν δύσβατον ὄγκον τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς ναυτικὰς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας κτλ. καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ ὄρη τῆς καὶ ἡ ἀνώμαλος διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους καθίστων αὐτὴν ἀκρόπολιν δυσπόρθητον, κατάλληλον πρὸς ἄμυναν. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο μία τῶν ἀκμαιοτάτων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος ἔχουσα χριστιανικὸν πλῆθυσμὸν πολυπληθέστερον, εὐπορώτερον καὶ ἐμπορικώτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Στερεάν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου λεγόμενος **Μόραβαλ-ε-σι** ἔδραν εἶχε τὴν **Τρίπολιν** (Τριπολιτσά), ὅπου συνήρχοντο δις τοῦ ἔτους οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρoύχοντες, διὰ νὰ συσχεφθοῦν μετὰ τοῦ διοικητοῦ περὶ τῶν κοινῶν. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ ὁποῖος ἐπετιήρει τὰς πράξεις τοῦ διοικητοῦ καὶ κατήγγελλε τὰς ὑπερβασίας του εἰς τὸ Διβάνιον. Γενικῶς ἡ τουρκικὴ ἐξουσία εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦτο μᾶλλον χαλαρὰ ἢ καταθλιπτικὴ.

Πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἄκραν τῆς χερσονήσου ὁ μικρὸς λαὸς τῆς **Μάνης** εἶχε διατηρήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ τὸ φιλοπόλεμον, ἐνῶ αἱ **Πάτραι** ἤκμαζον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πόλιν τῆς χερσονήσου διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς σταφίδος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν προσεπόριζεν εἰς τοὺς κατοίκους ἢ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἐπικοινωνία. Διὰ τοῦτο ἐνῶ πρὸς τὴν Μάνην ἐστρέφοντο τὰ βλέμματα τῶν Ἑλλήνων, διότι ἐκεῖθεν ἀνέμενον τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος, συγχρόνως προσεῖχον εἰς τοὺς πολιτικωτέρους πρoύχοντας τῆς Ἀχαΐας. Μέγα δὲ κῦρος εἶχον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως τρεῖς πρoύχοντες τῆς

Ἀχαΐας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ προεστὸς τῶν Καλαβρύτων Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ ὁ προεστὸς Αἰγίου Ἀνδρέας Λόντος, μέλη τῆς φιλικῆς ἐταιρείας καὶ συνδεόμενοι διὰ στενῆς φιλίας.

Ο ΑΓΩΝ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΚΑΙ ΠΥΛΗΣ—ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ

Εἰς τὴν Ἡπειρον ἐξηκολούθει ἡ πάλη μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ σουλτάνου. Οἱ ἐν Κων)πόλει ἐσκέφθησαν τότε τοὺς παλαιοὺς ἐχθροὺς τοῦ βεζύρη τῶν Ἰωαννίνων, τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας, καὶ ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ νὰ καλέσῃ αὐτοὺς κατὰ τοῦ Ἀλῆ. Οἱ φυγάδες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ δεκαεπτὰ ἔτη ἔτρωγον τῆς ἐξορίας τὸν ἄρτον μὲ ἐξωγκωμένην καρδίαν ἀτενίζοντες μακρόθεν τὰ ὄρη τῆς πατρίδος των, διέβησαν τὸ μεταξὺ Κερκύρας καὶ Ἡπείρου στενὸν καὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατόπεδον. Ἀλλὰ τὸ ἔνστικτον ὠδήγησεν αὐτοὺς νὰ διακρίνουν ὅτι δὲν ἦτο συμφέρον νὰ συντριβῇ τελείως ὁ εἰς τῶν ἀντιπάλων. Ὅθεν ἦλθον εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ ὁ ἀρχηγὸς των *Μάρκος Μπότσαρης* διέπλευσε διὰ νυκτὸς τὴν λίμνην καὶ συνηντήθη μετὰ τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος ἐνηγκαλίσθη αὐτὸν δακρύων καὶ τὸν ὠνόμασεν *ν. ἰ. ὄ. ν. τ. ο. ν.* Τὴν δὲ 6 Δεκεμβρίου 1820 οἱ Σουλιῶται, τριακόσιοι πολεμισταί, ἐγκατέλειψαν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ κατώρθωσαν ν' ἀνακτήσουν τὴν παλαιὰν πατρίδα των καὶ ἀπέκρουσαν τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων.

ΧΟΥΡΣΙΤ ΚΑΙ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ

Ἡ Πύλη συλλαβοῦσα ὑπονοίας διὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν Πελοπόννησον, διώρισε Μόρα-Βαλεσί τὸν πρῶην μέγαν βεζύρην *Χουρσίτ*, ἄνδρα μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐπιβλητικόν, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1820 μὲ πολυτελῆ ἀκολουθίαν καὶ πολυάριθμον χαρῆμιον ἐμπνεύσας φόβον καὶ ἀνησυχίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ δὲν ἔδωκε σημασίαν εἰς τὰ θρυλούμενα καὶ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας ἀνέχωρησεν εἰς Ἡπειρον, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολεμοῦντος κατὰ τοῦ Ἀλῆ στρατοῦ. Ἠκολούθησεν αὐτὸν καὶ ὁ διορισθεὶς ὡς διάδοχός του διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε

ἡ ἔξουσία ἐν Τριπόλει ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀνθηγεμόνος (Καϊμακάμη) καὶ οἱ Ἕλληνες ἡσθάνθησαν μεγάλην ἀνακούφισιν. Οἱ Τοῦρκοι συνηθισμένοι νὰ καταστέλλουν τὰς ἐξεγέρσεις δι' ὁμαδικῆς σφαγῆς τῶν ραγιαδῶν δὲν ἔδωκαν προσοχὴν εἰς τὸν ἀναβρασμὸν καὶ οἱ δύο Μόρα βαλῆδες, οἱ ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαδεχθέντες ἀλλήλους καὶ ἀπελθόντες, ἄφησαν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς εἰς τόπον ἀσφαλῆ, τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ χαρέμια τῶν καὶ μόνον πρὸς φύλαξιν αὐτῶν ἐνίσχυσαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως διὰ χιλίων ἀνδρῶν.

Λήγοντος τοῦ ἔτους 1820 ἔφθασεν εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παπαφλέσσα**, δραστήριος καὶ ὁρμητικὸς ἀπόστολος τῆς ἐταιρείας, φέρων ὀλίγην πυρίτιδα καὶ ὀλίγα πολεμεφόδια, ἀλλὰ φλογερὰς ὑποσχέσεις, καὶ εὐθύς δι' ἐπαγωγῶν μυθευμάτων νὰ κεντρίξῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι γνωρίζοντες καλύτερον τὰ πράγματα δὲν ἔδιδον πίστιν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Παπαφλέσσα. Μάλιστα συνελθόντες εἰς μυστικὴν συνεδρίαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὸ Αἶγιον, ἀφοῦ ἤκουσαν τὸν Δικαῖον, συνέστησαν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ διαδίδῃ ἀνυπόστατα. Ἄλλ' ἐκεῖνος διεκήρυξεν ὅτι ἡ 25 Μαρτίου ἦτο ἡ τελευταία προθεσμία πρὸς ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ πρόκριτοι ἠπειλήσαν τότε τὸν Δικαῖον, ἀλλὰ παρὰ τῷ λαῷ εὖρισκον πρόθυμον ὑποδοχὴν αἱ εἰσηγήσεις του καὶ ὠρίμαζε καθ' ἡμέραν ψυχικῶς τὸ κίνημα.

ΕΚΡΗΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν τούτοις οἱ ἐγχώριοι Τοῦρκοι τῆς Πελοποννήσου ἐθορυβοῦντο βλέποντες ἀσυνήθη κίνησιν. Πρὸ πάντων ἐτάραξεν αὐτοὺς ἡ εἰδησις ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν Μάνην ὁ περιβόητος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ἀπὸ μακροῦ φυγὰς καὶ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἔξουσίας. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας προσκληθέντες διὰ σύσκεψιν ὑπὸ τοῦ καϊμακάμη εἰς τὴν Τριπολιτσάν δὲν μετέβησαν φοβούμενοι ἐνέδραν. Τοιοῦτοτρόπως ἔμειναν ἐκτεθειμένοι καὶ ἐσκέφθησαν νὰ ἐπισπεύσουν τὸ κίνημα. Διὰ τοῦτο ἐνῶ ὁ τολμηρὸς κλέφτης Νικόλαος Σουλιώτης τῇ προτροπῇ τοῦ Παπαφλέσσα ἐφόρνευσεν

ἐνεδρεύσας ὁκτὼ τούρκους εἰσπράκτορας, ὁ γέρον πρόκριτος τῶν Καλαβρύτων Ἀσημάκης Ζαΐμης ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του κλέφτας Χονδρογιάννην καὶ Πετσιώτην νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ σπαχή Σαΐδ Λαλιώτου (ἀπὸ τὸ περίφημον χωρίον τουρκαλβανῶν τῆς Πελοποννήσου Λάλα), ὁ ὁποῖος ἔφερε χρήματα τοῦ δημοσίου εἰς τὴν Τρίπολιν μετὰ τοῦ κολλυβιστοῦ Ταμπακοπούλου (Ἀπόπειρα Χονδρογιανναίων, 16 Μαρτίου 1821). Ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἀλλὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατετάρaxαν τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσαν θάρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἰφνης ἐξέσπασεν ἡμέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης συγκρατουμένη ὁρμή καὶ τὴν 21 Μαρτίου ὅλος ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς χερσονήσου ἠγέρθη ἔνοπλος καὶ ἐπέπεσε μετὰ πάθους συγκρατουμένου ἀπὸ αἰώνων κατὰ τῶν μωαμεθανῶν, ὥς νὰ ἤθελεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ νὰ ἐκδικηθῇ δεινοπαθήματα αἰώνων. Τὸ σύνθημα ἦτο **Τοῦρκος μὴ μείνῃ στὸ Μοριά μήτε στὸν κόσμον ὅλον.**

Τότε ἐπῆλθον ραγδαῖα τὰ γεγονότα. Ὁμπέης τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν Μανιατῶν κατῆλθον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ταυγέτου καὶ τὴν 23 Μαρτίου εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὰς **Καλάμας**. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξηγέρθησαν αἱ Πάτραι. Οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων ἔτρεξαν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Π. Πατρῶν καὶ τοῦ Λόντου, οἱ ὁποῖοι ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ κινήματος, καὶ τὴν 25 Μαρτίου ὁ Π. Πατρῶν ἔστησεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ. Ἀπ' ἐκείνης τῆς **1821** ἡμέρας χρονολογοῦμεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως.

Τότε ἤρχισε γενικὴ ἔξοδος τῶν Τούρκων εἰς τὰς ἀσφαλεστέρας θέσεις καὶ οἱ τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ τὰς ἀνοχυρῶτους πόλεις κατοικοῦντες κατέφυγον εἰς τὰ φρούρια. Πανικὸς κατέλαβεν αὐτοὺς, ὅταν διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἔρχεται εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἰς βοήθειαν τῶν ραγιάδων καὶ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ φωναὶ Μοσκοβιά καὶ Φραγκιὰ ἔτρεπον αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Μακρὰ συνοδεῖται μωαμεθανῶν ἐκινουῦντο ἰδίως εἰς τὴν Τρίπολιν, τὸ κεντρικὸν φρούριον τῆς Πελοποννήσου, προσβαλλόμεναι καὶ δεκατιζόμεναι ὑπὸ

τῶν Ἑλλήνων. Τὰ φρούρια ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐνήργουν χωρισμένοι, ἡ δὲ προσοχή τῶν ἀνωτέρων ὀπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν ἐστρέφετο πρὸς τὴν Τριπολιτσάν, τὸ κεντρικὸν φρούριον καὶ ὀρμητήριον τῶν Τούρκων.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ

Οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐδοκμήσουν ἄνευ τῆς συμπράξεως ναυτικοῦ, τὸ ὅποιον θὰ ἐκώλυε τοὺς Τούρκους νὰ μεταβιάζουν διὰ θαλάσσης στρατεύματα ἐκ Μ. Ἀσίας. Διὰ τοῦτο σημαντικωτάτη συμβολὴ εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἦτο ἡ προσχώρησις τῶν νήσων εἰς τὸ κίνημα.

Οἱ νησιῶται ἐχαρκτηρίζοντο ὡς δειλοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοὶ ὠνόμαζον αὐτοὺς *λαγούς*, διότι ἐτρέποντο εἰς ταχεῖαν φυγὴν, ὅσάκις ἐνεφανίζοντο οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων. Ἀλλ' αἱ περιστάσεις ἔμελλον νὰ μεταβάλουν εἰς θαλασσίνοὺς ἥρωας τοὺς φιλησύχους ἐκείνους καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον ἐστραμμένους νησιώτας. Ἐπρωτοστάτησαν δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα αἱ τρεῖς ναυτικαὶ λεγόμεναι νῆσοι, Ὑδρα, Σπέτσα, Ψαρά. Τὰ ἀσήμαντα ἐκεῖνα νησίδια, τὰ σχεδὸν ἀγνοούμενα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, εἶχον ἀποκτήσει σπουδαιότητα κατὰ τὸν 12' αἰῶνα διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἐπ' αὐτῶν τουρκικὴ ἐξουσία ἦτο ἐλαφρὰ ἐπικυριαρχία. Ἐξηρτῶντο ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐκάστοτε Καπετάν-πασᾶ, κατέβαλλον ἐτήσιόν τινα φόρον καὶ ἀπέστελλον κατ' ἔτος ἀριθμόν τινα ναυτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτανικοῦ ναυτικοῦ, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἦσαν αὐτόνομοι καὶ αὐτοδιοίκητοι, διότι δὲν εἶχον οὔτε τούρκους κατοίκους οὔτε τοῦρκον διοικητήν. Ἐκυβερνῶντο ὀλιγαρχικῶς ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων ναυτικῶν, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον *νοικοκυραῖους*.

Οἱ πόλεμοι τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως καὶ βραδύτερον οἱ ναπολεόντειοι πόλεμοι ἔδωκαν μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν νήσων. Ἐπειδὴ αἱ συνθήκαι τῆς τότε ναυσιπλοΐας, ἰδίως δὲ ὁ γαλλικὸς καὶ ὁ ναπολεόντειος ἀποκλεισμός, καθίστων κοπιώδη καὶ ἐπικίνδυνον τὴν θαλασσοπορίαν, οἱ νοικοκυραῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς με-

γάλας παραχωρήσεις εἰς τὰ πληρώματα, τὰ ὅποια ἀπὸ τοῦ πλοιάρχου μέχρι τοῦ ναυτόπαιδος εἶχον μερίδιον ἐπὶ τοῦ κέρδους. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν νήσων κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἀγήρχοντο εἰς τριακόσια πλοῖα ἀπὸ 60—400 τόννων καὶ πλήρωμα 12 χιλ. περίπου ναύτας (1). Πλὴν τῶν τριῶν νήσων ναυτικὸν εἶχον ἡ Κάσσοϛ, ἡ Μύκονοϛ, καὶ τὸ Γαλαξειδί εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Πελοποννήσιοι ἀπηνθύνθη- εἰς τοὺς νησιώτας δι' ἐπιστολῶν καὶ πρέσβεων ἀφηγούμενοι πομπῶδῶς τοὺς θριάμβους των καὶ προσπαθοῦντες νὰ πείσουν αὐτοὺς νὰ ἔλθουν ἀρωγοὶ τοῦ ἀγῶνος. Ἐπιστολὴ τις πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἔλεγεν : «... ἂν δὲν ταχύνετε τὸν ἐρχομόν- » σας καὶ πηγαίνει τὸ πρᾶγμα εἰς μᾶκρος, ἡμπορεῖ νὰ μᾶς » λείψῃ καὶ ἡμᾶς τὸ θάρος καὶ πλέον νεκρώνει τὸ πρᾶγμα » καὶ φαίνεται ὅτι εἴσθε οἱ αἵτιοι ὅλου τοῦ γένους καὶ ὅψεσθε».

Πρώτη ἐκ τῶν νήσων ἐκινήθησαν αἱ **Σπέτσαι**. Τὴν 26 Μιρτίου ἐστόλισαν τὰ πλοῖα των διὰ τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὅποια εἶχε χρῶμα κυανοῦν μετὰ ἐρυθροῦ γύρου καὶ ἔφερε τὴν ἡμισέληνον πρὸς τὰ κάτω βλέπουσαν καὶ ἄνωθεν αὐτῆς τὸν σταυρόν. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ σταυροῦ ἦσαν χα- ραγμένα αἱ λέξεις ἐλευθερία ἡ θάνατοϛ. Εὐθὺς κατόπιν ὥπλισαν οἱ Σπετσιῶται 53 πλοῖα καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἡ χήρα σπετιώτισσα Μπουμπουλῖνα ἐξώπλισεν ἰδίαις δαπάναις στολίσκον καὶ ἐπιβάσα καὶ αὐτὴ ἀπέκλεισε τὸν κόλ- πον τοῦ Ναυπλίου. Οἱ Πελοποννήσιοι ἔγραψαν τότε μὲ ἀνα- κούφισιν : «Δόξα εἰς ὑμᾶς ἀδελφοί, ὅτι ἠγέρθητε πρῶτοι.. Πρῶτοι κατὰ τὸν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, πρῶτοι ἐν τῇ ἰστο- ρίᾳ, πρῶτοι ἐν τῇ ἀθανασίᾳ».

Τὰ δὲ **Ψαρὰ** ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἐφλέγοντο ὑπὸ τοῦ πόθου.

1. Κατὰ τὸν Τρικουπὴν «αἱ τρεῖς νῆσοι εἶχον 176 πλοῖα (καράβια φορταγωγά..., τὰ πλεῖστα δὲ καὶ τὰ μεγαλύτερα ἦσαν τὰ τῆς Ὑδρας. 92 τὸν ἀριθμόν, 44 τῶν Σπετσῶν καὶ 40 τῶν Ψαρρῶν. Τὰ μεγαλύτερα δὲ τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας ἦσαν τρία, τὸ τρικάταρτον τοῦ Τομπάζη 20 κανονίων τῶν 12 λιτρῶν, τὸ τρικάταρτον τοῦ Λαλεχοῦ 18 κανονίων τῶν 18 καὶ 15 λιτρῶν καὶ τὸ δικάταρτον τοῦ Μιαούλη 18 κανονίων τῶν 12 λιτρῶν».

νά λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, μολονότι κείμενα πλησιέστερον τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἦσαν μᾶλλον ἐκτεθειμένα. Ὅταν λοιπὸν τὴν 12 Ἀπριλίου ἐφάνη πρὸ τῆς νήσου σπετσιωτικὸν πλοῖον φέρον τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λαὸς ἔσχισε τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Πάσχα Χριστοῦ ἀνέστη ἀπὸ τῶν οἱ ψαριανοί: Καὶ ἡ Ἐλλάς ἀνέστη. Εὐθὺς δὲ ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος παρέσχον σημαντικὴν βοήθειαν συλλαβόντες τέσσαρα μεταγωγικά, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ μετακομίσουν ἐπικουρίας καὶ τροφίμα εἰς Ναύπλιον, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπέβησαν τὸ φόβητρον τῶν παρὰ τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ Ὑδρα, ἡ μεγίστη τῶν τριῶν νήσων, ἐκινήθη τελευταία, διότι οἱ πλούσιοι νοικοκυραῖοι ἦσαν ἐφεκτικοί. Ἀλλ' ὁ τολμηρὸς πλοίαρχος Οἰκονόμου ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ παρεκίνησε τοὺς ναύτας νὰ ὀπλίσουν τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Οἱ πρόκριτοι ἐφοβήθησαν τότε καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν παραδῶσαντες τὰ πλοῖα καὶ τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἀπήτησεν ὁ ἡγέτης τοῦ λαοῦ Οἰκονόμου.

Αἱ λοιπαὶ Κυκλάδες ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν νήσων καὶ τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ ἐπανεστάτησεν ἡ Σάμος, ἐταράσσοντο δὲ καὶ ἡ Ρόδος ὥς καὶ ἡ Κύπρος, μολονότι εἶχον πολλοὺς μωαμεθανοὺς κατοίκους. Δὲν ἤργησε δὲ νὰ κινηθῇ ἡ μεγαλόνησος Κρήτη, μολονότι διέθετεν ἐλάχιστα πολεμικὰ μέσα καὶ οἱ ἐντόπιοι μωαμεθανοὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγριότητα.

Οὕτω λοιπὸν αἱ πλεῖσται τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου προσεχώρησαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ νησιῶται ὥρισαν σὺστημα κατὰ δρομικόν, ἐξέδιδον καταδρομικὰς ἀδείας συντεταγμένας ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ ἐκανόνισαν τὴν διανομὴν τῶν λειῶν ὀρίσαντες, ὅπως μέρος αὐτῶν κατατίθεται εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον. Τὰ πλοῖα τῶν οὐδετέρων ἔπρεπε νὰ τύχουν σεβασμοῦ, «ὁσάκις δὲν ἦσαν ναυλωμένα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ δὲν ἔφερον πολεμφόδια καὶ στρατεύματα». Ἀλλ' αἱ διατάξεις, ἰδίως ὅτι ἀφορᾷ τὴν διανομὴν τῆς λείας, δὲν ἐτηρήθησαν, ἀπείθεια δὲ εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ ἔλλειψις κοσμιότητος, αἱ πληγαὶ αὗται τοῦ ἀγῶνος, ἤρχισαν νὰ ἐκδηλοῦνται καὶ εἰς τὸ ναυτικόν.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξίαν λόγου μαχητικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, διότι τὰ πλοῖα τῶν νησιωτῶν μεταβληθέντα εἰς καταδρομικά ἐκυριάρχουν τοῦ Αἰγαίου, μετέδιδον τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα καὶ ἐνίσχυνον τοὺς διστακτικούς. 41

Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αἱ πιέσεις καὶ οἱ διωγμοὶ τοῦ Ἀλῆ εἶχον μεταβάλλει τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἰς ἡμιαγρίαν χώραν, διότι οἱ κάτοικοι κωλυόμενοι ἀπὸ τὰς εἰρηνικὰς ἐργασίας ἐτρέποντο εἰς τὸν βίον τοῦ κλέφτου. Ἐπειδὴ ἡκμαζεν ἡ ληστεία, ὁ Ἀλῆς διετῆρει τὰ ὀνομαστά καπετάνια ἀποβλέπων ἄλλως τε εἰς σκοποὺς ἀπωτέρους. Διὰ τοῦτο ἡ Στερεὰ παρουσίαζε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος ὄψιν εὐρυτάτου στρατοπέδου καὶ σχεδὸν πάντες οἱ κάτοικοι ἦσαν ὀπλισμένοι καὶ ἡσκημένοι εἰς τὰ ὅπλα.

Ἐν τούτοις οἱ Στερεοελλαδίται ὀπλαρχηγοὶ εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα εἰς τὴν διεξαγομένην περὶ τὰ Ἰωάννινα πάλην ἐξαρτῶντες τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς τύχης τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Ἀλῆς εἶχε καλέσει τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ἀλλ' οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐγνώριζον ὅτι εἶχε γνωστοποιήσει συγχρόνως τὰ σχέδια τῆς ἐταιρείας εἰς τὸν σουλτάνον ὑποσχεθεὶς ὅτι, ἂν ἀμνηστευθῇ, θὰ κατέπνιγεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἐλληνικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ καλύτερον τῆς ὅλης Ἑλλάδος ὀπλισμένη, δὲν ἀπεφάσιζε νὰ κινηθῇ, ἐφόσον ὑπῆρχον δύο μωαμεθανικά στρατόπεδα εἰς τὴν Ἡπείρου.

Ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὁ ἀρματωλὸς τῶν Σαλῶνων **Πανουργιάς** ἐπανεστάτησε τὰ Σάλωνα (Ἀμφισσαν), ἐνῶ ὁ ἐξάδελφός του **Γιάννης Γκούρας**, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ διαπρέψῃ βραδύτερον, ἐξήγειρε τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἀνυπομονοῦντας Γαλαξειδιώτας. Ὁ Πανουργιάς ἐπολιόρησε τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Σαλῶνων Τούρκους καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθοῦν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἀφοῦ οἱ προθύμως εἰς βοήθειαν αὐτῶν σπεύσαντες Γαλαξειδιῶται ἔσυραν εἰς τὴν ξηρὰν τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων (18 Ἀπριλίου). Οἱ Τούρκοι προσηκύνθησαν τὸν Πανουργιᾶν ὥς αὐθέντην.

Τὸ κίνημα ἐξηπλώθη μετὰ ταῦτα εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Φωκίδος καὶ μετ' ὀλίγον ἐκινήθη ἡ Βοιωτία. Ἐν ταῦθα ὁ Ἀθανάσιος Διάκος κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν καὶ ἠνάγκασε τοὺς εἰς τὸ φρούριον καταφυγόντας τούρκους καὶ ἄλβανους νὰ παραδοθοῦν. Ἐφάνη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς θερμὸς ἰδεολόγος, ἀνώτερος ὑλικοῦ συμφέροντος. Συνεφιλώσε τοὺς πρὸς ἀλλήλους ἐρίζοντας προκρίτους τῆς πόλεως καὶ κατέθεσεν εἰς χεῖρας τοῦ προεστοῦ τὰ λάφυρα, διὰ ν' ἀγοράσουν ἀντ' αὐτῶν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ ἐφρόντισε ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐνισχύσεως τοῦ ἀγῶνος. Ἐνῶ δὲ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ὑψωνοῦ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ἴδιος ἐτράπη μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς τὰς Θερμοπύλας, διότι ἐψιθυρίζετο ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς συναθροίζεται εἰς τὸ Ζητοῦνι (Λαμία).

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος (1792—1821), ρωμαλέος καὶ εὐμορφος υἱὸς χωρικοῦ, κατήγετο ἐκ Μουσουνίτης (Παρνασσίδος). Ἡ οἰκὸγένειά του προώρῳεν αὐτὸν εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον καὶ μεिरάκιον εἰσέτι εἶχεν εἰσαγάγει αὐτὸν εἰς μοναστήριον. «Ἀλλ' ὁ ἀῆρ τῶν ὁρέων ὑπῆρξε πάντοτε θελκτικώτερος δι' αὐτὸν τοῦ εὐχολογίου καὶ τῶν λιτανειῶν». Διαφυγὼν τοὺς ὄνυχας τούρκου τινος Βοεβόδα, ὁ ὁποῖος κατεδίωξεν αὐτόν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ κατὰ τὸν πρὸς τὴν Πύλην πόλεμον ἐκείνου ἐτάχθη ὡς ὑπασπιστῆς τοῦ ὀνομαστοῦ κλέφτου Ὀδυσσεὺς νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς μεταξὺ Δελφῶν καὶ Ἀμφίσσης ὁδοὺς. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἅμα ἐπλησίασαν τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, ὁ δὲ Διάκος ἔμενεν ἔκτοτε ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν Λεβάδειαν.

Ὀλίγον βραδύτερον ἐκινήθη ἡ Ἀττικὴ, οἱ δὲ ἀγρόται τῆς Πάρνηθος ἐκυρίευσαν τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνησῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο μικρὸν πόλισμα 10.000 ἀνδρῶν καὶ 1235 πενιχρῶν οἰκῶν (28 Ἀπριλίου). Οἱ τοῦρκοι κάτοικοι μόλις κατώρθωσαν νὰ κλεισθοῦν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν προσδραμόντων ἐκ τῶν πέριξ χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν ἱκανοὶ Αἰγινῖται, Κεῖοι καὶ Ὑδραῖοι. Ἦλθον καὶ ὀλίγοι Κεφαλλῆνες κομίζοντες κανόνια, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκητῶν ἀνῆλθεν εἰς 3 χιλιάδας. Ἀλλ' οἱ ἔγκλειστοι ἂν καὶ ἐπολιορκοῦντο στενῶς καὶ κατετρύχοντο ἐξ ἐλλείψεως ὕδατος καὶ ἐκ πείνης, ἀντέσχον μέχρι τοῦ Ἰουλίου, ὁπότε ὁ Ὁμέρ Βουρώνης κατώρθωσεν ὁρμώμενος ἐκ Χαλκίδος νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν.

ΑΙΝΟ ΕΝ ΑΙΝΑΛΑ

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὰ πλούσια δηλονότι καὶ εὐημεροῦντα χωρία τοῦ Πηλίου. Ὁ **Ἀνθιμος Γαζῆς**, ὁ γνωστὸς λεξικογράφος καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ **Λόγιος Ἐρμῆς**, ἀνὴρ πολλαχῶς ὑπηρετήσας τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν, ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους τοῦ Πηλίου (7 Μαΐου). Οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρκησαν τὸν **Βόλον** καὶ τοὺς **πύργους** τοῦ **Βελεστίνου** συστήσαντες καὶ τοπικὴν διοίκησιν, τὴν ὁποίαν ὁ Γαζῆς ὠνόμασε πομπωδῶς **Βουλὴν** τῆς **Θετταλομαγνησίας**. Ἀλλὰ ὁ πασᾶς τῆς **Λαρίσης** **Μαχμοὺτ Δράμαλης** ἐνεφανίσθη μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν.

Σχεδὸν ταυτοχρόνως τὰ ὑδραῖκά πλοῖα ἐκόμισαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν **Εὐβοίαν**. Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς **Χαλκίδος** ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις διτηρήθη εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἐνῶ ἡ **Χαλκίς** καὶ ἡ **Κάρυστος** ἔμειναν τὰ κέντρα τῆς τουρκικῆς ἀντιστάσεως. Οὕτω μετὰ τὴν προσχώρησιν τῆς **Εὐβοίας** εἰς τὸ κίνημα πᾶσα ἡ **Ἀνατολικὴ Ἑλλάς** εὐρέθη ἐν πλήρει ἐπαναστάσει.

Ἐκ τοῦ Πηλίου ἡ φλὸξ τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη βορειότερον εἰς τὴν **Μακεδονίαν**. Ἡ ἐταιρεία εἶχεν ἐργασθῇ δραστηρίως εἰς αὐτὴν καὶ ὁ ἐρεθισμὸς εἶχε κορυφωθῇ, ὅτε διεδόθη ὅτι ὁ **Υψηλάντης** εἶχε προχωρήσει νικηφόρως μέχρι τῶν προθύρων τῆς **Κωνσταντινουπόλεως**, οἱ δὲ μοναχοὶ τοῦ **Ἄθω** διέδιδον ὅτι εἶδον ἀκτινοβόλον σταυρὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους των. Ἀλλ' ὁ διοικητὴς τῆς **Θεσσαλονίκης** αἰσθανόμενος τὸν ἀναβρασμὸν ἐξετράπη εἰς ἀκατονομάστους βιαιοπραγίας κατὰ τῶν **χριστιανῶν**, οἱ ὅποιοι ἐξηγέρθησαν εἰς διάφορα μέρη, ἰδίως εἰς τὸν **Πολύγυρον** καὶ εἰς τὴν **χερσόνησον** τῆς **Κασάνδρας**, εἰς τὴν **Νάουσαν** κλπ.

Βραδύτερον, ὥς εἵπομεν, ἐκινήθη ἡ **Αἰτωλοακαρνανία** καὶ ἡ **Δυτικὴ Ἑλλάς**. Τὸ πρῶτον σύνθημα τῶν ταραχῶν εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἔδωκεν ὁ ἀρματωλὸς τοῦ **Ζυγοῦ** **Δημήτριος Μακρῆς**, ὁ ὅποιος περὶ τὰς ἀρχὰς **Μαρτίου** προσέβαλε τοὺς κομιστὰς τοῦ ἐτησίου φόρου τοὺς μεταβαίνοντας ἀπὸ **Μεσολογγίου** εἰς **Νάυπακτον**. Τέλος ὅταν περὶ τὰ **Θεοδωρίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Νέων Χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936** 17

μέσα τοῦ Μαΐου ἐνεφανίσθησαν ὑδραῖκά πλοῖα εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικὸν ἀνεπέτασεν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἐνῶ οἱ τοῦρκοι κάτοικοι μετὰ τοῦ ὀλιγαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπεσύρθησαν βορειότερον εἰς τὸ Βραχῶρι (Ἀργίριον). Ἐντὸς ὀλίγου πᾶσα ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ Ναύπακτος καὶ ἡ Εὐρυτανία ἐπανεστάτησαν. Ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν ἐνισχύθη, διότι κατέλαβον μετ' ὀλίγον τὸ Βραχῶρι καὶ ἐκυριαρχήσαν τοῦ Μακρυνόρου, τῆς μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης δηλονότι καὶ τοῦ Ἀχελῷου ὁροσειρᾶς, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ ἐν Ἡπείρῳ τουρκικὰ στρατεύματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Ο ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Κατὰ τῶν ἐξεγερθέντων Ἑλλήνων ὁ σουλτάνος διεξήγαγεν ἐπίμονον καὶ ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐδέχθησαν δυσμενῶς τὴν ἐπανάστασιν καὶ προσεπάθησαν νὰ καταπνίξουν αὐτήν. Ἀφ' ἐτέρου αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐδυσχέραινον τὸν ἀγῶνα.

Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἔδειξαν καρτερίαν καὶ ἐπολέμησαν μὲ πίστιν καὶ παραδειγματικὴν αὐτοθυσίαν, ὥστε ἐκέρδισαν τὴν συμπάθειαν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἤλλαξεν ἡ πολιτικὴ τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἄνισον πάλην.

Ι. ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΒΙΑΙΟΤΗΤΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Ὁ σουλτάνος *Μαχμουτ Β'* (1808—1839) ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς συνήθους τουρκικῆς μεθόδου, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀθρόας σφαγῆς τῶν ὁμοεθνῶν των, πρὸς ἐκφοβισμόν καὶ πρόληψιν περαιτέρω ἐξαπλώσεως τοῦ κινήματος. Ἡ πύλη συλλαβοῦσα ὑπονοίας ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἶχε προβῇ εἰς συλλήψεις, κατ' οἶκον ἐρεύνας καὶ εἰς μεμονωμένας θανατώσεις. Ὅταν ἔφθασεν ἡ εἶδησις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῆς σφαγῆς Τούρκων εἰς τὸ Γαλάζιον ὑπὸ τοῦ Καραβιά, ἐζήτησε διὰ παντός μέσου ν' ἀφυπνίσῃ τὸν μωαμεθανικὸν λαὸν καὶ νὰ παραστήσῃ τὸν ἀπειλοῦντα τὴν Ὑψηλὴν Αὐτοκρατορίαν κίνδυνον ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν ἀπίστων.

Τὴν 9 Μαρτίου ὁ σουλτάνος διὰ φιρμανίου ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου ὁκτὼ ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους ἐκράτησεν ὡς δμήρους, καὶ συγχρόνως ἔφερε πλῆθος ἀσιατῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ ὀπλισθέντος ὄχλου τῆς πρωτευούσης ἐξε-

τράπησαν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ σ ο φ-
τ ἄ δ ε ς (ἱεροσπουδασταὶ) μετὰ Τ ο υ ρ κ ο λ α ζ ῶ ν (Μωαμε-
θανῶν τοῦ Πόντου) ἐλεηλάτησαν καὶ κατεδάφισαν τὸ ἁγίασμα
τῆς Ζ ω ο δ ό χ ο υ Π η γ ῆ ς, τὸ σημαντικώτατον προσκύνημα
τῶν Ἑλλήνων, κείμενον ἐκτὸς τῆς πόλεως. Τὴν δὲ 22 Μαρ-
τίου ὁ σουλτάνος ἐθανάτωσε πολλοὺς σημαίνοντας Ἑλληνας
τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συγγενεῖς ἢ σχετικοὺς τῶν ἐν Μολ-
δαυίᾳ προυχόντων ὁμογενῶν.

Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ μανία ἐκορυφώθη, ὅταν τὴν 3 Ἀπριλίου
ἔφθασε ταχυδρόμος ἐξ Ἀθηνῶν ἀγγέλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς
Πελοποννήσου. Λέγεται ὅτι ὁ σουλτάνος ἐρρίφθη εἰς τὸ ἔδα-
φος ἀφρίζων ἐκ παραφορᾶς καὶ φωνάζων ἐκδίκησιν. Ἡ δὲ
διαβεβαίωσις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας ὅτι ὁ τσάρος δὲν
ἐνέχεται εἰς τὰς ταραχὰς τῶν ἡγεμονιῶν, ἀπεθρόασυνε τοὺς
Τούρκους περισσότερον. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης Κωστάκης.
Μ ο υ ρ ο ύ ζ η ς ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τὴν μεγάλην Πύλιν τῶν
ἀνακτόρων φορῶν τὴν ἐπίσημον στολήν του παρουσίᾳ τοῦ
Μαχμούτ, διότι ἡ Πύλη εἶχε συλλάβει ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάν-
του ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν, ἄνευ δὲ φανερᾶς αἰτίας ἀπε-
κεφάλισαν ἢ ἐκρέμασαν ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας των
συγγενεῖς τραπεζίτας ἢ ἱατροὺς τῶν ἄλλοτε ὁσποδάρων ἢ με-
γάλων διερμηνέων. Τὸ δὲ μέγα Σάββατον (9 Ἀπριλίου) ἀπεκε-
φάλισαν δύο ἡφμερίους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διότι ἡ
φρουρουμένη ὑπ' αὐτῶν δόμνα Ε ὕ φ ρ ο σ ὕ ν η Μ ο υ ρ ο ύ -
ζ η ἐδραπέτευσεν.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) μετὰ τὴν λευ-
τουργίαν, ἀφοῦ εἶχε διαλυθῇ τὸ ἀραιὸν καὶ περίτρομον ἐκκλη-
σίασμα, ἔφθασεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀποκεφαλισθέντα διερμη-
νέα Ἀ ρ ι σ τ ἄ ρ χ η ς μετὰ τοῦ γραμματέως τοῦ Ρεῖς-ἐφέντη
(προέδρου τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους) καὶ συναθροίσας τοὺς
ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν συντεχνιῶν ἀνέγνωσε φιρμάν-
ιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθιερεῖτο ὁ Πατριάρχης. «Ἐπειδὴ ὁ Πα-
τριάρχης Γρηγόριος ἐφάνη ἀνάξιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρό-
νου, ἀχάριστος καὶ ἄπιστος πρὸς τὴν πύλιν καὶ ραδιοῦργος,
γίνεται ἔκπτωτος τῆς θέσεώς του». Ἐτερον φιρμάνιον διέ-
τασσε τὴν ἄμεσον ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου. Ὁ Γρηγόριος
περιυβρίσθη καὶ ἐφυλακίσθη καὶ μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς

ἡμέρας ἐξήχθη ἐκ τῆς φυλακῆς καί, ἀφοῦ ἐκακοποιήθη διὰ λακτισμάτων, ἐκρεμάσθη εἰς τὴν μεσαίαν θύραν τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ γιαφτᾶς, δηλ. τὸ ἔγγραφον τῆς καταδίκης, τὸ ὁποῖον ἀνῆρτησαν ἐπ' αὐτοῦ, ἔλεγεν ὅτι ὁ Γρηγόριος ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κρύφιος συνωμότης, ἀφοῦ πατέρις του εἶναι ἡ Πελοπόννησος, ὅπου ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις, καὶ δὲν ἐκίνησε τὰ πνευματικά του ὄπλα κατὰ τῶν ἀπίστων. Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε τὸ λείψانون ἐπὶ τῆς ἀγχόνης καὶ τὴν τρίτην παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι τὸ ἔσυραν διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Φαναρίου χλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῶ οἱ καθολικοὶ τοῦ Γαλατᾶ ἐπανηγύριζον καὶ ἔψαλλον δοξολογίας.

Ὁ **Γρηγόριος Α'** (1751-1821) ὑπὸ τὸ ἀρχικὸν ὄνομα Γεώργιος Ἀγγελόπουλος καταγόμενος ἐκ Δημητσάνης τῆς Ἀρκαδίας εἶχεν ἀνέλθει διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς αὐστηρότητος τῶν ἡθῶν τὰ ὕψατα ἀξιώματα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ 1784 ἐκλεχθεὶς μητροπολίτης Σμύρνης εἶχε κληθῆ τὸ 1798 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ δις ἐξορισθεὶς εἰς τὸν Ἄθω ἐκλήθη τὸ 1819 τὸ τρίτον εἰς τὸν θρόνον. Ἦτο 70τούτης, ὅτε ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ σουλτάνος ἐκρέμασε καὶ τρεῖς ἐκ τῶν φυλακισθέντων ἀρχιερέων, ὁ δὲ ὄχλος ἐξετράπη εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας. Ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, ἐβεβήλωσε καὶ ἐσύλησεν αὐτάς. Τὸ τέλος Ἀπριλίου ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἀπαγχονισθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς φυλακισθέντες ἀρχιερεῖς. Ὁ δῆμος εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐντὸς ἀκατίου, ἀνέπλευσε τὸν Βόσπορον καὶ ἐκρέμασεν αὐτοὺς εἰς τὰ τρία πολυαριθμότερα ἑλληνικὰ προάστεια τοῦ Βοσπόρου. Κατὰ τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἐξηκολούθησεν ἡ μανία τῶν Τούρκων καὶ εἰς 10 χιλ. ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος μόνον εἰς τὴν Κων]πολιν. Ὅμοιαι σκηναὶ βαρβαρότητος συνέβησαν εἰς τὴν Σμύρνην, Ἀδριανούπολιν, ΑἼνον καὶ ἄλλαχοῦ.

Διὰ τῶν ἀγριοτήτων τούτων ἠθέλησεν ἡ Πύλη νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ραγιαδες. Ἀλλὰ κατὰ βάθος τοῦτο ἐδείκνυε τὴν ἀνικανότητά της νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως καὶ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν εἰρηνικῶν καὶ ἀκινδύνων Ἑλλήνων τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μετὰ τὰς αἵματηρὰς βιαιότη-

τας ἄρχοντες καὶ λαὸς ἐκόρεσαν τὸ πάθος των καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ καθήκον των. Ἄλλ' ἢ τρομοκρατικὴ μέθοδος ἐξῆψε μᾶλλον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ πόλεμος ἔλαβε χαρακτῆρα θρησκευτικόν, ἄγριον καὶ ἐξοντωτικόν μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν. Τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν ἡ διαγωγή τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τοὺς εὐρωπαίους. Πρὸ πάντων ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου προεκάλεσε βαθεῖαν αἴσθησιν εἰς τὸν ὁμόδοξον ρωσσικὸν λαὸν καὶ τότε ἤρχισαν αἱ προστριβαὶ μεταξὺ Πύλης καὶ τοῦ ἐν Κώνσταντινουπόλει ρώσου πρεσβευτοῦ.

ΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐπῆλθε μετὰ δυνάμειος καὶ ταχύτητος φυσικοῦ φαινομένου. Ἐντὸς ὀλίγου τὰ κύματά της ἐκχείλισαντα ἐκ τῆς Πελοποννήσου κατέκλυσαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους καὶ ἐξηπλώθησαν μέχρι τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἀγίου Ὄρους. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἔμελλε νὰ διέλθῃ μακρὰν καὶ κοπιώδη δοκιμασίαν, διότι εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ κραταιὰν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον οὔτε χρήματα οὔτε πολεμεφόδια οὔτε στρατόν. Διὰ τοῦτο ἦτο ἔργον δυσχερέστατον ἡ παρασκευὴ ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ. Ἐκ τῶν Πελοποννησίων μόνον οἱ Μανιάται ἦσαν ἠσκημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλῶν. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἡ ἐλπίς εὐχεροῦς λείας προσεείκνυσε πλῆθος ἐθελοντῶν, ὅπως ἄλλοτε ἡ φήμη τοῦ Βαλλενστάιν. Ἄλλ' ὁ πρῶτος οὗτος ἑλληνικὸς στρατὸς παρουσίαζε περίεργον ὄψιν. Οἱ πλεῖστοι τῶν προμάχων τῆς πατρίδος ἦσαν ἄοπλοι, τινὲς ἔφερον μαχαίρας, ἄλλοι σφενδόνας καὶ ἄλλοι ράβδους ἀλωνιστικάς. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐδιδάχθη ταχέως πόσον ἡδύνατο νὰ στηριχθῇ εἰς τὸν ἀσύντακτον ἐκεῖνον ὄχλον, διότι, μόλις ἐνεφανίσθη ὁ ἐχθρὸς, οἱ Ἕλληνες πολιορκοῦντες τὸ φρούριον τῆς Κ α ρ υ τ α ῖ ν η ς διεσκορπίσθησαν τρέχοντες εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια. Ὡστε ὁ Κολοκοτρώνης ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ. Γενικὴ δυσθυμία κατέλαβε τότε τοὺς ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι εἶχον μένει σχεδὸν ἄνευ μαχητῶν. Ἄλλ' ὁ Κολοκονρῶνης ἔμεινεν ἐγκαρτερῶν καὶ μετ' ὀλίγον κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ

300 ἄνδρας καὶ ἐγκαταστήσας εἰς στρατόπεδον προσεπάθει νὰ ὀργανώσῃ αὐτοὺς δηλώσας ὅτι ἔμελλε νὰ σχηματίσῃ ἱερὸν λόχον. Ἄλλ' οἱ νεοχειροτόνητοι ἱερολογῶνται ἐγκατέλειψαν τὸν ἀρχηγόν, μόλις ἀναφάνῃ ὁ ἐχθρὸς.

ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ - ΜΑΧΗ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ

Ἐν μέσῳ τῶν ἀπογοητεύσεων τούτων ὁ Κολοκοτρῶνης ἔμενεν ἀκλόνητος, ἦλθε μάλιστα εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἐπρότειναν νὰ ὑποχώρῃσιν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ κατώρθωσε τέλος νὰ ἐπιβάλῃ τὴν γνώμην του. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ συνελθόντες ἀνέδειξαν τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου ἀναθέσαντες εἰς αὐτὸν τὴν στρατολογίαν καὶ τροφοδοσίαν καὶ ἐδέχθησαν τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη. Ὁ ἔμπειρος κλέφτης ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἀσφαλής, ἐφόσον ἔμενε τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἐπρεπε λοιπὸν πάσῃ θυσίᾳ νὰ κυριευθῇ ἡ Τρίπολις. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προσβάλουν καὶ νὰ πολιορκήσουν αὐτήν, ὁ Κολοκοτρῶνης ἐσκέφθη νὰ στήσῃ περὶ τὴν πόλιν ζώνην πολιορκητικὴν, ἡ ὁποία νὰ διακόψῃ τὰς συγκοινωνίας καὶ διαρκῶς περισφιγγομένη νὰ ἐξαναγκάσῃ εἰς παράδοσιν τὸ φρούριον. Ὅθεν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰς πρὸς δυσμὰς, βορρᾶν καὶ μεσημβρίαν παρόδους καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης ἐτάχθη μεσημβρινοδυτικῶς παρὰ τὸ Βαλτέτσι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μαινάλου, διὰ νὰ ἐπισκοπῇ ἀφ' ἐνὸς τὸ ὄροπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Τρίπολις, ἀφ' ἑτέρου τὰς κοιλάδας τῆς Μάνης καὶ τῆς Μεσσηνίας. Πράγματι ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δυσχερής. Ἀλλὰ τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστατῶν παρέλυσε σημαντικὴ ἐπικουρία, ἡ ὁποία ἐφθασεν ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς δηλονότι ἀνησυχῶν διὰ τὰς γυναῖκας τοῦ χαρμεῖου του καὶ τοὺς θησαυροὺς του ἀπέσπασε 3500 Ἀλβανοὺς ἐκ τοῦ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατοπέδου καὶ ἔστειλεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐμπειροπολέμου καὶ ἱκανοῦ Μοῦσταφᾶ μπέη. Οὗτος κατῆλθεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, διεπεραιώθη εἰς τὰς Πάτρας, ἐστράφη πρὸς τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας ἔλυσε τὴν πολιορκίαν ἐκδιώξας τὸ

ὑπὸ τὸν Παπαφλέσσαν πολιορκητικὸν σῶμα, καὶ διαβάς διὰ τῶν Δερβενίων μέχρις Ἀργους ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν 30 Ἀπριλίου εἰσῆλθεν εἰς Τριπόλιν.

Ὁ Μουσταφᾶ μπέης προσέβαλε τὸ ἐν Βαλτετσίῳ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων θέλων νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν ἡ ἐμφάνισίς του. Ἄλλ' οἱ κατέχοντες τὸ χωρίον Μανιάται, χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν ὑπὸ τοὺς **Ἥλιαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχαλαίους**, ἐκράτησαν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον ὀπισθεν τεσσάρων λιθοκτίστων ἡμικυκλικῶν ταμπουρίων. Ἐνισχυθέντες δὲ τὴν νύκτα διὰ τοῦ σώματος τοῦ Πλαπούτα, τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων ἐπικουρῶν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο τῶν κανόνια. Ἐφρονεύθησαν 600 Τούρκοι καὶ 150 Ἕλληνες καὶ τὴν ἐπαύριον οἱ Ἕλληνες ἔστησαν τρόπιον ἐκ 400 ἐχθρικῶν κεφαλῶν (13—14 Μαΐου).

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Τριπόλεως, διότι ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μουσταφᾶ μπέη κατὰ τοῦ ἐν Βερβένοις ἐλληνικοῦ στρατοπέδου, ὁ περὶ τὴν πόλιν κρῖκος ἐσφίγγετο ὁλονὲν στενότερον. Πλὴν τούτου εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος, διότι ἡ νίκη ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι μετὰ θάρρους ἀντεμετώπιζον εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς Τούρκους.

ΠΡΩΤΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶχον ἀκόμη πίστιν εἰς τὴν πολεμικὴν ἱκανότητά των, τὴν χειρσόνησον ἔσωσαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς, διότι παρεκώλυσαν τὴν διέλευσιν νέας ἐπικουρίας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως.

Δύο τοῦρκοι πασάδες, ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ, βαλῆς τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, παρεσκευάσαν σημαντικὰς δυνάμεις εἰς τὴν Λαμίαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουρσίτ, διὰ νὰ κατάπνιξουν τὰς ἐν Ἑλλάδι ταραχάς. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Δυοβουνιώτης, Πανουργιάς καὶ Διάκος ἠθέλησαν

ν' ἀναχαιτίσουν αὐτούς. Ἄλλὰ κατὰ τὰς διαβάσεις τῶν ὁρέων, τὰς ὁποίας ἐδόξασεν ἡ ἀνδρεία τῶν Σπαρτιατῶν τοῦ Λεωνίδου, ἐθυσιάσθη ὁ νεαρὸς ἥρωας τοῦ ἀγῶνος ὁ Ἀθανάσιος Διάκος. Διότι πρὸ τῶν ὑπερτέρων καὶ καλύτερον ὠπλισμένων δυνάμεων τῶν Τούρκων (9 χιλιάδες πεζοὶ καὶ ἵππεις) ὑπεχώρησαν οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Ὁ Διάκος ὑπερασπίζων τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς **Ἀλαμάνας** συνετρίβη καὶ συλληφθεὶς ἐσουβλίσθη (20 Ἀπριλίου 1821).

Ἄλλ' ὁ καλύτερον ἡσκημένος εἰς τὸν κλεφτοπόλεμον υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὁδυσσεὺς παραμονεύσας μετ' ὀλίγων παλληκαριῶν εἰς τὸ **Χάνι τῆς Γραβιάς** ἐφόνευσε σημαντικὸν ἀριθμὸν ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βρυώνη. Ὅταν δὲ οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν τὸν μικρὸν ξενῶνα διὰ τηλεβόλων, οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεῆα εἶχον ἤδη τραπῇ εἰς τὰ ὄρη ἀπολέσαντες δύο μόνον συντρόφους (8 Μαΐου). Ἡ παράτολμος αὕτη ἀντίστασις ὀλίγων ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ἐσταμάτησεν ὁλόκληρον ἡμέραν τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἀνεπτέρωσε τὸ καταπεσὸν μετὰ τὸ αὐτύχημα τῆς Ἀλαμάνας φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέστησεν ἔνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεῶς, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ὁ Κολοκοτρώνης τῇ; Στερεᾶς.

Ὁ **Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος** ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος Ἀνδρίτσου ὀνομασθεὶς οὕτω, διότι ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Ἰθάκην (1770), τὴν πατρίδα τοῦ ὁμηρικῆς ἥρωος. Ἀπορφανισθεὶς εἰς παιδικὴν ἡλικίαν προσελήφθη δεκαπενταετῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος ἐξετίμησε τὸν θαρραλέον καὶ ἐριστικὸν νεανίαν καὶ διώρισεν αὐτὸν γενικὸν ἀρματωλὸν τῆς Βοιωτίας, Φωκίδος καὶ Δωρίδος. Τὸ 1818 ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Ὅταν ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης, ὑπεκρίθη τὸν πιστὸν σύμμαχόν τοῦ σατράπου, ἀλλ' ὑπεχώρησε πρὸ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐκώλυσεν τὸν Βρυώνη νὰ διαβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, διότι δὲν ἔκρινεν ὀρθὸν νὰ προχωρήσῃ, πρὶν κατὰ στείλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὅθεν, ἀφοῦ διέμεινεν εἰσέτι ὀκτὼ ἡμέρας εἰς τὸ Χάνι, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν, τὴν ὁποίαν διήρ-

πασαν οἱ Ἀλβανοὶ του. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρηκολούθησαν αὐτὸν ἐνοχλοῦντες. Ἀλλ' ὁ Βρυώνης ἐφάνη ὑπέρτερος εἰς τὰς συμπλοκάς, κατέλαβε τὰς Θήβας καὶ προήλασε πρὸς τὴν Εὐβοίαν προσπαθῶν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ φιλανθρωποῦ τρόπου. Διὰ τοῦτο ὑπέσχετο ἀμνηστίας καὶ δὲν ἐβλάπεν ὅσους προσεκύνησαν. Εἰς τὴν Εὐβοίαν προσέκρουσεν εἰς τὴν γενναίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν θέσιν **Βρυσάνια** (15 Ἰουλίου) καὶ προχωρήσας ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔσωσε τοὺς δεινῶς κατατρυχομένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Τούρκους (Πρώτη πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, 25 Ἀπριλίου—20 Ἰουλίου). Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι οἱ πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ θορυβηθέντες συνέρρευσαν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Δικαῖος, ὁ Σουλιώτης καὶ ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης, ἐνῶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἠπεύλουν νὰ διακόψουν τὰς συγκοινωνίας του.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέα δύναμις τουρκικὴ 8 χιλ. περίπου ἄνδρες προσερχομένη ἐκ Μακεδονίας εἶχε φθάσει μέχρι Λαμίας καὶ προήλανε πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Βρυώνη. Ἀλλ' οἱ ὀπλαρχηγοὶ Λυοβουνιώτης, Πανουργιάς καὶ Γκούρας προσέβαλον αὐτὴν παρὰ τὰ **Βασιλικά**, ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς ἀγούσης ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀταλάντην, καὶ ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην (25—26 Αὐγούστου). Οἱ δύο πασάδες ἀπειλούμενοι πανταχόθεν καὶ φοβούμενοι τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα ἀνέξευξαν ἐξ Ἀττικῆς τὸν Ὀκτώβριον ἐπανακάμπτοντες εἰς τὴν Ἠπειρον. Οὕτως ἀπέτυχεν ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

ΑΛΩΣΙΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως, ἀφοῦ προηγουμένως περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἄλλαι ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμεναι θέσεις. Τὴν 25 Ἰουνίου παρεδόθη ἡ **Μο ν ε μ β α σ ί α** καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ **Ν α υ α ρ ῖ ν ο ν**. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες διέπραξαν ἀσυγχωρήτους βιαιότητας, ἰδίως κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ναυαρίνου, διότι εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπῆρχεν οὔτε τάξις οὔτε

πειθαρχία οὔτε σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀρχηγούς. Πρὸ μικροῦ εἶχε φθάσει εἰς Πελοπόννησον ὁ **Δημήτριος Ὑψηλάντης**, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῶνος ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ ματαίως προσεπάθησε νὰ ἐπιβάλλῃ τάξιν καὶ πειθαρχίαν, διότι οἱ πρόκριτοι ἀντέπραττον κατ' αὐτοῦ διὰ παντὸς τρόπον, αἱ διαταγαὶ του δὲν ἐξετελοῦντο μετὰ προθυμίας καὶ οἱ πολεμισταὶ παρεβίαζον τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας συνῆπτον οἱ ἀντιπρόσωποί του.

Ἐν τούτοις ἤγγιζον αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Τριπόλεως. Ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ πετρώδους χώρου, ὅπου εἶχον συσσωρευθῇ ὑπὲρ τὰς 30 χιλ. ψυχαί, ἐτελεῖτο φορικιαστικὴ τραγωδία. Ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ αἱ νόσοι ἐθέρριζον αὐτοὺς καὶ μόνον ἡ φιλοκέρδεια τῶν πολιορκητῶν παρέτεινε τὴν θλιβερὰν ζωὴν τῶν πολιορκουμένων. Διότι οἱ Ἕλληνες ἐπώλουν εἰς αὐτοὺς τὰ τρόφιμα εἰς ὑπερόγκους τιμὰς καὶ τακτικὴ ἀγορὰ ἐτελεῖτο ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως. Οἱ Τούρκοι ἠγόραζον ἀντὶ ὀπλῶν καὶ κειμηλίων σῦκα καὶ σταφυλάς, οἱ δὲ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ ἀντὶ ἀδράς ἀμοιβῆς διηυκόλυνον τὴν φυγὴν σημαίνοντων Τούρκων καὶ ὁ Κολοκοτρώνης συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, διὰ νὰ ἀποχωρήσουν ὑπόσπονδοι. Ἐνῶ δὲ οἱ ἔγκλειστοι ὑπέφερον ταῦτα, ἄλλο μαρτύριον ἐτελεῖτο ἐντὸς τῆς πόλεως. Οἱ Τούρκοι εἶχον κλείσει 38 ἄτομα, ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ἐντὸς τῆς ὑγρᾶς φυλακῆς τῶν κακούργων, ὅπου ἐσήποντο ρακένδυτοι, φθειριῶντες καὶ ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακονυχίας. Πολλοὶ ἀπέθανον, ἄλλους δὲ ἀπεκεφάλισαν διὰ διαφόρους προφάσεις.

Ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη, ὅταν ἐματαιώθησαν αἱ περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις καὶ μάλιστα ὅταν ὁ Ὑψηλάντης ἀπεμακρύνθη ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἐκστρατεύσας εἰς τὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ, διὰ νὰ κωλύσῃ πιθανὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων. Τέλος οἱ στρατιῶται βλέποντες ὅτι διαρρέει ὁ ἐντὸς τῆς πόλεως θησαυρός, ἀνέβησαν τὰ τείχη καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν (23 Σεπτεμβρίου 1821).

«Ὁ ὀπλοφόρος λαὸς τῆς Ἑλλάδος, ὡς γράφει ὁ Τρικούπης, ἦτο ἔτι μᾶλλον ἀκράτητος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, διότι οὔτε κυβέρνησις ὑπῆρχεν οὔτε μισθὸς ἐδίδετο οὔτε τροφαὶ τακτικῶς διενέμεντο»

οὔτε μέλλον ἀσφαλὲς ἐφαίνετο οὔτε ὁ ἄτακτος ἐπαιδεύετο οὔτε ὁ σωφρονῶν ἀντημείβετο. Διὰ ταῦτα ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἦτο ἡμέρα καταστροφῆς, πυρκαϊᾶς, λεηλασίας καὶ αἵματος. "Ανδρες, γυναῖκες, παιδιά, ὅλοι ἀπέθνησκον, ἄλλοι φονευόμενοι, ἄλλοι... ριπτόμενοι εἰς τὰς φλόγας καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὰ καταπίπτοντα στεγάσματα καὶ πατώματα θαπτόμενοι... Τόση δὲ ἦτο ἡ ἐπισυμβάσα λεηλασία, ὥστε αἱ πλεῖσται τῶν οἰκιῶν ἐγυμνώθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ξυλώσεώς των».

Δεινὴ σύγκρουσις συνέβη μεταξὺ Κολοκοτρώνη καὶ Δεληγιάννη ἔνεκα τῆς διασώσεως τῶν Ἀλβανῶν, ὁ δὲ Ὑψηλάντης μικροῦ δεῖν ἐφονεύετο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, διότι εἶχεν ἀπομακρύνει αὐτοὺς ἐκ τῆς Τριπόλεως.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἐπαγιώθη ἡ ἐπανάστασις, διότι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου ἦτο τελείως ἐλεύθερον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ πλουτήσαντες διὰ τῶν λαφύρων ὥπλισαν καλῶς τοὺς ἀκολουθοῦς των καὶ οἱ χωρικοὶ ἀποβαλόντες τὰς μαχαίρας καὶ τὰς σφενδόνας ὠπλίσθησαν διὰ πυροβόλων. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ διχόνοια παρέλυε τὴν ἐνεργητικότητα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης ἠθέλησεν ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν παρήγαγεν ἡ πτώσις τῆς Τριπόλεως, νὰ προσβάλλῃ τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν. Ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν Γερμανὸς καὶ Ζαΐμης ἔγραψαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι αὐτοὶ ἐξήρουν εἰς τὴν ἐκπολιόρκησιν τοῦ φρουρίου καὶ ἠπέλιθον ὅτι θ' ἀντέτασσαν ἔνοπλον ἀντίστασιν, ἂν ἤρχετο ὁ Κολοκοτρώνης. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐτράπησαν κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πολιορκῶν τὰς Πάτρας στρατὸς τῶν Ἀχαιῶν διεσκορπίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὁ Ὑψηλάντης ὑπέστη σειρὰν ἀποτυχιῶν πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ μόνον ὁ **Ἀκροκόρινθος** κατατρυχόμενος ὑπὸ πείνης ἦλθεν εἰς λόγους πρὸς αὐτὸν καὶ ἐσυνθηκολόγησε τὴν 14 Ἰανουαρίου 1822.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ

Ὁ *Κολοκοτρώνης* εἶχε τὸ γένος ἐκ παλαιᾶς οἰκογενείας κλεφτῶν, ἡ ὁποία κατήγετο ἐκ Λεονταρίου τῆς Γορτυνίας (Ἀρκαδία). Τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης ἦτο γνωστὸν καὶ περιβόητον ἤδη τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ

τὰ δημοτικά ἄσματα ὕμνησαν τὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Οὐδεὶς ἐκ τῆς οἰκογενείας του, καθόσον ἐνεθυμεῖτο, εἶχεν ἀποθάνει ἐκ φυσικοῦ θανάτου. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεόδωρος ἐγεννήθη ἐν μέσῳ τοῦ τρόμου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 καί, ὡς διηγῆθῃ ὁ ἴδιος, ἡ μήτηρ του ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον ἐπὶ τινος ὄρους ὑποκάτω δένδρου, διότι ὅλοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Εἶδομεν πῶς ὁ πατήρ του ἔπεσε θῦμα τῆς δολιότητος τοῦ Καπετάν πασᾶ. Ὁ Θεόδωρος νέος ἔτι ἐπεδόθη εἰς τὸ στάδιον τῶν ὄπλων καὶ ὑποστὰς πολλὰς πικρίας παρὰ τῶν ἡμετέρων καὶ διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Κατὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1806 ἐξῆλθεν ὡς πειρατῆς καὶ τὸ 1810 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο γνήσιος τύπος πρωτοκλέφτου. Ἡ μεγάλη κεφαλὴ του, περιβεβλημένη μακρὰν κόμην, ἐπεκάθητο ὑπερηφάνως ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν ὤμων του, τὸ μέτωπόν του ἦτο εὐρύ, τὸ πρόσωπόν του μελαψόν καὶ τὸ βλέμμα του, καλυπτόμενον ὑπὸ πυκνῶν ὀφρῶν, εἶχε κατὰ τὸ ἄτρομον καὶ σκοτεινόν. Ἡ βροντώδης φωνὴ του ἦτο ἐνθαρρυντικὴ διὰ τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἡ περίφημος λοφωτὴ περικεφαλαία του, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ὡς ἄγγλος ἀξιωματικός, ἠΰανε τὴν ἐπιβλητικότητά του. Ὁ Κολοκοτρώνης σηνήγωνε τὸ ἀτίθασσον καὶ τὸ πονηρὸν τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου μετὰ σπανίας πείρας τοῦ κόσμου καὶ φωτεινῆς ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων. Ἐπίστευεν εἰς τὴν τελειωτικὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν πίστιν ταύτην μετέδιδε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀπευθύνων εἰς τὸν στρατόν, ὅσας παρουσιάζετο εὐκαιρία, λόγους θερμοὺς, ἀπλοῦς καὶ πειστικούς. Συνήθιζε δὲ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέγραψεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν ἀνακαλεῖ τὴν ὑπογραφήν του. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε σημαντικωτάτη ἡ ἐπίδρασις του, καὶ συγχρόνως εἰς τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνος.

Ὁ δὲ τῆς Μάνης ἡγέμων *Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης* (1775—1848) ἦτο παῖς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ὁπότε τουρκικὴ βόμβα ἐκτραγεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μελιπύργου ἐφόρνευσε πάντας τοὺς ὑπερασπιστὰς του πλὴν αὐτοῦ καὶ τινος ἄλλου. Ἀνδρωθεὶς κατέλαβε σχεδὸν μοναρχικὴν θέσιν εἰς τὴν Μάνην καὶ ὅλοι ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον ἀρχηγὸν τοῦ μέλλοντος κινήματος. Ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του ἦτο μεγάλη ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦτο ἐνίσχυε τὴν φυσικὴν ἀλαζονείαν τοῦ Μανιάτου μπέη : «Τολμᾶς, χθεσινὲ ἀνθρώπε, νὰ μετρηθῇς μαζί μου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι τόσον παλαιὸν ὅσον αἱ πέντε κορυφαὶ τοῦ Ταυγέτου ;» ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐξ ἀσημοτέρων ἀντιπάλους του. Αἱ τιμαὶ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἔθελγον αὐτὸν καὶ ᾔσθάνετο ζωηροτάτην χαρὰν παρέχων ἡγεμονικὰ δῶρα εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ μετριάζων τὴν πενίαν τῶν Μανιατῶν του. Κατὰ βάθος ἦτο πολὺ περισκεμμένος καὶ δὲν ἀνελάμβανεν ἐπιχειρή-

σιν, ἐὰν δὲν εἶχε βεβαιότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας της. Διὰ τοῦτο προσεπάθησε διὰ παντὸς τρόπου νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα διέθετεν ἡ ἔταιρεία, πρὶν ἢ περιπλακῇ εἰς τὴν κινδυνώδη περιπέτειαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ

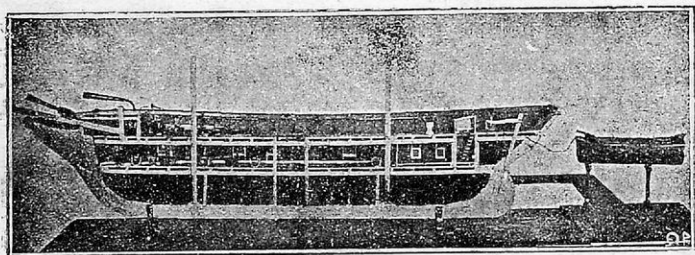
Ἐνῶ βραδέως ἐδημιουργεῖτο ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς, ἡ ἐπανάστασις ἀπέκτησεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀξιόλογον πολεμικὸν ὄργανον ἐπὶ τῆς θαλάσσης διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν νησιωτῶν εἰς πολεμικά. Ἐνῶ δὲ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς, ἰδίως διὰ τῆς νίκης τῶν Βασιλικῶν, ἀνεχαίτιζον τὴν προέλασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠμπόδισε τὴν μεταβίβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οἱ Ἕλληνες ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ ἀρμάδα ἠτοιμάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Πράγματι περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος ἐφάνη εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀποτελούμενος ἀπὸ ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς, τρεῖς φρεγάτας καὶ τρεῖ κορβέτας. Τότε οἱ τολμηροὶ τῶν Ψαρῶν ναυτικοὶ κατώρθωσαν νὰ συναγείρουν τὸν στόλον τῶν ἀδελφῶν νήσων καὶ τὴν 18 Μαΐου ἐξέπλευσεν ὁ ἠνωμένος στόλος πρὸς βορρᾶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ 50 μεγάλα καὶ 15 μικρὰ πλοῖα, καὶ τὴν ἐπομένην διέκρινε κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκρην τῆς Μυτιλήνης μίαν φρεγάταν τῶν 48 τηλεβόλων, προφυλακίδα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Τινὰ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπλησίασαν αὐτὴν καὶ ἐκανονιοβόλησαν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν διὰ τῶν ἀδυνάτων τηλεβόλων των καὶ ἡ φρεγάτα κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσου. Ὁ πλοίαρχός της φοβούμενος νυκτερινὴν ἐπίθεσιν ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ σκάφους ἱκανοὺς στρατιώτας ἐκ τῆς ξηρᾶς.

Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι εὕρισκόμενοι εἰς ἀμηχανίαν νὰ βλάψουν τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον ἐσκέφθησαν νὰ τὸ πυρπολήσουν. Τότε ὁ πρακτικὸς διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης Πάργιος, ἐπονομαζόμενος Πατατούκος, μετέβαλε προχείρως δύο ἀπὸ τὰ μικρότερα πλοῖα εἰς πυρπολικά, ἄλλα δὲ παρήγγειλαν εἰς τὰ Ψαρά. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι οἱ Τούρκοι ἠγρούπνουν, καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐκἀή ἀνωφελῶς. Ἀλλὰ μετὰ

δύο ἡμέρας ὁ τολμηρὸς ψαριανὸς πηδαλιούχος **Παπανικολῆς**, ἐξησκημένος ἤδη ἐκ τῶν συγκρούσεων πρὸς τοὺς ἄλγερινούς πειρατάς, κατώρθωσε σφοδρῶς πυροβολούμενος νὰ προσκολλησῇ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα καὶ ἐκ τῶν 1100 ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος 8 μόνον ἐσώθησαν.

Τὸ παρὰ τὴν Ἑρесьὸν κατόρθωμα ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπί-

Τομὴ πυρπολικοῦ (Κατὰ τὸν κ. Ράδον)

Τὸ πυρπολικόν (brulot, κοινῶς μπουρλότο) εἶναι πολεμικὸν ὄπλον γνωστὸν εἰς παλαιότερους χρόνους. Χρῆσιν αὐτοῦ ἰδίως ἔκαμαν οἱ ἄγγλοι κατὰ τῆς ἀρμάδας τοῦ Φιλίππου Β' καὶ κατὰ τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ τελειοποίησις τῶν πολεμικῶν πλοίων ἔθεσεν εἰς ἀχρησίαν τὸ πυρπολικόν, ἀλλὰ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἀπέβη ὄπλον τρομερόν. Τὸ ἑλληνικὸν πυρπολικόν ἦτο συνήθως μικρὸν πλοῖον μὲ δύο πατώματα. Ἐπὶ τοῦ κάτω πατώματος ἐτίθεντο βαρέλια πληρούμενα εὐφλέκτων ὑλῶν, πυρίτιδος, οἰνοπνεύματος, νάφθης, θείου, κλημανταθράκων, πίσης, ρητίνης κλπ. Τὰ βαρέλια συνεδέοντο διὰ σωλῶνων, ἀνῴθεν δὲ αὐτῶν ἠνοίγοντο ὅπαι ἐπὶ τοῦ ἄνω πατώματος. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐτοποθετοῦντο ἄσκοι πλήρεις πίσης καὶ ρητίνης καὶ ἀγγεῖα πλήρη οἰνοπνεύματος καὶ νάφθης, ὁλόκληρον δὲ τὸ πλοῖον ἠλείφετο ἔξωθεν διὰ τῶν αὐτῶν εὐφλέκτων ὑλῶν. Τὸ πυρπολικὸν ἔσυρε πάντοτε λέμβον, καλουμένην ἐφ' ὅ λ κ ι ο ν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσφάζοντο οἱ ναῦται.

δας τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰ Ψαρά ἐτελέσθη πανηγυρική δοξολογία καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος τόσον ἐξεπλάγη ἐκ τοῦ ἀπροσδοκῆτου παθήματος, ὥστε ἐτράπη εἰς Δαρδανέλλια καὶ ἐξήτησεν ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων. Ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦ τουρκικοῦ στόλου τὸ ἐπλήρωσαν οἱ ἀθῶοι ραγιάδες. Οἱ κάτοικοι τῆς Μυτιλήνης ἐσφάζοντο ἀνηλεῶς, δεινὴν δὲ κα-

ταστροφήν ὑπέστη ἡ ἀνθοῦσα πόλις τῶν Κυδωνιῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν Μοσχονησιῶν ἐξεπατρίσθησαν καὶ ὁ προσδραμὼν εἰς βοήθειαν ἑλληνικὸς στόλος ἀπέπλευσε κομίζων χιλιάδας προσφύγων, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους νήσους ζῶντες βίον ἄθλιον. Πολλοὶ τῶν κατοικούντων τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας Ἑλλήνων κατῆλθον εἰς τὰ παράλια καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Ὅταν ἤρχιζεν ἡ ἐπανάστασις, δὲν ὑπῆρχε κεντρικὴ διοίκησις. Τὸ παλαιὸν κοινοτικὸν σύντημα ἐξηκολούθει νὰ λειτουργῇ ὅπως ἐπὶ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας, εἰσεπράττοντο οἱ φόροι καὶ οἱ δημογέροντες διεξῆγον τὰς κοινοτικὰς ὑποθέσεις. Ἦτο εὐτύχημα ὅτι κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος οἱ Ἕλληνες δὲν συνεζήτουν περὶ πολιτεύματος καὶ δὲν ἀφυπνίσθη κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τὸ φατριαστικὸν καὶ ταραχώδες πνεῦμα τῆς φυλῆς.

Ἄλλ' ἦτο αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη κεντρικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐφορόντιζε πρωτίστως διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς συνελθόντες μετὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν εἰς τὴν Μο ν ἡ ν Κ α λ τ ε τ ζ ῶ ν (Μαντίνεια Ἀρκαδίας) διώρισαν ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ὄφειλε συνεργαζομένη μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπεη νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος (26 Μαΐου 1821).

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν προᾶξιν τῶν Καλτετζῶν ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον εἶχε στείλει κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φιλικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Παπαφλέσσα. Ὁ Δημήτριος ἤρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ του, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν ἐπ' ὀνόματι τῆς μυστικῆς ἀρχῆς. Ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἀνεγνώρισε τὴν προᾶξιν τῶν Καλτετζῶν καὶ προέβη εἰς τὸν διορισμὸν νέου συμβουλίου. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τοὺς προκρίτους, οἱ ὅποιοι ἐδήλωσαν εἰς αὐτὸν ἀπεριφράστως ὅτι ἡδύνατο νὰ φύγῃ ἐκ Πελοποννήσου. Ὁ Δημήτριος ἀπεσύρθη εἰς Καλάμας (27 Ἰουνίου), ὅπου ἤρχισε νὰ ὀργανώῃ πυρῆνα τα-

πικροῦ στρατοῦ. Οἱ στρατιωτικοὶ ὅμως καὶ ὁ λαὸς ἐτα^{ταθείας τῶν} ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὸ ἐν Βερβένοις στρατόπεδον ἐξηγέρθη ἡπεῖλει νὰ σφάξῃ τὸν Πετρόμπεην καὶ τὸν Ζαΐμην. Διὰ τοῦτο ὁ Ὑψηλάντης ἀνεκλήθη καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολι^ο-
 ορκοῦτος τὴν Τρίπολιν στρατοῦ καὶ οἱ πρόκριτοι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς στιγμῆς. Ἀλλὰ συνεννόησις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ὑψηλάντου δὲν ἦτο δυνατή. Ἡ ἐμφάνισις ὅμως τοῦ Ὑψηλάντου ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ φόβον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον ὅτι οἱ ραγιαδες ἀπέκτησαν ἀρχηγὸν φέροντα πριγκιπικὸν ὄνομα.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης (1793—1832) εἶναι ἐκ τῶν συμπαθεστέρων μορφῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἰσως ὁ εἰλικρινέστερος καὶ ἠθικώτερος ἄνθρωπος τῆς ταραχώδους ἐκείνης περιόδου. Τὸ ἐξωτερικόν του δὲν εἶχεν ἐπιβάλλον, διότι ἦτο ἰσχνὸς καὶ φαλακρὸς καὶ μόλις ἔφθανε τὸ τριακοστὸν ἔτος, ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ἐν αὐτῷ κατῴκει ἰσχυρὰ καὶ θερμουργὸς ψυχὴ. Ἦτο ἀτρόμητος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης περιφρονῶν τὸν θάνατον καὶ συγχρόνως εἶχε βαθύ φιλοπατρίαν αἰσθημα, ἀφιλοκέρδειαν καὶ πίστιν καὶ ἀκαμπτον ἐπιμονὴν εἰς τὸ ἐπιχειροῦμενον, τὰ ὅποια ἀνύψουν αὐτὸν ὑπὲρ πάντων τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τῶν ἄλλων Φαναριωτῶν. Φειδωλὸς εἰς λόγους καὶ σκεπτικὸς, ἀπεστρέφετο τὰς ραδιουργίας προτιμῶν νὰ ὑποχωρῇ παρὰ νὰ καταφεύγῃ εἰς εὐτελεῖ μέσα.

Ἀλλ' αἱ προστριβαὶ ἐκείναι ἦσαν τὸ προοίμιον ὀλεθρίων διχοστασιῶν, διότι εὐθύς μετὰ τὴν νίκην καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ἀπελύθη ἡ θύελλα τοῦ φατριασμοῦ προκληθεῖσα μᾶλλον ἐκ προσωπικῶν συμφερόντων ἢ ἐκ πολιτικῶν ἀρχῶν. Διὰ τοὺς προκρίτους ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἐπιχείρησις πολὺ ἐπικερδής, διότι ὁ φόρος, τὸν ὅποιον εἰσέπραττον παρὰ τῶν χωρικῶν, εἰσέφερεν εἰς τὰ βαλάντια των, εἶχον καταλάβει τὰ κτήματα τῶν φονευθέντων ἀγάδων καὶ εἶχον συσσωρεύσει μεγάλα πλούτη ἐκ τῆς λείας. Ἀλλ' ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, ἡ δημιουργηθεῖσα διὰ τοῦ πολέμου, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Κολοκοτρώνην διεξεδίκει πρὸς τοὺς προκρίτους τοὺς καρποὺς τῆς νίκης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν δύο ἀντίθετοι μερίδες, ἡ μερὶς τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ μερὶς τῶν στρατιωτικῶν.

Θεοδωρίδου—Δαζάρου, *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ. Θ' 1936 18

ταστρος
κοι τ
βρ και
υψησαν

273

ΩΣΙΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ὁ στρατιωτικὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ ἐπέβαλεν, ὡς ὑψηλάντην εἰς τοὺς προκρίτους. Ἐκεῖνοι δὲ ἀνὰ τοῦ ἄλλου ἀνδρὸς φέροντας ἐπίσης ἡχηρὰ Φαναριώτας, τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον ὀνομαζόμενον Νέγρον.

Ὁ **Μαυροκορδάτος** κατὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εὗρίσκετο εἰς Πίσαν τῆς Ἰταλίας. Ἀποφασίσας νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεβίβασεν ἐπὶ πλοίου ὅπλα καὶ πολεμφοδία ἀγορασθέντα δι' ἰδίων χρημάτων καὶ διὰ συνεισφορῶν ἄλλων ὁμογενῶν καὶ κατέπλευσεν εἰς Μεσολόγγιον (20 Ἰουλίου). Ἐκεῖθεν ἐπεμψεν ἐπιστολὰς εἰς τὸν Ὑψηλάντην διαβεβαιῶν αὐτὸν περὶ τῆς μεγάλης πρὸς αὐτὸν τιμῆς καὶ παρακαλῶν, ὅπως δεχθῇ αὐτὸν ὡς συμπολεμιστὴν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ἐξ ἄλλου ὅμως περιεποιεῖτο τοὺς προκρίτους τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου, ὥστε, ὅταν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ πρὸ τῶν Πατρῶν στρατόπεδον τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας, ἔγινε δεκτὸς μετὰ τιμῶν καὶ ὁ Ζαΐμης ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν λαμπρὸν ἵππον. Ἐκεῖ συνηνητήθη μετὰ δύο ἄλλων Φαναριωτῶν, τοῦ Κωνσταντίνου Καρατζᾶ καὶ τοῦ Θεωδώρου Νέγρου. Καὶ ὁ μὲν Καρατζᾶς ἦτο υἱὸς τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ Νέγρος διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Πύλης γραμματεὺς τῆς ἐν Παρισίοις τουρκικῆς πρεσβείας ἔρριψε τὰ ἔγγραφα του εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἔμαθε τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀμφότεροι ἦσαν πρόθυμοι νὰ προσφέρουν ἑαυτοὺς ὡς ἄρχοντας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀμφότεροι διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἕνεκα προσωπικῶν λόγων.

Ὁ **Μαυροκορδάτος** κατήγετο ἐκ γνωστῆς φαναριωτικῆς οἰκογενείας τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη, ὡς εἶδομεν, διέπρεψαν ἐν τῇ παιδείᾳ καὶ προήχθησαν εἰς ὑψηλὰς πολιτικὰς θέσεις. Ἐγεννήθη τὸ 1791 καί, ἀφοῦ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Εὐρώπην, διορίσθη τὸ 1812 πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου παρὰ τῷ θεῷ του Καρατζᾶ, ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας. Ἀλλὰ φοβούμενος τὴν ὀπισθοβουλίαν τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς Εὐρώπην καὶ διέτριβε τὸν περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἦτο νοῦς θετικὸς, περιεσκεμμένος, γνωρίζων ν' ἀναμένῃ ἄλλα καὶ νὰ ἐνεργῇ δραστηρίως, ὅταν παρουσιάζετο ἡ κατάλληλος στιγμή. Ὑπῆρξε δὲ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ βραδύτερον ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὀθωνος ὁ ἡγέ-

της τῆς ἐκπολιτιστικῆς τάσεως καὶ διὰ τοῦτο εἶχε τὰς συμπαθείας τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἀνεπτυγμένων.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη μετὰ θερμῆς εἰλικρινείας τὸν Μαυροκορδάτον ὡς συνεργάτην καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν πολιτικὴν ὁργάνωσιν τῆς Στερεᾶς. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔδειξε κατ' ἀρχὰς μεγάλην ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ ἀρχιστρατήγου. Ἀλλὰ διαθέσας καλῶς τὰ πράγματα ἔρριψε τὸ προσωπεῖον καὶ μετὰ τοῦ Νέγρη ὑπέγραψαν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς στερεοελλαδίτας καλοῦντες αὐτοὺς εἰς δύο συνελύσεις, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ συνέλθουν εἰς τὴν Ἀμφισσαν καὶ εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Οὕτω λοιπὸν οἱ δύο Φαναριῶται διήρesan τὴν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου Ἑλλάδα εἰς δύο ἐπικρατείας, τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἑλλάδα, τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ ἑκάτερος αὐτῶν, ἐνῶ ὁ Καρατζᾶς εἶχε παραγκωνισθῇ τελείως.

Εἰς τὸ Μεσολόγγιον συνῆλθον οἱ πληρεξούσιοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας εἰς συνέλευσιν ὀνομασθεῖσαν *Συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος* καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐσύστησαν δεκαμελὲς συμβούλιον ἐκλεγόμενον ἐνιαυσίως ἐκ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ ὑπόλογον ἀπέναντι τῆς ἐθνοσυνελεύσεως (4—7 Σεπτεμβρίου). Τὸ συμβούλιον τοῦτο ὠνομάσθη **Γερουσία**, εἶχε δὲ καθῆκον νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ διὰ τὴν κοινωφελῆ χρῆσιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων.

Ἐνῶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐφάνη ἀρκετὰ πρακτικὸς καὶ νηφάλιος προσαρμόσας τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων εἰς τὰς τοπικὰς ἀνάγκας, ὁ Νέγρης ἐπεδίδeto εἰς πολιτικὴν θεματογραφίαν συντάσσων τὸν *Ὁργανικὸν Νόμον* τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἡ συνέλευσις τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνελθοῦσα εἰς τὴν Ἀμφισσαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Νέγρη ἐψήφισε τὸ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθὲν σύνταγμα, τὸ κληθὲν *Νομικὴ διάταξις*, ἣ ὁποία πράγματι ἦτο πολιτικὸς κυκεών. Ἡ ἀνωτάτη ἀρχή, ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ, ἐδίδeto εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ 12 μελῶν, ἣ ὁποία ἔλαβε τὸν πομπώδη τίτλον **Ἀρειος Πάγος**. Ὡρί-

σθη δὲ ἡ διορία τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς εἰς δώδεκα μῆνας, τοῦ δὲ προέδρου εἰς 52 ἡμέρας.

Αἱ δύο αὗται τοπικαὶ ὁργανώσεις ὅσον καὶ ἂν διέφερον κατὰ τὴν μορφὴν, οὐσιαστικῶς εἶχον τοῦτο τὸ κοινόν, ὅτι παρέδιδον τὴν διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων εἰς τοὺς πολιτικούς, ἀμφοτέραι ἐστρέφοντο κατὰ τῆς αὐθεντίας τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὑποθάλλουσαι τὸν τοπικὸν πατριωτισμὸν ἔτεινον νὰ διαωνίσουν τὸν καταμερισμὸν τοῦ ἔθνους.

Η Α' ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩ. ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἄλλ' ἤδη καθίστατο λίαν αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη γενικῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία, ἔμελλε νὰ δημιουργήσῃ κεντρικὴν ἐξουσίαν πάσης τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπόλεως (23 Σεπτεμβρίου) ὁ Ὑψηλάντης ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαὸν καλῶν αὐτὸν νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους διὰ τὴν μέλλουσαν ἐθνοσυνέλευσιν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ συνέβησαν γεγονότα, τὰ ὁποία ἐκλόνισαν τὸ κῦρος τοῦ ἀρχιστρατήγου. Οἱ πρόκριτοι ὑποχωρήσαντες κατ' ἀρχὰς πρὸ τῆς βίας εἶχον στερεώσει βαθμηδὸν τὴν θέσιν, ἀφ' ὅτου δὲ ἦλθεν ἡ εἰδησις τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, δὲν ἔβλεπον διὰ τίνα λόγον ἔπρεπε νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν ἄπειρον ὑπ' αὐτῶν θεωρούμενον νεανίαν. Προσεταίρισθέντες δὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Νέγρην ἀντέπραπτον κατ' αὐτοῦ κερδίζοντες διαρκῶς ἔδαφος.

Ἐδορα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὠρίσθη τὸ Ἄργος. Τὴν 14 Δεκεμβρίου 1821 ἔγιναν τὰ ἐγκαίρια τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ὠρίσθησαν οἱ παρόντες πληρεξούσιοι πίστιν εἰς τὴν πατρίδα. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο προσῆλθον οἱ σκοπίμως καθυστερήσαντες πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη. Αἱ δύο ἀντίπαλοι φατρίαι ἦσαν ἀντιμέτωποι καὶ ἡ σύγκρουσις ἐφαίνετο ἀφευκτος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ὑδρας ἐκκλινον πρὸς τοὺς προκρίτους, ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοὶ εἰς τὴν Συνέλευσιν.

Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν λέξιν εἶχε τὸ ξίφος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ διασκεδάσῃ ὡς

ἱστὸν ἀράχνης τὰς πλεκτάνας τῶν πολιτικῶν. Ὁ Ὑψηλάντης ὅμως ἀηδιάσας ἐκ τῶν τρόπων καὶ τῶν μέσων τῶν ἀντιπάλων τοῦ ἐγκατέλειπε τὸ Ἄργος, ἠκολούθησε δὲ αὐτὸν ὁ Κολοκοτρώνης. Ἡ μερὶς τῶν προκρίτων ἔμεινε κυρία τῆς Συνελεύσεως. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου ἴδρυσαν τότε τοπικὴν κυβερνήσιν τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀπομίμησιν τῶν δύο κυβερνήσεων τῆς Στερεᾶς ἀποδεχθέντες τὸν φρόνιμον ὁργανισμὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνομάσαντες αὐτὴν Π ε λ ο π ο ν ν η σ ι α κ ῆ ν Γ ε ρ ο υ σ ί α ν. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ Ἄργος δὲν ἦτο τόπος πολὺ ἀσφαλὲς ἕνεκα τῆς παρουσίας πλήθους ὀπλοφόρων, οἱ πρόκριτοι μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς Συνελεύσεως εἰς τὴν Πιάδαν κειμένην παρὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον ὅχι μακρὰν τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Ἐκεῖ ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἡ πρώτης τῶν Ἑλλήνων Ἐθνοσυνέλευσις ὀνομασθεῖσα Σ υ ν - ἑ λ ε υ σ ι ς τ ῆ ς Ἐ π ι δ α ὕ ρ ο υ.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ὁ Μαυροκορδάτος διηύθυνε τὰς συζητήσεις, ἀνετέθη δὲ εἰς ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ νὰ προπαρασκευάσῃ σχέδιον συντάγματος. Ἐβοήθησαν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ὁ Νέγρης καὶ ὁ εἰδήμων ἰταλὸς Γαλλίνας. Ἀφοῦ δὲ ἀνεχώρησεν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἐξεμνηδενίσθησαν οἱ Φιλικοί, σχεδὸν δὲν ὑπῆρχε ἀντιπολίτευσις εἰς τὴν Συνέλευσιν.

Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822 ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέδωκε πανηγυρικὸν κήρυγμα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν αὐτῷ ἐλέγετο συντόμως καὶ ἐμφαντικῶς :

«Ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος.

»Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν
»μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτετον καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ζυγόν
»τῆς τυραννίας καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν τοῦ εἰς ἔθνικὴν συνηγμένων
»συνέλευσιν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν».

Ἐπειτα ἐδέχθη ὁμοφώνως τὸ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς συνταχθὲν σχέδιον συντάγματος καὶ οὕτως ἦλθεν εἰς τὴν ζωὴν τὸ

πρῶτον ἑλληνικὸν σύνταγμα, ὃ Ὅργανικὸς νόμος, ὅπως ὠνομάσθη (Σύνταγμα Ἐπιδαύρου, 1 Ἰανουαρίου 1822).

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐθέσπιζεν ὡς ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον, ἀλλ' ἐκήρυττε πᾶσαν ἄλλην θρησκείαν ἀνεκτὴν. Δὲν ἀνεγνώριζε κοινωνικὰς τάξεις οὔτε διακρίσεις τῶν πολιτῶν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι πρὸ τοῦ νόμου καὶ δεκτοὶ εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους. Μωαμεθανοὶ καὶ Ἑβραῖοι ἀπεκλείοντο τῶν δημοσίων δικαιοματίων. Κατηργεῖτο ἡ δουλεία, τὰ βασανιστήρια καὶ ἡ δήμευσις τῆς περιουσίας. Εἰσῆγето ἡ διάταξις τοῦ Habeas Corpus. Οὐδεὶς ἐπετρέπετο νὰ φυλακισθῇ χωρὶς νὰ γνωστοποιηθῇ εἰς αὐτὸν ἡ αἰτία τῆς φυλακίσεως ἐντὸς 24 ὥρων καὶ χωρὶς νὰ εἰσαχθῇ εἰς δίκην ἐντὸς τριῶν μηνῶν.

Ὁ Ὅργανικὸς νόμος ἐδημιούργησε δύο ἐξουσίας, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν νομοθετικὴν, τὸ **Νομοτελεστικὸν** καὶ τὸ **Βουλευτικόν**. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν (Νομοτελεστικὸν) ἀποτελοῦν 5 μέλη ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς βουλῆς. Τὸ Νομοτελεστικὸν διευθύνει τὴν γενικὴν διοίκησιν, διορίζει τοὺς ὑπουργοὺς, φροντίζει διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κινή αὐτάς, εἰσάγει τὰ σχέδια τῶν νόμων εἰς τὸ Βουλευτικὸν καὶ φροντίζει περὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας. Τὸ Βουλευτικὸν (νομοθετικὴ ἐξουσία, Βουλὴ) ἀποτελούμενον ἐξ 70 πληρεξουσίων τῶν ἐπαρχιῶν ἐπεξεργάζεται τὸν προϋπολογισμόν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ ψηφίζῃ ἢ ν' ἀπορρίπτῃ τοὺς ὑπὸ τοῦ Νομοτελεστικοῦ ὑποβαλλομένους νόμους. Ἀμφότερα τὰ σώματα ἔχουν ἐνὸς ἔτους διάρκειαν.

Αἱ τρεῖς τοπικαὶ κυβερνήσεις, αἱ δύο Γερουσίαι (Πελοποννήσου καὶ Δ. Ἑλλάδος) καὶ ὁ Ἀρειος Πάγος (Ἀν. Ἑλλάδος), ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐκλεχθισομένης Κεντρικῆς Κυβερνήσεως. Κατηργήθησαν δὲ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τὰ σύμβολα καὶ αἱ σημαῖαι τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, διότι ἦσαν ἀντιπαθῆ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις, ὡς ἀνήκοντα εἰς μυστικὸν σωματεῖον. Ὅθεν ἀντὶ τοῦ φοῖνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος ἡ Συνέλευσις ἐδέχθη ὡς ἐθνόσημα τὴν γλαῦκα καὶ τὴν κυανόλευκον σημαίαν.

Ἡ Συνέλευσις ἐξέλεξε τὸν Μαυροκορδατὸν πρόεδρον τοῦ

Νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦτο διώρισε τοὺς ὑπουργούς, τ
νί σ τ ρ ο υ ς ὅπως ἐλέγοντο τότε, μεταξὺ τῶν ὁποίων
ῥηντο ὁ μὲν Νέγρης ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν,
άννης Κωλέττης τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐνῶ εἰς τὸν Ὑψηλάντ...
ὡς ἐλεημοσύνη ἐδόθη ἡ προεδρία τοῦ Βουλευτικοῦ.

Ἐν τούτοις ἡ τύχη ἐφαίνετο μειδιῶσα πρὸς τὴν Συνέλευ-
σιν, διότι ὁ Ἀκροκόρινθος στενῶς πολιορκούμενος ὑπὸ τοῦ
Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη παρεδόθη καὶ ἡ νεαρά **1822**
κυανόλευκος σημαία ὑψώθη ἐπ' αὐτοῦ (12 Ἰανουαρίου
1822). Ἡ Κόρινθος ἔγινε ἡ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ
Κράτους.

Ἡ Συνέλευσις ἐτελείωσε τὰς ἐργασίας της τὴν 16 Ἰανουα-
ρίου 1822, ἀλλὰ τὴν προτεραίαν τῆς διαλύσεώς της ἐξέδωκε
κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς γαλ-
λικῆς ἐπαναστάσεως εἶδος κ η ρ ὕ ξ ε ω ς τ ῶ ν δ ι κ α ι ω -
μ ά τ ω ν τ ο ὗ ἄ ν θ ρ ῶ π ο υ, ἡ ὁποία ἐδικαιολόγει τὴν
ἐπανάστασιν. Ἡ διακήρυξις προσφωνουμένη πρὸς τοὺς Ἑλλη-
νας ἀπηνθύνετο μᾶλλον πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ προσεπά-
θει νὰ δείξῃ δὴν διαφορὰν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ
τὰ ἐν Εὐρώπῃ στασιαστικὰ κινήματα.

«Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς
ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τινὸς
«τοῦ σύμπαντος ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοποῦς... εἶναι πόλεμος ἐθνικός,
«τοῦ ὁποίου μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάγκη τῶν δικαίων τῆς προσωπι-
«κῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς.

Η ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1822

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο κρίσιμον διὰ τὸν
ἐλληνικὸν ἀγῶνα, διότι ὁ σουλτάνος καὶ οἱ πασάδες του κατέ-
βαλον ἐντατικὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ πλήξουν ἀποτελεσματι-
κῶς τὴν ἐπανάστασιν.

Παρὰ τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐπανά-
στασις ἐφαίνετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 μᾶλλον περιστά-
λεισα, διότι ἀφοῦ ἤρχισεν ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Προῦθου καὶ
ἐξηπλώθη μέχρι τῶν κρητικῶν ὁρέων, ἐφαίνετο περιορισθεῖσα
εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Στερεάν, τὴν νότιον Ἠπειρον

π τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Πλὴν τούτου ἐπεκράτει διχόνοια μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἡ ἀνικανότης τῶν Ἑλλήνων νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ πειθαρχήσουν ἐφαίνετο καταδικάζουσα τὸν ἀγῶνα εἰς ἀποτυχίαν. Διὰ τοῦτο τὸ Διβάνιον παρακινούμενον ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ τοῦ ἀγγλοῦ πρεσβευτοῦ δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ περὶ συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, διότι ἠλπίζεν ὅτι διὰ συντόνου ἐνεργείας θὰ συνέτριβε τὴν ἐπανάστασιν.

Τὰ πράγματα ἐφαίνοντο δικαιολογοῦντα τὰς προβλέψεις τῶν Τούρκων. Κατὰ τὸ τέλος Ἰανουαρίου 1822 κατεβλήθη τελικῶς ἡ ἀντίστασις τοῦ Ἀλῆ. Ὁ δὲ νικητὴς Χουρσίτ ἀφοῦ δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων καὶ περιποιήσεων ἐπέτυχε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει παρὰ τοῦ γηραιοῦ λύκου, ἐνέπηξε τὸ χαντσάριον εἰς τὴν καρδίαν του καὶ ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν κεφαλὴν του μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του καὶ τῶν ἐγγόνων του. Συνεπῶς τὸ πολιορκητικὸν σῶμα ἔμενεν ἐλεύθερον, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν νικητὴν νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Τούρκοι πασάδες κατέστρωσαν τὸ ἐξῆς σχέδιον δράσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Χουρσίτ μὲ τὸν στρατὸν τῆς Ἡπείρου θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἀκολουθῶν τὴν παραλίαν καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ πόρου τοῦ Μακρονόρους θὰ ὑπέπτασε τὴν χώραν μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου, διὰ νὰ διαπεραιωθῇ ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δεύτερος τουρκικὸς στρατὸς βαδίζων διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ εἰσβάλλῃ εἰς αὐτὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ ἐνούμενοι ἔμελλον νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν κοιτίδα της. Τὴν δρᾶσιν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἔμελλε νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ τουρκικὸς στόλος συντρίβων τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ μεταφέρων τὸν στρατὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν πεποίθησιν τῶν τούρκων στρατηγῶν συνεμερίζοντο καὶ οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας διπλωμάται τῆς Εὐρώπης. Ὁ κόμης Μέττερνιχ ἤδη ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1821 εἶχε δώσει εἰς τὸ Διβάνιον τὴν καλὴν συμβουλὴν νὰ συντρίψῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐμποδίσῃ οὕτω τὴν ἐκεῖ ἐπανάστασιν νὰ μεταβληθῇ εἰς σ π ο υ δ α ί α ν ὑ π ό θ ε σ ι ν. Καὶ τώρα οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας μετὰ θριάμβου ἀνγγέλλον ὅτι ἐγγὺς ἦτο ἡ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Ἐκ τῶν τριῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας διελάμβανε τὸ τουρκικὸν σχέδιον, προηγήθη ἡ κατὰ θάλασσαν. Ἡ Χίος, ἡ πλουσιωτάτη καὶ εἰρηνικωτάτη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ κίνημα ὑποκινουμένη ἀπὸ παρατόλμους ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἔξωθεν. Ὁ ριψοκίνδυνος ἀρχηγὸς τῶν Σαμίων ἐπαναστατῶν Λυκοῦργος Λογοθέτης συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Χίου ἐμπόρου Ράλλη ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον μετὰ 1500 ἀνδρῶν τὴν 10 Μαρτίου. Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἐκπλαγείσα κατ' ἀρχὰς ἀπεσύρθη εἰς τὸ φρούριον καὶ ἡ νῆσος παρεδόθη εἰς τοὺς Σαμίους ἐλευθερωτάς, οἱ ὅποιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐξετράπησαν εἰς λεηλασίαν καὶ σφαγὴν τῶν Τούρκων, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν κατὰ τοῦ φρουρίου.

Τὸ ἐν Χίῳ τόλμημα ἐξήγειρε κατάπληξιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Σουλτάνος ἐθεώρησεν αὐτὸ ὡς προσωπικὴν προσβολὴν καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χαρμεῖου ἐξηρέθισαν αὐτὸν διὰ φωνῶν, διότι τὴν Χίον ὁ σουλτάνος εἶχε παραχωρήσει εἰς τὴν ἀδελφὴν του πρὸς κάρπωσιν τοῦ ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων φόρου. Ἡ Πύλη ἐφυλάκισε ἀμέσως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χίους καὶ ἀπεκεφάλισεν 60 ἐξ αὐτῶν. Λήγοντος δὲ τοῦ Μαρτίου ὁ Καπετὰν πασᾶς Καρὰ Ἀλῆς ἐνεφανίσθη μετὰ 46 πλοίων εἰς τὸ βόρειον τῆς νήσου στενὸν καὶ μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρισμόν ἀπεβίβασεν 7 χιλ. στρατιώτας εἰς τὴν νότιον τῆς νήσου ἀκτὴν (30 Μαρτίου), ἐνῶ συγχρόνως ἐπετίθετο κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἡ φρουρά. Ἡ πόλις καὶ τὰ περὶχωρα παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἐνῶ οἱ Σάμιοι μετὰ βραχείαν ἀλλὰ κραταιὰν ἀντίστασιν ἐσώθησαν ἐπὶ τινων ψαριανῶν πλοίων ἐγκαταλείποντες τὴν νῆσον εἰς τὴν τύχην τῆς. Εὐθὺς ἀμέσως διεπεραιώθησαν τὰ ἀσιατικὰ στίφη, τὰ ὁποῖα εἶχον συναθροισθῇ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας κεντριζόμενα ὑπὸ τῆς διψῆς τῆς λείας καὶ τῆς παροτρύνσεως τῶν δεσβισῶν καὶ ἤρχισαν δεινὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας τεσσαράκοντα καπνίζοντα χωρία μετὰ τῆς πόλεως καὶ σωρεία πτωμάτων ἦσαν τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς μανίας. Οὕτω τὸ Πάσχα τοῦ 1822 **1822** ἐβάφη εἰς τὸ αἷμα τῶν Χίων, ὅπως εἶχε βαφῇ τὸ Πάσχα

τοῦ 1821 εἰς τὸ αἷμα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν θυμάτων τῆς Κων)πόλεως. Χιλιάδες Χίων ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Τύνιδος καὶ ἄλλαι χιλιάδες διεσπάρησαν ὡς φυγάδες εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους. Εἰς ἐλαχίστους ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἐχάρισαν τὴν ζωὴν οἱ Τοῦρκοι, διὰ τὰ περιποιῶνται τοὺς περιφήμους κήπους τῶν μαστιχοδένδρων. Ὑπολογίζουν ὅτι ἐκ τῶν 100. χιλιάδων κατοίκων τῆς νήσου 23 χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ 47 χιλιάδες ἠχμαλωτίσθησαν.

Ἡ αἵματηρὰ τραγωδία τῆς Χίου ἔδωκε νέαν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὁσμανικὴ φυλὴ εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν Ρώσων ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνυπάρχουν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν χριστιανικῶν φυλῶν, ἐνῶ τουναντίον ἐκέρδιζε τὴν συμπάθειαν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ δημοσιογράφοι ἔδωκαν φρικιαστικὰς περιγραφὰς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου, ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὰς καὶ ποιηταὶ τῆς περιωπῆς τοῦ Οὐγκώ ἔψαλαν τὴν θλιβερὰν καταστροφὴν.

ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Χίου μετὰ τὴν συμφορὰν ἀποτελούμενος ἐκ 56 πλοίων. Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλουν τὸν τουρκικὸν στόλον διὰ πυρπολικῶν. Τὴν δὲ τόλμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ὕδραϊος **Πιπῖνος** καὶ ὁ ψαριανὸς Κωνστ. **Κανάρης**. Οἱ δύο ναυτικοὶ πλεύσαντες βραδέως ἐνεκα τῆς ἐπικρατούσης νηνεμίας ἔφθασαν εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου καὶ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου διωλίσθησαν ὡς σκιαὶ εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἐναυλόχει ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ραμαζανίου, τὰ πλοῖα ἦσαν φωταγωγημένα καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν διασκέδασιν. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει εἰς δεῖπνον τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ξηρᾶς, ἡ ναυαρχίς του ἥστραπτεν ἀπὸ πολύχρωμα φῶτα καὶ ἀντήχει ἀπὸ φωνὰς καὶ εὐθυμίας, ἐνῶ ἀπὸ τῆς πρύμνης ἐκρέματο ἡ αἰμοσταγὴς κεφαλὴ καὶ αἱ ἀποκεκομμένοι χεῖρες Ἕλληνο-ἀξιωματικοῦ. Ὁ Κανάρης ἐκόλλησε

τουρκικὴν πολιορκίαν ἀπέστειλαν τὸν περισσότερον ἄμαχον πληθυσμὸν εἰς τὴν Ἑπτάνησον, ἐστρατολόγησαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρονν ὅπλα καὶ ἠϋξησαν τοὺς μαχητὰς εἰς 360. Μὲ τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς ἄνδρας κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς πρώτας ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου Γιουσούφ ἦσαν τῆς γνώμης νὰ ὁρμήσουν κατὰ τοῦ σαθροῦ τείχους καὶ δι' ἰσχυρᾶς ἐφόδου νὰ γίνουιν κύριοι τῆς πόλεως. Ὁ Βρυώνης ἀντιθέτως ἐφρόνει ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ἐρημώσει τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἦτο συμφέρον νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκεῖνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου καὶ ἦτο τῆς γνώμης νὰ καταλάβουν τὸ Μεσολόγγιον διὰ συμβιβασμοῦ.

Οἱ πολιορκούμενοι ἐξεμεταλλεύθησαν ἐπιτηδείως τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν τούρκων πασάδων καὶ ἤρχισαν μακρὰς διαπραγματεύσεις, μὲ τὰς ὁποίας ἐκέρδισαν καιρόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεφάνησαν ἑπτὰ ὑδραῖκά πλοῖα καὶ τέσσαρα σπετσιώτικα, τὰ ὁποῖα διεσκόρπισαν τὸν τουρκικὸν στόλον, ἔφερον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ διεβίβασαν ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως ἡ δύναμις τοῦ Μεσολογγίου ἠϋξήθη εἰς 2500 ἄνδρας. Αἱ διαπραγματεύσεις τότε διεκόπησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ παρήγγειλαν εἰς τοὺς τούρκους, ἂ ν θ έ λ ε τ ε τ ὸ ν τ ὅ π ο ν μ α ς, έ λ ᾱ τ ε ν ᾱ τ ὸ ν π ᾱ ρ ε τ ε.

Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ ἔχασαν πολὺτιμον καιρόν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων (25—26 Δεκεμβρίου 1822). Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ των εἶχε πολὺ καταπέσει, διότι ἐγνώσθη ἡ καταστροφή τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη, συγχρόνως δὲ ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχῶρει αὐτοὺς, αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζον, βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι ἐπιπτον καὶ ἀσθένειαι ἐμάστιζον τὸ στρατόπεδον. Τὸ σχέδιον τῶν Τούρκων ἀνεκαλύφθη καὶ ἡ ἐπίθεσις κατέληξεν εἰς καταστροφήν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν μὲ μεγάλην σπουδὴν καὶ ἐν πανικῷ νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ 10 κανόνια, τὰς σημαίας των καὶ ὅλον τὸ στρατόπεδον. Μεγαλυτέραν καταστροφήν ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀχελῷου, ἐνῶ ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Πρέβεζαν. Πολλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸν πλημμυρῆσαντα ποταμόν, οἱ δὲ λοιποὶ ἄοπλοι καὶ κακῶς ἔχοντες ἔφθασαν εἰς τὸν Καρβασα-

καὶ διέπλευσαν εἰς τὴν Πρέβεζαν (21 Φεβρουαρίου). Ἐκ
 1 χιλιάδων, ὅσοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα,
 ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν καὶ τὴν
 ἀντιζηλίαν τῶν ἐλλήνων ὀπλαρχηγῶν.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Αἱ σημαντικώτεραι τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, αἱ διαθέσι-
 μοι μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, συνεκεντρώθησαν περὶ
 τὴν Λάρισαν καὶ ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1822 εἶχε γίνει ἀξία λό-
 γου προπαρασκευὴ διὰ τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρα-
 τείαν. Ἄλλ' ἡ ἀρχηγία τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως δὲν ἐδόθη
 εἰς τὸν δαμαστήν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Χουρσίτ, ἀλλ' εἰς τὸν **Μεχ-
 μετ πασᾶν Δράμαλην**, τὸν ὁποῖον εἶχε καταστήσει περιφανῇ
 ἡ ταχεῖα κατάπνιξις τῆς ἐν Μαγνησίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ σουλ-
 τάνος ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς σερασκέρην (στρατάρχην)
 καὶ περιέβαλε διὰ μεγάλης ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον ὁ Χουρσίτ
 εἶδε μετὰ δυσφορίας. Κατὰ τὰ μέσα Ἰουνίου ὁ στρατὸς τοῦ
 Δράμαλη ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λαμίαν, 24 χιλ. πεζοὶ καὶ 8 χι-
 λιάδες ἵππεις μετὰ σημαντικοῦ πυροβολικοῦ. Ἀπὸ μακροῦ
 χρόνου ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἰδεῖ τὴν παρέλασιν τόσον σημαντι-
 κῶν δυνάμεων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐρί-
 ζοντες καὶ σκευωροῦντες μετὰ πάθους κατ' ἀλλήλων καὶ κατὰ
 τοῦ Ἀρείου Πάγου οὔτε ἐσκέφθησαν περὶ ἀντιστάσεως. Οὕτω
 τοῦ Δράμαλη ὁ στρατὸς ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὴν περὶ τὴν Κω-
 παῖδα πεδιάδα, ἐξεχύθη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ δὲν ἐπρόφθασε
 μὲν νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ἣ ὁποία εἶχε παραδοθῇ, καθὼς
 εἶδομεν, εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν 9 Ἰουνίου, ἀλλ' ἐξετράπη εἰς
 φοβερὰ ἀντίποινα, διότι οἱ Ἕλληνες παρασπονδήσαντες εἶχον
 σφάζει τοὺς παραδοθέντας. Ὁ Δράμαλης διήλθεν ἀκωλύτως
 τὸν Ἰσθμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Ἕλληνες, καὶ
 τὴν 5 Ἰουλίου ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὴν Κόρινθον.
 Ὁ δραστήριος πασᾶς τῶν Πατρῶν Γιουσούφ καὶ οἱ γνωρίζον-
 τες καλύτερον τὴν Πελοπόννησον συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ
 καταστήσῃ μόνον στρατηγεῖον τὴν Κόρινθον καὶ ἀποτα-
 μεύων ἐκεῖ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια νὰ ἐξαναγκάσῃ διὰ συν-

τόνου πολεμικῆς ἐνεργείας τὰ κέντρα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως εἰς εἰρήνευσιν. Ἄλλ' ὁ Δράμαλης μεγαλοφρονῶν διὰ τὸν διορισμὸν εἰς στρατάρχην καὶ τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίας του ἀπέκρουσε τὴν μελλητικὴν ἐκείνην τακτικὴν καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς πολεμικῆς ἀνικανότητος τῶν ραγιαδῶν, διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ναύπλιον, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν του καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ καταπλεύσῃ ἐκεῖ. Οἱ δὲ Ἕλληνες δὲν ἐσκέφθησαν νὰ ὑπερασπίσουν τὰς μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοπορίας. Ὅθεν ὁ σερασκάρης προελάσας ἀμαχητὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος τὴν 12 Ἰουλίου. Ἡ προφυλακὴ του φθάσασα ἐγκαίρως εἰς Ναύπλιον ἠκύρωσε τὴν συναφθεῖσαν μετὰ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως συνθήκην καὶ ἐνίσχυσε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν φρουρίων, μόνον δὲ ὁ λεγόμενος *Θ α λ α σ σ ὅ π υ ρ γ ο ς* παραδοθεὶς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὥς ἐνέχειρον ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας των.

Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δράμαλη καὶ ἡ προπορευομένη αὐτῆς φήμη διέσπειρε τὸν φόβον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στρατὸς τῶν προκρίτων, ὁ καταλαβὼν τὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενά, ἐγκατέλειπεν αὐτὰ πρὸ τῆς προσεγγίσεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐπεκράτει δὲ μεγάλη ταραχὴ εἰς τὸ Ἄργος, ὅπου εἶχε μετατεθῇ ἀπὸ τῆς Κορίνθου ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως. Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Μανιάται ἤγειραν ἄγριον πανικὸν εἰς τὴν πόλιν κραυγάζοντες τὴν νύκτα ψευδῶς ὅτι ἔρχονται οἱ Τούρκοι καὶ ἐληλάτησαν τὰς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐγκαταλειφθείσας οἰκίας καὶ καταστήματα. Οἱ Ὑπουργοί, οἱ Γερουσιασταὶ καὶ οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ ἀργυρᾶ σκεύη, τὰ ὁποῖα εἶχον συναθροίσει ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Λέρνης εἰς Τρίπολιν συνωθοῦντο πλῆθος φυγάδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ ἐκ Σμύρνης καὶ Μ. Ἀσίας πρόσφυγες. Ἡ κυβερνήσις καὶ οἱ βουλευταὶ περίτρομοι κατέφυγον ἐπὶ δύο πλοίων ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς λιποψυχίας καὶ συγχύσεως ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης διετήρησαν τὸ θάρρος καὶ τὴν νηφαλιότητα. Ὁ πρόεδρος τοῦ Νομοθετικοῦ Ὑψηλάντης ἀφῆ-
Θεοδωρίδου—Δαζάρου, Ἱστορία νέων χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936 19

σας τὰ μέλη του ν' ἀσφαλίσουν τὴν πολύτιμον ὑπαρξίν των εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἱκανὸς εἰς ἄλλους ἀγῶνας, ἂν ὄχι εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν σκευωριῶν. Μετὰ 700 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τοῦ Ἀργους Λάρισαν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπερασπίσει μὲ ἥρωικὴν τόλμην ὁ μανιάτης Καραγιάννης μετ' ὀλίγων ἐταίρων. Ὁ Δράμαλης κατανοῶν τὴν σημασίαν τοῦ ἀπεγνωσμένου ἀντιπερασπισμοῦ συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Γέρος ἔλαβε καιρὸν νὰ συναθροίσῃ στατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν θάρρος. «Ρίψας δὲ εἰς τὴν θάλασσαν», ὅπως ἔλεγε, τὸ μῖσος μετέβη εἰς Τρίπολιν καὶ συνδιαλλαγεῖς πρὸς τοὺς προκρίτους, ἐξέδωκε κοινήν μετ' αὐτῶν προκήρυξιν ὅτι πᾶς Πελοποννήσιος ἐπὶ ποινῇ τουφεκισμοῦ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα.

Προελάσας ἐκ Τριπόλεως μετὰ τοῦ συναθροισθέντος στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἠϋξάνετο καθ' ὁδόν, ἴδρυσεν τὸ στρατόπεδόν του εἰς τοὺς **Μύλους** τῆς Λέρνης, ἐπιθαλάσσιον χωρίον κείμενον νοτίως τοῦ Ἀργους, ὅθεν ἡδύνατο ν' ἀνακουφίσῃ τὴν δεινῶς πιεζομένην Λάρισαν. Πράγματι ἡ φρουρά της διέφρευσεν βαθμὴν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὸν σκοπὸν της δεσμεύσασα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὰς δυνάμεις τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἤδη ἤρχισε νὰ στρέφεται ἡ ἀγαθὴ τύχη τῶν τουρκικῶν ὀπλων. Τὸ διβάνιον εἶχεν ἀποφασίσαι τὴν ἀρμονικὴν συνεργασίαν τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Ἀλλ' ἡ ἀρμάδα κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν ἔδωκε μνημειῶδες δεῖγμα τουρκικῆς ἀπειθαρχίας καὶ ἀμεριμνησίας, διότι ἐπεφάνη, παρέπλευσεν ἀδιαφόρως πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ περιπλεύσασα τὴν Πελοπόννησον ἐτράπη πρὸς τὰς Πάτρας. Ἡ θέσις τοῦ Δράμαλη ἦτο δυσχερεστάτη, διότι ἐντὸς ὀλίγου ἐστερήθη τροφῶν, ἵπποι δὲ καὶ ὑποζύγια ἀπέθνησκον ἐξ ἐλλείψεως χόρτου, ἐπειδὴ τὸ θέρος ἦτο ξηρόν. Ὅθεν οὐδὲν ἄλλο ἡδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Ὁ Κολοκοτρώνης κατενόησε τὸ σχέδιον τοῦ τούρκου στρατάρχου καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῶν προκρίτων καὶ μετὰ σφοδρὰν λογομαχίαν μετὰ τοῦ Πετρόμπετη ἀπέσπασε μικρὸν μέρος τοῦ στρατοπέδου, περὶ τὰς 2 1)2 χιλιάδας ἀνδρας,

μετὰ τῶν ὁποίων κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, ὅθεν διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους.

Τὴν 25 Ἰουλίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἤρχισε τὴν ὑποχώρησιν, ἀλλ' ἡ πρωτοπορία του προσεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐμπευροπολέμων ἀνδρῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπεκόπη ὑπὸ τοῦ ἀνέψιου του Νικήτα, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐνωθῇ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων (26 Ἰουλίου 1822). Μόνον χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δίψαν τῆς λείας διέφυγε τὴν τελείαν καταστροφὴν ὁ Δράμαλης, ὁ 1822 ὁποῖος ἔφθασεν εἰς Κόρινθον σύρων ὀπισθεν τὰ ῥάκη τοῦ λαμπροῦ στρατεύματός του, ἀποβαλὼν ἀποσκευάς, ἡμιόνους καὶ πυροβολικόν.

Τοιοιυτρόπως ἐθριάμβευσε τὸ σχέδιον καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ πρωτοκλέφτου. Ἡ Γερουσία διώρισε αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὁπλαρχηγῶν, ἐκεῖνος δὲ ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς τελειωτικὴν ἐξόντωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. Καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ ὁ Ὅδυσσεὺς κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος, ὅπως κωλύσῃ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑποχώρησίν του, αὐτὸς δὲ κατέλαβε θέσιν κατάλληλον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν μεταξὺ Πατρῶν καὶ Κορίνθου συγκοινωνίαν. Μετ' ὀλίγον στερήσεις καὶ νόσοι ἤρχισαν νὰ ἀποδεκατίζουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ αὐτὸς ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐκ τῶν κόπων καὶ τῆς ἀπογοητεύσεως κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανέλαβον τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δεινὴ ἔνεκα ἐλλείψεως τροφῶν, οἱ δὲ πολιορκηταὶ διὰ κλιμάκων ἀναβάντες κατέλαβον τὸ ἀφρούρητον Παλαμὴδι καὶ ἠνάγκασαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως νὰ συνθηκολογήσῃ.

Ὅχι μόνον ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦρκοι ἀρχηγοὶ τῆς βορείου Ἑλλάδος, ἰδίως ὁ σερασκέρης Χουρσίτ, ἐφάνησαν ἀδιάφοροι διὰ τὴν τύχην τοῦ Δράμαλη, ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκ προσωπικῆς ἀντιζηλίας. Ὁ Χουρσίτ ἠρκέσθη μόνον νὰ στείλῃ τὸν Μεχμέτ πασᾶν μὲ 8 χιλιάδας ἀνδρας, ὁ ὁποῖος προήλασε μέχρι Ἀμφίσσης καὶ παρὰ τὴν Γραβιὰν ἐνίκησε τὸν

Ὀδυσσεά, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχε ἀνακηρύξει ἀρχιστράτηγον (1 Νοεμβρίου). Ὁ Ὀδυσσεὺς μόλις διεσώθη διὰ τῆς ὠκυποδίας του εἰς Ἀράχωβαν διολισθησας ὡς ἄλβανός διὰ τῶν τουρκικῶν ταγμάτων, ἐκεῖθεν δὲ ἤρχισε μυστικὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ τούρκου ἀρχηγοῦ ὑποσχόμενος νὰ προσκυνήσῃ ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀναγνωρισθῇ ἀρχι-αρχατωλὸς τῆς Ἀνατ. Ἑλλάδος. Ἡ πρόθεσις τοῦ Ὀδυσσεὺς δὲν ἦτο πολὺ σαφής, ἀλλ' αἱ συνεννοήσεις ἐκείναι ἐβράδυναν τὴν πορείαν τοῦ τούρκου ἀρχηγοῦ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ περισωθέντες 2 χιλ. ἄνδρες προσεπάθουν νὰ φθάσουν εἰς Πάτρας, προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας καὶ ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφήν, ὅποτε ἐφάνη ὁ Γιουσούφ πασᾶς τῶν Πατρῶν, ὁ ὁποῖος ἔσωσεν ὀλίγους ἐπιβιβάσας ἐπὶ πλοίων. Ὁ Χουρσίτ ἐθεωρήθη ὑπεύθυνος τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη καί, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν σουλτανικὴν ὀργήν, ἠψτοκτόνησεν.

Ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις τοῦ 1822 εἶχεν ἀποτύχει. Οἱ κυριώτατοι ἀρχηγοὶ αὐτῆς, ὁ Δράμαλης, ὁ Χουρσίτ καὶ ὁ Καρὰ Ἀλῆς, ἦσαν νεκροί, αἱ δὲ ἐλπίδες τοῦ Διβανίου καὶ τοῦ Μέρτερνιχ διεψεύσθησαν.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1823

Αἱ ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἦσαν τόσον σημαντικαί. Οἱ Τούρκοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἠκολούθησαν τὸ σχέδιον τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν φορὰν αὐτὴν βαδίζοντες διὰ τῆς Δυτικῆς καὶ διὰ τῆς Ἀν. Ἑλλάδος ἔμελλον νὰ συναντηθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ διὰ πλοίων νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀν. Ἑλλάδα ἦτο βραχείας διαρκείας, διότι ὁ προελάσας μέχρις Ἀττικῆς στρατὸς ἠναγκάσθη ἔνεκα λοιμοῦ καὶ στερήσεων ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀξιολογωτέρα εἶναι ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οἱ τουρκαλβανοὶ Γκέκηδες καὶ Μιρδῖται ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βερῶνην καὶ τὸν Μουσταφάμπεην. Οἱ δύο ἀρχηγοὶ ἔχοντες περὶ

τάς 16 χιλ. ἀνδρῶν ἐβάδιζον, ὁ μὲν πρῶτος διὰ τοῦ Καρβα-
σαρά, ὁ δὲ δεύτερος διὰ τῶν Ἀγραφῶν, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐνω-
θοῦν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὁποῖον ἀπέκλειεν ὁ τουρκι-
κὸς στόλος.

Ἐνῷ ἐπέκειτο ὁ κίνδυνος οὗτος, μεγάλη ἀκοσμία ἐκράτει
εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα. Ὁ στρατὸς εὐρίσκετο ἐν παραλύσει, οἱ
ὀπλαρχηγοὶ ἤριζον περὶ πρωτείων, ὑπῆρχε δὲ μεγάλη ἀντίδρα-
σις κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ἐν μέσῳ
τῶν μικροτήτων ἐκείνων ἀνυψώθη ἡ μορφή τοῦ σουλιώτου
ὀπλαρχηγοῦ **Μάρκου Μπότσαρη**, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔσχισε τὸ
δίπλωμα ἀρχιστρατηγίας, τὸ ὁποῖον εἶχε στείλει ἡ κυβέρνησις,
εἶπε τὸ περίφημον : «Ὅποιος εἶναι ἄξιος λαμβάνει δίπλωμα
μεθαύριον ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ». Ὁ Μπότσαρης προσέβαλε τὸ
στρατοπέδον τοῦ Μουσταφᾶ μπέη παρὰ τὸ Κ α ρ π ε ν ῆ-
σ ι ο ν μετ' ὀλίγων ἀνδρεῶν τὴν νύκτα τῆς 11 Αὐγούστου 1823
καὶ ἐπροξένησε μεγάλην σύγχυσιν. Ἀλλὰ βληθεὶς διὰ σφαίρας
εἰς τὸ μέτωπον ἐξέπνευσε καὶ μετεκομίσθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν
του εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἐτάφη ἐν μέσῳ γενικοῦ πένθους.

ΑΝΤΙΘΕΣΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Αἱ ἀξιόλογοι πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ
1822—1823 ἠνάγκασαν τοὺς εὐρωπαίους διπλωμάτας νὰ τρο-
ποποιήσουν τὰς περὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις
τῶν καὶ συνετελεῖτο βραδεῖα, ἀλλ' εὐνοϊκὴ μεταστροφή τῆς
πολιτικῆς πολλῶν κρατῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' αἱ θλιβε-
ραὶ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαὶ δὲν ἤργησαν νὰ διασκεδάσουν τὴν
εὐνοϊκὴν ἐκείνην ἐντύπωσιν, διότι ἐφάνη ἐντὸς ὀλίγου ἡ ἐπα-
νάστασις αὐτοκαταλυομένη ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διαμάχης καὶ
οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐσχημάτισαν τὴν γνώμην ὅτι ὁ
ἐλληνικὸς ἀγὼν θὰ ἐξέπνεεν, ἐὰν ὁ σουλτάνος ἄφινε τοὺς
Ἕλληνας μόνους.

Πράγματι ἡ νίκη εἶχε μεθύσει τοὺς Ἕλληνας καὶ ὥς νὰ
εἶχεν ἐξοντωθῇ τελειωτικῶς ὁ ἐχθρὸς, ἤριζον περὶ τοῦ τίς θὰ
ἄρχη εἰς τὸ νέον βασίλειον. Αἱ νῖκαι κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ
τοῦ Βρυώνη ἐξύψωσαν τὸ γόητρον ἰδίως τῶν στρατιωτικῶν,

οἱ ὅποιοι μετὰ περιφρονήσεως ἔβλεπον τώρα τὰ μὴ πολεμικὰ στοιχεῖα, τοὺς καλαμαράδες, ὅπως ὠνόμαζον αὐτά. Κυβέρνησις δὲ καὶ βουλὴ ἀπώλεσαν τὸ κῦρος καὶ τὴν ὑπόληψιν των, διότι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπίσης δὲ καὶ αἱ τοπικαὶ Γερουσίαι καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος ἐξεμνησθῆσαν.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἐκπνεύσει ἡ προθεσμία τοῦ πρώτου νομοθετικοῦ σώματος, ἐκρίθη καλὸν ὑπὸ πάντων πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων νὰ συγκληθῇ νέα ἔθνοσυνέλευσις ἀντὶ νὰ ἐκλεγῇ νέα βουλὴ. Ἀλλὰ τὰ πάντα προεμνηνύοντο ἀνώμαλα καὶ ἄτακτα εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ τὰ κόμματα συνεκρούσθησαν ἤδη κατὰ τὴν ἐκλογὴν πληρεξουσίων, ὁ ἐκλογικὸς νόμος δὲν ἐτηρήθη καὶ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν διαρκῶς ὤξυνετο.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἡ δευτέρα Ἐθνοσυνέλευσις συνήλθεν εἰς τὸ Ἄστρος κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὑπῆρχεν ἀφθονία πληρεξουσίων εἰς τὴν συνέλευσιν, διότι τὰ κόμματα ἔστειλαν διπλοῦς βουλευτάς, πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν δυνατῶν παρέστησαν αὐτοχειροτόνητοι. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τοῦ Νομοτελεστικοῦ καὶ Βουλευτικοῦ καθὼς καὶ πολλοὶ πληρεξούσιοι τῆς πρώτης ἔθνοσυνελεύσεως ἐθεώρησαν φυσικὸν νὰ μετὰσχουν καὶ τῆς δευτέρας. Συνήλθον δὲ αἱ δύο ἀντίθετοι μερίδες εἰς δύο χωριστὰ στρατόπεδα χάριν ἀσφαλείας καὶ τὰς κατασκηνώσεις των ἐχώριζεν ὁ διαρρέων τὴν πόλιν ρυάξ. Ἀντιζηλῖαι καὶ φόβοι καὶ ἰδιοτέλειαι ἐδημιούργησαν περὶ τὴν συνέλευσιν πνιγρὰν ἀτμόσφαιραν. Οἱ στρατιωτικοὶ μολονότι περιεφρόνουν τοὺς πολιτικούς κηρύττοντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν ἔχει ν' ἀναμείνη ἀπὸ τοὺς καλαμαράδες, ἐξηρτῶντο ἐξ αὐτῶν, διότι ἦσαν διεσπασμένοι καὶ ἀνίκανοι νὰ διαχειρισθοῦν τὰ νομικὰ ζητήματα. Διὰ τοῦτο πρόεδρος τῆς ἔθνοσυνελεύσεως ἐξελέγη ὁ Πετρόμπεης, ἀντιπρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Θεοδώρητος καὶ γραμματεὺς ὁ Νέγρης. πάντες ἀνήκοντες εἰς τοὺς πολιτικούς.

Ἡ συνέλευσις κατήργησε τὰς τοπικὰς ἐξουσίας, δηλαδὴ τὰς δύο Γερουσίας καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον, κατήργησεν ἐπίσης τὸν

τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὸν ὁποῖον ἔφερεν ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῶν στρατιωτικῶν εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν, τὴν ὁποίαν ἔμελλον ν' ἀποτελέσουν εἰς Πελοποννήσιος, εἰς Νησιώτης καὶ εἰς Στερεοελλαδίτης. Ὁ Κολοκοτρώνης διετάχθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου, ἀλλ' ἠρνήθη προφασιζόμενος ὅτι θὰ παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν μέλουσαν κυβέρνησιν. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ πληρωθοῦν τὰ χρῆματα τῶν ναυτικῶν νήσων. Ἀφοῦ οὕτω ἐκανονίσθησαν τὰ κομματικά καὶ προσωπικά ζητήματα, ἐπεκυρώθη ἄνευ πολλῆς συζητήσεως τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου ἀναθεωρηθὲν εἰς τινα σημεία.

ΠΡΩΤΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἄλλ' ἢ ἀντιπολίτευσις τῶν στρατιωτικῶν ἐξεδηλώθη, ἅμα ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἐκλογῆς τῆς κυβερνήσεως. Τὸ σύνταγμα εἶχε διατηρήσει τὰ δύο σώματα, τὸ Νομοτελεστικὸν καὶ τὸ Βουλευτικόν. Πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ ἐξελέγη ὁ Πετρόμπεης, μέλη δὲ ὁ Χαραλάμπης, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Μεταξᾶς, πάντες ἀνήκοντες εἰς τοὺς πολιτικούς, πέμπτη δὲ θέσις ἐπεφυλάχθη διὰ νησιώτην. Τότε οἱ ἀποτυχόντες στρατιωτικοὶ μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐμελέτησαν ν' ἀνατρέψουν τὰ ψηφισθέντα. Ὁ Νέγγρης, ὁ ὁποῖος παραμεληθεὶς τελείως ὑπὸ τῶν πρώων φίλων του προσεχώρησεν εἰς τοὺς στρατιωτικούς, ὠργάνωσε τακτικώτερον τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἀφοῦ δὲ προσετέθησαν ἱκανὰ μέλη τῆς συνελύσεως εἰς τοὺς δυσηρεστημένους, οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀπεφάσισαν νὰ συγκροτήσουν νέαν ἐθνοσυνέλευσιν. Ἄλλ' ἢ νέα κυβέρνησις δεξιῶς πολιτευθεῖσα ἔδωκε τὴν πέμπτην ἐν τῷ Νομοτελεστικῷ θέσιν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ οὕτω ἐφαίνετο ἀποσοβηθεῖσα ἡ ἀπειλουμένη ρῆξις.

Ἄλλ' οἱ μῆνες τῆς ἀγάπης δὲν ἦσαν μακρᾶς διαρκείας, διότι μετ' ὀλίγον ὁ Κολοκοτρώνης ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ τὸν ἄλλοτε ἄσπονδον ἀνταγωνιστὴν του Ἀναγνώστην Δεληγιάννην, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε συμφιλίωθῇ μνηστεύσας μάλιστα τὸν ἐννεαετῆ υἱόν του μετὰ τῆς ὁμίλκως κόρης τοῦ Δεληγιάννη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ θέ-

σις ἐδόθη εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, ὁ Κολοκοτρώνης ἠπειλήσε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεωδώρητον ὅτι «θὰ τοῦ πάρη τὸ κεφάλι» καὶ ἐπετέθη σφοδρῶς κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ ὁποῖος περὶ τρομος ἔφυγεν εἰς Ὑδραν. Ἡ Βουλὴ ἀπεσύρθη τότε εἰς τὸ Ἄργος ἀφίσασα κενὴν τὴν θέσιν τοῦ προέδρου. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Νομοτελεστικοῦ μετέβη εἰς τὸ Ναύπλιον. Οὕτω τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα ἔμενον εἰς δύο πόλεις καὶ ἐκήρυξαν ἄλληλα παράνομα καὶ ἐκνόμω· καθεστῆκότα, τὸ δὲ πείσμα καὶ ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθησαν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης προέβη εἰς πραξικόπημα ὁμοῖον πρὸς τοῦ Κρόμβελ, διότι διὰ τοῦ υἱοῦ του Πάνου διέλυσε τὴν ἐν Ἄργει βουλήν. Οἱ ἔνοπλοι του εἰσβαλόντες εἰς τὸ βουλευτήριον ἐκακοποίησαν τοὺς βουλευτὰς καὶ διεσκόρπισαν αὐτοὺς (Δεκέμβριος 1823).

Πολλοὶ ὅμως τῶν πληρεξουσίων συνῆλθον εἰς Κρανίδιον, ἀπέναντι τῆς Ὑδρας, καὶ ἐνθαυρνόμενοι ὑπὸ τῶν νησιωτῶν ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸ Νομοτελεστικὸν καὶ διώρισαν νέαν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑδραίου **Γεωργίου Κουντουριώτου**, ἐν τῇ ὁποία παρεκάθηντο ὁ Λόντος καὶ ὁ **Κωλέττης**, ἀνὴρ τὰ μάλιστα ἰσχύων παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς τῆς Στερεᾶς. Τὸ βουλευτικὸν προσεκάλεσε τὰς ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων εἶχον ἀποχωρήσει οἱ πληρεξούσιοι, νὰ ἐκλέξουν νέους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην μεταθέσαντες τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Τρίπολιν προσεκήρυξαν ἐκλογὴν ἀντιπροσώπων διὰ νέαν ἐθνοσυνέλευσιν. Οὕτω ἡ Ἑλλάς εἶχε δύο κυβερνήσεις, τὴν μὲν ἐν Κρανιδίῳ, τὴν δὲ ἐν Τριπόλει, αἱ ὁποῖαι ἴσταντο ἀντιμέτωποι καὶ ἔτοιμοι δι' ἐμφύλιον σπαραγμὸν. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ὀπαδοὶ του κατεῖχον τὰ φρούρια τοῦ Ἀκροκορίνθου, τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν Τρίπολιν. Ἀλλ' ἡ νέα κυβέρνησις εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς τοὺς νησιώτας καὶ στερεοελλαδίτας καὶ ὁ Κωλέττης κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τοὺς τολμηροτέρους ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς. Ἐπίσης οἱ σημαντικώτατοι τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου συνειργάζοντο μετὰ τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτου ἕνεκα τῆς παλαιᾶς ἔχθρας πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ὅλοι οἱ νοημονέστεροι καὶ ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ ξένος τύπος ἦσαν ὑπὲρ αὐτῆς. Ὅθεν ὁ Ἀκροκόρινθος μετ' οὐ πολὺ περιῆλθεν εἰς χεῖρας αὐτῆς, τὸ δὲ Ναύπλιον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πᾶνος καὶ περὶ τὴν Τρίπολιν συνέβη-

σαν θορυβώδεις σκηναὶ καὶ ἐκάη ἱκανὴ πυρῖτις χωρὶς ὅμως νὰ χυθῇ αἷμα.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφαίνετο ὑποχωρῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ὅτε ἤλθεν ἡ εἶδησις ὅτι δόσις τοῦ ἀπὸ μακροῦ ἀναμενομένου ἀγγλικοῦ δανείου εἶχε φθάσει εἰς Ζάκυνθον. Τότε κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως γίνῃ κύριος τῆς ἐξουσίας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐξήφθη ἐκ νέου. Ἄλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ κατισχύσῃ καὶ διὰ τοῦτο ἠρκέσθη εἰς τὴν παραχώρησιν ἀμνηστείας εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὁπαδούς του. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐγκάτασταθεῖσα εἰς Ναύπλιον ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων (Μάϊος 1824).

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Οὕτω λοιπὸν οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συμμαχήσαντες μετὰ τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν στερεοελλαδιτῶν ἐταπείνωσαν τὸν παλαιὸν ἀντίπαλον τῆς τάξεώς των Κολοκοτρώνην. Δὲν ἤρρηξαν ὅμως νὰ μετανοήσουν, διότι εὐθὺς εἶδον ἑαυτοὺς παραγκωνιζομένους καὶ ταπεινωμένους ὑπὸ τῶν συνησπισμένων νησιωτῶν καὶ στερεοελλαδιτῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτης δὲν ἦτο εὐρείας ἀντιλήψεως ἄνθρωπος καὶ ὁ ὀρίζων του δὲν ἐξετείνετο πέραν τῆς βραχώδους νήσου, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε γεννηθῇ. Διὰ τοῦτο πρῶτιστον μέλημά του ἐθεώρησε τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς γενετέρας του. Ἡ ἐξέχουσα φυσιογνωμία τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ Κωλέττης, ἀνὴρ λαϊκῆς πονηρίας, καιροσκοπὸς καὶ νηφάλιος καὶ ἀναμνηστικός, ὁ ὁποῖος ὑπέθαλπε τὰς μικροτοπικὰς ἐνεργείας τοῦ προέδρου, διότι προέβλεπε ὅτι αὗται ἔμελλον νὰ ἐξάψουν τὴν ἀντιζηλίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς βραδύτερον θὰ ἐξεμεταλλεύετο. Οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου βαρέως ἔφερον, διότι ἀπεκλείοντο ἐκ τῶν ἀνωτάτων θέσεων καὶ ἐκ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἀγγλικῶν χρημάτων, τῶν ὁποίων σημαντικὸν ἤδη μέρος εἶχε σπαταληθῇ διὰ φατριαστικὰς ἀνάγκας.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1824 ἐγένεν ἐκλογὴ νέου Νομοτελεστικοῦ (κυβερνήσεως), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεκράτησαν πάλιν οἱ νησιῶται καὶ οἱ στερεοελλαδίται. Τότε οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοπον-

νήσου ἐκίνησαν εἰς ἀνταρσίας τὰς ἐπαρχίας των παραστήσαντες εἰς τοὺς πελοποννησίους ὅτι τὰ δίκαιά των ποδοπατοῦνται ὑπὸ τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν στερεοελλαδιτῶν. Οὕτως ἤρχισεν ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, ἐνῶ σοβαρώτατος κίνδυνος ἐπεκρέματο ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς προετοιμαζομένης τουρκοαγυπτιακῆς ἐκστρατείας, ὃχι δὲ μικρότερος κίνδυνος ἦτο ν' ἀπολέσουν οἱ Ἕλληνες τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀφυπνιζομένην συμπάθειαν τῶν εὐρωπαίων. Τρίβων ἐκ χαρᾶς τὰς χεῖρας ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὴν διάστασιν τῶν ἀντιπάλων του ἔσπευσε πρὸς τοὺς ἀντάρτας, ἀνερρίπισε τὴν ὁρμὴν των καὶ ἐτράπη πρὸς τὴν Τρίπολιν.

Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις ἔγινε ταχέως κυρία τῆς καταστάσεως ἀναπτύξασα ἀσυνήθιστον δραστηριότητα. Ὁ Κωλέττης, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε γίνει ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως, προσεκάλεσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς Γκούραν καὶ Καραῖσκάκην μετὰ στρατοῦ καὶ οἱ ρουμελιῶται συνέτριψαν ταχέως τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης, ὁ γαμβρὸς τῆς Μπουμπουλίνας, ἐφονεύθη ὡς ληστής εἰς τινα συμπλοκὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν, οἱ πελοποννήσιοι πρόκριτοι Λόντος καὶ Ἀσημάκης Ζαΐμης κατέφυγον εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα, ὅπου παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ἄσυλον ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ δὲ πλούσιος γαιοκτήμων τῆς Ἡλείας Σισίνης ἐδραπέτευσεν εἰς Ζάκυνθον, ὅθεν ἡ Ἰόνιος κυβέρνησις παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Κουντουριώτην. Ὁ Κολοκοτρώνης συντετριμμένος ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του μάτην ἐζήτησεν ἀμνηστείαν καὶ τέλος παραδοθεὶς ἀπερισκέπτως εἰς τοὺς ἐχθροὺς μετεκομίσθη εἰς Ὑδραν ὅπου ἐφυλάκισθη μετ' ἄλλων 24 προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἑλίου (Ἰανουάριος 1825).

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα αἱ φατριαστικαὶ διαμάχαι κατέληξαν εἰς τραγικωτέραν καταστροφὴν. Ἐνταῦθα ὁ ἰσχυρὸς τοῦ Κολοκοτρώνη σύμμαχος Ὀδυσσεὺς εἶχε κηρυχθῆ κατὰ τῶν πολιτικῶν. Ἡ στάσις του ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1822

εἶχεν ἀποβῆ ὑποπτος. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εὐτυχῇ ἔκβασιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἔτους ἐκείνου παρέστηκεν τὰς μετὰ τοῦ τούρκου πασᾶ συνεννοήσεις του ὡς πατριωτικὸν στρατήγημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἔσωσε τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἡ δὲ φήμη τοῦ ἀρματωλοῦ τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος εἰς τὸ ἔξωτερον ἦτο ἐφάμιλλος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἄνδρες, ὡς ὁ ἄγγλος Στανχάουπ, ἀνέμενον παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Παράδοξος δέ τις ἄγγλος, ὁ Τ ρ ε λ ὡ ν ε ὕ, συνεζεύχθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ ρωμαντικοῦ ἥρωος καὶ κατόκησε μετ' αὐτῆς εἰς ἓν σπήλαιον τοῦ Παρνασσοῦ παρὰ τὸ Καστρί. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς πράγματι ὠνειρεύετο νὰ ιδρύσῃ ἡγεμονίαν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην προτείνων ὅτι θὰ εἰρήνευεν, ἐὰν ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ὀπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὅταν δὲ τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα διέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ καταστείλουν τὴν ἐπανάστασιν, ἐκάλεσε τοὺς Τούρκους νὰ καταλάβουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν. Ἀλλὰ τὰ σχέδιά του ἀπεκαλύφθησαν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1824 καὶ ἡ κυβέρνησις ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 τὸν ἄλλοτε ὑποτακτικὸν καὶ μαθητὴν του Γκούραν, ὁ ὁποῖος συνέλαβε τὸν Ὀδυσσεά καὶ ὠδήγησεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐβασανίσθη διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς θησαυροὺς του, ἐφυλακίσθη εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπυλαίων ἐνετικὸν πύργον καὶ τὴν 5 Ἰουλίου 1825 εὐρέθη νεκρὸς παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου νίκης. Εἰς τοὺς ξένους ἐλέχθη ὅτι εἶχε κατακρημνισθῇ προσπαθίσας νὰ δραπετεύσῃ, πράγματι ὅμως εἶχεν ἀπαγχονισθῇ ὑπὸ τοῦ Γκούρα.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Παρὰ τὴν μεγάλην κομματικὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐώρτασεν ἡ κυβέρνησις, ἐκρυθμὸς κατάστασις πραγμάτων ἐκράτει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Στερεοελλαδίται, τοὺς ὁποίους ὁ Κωλέττης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔζων ὡς εἰς χώραν ἐχθρικὴν ληστεύοντες τοὺς κατοίκους, ἀρπάζοντες τὰ

κτῆνη καὶ ἐρημοῦντες τοὺς ἀγρούς, ὥστε ἡ γῆ ἔμεινεν ἀκαλλιεργήτος καὶ ὁ λαὸς ἐκτεθειμένος εἰς τὸν λιμὸν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐλάμβανον μισθὸν καὶ σιτηρέσια διὰ στρατιώτας, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον. Ὁ Γκούρας π. χ. ἐλάμβανε σιτηρέσιον διὰ 12 χιλ. ἄνδρας, ἐνῶ εἶχε μόνον 3 χιλ. ὑπὸ τὰ ὄπλα. Οἱ δὲ συμπολίται τοῦ προέδρου ἐλάμβανον ἀποζημιώσεις δι' ἀνύπαρκτα πυρπολικά. Οὕτω αἱ 200 χιλ. λίραι στερλίναι, ἡ πρώτη δόσις τοῦ ἔξ 800 χιλ. δανείου, τὸ ὅποῖον ἐπέτυχεν ἡ Κυβέρνησις παρὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐσπαταλήθη δι' ἀνάγκας κομματικάς, ἐνῶ ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ ἐξώτερικόν παρουσιάζετο ὡς χώρα ἀναρχομένη καὶ ἀνίκανος νὰ διοργανωθῇ καὶ νὰ εὐνομηθῇ. Πράγματι πολλὴν ἀκοσμίαν καὶ σύγχυσιν παρουσίαζον τὰ ἐλληνικά πράγματα κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1824 καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1825, ἐμπάθεια δὲ καὶ προσωπικὸν συμφέρον ἐφαίνοντο τὰ ἐλατήρια τῆς διχοστασίας.

Ἡ Εὐρώπῃ ἀπέναντι τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως

Ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὴν Εὐρώπην ἦτο δυσμενεστάτη δι' αὐτήν. Οἱ διπλωμάται τῶν Δυνάμεων διετέθησαν κακῶς πρὸς τὴν ἐλληνικὴν ὑπόθεσιν καὶ ὄχι μόνον εἶδον ἀπαθῶς τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ παντοιοτρόπως εἰργάσθησαν ὅπως καταπνίξουν τὸ κίνημα. Ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη ἔξ ἔτη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος, ὅποτε ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀντίδρασις καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας ἐξήσκουν ἀληθῆ δεσποτείαν. Ψυχὴ αὐτῆς ἦτο ὁ Μέττερνιχ, ἀνὴρ ἐπιτήδειος καὶ πονηρός, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας αὐταρχικὸς καὶ στενὸς συντηρητικός. Ἡ Ἀγγλία διετήρησεν ἀνεξαρτησίαν ἀπέναντι τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀλλὰ τὸ κόμμα τῶν Τόρρυ, τὸ ὅποῖον ἐκυριαρχεσε κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, συνειργάζετο στενῶς μετὰ τῶν διπλωματῶν τῶν ἀντιδραστικῶν ἡγεμόνων. Ὅθεν τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Εὐρώπης καὶ οἱ Τόρρυ τῆς Ἀγγλίας ἐθεώρησαν τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν ὡς διαπνεύμενην ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ προωρισμένην ν' ἀναφλέξῃ τὴν φλόγα τῆς

ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατὰ βάθος ὁμως ἐφοβοῦντο τὴν αὐξήσιν τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἐνόμιζον ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐγίνοντο ὄργανον τῶν Ρώσων.

ΤΟ ΕΝ ΛΑΪΜΠΑΧ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Ὅταν ὁ Ὑψηλάντης διήρχετο τὸν Προὔθον, οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται τῶν Δυνάμεων ἦσαν συνηγμένοι εἰς Λαΐμπαχ (Laibach) καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐπαναστάσεως. Τὸν τσάρον συνώδευον οἱ δύο ὑπουργοί του, ὁ Νέσσελροδ καὶ ὁ Κοποδίστριας, ἀντιπροσωπεύοντες τὰς δύο τάσεις τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Ρωσσίας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς Τουρκίας. Ὁ Καποδίστριας ἤθελε τὴν ταχεῖαν διὰ τοῦ πολέμου διύλυσιν, ἐνῶ ὁ Νέσσελροδ τὴν βραδεῖαν καὶ διὰ φυσικῆς ἀγωνίας. Ἀλλ' ὁ τσάρος ἦτο πιστὸς εἰς τὰς ἀρχάς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ διετέλει κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Μέιττερνιχ. Ἐν τούτοις οἱ συντηρητικοὶ ἐταράχθησαν, ὅταν ἔμαθον ὅτι εἶχεν ἐπαναστατήσῃ τὸ Πεδεμόντιον καὶ συγχρόνως ἔφθασαν ἐπιστολαὶ τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν Τσάρον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον :

« Πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς τῶν ἐθνῶν ὁρμαὶ πηγάζουν ἀπὸ θεοῦ καὶ ἀναμ-
 » φιβόλως ἐκ θείας ἐμπνεύσεως ἐγείρονται σήμερον οἱ Ἕλληνες ἀθρόοι,
 » ὅπως ἀποσείσουν βδελυρὸν ζυγόν, ὅστις βαρύνει ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τρι-
 » σάρων αἰώνων. Πλέον ἢ διακόσαι ἀναφοραὶ φέρουσαι 600,000 ὀνό-
 » ματα προυχόντων πάσης τάξεως καὶ ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος με κα-
 » λοῦν εἰς τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα νικήσω ἢ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν κλπ. ».
 (Ἐπιστολὴ 24 Φεβρουαρίου 1821).

Τότε ἐτέθησαν εἰς κίνησιν πᾶσαι αἱ ἀντιδραστικαὶ δυνάμεις, διὰ νὰ ἐκριζώσουν τὰς κρυφίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπαθείας τοῦ Τσάρου καὶ ἐξουδετερώσουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Καποδιστρίου. Ἐν μυστικῇ συνεντεύξει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου ὁ Ἀλέξανδρος ἐδήλωσεν ὅτι μένει πιστὸς εἰς τὰς ἀρχάς τῆς συμμαχίας (2 Μαρτίου 1821) καὶ διὰ νὰ ἐκλείψῃ πᾶσα περὶ συνενοχῆς ὑπόνοια, ἀπεκίρριξε τὴν ἐπανάστασιν

*ἀνδρῶν ἐν δυνάμει
 τῶν ἐν τῇ ἀποστασίᾳ
 ὁ Νέσσελροδ*

τοῦ Ὑψηλάντου, διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ Σ τ ρ ο γ ο ν ὦ φ ἐδήλωσεν εἰς τὴν Πύλην ὅτι ἡ Ρωσσία εἶναι ξένη πρὸς τὰς ταραχὰς τῆς Μολδοβλαχίας. Ἀνέθεσε δὲ εἰς τὸν Καποδίστριαν τὸ σκληρὸν ἔργον νὰ συντάξῃ τὴν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποκηρυκτικὴν ἐπιστολήν. Εἰς αὐτὴν ἐλέγετο :

«.... Ἡ αὐτοκρατορικὴ μεγαλειότης ἦτο μακρὰν τοῦ φόβου ὅτι ἡ δύ-
 » νασθῇ ποτε νὰ παρασυρῇτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς σκοτο-
 » δινιάσεως, ὅπερ φέρει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνος μας νὰ ζητήσουν
 » εἰς τὴν λήθην τῶν πρώτων χρεῶν των ἐν ἀγαθόν, τὸ ὅποιον οὐδέποτε
 » δύναται τις νὰ τὸ ἐλπίσῃ, εἰ μὴ μόνον ἀπὸ μιᾶς ἀκριβοῦς διατηρήσεως
 » τῶν κανόνων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς... Βεβαίως παλαιαὶ πε-
 » ριστάσεις ἐμπνέουν εἰς τοὺς Γραικοὺς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ μείνουν
 » ἀλλότριοι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνταρσίας τάχα
 » καὶ δι' ἐμφυλίου πολέμου δύνανται νὰ ἐλπίσουν τὴν ἄφιξιν τοῦ με-
 » τεώρου σκοποῦ των ; Μήπως διὰ σκοτεινῶν καὶ ξοφωδῶν σκευω-
 » ρῶν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀναβίωσιν καὶ ὑψώσιν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν
 » ἀνεξαρτήτων ἐθνῶν ; Σταθμίσατε, πρῆγκι μιν, τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτο-
 » κράτορος προτιθεμένας παρατηρήσεις.... ὠφελήθητε ἀπὸ μιᾶς σωτη-
 » ρίου ὑποθήκης, διορθώσατε τὸ κακόν, ὅπερ ἤδη ἐπράξατε, πρόλα-
 » βατε τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν μέλλετε νὰ ἐπισύρῃτε ἐπὶ τὴν
 » καλὴν καὶ δυστυχῇ πατρίδα σας.....» (1).

Ὀλίγον πρὸς τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Λαϊμπαχ συνόδου ὁ Μέττερνιχ περιέλαβε τὰς σκέψεις καὶ τοὺς λόγους τῶν αὐτοκρατόρων εἰς Ὑ π ό μ ν η μ α π ε ρ ι τ ῶ ν ἐ λ λ η ν ι κ ῶ ν π ρ α γ μ ά τ ω ν, εἰς τὸ ὅποιον ἐδηλοῦτο καθαρῶς ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐξέγερσις δὲν εἶναι προῖον ἐθνικοῦ κινήματος ἢ συνέπεια τῆς τουρκικῆς καταπίεσεως, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἐκ μακροῦ χρόνου προπαρασκευασθέντος σχεδίου καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ διαταράξῃ τὰς μεταξὺ τῶν μοναρχῶν τῆς Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας ἀγαθὰς σχέσεις, τῶν ὁποίων ὁ σύνδεσμος εἶναι τόσον φοβερὸς εἰς τοὺς ἀνατρεπτικοὺς τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῶν Ἑλλήνων ἔγραφεν ὁ Μέττερνιχ.

1) Κατὰ τὸ κείμενον, τὸ ὅποιον ὁ ρώσος πρόξενος ἐτοιχοκόλλησεν ἐν Βουκουρεστίῳ.

«Πῶς εἶναι δ' ἐν γένει δυνατόν νὰ ἐκινήθῃ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἀφοῦ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐξέπεσε κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας εἰς τὰς ἐσχάτας βαθμίδας τῆς ἐθνικῆς παραφθορᾶς»: (Ὑπόμνημα τῆς 25 Ἀπριλίου 1821).

ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΡΩΣΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀγνοήσουν τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' αἱ βιαιοπραγίαι τῶν Τούρκων ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καθὼς καὶ ὁ Μέττερνιχ ἐθορυβήθησαν, ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις περὶ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχου, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ρωσικὴν ἐπέμβασιν. Πράγματι ἡ κακοῦργος προᾶξις παρήγαγε ζωηρὸν ἐρεθισμόν εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ ἐξῆψε τὰ θρησκευτικὰ πάθη τοῦ λαοῦ. Τότε ἤρχισαν αἱ προστριβαὶ μεταξὺ τοῦ ρώσσου πρεσβευτοῦ Στρογονόφ καὶ τῆς Πύλης. Ὁ ρώσσος διπλωμάτης ἐπρότεινεν εἰς τοὺς εὐρωπαϊοὺς συναδέλφους του νὰ προβοῦν εἰς κοινὸν διάβημα ἀποδοκιμαστικὸν διὰ τὸ διαπραχθὲν κακούργημα. Ἀλλ' ἡ πρότασις ἀπέτυχε διὰ τῆς ἀντενεργείας τοῦ αὐστριακοῦ πρεσβευτοῦ καὶ τοῦ φανατικοῦ συντηρητικοῦ καὶ φιλοτούρκου πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας Στράγγφορντ, ὁ ὁποῖος ὠμίλει περὶ Ἑλλήνων ὡς περὶ συναγελασθέντος συρφετοῦ. Ἡ Τουρκία κατέστη ὑπεροπτικὴ ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας. Ἡ δὲ ρωσικὴ φιλοπόλεμος μερὶς καὶ ὁ Καποδίστριας ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν στιγμὴν, διὰ νὰ πείσουν τὸν τσάρον νὰ στείλῃ τελεσίγραφον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ ρωσικὴ διακοίνωσις γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἔδιδεν εἰς τὰς ρωσικὰς ἀπαιτήσεις ὅσιν γενικωτέραν ἀνθρωπίνου καὶ πανευρωπαϊκοῦ συμφέροντος. Διεμαρτύρετο διὰ τὴν θανάτωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοσμικῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὰς ὕβρεις κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἔθετε τὸ περίφημον δόγμα τῆς συνυπάρεξως τῆς Τουρκίας παρὰ τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Ὡς ὅρον τῆς συνυπάρεξως ἔθετε τὴν ἐγγύησιν περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν διάκρισιν ἐνόχων καὶ ἀθώων. Ἀλλὰ Διβάνιον ἐφάνη ἀνένδο-

τον καὶ ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς ἐγκατέλειψε τὴν Κων(σταντι)νούπολιν τὴν 15 Ἰουλίου 1821. Ἡ ἀναχώρησίς του ἐθεωρήθη ὡς προμήνυμα ρήξεως, ὁ τουρκικὸς φανατισμὸς ἐξετράπη εἰς νέας βιαιοπραγίας εἰς τὸ Ἀδραμύτειον, Σμύρνην καὶ Κυδωνίας καὶ ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος.

Ὁ Μέττερνιχ ἀνέπτυξε τότε πᾶσαν τὴν τέχνην του, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐπικειμένην καταιγίδα, καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ τουρκοφίλου ἄγγλου ὑπουργοῦ Λ ο ν δ ό ν δ ε ρ ρ υ προσεπάθησε νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν τσάρον ὅτι ἡ ἀνάμιξις του εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος ἤθελον δώσῃ τὸ σύνθημα εἰς ἀ τ ε λ ε υ τ ῆ τ ο υ ς δ η μ α γ ω γ ι κ ᾶ ς ἀ ν α τ ρ ο π ᾶ ς εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἔγραψε φιλικὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραινὼν αὐτὸν «νὰ φυλάττηται τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προμαχοῦσι μὲν μετ' ἀσυνήθους ζήλου τῶν χριστιανικῶν δῆθεν συμφερόντων, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν Θεὸν πιστεύουσιν οὔτε τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ οὔτε τοὺς ἀνθρώπινους νόμους σέβονται», ἐννοῶν τὸν Καποδίστριαν. Ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μὴ τολμῶν ν' ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας ἔχων τὴν ἐχθρότητα δύο μεγάλων Δυνάμεων καὶ φοβούμενος συγχρόνως ἐξέγερσιν εἰς τὴν Πολωνίαν. Ὅθεν ἠρκέσθη ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκκένωσιν μόνον τῶν ἡγεμονικῶν. Τοιοιτοτρόπως ἐξέπνευσεν ἡ δύναμις τῶν φιλοπολέμων εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ὁ Καποδίστριας ἐζήτησεν ἀπεριορίστον ἄδειαν καὶ ἀπεχώρησε τῆς ρωσσικῆς ὑπηρεσίας.

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΣ

Οὕτω κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1822 ὁ Μέττερνιχ καὶ οἱ ἄγγλοι συντηρητικοὶ παρουσίαζον εἰσέτι ἠνωμένον μέτωπον κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος. Ἀλλ' ἤδη εἶχεν ἐπέλθει σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐγίνετο συμπαθέστερος, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλης ὅλη ἡ Εὐρώπη ἀντήχει ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς τουρκικῆς ναυρχίδος, αἱ δὲ σφαγαὶ τῆς Χίου ἀφύπνισαν τὰ φιланθρωπικὰ αἰσθήματα τῶν λαῶν, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ φανοῦν ἰσχυρότερα τῶν ὑπολογισμῶν τῶν διπλωματῶν. Διὰ τοῦτο ἡ

ἐννοια τῆς συνυπαρξεως τῆς Τουρκίας κατέκτα διαρκῶς ἔδαφος, οἱ σοφοὶ τῆς Γερμανίας, ὅπως ὁ θερμοὺς φιλέλλην καθηγητὴς **Θήρς** (Thiersch), ἐχαιρέτων μετ' ἐνθουσιασμοῦ «τὴν ἐλληνικὴν ἀναγέννησιν» καὶ ὁ ἐνθουσιασμός των ἔφθανε μέχρι τῶν αὐλῶν τῶν ἡγεμόνων. Οὕτω ὁ διάδοχος τῆς Βαυαρίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης ἐθεωροῦντο ὡς στυλοὶ τοῦ ἐν Γερμανίᾳ φιλελληνισμοῦ. Κατὰ τῶν ἐκδηλώσεων τούτων ἐξηγέρθη ὁ Μέττερνιχ, ὁ ὁποῖος ἐκυριάρχει τότε τῆς Γερμανίας, ἐπιτιμήσας τὰς αὐλὰς τοῦ Στούτγαρντ καὶ τοῦ Μονάχου ὅπως παύσῃ ἡ ἐπαναστατικὴ παιδιὰ τοῦ Θήρς καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἡ ὁποία ἤθελεν εἶναι γελοία, ἐὰν δὲν ἦτο ἐγκληματική. Ἀλλὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822 μετὰ τὰς ἐλληνικὰς ἐπιτυχίας ἔγραψεν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄγγλον πρεσβευτὴν ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα ἔπρεπε νὰ λυθῇ πρὸ ἐὺρωπαϊκοῦ δικαστηρίου. Ἡ δὲ ἀγγλικὴ διπλωματία πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἠρεθισμένης κοινῆς γνώμης ἠναγκάζετο νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν ιδέαν τῆς ἐὺρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Οἱ Τοῦρκοι ὁμῶς ἀντέταξαν πείσμονα ἀντίστασιν κατὰ τῆς ιδέας τῆς ἐπεμβάσεως. «Θέλετε τὴν κατὰπανσιν τῆς ἐπαναστάσεως»; ἔλεγεν ἡ τουρκικὴ διακοίνωσις τοῦ Αὐγούστου. «πολὺ καλὰ, μὴ ἀναμιγνύεσθε εἰς αὐτὴν οὔτε ἀναφανδὸν οὔτε κρυφίως».

ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Βερώνης, ἡ ὁποία συνῆλθεν ἵνα σκεφθῇ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἰσπανίας, ἐπεκράτει εἰσέτι πνεῦμα ἀνθελληνικόν. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλε πρεσβίαν, ἥ, ὅπως ταπεινοφρονοῦσα ὠνόμασεν αὐτήν, ἰκεσίαν, διὰ νὰ διαφωτίσῃ τὸ συνέδριον περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' οἱ ἄνακτες καὶ διπλωμάται δὲν ἠξίωσαν οὐδὲ βλέμματος τοὺς Ἕλληνας ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι ἐκρατήθησαν εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριο τῆς Ἀγκῶνος. Ἐνῶ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ μισελληνικώτατος δημοσιογράφος καὶ πολιτευτὴς **Γέντζ**, ὁ ἀπὸ τῆς Πρωσικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν αὐστριακὴν ὑπερπηδήσας ἔμπιστος τοῦ Μέττερνιχ, ἔγραψεν εἰς τὸν *Αὐστριακὸν Παράτηρητήν* περὶ τῆς μιαιρότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀπελπιστικῆς θέσεως **Θεοδωρίδου—Δαζάρου**. *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ. Θ' 1936 20

τοῦ ἀγῶνος των, ἔφθασεν ἡ εἵδησις περὶ τῆς παντελοῦς κα-
ταστροφῆς τοῦ Δράμαλη. Συγχρόνως ἔγινε σημαντικὴ μετα-
βολὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν διπλωματίαν. Ὁ στύλος τῆς συντηρη-
τικῆς μερίδος Λ ο ν δ ο ν δ ε ρ ρ υ (Londonderry), γνωστό-
τερος ἀπὸ τὸ ὄνομα **Κάστλεριγ** (Castlereagh), ἠτύχοντο, ἐνῶ ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Βερώνην. Ἐπῆλθε τότε
ἰσχυρὸν ρῆγμα εἰς τὰς τάξεις τῶν Τόρρυ καὶ μεταβολὴ εἰς
τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας. Διότι τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλα-
βεν ὁ μετὰ ταῦτα διάσημος πολιτευτὴς **Γεώργιος Κάννινγκ**
(Canning), ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ
δώσῃ φιλελευθερωτέραν τροπὴν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερι-
κῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας ἀπομακρυνόμενος ἀποφασιστικῶς
πρὸς τὴν Ἱερᾶς Συμμαχίας.

Ἡ μεταστροφὴ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ταχέως ἔγινεν
αἰσθητὴ εἰς τὴν Κων(σταντι)νούπολιν, ὅπου ὁ Σερτάγγφορντ παρὰ τὴν
πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀντιπάθειαν ἠναγκάσθη νὰ δηλώσῃ εἰς
τὴν Πύλιν, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς περὶ τῶν χρι-
στιανῶν ὑποσχέσεις συνοδεύσας τὴν σύστασιν ταύτην διὰ τῆς
ἀπειλῆς, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἔμελλε νὰ καταλάβῃ νήσους τινὰς τοῦ
Αἰγαίου. Τὴν 13 Μαρτίου 1823 ὁ Κάννινγκ ἀνεγνώρισε τὸν
ἐλληνικὸν ἀποκλεισμόν, ὁ δὲ διοικητὴς τῶν Ἰονίων νήσων διε-
τάχθη νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὡς πρὸς ἑ μ-
π ό λ ε μ ο ν κ ρ ά τ ο ς καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον
Κ ά λ α μ ο ν ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατα-
διωκομένους.

ΤΟ ΡΩΣΣΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΟΥ 1823

Ἡ Ρωσσία βλέπουσα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν αὐξανομένην
τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ μάλιστα τινες εἶχον εἰς τὴν
Ἑλλάδα ρίψει τὴν ιδέαν νὰ ὑπαγάγουν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἀγγλι-
κὴν προστασίαν, ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ λύσῃ τὸ ἐλλήνι-
κὸν ζήτημα. Ὅθεν περὶ τὸ τέλος τοῦ 1823 ἐπρότεινε δι' ὑπο-
μνήματος αἰ ἐλλήνικαὶ χῶραι ν' ἀποτελέσουν τρεῖς χωριστὰς
ἡγεμονίας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, ἐνῶ αἱ νῆσοι
ἔμελλον νὰ σχηματίσουν ἴδιον κράτος κατὰ τὸ παλαιὸν κοινο-
τικόν των σύστημα. Ἀλλὰ τὸ ρωσρικὸν σχέδιον δὲν ἠὐχαρί-
στησε οὔτε τοὺς Ἕλληνας οὔτε τοὺς Τούρκους. Τὰ δὲ ἀνα-

αποβούλια τῆς Εὐρώπης εὐκόλως διεῖδον τὰς προθέσεις τῆς Ρωσσίας, ἡ ὁποία ἤθελεν ἀσθενῇ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔμπεριστατον τὴν Τουρκίαν. Ὁ δὲ Μέττερνιχ εὗρεν εὐχερὲς μέσον νὰ προκαλέσῃ τὸ ναυάγιον τοῦ ρωσικοῦ σχεδίου κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς πλῆρου ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐνῶ τοιαύτην συμπεριφορὰν ἐδείκνυνον οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔβλεπον μετὰ συμπαθείας τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Κατὰ πρῶτον λόγον ὁ ἀγὼν οὗτος ἦτο πάλη χριστιανικοῦ λαοῦ κατὰ βαρβάρου μωαμεθανοῦ. Ἡ δὲ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ πρόοδος ἡ συντελεσθεῖσα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶχεν ἀπαλλάξει τοὺς εὐρωπαίους ἐκ τῆς μισαλλοδοξίας, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔθετε τοὺς Ἕλληνας ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὡς αἰρετικούς. Πλὴν τούτου ἡ ἀναγέννησις καὶ ὁ χουμανισμὸς εἶχον δημιουργήσει πλούσιον κεφάλαιον συμπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς πᾶν ἑλληνικόν. Διὰ τοῦτο τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, αἱ γνωσταὶ καὶ προσφιλεῖς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τοπωνυμῖαι ἀφύπνιζον ἐπαγωγοὺς παραστάσεις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν καὶ ἐκέρδιζον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Φιλελεύθεροι δὲ καὶ συντηρητικοὶ συνηγνῶντο εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀγάπην, οἱ μὲν φιλελεύθεροι, διότι ἀπεστρέφοντο τὴν πίεσιν τῶν κυβερνήσεων τῆς παλινορθώσεως, οἱ δὲ συντηρητικοί, διότι ἠγάπων τὸ παρελθόν.

Ὅθεν ἐσχηματίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἰσχυρὸν ρεῦμα ὑπὲρ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων, τὰ φύλλα ἐδημοσίευσον φλογερὰ ἄρθρα ὑπὲρ αὐτῶν, ποιηταὶ δὲ καὶ καλλιτέχναι ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν θρυλουμένων κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ οὕτω προῆλθε μεγάλη φιλελληνικὴ λογοτεχνία. Ὁ νεαρὸς τότε Βίκτωρ Οὐγκὼ (Victor Hugo), ὁ μετὰ ταῦτα ἔνδοξος ποιητής, ἔγραψεν ἀριστουργηματικὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν *Orientales*. Ἐπίσης εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρχεν ἐμπνευσμένος ψάλτης τοῦ ἀγῶνος ὁ Φρειδερίκος Μύλλερ (Müller), ὁ ἐπονομασθεὶς Ἕλλην Μύλλερ. Ἐπίσης ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος ἔγραφε ποιήματα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καυτηριάζων τὴν ἀναλγησίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Ὁ δὲ

ζωγράφος Δελακροά εικόνισε τὴν σφαγὴν τῆς Χίου. Μετὰ θέρμης ἐπίσης ἐχαιρέτισαν τὴν ἐπανάστασιν οἱ ἑλληνισταὶ καὶ πολλοὶ καθηγηταὶ τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, ὡς ὁ Θῆρς ἐν Μονάχῳ καὶ ὁ Κρούγ (Krug) ἐν Λειψίᾳ.

Ἡ κίνησις αὕτη ὠνομάσθη Φιλελληνισμὸς καὶ ἐχρησίμευσεν ὥς ἰσχυρὸν στήριγμα ὕλικόν καὶ ἠθικόν τοῦ ἀγῶ-
νος. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν φιλελληνικοὶ σύλλογοι, συνελέγοντο ἔρανοι καὶ ἡγοράζοντο πολεμεφόδια. Πολλοὶ δὲ εὐρωπαῖοι ἦλθον νὰ ὑπηρετήσουν τὸν ἀγῶνα καὶ ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν

Ὁ Λόρδος Βύρων

κατωρθώθη ἡ σύναψις τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ δανείου. Τέλος ὁ Λόρδος Βύρων ἦλθε νὰ ἐξυψώσῃ διὰ τῆς θυσίας του τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα εἰς τὰ ὅμματα τῶν εὐρωπαίων.

Ο ΒΥΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1823. κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ λόρδος Βύρων.

Ὁ Βύρων (Byron=Μπαΐρον, 1788—1824) ἦτο ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἔνδοξος ποιητής. Ἡ ἀνήσυχος φύσις του καὶ ἡ παρεξήγησις τῶν ἔργων του ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρίδος του καὶ νὰ περιπλανηθῇ εἰς διαφόρους χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως εὗρίσκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε διέλθει ἡμέρας περιπετειῶν. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν εἶχεν ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὴν φαντασίαν του. Πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἤδη εἶχε γράψῃ τὴν Κατάραν τῆς Ἀθηνᾶς ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ Ἑλγιν, ὃ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, ἐσύλησε τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς ἄλλα δὲ ἔργα ὕμνησε τὴν ἑλληνικὴν γῆν. Ἀλλὰ τότε δὲν ἐξεφράζετο πολὺ κολακευτικῶς περὶ τῶν δούλων Ἑλλήνων. Ὁ τριετής ὁμως ἀγὼν ἐξήγγισεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄμματά του καὶ προθύμως ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ὁ φιλελληνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπός του.

Ὁ Βύρων κατέβαλε προσπάθειαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ Κεφαλληνίας ἔγραφεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν :

«Δὲν ἵμφορῶ νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβερωτέραν διὰ τὴν Ἑλλάδα παρ' αὐτήν. Ἐάν μίᾳ εὐταξίᾳ καὶ ἑνωσίς δὲν στερεωθῇ, ὅλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουν ματαιωθῇ καὶ ὅλαι αἱ βοήθειαι, τὰς ὁποίας ἵμφοροῦσεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ αἱ ὁποῖαι τῷ ὄντι δὲν ἤθελον εἶσθαι οὔτε ὀλίγαι οὔτε εὐκαταφρόνητοι, θέλουσιν ἀναβληθῇ καὶ ἴσως θέλουσιν ἐμποδισθῇ διόλου. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι, ὅτι αἱ μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας καμμία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος θέλουσι πληροφορηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἄφ' ἑαυτῶν».

Ὁ Βύρων ἔφθασε τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 εἰς Μεσολόγγιον γενόμενος δεκτὸς ἐν μέσῳ συγκινήσεως. «Σὲ ἀναμένομεν ὅπως αἱ χελιδόνες ἀναμένουν τὴν μητέρα των» ἀνεφώνησαν οἱ Ἕλληνες.

Ἐθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπὸ τὸν τύπον δανείου ὅσα χρήματα εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 500 Σουλιώτας τοῦ σώματος τοῦ Μπότσαρη, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των περιεφέροντο εἰς τὸ Μεσολόγγιον προκαλοῦντες ταραχάς, καὶ προσεπάθησε νὰ συνηθίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν. Ἀλλ' ἡ κακὴ συμπεριφορὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐπότισεν αὐτὸν πικρίας. Ἐνῶ δὲ μετὰ ζέσεως εἰργάζετο πρὸς κα-

ταρτισμόν στρατοῦ, ὑπέστη τὸ πρῶτον κροῦσμα τῆς ἀσθε-
1824 νείας (3 Φεβρουαρίου), τὸ δὲ νησηρόν κλῖμα τοῦ Μεσο-
 λογγίου καὶ αἱ νέαι συνθῆκαι τοῦ βίου ἐπεδείνωσαν τὴν
 κατάστασίν του καὶ ἀπέθανε τὴν 7 Ἀπριλίου 1824.

Ὁ θάνατός του ἐθεωρήθη ὡς ἐθνικὸν πένθος. Οἱ Ἕλλη-
 νες οὐδέποτε ἐλησμόνησαν τὸν μέγαν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἐθυσί-
 ασε δι' αὐτοὺς τὸν πολῦτιμον χρόνον του, τοὺς πόρους καὶ
 τέλος τὴν ζωὴν του. Ὁ Σπυρίδων Τρικούνης, ὁ ἱστορικός τῆς
 ἐπαναστάσεως, συνέταξε τὸν ἐπικήδειόν του, ὁ δὲ Σολωμὸς
 ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον ᾠδὴν εἰς τὸν θάνατόν του :

Λευτεριά γιὰ λίγο πάψε
 νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί,
 τώρα χαμήλωσε καὶ κλάψε
 στοῦ Μπαΐρον τὸ κορμί.

II. Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΧΜΕΤ ΑΛΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΥΛΗΣ ΚΑΙ ΜΕΧΜΕΤ ΑΛΗ

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ διάστημα τῆς τετραετοῦς πάλης δὲν
 ἔμεινεν ἡνωμένη, αἱ λαμπραὶ ἐπιτυχίαι τῆς κατὰ γῆν καὶ κατὰ
 θάλασσαν δὲν κατέβαλον τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέταρ-
 ῆτος τοῦ ἀγῶνος ἔμελλον νὰ ἐνσκήψουν νέαι θύελλαι κατ'
 αὐτῆς.

Ἡ Πύλη βλέπουσα ὅτι ἀποτυγχάνουν σημαντικῶς αἱ ἀπο-
 ξηρᾶς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐφόσον ὁ ἐλληνικὸς στό-
 λος ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης, ἐσκέφθη ν' ἀλλάξῃ τὸ σχέδιον
 τοῦ πολέμου, νὰ συντρίψῃ δηλαδὴ πρῶτον τὸν ἐλληνικὸν στό-
 λον. Οὕτω ἢ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐπανάστασις στερουμένη τῆς ἔξω-
 θεν βοηθείας ἔμελλε νὰ ἐκπνεύσῃ ἀφ' ἑαυτῆς. Πρὸς τοῦτο
 ἔπρεπε νὰ καταληφθοῦν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι,
 Ψαρὰ καθὼς καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Κάσος.

Ἀλλ' ἡ Πύλη κατενόει ὅτι δὲν ἐξήρκουν πρὸς τοῦτο αἱ ἴδιαι
 δυνάμεις καὶ ὅτι μόνον τῇ συνδρομῇ τοῦ ἰσχυροῦ πασᾶ τῆς
 Αἰγύπτου ἦτο δυνατόν νὰ συντριβῇ ἡ θαλασσία δύναμις τῶν
 Ἑλλήνων. Ὁ ὑπερήφανος Μαχμουτ ὑπεχρεώθη νὰ ταπεινωθῇ
 πρὸ τοῦ ὑποτελοῦς.

Ὁ *Μεχμέτ Ἀλῆς* (1769—1849) εἶναι ὁ κύριος δημιουργὸς τῆς νεω-
 τέρας Αἰγύπτου, διότι πρῶτος αὐτὸς ἔδωκε τὴν ὠθησιν εἰς τὴν κίνησιν

ἐκείνην, ἡ ὁποία ἤνοιξε πάλιν τὴν ἀρχαίαν γῆν τοῦ Φαραὼ εἰς τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα. Ἦτο, ὅπως καὶ ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων, δημιουργημάτων τῶν πολυταράχων ἐκείνων καιρῶν, ἀλλὰ νοῦς πολὺ φωτεινότερος καὶ ὀργανωτικότερος. Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ οὗτος ἐστρατολογήθη νέωτατος ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν μεταξὺ Τούρκων πασάδων καὶ Μαμελούκων βέηδων ἐρίδων κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ δύναμιν καὶ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἀναγνωρισθεὶς τὸ 1821 ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς πασᾶς τῆς Αἰγύπτου ἐγένεν ἀδιαφιλονίκητος κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καταςφάξας τοὺς Μαμελούκους βέηδες. Ὁ Ἀλῆς πρῶτος ἐκ τῶν Ἀνατολιτῶν κατενόησε τὴν ἀναπλαστικὴν δύναμιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὥργανωσε στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα μεταχειρισθεὶς ἰδίως γάλλους ἀξιωματικούς.

Μεχμέτ Ἀλῆς

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 ἀπεσταλμένος τῆς Πύλης συνῆψε συμφωνίαν μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος παρεχωροῦντο εἰς τὸν αἰγύπτιον πασᾶν, ὁ δὲ θετὸς υἱὸς τοῦ Ἰβραήμ, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν αἰγυπτιακὴν ἐκστρατείαν, διωρίσθη ἀμέσως διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

Τὸ σχέδιον τῶν τουρκοαιγυπτίων ἦτο οἱ Αἰγύπτιοι νὰ ἐκστρατεύσουν κατὰ τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ τοῦρκοι πασάδες νὰ προσβάλουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πρὸ τούτου ὅμως οἱ ἠγνώμενοι στόλοι ἔμελλον νὰ καταλάβουν τὰς ναυτικὰς νήσους.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΣΣΟΥ ΚΑΙ ΨΑΡΩΝ

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς ἐχ-

θρούς, διότι ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου εἶχε παραμελήσει τὰ πάντα σπαταλήσασα τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου εἰς

Ὁ Ἰβραήμ

Ὁ Ἰβραήμ (1789—1848) εἶχεν ἀξιόλογα ποσόντα πολεμιστοῦ. Ἦτο δραστήμιος, ἐπίμονος, τολμηρὸς. Μόλις 16 ἐτῶν εἶχεν ὀδηγήσει στρατὸν καὶ κατὰ τὸ 27ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐφάνη ἡ στρατιωτικὴ του ιδιοφυΐα κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἀραβίας, ὁπότε ὑπέταξε τὸ Χετζάζ (1816—1819). Μετὰ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ἐδοξάσθη εἰς τὰς κατὰ τοῦ σουλτάνου ἐκστρατείας καὶ κατέστη τὸ εἰδωλὸν τῶν μωαμεθανῶν.

φατριαστικὰς ἀνάγκας. Διὰ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς στόλος οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ πράξῃ, διὰ νὰ ἀποσοβῇ τὰ κατὰ τῆς Κρήτης, Κάσσου καὶ Ψαῶν κτυπήματα τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1824 σχεδὸν ἐντὸς δύο μηνῶν κατέπνιξαν τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν καὶ κατέστρεψαν τὴν Κάσσον καὶ τὰ Ψαρά.

Πρῶτοι ἐκινήθησαν οἱ Αἰγύπτιοι. Ὁ ἄγιος ἄλβανὸς Χουσεῖν πασᾶς κατέπνιξεν εἰς τὸ αἶμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης θανατώσας διὰ τοῦ καπνοῦ 370 γυναικόπαιδα ἐντὸς σπηλαίου παρὰ τὸ Μελειδόνι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν αἱ αἰγύπτιοι ἀπεβίβασαν στρατὸν εἰς τὴν Κάσσον καὶ κατέστρεψαν αὐτὴν (6 Ἰουνίου).

Οἱ Ἕλληνες ἐφάνησαν ὡς παραλύσαντες καὶ ὁ στόλος τῶν δὲν ἐκινήθη. Ὁ ναύαρχος τοῦ σουλτάνου Χοσεφ πασᾶς ἐξεπλήρωσε τὴν παραγγελίαν τοῦ αὐθέντου του, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀπαιτήσῃ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαῶν. Ἡ ἄμυνα τῆς νήσου εἶχε κακῶς ὁργανωθῇ, ὁλέθριον δὲ σφάλμα ἦτο ἡ ἀπόφασις ν' ἀμυνθοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καταδικάζοντες εἰς ἀπραξίαν τὸν στόλον τῶν. Τῶν περισσοτέρων μάλιστα πλοίων εἶχον ἀφαιρέσει τὰ πηδάλια κατ' ἀπαίτησιν τῶν 1200 Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων μισθοφόρων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν νήσον.

Ἡ ἀπόβασις τῶν Τούρκων ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν βομβαρδισμόν. Οἱ φρουροὶ τῆς νήσου αἰφνιδιασθέντες ἠγωνίσθησαν χωρισμένοι, ἐσφάγησαν, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἢ ἀνετίναξαν τὴν πυριταποθήκην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄρρενες κάτοικοι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν γυναικοπαίδων μετὰ τῶν Χίων προσφύγων κατεσφάγησαν. Ἀπὸ τὰ πλοῖα ἐσώθησαν μόνον 16 βρῖκια καὶ 6 πυρπολικά. Ἐκατοντάδες δὲ κεφαλῶν καὶ ὧτων ἐξετέθησαν μετὰ πομπῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὴν Κων(σταντι)ν. Ὑπολογίζουν ὅτι ἐκ τῶν 7 χιλ. Ψαριανῶν οἱ ἡμίσεις μόλις ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν 20 χιλ. προσφύγων πλεόν τῶν 15 χιλ. ἐσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Ὁ στόλος τῆς νήσου 1824 σχεδὸν ὁλόκληρος περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀθωμανῶν, οἱ δὲ περισωθέντες Ψαριανοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη. Αὕτῃ εἶναι ἡ τραγικὴ Καταστροφὴ

τ ὦ ν Ψ α ρ ὦ ν, ἡ ὁποία ἐσήμαινε δεινὸν πλῆγμα κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως (20 Ἰουνίου 1824).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ

Αἱ καταστροφαὶ αὗται ἦσαν ἀσυγχώρητοι, διότι μετ' ὀλίγον ἐφάνη ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγκαίρως κινούμενοι καὶ δραστηρίως ἐνεργοῦντες ἠδύναντο νὰ προλάβουν αὐτάς. Ἡ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τοὺς νησιώτας μέρος τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου, οὕτω δὲ κατώρθωσεν ὁ στόλος νὰ ἐξοπλισθῇ καὶ νὰ πλεύσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τότε ἤρχισε σφοδρὰ πάλῃ μεταξύ τῶν δύο στόλων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τέλους Νοεμβρίου 1824, διεξήχθησαν αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τῆς ἐπαναστάσεως.

Οἱ δύο στόλοι ἐπάλαισαν περὶ τῆς Σάμου, τὴν ὁποίαν ἤθελον νὰ καταστρέφουν οἱ τουρκοαἰγύπτιοι. Ὁ ἀγὼν ἔλαβε τρεῖς φάσεις. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἐλληνικὸς στόλος παρεντεθεὶς εἰς τὸν μεταξύ Σάμου καὶ Μ. Ἀσίας πορθμὸν ἠμπόδισε τὸν Χοσρέφ νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν Σάμον τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν συναθροισθέντα ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Ναύαρχος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἦτο ὁ Σ α χ τ ο ὗ ρ η ς. Ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου συνήφθησαν πολλαὶ συμπλοκαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη πάλιν ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐλληνικῶν πληρωμάτων. Ὁ Κανάρης ἔκαυσε μίαν φρεγάταν, ὁ δὲ ὑδραῖος Β α τ ι κ ι ὡ τ η ς καὶ ὁ σπετσιώτης Μ α τ ρ ό ζ ο ς δύο μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κῶν περιμένων τοὺς αἰγυπτίους.

Τὴν 20 Αὐγούστου κατέπλευσε ὁ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ βορείως τῆς Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδροῦμι). Ὁ ἠνωμένος ἐχθρικὸς στόλος ἀπετέλεσε τεραστίαν δύναμιν ἐκ 300 πορτηγίδων, 40 βρικίων καὶ μυοπαρώνων, 25 κορβेटῶν, 20 φρεγατῶν καὶ 1 πλοίου τῆς γραμμῆς, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ Χοσρέφ, μετὰ 2500 τηλεβόλα καὶ 30 χιλ. στρατόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Μιαούλη καὶ συγκεντρωθεὶς μεταξύ Λέσβου, Λειψοῦς καὶ Πάτμου ἠρίθμει 80 πλοῖα μετὰ 850 τηλεβόλα καὶ 5 χιλ. ναύτας. Ἦρχισε τότε σειρά συγκρούσεων μεταξύ τῶν δύο ἀντιπάλων.

Τὴν 24 Αὐγούστου πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἀνήχθησαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὸν πρὸ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, 20 ἑλληνικά πολεμικά συνοδεύοντα 6 πυρπολικά. Ἐκπληκτοὶ καὶ περιέργοι οἱ εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἰβραήμ παρετήρουν τὰ προπορευόμενα πυρπολικά καὶ ὁ Χοσρέφ, ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχε λάβει πείραν αὐτῶν, εὐρὼν πρόφασιν τὴν βλάβην τῆς κεραίας του ἐζήτησεν ἄσυλον ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἄλλ' οἱ αἰγύπτιοι δὲν ἐταράχθησαν καὶ ἐδέχθησαν τοὺς Ἕλληνας μὲ σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν χωρὶς σημαντικὰς βλάβας.

Τὴν 28 Αὐγούστου συνηντήθησαν οἱ δύο στόλοι παρὰ τὰ Τσάταλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ συνήφθη μία τῶν ἀξιολογωτάτων ναυμαχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἡ λεγομένη **Ναυμαχία τοῦ Γέροντα** ἐκ τοῦ ὅρου, ὁ ὁποῖος κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Τέσσαρα πυρπολικά περιεκύκλωσαν αἰγυπτιακὸν βρῖκιον καὶ περιέβαλον αὐτὸ διὰ τῶν φλογῶν. Ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ βρικίου κατώρθωσε γὰ ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἐνῶ τὰ πυρπολικά ἐκάησαν ἀνωφελῶς. Οἱ αἰγύπτιοι τότε ἐρρίφθησαν ἀλαλάζοντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὅταν δύο ὑδραῖκά πυρπολικά περιέβαλον καὶ ἀνέφλεξαν μίαν τυνησίαν φρεγάταν, πανικόβλητοι οἱ προσβολεῖς ἔσπευσαν νὰ ζητήσουν ἀσφάλειαν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ εἰς τὴν Κῶν. Ἡ δὲ ἀναπτυχθεῖσα μεταξὺ τοῦ Χοσρέφ καὶ τοῦ Ἰβραήμ ἀντιζηλία παρέλυσε τὴν ἐνεργητικότητά των.

Τέλος ὁ Χοσρέφ ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἐστράφη πρὸς τὴν Κορίνθον. Ἀλλ' ὁ Μιαούλης παρηκολούθησε καὶ προσέβαλεν αὐτὸν παρὰ τὸ Ἡράκλειον. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διεσκορπίσθη καὶ ἡ ἐπελθοῦσα θύελλα ἐπροξένησε μεγαλύτεραν σύγχυσιν. Πολλὰ πλοῖα ἐνανάγησαν, ὀλίγα περιέπεσον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰβραήμ ὅμως κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Σούδαν μετὰ τοῦ κυρίου ὄγκου τοῦ στόλου του. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐδοκιμάσθη πολὺ καὶ ὁ Μιαούλης ἐθεώρησε τὴν ἐκστρατείαν λήξασαν πείσας ἑαυτὸν ὅτι οἱ αἰγύπτιοι θ' ἀνέστελλον τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ὁ στόλος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια.

Ο ΙΒΡΑΗΜ ΑΠΟΒΙΒΑΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

Ὁ Ἰβραήμ, λαβὼν νέας ἐπικουρίας ἐξ Αἰγύπτου ἀνήχθη αἴφνης ἐκ Σούδας καὶ τὴν 12 Φεβρουαρίου 1825 ἀπεβίβασεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὴν Μεθώνην 4 χιλ. πεζοὺς καὶ 500 ἵππεῖς μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Ἰβραήμ ἐνήργησε δραστηρίως. Ὁ στρατὸς του ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς Μεσσηνιακῆς χερσονήσου, ἀφοῦ δὲ κατέλαβε τὴν Κορώνην, ἐτράπη κατὰ τῶν φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου καὶ τῆς Πύλου, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀνεπαρκεῖς φρουράς.

Ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου εἶχεν ἀφήσει τὰ πάντα εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, κύριον μέλημα ἔχουσα τὸ συμφέρον τοῦ κόμματος. Οὔτε στρατὸς ὑπῆρχεν οὔτε ἀξία λόγου παρασκευή, διότι τὰ χρήματα ἐσπαταλήθησαν, διὰ τὰ συντηρηθῶν οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ κόμματος, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον μισθοὺς καὶ σιτηρέσια δ' ἀνύπαρκτα στρατεύματα. Οἱ 30 χιλ. φανταστικοὶ στρατιῶται ἐξετασθέντες εὐρέθησαν μόνον 3 χιλ., τὸ πλεῖστον μισθοφόροι στερεοελλαδίται καὶ μακεδόνες. Ὁ Γ. Κουντουριώτης ἐπεχείρησεν ὁ ἴδιος νὰ ὀδηγήσῃ τὸν στρατὸν, ἀλλὰ καταπονηθεὶς ἐκ τῆς ἱππασίας ἐπανέκαμψε διορίσας στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ πλοίαρχου στρατηγοῦ διεσκορπίσθη, μόλις ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ παρὰ τὴν θέσιν Κρεμμύδι (7 Ἀπριλίου).

Ὁ Ἰβραήμ ἐπετέθη κατὰ τῶν δύο φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου. Οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἀτυχῆ ἔμπνευσιν ν' ἀποβιβάσουν στρατὸν εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἣ ὁποία καλύπτει τὴν εἴσοδον τοῦ ὅρμου, 800 ἄνδρας μετὰ τινων τηλεβόλων. Τινὲς τῶν ἐγκριτωτάτων ἀνδρῶν ἦσαν μετὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς νήσου. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν ἀπεβίβασε χιλιάδας τινὰς ἀράβων καὶ τότε ἐπανελήφθη ἡ ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας πάλη, τὴν ὁποίαν περιέγραψεν ὁ Θουκυδίδης. Οἱ Ἕλληνες ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας ἔπεσαν, ὁ δὲ Μαυροκορδαῆτος καὶ Σαχτούρης μόλις διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ πάρωνος τοῦ Τσαμαδοῦ Ἀρεως, ὁ ὁποῖος διέσχισε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. Τὰ δύο φρούρια ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν.

Τὰ ἀτυχήματα ταῦτα ἔθεσαν εἰς κίνησιν τὸν ἑλληνικὸν

στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπετέλεσε σειρὰν ἀξιολόγων κατορθωμάτων, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν. Ἀξιωματικὸς εἶναι ἡ κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχείρησις τοῦ Κανάρη, ὁ ὁποῖος ἀπεπειράθη νὰ πυρπολήσῃ τὰς παρασκευὰς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἰς τὸν λιμένα (23 Ἰουλίου).

Η ΑΜΥΝΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰβραήμ ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Οἱ κλέφται ἦσαν κατάπληκτοι ἐκ τῆς αἰγυπτιακῆς τακτικῆς καὶ ὁ Πετρόμπεης γράφων εἰς τὸν Παπαφλέσσαν ὠνόμαζε τὸν Ἰβραήμ νέον Ν α π ο λ έ ο ν τ α καὶ Π ύ ρ ρ ο ν. Ἡ δὲ κομματικὴ ἀμβλυωπία δὲν ἀντιμετώπιζε τὴν πραγματικὴν κατάστασιν καὶ παρὰ τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἡ κυβέρνησις ἐκράτει δεσμίους εἰς τὴν Ὑδραν τοὺς πελοποννησίους ὀπλαρχηγούς, παρὰ τῶν ὁποίων ἀνεμένετο ἡ σωτηρία. Μόνον ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ὁποῖος ἦτο Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀφοῦ συνεβούλευσε τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν ἐγκαθεύοντων, ἐτράπη κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως. Ἀλλὰ μετὰ τῶν 300 γενναίων του συνετρίβη καὶ ἐφονεύθη ὅπισθεν τῶν ταμπουριῶν του παρὰ τὴν θέσιν **Μανιάκι** (20 Μαΐου 1825).

Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ἡ κυβέρνησις εἶχε δώσει γενικὴν ἀμνηστειὰν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐπευφημήθη εἰς τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ διωρίσθη δικτάτωρ μὲ ἐνρτυτάτην δικαιοδοσίαν. Ἀλλ' οἱ πελοποννήσιοι ὀπλαρχηγοὶ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀναχαιτίσουν τὴν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν προέλασιν τοῦ Ἰβραήμ, διότι πανταχοῦ αἱ συμπλοκαὶ ἀπέβαινον ὑπὲρ τῶν τακτικῶν. Ὁ Ἰβραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐνεργῶν μετὰ ταχύτητος, ἡ ὁποία ὑπενθύμιζε πράγματι τὸν Ναπολέοντα, προήλασε κατὰ τοῦ Ναυπλίου. Κατερχόμενος τὰ ὄρεινὰ ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὰς πεδιάδας τοῦ Ἀργους εἶδε τὸν Ἀργολικὸν καὶ τὴν Ὑδραν : « Ἄ ! μικρὴ Ἀγγλία ! », ἀνεφώνησε, « πόσον καιρὸν θὰ μοῦ διαφεύγῃς » !

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἐνεφανίσθη πάλιν ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος καταλαβὼν τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης ἀνεχαίτισε τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ὁ Ἰβραήμ πυρπολήσας τὸ Ἀργος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος κατέστρεφε τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς :

θέσιν ν' ἀντιταχθῶν εἰς ἀνοικτὴν μάχην κατ' αὐτοῦ ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος δὲν ὑπετάγη, διότι οἱ ὀπλαρχηγοὶ διεξῆγον κλεφτοπόλεμον ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς αἰγυπτίους.

Αἱ νῆκαι τοῦ Ἰβραήμ παρήγαγον βαθεῖαν αἴσθησιν εἰς τοὺς κλέφτας, διότι εἰς κρισιμωτάτην στιγμήν ἀπεδεικνύετο ἡ ὑπεροχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν δὲν ᾔθελον ν' ἀγνωρίσουν. Τότε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν ὀργανωτὴν τακτικοῦ στρατοῦ τὸν γάλλον συνταγματάρχην **Κάρολον Φαβιέρον**, ἄνδρα σοβαρόν, ὑπερετήσαντα εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ναπολέοντος, ὃ ὁποῖος ἀπὸ τινος εὗρίσκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα παρακολουθῶν τὰς ἐπιχειρήσεις.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ (15 Ἀπρ. 1825-11 Ἀπρ. 1826).

Κατὰ τὸ τουρκοαιγυπτιακὸν σχέδιον τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐνέργειαν τοῦ Ἰβραήμ ἔμελλε ν' ἀκολουθήσῃ παράλληλος δρᾶσις τῶν τούρκων πασάδων εἰς τὴν Στερεάν. Τὸ 1825 ὁ σουλτάνος ἀνέθεσεν εἰς τὸν γνωστὸν νικητὴν τοῦ Πέτα Ρεσίτ Μεχμέτ πασᾶν, τὸν λεγόμενον Κιουταχῆν, τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν. Δύο σπουδαῖα γεγονότα τοῦ ἀγῶνος συνεδέθησαν μὲ τὸ ὄνομά του, ἡ **Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου** καὶ ἡ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνησίων μάχη.

Ὁ Κιουταχῆς ἀναχωρήσας ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 διήλυσεν ἀκωλύτως τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν μετὰ 20 χιλ. στρατοῦ, ἀποτελουμένου τὸ πλεῖστον ἐξ Ἀλβανῶν, καὶ τὴν 17 Ἀπριλίου περιεκύκλωσε τὸ Μεσολόγγιον. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων στρατιωτικῶν γεγονότων τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν εἶχεν ὀχυρωθῆ διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνῃ. Ἀπὸ ξηρᾶς ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ γαιοτόχου καὶ τεσσάρων προμαχόνων. Ἐπίσης ὠχυρωμένα ἦσαν τὰ νησίδια τῆς λιμνοθαλάσσης, ἡ ὁποία σχηματίζεται πρὸ τῆς πόλεως. Ἐν ὧν τὸ φρούριον εἶχε 48 τηλεβόλα, 2 ὄλμους καὶ 2 βομβιδοβόλους καὶ 4000 πολεμιστάς, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυνον οἱ πολῖται. Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ 12 χιλ. γυναικόπαιδα. Πολλοὶ τῶν ἱκανωτάτων ὀπλαρχηγῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς Δ. Ἑλλάδος, ὃ

Ἰσκος, ὁ Βεΐκος, ὁ Μακρῆς, ὁ Κοντογιάννης εὐρίσκοντο εἰς αὐτό. Ὁ παλαιὸς πολεμιστὴς **Νότης Μπότσαρης** ἀπετέλεσε μετὰ τῶν διαπρεπεστέρων ὀπλαρχηγῶν ἀμυντικὸν συμβούλιον, τὴν δὲ πολιτικὴν διοίκησιν εἶχε τριμελὴς ἐπιτροπὴ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προκρίτου τῶν Πατρῶν **Παπαδιαμαντοπούλου**. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἀκριβῶς ἓν ἔτος καὶ παρουσίασε δύο κυρίως φάσεις. Κατὰ τοὺς πρώτους ἑννέα μῆνας εἰς τὸ περιμάχητον χωρίον συνετρίβησαν αἱ προσπάθειαι τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Κιουταχῆ. Διὰ τοῦτο πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ σπεύδει ὁ Ἰβραήμ καὶ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1825 τὸ φρούριον πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῶν δύο μωαμεθανῶν στρατηγῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέσις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ, ἐφ' ὅσον ἐλάμβανε βοήθειαν ἀπὸ θαλάσσης, ὁ τουρκοαίγυπτιακὸς στόλος καταβάλλει προσπάθειάς ὅπως ἀποκλείσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὁ ὅποιος ζητεῖ νὰ ἐφοδιάσῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο διεξάγεται συγχρόνως πάλιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

Οἱ πολιορκούμενοί μετὰ πίστεως καὶ καρτερίας ἀποκρούουν τὰς ἐκ τῆς ξηρᾶς ἐπιθέσεις τοῦ Κιουταχῆ καὶ τὰς ἐκ τῆς θαλάσσης τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρομηθεύθησαν 36 ἀλιτενῇ σκάφῃ, τὰ ὅποια διέτρεχον τὸ πρὸ τῆς πόλεως τέναγος καὶ ἐβομβάρδιζον αὐτήν. Ὁ ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἑλληνικὸς στόλος ἐφ' ὅσον εἶχε τὰ μέσα νὰ κινηθῇ, διέσπασεν ἐπανειλημμένως τὸν ἀποκλεισμόν καὶ ἐτροφοδότησε τὸ φρούριον. Οὕτω τὸ Μεσολόγγιον ἐφαίνετο ἀπόρρητον καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἐφάνη ἡ σταθερότης καὶ ἡ πίστις, ἡ ὁποία ἔζη ἀκόμη παρὰ τῷ λαῷ, ἐνῶ διχόνοια καὶ ἐγωισμὸς εἶχε διαφθείρει τοὺς ἄρχοντας. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὁμολογοῦν τὸ ὑπέροχον σθένος τῶν πολιορκημένων. Ὁ ἔμπιστος τοῦ Μέντερινιχ, ὁ γνωστὸς μισέλλην Γέντζ, ἔγραφε τὴν 9 Σεπτεμβρίου :

«Ὅτι καὶ ὅπως φρονεῖ τις περὶ τῶν Ἑλλήνων, οὐδεὶς δύναται ν' ἀναγνώσῃ χωρὶς ἐνδιαφέρον, χωρὶς συμπάθειαν μάλιστα, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἡμερολογίου τῆς πολιορκίας, διότι οὔτε φίλοι οὔτε ἐχθροὶ δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν ὅτι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Μεσολογγίου, οἰαδὴ ποτ' ἂν ἦ ἡ ἑκβασίς αὐτῆς, εἶναι ἀληθὲς ἡρώων ἔργον».

Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Κιουταχῆ εἶχεν ἀποτύχει. Τὴν 24 Ἰου-

λίου οἱ πολιορκούμενοι συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀν. Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Καραϊσκάκης, ἐξέρχονται καὶ προσβάλλουν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐνῶ οἱ Στερεοελλαδίται προσβάλλουν αὐτὸ ἐξωθεν. Ὁ Κιουταχῆς ἀποσύρει τὸ οἰκτρῶς ἀποδεκατισθὲν στράτευμα εἰς τὰς διαβάσεις τοῦ Ζυγοῦ καὶ περιορίζεται εἰς ἄμυναν. Ἐν τῷ μετὰ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρὲφ στόλος ὑποχωρήσας πρὸ τῶν ἐλληνικῶν πυρπολικῶν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλέξανδρειαν.

Ὁ Ἰβραήμ λαβὼν νέας ἐπικουρίας καὶ νέας ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ σουλτάνου διαπεραιοῦται ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Στερεάν μετὰ 10 χιλ. στρατοῦ καὶ ἀπὸ τῆς 25 Δεκεμβρίου οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τῶν μωαμεθανῶν ἀρχηγῶν ἐπαναλαμβάνουν τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου. Καταφθάνει ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπισκευάζονται τὰ ἄλιτενῇ πλοῖα, τὰ ὅποια εἶχον καταστρέψει οἱ Ἕλληνες, καὶ μετὰ δεινὸν ἀγῶνα καταλαμβάνονται πολλὰ νησίδια τοῦ τενάγους καὶ τὸ περίφημον Βασιλάδι.

Τὸν Μάρτιον ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦτο δεινὴ. Αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον, τρώγουν φύκη, σκώληκας καὶ δέρματα καὶ περιφέρονται ὡς φαντάσματα ἰσχυροὶ ἐξ ἀσιτίας. Ὁ Μισαούλης ἐλθὼν μετὰ 30 κακῶς ἐφωδιασμένα πλοῖα δὲν κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας οἱ πολιορκούμενοι ἀποφασίζουν νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα φθάσουν εἰς τὸ ἐν Πλατάνῳ στρατόπεδον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀν. Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους εἶχον πληροφορήσει.

Ἡ περίφημος Ἑξοδος τοῦ Μεσολογγίου ἔγινε τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου 1826. Οἱ ἐξελθόντες ἦσαν περίπου 9000 ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ὑπολειπόμενοι ἔτι 3000 μάχιμοι προηγουντο διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Νότην, Μπότσαρη, Κίτσον, Τζαβέλλα καὶ Μακρήν. Ἠκολούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες ἐνδεδυμένα ὡς οἱ ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά. Ἐκ τούτων 1800 μόνον, τῶν ὁποίων 200 γυναῖκες, διέσχισαν τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς γραμμὰς καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ, ὅθεν διεσώθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Οἱ λοιποὶ ἢ ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν πρὸς τοὺς ἐνεδρεύοντας ἄλβανους ἢ κατεκόπησαν ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πόλιν ὑπὸ τοῦ εἰσορμήσαντος ἐχθροῦ. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ περὶ τοὺς προμαχῶνας συνήφθη λυσσώδης πάλη, ἡ ὁποία ἔλγηε συνήθως διὰ τῆς ἀνατινάξεως τῆς πυριτιδαποθήκης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω πλῆθος ἐμπολέμων ἀνετίναξεν ὁ γηραιὸς πρόκριτος Χ ρ ῖ σ τ ο ς Κ α ψ ᾶ λ η ς.

Τὴν 11 Ἀπριλίου 1826 τὸ Μεσολόγγιον ἦτο σωρὸς καπνιζόντων ἐρειπίων. Ἀλλ' ἡ πτώσις τοῦ περιλαλήλου φρουρίου ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς μεγάλην νίκην, διότι ὁ ἥρωισμός τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐπὶ μακρὸν ἐστάματῆσε δύο στρατιάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροξένησε μεγάλην φθοράν. Ἀλλ' ἰδίως σημαντική ἦτο ἡ ἐντύπωσις εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἡ ἥρωικὴ ἄμυνα διεσκόρπισε τὴν σκοτεινὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ περιέβαλε διὰ νέας αἵγλης τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

ΚΡ.ΣΙΜΟΣ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη ἐκπνέουσα. Οἱ δύο πολιορκητικοὶ στρατοὶ ἦσαν ἤδη ἐλεύθερον νὰ δράσουν ἀλλαχοῦ. Ὁ Ἰβραήμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ καταστρέφῃ. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐκινεῖτο κατὰ τῆς Ἀν. Ἑλλάδος, ἐνῶ ἡ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων ἦτο θλιβερά. Ἡ κυβερνήσις οὔτε χρήματα εἶχεν, οὔτε ἐπιβολήν, ἐπεκράτει δὲ ἀναρχία καὶ διχοστασία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν.

Ἡ κυβερνήσις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης συνεκάλεσε τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν εἰς Ἐπίδαυρον (Πιάδαν, Ἰανουάριος 1826) καί, ὅτε ἐφθασεν ἡ εἰδήσις τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, παρητήθη καὶ διεδέχθη αὐτὴν ἑνδεκαμελὴς κυβερνήσις ὑπὸ τὸν Ἀ ν δ ρ έ α ν Ζ α ί μ η ν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐσκέφθη τότε νὰ θέσῃ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν.

Εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ἡ ἔξωθεν βοήθεια. Οἱ φιλελληνικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ φιλάνθρωποι τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξαν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν μεγάλην δραστηριότητα. Ἡ χρηματικὴ βοήθεια ἰδίως ἀνεξωπύρηνεν ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ὁ μὲν Μιαούλης κινηθεὶς διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων διεσκόρπισεν ἐπανειλημμένως τὸν στόλον τοῦ Καπετὰν πασᾶ, Θεοδωρίδου—Δαζάρου. *Ἱστορία Νέων Χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936* 21

ὃ ὁποῖος ἐκλείσθη πάλιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὃ δὲ Κολοκοτρώνης διεξῆγε πείσμονα κλεφτοπόλεμον κατὰ τῶν αἰγυπτίων ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ περιορίσουν τὰς ἐπιδρομάς. Εἰς τὴν Στερεὰν δὲ παρουσιάσθη ἀντάξιος ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ, ὁ Καραϊσκάκης.

Ἡ ΠΑΛΗ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ Κιουταχῆς προελάσας εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὴν 13 Αὐγούστου τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ 27 ὥρον βομβαρδισμόν. Οἱ κάτοικοι μετὰ τοῦ Γκούρα ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' οἱ μισθοφόροι τοῦ Γκούρα δὲν ἦσαν οἱ ἀνδρεῖοι τοῦ Μεσολογγίου. Ἐνῶ ἦσαν ὀλιγώτερον εὐπρόσβλητοι ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ προμαχῶνος των, ὀλίγην εἶχον προθυμίαν νὰ ἐγκαρτερίσουν. Ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελε πάση θυσίᾳ νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, διότι εἶχεν ὑποδείξεις ἐξ Ἀγγλίας, ὅτι, ἂν ἔπιπτε, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ περιληφθῇ ἡ Στερεὰ εἰς τὸ μέλλον ἑλληνικὸν κράτος. Διὰ τοῦτο ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ἀκρόπολιν.

Μετὰ τῆς τελευταίας ταύτης φάσεως τοῦ ἀγῶνος συνδέεται τὸ ὄνομα τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ *Γεώργιος Καραϊσκάκης* (1782—1827) ἐγεννήθη εἰς τὸ Μαυρομάτι πλησίον τῆς Καρδίτσας. Ἡ μήτηρ του ἦτο ἀνεψιᾶ τοῦ ὀνομαστοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῆς Ἀρτις Γῶγου Μπακόλα. Διήλθε περιπετειώδη νεότητα ἀναμιχθεὶς εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἴτε ὡς μισθοφόρος εἴτε ὡς ἀντίπαλος αὐτοῦ. Ἐκ τῶν πρώτων ἔλαβε τὰ ὅπλα κατὰ τὰς ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' οὔτε σταθερότητα ἔδειξε κατ' ἀρχὰς οὔτε σαφῇ ἔννοιαν τοῦ μεγάλου γεγονότος εἶχε. Τὸ ἰδιανικόν του περιοριζέτο εἰς τὸ ἀρματωλίκι τῶν Ἀγρᾶφων. Ἀλλὰ βραδύτερον αἱ κρίσεις περιστάσεις ἀφύπνισαν τὴν συνείδησίν του καὶ ἔδωσαν νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του. Ἐκτοτε παρουσιάζεται ὡς νέος ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀνυπότακτος καὶ ἀθυρόστομος καὶ ἐγωιστὴς ὀπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς ἀπέβη πρότυπον περὶ θαρχίας καὶ αὐτοθυσίας, ἀναδειχθεὶς συγχρόνως ὁ στρατηγικώτερος τῶν ἀρχηγῶν τῆς Στερεᾶς. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη διώρισε αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀν. Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Κιουταχῆν, ἐσχημάτισαν στρατόπεδον εἰς τὴν Ἑλευσίνα. Ἐκεῖ ἔφασεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Φαβιέρρος ἐκ Μεθάνων μετὰ τῶν τακτικῶν του, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυον 70 φιλέλληνες. Μετ'

λίγον ὁ Γκούρας ἐφονεύθη. Ἄλλ' ὁ Κριεζώτης κατώρθωσε μετὰ 300 ἐπιλέκτων νὰ διολισθήσῃ διὰ τοῦ ρεῖθρου τοῦ Ἴλισσοῦ καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (11 Ὀκτωβρίου 1826). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φαβιέρος διαφωνήσας πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἀπεχώρησεν εἰς Μέθανα καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου.

Τότε ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ νέον σχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἤλπιζεν ἀσφαλῶς ὅτι θὰ ἔφερεν εἰς ἀμνηνίαν τὸν Κιουταχὴν καὶ θὰ ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἐσκέφθη ν' ἀποκόψῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν τοῦ ἔκθρου καθιστῶν σειρὰν φυλακίων εἰς τὰ νῶτα του ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Εὐβοίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Κωλέττης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου παρὰ τὴν Ἀ τ α λ ά ν τ η ν, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταχῆ, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προσέβαλε τὴν παρὰ τὸν Ἑλικῶνα Δ ό β ρ α ι ν α ν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀχυρώσει ὁ τοῦρκος στρατηλάτης, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν. Ἄλλ' ὁ Κιουταχῆς ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κωλέττη ἀποστείλας ἐγκαίρως 2 χιλ. ἄλβανους ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην. Ἐπίσης ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἦτο εὐτυχέστερος εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν του. Ἄλλὰ δὲν ἀπεθαρρύνθη καὶ ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Μουσταφάμπεη, διὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Ὁ ὑπαρχηγός του Γρίβας κατέφθασεν αὐτοὺς περὶ τὴν **Ἀράχωβαν**, ἐπελθὼν δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ ὁ ἐνσκήψας χειμῶν καὶ ἡ χιονοθύελλα συνεπλήρωσε τὸν ἀποκλεισμόν. Κατὰ τὴν φ ο ν ι κ ῆ ν νύ κ τ α τῆς 24 Νοεμβρίου 1826 οἱ πανικόβλητοι ἄλβανοὶ ἀποπλανηθέντες εἰς τὰς κρημνώδεις χιονοσκεπεῖς ἀτραποὺς κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν 2000 μόνις 300 ἐσώθησαν, ἐκυριεύθησαν αἱ σημαῖαι των καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀνῆγειρε πυραμίδα ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν πεσόντων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔθηκε τὴν ἐπιγραφὴν: «Τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων».

Μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827, οἱ Τοῦρκοι προσέβαλον μετὰ μεγαλυτέρων δυνάμεων τὴν παρὰ τὸ **Δίστομον** ὀχυρωμένην θέσιν τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἀπε-

κρούσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν ἀπολέσαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ τηλεβόλα των.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται γινόμεναι μετὰ σειρὰν ἀτυχημάτων ἐχαιρετίσθησαν ὡς μεγάλα ἐθνικὰ κατορθώματα. Ὁ Ζαΐμης μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἀραχώβης διέταξε νὰ ψαλῇ δοξολογία εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ὁ τολμηρὸς στρατηγὸς τῆς Ἀν. Ἑλλάδος κατέστη ἐθνικὸν εἰδωλον. Ἡ δὲ ἐθνικὴ ἀντίστασις, ἥ ὁποία ἐφαίνετο ὅτι κατεπνίγη εἰς τὴν Στερεάν, ἀνεβίωσε πάλιν.

Ἡ κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε καταβάλλουσα προσπάθειας, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Φαβιέρους διὰ τολμηροῦ στρατηγήματος κατώρθωσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν Μουνιχίαν ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν. Τὴν 24 Ἰανουαρίου ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Γόρδων ἀπεβιβάσθη μετὰ 2.300 ἀνδρῶν καὶ 15 τηλεβόλων εἰς τὴν πειραικὴν ἀκτὴν καὶ ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Κιουταχῆ ὑποστηριζόμενος ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τῆς ἀτμοκινήτου κορβέτας Κ α ρ τ ε ρ ί α ς, τῆς ὁποίας ἐπέβαινον ὁ γενναῖος φιλέλλην **Ἀστιγξ** (30 Ἰανουαρίου). Τέλος ὁ Καραϊσκάκης διαταχθεὶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὸ Κερασίινι, δυτικῶς τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἡ ἀνάμειξις τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν ξένων στρατιωτικῶν διατάραξαν τὸ σχέδιόν του καὶ ὠδήγησαν εἰς καταστροφὴν τὴν ἐλληνικὴν ἐπιχείρησιν.

Η ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐν τῷ μεταξύ εἶχε συντελεσθῇ νέα πολιτικὴ ζύμωσις. Ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μετὰ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐχαλαρώθη, ἐξεδηλώθησαν δὲ ζωηρότερον αἱ τοπικαὶ ἀντιθέσεις. Πολιτικῶς ἡ Ἑλλὰς διηρέθη εἰς τρεῖς φατρίας, τοὺς Νησιώτας, τοὺς Στερεοελλαδίτας καὶ τοὺς Πελοποννησίους, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔστηρίχθη ἐπὶ μιᾷ τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσσίας. Οὕτω προῆλθον τὰ τρία κόμματα, τὸ ἀγγλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγέται ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μιαούλης, τὸ γαλλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης, καὶ τὸ ρωσικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔκλινεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς Νησιώτας.

Ἡ κυβέρνησις ἀφοῦ μετέθεσε τὴν ἔδραν τῆς εἰς Αἴγινα, συνεκάλεσεν ἐκεῖ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἀλλ' ἡ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἀντιπολίτευσις συνεκάλεσεν ἄλλην εἰς Ἐρμιόνην. Οὕτω ἡ Ἑλλὰς ἐφαίνετο πάλιν διηρημένη εἰς δύο καὶ ἡπειλεῖτο νέος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀλλὰ τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ἡ ἐπέμβασις τῶν φιλελλήνων καὶ ἰδίως ἡ ἀφίξις τοῦ στρατηγοῦ **Τσῶρτς** καὶ τοῦ λόρδου **Κόχραν**. Αἱ δύο μερίδες κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνῆλθεν ἡ ἐν Τροιζήνι Ἐθνοσυνέλευσις. Ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη κατέθεσε τὴν ἀρχήν, ἡ δὲ Συνέλευσις ἔλαβε σημαντικὰς ἀποφάσεις. Διόρισε τὸν στρατηγὸν Τσῶρτς ἀρχιστράτηγον, τὸν δὲ Κόχραν ναύαρχον. Ὁ Τσῶρτς (Sir. Richard Church) ἦτο ἄγγλος ἀξιωματικὸς ἐξ Ἰρλανδίας, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχον ὑπηρετήσῃ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἄλλοι ἔγκριτοι ὀπλαρχηγοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ δὲ Κόχραν (Th. Cochrane), κατ' ἀρχὰς ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, εἶχεν ἀποκτήσῃ μεγάλην φήμην διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας ναύαρχος τοῦ στόλου κατὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πορτογαλίας. Τέλος ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μετὰ σφοδρὰς συζητήσεις ἐξέλεξε τὸν Καποδίστριαν Κ υ β ε ρ ν ή τ η ν τῆς Ἑλλάδος δι' ἑπτὰ ἔτη (30 Μαρτίου 1827).

Ἡ ἐν Φάληρῳ καταστροφή

Ἡ κυβέρνησις ἐγκατέλειπε τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἐξωθουμένη ὑπὸ τοῦ Τσῶρτς καὶ τοῦ Κόχραν ἀπεφάσισε τὰ παρασκευάσῃ μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἀμέσου ἐπιθέσεως. Οἱ δύο ξένοι ἀρχηγοὶ συνηγήθησαν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸ Κερατεῖνι, ὁ ὁποῖος ἐπέμεινε καὶ πάλιν εἰς τὸ παλαιόν του σχέδιον. Ἀλλ' ὁ Κόχραν δὲν ἤκουσεν αὐτὸν καί, ἀφοῦ ἀπεβίβασε τὸν στρατόν του εἰς τὸ Φάληρον, προσέβαλε τοὺς κατέχοντας τὸν Πειραιᾶ Τούρκους. Κατ' ἀρχὰς προήγαγε διὰ τολμηροῦ κινήματος τὰ στρατεύματά του, ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Μ ο ν ῆ τ ο ῦ ἄ γ. Σ π υ ρ ί δ ω ν ο ς Γκέκηδες ἀνέταξαν λυσσώδη ἀντίστασιν καί, ἐνῶ συνθηκολογήσαντες ἀπεχώρουν, οἱ Ἕλληνες παρὰ σπονδῆσαντες κατέσφαξαν αὐτούς.

Ἡ πρᾶξις αὕτη κατετάραξε τοὺς ἀρχηγούς, ἀλλ' ὀπωσδή-

ποτε οἱ ξένοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως. Ὁ Καραϊσκάκης ἀντεῖπε πάλιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ὡρίσθη δὲ ἡ
1827 23 Ἀπριλίον ἡμέρα ἐπιθέσεως. Ἀλλὰ τὴν παραμονὴν ἀκριβῶς ἐπληρώθη εἰς συμπλοκὴν ὁ Καραϊσκάκης καὶ μετακομισθεὶς εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τσώρτζι ἐξέπνευσε τὴν ἐπομένην.

Μετὰ δύο ἡμέρας (24 Ἀπριλίου) οἱ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ ὠδήγησαν τοὺς Ἕλληνας εἰς προφινὴ σφαγὴν. Ἡ ἐπιχείρησις κακῶς σχεδιασθεῖσα, χειρότερον ἐξετελέσθη. Εἶχον σχεδιάσει νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα, ἀλλ' ἡ ἀπόβασις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ μετακίνησις κατηνάλωσαν ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν πρωΐαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐβάδισαν ἐν ἀταξίᾳ ἄνευ συνοχῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἔπεσαν εὐχερῆς λεία τοῦ δραστηρίου καὶ στρατηγικοῦ ἀντιπάλου. Ὁ Κιουταχῆς προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του. Τὸ μικρὸν σῶμα τῶν τακτικῶν συνετρίβη, οἱ δελῆδες (ἱππικὸν) κατεπάτησαν τοὺς ἀτάκτους, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ κατασκευάσουν ταμπούρια. Μετ' ὀλίγον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ ἔφυγον οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν θάλασσαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν.

Ἡ παρὰ τὸ Φάληρον καταστροφὴ ἦτο ἡ αἱματηροτάτη ἐξ ὅσων ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Ὑπὲρ τοὺς 1500 ἄνδρες ἐφονεύθησαν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Νοταρᾶς, Βέϊκος, Γ. Τσαβέλλας, Φωτομάρας καὶ ὁ συνταγματάρχης Ἰγγλέσης ἔκειντο νεκροί. Τὴν ἐπομένην τῆς νίκης οἱ 250 αἰχμάλωτοι ταχθέντες κατὰ σειρὰν ἀπεκεφαλίσθησαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ἡ Ἀκρόπολις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατηθῇ. Ἡ φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησεν ὑπὸ τὸν ὅρον ν' ἀποχωρήσῃ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν. Ὁ Κιουταχῆς ἐτήρησεν αὐστηρῶς τὰς συνθήκας.

III. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη ὅτι ἔσβυνεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Πελοποννήσου διετερεῖτο. Ὁ Ἰβραήμ
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐσκέπτετο ἤδη περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ἐρῆμως δὲ καὶ φοβικῇ ἐπλανᾶτο ἐπὶ τῆς χώρας, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἔλεγον μετὰ χαιρεκακίας: «Ἡ Ἑλλάς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας θέλουν νὰ ἐπέμβουν, δὲν ὑπάρχει». Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἤρχισεν ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία εἶχε λάβει εὐνοϊκωτέραν τροπὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κάνιγγ ἠκολούθει φιλελληνικὴν πολιτικὴν, εἰς τὴν Ρωσσίαν ἀπέθανεν ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος (1825) καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Νικόλαος ἦτο ἀνὴρ βουλήσεως καὶ δὲν ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ Μέττερνιχ, ἡ δὲ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπηλλάγη τῆς αὐστριακῆς ἐπιρροῆς.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τὴν 6 Ἰουλίου 1827 τὴν λεγομένην *Ἰουλιανὴν Σύμβασιν*, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς ἀνεγνωρίζετο αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Τὸ δὲ οὐσιαστικώτερον ἦτο ὅτι αἱ Δυνάμεις ὑπεστήριξαν τὸ διάβημά των διὰ στρατιωτικῆς ἐπιδείξεως. Διότι ὁ ὑπὸ τὸν Κόρδικτον ἀγγλικὸς στόλος καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Δερικὺν γαλλικὸς ἐνισχύθησαν, κατέπλευσε δὲ καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Εὐδεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐδέχοντο τὴν ἀνακωχήν, οἱ ναύαρχοι εἶχον δικαίωμα νὰ ἐμποδίσουν τὴν μεταφορὰν ἀνθρώπων καὶ πολεμοφοδίων ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ νὰ ἀσκήσουν βίαν. Αἱ ἡμέτεραι ὁδηγίαι, ἐλέγετο εἰς τοὺς ναυάρχους, δὲν δύνανται βεβαίως νὰ προΐδουν πᾶσαν δυνατὴν περίπτωσιν καὶ ἔχετε ἀνάγκην ἐλευθερίας τινός. Ὁ βασιλεὺς χορηγεῖ ὑμῖν αὐτὴν πλήρη.

Τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων ἐδέχθη προθύμως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀλλ' ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν. Ἡ τελευταία λέξις τοῦ Ρεῖς ἐφέντη εἰς τοὺς διερμηνεῖς τῶν πρεσβειῶν ἦτο: Γεννηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶναι εἰς πάντα ἕτοιμος.

NAYMAXIA NAYAPINOY (8 Ὀκτωβρίου 1827)

Ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ νέων μονάδων καὶ ἐπικουριῶν προσωρμίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Κόρδικτον, ὁ ὁποῖος δὲν κατώρ-

θωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ Ἰβραήμ, ἀλλ' ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν καθὼς καὶ εἰς τοὺς Ἑλλήνας τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων περὶ τῆς παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν ὁ γαλλικὸς στόλος καὶ οἱ δύο ναύαρχοι ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ ν' ἀπέχῃ πάσης ἐπιχειρήσεως, ἕως ὅτου λάβῃ ὁδηγίαν ἐκ Κων]πόλεως.

Οἱ Ἑλληνες ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῶν περὶ μεσολαβήσεως εἰδήσεων ἐπεχείρησαν ν' ἀναζωπυρήσουν ὅπου ἦτο δυνατόν τὴν ἐπανάστασιν, διότι εἶχον ὑποδείξεις ὅτι μόνον αἱ ἐπαναστατημέναι χῶραι ἔμελλον νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ ἐλληνικὸν κράτος. Τότε ὁ Ἀστιγξ μετὰ τῆς Καρτερίας καὶ ἄλλων πλοίων κατέστρεψε τουρκικὸν στολίσκον εὐρισκόμενον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰτέας, εἰς τὸ ἐπίνειον τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ἀμφίσσης.

Ὁ Ἰβραήμ ἐκπλέει τότε ἐκ Ναυαρίνου μετὰ μοίρας τοῦ στόλου, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ἀλλ' ὁ Κόρδικτον ἀναχθεὶς ἐκ Ζακύνθου ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Πύλον. Ἐπράπη τότε εἰς δεινὴν λεηλασίαν τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων καὶ διεβίβασε διαταγὴν εἰς τὸν Ἰβραήμ, ὅπως διεξάγῃ ἐντονώτερον τὸν ἀγῶνα.

Τότε ὁ συμμαχικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων. Ἡ σύγκρουσις ἀπέβαινεν ἀναπόφευκτος, διότι οἱ ναῦται εἶχον διαταγὴν νὰ μὴ πυροβολήσουν, ἀλλ' ἐσωτερικῶς ἐκαίοντο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ προσβάλουν τοὺς μωαμεθανούς. Τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε τὴν 8 Ὀκτωβρίου. Οἱ μωαμεθανοὶ ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς ἀγγλικῆς λέμβου, τὴν ὁποίαν ὁ Κόρδικτον ἔστειλε πρὸς συνεννόησιν. Ἡ λέμβος καὶ ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχὶς ἀπῆντησαν. Ὅτε δὲ ἐν τῶν αἰγυπτιακῶν ἤρχισε νὰ κανονιο-
1827 βολῇ, τὸ πῦρ ἐγενικεύθη. Τὰ 26 πολεμικὰ τῶν Εὐρω-
 παίων (11 ἀγγλικά, 7 γαλλικά, 8 ρωσικά) μετὰ 1270
 τηλεβόλων ἔκαυσαν τὴν τουρκοαιγυπτιακὴν ἀρμάδα ἀποτελου-
 μενὴν ἐξ 82 σκαφῶν μετὰ 2000 τηλεβόλων. Τὴν δὲ ἐπομένην
 ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, εὔρε συντρίμματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρουν
 τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Ἡ παρὰ τὸ Ναυαρίνον ναυμαχία ἦτο ἡ
 μεγίστη κατὰ θάλασσαν καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου
 μετὰ τὴν γαλλοαίαν τῆς Ναυπάκτου (1571).

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία ἐσήμαινε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἐδέχθησαν τὴν καταστροφὴν μετὰ καρτερικῆς ἡρωϊκίας, ὃ δὲ σουλτᾶνος παρεσκεύαζε νέαν ἐκστρατείαν. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων τότε ἐγκατέλειψαν τὴν Κων)πολιν καὶ τὴν 7 Μαΐου 1828 ἐξεργράγη ὁ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλούμενος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατέλθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα (6 Ἰανουα-1828) ὁ Καποδίστριας ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς ὁργανώσεως καὶ ἀνορθώσεως. Ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος διήρκεσε δύο περίπου ἔτη (1828—29), οἱ δὲ ρῶσσοι προήλασαν μέχρι Ἀδριανουπόλεως. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Γαλλία ἔστειλεν εἰς Πελοπόννησον 14 στρατοῦ καὶ 300 ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Μαιζῶν (18 Αὐγούστου), ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς Αἰγυπτίους. Ἄλλ' ὁ Ἰβραήμ ὑπέγραψεν ἐν τῷ μεταξὺ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἀγγλίας τὴν συνθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ μετ' ὀλίγον ἐξεκένωσε τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἔργον εὐχερές. Τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου παρεδόθησαν. Ὁ στρατηγὸς Τσώρτς διαπεραιωθείς μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα ἀπῆλλαξεν αὐτὴν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς δὲ τὴν Ἀν. Ἑλλάδα ὁ Δ. Ὑψηλάντης εὐχερῶς κατέβαλε τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξασθενήσει, ἀφότου ὁ σουλτᾶνος ἀπέσυρε δυνάμεις διὰ τὸν ρωσσικὸν πόλεμον. Παρὰ τὴν *Πέτρην* τῆς **1829** Βοιωτίας ἐδόθη ἡ τελευταία μάχη τοῦ ἀγῶνος (12 Σεπ-τεμβρίου 1829). Οὕτως ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἔθεσε τέρας εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει πρὸ ὀκτῶ ἐτῶν ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Προύθου.

ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἡ διευθέτησις τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο ἔργον τῆς διπλωματίας πλεόν. Ἄλλ' αἱ τρεῖς Π ρ ο σ τ ἄ τ ι δ ε ς Δ υ ν ἄ μ ε ι ς, ὅπως ὠνόμασαν ἑαυτὰς ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία, μόλις μετὰ μακρὰς παρελκύσεις κατώρθωσαν νὰ καθορίσουν τὴν σχέσιν τοῦ νέου κράτους πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τὰ σύνορά του.

Τὴν 10 Μαρτίου 1829 αἱ τρεῖς Δυνάμεις ὑπέγραψαν τὸ Πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἱδρύετο ἑλληνικὸν κράτος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ περιλάβῃ τὰς πρὸς νότον τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χώρας, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς παρακειμένας εἰς τὴν Πελοπόννησον νήσους.

Ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς νίκης τῆς Ρωσσίας δημιουργηθεῖσα νέα κατάσταση εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετέβαλε τὰς διαθέσεις τῶν ἁγίων διπλωματῶν, οἱ ὅποιοι ἔκλινον μᾶλλον εἰς τὴν δημιουργίαν μικροῦ ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὸ **Πρωτόκολλον τοῦ Δονδίνου** τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830 ἱδρυσεν ἀνεξάρτητον ἑλληνικὸν βασίλειον κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ βασιλέως, ὃ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἐκλεγῇ ἐκτὸς τῶν βασιλευόντων οἰκῶν τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Ἀλλὰ τὸ οὕτως ἱδρυόμενον ἀνεξάρτητον κράτος εἶχε στενώτατα ὅρια. Τὸ πρὸς βορρᾶν ὄριόν του ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ Σπερχειός. Μετ' ὀλίγον ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας καὶ ἐπηκολούθησεν ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι. Αἱ δυνάμεις διὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰς ταραχάς, ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ὅθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας, καὶ ἐξέτειναν τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Ἡ Κρήτη ὅμως καὶ ἡ Σάμος ἀπεκλείσθησαν. Ἐκ τούτων ἡ μὲν **1832** Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Χεδίβην τῆς Αἰγύπτου, ἡ δὲ Σάμος ἔγινεν αὐτόνομος ὑπὸ χριστιανὸν ἡγεμόνα διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ταῦτα ὥρισεν ἡ **Σύμβασις τοῦ Δονδίνου** τοῦ 1832.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἶναι γεγονὸς σημαντικώτατον, ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ἐκπολιτιστικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς τὸ σημαντικώτερον ἀπ' ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατάκτησιν.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, ἣ ὁποία εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς τὴν χερσονήσον ἀπὸ αἰῶνας. Ἡ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασεν ὁ λαμπρὸς ἑλληνικὸς πολιτισμός, εἶχε γίνει ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀγνώριστος. Παραδοθεῖσα εἰς τὸν ὀρθόξριστον δεσποτισμὸν εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ

τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν κατὰ τόπους ἰσχυρῶν, εἶχεν ἀποχερσωθῆ· εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, εἶχε σκεπασθῆ ἀπὸ ἔλλη καὶ ἑμαστίζετο ἀπὸ μολυσματικὰ νοσήματα. Δὲν εἶχε δρόμους οὔτε συγκοινωνίαν οὔτε ἀσφάλειαν. Εἶχε χάσει τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ τὸν πληθυσμόν της καὶ εἶχε καταντήσῃ ἰδίως ἐπὶ τουρκοκρατίας μία ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας, τὰς ἀραιότερον κατοικουμένας καὶ τὰς μᾶλλον καθυστερημένας γωνίας τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἔγινε μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς, ἔφερε τὸ ἀνήσυχον στοιχεῖον εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία παρέτεινε τὸν μεσαιωνικὸν λήθαργον μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ὁ ἀγὼν τοῦ εἰκοσιένα δὲν εἶναι ὑπόθεσις ἑλληνικὴ μόνον, ἀλλὰ κινήσις πλατυτέρας σημασίας, ἡ ὁποία μὲ δυνατὰ κτυπήματα εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου ἔδιδε τὸ σύνθημα τοῦ ἀφυπνισμού εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς.

18/6/38
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ἡ Ἑλλάς ἐξῆλθε θλιβερῶς ἐξηντλημένη ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον ἀγῶνα καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς εἰς κράτος συνήντησε πολλὰς δυσκολίας.

Ὁ Καποδίστριας, ἡ βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία καὶ ὁ Ὅθων ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλ' ἐδημιουργήθη ἰσχυρὰ ἀντιδράσις κατ' αὐτῶν.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς 3 Σεπτεμβρίου ὑπεχρέωσε τὸν Ὅθωνα νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα καὶ δευτέρα ἐξέγερσις τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁμαλωτέρα ἦτο σχετικῶς ἡ βασιλεία Γεωργίου Α', ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε συνταγματικῶς.

1. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ (1828-1831)

Ὁ Κυβερνήτης ἐκλεγείς ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὰς αὐλὰς τῆς Εὐρώπης, ἵνα βολιδοσκοπήσῃ τὰς διαθέσεις τῶν ἀνακτοβουλίων, ἐκυβέρνησε δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ 3 1/2 ἔτη.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας (1776—1831) ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν ἐξ ἐγκριτωτάτης οἰκογενείας τῆς νήσου, ἡ ὁποία τὴν ἀρχὴν τῆς εἴλκεν ἐκ τῆς δαλματικῆς πόλεως Καποδίστρια, τῆς ἀρχαίας Ἰουστινιούπολεως. Οἱ πρόγονοί του εἶχον λάβει τὸν τίτλον τοῦ κόμητος παρὰ τοῦ δονκὸς τῆς Σαβοΐας. Ἡ οἰκογένεια τῶν Καποδίστρια εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Κέρκυραν τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ὁ μέλλον κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀνὴρ μακρᾶς πείρας. Συμπληρώσας τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Εὐρώπῃν διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας τοῦ Ἰονίου κράτους λαβὼν οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Καθ' ὅλην τὴν σταδιοδρομίαν του ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ θιασώτης τῆς ρωσσοφίλου πολιτικῆς. Ὅταν ὁ Ναπολέων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τίλσιτ ἔγινε κύριος τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ρωσσικὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ διακριθῇ. Ὁ τσάρος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν εἰς διαφόρους ἀποστολάς. Ἔστειλεν αὐτὸν ὡς μέλος

τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης καὶ τέλος προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μέγα κῦρος, ὅταν κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπιστεύετο ὅτι διὰ τῆς παρουσίας του θὰ ἐξησφαλίζετο ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῶν κομμάτων. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν δεινῶς ταρασσομένην χώραν.

Τὸ ἔργον του ἦτο δυσχερὲς ἐν μέσῳ τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἀναρχίας, ἡ ὁποία ἐμάστιζε τὸν τόπον. Ἡ Ἑλλὰς ἐξήρχετο ἐκ δεινοτάτου ἀγῶνος σχεδὸν ὀκτῶ ἔτων. Οἱ ἄνθρωποι εἶχον ὀλιγοστεύσει, τὰ κτήνη εἶχον καταστραφῇ, ἡ γῆ ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος καὶ ἡ ἐργαζομένη τάξις ἦτο ἐν ἀπογνώσει, ληστεία δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ πειρατεία ἐπὶ τῆς θαλάσσης διεξήγοντο ἐν πλήρει ἀνέσει, τὰ δὲ ἥθη ἦσαν ἐξηγριωμένα καθ' ὅλην τὴν χώραν. Πλὴν τούτου εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς διπλωματικὰς δυσχερείας, διότι ἡ Ἀγγλία καὶ Γαλλία ὑπέβλεπον αὐτόν, ἐπειδὴ τὸν ἐνόμιζον ρωσικὸν πράκτορα.

Ἀλλὰ καὶ ὁ φίλαυτος καὶ αὐταρχικὸς χαρακτὴρ τοῦ κυβερνήτου ὡς καὶ αἱ περὶ κράτους πεποιθήσεις του ἔμελλον νὰ ἐξεγείρουν ἀντίδρασιν καὶ νὰ δυσχεράνουν τὸ ἔργον του. Ὁ Καποδίστριας ἦτο ὀπαδὸς τῆς πεφωτισμένης δεσποτείας. Ἐφρόνει ὅτι τὰ συντάγματα καὶ τὰ κοινοβουλευτικὰ σώματα εἶναι πρόωρα διὰ χώραν ἃρτι χειραφετηθεῖσαν ἐκ τοῦ ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ διερχομένην περίοδον κλονισμοῦ. Ὅθεν ἐπεχείρησε νὰ διαπλάσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς κράτος ἰσχυρῶς συγκεντρωμένον ἐνισχύων τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν.

Ἡ πρώτη πράξις του ἦτο νὰ διαλύσῃ τὴν ἐκλέξασαν αὐτὸν Συνέλευσιν, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἐξέλεξε συμβούλιον ἐξ 27 ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Πανελληνιον. Κυρίως ὅμως τὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ Γραμματεία τοῦ Κυβερνήτου, ἡ Γενικὴ Γραμματεία λεγομένη, τῆς ὁποίας πρόεδρον διώρισε τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην, τὸν ἱστορικὸν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα δυσηρέστησαν ὅχι μόνον τοὺς πλουσίους γαιοκτῆμονας, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐφοπλιστὰς καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Ὁρμήσε δὲ νὰ διαλύεται ἡ περιβάλλουσα τὸ πρόσωπόν του αἴγλη καὶ ἐσχηματί-

σθη ἰσχυρὰ ἀντιπολίτευσις. Ὡστε ἠναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποσχεθῇ ἅμα τῇ ἀφίξει του. Ἀλλ' οὐδὲν μέσον εἶχε παραλείπει, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἐκλογὴν προσώπων ἀφωσιωμένων εἰς ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο ἔγιναν ἀθροαί διαμαρτυραίαι τῆς ἀντιπολιτεύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον ἄνδρες ὡς ὁ Μιαούλης, Μαυροκορδάτος, Κουντουριώτης.

Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης εἰργάσθη ὅσον ὀλίγοι Ἕλληνες. Κατάρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὴν γραφειοκρατίαν, ἐφρόντισεν ἰδίως νὰ διαρρυθμίσῃ τὰ οἰκονομικὰ καὶ προσεπάθησε διὰ παντός τρόπου ν' ἀναπτύξῃ τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου. Ἐφρόντισε συγχρόνως νὰ δημιουργήσῃ τακτικὸν στρατὸν καὶ ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, ἰδίως τὴν λαϊκὴν. Ὁ Καποδίστριας ἦτο δεδηλωμένος ὑπὲρ τῆς πρακτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μετ' ἰδιαζούσης εὐθυκρισίας διείδεν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ λαοῦ. Ἀπεστρέφετο τὴν ξηρὰν γραμματικὴν μόρφωσιν τῶν ἑλλήνων λογίων τοῦ καιροῦ του καὶ διεκήρυττεν ὅτι, ἐφόσον ἐξαρθᾷται ἐξ αὐτοῦ, δὲν θὰ ἠῤῥξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν λεγομένων σοφολογιωτῶν.

Ἀλλ' ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις ἔφθασεν εἰς ὀξεῖαν κρίσιν. Ἡ Μάνη ἐστασίασε καί, ὅταν ὁ Κυβερνήτης θελήσας νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ κράτος τοῦ νόμου συνέλαβε τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ αὐτὸν τὸν Πετρόμπεην ἐνέκλεισεν εἰς τὸ Ἴτς-Καλὲ τοῦ Ναυπλίου, ἀφυπνίσθη τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα. Ἡ Ὑδρα ἐστασίασεν ἀναφανδὸν δῆθεν ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς ἐλευθερίας. Οἱ δυσηρεστημένοι συνέστησαν ἰδίαν κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Συνταγματικὴν Ἐπιτροπείαν. Ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος κατὰ διαταγὴν τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπείας κατέλαβον τὸν ἐν τῷ Ναυστάθμῳ τοῦ Πόρου στόλον. Ὁ Καποδίστριας παρεκάλεσε τότε τὸν ρῶσσον ναύαρχον Ρικὸρ νὰ πλήξῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅτε δὲ ἐκεῖνος ἔλαβε θέσιν, ὅπως βομβαρδίσῃ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὁ Μιαούλης ἀνετίναξεν αὐτὰ καὶ ἔθεσε πῦρ εἰς τὸν ναύσταθμον τοῦ Πόρου. Ἡ φρεγάτα Ἑλλάς καὶ μία κορβέττα κατεστράφησαν καὶ μόλις ἐσώθησαν τὰ ἄλλα πλοῖα καὶ ὁ ναύσταθμος.

Μετ' ὀλίγον ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Τὴν 27 Σεπτεμβρίου ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη Γεώργιος καὶ ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος, οἱ ὅποιοι ἐκρατοῦντο ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν εἰς τὸ

Ναύπλιον, παρεμόνευσαν τὸν Κυβερνήτην, ἐνῶ μετέβαιναν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος διὰ τὴν πρωινήν λειτουργίαν, καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτόν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῶν ἀκολουθῶν τοῦ κυβερνήτου καὶ τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ Γεώργιος συλληφθεὶς κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ 1831 στρατοδικείου καὶ ἐτυφεκίσθη πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ πατρὸς του. Αὕτη εἶναι ἡ τραγωδία τοῦ Ναυπλίου.

ΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΟΥ ΘΩΝΟΣ

Τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἠκολούθησε δεινὴ ἀναρχία καὶ σπαραγμὸς ἐμφύλιος. Κατ' ἀρχὰς οἱ Καποδιστριακοὶ ἐξέλεξαν προσωρινὴν ἐπιτροπὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ Αὐγουστινὸς Καποδιστριας, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Κωλέττης. Ἄλλ' ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἐφάνη ἀδιάλλακτος καὶ ἀπέκλεισε τοὺς ἀντιπροσώπους Ὑδρας καὶ Μάνης ἐκ τῆς Ἐ' Ἐθνοσυνελεύσεως, ἥ ὁποία ἐμελλε νὰ συνέλθῃ εἰς τὸ Ἄργος. Τότε ὁ Κωλέττης ἀπεσχίσθη καὶ ἐσχημάτισεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Συναγματικὴν, καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς Περαχώραν πλησίον τῆς Κορίνθου, διώρισεν ἰδίαν ἐπιτροπὴν. Ἡ Ἑλλάς διηρέθη πάλιν εἰς δύο καὶ ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Τὸ ἄγγελμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὁθωνος ἐξῆψεν ἔτι μᾶλλον τὰ πάθη, διότι οἱ περὶ τὸν Κωλέτην ἤθελον νὰ εὔρεθον εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὰς τιμὰς. Ὅθεν τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τὸν Κωλέτην, ὁ ὁποῖος ἐπεκράτησε καὶ εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς τὸ Ναύπλιον, ἐνῶ ὁ Αὐγουστίνος ἀνεχώρει μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἄλλ' οἱ ρουμελιῶται μισθοφόροι τῶν Συναγματικῶν, ἐπειδὴ μάλιστα δὲν ἐπληρώνοντο ἔνεκα ἐλλείψεως χρημάτων, ἐδήωσαν τὴν Πελοπόννησον ὥς χώραν ἐχθρικὴν καὶ ἐπὶ μακρὸν αἱ πελοποννησῖαι μητέρες ἐφόβιζον τὰ τέκνα των λέγουσαι «ἔρχεται τὸ σύνταγμα». Διὰ τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ κατ' αὐτῶν τὰ ὅπλα. Θλιβεραὶ συγκρούσεις συνέβησαν μεταξύ τῶν Πελοποννησίων καὶ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Τέλος συνῆλθεν εἰς τὴν Πρόνοίαν (πλησίον τοῦ Ναυπλίου) τὴν 14 Ἰουλίου 1832 ἡ Ἐ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ

ὅποια ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθωνος. Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην ἔθεσε τέρμα ἢ κáθηδος τοῦ Ὁθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ὅταν τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 ὁ Ὁθων ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον, ἦτο γενικὸν τὸ αἴσθημα τῆς ἀνακουφίσεως. Ὅλοι ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ἡ δεινὴ δοκιμασθεῖσα χώρα θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐημερίας. Εὐοίωνον ἦτο ὅτι ὁ νεαρὸς ἡγεμὼν δὲν εἶχε σύνδεσμον πρὸς τὰς φατρίας καὶ τοὺς πολιτικοὺς ἢ στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς, δὲν ἔστερεῖτο δὲ προσόντων, ὅπως ὀργανώσῃ καὶ διοικήσῃ τὴν χώραν. Αὐτὸς καὶ οἱ Βαυαροὶ τοῦ κατήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμφορούμενοι ὑπὸ τῶν ἀγαθωτάτων προθέσεων.

Ἀλλ' ἦτο ἔργον δυσχερὲς ἢ συγκρότησις τῆς Ἑλλάδος εἰς κράτος ὀργανωμένον καὶ εὐνομούμενον, ὅπως ἦσαν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὰ ὅποια εἶχον ὡς πρότυπον οἱ Βαυαροὶ. Μακρὸς βίος ὑπὸ τὴν ἀσιατικὴν δεσποτείαν εἶχεν ἀφήσει βαθεῖας ρίζας εἰς τὴν χώραν, μακροχρόνιος δὲ πόλεμος καὶ ἀναρχία εἶχον δημιουργήσει τάσεις ἀντιπειθαρχικάς. Ὁ λαὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἦτο πτωχὸς καὶ ἀμαθὴς ἀριθμῶν ὑπὲρ τὰ 90 000 ἀναλφαβήτους. Δὲν ἐγνώριζε νὰ ἐργάζεται ὅπως οἱ εὐρωπαῖοι τεχνῖται, δὲν εἶχεν ἐπιστήμην, δὲν ἤξευρε νὰ ἐκμεταλλεῖται τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου. Χρῆμα δὲν ὑπῆρχε διὰ μεγάλας συνεταιρικὰς ἐπιχειρήσεις. Δὲν ὑπῆρχον ὁδοὶ οὔτε μέσα συγκοινωνίας οὔτε πόλεις ἢ ἀξιόλογος ἀνθρωπίνη ἐργασία κληρονομηθεῖσα ἐκ προγενεστέρων γενεῶν. Τὰ πάντα ἔπρεπε νὰ γεννηθοῦν ἐκ τῆς τέφρας.

Ἐν τούτοις οἱ Βαυαροὶ ἤρχισαν τὸ ἔργον μετὰ προθυμίας καὶ αἰσιοδοξίας. Ἀλλὰ συνήντησαν πολλὰ προσκόματα καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος ἦτο πλήρης περιπετειῶν. Οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς, οἱ διορισθέντες ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου, ὁ κόμης Ἄρμανσμπεργ (Armanberg), πρῶην βαυαρὸς ὑπουργός, ὁ διδάκτωρ Μάουρερ (Maurer), καθηγητὴς τῆς νομικῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐϋδεκ (Eydek), ὁ ὅποιος εἶχεν ἤδη ὑπηρετήσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ κρατικοῦ

οικοδομήματος τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀποφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τὸν δυσήνιον λαόν, τὸν ὅποιον εἶχον ἔλθει νὰ κυβερνήσουν. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐταρχικὴ κυβέρνησις τῶν καὶ ἡ ἄγνοια τοῦ λαοῦ κατέστησαν αὐτοὺς ταχέως ἀντιδημοτικούς. Ἡ ἀντιβασιλεία προσέκρουσε κυρίως εἰς τὸν σκόπελον τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι μὴ ἱκανοποιούμενοι ἐτρέποντο εἰς ληστείας. Ἐπίσης μεγάλας δυσχερείας ἐγέννησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, διότι ἡ ἀντιβασιλεία ἐδημιούργησεν αὐτοκέφαλον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἀνεγνώρισεν ὁ Πατριάρχης. Οἱ Βαυαροὶ ἐπάταξαν δραστηρίως τὴν ἀντίδρασιν. Κατεδίκασαν μάλιστα εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν, ὡς ἐνεχομένους εἰς συνωμοσίαν κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ οἱ ξένοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐκτελέσουν τὴν καταδίκην κατὰ τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ τῆς — ἐλευθερίας. Εἰς τὴν ἐκφυγὴν κατάστασιν ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ ἔθετε τέλος ἡ ἐνηλικίωσις τοῦ Ὁθωνος.

ΟΘΩΝ—ΑΥΤΑΡΧΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1843

Οἱ ἀντιβασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα ἄνευ βουλῆς καὶ συντάγματος ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη τοῦ Κυβερνήτου. Τὴν αὐταρχικὴν ταύτην κυβέρνησιν ἐξηκολούθησεν ὁ Ὁθων. Δὲν συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν οὔτε βουλήν. Ἐλαβεν ἑλληνας ὑπουργούς, ἀλλὰ διετήρησε καὶ τὸν ἀντιδημοτικὸν Ἀρμανσπεργὸν ὡς ἀρχιγραμματέα καὶ προήδρευεν ὁ ἴδιος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὥστε ἡ διοίκησις του ἦτο π ρ ο σ ω π ι κ ῆ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Οἱ δὲ Βαυαροὶ ἐξηκολούθουν νὰ κατέχουν τὰς ἀνωτέρας θέσεις ἐργαζόμενοι πάντως ὠφελιμώτερον διὰ τὸν τόπον ἔνεκα τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως, ἢ ὅσον ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀνεγνωρίζετο καὶ ἡ κατ' αὐτῶν δυσαρέσκεια ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Ὁθωνος, ὥστε ἐπανειλημμένα στασιαστικὰ κινήματα ἐτάραξαν τὴν χώραν.

Μεγάλας δυσχερείας ἐδημιούργησεν εἰς τὸν Ὁθωνα ἡ μεγαλοῦδατικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του, διότι ὁ Ὁθων, καθὼς βραδύτερον καὶ ἡ σύζυγός του Ἀμαλία, κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμφορούμενοι δυσπραγατοποιήτων ἰδανικῶν. Ἦσαν δη-

λαδὴ μεγαλοῖδε αἰται, ὅπως ἔλεγον τότε, διότι ἐπίστευον ὅτι ἦτο δυνατόν ταχέως νὰ διαλύσουν τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ περιβληθοῦν τὸ στέμμα τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Τοῦτο ὅμως εἶχε σοβαρὰς συνεπειὰς διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ὁθωνος. Ἀφ' ἐνὸς ἔφερεν αὐτὸν εἰς προστριβὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἀφ' ἑτέρου διέθεσε κατ' αὐτοῦ τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κηρυγμέναι ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας. Τέλος ἐδημιούργησε σοβαρὰς παρεξηγήσεις μεταξὺ ἡγεμόνος καὶ πολιτευομένων. Διότι βλέπων τοὺς πολιτικοὺς περὶ μικρὰ τυρβάζοντας ἐγένετο ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐγωπαθέστερος καὶ αὐταρχικώτερος πιστεύων ὅτι μόνον αὐτὸς μετὰ τῆς Ἀμαλίας εἰργάζοντο διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος. Τέλος ἀπεμάκρυνε τοὺς Βαυαροὺς πρὸ τῆς γενικῆς δυσαρρεσκείας καὶ τῇ προτροπῇ τῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ συγκαλέσῃ βουλὴν.

Ἐν τῷ μεταξὺ συνετελεῖτο βραδεῖα ἀλλ' αἰσθητὴ πρόοδος. Ἦδη πρὸ τῆς ἐνῆλικιώσεως τοῦ Ὁθωνος τὴν 1 Δεκεμβρίου 1834 ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως μετετέθη εἰς τὰς Ἀθήνας, τῶν ὁποίων τὸ ἔνδοξον παρελθὸν ἦτο ὁ μοναδικὸς λόγος τῆς προτιμήσεως ἄλλων ἐπικαιροτέρων σημείων. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1835 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ Ὁθωνος Λουδοβίκος καὶ εὔρε τὴν χώραν εἰσερχομένην εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως. Παρέστη εἰς τὴν κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου τῶν ἀνακτόρων τοῦ υἱοῦ του, τὰ ὁποῖα συντελεσθέντα ἔμελλον νὰ ἀποβοῦν τὰ ἀπέρριττα ἀνάκτορα, τὰ σήμερον Π α λ α ι ᾶ Ἀ ν ᾶ κ τ ο ρ α καλούμενα. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶχον ἀρχίσει αἱ ξέναι δυνάμεις νὰ ἐπιδιώκουν πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀποβῆ θέατρον ραδιουργιῶν τῶν ξένων πρακτόρων. Ἐκάστη δύναμις ἐζήτει νὰ προσεταιρισθῇ ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχύοντα κόμματα. Μετ' ὀλίγον ὁ Ὁθων μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ συνεξεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ δυνάστη τοῦ δονκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου, ἡ ὁποία ἔμελλε ν' ἀποβῇ ἡ δραστηρία β α σ ί λ ι σ α Ἀ μ α λ ί α.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Τὴν ἐπανάστασιν παρεσκεύασαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δύο φατριῶν, τῆς ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς, ἐξετέλεσαν δὲ δύο συνταγμα-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μεσολόγγιον καὶ αἱ Πάτραι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του.
Ὄταν ὁ Ὅθων ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἐπανεστά-
τησαν καὶ αὗται. Ὁ Δεληγεώργης ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν, διὰ
τῆς ὁποίας ἀνήγγειλε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθω-
νος καὶ τὴν σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως. Ἐσχηματίσθη δὲ
προσωρινὴ κυβέρνησις ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τοῦ Βούλγαρη, Κα-
νάρη καὶ Ρούφου (10 8)βρίου 1862). Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων
ἑώρασε τὴν νίκην διὰ φωνῶν, διαδηλώσεων καὶ πυροβολι-
σμῶν. Ὄταν δὲ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγὸς ἔφθασεν εἰς τὸν Πει-
ραιᾶ, πλῆθος μαινόμενον ἐδέχθη αὐτὴν διὰ φωνῶν καὶ ἀπει-
λῶν. Ὁ Ὅθων ἔσκέφθη δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐπὶ τοῦ πλοίου
καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀνεχώρησεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς Βενε-
τίαν. Ἀλλ' ἐκ τῆς κατασχεθείσης ἀλληλογραφίας του διέλαμ-
ψεν ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐ- 1862
ζησε πέντε ἔτη εἰς τὴν ἑξορίαν φέρων τὴν ἑλληνικὴν
στολὴν καὶ ἀναπολῶν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ τάφος του εὐρίσκεται
εἰς τινὰ ναὸν τοῦ Μονάχου.

Τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος ἐπηκολούθησε τελεία ἀναρχία,
διότι αἱ δύο φατρίαι, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀπομίμησιν τῆς γαλλι-
κῆς ἐπαναστάσεως ἐκάλουν ἑαυτὰς Ὁρεινοὺς καὶ Πε-
δινοὺς, ἐπάλαισαν εἰς τὴν πρωτεύουσιν περὶ ἐπικρατήσεως
μέχρι τῆς καθόδου τοῦ νέου βασιλέως. Ἐχύθη δὲ ἀρκετὸν αἷμα
καὶ διεπράχθησαν πολλὰ ἀσχημὰ.

II. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

Τὴν 10 Δεκεμβρίου συνήλθεν ἐν Ἀθήναις ἡ δευτέρα Ἐ-
θνοσυνέλευσις, διὰ νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ Σύνταγμα καὶ ἀποφα-
σίση περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως. Μετὰ τρεῖς μῆνας αἱ Δυ-
νάμεις ἐπρότειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς βασιλεῖα τὸν δευτερότο-
κον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Γεώργιον, ὃν
δὲ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέλεξεν αὐτὸν ὁμοφώνως.

Ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο νεανίας 17 ἐτῶν. Ἀλλὰ τὴν φορὰ
αὐτὴν τὸ πείραμα ἐκλογῆς νεανίου ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ περι-
σσότερον. Ἀστὸν εὐτυχέστερον συνώδευσε τὸν βόρειον πρί-
γκιπα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεώργιος ἦτο κατ' ἐξοχὴν φιλεργη-
κὸς βασιλεὺς καὶ μέχρι τέλους διέμεινε νηφάλιος καὶ ψυχρὸς

μος βόρειος ἐν μέσῳ τοῦ πολυταράχου καὶ εὐεξάπτου λαοῦ του. Μὲ ἀξιοσημείωτον νοημοσύνην κατενόησε τὸν χαρακτῆρα τῶν ὑπηκόων του, τοὺς ὁποίους ἐκυβέρνησεν ἀριστοτεχνικῶς.

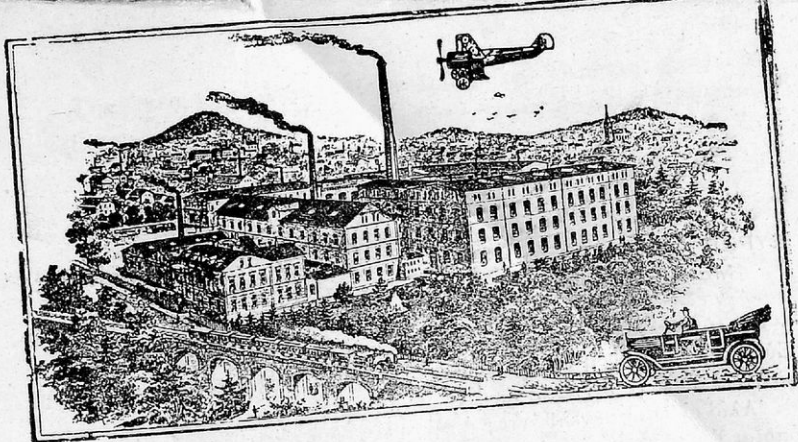
Τὸ πρῶτον δῶρον, τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, διότι ἡ Ἀγγλία μετὰ διοίκησιν πεντήκοντα ἐτῶν εἶχε πεισθῇ ὅτι ἦτο προτιμότερον ἢ ἀποχωρισθῇ τὰς κτήσεις ἐκείνας. Μετὰ τὴν περίφημον περιοδείαν, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ὁ ἐπιφανέστατος τῶν φιλελλήνων **Γλάδστον**, αἱ νῆσοι παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεσκέφθη αὐτὰς καὶ μετ' ὀλίγον 84 ἐπτανήσιοι πληρεξούσιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴν συνέλευσιν. Μεταξὺ τούτων ἦτο ὁ φλογερὸς ἐθνικὸς ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ ὁποῖος ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κορυφωθῇ τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα εἰς τὴν συνέλευσιν, τρία δὲ ὑπουργεῖα ἀνετράπησαν κατὰ τὸ διάστημα ἑννέα μηνῶν, ἐνῶ βραδέως ἐπροχώρει ἡ ψήφισις τοῦ συντάγματος. Ὁ βασιλεὺς διὰ διαγγέλματος ἀπήτησε τότε τὴν 1864 ἐντὸς 10 ἡμερῶν ψήφισιν τῶν ὑπολειπομένων ἄρθρων ἀπειλῶν ὅτι θὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν. Οὕτω προήλθε τὸ ἔκτον ἀπὸ τοῦ 1821 ἑλληνικὸν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἔχῃ μακρότερον βίον.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 εἰσήγαγε τὸ σύστημα τῆς μιᾶς Βουλῆς ἐκλεγομένης διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, κατήργησε τὴν Γερουσίαν καὶ καθίδρυσε τὸν κοινοβουλευτισμὸν εἰς ὅλην τὴν εὐρύτητα. Ἀλλ' ἦτο ἀτυχὴς ἡ διάταξις ἡ ὀρίζουσα τὴν ἀπαρτίαν εἰς τὸ ἥμισυ πλέον ἑνὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, διότι παρέσχεν εὐκαιρίαν εἰς κολλυσιεργίαν, τῆς ὁποίας ἔγινε μεγάλη κατάχρησις, παρεμβάλλουσα σοβαρὰ προσκόμματα εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῆς χώρας (1).

1) Τὰ γεγονότα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν 19^{ον} καὶ 20^{ον} αἰῶνα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' καὶ βραδύτερον θὰ διαλάβωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον Ἀνατολικὸν ζήτημα, διότι εἶναι συνυφασμένα μὲ τὰ γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῶν Μεγ. Δυνάμεων.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΟΙ ΝΕΩΤΑΤΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὴν περίοδον τῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὀνομάζομεν Νεωτάτην ἢ Σύγχρονον ἱστορίαν.

Σημαντικοὶ σταθμοὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος τοῦ 1914. Διὰ τοῦτο τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν τῶν ἑκατὸν τούτων ἐτῶν διαιροῦμεν εἰς δύο μέρη.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ γεγονότα καὶ τὰ προβλήματα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας προσελκύουν ζωηρότερον τὴν προσοχὴν. Ἡ παρακμὴ καὶ ἡ διάλυσις τοῦ κράτους τοῦ σουλτάνου προχωρεῖ ταχύτερον, τὰ χριστιανικὰ ἔθνη ἀποκτοῦν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ζητοῦν ἀνυπομόνως ἐπέκτασιν καὶ ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Τὰ γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα θὰ ἐξετάσωμεν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀνατολικὸν ζήτημα.

Ἐπομένως τὴν νεωτάτην ἱστορίαν θὰ μελετήσωμεν κατὰ τὴν ἑξῆς σειρὰν :

1. Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1815—1870.
2. Ἀνατολικὸν ζήτημα 1815—1914.
3. Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1870—1914.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1815-1870)

Κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ συντηρητικὴ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐπεχείρησε νὰ καταπνίξῃ τὸ φιλελεύθερον κίνημα.

Ἀλλ' οἱ λαοὶ συνελθόντες ἀπήντησαν διὰ νέων ἐπαναστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἀνέτρεψαν τὴν ἀπολυταρχίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὰς ταραχὰς προῆλθε νέα καισαρική ἀρχή, ἡ αὐτοκρατορία Ναπολέοντος Γ΄.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ὁ ἀγὼν διὰ τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα συνδυάζεται μετὰ τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ἔνωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ συναινέσεως τοῦ λαοῦ καὶ δημοψηφίσματος, ἐνῶ εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῆς διπλωματίας τοῦ Βίσμαρκ καὶ τῆς πρωσικῆς σπάθης.

Ι. ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΣ

Η ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ὡς ἦτο ἐπόμενονον, μετὰ τὰς μακροχρονίους ἀναστατώσεις οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπόθησαν τὴν ἡσυχίαν. Ἡ κολοσσιαία προσπάθεια, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ἡ προγενεστέρα γενεά, διὰ νὰ ρυθμίσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὁ ρ θ ο ὡ λό γ ο υ, ἐφάνη ὅτι ἀπέτυχε μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν συμμάχων. Ἡ δὲ νέα γενεά ἠγάπησε τὸ πα ρ ε λ θ ὶ ο ν καὶ τὸ ἱ σ τ ο ρ ι κ ῶ ς κ α θ ι ε ρ ω μ ἔ ν ο ν, δηλαδὴ τὸ παλαιὸν καθεστὼς, τὴν πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διάταξιν τῶν πραγμάτων.

Τὴν τάσιν ταύτην, ἡ ὁποία εἰκονίζεται ζωηρῶς εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῶν χρόνων τούτων, ὠνόμασαν ρ ω μ α ν τ ι σ μ ὸ ν. Οἱ ἄνθρωποι δηλονότι ἐπανῆλθον μετὰ νοσταλγίας εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐφάνη ὅτι ἐπεκράτησεν ὁ κληρὸς καὶ ἡ παλαιὰ βασιλεία. Ἐκ ρωμαντικῆς διαθέσεως ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, τὴν ὁποίαν ὁ Μέττερνιχ μετεχειρίσθη ὅπως καταπνίξῃ τὸ φιλελεύθερον κίνημα καὶ πᾶσαν νεωτεριστικὴν τάσιν.

549
Τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης μέχρι τοῦ
1848 χαρακτηρίζει ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης κυριαρχία τοῦ Μέττερνιχ.

Κλεμὲν Μέττερνιχ

Ὁ Κλεμὲν Μέττερνιχ (Metternich, 1773—1859) ἦτο γερμανὸς ἐκ
Ρήνου, ὁ ὁποῖος εἰσελθὼν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ὑπηρεσίαν διεκρίθη
καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιιώματα. Ὑπὲρ τὸ μέτρον ἀλαζὼν πε-
ριεφρόνει τοὺς συγχρόνους διπλωμάτας, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζε μωροὺς,
πτώχους ὄνειροπόλους καὶ ἀκροβάτας. Ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, ἡ
ὁποία κατ' αὐτὸν ἦτο «ῥυδα, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνοικτὸν τὸν φάρυγγα, ἵνα
καταπίῃ τὴν κοινωνικὴν τάξιν». Ὁ Μέττερνιχ ὑπῆρξεν ὁ στυλοβάτης
τῆς ἀντιδράσεως καὶ κατώρθωσε νὰ καταπνίξῃ τὸ φιλελευθέρων ρεῦμα
ἀπὸ τοῦ 1815—1848. Καθιέρωσε τὸ ἀστυνομικὸν σύστημα, διὰ τοῦ
ὁποίου κατεδίωξε τοὺς ὁπαδοὺς τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν εἰς τὸ ἔσω-
περικόν, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ξένα κράτη πρὸς κατα-
στολὴν τῶν ἐπαναστάσεων. Τοῦτο ὠνομάσθη Σύστημα Μέττερνιχ. Οὕτω
κατεστάλησαν ἡ ἐπανάστασις τῆς Νεαπόλεως ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ
στρατοῦ καὶ ἡ ἰσπανικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ (1820). Ὅτε δὲ
ἐξεργάγη μετ' ὀλίγον ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὁ Μέττερνιχ καὶ οἱ δι-
πλωμάται πῆς Τεργᾶς Συμμαχίας κατεπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

ΟΙ ΒΟΥΡΒΟΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ—ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ

Ἡ ἀντίδρασις ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ Βουρβόνοι καὶ οἱ εὐγενεῖς μετανάστει, τοὺς ὁποίους ἐπαλινόρθωσαν οἱ σύμμαχοι, οὗ δὲ ν εἶχον διδαχθῆ, οὗ δὲ ν εἶχον λησμονήσει εἰς τὴν ἑξορίαν. Ἐνόμιζον ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀναστήσουν τὴν πρὸ τοῦ 1789 Γαλλίαν. Ἐν τούτοις ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα, **Χάρτην** ὀνομασθέν, διότι οἱ εὐγενεῖς ἤθελον ν' ἀποφύγουν ἐκφράσεις τῶν ἐπαναστατικῶν χρόνων. Ἐνῶ δὲ ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ σεβασθῇ τὸ σύνταγμα καὶ μόνον τοὺς τύπους τῆς παλαιᾶς βασιλείας νὰ τηρήσῃ, ὑπῆρχε μερὶς ἀδιαλλάκτων, τῶν καλουμένων *ultras*, ἡ ὁποία ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν τοὺς χρόνους τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Περὶ τούτων ἔλεγόν ὅτι εἶναι βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως (*plus royalistes que le roi*).

Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν Βουρβόνων καὶ τῶν εὐγενῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἔντασιν, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' **Κάρολος Ι'.** Τότε ἡ κυβέρνησις νομίζουσα ὅτι πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι ἤθελον διαθέσει εὐνοϊκῶς τὴν κοινὴν γνώμην ἀνέλαβε τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλγερίου. Γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ κατέλαβε τὴν χώραν (1830). Αἱ ἐκλογαὶ ὅμως ἀπέβησαν δυσμενεῖς διὰ τὴν κυβέρνησιν. Τότε ὁ βασιλεὺς διὰ τριῶν διατάξεων κατήργησε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, διέλυσε τὴν νέαν βουλὴν καὶ περιώρισε τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐκλογῶν.

Αἱ αὐθιγεραὶ αὗται προεκάλεσαν ἐξέγερσιν εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἠττήθη μετὰ τριήμερον μάχην, ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἐθνοφρουρᾶς ἐνεφανίσθη πάλιν ὁ Λαφαγιέτ. Ὁ Κάρολος ἐδραπέυτευσεν εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ αἱ δύο βουλαὶ ἔδωκαν τὸ στέμμα εἰς τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον, υἱὸν τοῦ ὀνομαστοῦ ἐκ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως δυνκὸς τῆς Ὁρλεάνης (Philippe I' Egalité).

1830 Αὕτη εἶναι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου, ἡ ὁποία ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς σειρὰν ἐξεγέρσεων εἰς Εὐρώπην. Τὸ Βέλγιον ἀπεσπάρθη ἐκ τῆς Ὁλλανδίας καὶ ἔλεσεν ἴδιον βασιλεῖον, ἡ Πολωνία ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ

τσάρου. Ἀλλὰ μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας ὑπέκνυσαν οἱ Πολωνοί, ἡ δὲ χώρα κατέστη ἐπαρχία ρωσική. Τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ἰταλίας εὐχερῶς κατέστειλεν ὁ αὐστριακὸς στρατός.

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἀγγλίας ἐφαίνετο πεπαλαιωμένον πρὸ τῶν νέων ἀπαιτήσεων καὶ τῶν νέων ἀναγκῶν, τὰς ὁποίας ἐγέννησαν ὁ ΙΗ' αἰὼν καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ Ἀγγλία μετὰ πείσματος κατεπολέμησε τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ ἐπανάστασις κατετάραξε τοὺς προνομιοῦχους εὐγενεῖς. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐξέλιπεν ὁ φόβος τῆς κυριαρχίας τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ Ἀγγλοὶ προέβησαν μὲ ἀποφασιστικότητα εἰς μεταρρυθμίσεις καὶ κατώρθωσαν ἄνευ βιαίων κρίσεων, ἐξελικτικῶς, ν' ἀνακαινίσουν τὴν κρατικὴν μηχανήν, ἡ ὁποία εἰργάσθη ἀμέμπτως μέχρι σήμερον.

Ἡ πρώτη μεταρρυθμῖσις ἦτο ἡ λεγομένη **Χειραφέτησις τῶν καθολικῶν**. Οἱ καθολικοὶ ἔχοντες ἡγέτην τὸν περίφημον **Ὁ Κόννολ** (Ο' Cannel) ἐπέτυχον νὰ καταργηθῶν πάντα τὰ κατὰ τῆς τάξεώς των μέτρα καὶ ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ διορίζωνται εἰς δημοσίας θέσεις. Μετὰ τοῦτο οἱ ἄγγλοι φιλελεύθεροὶ ἐπέτυχον τὴν **Ἐκλογικὴν μεταρρυθμῖσιν**. Μέχρι τοῦ 1812 τὸ ἐκλογικὸν σύστημα τῆς Ἀγγλίας ἦτο πολὺ ἀριστοκρατικὸν καὶ μέγα μέρος τοῦ λαοῦ ἀπεκλείετο τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου. Ἡ ἐκλογικὴ μεταρρυθμῖσις κατωρθώθη μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ λόρδου **Γκρέϋ** (Grey) Εἰς τρεῖς περιόδους, τὸ 1832, τὸ 1867 καὶ τὸ 1885, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου ἐπεξετάθη καὶ ἡυξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογέων. Δὲν ἔγινεν ὅμως καθολικὸν καὶ μόλις κατὰ τὸν τελευταῖον εὐρωπαϊκὸν πόλεμον οἱ Ἀγγλοὶ ἐκτιμήσαντες τὴν νέαν κατάστασιν ἐδέχθησαν τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν χορηγήσαντες δικαίωμα ψήφου καὶ εἰς τὰς γυναῖκας. Τρίτη μεταρρυθμῖσις εἶναι ἡ **Οἰκονομικὴ**. Οἱ ἄγγλοι βιομήχανοι μετὰ σφοδρὸν ἐπίσης ἀγῶνα ἐπέτυχον τὴν **Ἐλευθερίαν Συναλλαγῆν** (Free Trade). Τὸ 1846 κατηργήθη ὁ ἐπὶ τῶν σιτηρῶν νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τὴν ἔξωθεν εἰσαγωγὴν σίτου καὶ ἐπροξένει μεγάλην ὑπερτίμησιν τοῦ ἄρτου. Ἰδίως κατὰ τοὺς μεταπολεμικοὺς χρόνους. Ἐκ τούτου ἐπέζετο.

δεινῶς ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἐνῶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐλευθέρου συναλλαγῆς, οἱ ἐπονομασθέντες **Σχολὴ τοῦ Μάντισστερ** ἐφρόνουν ὅτι διὰ τῆς ἔξωθεν εἰσαγωγῆς σίτου θὰ ἐβελτιοῦτο ἡ θέσις τοῦ ἐργάτου καὶ θ' ἀνεπτύσσετο ἡ βιομηχανία. Μετ' ὀλίγον ἐθριάμβευσεν ὁλοκληρωτικῶς ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθέρου συναλλαγῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸ δὲ παράδειγμά της ἐμμήθησαν ἡ Γαλλία καὶ ἄλλαι Δυνάμεις. Οὕτω τὸ σύστημα τοῦ μερκαντιλισμοῦ κατέπεσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Κατὰ τὰς ἐπομένας δεκαετηρίδας ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη κολοσσιαίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ἔξαγωγή ἐπολλαπλασιάσθη, ἠυξήθη ἀπὸ ἑτὺς εἰς ἑτὺς ὁ ἐμπορικὸς στόλος καὶ αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις ἐπεξετάθησαν ἐπὶ τῶν τριῶν ἡπείρων. Ταῦτα συνέβησαν ἐπὶ τῆς εὐτυχοῦς βασιλείας τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας.

Ἡ **Βικτωρία** ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 1837—1902. Ἡ μακρὰ βασιλεία της, ἡ ὁποία ἐπλήρωσε σχεδὸν ὅλον τὸν 19^{ον} αἰῶνα, εἶναι μία τῶν λαμπροτάτων περιόδων τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας. Ἡ Βικτωρία ἦτο ἀπλῆ, σοβαρά, εὐσυνείδητος καὶ τακτικὴ, ἔχουσα βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς της. Ἐμεινε πάντοτε πιστὴ εἰς τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα καὶ διὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ κατ' ἐξοχὴν βασίλισσα τῶν Οὐτῆς.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ 1815-1848

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ναπολεοντείων πολέμων εἶχε γεννηθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ἰσχυρὸν ρεῦμα πρὸς ἔνωσιν εἰς ἓν κράτος. Μετὰ τὴν νίκην ὅμως ἐξηκολούθησεν ἡ διαίρεσις, διότι οἱ ἡγεμόνες ἐπέμενον μετὰ ζηλοτυπίας νὰ διατηρήσουν τὴν αὐτοτέλειάν των. Ἐξηκολούθησεν ἡ λεγομένη γερμανικὴ δυναρχία, τοιούστιν ἡ ἐπικράτησις δύο ἰσχυρῶν κρατῶν, τῆς Αὐστρίας δηλαδὴ καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἀντὶ τῆς παλαιᾶς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία κατέρρευσεν, ἐδημιουργήθη ἡ Ὁμοσπονδία τῶν Γερμανικῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἡ ὁμοσπονδία ἦτο μᾶλλον ἡ ἔκφρασις τῆς ἀδυναμίας τῆς Γερμανίας, διότι ὅπως ἦτο συγκεκριμένη δὲν ἠδύνατο νὰ συγκεκρισῇ τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις. Ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ ἦτο ἀδιάφορος, καὶ καθὼς εἶναι συντηρητικὸς ὁ γερμανικὸς λαός, ἐθεώρει μᾶλλον ὡς φαντασιοπληξίαν τὴν ἐνιαίαν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Μόνον μικρὸν μέρος τῆς ἀνεπτυγμένης τάξεως, οἱ φοιτηταὶ

τῶν πανεπιστημίων καὶ ἡ νεολαία τῶν γυμναστηρίων, τὰ ὁποῖα ἰδρύνοντο τότε εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀνομαστοῦ Τ ζ ά ν (Zahn), τοῦ πατρὸς τῆς γερμανικῆς γυμναστικῆς, εἶχον ζωηρὸν τὸ αἶσθημα. Ἄλλ' αἱ κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας ἐπάταξαν πᾶσαν ἐκδήλωσιν. Ὁ Μέττερνιχ λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τινων ἐπεισοδίων ἐπέβαλε τὴν ἰδίαν κυβερνητικὴν μέθοδον εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς ὁμοσπονδίας, ἀπηγορεύθησαν αἱ ἐνώσεις τῶν φοιτητῶν, ἐκλείσθησαν τὰ γυμναστήρια, κατηργήθη δὲ μεγάλη ἐπιτροπὴ πρὸς καταδίωξιν τῶν δ η μ α γ ω γ ῶ ν. Οὕτω ἡ Αὐστρία ἔμεινε ἀπολυταρχικὴ καὶ ἡ Γερμανία δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποῖαν εἶχε δώσει κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον. Ὁ δὲ γερμανικὸς λαὸς ἐφαίνετο ἀπαθὴς καὶ ἀδιάφορος καὶ μᾶλλον ἐπεδοκίμαζε τὰς μεθόδους τῶν ἀνακτοβουλίων. Ἄλλ' εἰς τὴν ψυχὴν πολλῶν διατηρήθη ἡ πικρία, ὥστε εὗρισκον γόνιμον ἔδαφος αἱ ἀνατρεπτικαὶ ἰδέαι, τὰς ὁποίας διέσπειρον οἱ συγγραφεῖς οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ὁμάδα τῆς Ν έ α ς Γ ε ρ μ α ν ί α ς (Junges Deutschland), τῆς ὁποίας ἡγέτης ἦτο ὁ διάσημος Ε ρ ρ ι κ ο ς Χ ά ι ν ε (Heine).

Ἐν τούτοις συνετελέσθη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γεγονὸς μεγάλης πολιτικῆς σημασίας, ἡ Τ ε λ ω ν ε ι α ἢ Ἐ ν ω σ ι ς τῶν γερμανικῶν κρατῶν, ἡ ὁποία ἦτο σημαντικὸν βῆμα πρὸς τὴν πολιτικὴν ἑνωσιν. Ἀπὸ τοῦ 1828 ἤρχισαν νὰ συνδένονται πολλὰ κράτη τοῦ βορρᾶ καὶ τοῦ νότου διὰ τῆς τελωνειακῆς συμβάσεως μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν νύκτα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους 1833—34 ἤρθησαν τὰ τελωνειακὰ σύνορα τῶν πλείστων γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἡ Γερμανία ἠνώθη εἰς μίαν ἀγορὰν ἀπὸ Ἀλπεων μέχρι τῆς Βαλτικῆς.

II. ΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 19' ΑΙΩΝΟΣ

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ (1848)

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἐβασίλευσεν εἰρηνικῶς στηριζόμενος ἐπὶ τῆς μεσαιᾶς ἀστικῆς τάξεως. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν αὐτὸν Ἀ σ τ ὸ ν Β α σ ι λ έ α. Εἶχεν ὅμως ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν ἀφ' ἑνὸς τῶν Ν ο μ ι μ ο φ ρ ὶ ν ω ν (legitimistes), τῶν ὁπαδῶν δηλ. τῶν Βουρβόνων, ἀφ' ἑτέρου τῶν Β ο ν α ρ τ ι σ τ ῶ ν καὶ τῶν Δ η μ ο κ ρ α τ ι κ ῶ ν. Ὄταν ὁ

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ-ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ

Ἡ παρίσινῃ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου ἔσχε βαθυτάτην ἐπίδρασιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Αὐστρίαν καὶ τὸ πρῶτον ἤδη αἱ δύο χώραι ἐταράχθησαν ὑπὸ σοβαρῶν ἐξεγέρσεων. Εἰς τὸ Βερολῖνον ὁ λαὸς ἔστησεν ὁδοφράγματα καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα ν' ἀποπέμψῃ τὴν φρουρὰν καὶ νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῇς τῆς ἐθνικῆς κινήσεως. Αὕτη εἶναι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ παρεχώρησε σύνταγμα, προερχόμενον ἐξ οἰκείας προαιρέσεως.

Τὴν 28 Μαΐου 1848 συνήλθον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Παύλου ἐν Φραγκφούρτῃ εἰς Συντακτικὴν Συνέλευσιν. Οἱ ἐξοχώτατοι τῶν συγχρόνων γερμανῶν, δημοσιογράφοι, καθηγηταὶ Πανεπιστημίων, ἦσαν μέλη τῆς συνελεύσεως, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ δώσῃ σύνταγμα εἰς τὴν Γερμανίαν μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τοὺς ἡγεμόνας. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις περὶ τῶν «Θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ» ἐπεκράτησεν ἡ μικρογερμανικὴ μερίς, ἡ ὁποία ἤθελε γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν ἄνευ τῆς Αὐστρίας. Διὰ μικρᾶς πλειονοψηφίας ἐξελέγη ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ὡς διαδοχικὸς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος δὲν ἐδέχθη τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον προσέφερον οἱ λαϊκοὶ ἀντιπρόσωποι. Τὸ ὑπολειφθὲν κολοβὸν κοινοβούλιον μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς Στουτγάρδην, ὅπου διέλυσεν αὐτὸ στρατὸς βυρτεμβεργικὸς. Πολλοὶ δὲ τῶν δημοκρατικῶν ἀντιπροσώπων συνελήφθησαν καὶ ἐτουφεκίσθησαν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων.

Η ΠΡΩΣΣΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ-OLMÜTZ

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀποκρούσας τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα ἐσχημάτισε μετὰ τῶν βασιλέων τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τῆς Σαξονίας τὴν λεγομένην Πρωσσικὴν Ἐνωσιν. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Πρωσσίας ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ τσάρου Νικολάου. Διὰ τοῦτο ἡ Πρωσσία ἐταπεινώθη κατὰ τὴν Συνάντησιν τοῦ Ὀλμütz (Olmütz), ὁ πρῶστος πρωθυπουργὸς ἐδέχθη τὴν διά-

λυσιν τῆς Ἑνώσεως καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Ὁμοσπονδίας. Οὕτω ἡ πρὸς ἔνωσιν προσπάθεια ἀπέτυχε πάλιν (1850).

III. ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ Β' ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (1852-1870)

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ Γ'

Ἡ δευτέρα γαλλικὴ δημοκρατία εἶχε βραχύτατον βίον. Πρόεδρος αὐτῆς ἐξελέγη ὁ **Λουδοβίκος Ναπολέων**, υἱὸς τοῦ

Ναπολέων Γ'

Ὁ Ναπολέων Γ' ἦτο χαρακτήρ-
ανώμαλος συνενῶν ἀντιθέτους δια-
θέσεις καὶ ιδέας ἀντιφατικάς. Κατά-
βάθος ἦτο φιλειρηνικός, ἀλλ' ὠνει-
ρεύετο καὶ τὴν στρατιωτικὴν δόξαν
καὶ φήμην τοῦ περιβοήτου θείου
του. Συγχρόνως ἔβλεπε μετὰ συμ-
παθείας τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ
ἐνώσεως ἀγῶνα τῶν Ἰταλῶν καὶ
Γερμανῶν, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐπὶ τῶν
ἡμερῶν του, ἡ δευτέρα μάλιστα διὰ
τῆς τραγικῆς καταστροφῆς.

Ἀδελφοῦ τοῦ Μεγάλου Ναπολέ-
οντος Λουδοβίκου (1848). Ὁ
νέος Ναπολέων διὰ προξικοπή-

ματος ἐγίνε κύριος τῆς Καταστάσεως, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν ζωὴν
τὸ σύνταγμα τοῦ 1799 καὶ δι' ἀποφάσεως τῆς Γερουσίας ἀνε-
κηρύχθη διαδοχικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων. Ὁ δὲ λαὸς δι'
9 ἑκατομμυρίων ψήφων ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ οὕτω
1852 τὸ δεύτερον ἐκ τῆς δημοκρατίας προῆλθεν ἡ καίσαρική
ἀρχὴ (1852).

Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἠλπισεν ὅτι διὰ τοῦ νέου Ναπολέοντος
θὰ ἔξῃ ἡμέρας παλαιᾶς αἵγλης καὶ ἦλθον στιγμαί, κατὰ τὰς
ὁποίας ἡ νέα αὐτοκρατορία ἐφάνη ἐξωτερικῶς ὥς κυριαρχοῦσα
εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ναπολέων Γ' ἠθέλησε νὰ στηρίξῃ τὴν
κυριαρχίαν του ἐπὶ τοῦ στρατοῦ. Εἰργάσθη νὰ δημιουργήσῃ
νέον αὐτοκρατορικὸν στρατόν, ἀλλ' ἦτο μέτριος στρατηγός.

Ὁ Ναπολέων ἀνερχόμενος τὸν θρόνον εἶχε διακηρύξει ὅτι
ἡ αὐτοκρατορία σημαίνει εἰρήνην (l'empire c'est la paix).
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἀλλὰ περιεπλάκη εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ τότε παρωδοῦν-
τες εἶπον *l'empir c'est l'érée*. Ἐφάνη ὅτι ἀλληλοδιαδόχως
ἐταπείνωσε τοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον νικήσει τὸν Ναπο-
λέοντα Α'. Εἰς τὴν Σεβαστούτολιν ἐνίκησε τὸν τσάρον Νικό-
λαον, εἰς τὸ Σολφερίνο τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας (1859).
Συνετρίβη ὁμως προσβαλὼν τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας.

Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἀφ' οὗτου ἐπεκράτησεν ἡ Αὐστρία, ἡ ἰταλικὴ ἀνεξαρτησία
ἔπρεπε νὰ ἐξαγορασθῇ δι' ἀγώνων καὶ αἱμάτων. Οἱ Ἴταλοι
ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως
διὰ τοπικῶν ἐξεγέρσεων, δι' ἰδρύ-
σεως μυστικῶν ἐπαναστατικῶν
σωματείων, τῶν ὁποίων τὸ περι-
φημότερον ἦτο τὸ λεγόμενον *Car-
bonari*, καὶ δι' εὐρείας πατριωτι-
κῆς προπαγάνδας.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ
προσοχὴ τῶν ἰταλῶν πατριωτῶν
ἐστρέφετο πρὸς τὸ κράτος τῆς
Σαρδηνίας, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον
εἶχεν ἐθνικὴν δυναστείαν καὶ εἶχεν
εἰσαγάγει συνταγματικὸν πολίτευ-
μα. Ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ *Βίκτωρ*

Καβούρ

Ἐμμανουήλ (1810—1861) προσέλαβεν ὡς ὑπουργὸν τὸν διά-
σημον *Καβούρ* (Cavour), ἐνθερμον ὁπαδὸν τῆς ἐνώσεως. Ὁ
Καβούρ ἐξήτησε νὰ ἐπιτύχη τὴν ἑνωσιν τῆς Ἰταλίας διὰ τῆς
συνδρομῆς τῆς Γαλλίας καί, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν
τοῦ Ναπολέοντος, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κατὰ τῆς Σεβαστουπό-
λεως ἐκστρατείαν καὶ συνῆψε μετ' αὐτοῦ μυστικὴν συμφωνίαν
κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Σαρδηνία θὰ ἐλάμβανε τὴν Λομβαρδίαν
καὶ τὴν Βενετίαν ἀπὸ τὴν Αὐστροίαν, παραχωροῦσα ὡς ἀντάλ-
λαγμα τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ Αὐ-
στρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ ὁ αὐστρι-
ακὸς στρατὸς διέβη τὸν Τίκινον (1859). Τότε ἐνεφανίσθη ὁ
Θεοδωρίδου—Δαζάρου. Ἱστορία Νέων Χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936 23

Ναπολέον ἐπὶ κεφαλῇς γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ γάλλος στρατηγὸς **Μὰκ Μαὸν** (Mac Mahon) ἐκέρδισε τὴν μάχην τοῦ Μαγεντὰ (Magenta), εὐθὺς δὲ κατόπιν ὁ αὐστριακὸς στρατὸς συ-

νετρίβη εἰς τὴν ὀνομαστὴν μάχην τοῦ **Σολφερίνο** (Solferino).

Ἡ μάχη τοῦ Σολφερίνο ἔσχεν ἀξιολόγους συνεπείας. Πρῶτον ἔθεσε τέρας εἰς τὴν δεσποτείαν, τὴν ὁποίαν ἐξήσκει ἡ καθαρῶς δυναστική διπλωματία τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ναπολέοντος Α΄. Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ παρακολουθήσαντες τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις πρῶσοι ἀξιωματικοὶ ἀντελήφθησαν τὴν ἀνεπαρκῆ ὀργάνωσιν ἀμφοτέρων

των στρατευμάτων. Κατὰ τὴν συνάντησιν τῆς Βιλλαφράγκας (παρὰ τὴν Βερόναν, Ἰούλιος 1859) ἡ Αὐστρία παρεχώρησε τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν λαβὼν τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν.

Εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον ἤρχισεν ἡ ἐνωτικὴ κίνησις ἐν Ἰταλίᾳ. Εἰς τὰ κράτη τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας ἐξεδιώχθησαν οἱ ἡγεμόνες, ὁ δὲ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Σαρδηνίας. Ὁ τολμηρὸς ἀρχηγὸς ἐθελοντῶν **Γαριβάλδης** (Ciuseppi Garibaldi, 1807—1882) ἀπεβιβάσθη μὲ 1000 ἐθελοντὰς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατέλαβε τὸ Παλέρμον γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἐκεῖθεν διαβὰς εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἐπανεστάτησεν αὐτὴν καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως νὰ καταφύγῃ εἰς Ρώμην, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε γαλλικὴ φρουρά.

Οὕτω ἠνώθη πᾶσα ἡ Ἰταλία πλὴν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Βενετικῆς χώρας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Α', ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τὴν Φλωρεντίαν. Τὸ 1866 οἱ Ἰταλοὶ συνεμάχησαν μετὰ τῆς Πρωσσίας κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ κατὰ τὸ σύννηθες ἠττήθησαν. Ἀλλ' ἡ ὀριστικὴ νίκη τῆς Πρωσσίας ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν Βενετίαν. Ὅταν δὲ τὸ 1870 συνετρίβῃ ὁ Ναπολέων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μετέθεσε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν, ἀλλ' ὁ πάπας διεμαρτυρήθη καὶ κατεδίκασεν ἑαυτὸν εἰς ἐκούσιον περιορισμὸν εἰς τὸ Βατικανόν.

Ἀλλ' ἔμμενον εἰσέτι ἰταλικαὶ χῶραι ὑπὸ ξένην κατοχὴν, ἰδίως ἡ Τεργέστη μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας, ἡ Σαβοΐα καὶ ἡ Νίκαια ὑπὸ τὴν Γαλλίαν. Αὕτη εἶναι ἡ ἰταλικὴ *irredenta* (ὑπόδουλος), ἡ ὁποία ἀπέβη ἀντικείμενον θορυβώδους πατριωτισμοῦ τῶν Ἰταλῶν κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη.

Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Περὶ τὰ 1850 ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο ὑπὲρ ποτε ἀπραγματοποίητος, διότι ἡ ἀντίδρασις εἶχεν ὑπερσχύσει πανταχοῦ καὶ ἡ πλειονότης τοῦ φύσει συντηρητικοῦ

γερμανικοῦ λαοῦ δὲν ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην λαϊκωτέρου πολιτεύματος. Πλὴν τούτου ξέναι μεγάλαι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία, εἰργάζοντο κατὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὴν Γερμανίαν ἤνωσεν ἡ πρωσικὴ σπάθη καὶ ἡ διπλωματία τοῦ Βίσμαρκ.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α' - ΒΙΣΜΑΡΚ

Ἡ πεῖρα τῶν Ναπολεοντειῶν πολέμων εἶχε διδάξει τοὺς Γερμανοὺς ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποφεύγουν πάσῃ θυσίᾳ τὸν ἐμφύ-

Ὅθων Βίσμαρκ

λιον σπαραγμόν. Διὰ τοῦτο ἡ Πρωσσία ἐφάνη διαρκῶς ὑποχωρητικὴ πρὸ τῆς Αὐστρίας. Ἀλλὰ μετὰ τὸ Ὁλμουτζ, τὸ ὁποῖον πολλοὶ ἐθεώρησαν ὡς δευτέραν Ἱέναν, ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη.

ὅτι ἡ Πρωσσία ἦτο ἀνάγκη νὰ μετρηθῇ μίαν φορὰν διὰ τῶν ὅπλων πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Ὁ **Γουλιέλμος Α΄** (1861—1888) ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας. Λαβὼν δὲ ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν **Φὸν Ρόον** (Von Roon) ὑπέβαλεν εἰς τὴν βουλὴν νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσήγετο ἡ γενικὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Ἀλλ' ἡ πρότασις συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν εἰς τὴν βουλὴν. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐσκέφθη νὰ παραιτηθῇ, ἀλλ' ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τοῦ Von Roon ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν περίφημον πολιτικὸν Βίσμαρκ.

Ὁ **Βίσμαρκ** (Otto Bismarck, 1815—1888) εἶχε τὴν ἰδεολογίαν τῶν πρώσων μεγαλοκτηματιῶν. Λαϊκὰ δικαιώματα καὶ συνταγματικά ἐλευθερία ἦσαν δι' αὐτὸν ἐλαφρότητες κοινοτέρων ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἔνωσις τῆς Γερμανίας οὐτοπία. Πρὸ παντός ἦτο κατὰ τῆς ἐνώσεως διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρης. Διατελέσας ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας εἰς τὴν Ὁμοσπονδιακὴν Βουλὴν, ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι αἱ μεταξὺ τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας ἀντιθέσεις ἔπρεπε νὰ κριθοῦν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὁ Βίσμαρκ εἶχε σπανίαν ὀξύτητα ἀντιλήψεως καὶ ἀντοχὴν εἰς τὴν ἐργασίαν ἐφάμιλλον τοῦ Ναπολέοντος. Εἶχεν ἰσχυροτάτην βούλησιν, αἰσιοδοξίαν, αὐτοπεποίθησιν καὶ ἐπιβάλον εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ ἐκμηδενίζωνται πρὸ αὐτοῦ αἱ κοιναὶ προσωπικότητες. Οἱ φιλελεύθεροι εἶδον μετὰ δυσπιστίας τὸν εὐπατρίδην τοῦτον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀντιπαθείας παρὰ τῇ βασιλικῇ οἰκογενείᾳ. Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἐφάνησαν τὰ σπάνια προσόντα τοῦ καὶ μεταξὺ βασιλέως καὶ πρωθυπουργοῦ, δύο διαφορωτάτων τὴν φύσιν ἀνθρώπων, ἐπῆλθε στενωτάτη συνεννόησις.

Ο ΔΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1864 καὶ 1865)

Ἐξ ἀφορμῆς προστριβῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Θ' αὐстроπρωσικαὶ δυνάμεις κατέλαβον τὰ διαμφοσθητούμενα δουκάτα Σλέσβικ καὶ Χολστάιν (Schleswig καὶ Holstein). Ἀλλ' ἐξ ἀφορμῆς ἀκριβῶς τῶν δουκάτων ἐξερράγη ὁ ἀναπόφευκτος μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας πόλεμος. Εἰς τὴν Γερμανίαν αἱ συμπάθειαι ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὰ κυριώτερα γερμανικὰ κράτη ἐτάχθησαν μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐξουδετερώθησαν διὰ ταχυτάτης εἰσβολῆς τῶν Πρώσων.

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη ἐντὸς ἐπτὰ ἡμερῶν, διότι ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ἦτο ἀσυγκρίτως ἀρτιότερον κατηρτισμένος τοῦ αὐστριακοῦ. Εἶχεν ὀπλισμὸν πολὺ ἀνώτερον τῶν αὐστριακῶν καὶ

ώδηγεῖτο ὑπὸ ἐξόχου στρατιωτικοῦ ἀνδρός, τοῦ διασήμου **Μόλτικε** (Helmuth Moltke). Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη τὴν 3 Ἰουλίου 1866 εἰς τὴν Βοημίαν παρὰ τὸ Coenigsgrätz, ἡ μεγίστη μάχη τοῦ αἰῶνος, διότι ἐντὸς ὥρων συνεπλάκησαν 430 χιλ. ἄνδρες ἐκατέρωθεν. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἐνικήθη τελειωτικῶς. Ἡ μάχη τοῦ Coenigsgrätz ἢ τῆς **Σαδόβας**, ὅπως ὀνομάζουν αὐτὴν συνήθως, ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Τὸ ἐσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Βίσμαρκ εἶπεν: «Ἡ ἔρις ἐκρίθη. Τώρα πρέπει ν' ἀνακητήσωμεν τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν Αὐστρίαν φιλίαν». Διότι ἡ ταχεῖα νίκη τῶν Πρώσσω ἐῖχε παραγάγει ἔκπληξιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ὁ Βίσμαρκ ἐφοβεῖτο περιπλοκάς. Ἄλλως τε ἀποβλέπων εἰς ἀπωτέρους σκοποὺς δὲν ἠθέλε νὰ ταπεινώσῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὴν Αὐστρίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τοῦ Ναπολέοντος παραχωρήσας τὴν Βενετίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γαλλία δὲν ἦτο ἐτοιμοπόλεμος, ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ εἰρηνοποιῦ. Διὰ τῆς Εἰρήνης τῆς Πράγας (23 Αὐγούστου 1866) ἡ Αὐστρία ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ ἡ γερμανικὴ δυναρχία ἔληξε διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Πρωσίας.

Οἱ Ἱταλοὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον μετὰ τῶν Πρώσσω κατὰ τῆς Αὐστρίας. Μολονότι δὲ ὁ ἰταλικὸς στρατὸς καὶ στόλος ἦσαν ἀνώτεροι τοῦ αὐστριακοῦ, διότι οἱ αὐστριακοὶ μικρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν διέθεσαν κατὰ τῶν Ἱταλῶν, οἱ Ἱταλοὶ ἐνίκηθησαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἰδίως ἡ παρὰ τὴν νῆσον **Δίσσαν** νίκη τοῦ ναυάρχου Τέγκετχοφ (Tegetthof) ἐθεωρήθη σημαντικώτατον κατόρθωμα. Ἀλλὰ διὰ τῆς εἰρήνης ἡ Ἱταλία ἀπέκτησε τὴν Βενετίαν.

IV. ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1870-1871)

ΑΙΤΙΑ

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἱταλίας καὶ ἰδίως ἡ ἐπικινδύνως ἀυξηθεῖσα δύναμις τῆς Πρωσίας ἦσαν βαρεῖαι ἀποτυχίαι τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἠσθάνθησαν τὴν ἥτταν τῆς Σαβόδας ὡς ἰδίαν ἥτταν καὶ ὠμίλησαν περὶ ἐκδικήσεως τῆς Σαβόδας. Ὁ Ναπολέων ἐζήτησε νὰ μετριάσῃ τὴν ἐντύπωσιν τῶν πρωσσικῶν ἐπιτυχιῶν δι' ἀνταλ-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λαγμάτων. Ἐπολιτεύθη ὅμως ἀδεξίως καὶ ὁ Βίσμαρ ἐξεμεταλλεύθη ἐπιτηδεῖως τὴν ἀμνηχανίαν τοῦ αὐτοκράτορος διαδίδων ὅτι ἐσκόπει νὰ σφετερισθῇ γερμανικὸν ἔδαφος. Αἱ διαδόσεις αὗται ἐξήγειραν ἰσχυρὸν ἐρεθισμὸν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ προσήγγισαν στενωτέρον τὰ νότια κράτη πρὸς τὴν Πρωσσίαν. Ὁ Βίσμαρκ ἐθεώρει τὸν γαλλικὸν πόλεμον ὡς τὸ ἀσφαλέστερον μέσον πρὸς ἔνωσιν τῆς Γερμανίας.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκεν ἡ διαδοχὴ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου. Οἱ Ἰσπανοὶ δηλαδὴ ἐκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον ἐκ τοῦ καθολικοῦ κλάδου Χοεντζόλλερν. Ἀλλὰ τοῦτο ἤγειρε θύελλαν ἀγανακτήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἠναγκάσθη νὰ συστήσῃ εἰς τὸν πρίγκιπα νὰ παραιτηθῇ τῆς ὑποψηφιότητος. Ἀλλ' ἡ Γαλλία μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τοῦτο ἀπήτησεν, ὅπως ὁ Γουλιέλμος προβῇ εἰς δῆλωσιν ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου ὑποψηφιότητα τοῦ Λεοπόλδου. Ἡ Γερμανία ἠρνήθη καὶ ἡ Γαλλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ Γαλλία δὲν ἦτο ἐτοίμη πρὸς πόλεμον, τοῦ ὁποίου δὲν ἐξετίμα καλῶς τὸ μέγεθος. Διότι αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις καὶ ὁ ὅπλισμός της ἦσαν ἀνεπαρκέστατα, εἶχε δὲ νὰ παλαίσῃ κατὰ τῆς ἠνωμένης Γερμανίας, ἡ ὁποία κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχεν αὐξηθῇ εἰς πληθυσμὸν καὶ πλοῦτον καὶ εἶχεν ἀναπτύξει μεγάλως τὴν βιομηχανίαν. Ὁ γερμανικὸς στρατὸς ἦτο μέγας νεώτερος στρατός, ἐνῶ ὁ γαλλικὸς μικρὸς καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα ὠργανωμένος. Τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Μόλτκε, τοῦ γαλλικοῦ ὁ Ναπολέων.

Οἱ Γερμανοὶ κινηθέντες μετὰ τῆς συνήθους ταχύτητος εἰσέβαλον τὴν 4 Αὐγούστου εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Ὁ στρατηγὸς **Μὰκ Μαὸν** ἐνίκηθη παρὰ τὸ Worth καὶ ἀπεσύρθη πέραν τῶν Βοσγίων εἰς Châlons, ὅπου προσεπάθει ν' ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατόν του. Ἡ ἥττα αὕτη ἐσήμαινεν, ὅπως λέγομεν σήμερον, τὴν διάσπασιν τοῦ γαλλικοῦ μετώπου. Ὁ μέγας ὄγκος τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ὁ εὗρισκόμενος ἐν **Μέτς** (Metz) ὑπὸ τὸν στρατηγὸν **Μπαζαῖν** (Bazain), ἐκινδύνευσε νὰ κυκλωθῇ. Ἀλλ' ὁ Μπαζαῖν δὲν ἐκινήθη ἐγκαίρως. Διὰ τῆς μάχης τῆς Γκραβε-

λὸτ (Gravelotte, 18 Αὐγούστου) ἐρρίφθη εἰς τὰ ἰσχυρὰ ὑψώματα τοῦ Μὲτς καὶ ἐπολιορκήθη.

Ἦδη δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐβάδιζον κατὰ τῶν Παρισίων. Ὁ Μὰκ Μαὸν σχηματίσας νέον στρατὸν ἐσχεδίαζε νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς ἄμυναν τῆς πρωτευούσης. Ἀλλ' ἡ νέα γαλλικὴ κυβέρνησις διέταξεν αὐτὸν ν' ἀπαλλάξῃ πάσῃ θυσίᾳ τὸν Μπαζαίν. Ὁ Μὰκ Μαὸν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπεχείρησε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Μὲτς βαδίζων ἐκ τῶν βελγικῶν συνόρων. Ἀλλ' ὁ γερμανικὸς στρατὸς παρηκολούθησε καὶ ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὸ μικρὸν φρούριον **Σεδάν** (Sedan), κείμενον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Meuse πλησίον τῶν βελγικῶν συνόρων. Μετὰ αἱματηρότατον ἀγῶνα παρὰ τὸ Σεδάν ὁ Ναπολέων Γ' παρεδόθη εἰς τοὺς Γερμανοὺς μετὰ 83 χιλ. στρατοῦ (2 Σεπτεμβρ.). Οὕτω ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς οἱ Γερμανοὶ κατέστρεψαν τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκηρύχθη ἐν Παρισίοις ἡ δημοκρατία. Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑθνικῆς Ἀμύνης, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν ὁ **Γαμβέττας** (Gambetta) καὶ ὁ **Ιούλιος Φάβρ** (Favre), ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σεδάν αἱ δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ περιέκλεισαν τοὺς Παρισίους. Ἀλλ' ὁ Γαμβέττας διαφυγὼν δι' ἀεροστάτου ἐκ τῆς πρωτευούσης ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Τουρ καὶ βραδύτερον εἰς Μπορντὼ καὶ διωργάνωσε τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν κατορθώσας νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἀπεδείχθη πάλιν ὅτι τὸ ὄπλον καὶ ἡ ἐνδυμασία δὲν δημιουργοῦν τὸν στρατιώτην. Αἱ μετὰ σπουδῆς ὀργανωθείσαι στρατιαὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ μετρηθοῦν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς. Ἐγιναν πολλαὶ ἀπόπειραι πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων εἴτε δι' ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας εἴτε δι' ἐξόδων, ἀλλ' ἀπέτυχον. Τὸ Μὲτς ἔπεσε τὴν 27 Ὀκτωβρίου καὶ 180 χιλ. στρατιῶται μὲ 5 χιλ. ἀξιωματικούς παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς. Ὁ βαρὺς χειμὼν ἦτο καταστρεπτικώτατος διὰ τοὺς Γάλλους, ἡ δὲ γαλλικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὸ ἄσκόπον τῆς ἀντιστάσεως ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ (28 Ἰανουαρίου 1871).

Ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνῃ ὑπεγράφη εἰς τὰς Βερσαλλίας.

Ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην μετὰ τοῦ Μέλς καὶ νὰ πληρώσῃ 5 δισεκατομ. φράγκα ὡς ἀποζημιώσιν. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις συνελθοῦσα εἰς τὸ Μπορντώ ἐπεκύρωσεν αὐτὴν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν **Θιέρς** (Thiers). Τὴν 1 Μαρτίου 1871 τριᾶκοντα χιλ. Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ παρήλασαν διὰ τῶν ἐξημωθεισῶν ὁδῶν. Ἡ ὀριστικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς τὴν Φραγκφούρτην τὴν 10 Μαρτίου 1871.

ΠΑΡΙΣΙΝΗ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἡ ἐργατικὴ ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν πρὸ 20 ἐτῶν εἶχε καταπνίξει ὁ Cavaignac, ἀνεφλέγη πάλιν ἐν μέσῳ τῶν κλονισμῶν τοῦ πολέμου, διότι ἡ ἐθνοφρουρὰ ἐπωφελομένη ἐκ τῶν δυσχερειῶν, πρὸς τὰς ὁποίας εἶχε νὰ παλαίσῃ ἡ κυβέρνησις, ἐξηγέρθη καὶ ὀδηγουμένη ὑπὸ κουμμουνιστῶν ἀρχηγῶν ἐπεχείρησε νὰ ἰδρύσῃ κράτος κομμουνιστικόν. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Θιέρς κατέφυγεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἀλλ' ἡ προσπάθεια τῶν ἐργατῶν νὰ προσεταιρισθοῦν τὸν γερμανικὸν στρατὸν ἐφάνη ὡς παιδαριώδης φαντασιοκοπία. Ὅταν δὲ ὁ Θιέρς συνήθροισεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις, προσέβαλε τοὺς στασιαστὰς καὶ μετὰ ζωηρὰν μάχην κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ ΝΕΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα παρήγαγον βαθεῖαν συγκίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὅλοι ἤρχισαν γενικῶς νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐνώσεως τοῦ ἔθνους. Εἰς ὅλα τὰ μέρη ἐπεκράτησαν οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν, οἱ ὅποιοι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἀπετέλουν μικρὰν μειοψηφίαν.

Ἐνῶ λοιπὸν τὰ γερμανικὰ στρατεύματα περιέκλειον τοὺς Παρισίους, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' μετὰ **1871** τοῦ Βίσμαρκ καὶ τῆς ἄλλης συνοδείας ἐγκαθίστατο εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐκεῖ διεσχίσθησαν αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς ἰδρυσιν τῆς **Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας**. Τὴν 11 Ἰανουαρίου 1871 εἰς τὴν Αἵθουσαν τῶν Κοτόπτρων ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀνηγορεύθη **Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐφάνη ὅτι ὁ σουλτάνος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἐκτεταμένας κτήσεις του καὶ ἡ κληρονομία τοῦ ἐτοιμοθανάτου ἀσθενοῦς ἔγινεν ἀντικείμενον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Μ. Δυνάμεων.

Ἀφ' ἑτέρου τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς ἐζήτουν διαρκῶς μεγαλυτέραν ἐπέκτασιν, ἐνῶ αἱ Δυνάμεις δὲν ἦσαν σύμφωνοι διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, διότι εἶχον δημιουργήσει οἰκονομικὰ συμφέροντα εἰς τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἡ ἀντιζηλία τῶν δυνάμεων καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μικρῶν κρατῶν ἀπετέλεσαν τὸ πολύπλοκον καὶ δύσλυτον ἀνατολικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀπησχόλησε τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα.

Ι. ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΡΩΣΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΠΡΟΣΠΑΘΕΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ-ΔΟΓΜΑ ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔγιναν πολλαὶ ἀπόπειραι πρὸς εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν Τουρκίαν. Αἱ μεταρρυθμίσεις ἐπεβλήθησαν συνήθως ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, διὰ νὰ προλάβουν ἐπέμβασιν τῆς Ρωσσίας, ἡ ὁποία ἐζήτηι εὐκαιρίαν νὰ προσβάλλῃ τὴν Τουρκίαν προφασίζομένη τὴν κακὴν κατάστασιν τῶν χριστιανῶν. Ἄλλοτε πάλιν ἐσκηνοθετήθησαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, διὰ νὰ προλάβουν ἀποφασιστικὴν ἐνέργειαν τῶν Δυνάμεων. Ἀλλὰ δὲν ἔλειψαν καὶ φωτεινοὶ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἐπόθησαν εἰλικρινῶς τὴν μεταρρυθμίσιν, διὰ νὰ προλάβουν τὴν τελειωτικὴν κατάρρευσιν τοῦ κράτους. Ἀλλ' ὁ τουρκοανατολικὸς φανατισμὸς ἐστάθη ἐπὶ μακρὸν ἰσχυρότερος ἀπὸ τὰς ἀσθενεῖς μεταρρυθμιστικὰς προσπάθειάς.

Ὁ Σελὶμ ὁ Γ' (1788—1807), ὁ σύγχρονος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως σουλτάνος, ἐφαντάσθη ριζικὴν μετατροπὴν τοῦ κράτους, ἀλλ' ἔπεσε θῦμα τῆς πρᾶσπαθείας. Μόλις ὁ διάδοχός του Μαχμούτ Β' (1809—1839) κατώρθωσε νὰ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

συντρίψη τὸ ἀντιδραστικὸν καὶ ἀπειθάρχητον σῶμα τῶν Γενι-
τῶν καὶ προέβη εἰς τὴν συγκρότησιν νεωτέρου στρατοῦ.
Τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον μεταρρυθμιστικὸν βῆμα τῆς Τουρκίας.
Πρώτη μεγάλη κρίσις ἐδημιουργήθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα
ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τοῦ Μαχ-
μούτ. Ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ ἐπροχώρησε
μέχρι τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ σουλτάνος ἐζήτησε τὴν ὑποστήριξιν
τοῦ τσάρου, ὁ ὁποῖος ὡς ἀμοιβὴν τῆς βοηθείας του ἐπέτυχε
τὴν *Σ υ ν θ ῆ κ η ν τ ο ὦ Χ ο υ ν κ ι ᾶ ρ Σ κ ε λ ε σ ῖ*
(Ἰούλιος 1833), διὰ τῆς ὁποίας ὁ σουλτάνος ἀντὶ ρωσικῆς
προστασίας ἐλάμβανε τὴν υποχρέωσιν νὰ κλείσῃ τὰ στενὰ εἰς
τὰ πολεμικὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων.

Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τὰς ἄλλας δυνάμεις, αἱ
ὁποῖαι ὑπεχρέωσαν τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον
κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ ὑπέγραψαν τὴν *Σ ύ μ β α σ ι ν τ ὦ ν*
Σ τ ε ν ὦ ν (1 Ἰουλίου 1841), διὰ τῆς ὁποίας τὰ στενὰ
ἐκλείοντο εἰς τὰ πολεμικὰ ὅλων τῶν κρατῶν. Ὁ νέος **1841**
σουλτάνος Ἀ β δ ο ὦ λ Μ ε τ ζ ῖ τ (1839—1861) ὑπεσχέθη
εὐρείας μεταρρυθμίσεις καὶ αἱ Δυνάμεις καθιέρωσαν τὸ δόγμα
τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

ΚΡΙΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ὁ τσάρος Νικόλαος μετὰ τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας, τὰς
ὁποίας εἶχεν ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐθεώρησεν
ἑαυτὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν νὰ κληρονομήσῃ τὸν ἄ σ θ ε ν ῆ ἄ ν-
θ ρ ω π ο ν, ὅπως ὠνόμαζε τὸν σουλτάνον. Ἡ πολύκροτος
ἀποστολὴ τοῦ *Μεντζικῶφ* (Ἰανουάριος 1853) εἰς τὴν Κων-
σταντινὴν ἀπέλυσε τὸν πόλεμον. Ὁ τσάρος δηλαδὴ ἔστειλε ἐκτα-
κτον ἀπεσταλμένον εἰς τὸν σουλτάνον τὸν στρατηγὸν Μεντζι-
κῶφ καὶ ἐζήτησε μεταξὺ ἄλλων νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Ρωσ-
σίαν τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν χριστιανῶν τῆς Ὀθω-
μανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ σουλτάνος ἠρνήθη κατὰ σύστασιν
τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καὶ ἤρχισεν ὁ πόλεμος.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐκλείσαν συμμαχίαν μετὰ τῆς
Τουρκίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησε καὶ τὸ Πεδεμόντιον.

(12 Μαρτίου 1854). Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ λεγόμενος Κ ρ ι-
μ α ῖ κ ὁ ς π ὁ λ ε μ ο ς, διότι αἱ κυριώτεραι στρατιωτικαὶ
ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον. Ἡ
Σεβαστούπολις, τὴν ὁποίαν μετὰ πείσματος ὑπερήσπισαν οἱ
Ρῶσσοι, κατελήφθη μετὰ μακρὰν καὶ αἱματηρὰν πολιορκίαν
(Ὁκτώβριος 1854—Σεπτέμβριος 1855) καὶ ἡ Ρωσσία ἠναγκά-
σθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ μεγάλη συνδιάσκεψις, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς Παρισίους
διὰ τὸ Ἀνατολικόν, κατήρτισε τὴν Ε ἰ ρ ῆ ν η ν τ ῶ ν Πα-
ρ ι σ ῖ ω ν (1856).

1856 Ὁ Εὐξείνιος Πόντος ἐκηρύχθη οὐδέτερος, ὁ πλοῦς
αὐτοῦ καὶ τοῦ Δουνάβεως ἐλεύθερος διὰ τὰ ἐμπορικὰ
πλοῖα ὅλων τῶν κρατῶν, ἡ Ρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ διατηρῇ
ἐλάχιστον ἀριθμὸν πολεμικῶν εἰς τὸν Εὐξείνιον, αἱ παραδου-
νάβειοι ἡγεμονίαι ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Δυνά-
μεων καὶ ἠνώθησαν μετ' ὀλίγον εἰς μίαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ
ὄνομα *Ρουμανία*. Ἀλλ' ὁ οὐσιωδέστερος ὅρος τῆς συνθήκης
ἦτο, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἠγγυῶντο τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρ-
κίας, διότι «πᾶσα πρᾶξις προσβάλλουσα αὐτὴν θὰ ἐθεωρεῖτο
ὡς ζήτημα εὐρωπαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος».

Ὁ Ἀβδουλ Μετζίτ τότε διὰ πανηγυρικοῦ χάρτου, *Χάτι-
Χουμαγιὸν* (Λαμπρᾶς Γραφῆς, 6 Φεβρ. 1856) ὀνομασθέντος,
ἐπεκύρωσε τὰς ἐπαγγελίας του. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια καὶ
προνόμια τῶν χριστιανῶν ἀνεγνωρίζοντο ὡς ἔγκυρα, αἱ ὑβρι-
στικαὶ ἐκφράσεις αἱ θίγουσαι τὰς φυλὰς ἢ θρησκείας ἔμελλε νὰ
τιμωροῦνται αὐστηρῶς καὶ γενικῶς παρείχeto ἰσότης δικαιο-
ματῶν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ ὁ ἄσιατικὸς δεσποτισμὸς ἔμελλε
νὰ μεταμορφωθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν εὐνομίαν. Αἱ Δυνάμεις ἐπί-
στευσαν πραγματικῶς εἰς τὸ θαῦμα καὶ διεκήρυσαν ὅτι δὲν
ἐδικαιοῦντο πλέον νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρ-
κίας. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῶν ἐπομένων ἐτῶν ἔδειξε τί ἀξίαν εἶ-
χον αἱ ἐπαγγελίαι ἐκεῖναι αἱ διδόμεναι ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Ἡ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1866

Ἡ Κρήτη ἀπὸ τοῦ 1840 ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ
σουλτάνου. Ἀλλ' οἱ Κρηῖτες δὲν ἔπαυσαν νὰ ζητοῦν τὴν ἔνω-
σιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐθνικὸν κίνημα κέντρον εἶχε τὴν

περιοχήν τῶν Σφακίων, διότι τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦτο ἄκρον τῆς νήσου κείμενον μακρὰν τῆς πρωτευούσης ἦτο καταλλήλότερον πρὸς ἄμυναν. Ἡ Πύλη παρεχώρησε τότε τὴν νῆσον εἰς τὸν Χεδίβην Ἰσμαήλ καὶ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ἀπεβίβασθησαν εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἔγιναν πολλαὶ ὑποσχέσεις, διὰ νὰ προσελκυσθοῦν οἱ κάτοικοι. Ἀλλ' οἱ Κρηῖτες ἐψήφισαν ἐν γενικῇ συνελεύσει τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μεγαλονήτου διήγειρε θερμοτάτας συμπαθείας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἐπίσημον κράτος δὲν ἐτόλμησεν ἀναφανδὸν νὰ συνδράμῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Ἄλλως τε ὁ πολιτικὸς βίος ἦτο ἀνώμαλος εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ πέντε ὑπουργεῖα διεδέχθησαν ἄλληλα σχεδὸν ἐντὸς πέντε ἐβδομάδων. Ἀλλὰ τολμηροὶ ἀξιωματικοί, ὡς ὁ **Ζυμβρακάκης**, ὁ **Κορωναῖος** κ. ἄ. ἔσπευσαν νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἀγῶνα, ἡ δὲ Μονη τοῦ Ἀρκαδίου μετὰ τοῦ ἀτρομήτου ἡγουμένου **Γαβριήλ** ἀνέστησε τὰς ἡμέρας τοῦ Σουλίου, ἐνῶ τὰ ἑλληνικὰ ἐμπορικά, τὸ περίφημον Ἀρκάδιον καὶ ἡ Ἑνωσις, ἀνενέωσαν τὰ κατορθώματα τοῦ ὕδραϊκοῦ ναυτικοῦ, διότι μετὰ θάρρους διέσπων τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμόν. Ἀλλ' οἱ Κρηῖτες δὲν ἐπέτυχον τὴν ἔνωσιν.

Ἡ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΞΑΡΧΙΑ

Ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς οἱ Βούλγαροι ἀφυπνίσθησαν τελευταῖοι. Ἀκόμη καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῶν Βουλγάρων ἠγνοεῖτο ἐπὶ μακρόν, διότι οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους χριστιανούς. Οἱ Ρῶσσοι πρῶτοι ἀνεκάλυψαν αὐτοὺς, ὅταν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1828—1829 διήλθον διὰ τῆς χώρας των. Ἐκτοτε ἤρχισαν οἱ Βούλγαροι κινούμενοι ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Ρώσων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον ἐγγωρίους ἀρχηγούς, καθόσον καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀρχηγοὶ των ἦσαν Ἕλληνες, ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ἐθνικῆς ἀφυπνίσεως παρουσιάσθη ὡς προσπάθεια ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου. Διὰ τοῦτο ἤλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ Ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπήγετο ἐκκλησιαστικῶς ἡ Βουλγαρία.

Οἱ Βούλγαροι ἀπήτησαν τὸν διορισμὸν βουλγάρων ἐπισκό-

πων, πρώτη δὲ ἐπιτυχία τῆς προσπάθειάς των ἦτο ἡ οἰκοδομὴ βουλγαρικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Κων)πολιν (1848). Συγχρόνως ἔπαυσαν νὰ μνημονεύουν τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἡ Πύλη ἐκθύμως ὑπεστήριξε τὸν ἀποχώρισμόν τῶν Βουλγάρων ἐκ τοῦ Πατριαρχείου, διότι ἡ παλαιὰ ἔχθρα τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων εἶχεν ἐνταθῇ ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Κρητῶν. Ἡκολούθησε λοιπὸν τὴν συμβουλὴν τοῦ ὀνομαστοῦ τότε βεζύρου Φοῦὰ τ πα σ ᾱ, ὅστις εἶχε συστήσει τὴν ἀπομόνωσιν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν ἄλλων χριστιανῶν καὶ τὸν χωρισμόν τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὁ ἐν Κων)πόλει τότε πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας Ἰγνάτιεφ συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως ἰδίας βουλγαρικῆς ἐκκλησίας.

Τὴν 27 Φεβρουαρίου 1870 διὰ φιρμανίου ἰδρύθη **Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία** περιλαμβάνουσα ὅλον τὸ βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως. Καὶ ἄλλαι δὲ πόλεις ἐδικαιοῦντο νὰ ταχθοῦν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἐξάρχου, ἂν ἤθελον τοῦτο τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων. Ὁ Πατριάρχης βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἐξαρχίας ἀφώρισε τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸν κληρὸν των ὡς σχισματικούς. Ἀπ' ἐκείνης τῆς **1870** ὥρας ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μεταξὺ πατριαρχικῶν καὶ ἐξαρχικῶν. Ὁ Ἐξαρχος ἠδρυνεν ἐπιδεικτικῶς εἰς τὴν Κων)πολιν θέλων οὕτω νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τῶν ἀλυτρώτων Βουλγάρων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι κατενόησαν ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ χειραφέτησις τῶν Βουλγάρων ἦτο τὸ προοίμιον τῆς πολιτικῆς των ἀνεξαρτησίας.

Ἡ ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΚΑΙ Ἡ ΣΕΡΒΙΑ ΗΓΕΜΟΝΙΑΙ

Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἔθετε τὰς δύο παραδουναβείους ἡγεμονίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὰς νὰ εἰσαγάγουν τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἤθελον νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἓν κράτος, διότι ἀνῆκον εἰς μίαν φυλὴν καὶ ὠμίλουν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν. Προσέκρουσαν ὁμῶς εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν τῆς Αὐστρίας, ἢ ὅποια ἔχουσα ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ της ρουμανικοὺς πληθυσμοὺς δὲν ἠθέλε τὸν σχηματισμὸν ἐνιαίου ρουμανικοῦ κράτους. Τὸ **1859** οἱ Μολδοβλάχοι ἐξέλεξαν κοινὸν ὀσποδάρων τὸν **Κούζα**

καὶ μετὰ δύο ἔτη προσεκάλεσαν ὡς διαδοχικὸν ἡγεμόνα τὸν πρίγκιπα **Κάρολον Χοεντξόλλερν**. Ἐκτοτε αἱ δύο ἡγεμονίαι ἠγνώθησαν καὶ μόνον ἔλαφρὸς φόρος 900 χιλ. φρ. ἔμενεν ὡς σημεῖον ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ σουλτάνου.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ Σερβία ὡς ἡγεμονία. Εἰς αὐτὴν ἐπάλαιον αἱ δύο ἐγχώριοι δυναστεῖαι τῶν **Ὁβρένοβιτς** καὶ **Καραγεώργεβιτς** καὶ εἰς διάστημα μικρότερον τῶν 20 ἔτῶν ἥλλαξαν τρεῖς φορὰς αἱ δυναστεῖαι. Ὁ **Μίλοσ Ὁβρένοβιτς** ἀνακληθεὶς εἰς τὸν θρόνον (1858) ἀνεδείχθη εἰς τῶν διπλωματικωτάτων ἀνδρῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἔλαβε τὸ στέμμα τοῦ ἡγεμόνος παρὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ τουρκικὸς στρατὸς τῶν φρουρίων ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Σερβίαν. Τὰς δύο ἡγεμονίας ὑπεστήριξεν ὁ Ναπολέων Γ', ὁ ὁποῖος ἦτο πιστὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνοτήτων καὶ εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

Ο ΡΩΣΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1877-1878

Ἀφορμὴν εἰς νέον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ εἰς νέαν μεγάλην κρίσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος ἔδωσαν αἱ ταραχαὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας

Τὸ 1874 αἱ δύο δυτικώταται ἐπαρχίαι τοῦ σουλτάνου, ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη, πιεζόμεναι ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν μπέηδων, ἐπανεστάτησαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Σερβίας. Ὅταν δὲ ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὁ σουλτάνος ἐδοκίμασε νὰ καταστείλῃ τὸ κίνημα δι' ἀγρίων σφαγῶν καὶ ἐρημώσεων. Ἀπέλυσε κατὰ τῶν βουλγάρων χωρικῶν στίφη β α σ ι β ο υ ζ ο ύ κ ω ν, τὰ ὁποῖα ἐντὸς μηνὸς κατεκρεοῦργησαν 12 χιλ. χριστιανούς. Αἰσθησιν ἐπροξένησαν ἰδίως αἱ σ φ α γ α ἰ τ ο ὗ Β α τ ά κ, βουλγαρικοῦ χωρίου εἰς τὰς βορείας ὑπωρεῖας τῆς Ροδόπης. Α ἱ β ο υ λ γ α ρ ι κ α ἰ ὤ μ ό τ η τ ε ς, ὅπως ὠνομάσθησαν αἱ φρικαλεότητες ἐκεῖναι, ἐξήγειραν μεγάλην ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ταραχαὶ παρέσυραν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὰς δύο χριστιανικὰς ἡγεμονίας, τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον.

Εἰς τὴν Κων)πολιν ἐξεθρονίσθη ὁ σουλτάνος **Ἀξίζ** (1861—

1876) καὶ μετ' ὀλίγον ἀνῆλθε τὸν θρόνον ὁ **Χαμίτ Β'** (1876—1908). Οἱ Τούρκοι τότε διὰ νὰ προλάβουν τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν, ἐσκηνοθέτησαν τὸ **Σύνταγμα** τοῦ 1876, τὸ ὁποῖον καθίστα περιττὰς τὰς μεταρρυθμίσεις, διότι ἐχάριζεν εἰς ὅλους γενικῶς τοὺς κατοίκους, ἐλευθερίαν, ἀσφάλειαν καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας. Ὁ σουλτάνος διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου εἶχε χρησιμοποήσει τὸν περίφημον **Μιδάτ πασᾶν**, ἓνα τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας, ἡγέτην τῶν ὀλίγων Τούρκων φιλελευθέρων καὶ μεταρρυθμιστῶν, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Νεότουρκοι ἀνάγουν τὴν ἀρχὴν των. Κατόπιν, ἐννοεῖται, ὁ σουλτάνος διέλυσε τὴν βουλὴν καὶ κατέδιωξε τὸν Μιδάτ.

Ἐπειδὴ εἰς τὸ μεταξὺ ἐκινήθησαν οἱ Σέρβοι, ἡ Ρωσσία ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. **1877** (Ἀπρίλιος 1877). Ὁ ρωσσικὸς στρατὸς βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ρουμανικοῦ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην παρὰ τὸν σοβαρὸν περισπασμόν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ τοῦρκος στρατηγὸς Ὁσμὰν πασᾶς εἰς τὴν Πλεύναν. Ἡ Βουλγαρία κατελήφθη καὶ ὁ ρωσσικὸς στρατὸς διελθὼν τὸν Αἷμον ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν. Τότε ἐφάνη ὅτι ἡ Τουρκία ἐπιπτεν ἀβοήθητος. Ἦδη αἱ φάλαγγες τῶν Ρώσσιων ἐβάδιζον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ στρατηγὸς των **Μέγας Δούξ Νικόλαος** ἔστησε τὸ στρατηγεῖον του εἰς τὸ προάστειον τῆς τουρκικῆς πρωτευούσης Ἀγιον Στέφανον. Ἀλλ' ἀμέσως ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐστάθμευσεν πρὸς τῆς Πριγκήπου, ἐνῶ αἱ ἀγορεύσεις τοῦ Σώλσβαρν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ἐδείκνυν ὡς ἐπικείμενον τὸν ἀγγλορωσσικὸν πόλεμον.

Ἡ μεγάλη κρίσις κατέλαβεν ἀπροετοίμαστον τὴν Ἑλλάδα καὶ κατατριβομένην εἰς τὰ μικροκομματικά. Ἡ κυβέρνησις προσεποιήθη ὅτι πειθομένη εἰς τὰς ἀγγλικὰς συμβουλὰς ἔμεινεν οὐδετέρα. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία ἐτρώθη, διότι οἱ Σλαῦοι ἔλυνον ὀριστικῶς τὸ ἀνατολικὸν πρόβλημα χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὸν ἐλληνικὸν παράγοντα. Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι ἐσίγησαν τὰ κομματικά πάθη καὶ ἐσχηματίσθη Ὁἰκουμενικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν γηραιὸν Κανάρη καὶ τὸν Τρικούπην ὡς ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν. Ἀλλ'

ἡ Οἰκουμένη ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἡ κοιματικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὸν Κουμουνδούρον ἐπροσπάθησε νὰ κινήσῃ ἐπαναστάσεις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Ἡπειρον καὶ Κρήτην καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Θεόδωρος Δηλιγιάννης ἐδήλωσεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ διὰ στρατοῦ τὰς ἐλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας.

Ἄλλ' ἐπῆλθεν ἡ ἀνακωχὴ Ρώσων καὶ Τούρκων, ἡ ὁποία ἐματαίωσε τὴν ἐλληνικὴν εἰσβολήν. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν οὐδετέρα μέχρι τέλους καὶ ἡ κυβέρνησις ἐθεώρησεν ἐπιτυχίαν, διότι ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν τὴν ἀόριστον ὑπόσχεσιν, ὅτι δὲν θὰ παραγνωρισθοῦν τὰ δίκαιά της.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Οἱ Νικηταὶ Ρῶσσοι ἐπέβαλον τοὺς ὅρους τῶν. Ἡ Συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, τὴν ὁποίαν ὑπηγόρευσε Θεοδωρίδου—Δαζάρου, Ἱστορία νέων χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936 24

ρευσαν εἰς τὸν σουλτάνον, ἔλυνε τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῶν Σλαύων. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο, ὅτι δι' αὐτῆς ἐδημιουργεῖτο μεγάλη Βουλγαρία μὲ διέξοδον εἰς τὸν Εὐξείνιον καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἄλλ' ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἐθεωρήθη ὡς ἔργον βίας. Ἰδίως ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεχθῇ τὴν ρωσσικὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐπίσης καὶ ἡ Αὐστρία εἶδεν αὐτὴν μὲ δυσφορίαν, ἐκινητοποίησε τὰς δυνάμεις της καὶ ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι ἐπικεῖται σύγκρουσις Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας ὑποστηριζομένης ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἐμεσολάβησεν ὁμοῦς ἡ Γερμανία καὶ αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις ἐδέχθησαν νὰ λύσουν τὴν διαφορὰν τῶν εἰρηνικῶς.

Τὴν 13 Ἰουνίου 1878 συνήλθεν ἡ σπουδαιοτάτη διὰ τὰ
1878 ἀνατολικά ζητήματα *Συνδιάσκεψις τοῦ Βερολίνου*. Τὸ
 συνέδριον ἐχάραξε τὸν νέον χάρτην τῆς Χερσονήσου τοῦ
 Αἴμου, ὁ ὁποῖος κατὰ τύπους τουλάχιστον διετηρήθη ἐπὶ τρι-
 34 ἄντα τέσσαρα ἔτη. Ἀντὶ «Μεγάλης Βουλγαρίας» ἰδρύθη μι-
 κρὰ «αὐτόνομος καὶ φόρον ὑποτελὴς ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυ-
 ριαρχίαν τοῦ σουλτάνου», ἡ ὁποία εἶχε σύνορα τὸν Δούναβιν,
 τὸν Αἴμον, τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Σερβίαν. Νοτίως τοῦ
 Αἴμου ἰδρύθη δεύτερον βουλγαρικὸν κράτος, ἡ αὐτόνομος ἐπαρ-
 χία Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ὑπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ στρα-
 τιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ σουλτάνου, ἀλλὰ διοικουμένη ὑπὸ χριστιαν-
 οῦ διοικητοῦ. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη παρεχωρήθησαν
 εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑπὸ τύπον προσωρινῆς κατοχῆς καὶ χωρὶς ν'
 ἀφαιρεθοῦν τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ σουλτάνου. Εἰς
 τὴν Ρωσσίαν ἐδόθη ὁ λιμὴν τοῦ Βατούμ, τὸ φρούριον τοῦ
 Κὰρς καὶ ἐδάφη τινὰ τῆς τουρκικῆς Ἀρμενίας. Εἰς τὴν Ρου-
 μανίαν ἐγίνε τὸ ἀδίκημα ὅτι παρεχωρήθη εἰς τὴν Ρωσσίαν
 ἡ Νότιος Βεσσαραβία, ἡ ὁποία εἶναι ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογι-
 κῶς ρουμανικὴ. Ἐπίσης καὶ ἡ Σερβία δὲν ἦτο ἱκανοποιη-
 μένη ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου. Ἀλλὰ ἡ Ρουμανία
 καὶ Σερβία ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἀνεξάρτητα βασίλεια. Τὸ συ-
 νέδριον διὰ θερμοῆς συνηγορίας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας
 ἐπεδίκασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπει-
 ρον. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ συνεδρίου ἐδημοσιεύθη σύμβασις
 μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ σουλτάνος

παρέδιδεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὡς «στρατιωτικὸν σταθμὸν καὶ ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου» τὴν νῆσον Κύπρον, ἥ δὲ Ἀγγλία ἀνελάμβανε νὰ προστατεύσῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὡς μεγάλη ἐπιτυχία τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας, ὁ Δισραέλι ἐπέστρεψε θριαμβεύων ἐκ Βερολίνου, ἡ βουλὴ ἐπευφήμησεν αὐτὸν καὶ ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ κόμητος Μπήκονσφιλδ (Beaconsfield). Οἱ δὲ Ἕλληνες ὑψόγησαν τὸ ὄνομα τοῦ Σώλοβαρυ, διότι εἶχε καταλύσει τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, καὶ μεγάλη ἦτο ἡ ἀνακούφισις εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ Μακεδονία διέφυγε τὴν βουλγαρικὴν κυριαρχίαν. Ἡ αὐστριακὴ διοίκησις ἐν Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη μετέβαλε τὰς δύο ταύτας ἀγρίας ἐπαρχίας εἰς χώραν πολιτισμένην, μολονότι οἱ ὑπῆκοοι δὲν ἠγάπησαν τοὺς ἐκπολιτιστάς. Οἱ δὲ Σέρβοι μεγαλοῖδεᾶται ἔθεωρήσαν ὡς ἀνοσιούργημα τὴν ἀπόσπασιν τῶν σερβικῶν ἐκείνων ἐδαφῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Πλὴν τούτων μέγα μέρος χριστιανῶν παρέμεινεν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν χριστιανικῶν λαῶν εἶχε συμπληρώσει τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Μέγιστον ἐλάττωμα τῆς συνθήκης ἦτο ἡ παραχώρησις τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης εἰς τὴν Αὐστροίαν, διὰ τῆς ὁποίας αὕτη καθίστατο Βαλκανικὴ δύναμις καὶ ἔστρεφε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

Διὰ ταῦτα ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὡς προσωρινὸν καθεστῶς. Αὐταὶ δὲ αἱ ὑπογράψασαι αὐτὴν Δυνάμεις παρέβησαν αὐτήν, ὅσας εἰς ἐδόθη εὐκαιρία. Πρώτη ἡ Τουρκία ἐδυστρόπησε νὰ παραχωρήσῃ τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδικασθέντα ἐδάφη. Ἀλλ' ὅμως ἐσήμαινε σημαντικὴν πρόοδον τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι καθιέρουν τὸ δόγμα ἡ Β α λ κ α ν ι κ ῆ διὰ τ οὺς Β α λ κ α ν ί ο υς.

II. ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ

Μετὰ πολλὰς προστριβὰς παρεχωρήθη ἡ Θεσσαλία καὶ ὁ

νομός Ἀρτης εἰς τὴν Ἑλλάδα (1882). Μετὰ τρία ἔτη, **1882** μόλις δηλαδὴ εἶχον περάσει ἐννέα ἔτη ἀπὸ τῆς Βερολινείου συνθήκης, ἡ Βουλγαρία προσήρτησε τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ νέα ἡγεμονία εἶχε δεῖξει σημεῖα ζωῆς καὶ προόδου. Συγχρόνως ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν της, διότι ἐσχηματίσθη ἀντιρρωσσικὸν ρεῦμα. Ὁ πρῶτος ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας **Ἀλέξανδρος Βάττενμπεργ** (Battenmberg), υἱὸς τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἑσσης καὶ ἀνεψιὸς τοῦ τσάρου, ἠκολούθησε τὸ ρεῦμα τοῦτο καὶ ἐξωθούμενος ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Σοβράνιε (βουλῆς) **Σταμπούλωφ** εἰσῆλθεν ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Φιλιππούπολιν. Ὁ τσάρος κατελήφθη ὑπὸ τοιαύτης ἀγανακτήσεως, ὥστε διέγραψε τὸν ἀνεψιὸν του ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ρωσσικοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεκάλεσεν ἐκ Βουλγαρίας τοὺς ρώσσους ἀξιωματικούς. Ἀλλὰ τὸ βουλγαρικὸν κίνημα ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ ἰδίως ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μεταστραφῇ σημαντικῶς ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ. Οἱ ἄγγλοι διπλωμάται δηλαδὴ παρετήρησαν ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ γίνῃ ἐπαρχία ἢ ὀρμητήριον τῆς Ρωσσίας καὶ ὅτι τὸ ἀσφαλέςτερον μέσον νὰ ἀποκλείσουν τὴν Ρωσσίαν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου ἦτο νὰ σχηματίσουν ἰσχυρὰν Βουλγαρίαν. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος κατὰ συμβουλήν τῆς Ἀγγλίας περιορίσθη εἰς διαμαρτυρίαν μόνον χωρὶς νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ὅπλα.

Βιαιότερον ἐξηγέρθησαν οἱ δύο ἀντίπαλοι τῆς Βουλγαρίας, ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Μιλάνος ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Σοφίας καὶ τὴν 2 Νοεμβρίου 1885 ἤρχισαν εἰς συγκρούσεις. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἀπειροπόλεμοι Βούλγαροι ἐθορυβήθησαν, ἀλλ' ὁ Βάττενμπεργ ἐνίκησε τοὺς Σέρβους παρὰ τὴν **Σλίβνιτσαν** μετὰ τριήμερον μάχην. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη μετὰ 14 ἡμέρας τῇ ἐπεμβάσει τῆς Αὐστρίας καὶ τὸ πρῶν καθεστὼς ἐπανῆλθεν, ἀλλ' ἡ νέα ἡγεμονία ἀπέκτησεν αἶγλην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ πρωθυπουργὸς **Θεόδωρος Δελγιάννης** ἐξέδωκε πατριωτικὸν δάνειον ἐκ 300 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἐκάλεσε δύο ἡλικίας καὶ παρεκίνησε τὸν λαὸν εἰς διαδηλώσεις ζητῶν τὴν Βερολίνειον γραμμὴν χάριν ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις

πλήν τῆς Γαλλίας ἀπέκλεισαν τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος (26 Ἀπριλίου), ὁ Δεληγιάννης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ὁ Τρικούπης ἐλθὼν εἰς τὴν ἀρχὴν διέταξε τὴν ἀποστράτευσιν. Ἡ βραχεῖα αὕτη κρίσις ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα δι' 95 ἑκατομ. δραχμῶν.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἔτους 1886 ἐπηκολούθησε σχετικῶς μακρὰ περίοδος ἡσυχίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὰ τέσσαρα

Χαρίλαος Τρικούπης

ἐπόμενα ἔτη ἐκυβέρνησεν ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ὁ ὁποῖος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὁργάνωσιν καὶ εἰς

τὴν ἐκτέλεσιν εἰρηνικῶν ἔργων. Ἀνεδείχθη ὁ πρῶτος ἄξιος λόγου πολιτευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐπιβαλλόμενος διὰ τοῦ ἥθους καὶ τοῦ λόγου. Ἀποβλέπων εἰς ἀπωτέρους σκοποὺς ἐπεχείρησε νὰ διοργανώσῃ τὴν Ἑλλάδα οἰκονομικῶς καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὸν τεχνικὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ **Χαρίλαος Τρικούπης** (1832—1896) ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ιστοριογράφου τῆς ἐπαναστάσεως Σπυρ. Τρικούπη. Ἐτυχεν ἐπιμελεστάτης ἀνατροφῆς καὶ παιδείας σπουδάσας νομικὰ εἰς Παρισίους. Βραδύτερον εἰργάσθη ὡς ἀκόλουθος καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν Λονδίῳ ἑλληνικῆς πρεσβείας, τὴν ὁποίαν διηύθυνε τότε ὁ πατὴρ του. Ὁ Τρικούπης προσεπάθησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν παρ' ἡμῖν κοινοβουλευτικὴν πολιτικὴν καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς πρωτογόνου καταστάσεως εἰς χώραν εὐρωπαϊκὴν. Εἶναι ὁ πρῶτος ἡγέτης τῆς προοδευτικῆς τάσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' οὐδέποτε ἀπέκμησε δημοτικότητα, ἐνῶ ὁ πολιτικὸς του ἀντίπαλος Θεόδωρος Δεληγιάννης, ἡγέτης τῆς συντηρητικῆς τάσεως, ἦτο δημοφιλής, διότι ἐκολάκευε τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ πάθη τοῦ ὄχλου. Διὰ τοῦτο συνήθως ἐπετύγχανε κατὰ τὰς ἐκλογάς, ἐνῶ ὁ Τρικούπης ἐκαλεῖτο σχεδὸν πάντοτε, διὰ τὴν περισώσῃ τὴν κατάστασιν, ὅταν ἐκεῖνος ἐξώθει τὰ πράγματα εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Κατὰ τὰς ἐκλογάς τοῦ 1895 ὑπέστη πολιτικὴν ἥτταν μὴ ἐκλεχθεὶς οὔτε βουλευτὴς. Διὰ τοῦτο ἀπεσύρθη ὀριστικῶς τῆς πολιτικῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν εἰς τὰς Κάννας τῆς Γαλλίας. Ὁ Τρικούπης εἶχεν ἰσχυρὰν θέλησιν, διάνοιαν φωτεινὴν καὶ γνώσεις εὐρύτητας καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως μία ἐκ τῶν ἐπιβλητικωτάτων προσωποτήτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ὁ Τρικούπης ἐπεξέτεινε τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων, ἐνίσχυσε τὸ ναυτικὸν καὶ ἐδαπάνησεν ἀφθόνως ὑπὲρ δημοσίων ἔργων. Αἱ νεώτεραι γενεαὶ διετήρησαν ζωηρὰν τὴν ἀνὰ μνησὶν του ὡς μεγάλου πολιτικοῦ.

Ο ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ ΗΓΕΜΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Ὁ Βάττενμπεργ ἐπese θῦμα τῆς ρωσικῆς δυσμενείας καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ὁ νέος ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας **Φερδινάνδος** ἀνῆλθε τὸν θρόνον «τῶν ἐνδόξων Βουλγάρων βασιλέων» κατεχόμενος ὑπὸ μεγαλοβουλγαρικῶν σχεδίων. Κατὰ τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡγεμονίας του ἐκυβέρνησε τὴν Βουλγαρίαν ὡς ἀπόλυτος κύριος ὁ **Σταμπούλωφ**, ὁ ἡγέτης τῆς ἀντιρωσικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε διὰ παντός

μέσου να ἀπαλλάξη τὴν Βουλγαρίαν ἐκ τῆς ρωσικῆς κηδεμονίας. Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἦτο ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπάταξε τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐχάραξε τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν καὶ εἰς τὸν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων. Περιποιηθεὶς τὸν σουλτάνον ἐπέτυχε πολλὰς παραχωρήσεις, ἐδημιούργησε σχολὰς καὶ ἐπισκοπὰς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἤρχισε προσηλυτιστικὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Καὶ ὅταν ὁ Τρικούνης ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν βαλκανικὴν συμμαχίαν, κατήγγειλε τὰ σχέδια εἰς τὸν σουλτάνον. Ἀλλὰ τέλος ὁ Φερδινάνδος ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν Σταμπούλωφ, ὁ ὁποῖος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του.

Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

Ἡ Κρήτη ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τοῦ 1878 συμφώνως πρὸς τὴν σύμβασιν τῆς Χαλέπας, τὸν συνταγματικὸν δηλαδὴ χάρτην, τὸν ὁποῖον εἶχον συντάξει οἱ ἐν Κρήτῃ πρόξενοι τῶν Δυνάμεων συνελθόντες εἰς τὸ προάστιον τῶν Χανίων Χαλέπαν. Ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς διοικήσεως, διότι οἱ Τοῦρκοι παρεβίαζον διαρκῶς τὴν σύμβασιν. Διὰ τοῦτο ἡ μεγαλόνησος ἐταράσσετο ἀπὸ τοῦ 1889. Οἱ μωαμεθανοὶ τῆς νήσου ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τοῦ Γιλδίς προσεκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ σουλτάνος διώρισεν ὀθωμανὸν διοικητὴν. Τέλος μετὰ ἔκρυθμον κατάστασιν ἐξ ἐτῶν τὴν 12 Μαΐου 1896 ἐξεργαγὴ ἡ τελευταία κρητικὴ ἐπατάστασις δι' αἱματηρᾶς συγκρούσεως εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Χανίων καὶ οἱ Κρητὲς ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ἄγγελμα τῆς σφαγῆς χριστιανῶν ἐν Χανίοις παρήγαγε παμμέγιστον ἐρεθισμὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ ἐκ Κρήτης πρόσφυγες ἀπῆλθον τεραστίας δαπάνας, ἐνῶ οἱ ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστημένοι Κρητὲς ἐκίνουν τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ἐπεμβάσεως.

Τότε ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως πρίγκιψ Γεώργιος ἀπέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς μετὰ στολίσκου τορπιλικῶν, ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τουρκικῶν ἐνισχύσεων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ τὴν 3 Φεβρουαρίου 1897 ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην **Τιμολέοντα Βάσσον** ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν

ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἀπεβιβάσθη πρὸς δυσμὰς τῶν Χανίων καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ φιλοπόλεμος ἐρεθισμὸς ἠϋξάνεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν ἐκυριάρχουν οἱ Ζητωπόλεμοι. Ἡ **Ἑθνικὴ Ἐταιρεία** διωργάνωσεν εἰσβολὴν ἀτάκτων εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος καὶ ὁ βασιλεὺς προσφωνῶν τὸν λαὸν εἶπεν ὅτι θὰ ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῇς ἑκατὸν χιλιάδων στρατοῦ, ἐλπίζων κατὰ βάθος ὅτι αἱ Δυνάμεις δὲν θὰ ἐπέτρεπον τὴν σύρραξιν. Καθ' ὅλον τὸν ἑλληνισμὸν ἐπεκράτει ἀκραιφνὴς ἐνθουσιασμὸς καὶ πατριωτικὴ ἐξέγερσις, ἀφθονοὶ δὲ συνδρομαὶ συνέρρεον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο ὠργανωμένη στρατιωτικῶς, ἐπεκράτει δὲ μεγίστη ἀταξία εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας, ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς δὲν εἶχε μὲν τὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας διεφήμιζον οἱ ὀργανωταὶ αὐτοῦ Γερμανοί, ἦτο ὅμως πολυαριθμότερος καὶ ἀσυγκρίτως πλουσιώτερον ἐφωδιασμένος.

Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐκήρυξε τὴν 5 Ἀπριλίου τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν οὐδετερότητα τῆς **1897** Βουλγαρίας καὶ Σερβίας διὰ παραχωρήσεως ἐπισκοπῶν, ἐμπορικῶν πρακτορείων καὶ σχολῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Ὁ πόλεμος διαρκέσας τριάκοντα ἡμέρας (8 Ἀπρ.-8 Μαΐου) ὑπῆρξεν ἀτελεύτητος σειρὰ ἑλληνικῶν ἡττῶν κατὰ ξηράν, ἐνῶ ὁ ὑπέρτερος ἑλληνικὸς στόλος διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν Δυνάμεων ἔμενεν ἀπρακτος. Κατ' οὐσίαν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ δύο μεραρχιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔδρα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ ἄλλη εἰς τὴν Ἡπειρον. Τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν εἶχεν ὁ διάδοχος **Κωνσταντῖνος**. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ τοῦρκος στρατηγὸς **Εἰτέμ-Πασᾶς** μετὰ πεισματώδη σύγκρουσιν εἰς τὰ στενὰ τῆς Μελοῦνας καὶ τὴν μάχην εἰς Ρεβένι κατέλαβε τὴν Λάρισαν, τὴν ὁποίαν ἡ στρατιὰ τοῦ διαδόχου ἐξέκένωσεν, ἐνῶ ὁ Κουμουνοδοῦρος δὲν κατώρθωσε διὰ τῆς μάχης τῶν Πέντε Πηγαιδίων ν' ἀνοίξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ Ἰωάννινα.

Ὁ Δεληγιάννης ἀνετράπη καὶ τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβεν ὁ **Δημήτριος Πάλλης**, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως (17 Ἀπριλίου). Τὴν ἐπομένην ὁ συνταγματάρχης Σμολένσκης ἀπέκρουσεν ἰσχυρὰν ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων παρὰ τὸ Βελεστῖνον. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ἦτο χαμένος διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν 5 Μαΐου ἡ ἥττα παρὰ τὸν Δομοκὸν ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Λαμίαν. Αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν ἀπὸ πανικόν.

Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν τότε καὶ τὴν 7 Μαΐου ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχή, ἀφοῦ πρότερον ὁ στρατὸς τοῦ Βάσσου εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Κρήτης. Διὰ τῆς εἰρήνης, ἡ ὁποία ὑπεγράφη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 22 Νοεμβρίου, ὁ σουλτάνος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Θεσσαλίαν ἐξαιρέσει δύο χωρίων καὶ τινων στρατηγικῶν θέσεων παρὰ τὰ σύνορα. Ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν ἐξ 100 ἑκατομμυρίων καὶ νὰ δεχθῇ συγχρόνως τὸν ξένον διεθνῇ οἰκονομικὸν ἔλεγχον. Τὸ δὲ κρητικὸν πρόβλημα μετὰ μακρὰν παρέλκυσιν ἔλαβε προσωρινὴν λύσιν. Τὴν 14 Νοεμβρίου 1898 αἱ Δυνάμεις πλὴν τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας διώρισαν τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος **Πρίγκιπα Γεώργιον** ἀρμοσὴν τῆς Κρήτης.

Ο ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ Μακεδονία ἀπέβαινε θέατρον ἀγριωτάτου ἀνταγωνισμοῦ, διότι Ἕλληνες, Βούλγαροι καὶ Σέρβοι προσέβλεπον εἰς αὐτὴν ὡς εἰς τὸ στάδιον ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως. Τὸ ἀνθηρότερον καὶ σημαντικώτερον μέρος τῶν κατοίκων αὐτῆς ἦσαν Ἕλληνες. Ἀλλὰ ὑπῆρχον καὶ βουλγαροφώνοι χωρικοὶ εἰς τὰ βόρεια τῆς χώρας, ὀλιγώτεροι Σέρβοι εἰς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ ὀλίγοι Κουτσόβλαχοι διεσπαρμένοι εἰς τὰ ὄρεινὰ ἰδίως διαμερίσματα. Ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν χριστιανοὶ ὁρθόδοξοι, ἀνεγνώριζον μέχρι πρὸ μικροῦ ὡς ἀρχὴν τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ δὲν εἶχον συνείδησιν ὅτι διέφερον ἔθνικῶς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ὁ ἔξωθεν προσηλυτισμὸς δὲν ἤργησε ν' ἀνάψῃ τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ φέρῃ μάχαιραν μεταξὺ αὐτῶν.

Οἱ Βούλγαροι διὰ παντὸς μέσου ἐπεδίωκον νὰ ἐξεγείρουν τοὺς βουλγαροφώνους χωρικοὺς τῆς Μακεδονίας κατὰ τοῦ πατριαρχείου. Κατ' ἀρχὰς διεξῆγον εἰρηνικώτερον τὸν ἀγῶνα

ροσηλυτίζοντες τοὺς χωρικοὺς εἰς τὴν Ἑξαρχίαν καὶ ἰδρύνοντες σχολεῖα. Ἐθρασύνθησαν ὁμῶς ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἀτυχοῦς Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1897. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ γερμανοαυστριακὴ διπλωματία διὰ ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν καὶ ἀπὸ τὰς Δυτικὰς δυνάμεις, ἐκολάκευσεν αὐτοὺς ὑποβάλλουσα παραλογωτάτας ἰδέας. Οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ κηρύττουν ὅτι εἶναι οἱ Προϋποσῶτοι τῆς Ἀνατολῆς, ἡ νέα καὶ ἰσχυρὰ φυλὴ τῆς Βαλκανικῆς, ἡ προωρισμένη νὰ κυριαρχήσῃ τῆς χερσονήσου καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ ἢ ν' ἀπορροφήσῃ τὰς λοιπὰς φυλάς. Ἰδίως ἐξεφράζοντο μὲ περιφρόνησιν διὰ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν, ὅπως οἱ Γερμανοὶ τοὺς Γάλλους, ὡς γηρασμένην καὶ παρακμάζουσαν φυλὴν, ἡ ὁποία ἐμελλε καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξαφανισθῇ. Διὰ νὰ ἐπιταχύνουν τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀνάγκην, εἰσήλασαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἄγριοι κομιτατζῆδες, οἱ ὁποῖοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς παραλύσεως τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς ἐλήστευον καὶ ἐδολοφόνουν δι' ὅλων τῶν εἰδῶν τῶν ὅπλων. Πρὸ πάντων κατεδίωκον τοὺς διδασκάλους, ἱερεῖς καὶ ἰατροὺς, κατέστρεφον τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐφόνευον τοὺς Ἕλληνας προκρίτους, ὥστε βραδύτερον ἢ βασιλίσσα τῆς Βουλγαρίας ἠδυνήθη νὰ καυχηθῇ διὰ τὴν ἀνδρείαν τοῦ λαοῦ της εἰς συμπόσιον εἰς Βερολίνον μνημονεύσασα τὸ παράδειγμα βουλγαρίδος διδασκαλίσης, ἡ ὁποία διὰ ξυραφίου εἶχεν ἀποκόψει τὸν λαιμὸν Ἕλληνος διδασκάλου.

Ἀλλὰ δὲν ἦσαν μόνον οἱ Βούλγαροι οἱ διεκδικοῦντες τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Σέρβοι εἰργάζοντο διὰ τὴν παλινόρθωσιν τοῦ σερβικοῦ πατριαρχείου τοῦ Ἰπεκίου. Κουτσόβλαχος δέ τις διδάσκαλος, ὁ **Ἀπόστολος Μαργαρίτης**, εἶχεν ἀνακαλύψει ὅτι αἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλὰ Μακεδονορρουμᾶνοι.

Αἱ περιστάσεις ἠνένησαν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἑλληνισμοῦ, διότι οἱ Βούλγαροι ἐπανεὶλημμένως ἐπέτυχον παραχωρήσεις ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Αἱ μεταρρουθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν Δυνάμεων βραδέως γινόμεναι καὶ κακῶς ἐφαρμοζόμεναι ὡς ἐκ τῆς διαφωνίας αὐτῶν ἐπέτεινον τὴν ἀναρχίαν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας κατενόηθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι ἐχρειάζετο βία κατὰ τῆς βίας καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1904 εἰσῆλθον τὰ ἑλλη-

νικά ανταρτικά σώματα εἰς τὴν Μακεδονίαν, κρηῖτες δὲ πολεμισταὶ ἐνίσχυσαν τὸν ἀγῶνα. Ὁ **Παῦλος Μελάς**, ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας τῶν Ἀθηνῶν, πεσὼν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος ἀπέβη ἐθνικὸς ἥρως, ἐνῶ αἱ ἐπισκοπαί, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ προξενεῖα ἦσαν αἱ μυστικαὶ βάσεις ἀνταρτῶν καὶ κομιτατζήδων. Καὶ δὲν ἐφαίνετο μὲν τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' οἱ δυσμαθεῖς Βούλγαροι ἐδιδάχθησαν ὅτι ἡ σπάθη τῶν Γραικῶν δὲν ἔκοπτεν ὀλιγώτερον τῆς ἰδικῆς των καὶ ἡ Μακεδονία ἀπηλλάγη κατὰ μέγα μέρος τῆς βουλγαρικῆς τρομοκρατίας.

Η ΝΕΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ σουλτάνος Ἀβδουλ Χαμίτ (1876—1909) κατέστη ὀλίγον κατ' ὀλίγον τέλειος ἀπολυταρχικὸς μονάρχης. Κατήργησε τὸ ὑπὸ τοῦ Μιδάτ εἰσαχθὲν σύνταγμα καὶ συνεκέντρωσε πᾶσαν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας του. Πᾶσαι αἱ φυλαὶ ὑπέστησαν τὴν πίεσίν του, ἀλλ' ἰδίως κατεδίωξε τοὺς ὁπαδοὺς τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, τῶν ὁποίων ἄλλοι εὗρον τὸν θάνατον εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Βοσπόρου, ἄλλοι ἔμειναν ἐξόριστοι ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς τὰς ἐπαρχίας. Οἱ παλαιοὶ συνεργάται τοῦ Μιδάτ καὶ οἱ ὁπωσδήποτε ὑποπτοὶ καὶ οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν χαμιτικὸν ζυγὸν ἔφρουγον εἰς τὴν Εὐρώπην. Οὗτοι ὀνομασθέντες **Νεότουρκοι** εἰργάζοντο διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς χαμιτικῆς αὐταρχίας.

Οἱ Νεότουρκοι ἐπὶ μακρὸν ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας ὡς φαντασιολόγοι, ἐφόσον μένοντες εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξήτουν διὰ δημοσιευμάτων ν' ἀνατρέψουν τὸν Χαμίτ. Ἀπὸ τινος ὅμως εἶχον εὖρει πρακτικώτερον μέσον τὸν προσηλυτισμὸν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Τότε συνεστήθη ὑπὸ ἀξιωματικῶν τὸ κομιτάτον **Ἐνωσις** καὶ **Πρόοδος**, τὸ ὁποῖον προσέκλεσε καταπληκτικὰ γεγονότα εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Τὴν κήρυξιν τῆς Νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέσπευσεν ὁ φόβος ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συνηντήθη ἐν **Ρεβάλ**, πλησίον τῆς Πετρούπολεως, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Ζ' μετὰ τοῦ τσάρου. 1908. Διεδίδετο ὅτι οἱ δύο ἡγεμόνες εἶχον ἀποφασίσει τὸν

διαμελισμὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Τὸ κίνημα ἤρchiσεν ἐκ διαφορῶν σημείων ὑπὸ τοὺς τολμηροὺς ἀξιωματικούς **Νιαζί** καὶ **Ἐμβέρ**. Ὁ σουλτάνος ἔντρομος ἀνῆγγελε τὴν 11 Ἰουλίου διὰ φιρμανίου τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ συντάγματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνασταλῆ τὸ 1875.

Τὸ ἄγγελμα διήγειρε κολοσσιαίαν χαρὰν, ὅσῃν σπανίως εἶχον αἰσθανθῆ οἱ λαοὶ τῆς Τουρκίας. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐνόμιζον ὅτι ἡ Τουρκία μετεβλήθη αἴφνης εἰς παράδεισον. Μίσῃ καὶ δυστυχίαι αἰῶνων ἐλησμονήθησαν, τὰ ἑλληνικὰ καὶ βουλγαρικὰ σώματα τῆς Μακεδονίας συνηδελφώθησαν καὶ ἐπανηγύρισαν μετὰ τῶν Τούρκων. Ἡ μαγικὴ λέξις **Σύνταγμα** ἐγοήτευσεν καὶ τοὺς Εὐρωπαίους. Αὐτοὶ δὲ οἱ ψύχραιμοι καὶ διορατικοὶ ἄγγλοι διπλωμάται ἠπατήθησαν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἔδουαρδ Γρέϋ ἐδήλωσεν ὅτι «τὸ μακεδονικὸν ζήτημα καὶ ἄλλα ὁμοίου χαρακτῆρος μέλλουν νὰ ἐκλείψουν τελείως».

Διστακτικώτεροι πάντων ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ διεῖδεν ὅτι ἡ θέσις τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας θ' ἀπέβαινε χειροτέρα ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς. Οἱ Νεότουρκοι ἐδικαίωσαν αὐτοὺς κατορθώσαντες ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου νὰ ἐξαντλήσουν τὴν κολοσσιαίαν ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀποκτήσει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι ἀπεδείχθησαν παλαιότουρκοι εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὰ ἐνστικτα μετὰ σπλβώματος μόνον παρισινῆς ἡμερώσεως. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐκήρυξαν ὅτι θὰ ἐκτουρκίσουν τὰς ἐθνότητας τῆς Τουρκίας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν οἱ κατακτηταὶ Σουλτάνοι δὲν εἶχον κατορθώσει ἐκ νωθρότητος ἢ ἐλλείψεως πολιτικοῦ νοῦ. Διὰ τοῦτο ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει τὰ προνόμια.

Ὁ Χαμίτ ἐνόμισεν ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀνατρέψῃ τὸ κομιντᾶτον καὶ τὴν 31 Μαρτίου 1909 ὑπεκίνησεν ἀντεπανάστασιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ συγχρόνως φοβεράν σφαγὴν Ἀρμενίων εἰς τὰ Ἄδανα. Ἀλλ' ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐπελθὼν κατὰ τῆς Κων)πόλεως ἀνέτρεψε τὸν Χαμίτ καὶ οἱ Νεότουρκοι ἐκυριάρχησαν.

Η ΑΦΟΓΟΣ ΣΤΑΣΙΣ

Ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἐν Τουρκίᾳ ἀναστατώσεως συνεννόηθησαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ Φερδινάνδος τῆς Βουλγαρίας καὶ συγχρόνως ἐκήρυξαν ὁ μὲν τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ὁ δὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἀντὶ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως ἀνεγνώρισε τὸ τετελεσμένον γεγονός.

Ἡ Κρήτη ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἐκήρυξε συγχρόνως τὴν ἑνωσὶν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Πενταμελὴς ἐπιτροπὴ, τῆς ὁποίας μέλος ἦτο καὶ ὁ Βενιζέλος, ἐκυβέρνησε τὴν χώραν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Γεωργίου καὶ ἔγινε δεκτὸν τὸ ἑλληνικὸν σύνταγμα. Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο ὁ **Γεώργιος Θεοτόκης**, ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὰ ἐν Κρήτῃ συμβάντα. Ἀφοῦ δὲ οἱ Νεότουρκοι ἀπηλλάγησαν τῶν ἄλλων ἐξωτερικῶν δυσχερειῶν καὶ κατέστειλαν τὴν ἀντεπανάστασιν, ἀνύψωσαν τὸ κρητικὸν ζήτημα εἰς περιωπὴν. Ἡ στρατιωτικὴ πατρία ἐπεκράτησε καὶ ὑπεδαύλιζε τὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, διότι ἐγνώριζον ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο παρεσκευασμένη διὰ πόλεμον καὶ ὅτι διπλωματικῶς ἦτο ἀπομεμονωμένη.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν ἀπαιτητικώτεροι, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐνδοτικώτερα. Ὁ **Μαχμούτ Σεφκὲτ** πασᾶς, ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας, ἠπέλπει νὰ ἐπιχειρήσῃ στρατιωτικὸν περίπατον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ ἀρχιαρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης **Κερίμ Ἀγᾶς** ἐκώλυε τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων δίδων οὕτω τὸ σύνθημα γενικοῦ μ. π. ο. ἰ. κ. ο. τ. ἄ. ζ. κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀντιθέτως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέφευγε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς Τούρκους. Τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ὠνόμασαν χλευαστικῶς **Ἀψογον Στάσιν**. Τὴν 4 Ἰουλίου 1909 ὁ Θεοτόκης παρητήθη, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν Δ. Ράλλης ὥς μόνον μέσον ἀποφυγῆς τοῦ τουρκικοῦ πολέμου εὔρε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν στάσιν τοῦ προκατόχου του.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας αἱ Δυνάμεις ἀπέσυζαν τὰ ἀγήματά των ἐκ Κρήτης καὶ οἱ Κρηῖτες ὑψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν.

ἐπὶ τοῦ φρουρίου Φιρκά. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Τούρκων, ἔγιναν διαδηλώσεις εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἤτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ. Ἡ Πύλη δι' ἐπανειλημμένων διακοινώσεων ἠπείλησε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία ὑπέβαλεν ἔκκλησιν εἰς τὰς Δυνάμεις πρὸς ἀποφυγὴν πολέμου. Ἐπειδὴ δὲν εὐρέθη κρὴς χριστιανὸς νὰ καταβιβάσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Φιρκά σημαίαν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἀφορμὴν πολέμου ἡ Τουρκία, αἱ δυνάμεις ἀπεβίβασαν ἀγήματα, τὰ ὁποῖα ἀπέκοψαν τὸν ἱστὸν τῆς σημαίας.

ΤΟ ΓΟΥΔΙ

Αἱ ταπεινώσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ 1897, ἐπλήγωσαν τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν. Ἐσχηματίσθη ἡ γνώμη ὅτι αἰτία τῆς καταστάσεως ἦτο ἡ περὶ τὰ μικρὰ κατατριβομένη ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας. Διὰ τοῦτο ὡς μόνη σωτηρία ἐκρίνετο ἡ ἐπικράτησις ὑγιεστεροῦ πολιτικοῦ βίου καὶ ἡ κατάπαυσις τῆς συναλλαγῆς. Ἰδίως ἐξωγκώθη τὸ ὑπὲρ ἀ ν ο ρ θ ὼ σ ε ω ς ρεῦμα μετὰ τὴν φαινομενικὴν ἀναγέννησιν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν πρόοδον τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία ἐφαίνετο ὅτι ἐξετόπιζε καθημερινῶς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὸν Μάϊον τοῦ 1909 ἤρχισε νὰ γίνεται λόγος περὶ Στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος

1909 ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνορθώσεως, καὶ τὴν νύκτα τῆς 14—15 Αὐγούστου 1909 ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους ἀξιωματικούς ἐξῆλθον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ *Γουδί* ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ συνταγματάρχου *Νικολάου Ζορμπᾶ*. Ὁ Ράλλης μετὰ τινας προστριβὰς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, ἀνέλαβε δὲ τὴν πρωθυπουργίαν ὁ Κ υ ρ ι α κ ο ὕ λ η ς Μ α υ ρ ο μ ι χ ᾶ λ η ς ὑπὸ τὸν ἑλεγχον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήτουν ριζικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ συγκεκριμένως τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Ὡς ὄρον ἔθετον τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου ἐκ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἄλλων πριγκίπων ἐκ τῶν στρατιωτικῶν θέσεων. Ὁ δὲ

λαὸς τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν διὰ πολυπληθῶν συλλαλητηρίων ὑπεστήριξε τὸ πρόγραμμα τοῦ συνδέσμου. Ἄλλ' ἢ ἐπανάστασις κατετρίβετο εἰς λόγους μᾶλλον, ἐγένετο πολὺς θόρυβος καὶ κολοσσαῖαι διαδηλώσεις ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως, ἀλλ' ὀλίγη ὀργανωτικὴ ἐργασία.

Τέλος ὁ σύνδεσμος ἐκάλεσεν ὡς σύμβουλον τὸν κρητὰ πολιτευόμενον **Ἐλευθέριον Βενιζέλον**, τὸν ὁποῖον εἶχον γνωρίσει πολλοὶ ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκεῖνος ἔλθων εἰς Ἀθήνας ἐπρότεινε τὴν ἄμεσον σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως, ὅπως τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἔκρουθμον κατάστασιν. Ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν γηραιὸν πολιτευτὴν **Στέφανον Δραγούμην** τὴν σύγκλησιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ὁ σύνδεσμος τότε διὰ διαγγέλματος ἐδήλωσεν ὅτι ἔληξεν ἡ ἀνάμειξις τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἀνήγγειλε τὴν διάλυσίν του.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ 1911

Ἐπειδὴ ἡ «Δευτέρα Ἀναθεωρητικὴ Συνέλευσις» συνελθοῦσα τὴν 8 Ἰανουαρίου 1911 συνεκέντρωσε μεγάλην βενιζελικὴν πλειονοψηφίαν, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Βενιζέλον. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ ἀναθεωρηθὲν σύνταγμα τῆς 29 Μαΐου τοῦ 1911. Μεγάλην ἀνακούφισιν ἐπροξένησε τὸ ἄρθρον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξησφαλίζετο ἡ **μ ο ν ι μ ό τ η ς τ ὠ ν δ η μ ο σ ί ω ν ὑ π α λ λ ή λ ω ν**, διότι ἡ ἀναστάσις τοῦ ὑπαλληλικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκάστου κόμματος ἦτο μία τῶν μεγάλων πληγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Διὰ νόμου καὶ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Βενιζέλου ἡ Βουλὴ ἵδρυσεν θέσιν Γενικοῦ Διοικητοῦ εἰς τὸν στρατὸν διὰ τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου. Ἡ συνέλευσις περατώσασα τὸ ἔργον τῆς διελύθη. Αἱ δὲ ἐκλογαὶ τοῦ 1912 ἔφεραν πάλιν μεγάλην βενιζελικὴν πλειοψηφίαν.

III. ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἤρχισε νὰ γίνεται λόγος περὶ συνεννοήσεως τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ προ-

σεγγίσασα τὰ χριστιανικά ἔθνη ἀφορμὴ ἦτο κυρίως ἡ ἐξωφρενικὴ πολιτικὴ τῆς τ ο υ ρ κ ο π ο ι ῆ σ ε ω ς, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτᾶτον. Οἱ βραδεῖς ἐκεῖνοι ἀσιᾶται εἶχον κατορθώσει ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι ἡ δύναμις τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς Εὐρώπης προέρχεται ἐκ τοῦ ἐνιαίου τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν. Ἐπεχείρησαν λοιπὸν νὰ δημιουργήσουν διαβιαίων μέτρων τὴν ἐνότητα ταύτην εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ σουλτάνου. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἐκτουρκισμοῦ ἀπέλυσε θύελλαν, ἡ ὁποία ἔμελλε ν' ἀνατρέψῃ αὐτὸ τὸ ἐν Εὐρώπῃ κράτος τῶν Ὁσμανλίδων. Ἡ Βουλγαρία διεμαρτυρήθη, τὸ Οἰκουμενικὸν Πάτριαρχεῖον ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ καὶ ἡ Ἀλβανία ἐπανεστάτησεν. Ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης ἐπωφελουμένη ἡ Ἰταλία κατέλαβε τὰς τελευταίας ἀμέσους κτήσεις τοῦ σουλτάνου εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Τ ρ ῖ π ο λ ι ν καὶ τὴν Κ υ ρ η ν α ῖ κ ῆ ν, καὶ διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τὴν Τουρκίαν εἰς εἰρήνην, κατέλαβε τὰ Δ ω δ ε κ ἄ ν η ς α, τὰ ὁποῖα κρατεῖ μέχρι σήμερον.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἐταράχθη ἡ Βαλκανικὴ. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ρίγγα ἐπληροῦτο τέλος καὶ συνέβη ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πιστεύσῃ ὁ Χαμίτ. Τὰ τέσσαρα δηλαδὴ χριστιανικά κράτη, Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον **1912** συνησπίσθησαν διὰ νὰ προσβάλουν τὴν Τουρκίαν.

Ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὴν 25 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου τὰ λοιπὰ τρία κράτη ἔστειλαν ταυτοσήμους διακοινώσεις εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐζήτησαν αὐτονόμησιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων τοῦ σουλτάνου. Τότε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ὠμίλει μετὰ περιφρονήσεως περὶ τῶν χριστιανικῶν λαῶν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας (4 Ὀκτωβρίου). Τὴν ἐπομένην ἡ Ἑλλάς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀφοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης εἶχον γίνει δεκτοὶ οἱ Κρητὲς βουλευταὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλὴν.

Οἱ εὐρωπαῖοι διπλωμάται καὶ στρατιωτικοὶ δὲν εἶχον καθαράν ἔννοιαν περὶ τῆς προόδου τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἰδίως τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν ἐχρειάσθη μα-

πρὸς χρόνος, διὰ τὰ μεταπεισθῶν. Οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὸ Μοустаφᾶ πασᾶ καὶ τὴν 11 Ὀκτωβρίου ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντας ἐκκλησίας.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου κατέλαβε τὴν Ἐλασσῶνα καὶ μετὰ τὴν νίκην ἐν Σαρανταπόρῳ τὴν 9 Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς Σέρβια, Κοζάνην, Γρεβενά, ἐνῶ συγχρόνως κατελαμβάνετο ἡ Νότιος Ἡπειρος μέχρι τῆς Χειμάρρας. Ὁ δὲ στόλος ὑπὸ ναύαρχον τὸν ὕδραϊον **Παῦλον Κουντουριώτην** κατέλαβεν ἐννέα νήσους, Χίον, Λέσβον, κτλ., ἡ δὲ Σάμος ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν. Ἐπίσης ὁ στόλος ἔστησε τὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω. Μεγίστης σημασίας ἦτο ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφερεν εἰς τοὺς συμμάχους, ἀποκλείσας τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρακωλύσας τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Σέρβοι μετὰ τριήμερον μάχην παρὰ τὸ Κουμάνοβον ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν παλαιὰν Σερβίαν καὶ τὴν 13 Ὀκτωβρίου ὁ σέρβος διάδοχος εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σκόπια, τὴν πρωτεύουσάν τοῦ Στεφάνου Ντουσάν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ἡγωνίζοντο ἐν Λουλὲ Μπουργᾶς πρὸς τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος κακῶς ἐφωδιασμένος, ἀσύντακτος, σχεδὸν λιμοκτονῶν συνεκράτησεν αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τοῦ ὄγκου του ἐπὶ πενθήμερον, ἔπειτα ὑπεχώρησεν εἰς Τσατάλτζαν (Μέτρας), ὅπου ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις καὶ ἡ χολέρα ἐφραξαν τὴν προέλασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ διήμερον μάχην εἰς **Γιαντισὰ** παρὰ τὸν Ἀξιὸν (19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου) ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ᾤδευσε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία παρεδόθη διὰ συνθήκης εἰς τὸν διάδοχον τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1912, ἐορτὴν τοῦ μεγαλομάρτυρος Ἀγ. Δημητρίου, τοῦ προστάτου τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔσπευσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς αὐτήν, καθ' ὅσον εἶχον ἐκδηλωθῇ αἱ πρῶται δυσπιστίαι τῶν συμμάχων. Στρατὸς βουλγαρικὸς ἐκτραπείς τῆς διώξεως τῶν Τούρκων εἶχεν ὁδεύσει δρομαίως διὰ τὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλ' εὗρε τὴν πόλιν κατειλημμένην καὶ δύο μεραρχίαι βουλγαρικαὶ ἐστρατωνίσθησαν ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Θεοδωρίδου—Δαζάρου, *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, Ἔκδ Θ' 1936 25

Οὕτως ἐντὸς σχεδὸν εἴκοσι ἡμερῶν οὐδὲν εἶχεν ἀπομείνει ἐκ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μόνον ὡς νῆσοι ἐξεῖχον τὰ ὄχυρά τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Ἀδριανοπούλεως, πολιορκούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Μαυροβουνίων καὶ Βουλγάρων, καθὼς καὶ ἡ ἐκεῖθεν τῆς Τσατάλτζας περιοχῇ.

Ἡ νίκη τῶν ἠνωμένων βαλκανικῶν κρατῶν ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐνῶ δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν αἱ ἐντολοδόχοι τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία, εἶχον δηλώσει, ὅτι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος δὲν ἤθελον ἐπιτρέψει τροποποιήσιν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος, ἤδη οἱ διπλωμάται τῆς Ἀντάντ ἐδήλωσαν ὅτι τὸ καθεστῶς (Status quo) δὲν ὑφίστατο πλέον, ἀφοῦ ἡ Τουρκία εἶχεν ἀποβάλλει τὸ μόνον δικαίωμα, τὸ ὅποιον εἶχε, τὸ δικαίωμα δηλ. τῆς ἰσχύος, ὅπως ἐπιβάλλῃ εἰς τὰς χώρας ταύτας τὴν κακοδιοίκησιν της. Ὁ δὲ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας **Ἀσκουϊθ** ἐδήλωσεν ὅτι ὁ χάρις τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης μέλλει νὰ μεταβληθῇ καί... «οἱ νικηταὶ δὲν πρέπει νὰ στερηθοῦν τῶν καρπῶν, τοὺς ὁποίους ἐκέρδισαν διὰ πολλῶν θυσιῶν».

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σέρβοι δι' ἰσχυρᾶς ὁρμῆς κατῆλθον εἰς Δυρράχιον, ἡ δὲ διὰ τῶν ὁρέων πορεία των ἐθεωρήθη ἐκ τῶν ἀξιοσημειώτων κατορθωμάτων τοῦ πολέμου. Ἄλλ' ἡ αὐστριακὴ διπλωματία ἠσθάνθη ὡς ἰδίαν ἦτταν τὰ γεγονόνα τῆς Βαλκανικῆς, διότι ἔβλεπεν ἀποκλειομένην τὴν κάθοδον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἐξήτει ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τῆς Ρωσσίας.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Τὴν 20 Νοεμβρίου ὑπεγράφη εἰς τὴν Τσατάλτζαν ἀνακωχὴ μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν ἐκ τῶν συμμάχων, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθει τὰς ἐχθροπραξίας. Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνῆλθον οἱ ἐμπόλεμοι εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου εἰς τὸ Λονδίνον καὶ συγχρόνως οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σιρ Ἐδουαρδ Γκρέυ. Τὸ Μέγα Συμβούλιον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχεν ἀποφανθῇ ὑπὲρ συνομολογήσεως εἰρήνης καὶ ἐφάνη πρόθυμον νὰ δεχθῇ

τοὺς ὅρους τῶν συμμάχων. Ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι παρесеκέασαν κίνημα ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Ἐμβέρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιστρέφει ἐκ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἰταλῶν. Τὴν 10 Ἰανουαρίου διὰ στάσεως ἀνετράπη τὸ ὑπουργεῖον Κιαμήλ πασᾶ, ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Ναζὶμ ἐδολοφονήθη, αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου ἐματαιώθησαν καὶ ὁ πόλεμος ἐπανήχισεν.

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑ-ΠΤΩΣΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐνῶ διήρκουν αἱ διαπραγματεύσεις, ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ στενά, διὰ νὰ προσβάλῃ τὸν ἐν τῷ λιμένι Μούδρου (Λήμνου) ναυλοχοῦντα ἑλληνικὸν στόλον. Κατ' οὐσίαν ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ, διότι διέθετε περισσότερα τηλεβόλα, πολλῶν δὲ μονάδων τοῦ ὁ θώραξ ἦτο ἰσχυρότερος τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν. Ἀλλὰ τὸ νέον ἑλληνικὸν καταδρομικὸν **Ἀβέρωφ**, φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου Γεωργίου Ἀβέρωφ, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ναυαρχίς, καθὼς καὶ ἡ ἱκανότης τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων, ἐδίδον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν ὑπεροχὴν, ὡς ἐφάνη τοῦτο κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῆς 3ης Δεκεμβρίου. Οἱ Τοῦρκοι ἀκολουθοῦντες τὴν ὁδηγίαν γερμανῶν ἄξιωματικῶν προαπέστειλαν τὸ Χαμιδιὲ μετὰ τοῦ Ρεοῦφ ἐλπίζοντες ὅτι ὁ Ἀβέρωφ θὰ ἔσπευδε πρὸς καταδίωξίν του. Ὁ Ρεοῦφ κατώρθωσε τὴν νύκτα τῆς πρωτοχρονιᾶς νὰ διασπᾷ τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμὸν καὶ τὴν ἐπομένην τὸ Χαμιδιὲ ἐβομβάρδισε τὸν λιμένα τῆς Σύρου. Τὸ γεγονὸς παρήγαγε μεγάλην αἴσθησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Ἀβέρωφ δὲν ἐγκατέλειψε τὸν Μούδρον, ὥστε οἱ Τοῦρκοι εὐρέθησαν πρὸ τοῦ ἡνωμένου στόλου, ὅταν ἐξῆλθον ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον, καὶ μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πλοῖα τῶν ἑπαθάν σοβαρὰς ζημίας, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ στενά (5 Ἰανουαρίου 1913).

Τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 μετὰ μακρὰν πολιορκίαν καὶ πολλὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ **Μπιζάνι** τὰ Ἰωάννινα παρεδόθησαν εἰς τὸν διάδοχον καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐφάνη ὡς ἐπισφράγισμα τῶν ἑλληνικῶν ἀγώνων. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τοῦ θριάμβου θλιβερὰ τραγωδία κατέθλιψε τοὺς Ἕλληνας. Ὁ βα-

σιλεύς Γεώργιος παρέμεινεν ὡς φρουρὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ. Τὴν 5 Μαρτίου ἐνῶ κατὰ τὴν συνθήειάν του ἐξῆλθεν εἰς περίπατον ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἐνὸς ὑπασπιστοῦ, ἔλλην τις ἀνισόροπος ἐφόνευσεν αὐτὸν πυροβολήσας ἐκ τοῦ πλησίαν.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔπεσεν ἡ Ἀδριανούπολις καὶ οἱ Τοῦρκοι βλέποντες τὸ ἄσκοπον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν ἐν Πλαγιαρίῳ καὶ τὴν 17 Μαΐου τέλος ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῶν συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου ἐν Λονδίνῳ. Δι' αὐτῆς ὁ σουλτάνος παρεχόμενος ἅπαντα τὰ ἐδάφη τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρόν τὰ κείμενα πρὸς δυσμὰς γραμμῆς διηκουσῆς ἀπὸ τῆς Αἰνίου κατὰ τὸ Αἰγαῖον εἰς τὴν Μήδειαν κατὰ τὸν Εὐξείνιον πόντον, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀλβανίας. Ἐπίσης παρεχώρει τὴν Κρήτην, ἐνῶ περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἁλβανικῶν συνόρων θ' ἀπεφάσιζον αἱ Δυνάμεις.

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (17 Ἰουνίου 1913)

Οἱ μῆνες τῆς ἀγάπης τῶν Βαλκανικῶν λαῶν δὲν ἦσαν μακροί, διότι οἱ σύμμαχοι ἐφιλόνικησαν, ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων. Οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον λησμονήσει ὅτι εἶναι ἡ ἰσχυρὰ φυλή, ἡ προωρισμένη νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Βαλκανικῆς! Ὅθεν διέδιδον ὅτι μόνον αὐτοὶ εἶχον σηκώσει τὸ βάρος τοῦ πολέμου. Ἡ δὲ γερμανοαυστριακὴ διπλωματία μὴ κατορθώσασα νὰ προλάβῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας κατέβαλε προσπάθειας, ὅπως διασπάσῃ τοὺς συμμάχους ὑποθάλπουσα τὴν μεγαλομανίαν τῶν Βουλγάρων.

Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἄμετροι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ αὐθάδεις εἰς τοὺς τρόπους. Ἦδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων εἶχον ἐκμανῇ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου συνέβησαν ἔνοπλοι συγκρούσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Ἐπίσης πρὸς τοὺς Σέρβους εἶχον

διαφοράς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξομαλυνθοῦν. Διὰ τοῦτο τὰ πράγματα μοιραίως ἐβαινον εἰς συμμαχικὸν πόλεμον. Ἡ Ἑλλὰς συνῆψε τότε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τὴν 17 Ἰουνίου ἤρχισαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Οἱ Βούλγαροι προσέβαλον τοὺς Σέρβους εἰς τὴν Γευγελήν, σημεῖον ἐπαφῆς τῶν ἐλληνικῶν καὶ σερβικῶν δυνάμεων, ὅπως διασπάσουν αὐτάς.

ΚΙΛΚΙΣ (21 Ἰουνίου)

Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ σχεδὸν διπλασιασθῇ διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν στρατευσίμων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὁποῖοι συνέρρεον ἐκ τοῦ ἔξω ἐλληνισμοῦ. Τὸ ἐπιτελεῖον διέταξεν ἀμέσως τὴν σύλληψιν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐστρατωνισμένου βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ πυροβολικὸν ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ. Ἐνῶ δὲ τὸ ἀριστερόν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὤδευε πρὸς τὴν Γευγελήν, τὸ κύριον σῶμα ἐπροχώρησε πρὸς τὸ **Κιλκίς**, ὀχυρωτάτην θέσιν παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, τὴν φέρουσαν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Σέρρας, τὴν ὁποίαν εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι. Τὰς τάξεις τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐκίνει ἀκατάσχετον πολεμικὸν μένος, τὸ ὁποῖον ἀνεροῖπιζε τὸ κατὰ τῶν Βουλγάρων μῖσος, ὥστε ἡ κατὰ τοῦ Κιλκίς ἐπίθεσις ἔλαβε μορφήν ἐξάλλου παραφορᾶς. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τριήμερον ὀρμητικωτάτην ἐπίθεσιν ἀνέτρεψαν τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὀχυρῶν θέσεων (21—23 Ἰουνίου). Μετὰ διήμερον δὲ μάχην εἰς τὸν Λαχανᾶν ἐξεδιώχθησαν οἱ Βούλγαροι, ἡ δὲ Γευγελή καὶ ἡ Νιγρίτα ἀνεκτήθησαν. Ἐπίσης οἱ Σέρβοι μετὰ μακρὰν πάλην ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους οἱ ὁποῖοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν συμμάχων ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ παλαιὰ σύνορα.

Τὴν 28 Ἰουνίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἀγῶνα ἡ Ρουμανία, ἀφοῦ εἶχε δηλώσει ὅτι δὲν ἔχει σκοπὸν κατακτητικόν, ἀλλ' ἀπλῶς ἠθέλε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ὁ ρουμανικὸς στρατὸς ἀμαχητὶ προήλασε μέχρις ἀποστάσεως ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Σόφιας. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελήθησαν τῆς ἔριδος τῶν συμμάχων καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἐμβέρ ἀνέκτησαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡδη ἠπειλοῦντο τὰ ἐδάφη τῆς παλαιᾶς

Βουλγαρίας. Διὰ τοῦτο ὁ διαδεχθεὶς τὸν Δάνεφ Ραδοσλαύφ ἔσπερξε τὴν εἰρήνην.

Η ΕΙΡΗΚΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ (28 Ἰουλίου)

Τὴν 17 Ἰουλίου συνῆλθεν ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Βουκουρεστίου. Δυσκολίαν παρέσχεν ἰδίως ἡ πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἔξοδος τῶν Βουλγάρων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπέμενον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ λιμένος τῆς Καβάλλας. Ἐπειδὴ ἐδυστρόπουν οἱ Βούλγαροι ἡ Ρουμανία ἠπειλήσεν ὅτι θὰ κατελάμβανε τὴν Σόφιαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλγαρίας ἐδέχθησαν τὴν συνθήκην μεστοῖς πικρίας. Αὐτὸς δὲ ὁ γερμανὸς αὐτοκράτωρ ὑπεστήριξε τὴν ἑλληνικὴν ἀποψιν μεταβληθεὶς ἀπροόπτως εἰς ἐνθουσιώδη θαυμαστὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἐκ τῶν διαπληκτισμῶν τῶν συμμαχῶν ὠφελήθη οὐκ ὀλίγον ἡ Τουρκία, διότι διὰ τουρκοβουλγαρικῆς συνθήκης ὑπογραφείσης τὴν 15 Σεπτεμβρίου 1913, ἡ Τουρκία ἐκράτησε τὰς Σαράντας Ἐκκλησίας καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰ σύνορα τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχιζον ὀλίγον δυτικώτερον τῆς Αἴνου καὶ κατέληγον εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἰνιάδα. Τέλος τὴν 1 Νοεμβρίου ὑπεγράφη εἰρήνη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἀλβανικῶν συνόρων ἀφίνοντο εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων. Αἱ δὲ δυνάμεις διὰ διακοινώσεως (31 Ἰανουαρίου 1914) ἀνεγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν τῶν νήσων.

Τὰ ἔτη 1913 καὶ 1914 ἦσαν οἱ χρόνοι τῆς ἑλληνικῆς ἀντιθέσεως, διότι τὸ ἔθνος ἠσθάνετο μεγίστην αὐτοπεποίθησιν καὶ ἐνεπνέετο ὑπὸ μεγάλου πόθου πρὸς δρᾶσιν καὶ δημιουργίαν. Ὁ λαὸς ἐπίστευσεν ὅτι τὰ κατορθώματα ἐκεῖνα ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνορθώσεως, τὴν ὁποίαν αὐτὸς εἶχεν ἐπιτελέσει ἀπὸ τοῦ 1909, καὶ συγχρόνως ἔτρεφε μεγίστην ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἀρχηγούς του.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1914 ἤρχισαν νὰ ὑψοῦνται νέφη εἰς τὸν ὀρίζοντα. Οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ ἐγκαταστήσουν τοὺς ἐκ Μακεδονίας μετανάστας, συγχρόνως ἀκολουθοῦντες τὸ ἐκτουρκιστικὸν πρόγραμμα, ἤρχισαν νὰ ἐκδιώκουν ἐκ τῶν ἐστιῶν των τοὺς Ἕλληνας τῆς Θράκης καὶ τῶν παραλίων τῆς

Μ. Ἀσίας. Ἡ Ἑλλάς διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι ἦσαν ἀνένδοτοι, ὀλίγον δὲ ἔλειψε νὰ προκληθῇ νέα σύρραξις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἐπίσης καὶ οἱ Βούλγαροι ἔπνεον μένεα κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων. Ἀλλ' ἀπειλητικωτέρα ἦτο ἡ ὑπολανθάνουσα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κρίσις, διότι ἤδη ἐξεδηλοῦντο τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς διαιρέσεως, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς καταστροφάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 1870 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1914 τὴν πολιτικὴν τῶν λαῶν κανονίζουν αἱ ἑξ' Μεγάλαι Δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ρωσσία, Αὐστρία, Ἰταλία.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 44 τούτων ἐτῶν ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων παρουσιάζει δύο φάσεις. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν εἶναι στενῶς εὐρωπαϊκὸν καὶ ζητοῦν διὰ μυστικῶν συνεννοήσεων ἢ διὰ φανερῶν συμμαχιῶν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἰσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Βραδύτερον ἀφοῦ ἡξήθησαν εἰς πληθυσμὸν καὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην βιομηχανίαν, δημιουργοῦν συμφέροντα ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης καὶ ζητοῦν διέξοδον καὶ ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν. Συγχρόνως παρουσιάζονται δύο μεγάλαι δυνάμεις ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης, αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης καὶ γίνεται παγκόσμιος ἢ διεθνὴς πολιτικὴ.

1. Ἡ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ (1870 - 1895)

Ἡ ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ τρίτη γαλλικὴ δημοκρατία εἶχε μακρότερον βίον τῶν δύο πρώτων. Τὸ νέον γαλλικὸν σύνταγμα ἐδημιούργησε δύο νομοθετικὰ σώματα, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς βουλῆς δι' ἑπτὰ ἔτη. Πρῶτος πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Τιέρ, ἐπὶ τῆς συντηρητικῆς κυβερνήσεως τοῦ ὁποίου ἡ Γαλλία ἀνέλαβε ταχέως ἐκ τῶν πληγῶν τῆς μεγάλης ἀποτυχίας. Ἐντὸς βραχείου χρονικοῦ διαστήματος διὰ λαϊκῶν συνεισφορῶν κατέβαλε τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἐνῶ κυβέρνησις καὶ ἐθνοσυνέλευσις ἔθεσαν τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκδικήσεως (Renvanche) διὰ τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εἰσήχθη δὲ ἡ γενικὴ στρατιωτικὴ θητεία καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις μεγάλου νεωτέρου στρατοῦ. Ἀλλ' ἡ δημοκρατία διήλθε κρίσιν ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν βασιλοφρόνων, τέλος ὅμως ἐπαγιώθη διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Γαμβέττα.

Ἡ προκύψασα ἐκ τῆς νίκης Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦτο κατὰ τύπους **Συνταγματικὴ Ὁμοσπονδία**, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν 25 κράτη. Πρόεδρος τῆς ὁμοσπονδίας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας φέρων τὸν τίτλον τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος (**Kaiser**) καὶ ἔχων τὸ δικαίωμα πολέμου καὶ εἰρήνης ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Ἀρχικαγκελλάριον τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ὁμοσπονδία εἶχε δύο νομοθετικὰ σώματα, τὸ **Ὁμοσπονδιακὸν Συμβούλιον**, τὸ ὁποῖον ἀπῆρτιζον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν, καὶ τὴν **Βουλὴν τῆς Αὐτοκρατορίας** (**Reichstag**), τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν 397 πληρεξούσιοι τοῦ λαοῦ ἐκλεγόμενοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἄλλ' ἢ αὐτοκρατορία, τὴν ὁποίαν συνέστησεν ὁ Βίσμαρκ, δὲν ἦτο ὁμοία πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἱδρῇ τὸ Γερμανικὸν Κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης τὸ 1848, καθ' ὅσον δὲν ἦτο ἐκδήλωσις ἀπ' εὐθείας τῆς λαϊκῆς βουλῆσεως, ἀλλ' ἔργον τῶν ἡγεμόνων καὶ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης. Ἡ γερμανικὴ ἔνωσις δὲν ὁμοίαζε τὴν ἰταλικήν, διότι δὲν περιέλαβε λαούς, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν διὰ δημοψηφίσματος τὴν ἔνωσιν. Εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἔζων πολυάριθμοι Πολωνοί, εἰς τὸ Σλέσβικ-Χολστάϊν Δανοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἠθέλουν τὴν ἔνωσιν. Ἡ δὲ Ἀλσατία καὶ Λωρραίνη προσηρτήθησαν κατακτητικῷ δικαιώματι. Διὰ τοῦτο τὸ 1)10 τοῦ πληθυσμοῦ μετηνέστευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν εὐθὺς μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Φραγκφούρτης.

Πρὸς τούτοις αἱ αἰφνιδιαστικαὶ νῖκαι τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ καταπληκτικὴ αὔξησις τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐξέπληξε τὸν κόσμον καὶ ὁ πρωσσικὸς τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου ἐξηρέθισε τοὺς ἄλλους λαούς. Τὴν δὲ ἀνακίνησιν τῆς αὐτοκρατορίας ἐντὸς τῶν Βερσαλλιῶν ἡσθάνθησαν ὡς πρόκλησιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας. Ὡστε ἡ γαλλικὴ ἐπιθυμία τῆς ἐκδικήσεως εὗρισκε συμπαθείας ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ. Πλὴν τούτου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐθεώρει ἑαυτὸν **Θεῖον Δικαιώματι** ἄρχοντα καὶ δὲν ἀνεγνώριζε τὸ νεώτερον

δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ἡ γερμανικὴ βουλὴ δὲν ἦτο κυρίαρχον σῶμα, διότι ὑπουργοὶ καὶ ἀρχικαγκελλάριος δὲν ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς πλειοψηφίας τῆς βουλῆς, ἀλλὰ διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Βίσμαρκ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸ κράτος. Τὸν δὲ ζωηρὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διηξήγαγε κατ' αὐτῆς, ὠνόμασαν ἐκπολιτιστικὸν ἀγῶνα (Kulturkampf). Ἀλλ' ὅταν βραδύτερον ἠγέρθη ἀπειλητικὸν τὸ ἐργατικὸν κόμμα, ἐζήτησε νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ἐν τῇ βουλῇ καθολικοὺς, τὸ Κέντρον, ὡς ὀνομάζονται οὗτοι. Ἐν τούτοις ὁ Βίσμαρκ ἦτο πανίσχυρος ἀπολαύων ἀκλόνητον ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐμπνέων σέβας καὶ φόβον εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλ' ὅταν ἀνῆλθε τὸν θρόνον ὁ **Γουλιέλμος Β'**, ἐφάνη ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ δὲν ἠνείχετο τὴν σιδηρᾶν δικτατορίαν τοῦ καγκελλαρίου. Τὸ 1892 ὁ Βίσμαρκ ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς διαφωνήσας πρὸς τοὺς σοσιαλιστάς. Ὁ λαὸς ὅμως ἐγνώριζεν ὅτι εἶναι βαθυτέροι οἱ λόγοι τῆς ἀποχωρήσεως καὶ ἐπευφήμησε τὸν ἀρχικαγκελλάριον, ὅταν ἐγκατέλειπε τὸ Βερολῖνον, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἐξοχικὴν ἔπαυλίν του, ὅπου συνέταξε τὰς περιφήμονς Σκέψεις καὶ ἀναμνήσεις του.

Η ΑΥΣΤΡΙΑ

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Σαδόβα μάχης ὁ Φραγκῖσκος Ἰωσήφ παρεχώρησεν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἣ ὁποία ἀπέκτησεν ἰδίαν βουλήν, ἰδίους ὑπουργοὺς, ἰδίαν διοίκησιν. Οὕτω τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων διηρέθη εἰς δύο κράτη, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν Δυναδικὴν Μοναρχίαν, ἠνωμένα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἦτο αὐτοκράτωρ μὲν, ἐν Αὐστροίᾳ, βασιλεὺς δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἡ ἔνωσις ἐφαίνετο ἀρκετὰ στερεά, διότι οἱ Οὐγγροὶ ἦσαν εὐχαριστημένοι, ἐπειδὴ ἐλάμβανον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν Μεγάλῃς δυνάμεως καὶ ἐκράτουν εἰς ὑποτέλειαν πολυαρίθμους λαοὺς, τοὺς Ρουμάνους τῆς Τρανσυλβανίας, τοὺς Κροάτας, Σλοβάκους καὶ Σλοβένους, 10 ἑκατομμύρια ἐν ὅλῳ, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἦσαν 7 ἑκατομμύρια.

Εἰς τὴν κυρίως Αὐστρίαν ὑπερτεροῦν οἱ Γερμανοί, ἀλλὰ βορειότερον ἢ Βοημία κατοικεῖται ἀπὸ 7 ἑκατομ. Τσέχους, ἡ δὲ Γαλικία ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον πολωνική. Οἱ Τσέχοι πρὸ πάντων ἦσαν θορυβώδεις ἀπαιτητα τῆς αὐτοτελείας, ἀλλὰ καὶ αἱ μικρότεραι φυλαὶ ἀπῆτουν αὐτοδιοίκησιν, αἱ δὲ συμπάθειαι τῶν Βοσνίων καὶ Κροατῶν ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Σερβίαν. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχε ζωηρὰ ζύμωσις ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἐπεκρήτησαν δὲ ἐπαναστατικὰ ἀποχωριστικὰ ρεύματα, ὥστε περὶ τὸ τέρμα τοῦ αἰῶνος ἐφαίνετο ἡ αὐτοκρατορία φερομένη πρὸς τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύστημα ἢ πρὸς διάλυσιν.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπροξένησε τὴν ἀδυναμίαν τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ Βερολίνου, ὅπως συγκρατήσῃ τοὺς λαοὺς τῆς καὶ φρουρήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς συμφέροντα αὐτῆς κατὰ τῆς Ρωσσίας.

ΙΤΑΛΙΑ

Τὴν Ἰταλίαν ἀπησχόλησε κατ' ἀρχὰς τὸ ρωμαϊκὸν ζήτημα, αἱ σχέσεις δηλαδὴ πρὸς τὸν Πάπαν. Ὁ Καβούρ ἐδωκεν εὐρυτάτην αὐτονομίαν εἰς τὸν Πάπαν καὶ 3 ἑκατ. ἐπίδομα, ὡς ἀρχὴν δὲ ἐκήρυττεν ἐλευθερία ἐκκλησία ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ῥάτει. Τοῦτο ἐσήμαινε σχεδὸν χωρισμὸν ἐκκλησίας καὶ κράτους. Ἀλλ' ὁ Πάπας δὲν ἐδέχθη συμβιβασμὸν ἐλπίζων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν, ἰδίως τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐφαίνετο ὅτι θὰ ὑπερίσχυον οἱ βασιλικοί, καὶ δὲν ἦτο ἀπίθανος γαλλικὴ ἐκστρατεία πρὸς παλινόρθωσιν τοῦ Πάπα. Τὸ 1877 ὁ κίνδυνος ἀπεσοβήθη διὰ τῆς νίκης τοῦ Γαμβέττα καὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλ' ἡ κατάληψις τῆς Τύνιδος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐξηρέθισε τὴν εὐαισθησίαν τῶν Ἰταλῶν, διότι ἡ Τύνις ὑπενθύμιζε τὴν Καρχηδόνα. Ἡ δὲ Ἰταλία ὠνειρεύετο μέγα imperium καὶ μετὰ τὴν συντριβὴν τῆς Γαλλίας τὸ 1870 ἐφαντάσθη ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ Μεσογείᾳ.

Αἱ ΣΥΜΜΑΧΙΑΙ

Τὸ πρῶτον μέλημα τοῦ Βίσμαρκ ἦτο νὰ διατηρήσῃ τὰ διὰ τοῦ πολέμου κατακτηθέντα. Διαρκῶς δὲ ἔζησεν ὑπὸ τὸν ἐφιάλ.

την συνασπισμοῦ κατὰ τῆς Γερμανίας. Κατ' ἀρχάς κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τοὺς αὐτοκράτορας Γερμανίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας εἰς τὴν λεγομένην **Συμμαχίαν τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων**. Ἀλλ' ἡ ἐνωσις Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας ἦτο ἐφήμερος καὶ μετὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1876—78 αἱ σχέσεις αὐτῶν ὠξύνθησαν. Τότε ὁ Βίσμαρκ ἐγκατέλειπεν ὁριστικῶς τὴν Ρωσίαν καὶ τὸ 1878 συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ 1883 προσεχώρησε καὶ ἡ Ἰταλία. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ **Τριπλῇ συμμαχία**.

Οἱ γάλλοι διπλωμάται ἡσθάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ προσεγγίσουν τὴν Ρωσίαν. Ἀλλ' ὑπῆρχον πολλὰ τὰ χωρίζοντα τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς τσαρικῆς Ρωσσίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μὲν Γαλλία εἶχεν ἀνάγκην ἐκδικήσεως, ἡ δὲ Ρωσσία πιστώσεων, ἡ οἰκονομικὴ σύμβασις παρεσκεύασε τὴν στρατιωτικὴν συμμαχίαν. Τὸ θέρος τοῦ 1891 ὁ γαλλικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Κρονστάνδην καὶ κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ δοθεῖσαν ἑορτὴν ὁ τσάρος ἤκουσεν ὀρθίως τὴν Μασσαλιώτιδα.

II. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο ΝΕΟΣ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ

Ἀπὸ τοῦ 1898 περίπου τὰ μεγάλα ἔθνη ἀποκοτοῦν σπουδαιότατα συμφέροντα ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ λαμβάνει σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην σπουδαιότητα. Ἐπειδὴ τὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπανῆλθον εἰς τὸ πρῶτον σπουδατικὸν ἐμπόριον καὶ αἱ ἀγοραὶ τῆς Εὐρώπης ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ξένην βιομηχανίαν, τὰ βιομηχανικά ἔθνη ἐζήτησαν διέξοδον εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας καὶ ἡ κατοχὴ χώρας ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης παρουσιάσθη ὡς ἀνάγκη βιοτικὴ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις προσεπάθησαν ν' ἀποκτήσουν ἀποικιακὸν κράτος, ὅσον τὸ δυνατόν ἐκτενὲς imperium, εἰς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ὠκεανίαν, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἡ Ἀμερικὴ ἀπεκλείσθη εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Τὴν προσπάθειαν ταύτην ὠνό-

μασαν Ἰμπεριαλισμόν, τὴν δὲ περίοδον ἀπὸ τοῦ 1870 περίπου μέχρι τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκδηλώνεται ζωηρότερον ἡ τάσις αὕτη, ἐποχὴν τοῦ νέου Ἰμπεριαλισμοῦ.

ΤΟ ἈΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας ἦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος τὸ μέγιστον, ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε τὴν σημερι-

νήν ἔκτασιν οὔτε τοὺς κολοσσιαίους θησαυρούς, τοὺς ὁποίους διαθέτει σήμερον. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας ἐδημιουργήθη μεταξύ τοῦ 1815—1865.

Εἰς τὸν Καναδᾶν ἡ Ἀγγλία περιεποιήθη τὸ γαλλικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ χώρα μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν κτήσεις ἀπετέλεσε τὸ **Δομίνιον τοῦ Καναδά**, τὸ ὁποῖον εἶχε τελείαν αὐτοδιοίκησιν, ἴδιον σύνταγμα καὶ βουλήν, καθὼς καὶ ἴδιον στρατόν.

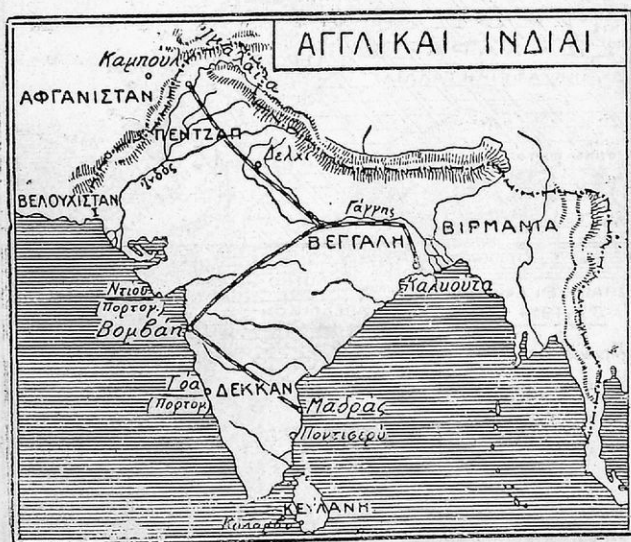
Αἱ **Ἰνδία** εἶναι ἡ βάση τῆς Ἀγγλικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ ἓνα περίπου αἶωνα μέχρι τοῦ 1860 οἱ Ἀγγλοι ἠγωνίσθησαν, διὰ νὰ ὑποτάξουν τὰς Ἰνδίας. Ἀφοῦ κατέστειλαν ἐπικίνδυνον

ἐπανάστασιν τοῦ 1857, ἐστερέωσαν τὴν κατοχὴν των ἐπεκτείναντες αὐτὴν πέραν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Πεντζάπ καὶ προσαρτήσαντες πᾶσαν τὴν Βιρμανίαν. Τότε ἐφάνησαν ἐξουσιάζοντες ἐκ τοῦ ὕψους τῶν Ἱμαλαίων τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, τοῦ ὁποίου κατεῖχον πάσας τὰς διόδους. Τὸ 1876 ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορίδας τῶν Ἰνδιῶν, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶνται ὑπὸ ἰδιαιτέρου ὑπουργοῦ, τοῦ **Ὑπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν**, καὶ **Ἀντιβασιλέως**, ὁ ὁποῖος ἐδρεύει ἐν Καλκούτῃ.

Εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐξασφαλίσαι τὴν κατοχὴν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Κ α λ ῆ ς Ἑ λ π ί δ ο ς, ὅθεν διήρχετο ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Τὸ δὲ 1820 ἐκτίσθη τὸ Π ὀ ρ τ-Ἑ λ ι σ ά β ε τ, ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου, ἡ δὲ Ἀγγλία ἀνέλαβε νὰ ἰδρύσῃ τὸ κράτος τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς. Ἀλλ' ἡ κατάληψις τῆς ἐνδοχώρας προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν φιλοπολέμων ἰθαγενῶν (Κάφρων, Ὅττεντότων) καὶ ἰδίως τῶν ὀλλανδῶν ἀποίκων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν γεωργοὶ πολὺ προηγμένοι, ὀνομαζόμενοι **Μπόερς** (Μπούρς). Ἡ ἀντίστασις τῶν Μπόερς, ἡ ὁποία κατέστη περίφημος, κατεβλήθη διὰ τοῦ Τ ρ α ν σ β α α λ ι κ ο ὦ π ο λ έ μ ο υ τὸ 1899—1902, τὸ δὲ Τράνσβααλ μετὰ τῆς χώρας τοῦ ἀκρωτηρίου ἀπετέλεσε τὴν **Νοτιοαφρικανικὴν Ἐνωσιν**; ἐπεκταθεῖσαν διὰ νέων κτήσεων.

Τὸ 1882 οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν **Αἴγυπτον** ὑπὸ τὰ ἐξῆς περιστατικά. Τὸ 1869 εἶχε συμπληρωθῇ ἡ διώρυξις τοῦ Σουέζ, ἡ ὁποία ἠΰξησε τὴν σημασίαν τῆς Αἰγύπτου, διότι ἐδέσποζεν ἤδη τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ. Ὁ Χεδίβης Ἰσμαὴλ Πασᾶς θαμβωθείς ἐκ τῆς νέας αἴγλης, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ διώρυξ, ἐδαπάνησεν ἀφειδῶς εἰς δημόσια ἔργα, κατασκευὴν σιδηροδρόμων καὶ καλλωπισμὸν τῆς πρωτευούσης, ὅσον καὶ εἰς διασκεδάσεις καὶ γενναιοδωρίας. Διὰ τοῦτο περιήλθεν εἰς οἰκονομικὴν δυσχέρειαν καὶ ἐπώλησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰς 176 χιλ. μετοχὰς τῆς διώρυγος, τὰς ὁποίας κατεῖχε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἀγγλία, ἡ ὁποία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν εἶχε δείξει ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Αἴγυπτον, ἀπέκτησε ἐπὶ τῆς διώρυγος καὶ τῆς Αἰγύπτου ἴσα δικαιώματα πρὸς τὴν Γαλίαν, ἡ ὁποία κατεῖχε τὰς λοιπὰς 220 χιλ. μετοχὰς. Τὸ 1882

ἐξεργάγησαν ταραχαὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ ἰθαγενεῖς ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Ἄραμπή πασάν ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ στίφη ἀτάκτων διέτρεξαν τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρπάζοντες καὶ καίοντες. Τότε ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν, ἀπεβίβασε στρατόν, ὁ ὁποῖος εὐκόλως κατέβαλε τὴν ἀντίστασιν τοῦ Ἄραμπή καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἐνῶ ὁ γάλλος ναύαρχος μὴ ἔχων διαταγὴν τῆς κυβερνήσεώς του ἔμεινεν ἄπρακτος. Οἱ Ἄγγλοι ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των πρὸς τὸν Ἄνω Νεῖλον, τοῦ ὁποῖου τὰς πηγὰς εἶχον ἀνακαλύψει ἄγγλοι ἐρευνηταί, καὶ τὶς τὴν Νουβίαν (Σουδάν), ὅπου πρὸ τινων δεκαετηρίδων εἶχεν ἰδρυθῇ ἡ πόλις Χα-ρ-

τ ο ύ μ. Ἄλλ' ἡ κυριαρχία αὐτῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα δὲν ἐπαγιώθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, διότι οἱ ἄραβες σωματέμποροι καὶ τὰ μωαμεθανικὰ τάγματα ἐξήγειραν τοὺς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περιφήμου **Μααντῆ** (προφήτου) κατέστρεψαν τὸ ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα. Μόλις δὲ βραδύτερον ὁ περίφημος λόρδος **Κίτσεναρ** (Kitchener, 1850—1916) παρεσκεύασε συστηματικῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους τοῦ Μααντῆ. Ἐχοντες βάσιν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ ἀκρωτήριο τῆς

Αυστραλίας ήνώθησαν ἀπὸ τοῦ 1902 εἰς ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία αὐτοδιοικεῖται ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας.

Οὐδὲν ἔθνος ἐπεξετάθη κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα ὅσον τὸ ἀγγλικόν. Ἡ δύναμις του εἶναι μεγίστη, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ὀνειρεύεται κοσμοκρατορίαν. Ἡ Ἀγγλία ἐξουσιάζει ἀσφαλῶς τὴν θαλασσίαν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας κατέχουσα τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μάλταν, τὴν Κύπρον, τὸ Σουέζ, Ἀδεν καὶ τὴν Βομβάην, ἀπὸ δὲ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τὴν Μεσοποταμίαν. Ἐπεκτείνει τὴν ἐξουσίαν της μέχρι τῆς Κίνας κατέχουσα τὸ Κολόμβο, Σιγκαπούρην, Χόγκ-Κόγκ, ἀφοῦ ἀπεμάκρυνε τὸν ρωσσικὸν κίνδυνον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπειλήσει τὰς Ἰνδίας. Ἀφ' ἐτέρου διεκδικεῖ τὴν κατοχὴν ὅλης τῆς Ἀφρικῆς. Εἰς τὰς μεγάλας αὐτὰς ἐκτάσεις ὁμιλεῖται ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα, μεταδίδεται ὁ ἀγγλικὸς πολιτισμὸς, οἱ ἄποικοι μετὰ τῆς γλώσσης μανθάνουν τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας τῆς μητροπόλεως εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν των, ὁ δὲ τελευταῖος μέγας πόλεμος ἔδειξε τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν πρὸς τὴν μητροπόλιν. Σήμερον «ἐκτελεῖ τις τὴν περιοδείαν τοῦ κόσμου ἐπὶ ἀγγλικῶν κτήσεων, ὁ ἥλιος δὲν δύει ἐπὶ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κυβερνᾷ ἡ Ἀγγλία. Ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκειται φωτίζει πάντοτε τὴν δραστηριότητα τῆς ἀγγλοσαξονικῆς φυλῆς, ἡ ὁποία ἀνασκαλεῖ τὴν γῆν, ἀποσπᾷ τὰ πλούτη αὐτῆς, ἀναζητεῖ νέους θησαυρούς». Ἡ ἀγγλικὴ αὐτοκρατορία εἶναι φοβερὸς κολοσσὸς καὶ ὁ πόλεμος ἔδειξεν ὅτι δὲν ἔχει πόδας ἐξ ἀργίλου.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ἡ Γαλλία μετὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους εἶχε διατηρήσει ἐλάχιστα ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἀποικιακοῦ κράτους της. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἰδίως μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον, ἐδημιούργησεν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου Ι' κατελήφθη ἡ **Σενεγάλη** ἐν τῇ Δυτικῇ Ἀφρικῇ καὶ ἐγένοντο αἱ πρῶται ἐγκαταστάσεις τῶν Γάλλων ἐν **Ἰνδοκίνα** (1858—1867) γάλλοι δὲ ἐρευνηταὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Μετὰ τὸ 1870 ἤρχισε δραστηριὰ ἐπέκτασις τοῦ ἀποικιακοῦ **Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Νέων Χρόνων, Ἑκδ. Θ' 1936** 26

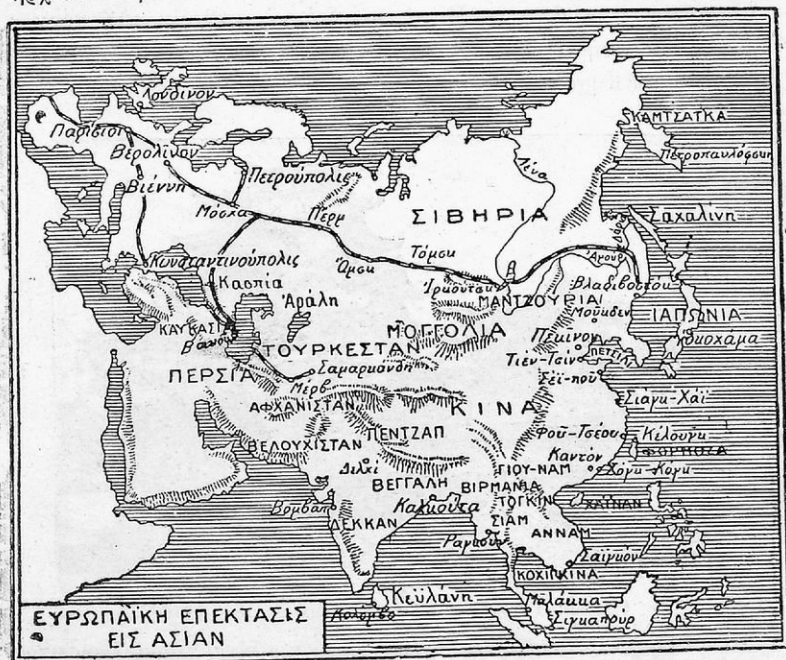
κράτους τῆς Γαλλίας, τὴν δὲ ὥθησιν ἔδωκεν ἰδίως ὁ ὑπουργὸς **Ἰούλιος Φερρὺ** (Jules Ferry, 1832—1893), διότι ἡ Γαλλία διὰ τὰ συνέλθῃ ἐκ τῶν ἀτυχημάτων τοῦ πολέμου καὶ διὰ τὰ στηρίξῃ τὴν βιομηχανίαν της, εἶχεν ἀνάγκην πελατῶν, καὶ αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ ὑπεστήριξε τὴν ἀποικιακὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, ἵνα ἀποτρέψῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκδικήσεως ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ διετὴς πρωθυπουργία τοῦ Ἰουλίου Φερρὺ (1883—85) ἔδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ κράτος τῆς Ἰνδοκίνας παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν, ἥ ὅποια ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κλεμανσὼ κατεκραύγαζεν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς Γαλλίας καταδαπανῶνται ἀσκόπως, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκεται ἐν Ἀλσατία καὶ Λωρραίνῃ. Οἱ Γάλλοι κατέλαβον τεμάχια τῆς βορείου καὶ κεντρικῆς Ἀφρικῆς (Σ α χ ά ρ α, Σ ο υ δ ά ν, Κ ό γ κ ο), τὸ δὲ 1896 τὴν νῆσον Μ α δ α γ α σ κ ά ρ η ν.

Οὕτως ἡ Γαλλία ἀπέκτησε τὸ δεύτερον μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἀποικιακὸν κράτος, ἡ δὲ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία της ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἀν καὶ ὑπολείπεται τῆς Ἀγγλίας, εἶναι ἀξιόλογος.

ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΕΝ ΑΣΙΑ.

Σημαντικωτάτη ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς Ρωσσίας ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ Ρωσσία ἔσχε διπλὴν πολιτικὴν κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα. Ἄλλοτε ἐζήτει τὰ ἐπεκταθῇ καταλαμβάνουσα κτήσεις τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ Ἀσίαν. Ὅσάκις ὅμως ἔβλεπεν ἑαυτὴν ἀποκλειομένην ἐκ τῆς ἐγγύς ἀνατολῆς, ἐστρέφετο μετ' ἀποφασιστικότητος κατὰ τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς βορείου καὶ κεντρικῆς Ἀσίας. Τοῦτο συνέβη μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὥς καὶ μετὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν τοῦ 1876—78. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ρῶσσοι ἐπεξετάθησαν ἀκατασχέτως πρὸς τὸν **Καύκασον** καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς **Κασπίας** καὶ τοῦ **Τουρκεστάν**. Ἀλλ' ἡ προσπάθειά των τὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Περσίας καὶ τοῦ Ἀφγανιστάν ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ ἤρχισεν ἀπὸ τότε ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας, ἡ ὅποια διήρκεσε σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν 19^{ον} αἰῶνα. Εἰς τὴν Ἀπωτέραν Ἀνατολὴν οἱ Ρῶσσοι κατέλα-

βον τὴν κοιλάδα τοῦ ᾿Αμούρ-Ντάγια, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὴν **Ρωσικὴν Μαντζουρίαν**. Ἐνῶ δὲ αἱ Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτύξει σπουδαῖα συμφέροντα περὶ τὴν Κίνα, ἐξησφάλιζον στερὰς βάσεις δράσεως ἐπὶ τῆς παραλίας, οἱ Ρῶσοι ἐξεμεταλλεύοντο τὰ πλούτη τῆς περιοχῆς τοῦ ᾿Αμούρ (᾿Ωξος) καὶ ἤρχισαν τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ σιδηροδρόμου ἀπὸ

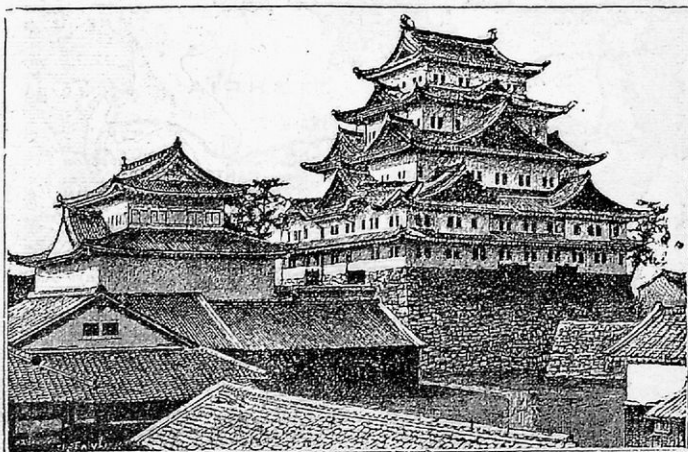

Μόσχας μέχρι Βλαδιβοστόκ. Ὁ τσάρος Νικόλαος Β' (1894—1918) κατέβαλεν ἰδιαιτέρας προσπάθειάς διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἔμελλε ν' ἀποβῇ ἰσχυρὸν ὄργανον δράσεως κατὰ τῆς Κίνας, διότι θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ρῶσους νὰ μετακομίζουν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων εἰς τὴν Μαντζουρίαν.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ-ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΙΝΑΝ

Τὸ 1894 ὁ Σιννοϊκὸς πόλεμος ἔδειξε τὴν μεγάλῃν σοβαρότητα τοῦ κινεζικοῦ ζητήματος, διότι ἀπεκάλυψε τὴν φοβερὰς δύναμιν τῆς Ἰαπωνίας καὶ τὴν ἄκραν ἀδυναμίαν τῆς Κίνας. Οἱ Ἰάπωνες μόνοι ἐκ τῆς κιτρίνης φυλῆς ἐφάνησαν ἐπιδεκτικοὶ ἀναπτύξεως, κατορθώσαντες ἐντὸς τριᾶ-

κοντα μόνον ἐτῶν ν' ἀφομοιώσουν τὰ πολιτικά καὶ πολεμικά:
1868 συστήματα τῶν εὐρωπαϊῶν. Τὸ 1868 ὁ μικάδος (αὐτο-
 κράτωρ) **Μούτσου-Χίτο** συνεκέντρωσε δι' ἐπαναστάσεως
 τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας του, ἐγκατασταθεὶς δὲ εἰς τὸ **Τόκιο**
 ἤρχισε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἰαπωνίας, τὸν αἰῶνα τοῦ
 φωτός, ὅπως λέγουν οἱ Ἰάπωνες. Ἀμέσως ἐστάλησαν πο-
 λυάριθμοι νέοι εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ μάθουν τὰς τέχνας
 καὶ τὰς ἐπιστήμας τῆς Δύσεως, ἐστρώθησαν σιδηραὶ γραμμαί,
 κατεσκευάσθησαν τηλεγραφεῖα, ἰδρύθησαν σχολεῖα, ἐδημιουρ-

Φεουδαρχικὸν μέγαρον ἐν Nagoya (Ἰαπωνία)

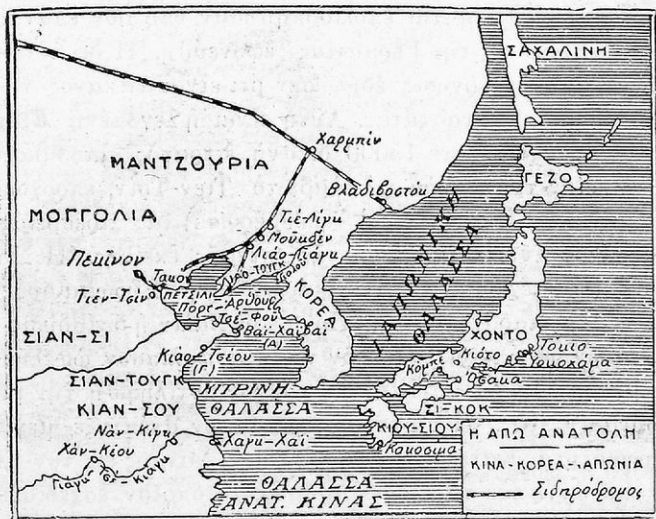
Οἱ ἐν σχήματι πυραμίδος ὑψούμενοι ὄροφοι εἶναι χαρακτηριστικὸν
 τῆς ἰαπωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς προελθούσης ἐκ τῆς κινεζικῆς.

γήθη στρατὸς κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ ἐντὸς ὀλίγων
 ἐτῶν κατεσκευάσθη σημαντικὸς στόλος. Ἦδη δὲ τὸ 1875 οἱ
 Ἰάπωνες μηχανικοὶ κατεσκεύαζον πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὰ ἐρ-
 γοστάσια τῆς πατρίδος των.

Τὸ δὲ 1894 ἐξ ἀφορμῆς ταραχῶν τῆς Κορέας ἡ Ἰαπωνία
 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κίνας, ἡ ὁποία ὑπέστη πανω-
 λεθρίαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ ναύαρχος **Ἴτο** κατέ-
 στρεψεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ **Γιαλοῦ** τὸν σινικὸν στόλον, τρία
 δὲ ἀποβατικά στρατεύματα ἠπείλυσαν τὸ Πεκῖνον. Διὰ τῆς
Συνθήκης τῆς Σιμονοσάκι (1895) ἡ Κίνα ὑπεχρεώθη νὰ

παραχωρήσει πλὴν τῆς Φορμόζας καὶ ἄλλων νήσων τὴν χερσό-
νησον **Λιάο Τούγγ** μετὰ τοῦ **Πόρτ 'Αρθούρ**.

Ἄλλ' αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις δὲν ἐδέχθησαν τοὺς ὅρους
τούτους φοβούμεναι τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἰαπώνων εἰς τὸ
Πόρτ-Ἀρθούρ, ἀπέναντι τοῦ Τιέν Τσιν καὶ τοῦ Πεκίνου, διότι
θὰ εἶχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν των τὴν Κίναν, τὴν ὁποίαν ἠδύ-
ναντο νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ ὀπλίσουν κατ' αὐτῶν. Ὅθεν τῇ
ἐπεμβάσει αὐτῶν ὁ Μικάδο παρητήθη τῆς χερσονήσου Λιάο-
Τούγγ καὶ τοῦ Πόρτ 'Αρθούρ. Τότε ἐπωφελήθησαν τῆς εὐ-

καιρίας πρὸς ἴδιον συμφέρον αἱ δυνάμεις. Ἡ Ρωσσία ἠνάγκ-
ασε τὴν Κίναν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν «ἐπὶ ἐνοικίῳ» τὸ
Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ τὸ Τάλιεν-Βάν, ἔλαβε δὲ τὸ προνόμιον νὰ
κατασκευάσῃ διακλάδωσιν τοῦ ὑπερσιβηρικικοῦ σιδηροδρόμου
διὰ τῆς Μαντζουρίας μέχρι Πόρτ-Ἀρθούρ. Ἡ Γαλλία ἐπέτυχε
παραχωρήσεις εἰς τὸ **Γιούναμ** καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον **Χαϊ-
νάν** καὶ ἄλλα. Ἡ δὲ Γερμανία ἐξ ἀφορμῆς τῆς δολοφονίας
δύο γερμανῶν ἱεραποστόλων κατέλαβε τὸ 1897 τὸ **Κιάο Τσέου**
εἰς τὴν μεσημβρινὴν βάσιν τῆς Χερσονήσου Σάν-Τούγγ. Ἡ
Ἀγγλία χάριν «τῆς ἰσορροπίας» κατέλαβε τὸ **Βαϊ Χάι Βαϊ**,
πρὸς βορρᾶν τῆς Σάν-Τούγγ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου Πε-

τζιλί ἀπέναντι τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ, ἐνῶ τὸ Ἰταλικὸν Ὑπουργεῖον ἀνετράπη, ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχε νὰ λάβῃ τὸ Σὰν Μούν.

Οἱ εὐρωπαῖοι μηχανικοὶ εἰσῆλθον τότε ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰς Κίναν, ἤρχισαν νὰ στρώνωνται σιδηραῖ γραμμαί, ἐσχεδιάζοντο δὲ μεγαλύτεραι ἐπιχειρήσεις. Ἀλλ' ἡ διείσδυσις αὕτη τῶν Εὐρωπαίων ἐξηρέθισε τοὺς συντηρητικοὺς Σίνας καὶ μετὰ ὑπόκωπον ἀναβρασμὸν ἐξεργάγη τὸ 1900 τρομερὰ ἐθνικὴ ἐξέγερσις στρεφόμενη κατὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἐσφάγησαν ἱεραπόστολοι καὶ ἔμποροι. Τότε ἐγίνε γενικὴ ἔξοδος τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τὰ παράλια, διεκόπη ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Πεκίνου, ὅπου αἱ πρεσβεῖαι ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ὁ πρόξενος τῆς Γερμανίας ἐφονεύθη. Ἡ δὲ αὐτοκρατορικὴ Σινικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι ἀνίκανος νὰ περριστείλῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη **Ἐξέγερσις τῶν Μποξέρ**. Τότε 15000 διεθνῇ στρατὸς ἀποβιβάσθεις πλησίον τοῦ Ταχὸν κατέλαβε τὸ Τιέν-Τσίν, ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Πεκίνου καὶ ἡλευθέρωσε τὰς πρεσβεῖας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀντισταθῇ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις ὑπεχώρησεν, ἀπεξημῶσε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἀνενέωσε τὰς παραχωρήσεις. Ἦρχισε δὲ πάλιν ἡ διείσδυσις τῶν Εὐρωπαίων, οἱ ὅποιοι ἔσπευδον νὰ ἐξασφαλίσουν ὠφελήματα πρὶν ἢ ἐνισχυθῇ ἡ Ἰαπωνία, διότι εἶχον ἀντιληφθῇ τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς. Ἡ Ρωσσία προπάντων ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Κατέβη μετ' ἀποφασιστικότητος εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ ὠχύρωσε τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ, τὸ ὁποῖον ἐσχεδιάζε νὰ κάμῃ εἶδος Γιβραλτὰρ τῆς Ἀπωτάτης Ἀνατολῆς. Ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε στρατὸν εἰς τὴν Μαντζουρίαν, ἠπέλκει αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἰαπωνίας, τὴν ὁποῖαν ἀπέκλειεν ἐκ τῆς Κίνας καὶ Κορέας.

Ο ΡΩΣΣ' ἈΠΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1904-1905)

Ὅταν οἱ Ἰάπωνες ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἐτοιμοὺς διὰ τὸν πόλεμον, ἐνήργησαν μετ' ἀποφασιστικότητος καὶ ψυχραιμίας. Ἀφοῦ συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ 1902, ἀπήτησαν παρὰ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως νὰ παύσῃ τὴν διείσδυσιν εἰς τὴν Κορέαν καὶ ν' ἀποδώσῃ τὴν Μαντζουρίαν εἰς τὴν Κίναν. Μὴ ἱκανοποιηθέντες ἐκ τῶν ἀπαντήσεων τῆς Πε-

τρουπόλεως ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας ἀνατινάζαντες ἄνευ κηρύξεως πολέμου τὰ ἄριστα πολεμικὰ σκάφη τῶν Ρώσων ἐν τῷ λιμένι τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ (9 Φεβρουαρίου 1904). Ὁ Ρωσσοῖαπωνικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἤρχισε τότε, ὑπῆρξε σειρὰ ἀποτυχιῶν τῶν Ρώσων. Ὁ ρωσσικὸς στόλος τοῦ Εἰρηνικοῦ ἐξεμ-δενίσθη, εἰς μυριονέκρους δὲ μάχας οἱ Ρῶσσοι ἀπεκρούσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μαντζουρίας, ἐνῶ τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ ἔπεσε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ναύαρχος **Τόγκο** κατέστρεψεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Τ σ ο ὺ Σ ί μ α ς, μεταξύ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας, τὸν ρωσσικὸν στόλον τῆς Βαλτικῆς, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὀδηγήσει ὁ ναύαρχος Ροτζεσβένσκυ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν (27 Μαΐου 1905)

Διὰ τῆς εἰρήνης ἡ Ρωσσία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὴν προστασίαν τῆς Κορέας, τὸ Πόρτ Ἀρθούρ καὶ τὸ ἡμισυ τῆς νήσου Σαχαλίνης, ὑπεχρεώθη δὲ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μαντζουρίαν. Ἡ νίκη τῆς Ἰαπωνίας ἐσήμεινε τὴν ἀναστολὴν τῆς ρωσσικῆς ἐξαπλώσεως, διότι οἱ κίτρινοι εἶναι πολυπληθεῖς καὶ ἄρκετὰ εὐφυεῖς, ὥστε νὰ ὀργανωθοῦν καὶ ν' ἀποκρούσουν τὴν ξένην δεσποτείαν. Τινὲς μάλιστα προεῖδον κίνδυνον τῆς λευκῆς φυλῆς ἐκ τῆς ἀφυπνίσεως τῶν κιτρίνων, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὠμίλησε μετὰ τινος ρητορισμοῦ περὶ κ ι τ ρ ί ν ο υ κ ι ν δ ύ ν ο υ.

Ἡ ἥττα ἔσχεν ἀντίκτυπον ἐν Ρωσίᾳ, διότι ἡ δυσარέσκεια τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἀπολυταρχικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία εἶχε στείλει χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τὸν λαὸν εἰς τοὺς μακρινοὺς ἐκεῖ-νους πολέμους χιλιάδας ἀνθρώπων, ἐξέσπασεν εἰς ἐξέγερσιν, ἡ ὁποία κατεστάλη μετὰ δυσκολίας. Ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα καὶ βουλήν (**Δούμαν**). Κατὰ τὴν διάρ-κειαν τῶν ταραχῶν ἡ προσοχὴ τῶν Εὐρωπαίων ἐστράφη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ρωσσίας. Τότε παρετήρησαν καλῶς τὴν κο-λοσσιαίαν πρόοδον, ἡ ὁποία εἶχε γίνεῖ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ τσάρου, τὴν μεγάλην διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν διάδοσιν τῆς τέχνης καὶ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν λέπτυνσιν τῶν ἡθῶν. Πράγματι ρεῦμα ἐκπολιτιστικὸν εἶχε κυκλοφορήσει εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς αὐτοκρατορίας κατελθὺν κατὰ μῆ-κος τῶν μεγάλων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, αὐτὸς δὲ ὁ Καύκασος, ἡ μέχρι πρὸ μικροῦ βάρβαρος θεωρουμένη χώρα

εἶχεν ἀποκτήσει πανεπιστήμια καὶ ἀνάπτυξιν πνευματικὴν καὶ τεχνικὴν μεγαλυτέραν τῆς Βαλκανικῆς.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Αἱ δεκατρεῖς ἀγγλικαὶ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν τὸ 1776 ἀνεξάρτητοι, ἀπέβησαν ἐντὸς ἡμίσεος αἰῶνος μία τῶν μεγίστων δυνάμεων τῆς γῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ναπολεοντείων πολέμων, ὅποτε αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης κατετρίβοντο εἰς ἀτελευτήτους πολέμους, αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι ἀνεπτύσσοντο καὶ ἐξηπλοῦντο. Τὸ 1803 ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος τὴν *Λοϋισιάνα*, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησαν ἔξοδον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1812 ἐπολέμησαν ἅπαξ ἔτι διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των κατὰ τῆς Ἀγγλίας, διότι εἶχον ἐμπορευθῆ μετὰ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Οἱ δὲ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν πρωτεύουσάν των Πολιτειῶν Βασιγκτῶνα. Τέλος ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ ἄποικοι.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν αἱ Ἰσπανικαὶ ἀποικίαι τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἀπεσπάρσθησαν ἐκ τῆς μητροπόλεως καὶ ὀργανώθησαν εἰς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι ἔγιναν κύριαι τῆς *Φλωρίδος*. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γεγονότων τούτων ἐθέσπισαν τὸ περίφημον *Δόγμα τοῦ Μονρόε* (1823), διὰ τοῦ ὁποίου ἐκήρυξαν ὅτι ἡ Ἀμερικὴ δὲν εἶναι πλέον τόπος ἀποικίσεως καὶ ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἔχουν δικαίωμα ν' ἀναμειγνύονται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀμερικῆς, ὅπως καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν θὰ ἀναμειγνύοντο εἰς τὰς πολιτικὰς περιπετείας τῆς Εὐρώπης.

Τὸ 1845 ἡ Μεξικανικὴ ἐπαρχία *Τεξὰς* ἀπεσπάρσθη ἐκ τῆς Μεξικανικῆς δημοκρατίας, ἡ ὁποία ἐταράσσετο ὑπὸ ἀναρχίας, καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ Μεξικὸν δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ἡττήθη καὶ ὑπεχώρησε (1848). Ἐπὶ δὲ τοῦ παραχωρηθέντος ἐδάφους ἐδημιουργήθη ὁ μέγιστος ἐν τῷ Εἰρηνικῷ λιμνῇ τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αἱ Πολιτεῖαι διήλθον σοβαρὰν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἔσωτερικὴν κρίσιν, διότι ὑπῆρχον μεγάλαι ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ὤξυνθησαν ἰδίως ἐξ ἀφορμῆς τῶν δούλων. Οἱ βόρειοι, ἀγγλοσάξονες κυρίως, διαμαρτυρόμενοι καὶ φιλελεύθεροι, ἤθελον τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, ἐνῶ οἱ νότιοι, κατὰ τὸ πλεῖστον λατίνοι, εἶχον συμφέρον νὰ διατηρήσουν τοὺς μαύρους ἐν τῇ δουλείᾳ, διότι κατεγίνοντο πρὸ παντὸς εἰς τὴν φυτεῖαν. Τὸ 1860 1860 λοιπὸν ἔνδεκα ἐπαρχίαι τοῦ νόμου ἀπεσχίσθησαν καὶ ἵδρυσαν ὁμοσπονδίαν. Ἀλλὰ μετὰ μακρὰς ἐχθροπραξίας ἐπεκράτησαν οἱ βόρειοι, τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος **Ἀβραὰμ Λίνκολν** (Abraham Lincoln, 1809—1865) εἶχε διοργανώσει τὸν πόλεμον. Ἡ δουλεία κατηργήθη καὶ ὁ πόλεμος ἦνωσε στενότερον τὰς Πολιτείας, διότι ἔδειξεν ὅτι τὰ κοινὰ συμφέροντα ἦσαν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερα τῶν διαφορῶν.

Μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἡ εὐδαιμονία τῶν Ἡν. Πολιτειῶν ηὔξηθη ὅσον οὐδεμιᾶς ἄλλης Δυνάμεως, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχον προχείρους καὶ ἀφθόνους τὰς πρώτας ὕλας, τὰς ὁποίας οἱ Εὐρωπαῖοι μετεκόμιζον ἐκ μακρινῶν ἀποστάσεων. Θησαυροὶ ἀνέκυψαν ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἀνεκαλύφθησαν μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πρῶται ὕλαι καὶ σίδηρος εὐρέθησαν ἐν ἀφθονίᾳ. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀνεδείχθησαν μεγάλοι μηχανικοί, αἱ πόλεις ἐγιναντώθησαν, αἱ ἀπέραντο ἐκτάσεις ἐσυντομεύθησαν διὰ σιδηρῶν γραμμῶν. Πρὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου αἱ Ἡν. Πολιτεῖαι εἶχον 100 ἐκ. κατοίκους διηρημένους εἰς 49 Πολιτείας. Ὅλοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἀμερικανοί, ἀλλ' οἱ μετανάσται ἀποκοτῶν ταχέως τὴν ἀμερικανικὴν συνείδησιν.

Δύο κόμματα διεκδικοῦν τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας, τὸ **Ρεπουμπλικανικόν**, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν οἱ πλούσιοι κεφαλαιοῦχοι καὶ ἐργοστασιάρχαι, οἱ ὁποῖοι θέλουν τὴν συγκέντρωσιν, καὶ τὸ **Δημοκρατικόν**, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ δώσῃ εἰς τὰς Πολιτείας αὐτοδιοίκησιν, πρεσβεύει φιλελευθέρας ἀρχὰς καὶ κλίνει πρὸς τὸν σοσιαλισμόν.

Κολοσσιᾶ δημοουργικὴ ἐνέργεια ζωογονεῖ τὴν μεγάλην δημοκρατίαν, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις μεγαλυτέρας διὰ τὸ μέλλον. Ὅλα εἶναι κίνησις, ζωὴ καὶ δημιουργία ἐκεῖθεν τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Οἱ Ἀμερικανοὶ εἶναι ὑπερήφανοι, διότι ζοῦν ἐπὶ νέας γῆς μακρὰν τοῦ ἄγους καὶ τῶν διενέ-

ξων καὶ τῆς ἀδελφοκτονίας τῆς γηραιᾶς Εὐρώπης. Ἔχουν δὲ ἴδιον πατριωτισμόν, ὃ ὁποῖος στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως ὅτι εἶναι νέα φυλή, ἥ μέλλουσα νὰ ἐξυγιάνῃ καὶ ἐξαγνίσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τοῦτο δίδει εἰς αὐτοὺς ἠθικὸν ὕψος, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι συνηθίσαμεν νὰ θεωρῶμεν τὴν Ἀμερικὴν ὡς τὴν χώραν τῶν δολαφίων καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἰσχύος. Ὑπὸ τοῦ πνεύματος τούτου κινούμενος ὁ πρόεδρος **Οὐίλσον** ἐπενέβη εἰς τὴν μεγάλην σύρραξιν τῆς Εὐρώπης.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Ἀπὸ τοῦ 1900 ἰδίως ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας. Ὁ πληθυσμὸς της περὶ τὰ ἔτη ταῦτα ἠϋξάνετο καταπληκτικῶς (περίπου 750 χιλ. κατ' ἔτος), ἡ δὲ βιομηχανία της ὑπερνήκησασα τὰς κρίσεις τῶν ἐτῶν 1870 - 1890 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν ὁμαλῆς ἀναπτύξεως καὶ μετ' ὀλίγον σχεδὸν ἀπέβη ἀκαταγώνιστος. Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἠϋξάνετο ἡ ἐξαγωγή, πρὸς ὑποστήριξιν δὲ αὐτῆς ἡ Γερμανία κατεσκεύασε σημαντικώτατον ἐμπορικὸν στόλον καὶ ἐζήτησεν ἀποικίας. Ἰδοὺ ὀλίγοι ἀριθμοί, οἱ ὁποῖοι δεικνύουν τὴν κολοσσιαίαν ταύτην ἀνάπτυξιν. Τὸ 1872 ὅλον τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Γερμανίας, εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή, ἀνῆρχετο εἰς 6 περίπου δισεκατομμύρια, τὸ δὲ 1913 ἀνῆλθεν εἰς 22 1)2, ἐξ ὧν 15 ἐξαγωγή. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἀπὸ 2 1)2 ἑκατομ. τόνων ἀνῆλθεν ἀπὸ τὸ 1900—1913 εἰς 5 1)2 ἑκατομ. Ἡ πρόοδος αὕτη ἔβαινε μὲ τάσεις διαρκοῦς αὐξήσεως. Τὸ μέγιστον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἦτο ἐξαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρρευσεν ἄφθονον χρῆμα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἡ χώρα ἐπλούτησε ταχέως, ἡ Γερμανία ἐκτίσθη νέα ἐκ θεμελίων, ἀγάπη δὲ ἐργασίας καὶ δημιουργίας διῆλθε τὴν χώραν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ὁ βίος ἀνυψώθη, τὰ ἥθη ἐλεπύνθησαν, ἡ δὲ θέσις τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ἐβελτιώθη δι' εἰδικῶν νομοθετημάτων.

Κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ νέου αἰῶνος ἡ ἀκμὴ τῆς Γερμανίας ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀνησυχίαν τῶν ἄλλων Δυνάμεων. Ὁ αὐτοκράτωρ

Γουλιέλμος Β' ἔστρεψε τότε τὴν προσοχὴν τοῦ ἔθνους εἰς ὑπερποντίους ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ Γερμανία ἀπέκτησεν ἀποικίας εἰς Ἀφρικὴν, ἐδημιούργησε συμφέροντα εἰς τὴν Κίνα καὶ μετὰ ζωηρότητος ἐπεχείρησε νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπου ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν **Χ α ῖ δ α ρ πα σ ᾱ - Ἀ γ κ ὺ ρ α ς**. Ἐπειδὴ προσέκρουσεν εἰς διαμαρτυρίας τῆς Ρωσσίας, ἐπεξέτεινεν αὐτὴν πρὸς τὸ Ἰκόνιον τὴν Συρίαν καὶ ἐκείθεν μέχρι τῆς **Β α γ δ ᾱ τ η ς**. Οὕτω ἐφάνη ἀπειλοῦσα τὴν Ἀγγλίαν ἐν Ἰνδίαῖς καὶ Αἰγύπτῳ καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν παλαιὰν ἐπιρροὴν τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Ἑγγύς Ἀνατολῇ.

Ἀπὸ τοῦ 1900 ἤρχισε νὰ κατασκευάζεται ὁ πολεμικὸς στόλος τῆς Γερμανίας, τοῦ ὁποῖου δημιουργοὶ ὑπῆρξαν ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν **Τίρπιτς** (Tirpitz), καὶ μετ' ὀλίγον κατέστη ὁ δεύτερος στόλος τοῦ κόσμου ἔχων διαθέσεις διαρκοῦς αὐξήσεως.

Η ΕΓΚΑΡΔΙΟΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ

Ὁ γερμανικὸς στόλος ἐφαίνετο στρεφόμενος κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία τόσον ἀνησύχησεν ἐκ τῆς διηνεκοῦς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῆς Γερμανίας, ὥστε πρὸς στιγμὴν παρείδεται ἀντιθέσεις πρὸς τὴν Ρωσσίαν. Τὸ 1901 διεδέχθη τὴν βασιλισσαν Βικτωρίαν ὁ υἱὸς τῆς **Ἐδουάρδος Ζ'**, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησεν ἀποφασιστικὴν πολιτικὴν κατὰ τῆς Γερμανίας ἐπιδιώξας διὰ συμμαχιῶν νὰ περικλείσῃ καὶ ἀπομονώσῃ αὐτήν. Τὸ δὲ 1904 συνήφθη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σύμβασις ὀνομασθεῖσα **Ἐγκάρδιος συνεννόησις** (Entente cordiale). Ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κατοχὴν τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ Ἀγγλία ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν της εἰς τὰ ζητήματα τοῦ Μαρόκκου. Ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς Τουλόν, ἐτελέσθησαν δὲ μεγαλοπρεπεῖς ἐορταί. Τὸ δὲ 1907 ἡ Ἀγγλία προσήγγισε πρὸς τὴν Ρωσσίαν, συνήφθη ἡ συμφωνία περὶ Περσίας, ἐπηκολούθησε δὲ **Συνάντησις ἐν Ρεβὰλ** τοῦ Ἐδουάρδου καὶ τοῦ τσάρου Νικολάου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ἡ αὐτονόμησις τῆς Μακεδονίας. Οὕτω ἐδημιουργήθη ἡ **Τριπλὴ**

Συνεννόησις (Triple Entente), ἡ ὁποία κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ καὶ τὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς Τριπολίτιδος.

ΕΝΟΠΛΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

Ἀπὸ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 μέχρι τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τοῦ 1914 οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔζησαν ἐν εἰρήνῃ. Αὕτη εἶναι ἡ μακροτέρα περίοδος εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν ἡ Εὐρώπη. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο περιέργος καὶ δὲν ὁμοίαζε τὴν εἰρήνην παλαιότερων χρόνων, διότι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὰ κράτη διετήρουν διαρκῶς ὑπὸ τὰ ὅπλα σημαντικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, οἱ ἐξοπλισμοὶ δὲ καὶ ἡ συντήρησις τῶν στρατιωτῶν ἀπήτουν δαπάνας βαρύτερας ἢ ἄλλοτε αἱ δαπάναι τοῦ πολέμου. Τὴν κατάστασιν ταύτην ὠνόμασαν *ἐνοπλον εἰρήνην*.

Ἀφότου ἡ Πρωσσία εἰσήγαγε τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπέκτησεν αὔγλην διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτυχιῶν, πάντα τὰ κράτη ἐδέχθησαν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς νέους νὰ διέλθουν διὰ τοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐνοπλος εἰρήνη ἦτο πλήν τούτου συνέπεια τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης, διότι ἡ Γερμανία μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωραίνης φοβουμένη τὴν ἐκδίκησιν ἐθεώρησεν ἀνάγκην νὰ διατηρῇ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Γαλλία προέβη εἰς ἀνάλογον προετοιμασίαν, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν τὰ ἄλλα κράτη, ἡ Ρωσσία, διότι εἶχε κατακτητικούς σκοποὺς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἡ Αὐστρία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ στρατὸς ἦτο ζήτημα ὑπάρξεως, ἡ Ἰταλία, διότι εἶχε βλέψεις ἐπὶ τῆς «ἀλυτρώτου». Ὅμοίως τὰ Βαλκανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα εἶχον νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν «ὑποδούλους ἀδελφούς», ὑπεβλήθησαν εἰς δαπάνας ἀνωτέρας συνήθως τῶν δυνάμεων των. Οὕτως ἐδημιουργήθη μία κατάστασις σκοτεινῇ ἐγκυμονοῦσα διαρκεῖς κινδύνους καὶ ἡ δραστηριότης τῆς μυστικῆς διπλωματίας ἐνέτεινε τὴν νευρικότητα τοῦ κόσμου.

Αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι ἤϋξανον μετὰ μεγάλης ταχύτητος, διότι ἡ ταχεῖα πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ἠνάγκασε τὰ κράτη ν' ἀνακαινίζουν διαρκῶς τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου. Διὰ δὲ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σιδηροδρόμων ἐπεταχύνετο τόσο πολύ ἡ κινητοποίησις τῶν στρατευμάτων, ὥστε ἕκαστον κράτος ἔπρεπε νὰ εἶναι παρεσκευασμένον δι' αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν. Αἱ πέντε ἡπειρωτικαὶ Δυνάμεις διετῆρουν ἐν εἰρήνῃ περὶ τὰ 4 ἑκατομμύρια στρατοῦ (600 χιλ. ἡ Γερμανία, 360 χιλ. ἡ Αὐστρία, 260 χιλ. ἡ Ἰταλία, 545 χιλ. ἡ Γαλλία καὶ 940 χιλ. ἡ Ρωσσία) καὶ μόνον ἡ Ἀγγλία μεταξὺ τῶν μεγάλων Δυνάμεων δὲν εἰσήγαγε τὴν ὑποχρεωτικὴν θητεῖαν ἀρκουμένη εἰς τὸν ἐθελοντικὸν στρατόν. Ὑπελόγιζον δὲ πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου ὅτι αἱ ἑξ Δυνάμεις ὁμοῦ ἠδύναντο νὰ κινητοποιήσουν περὶ τὰ 13 ἑκατομμύρια στρατοῦ. Πράγματι ὁμως ἐκινήτοποιήσαν πολὺ μεγαλυτέρας μάζας ἀνθρώπων κατὰ τὸν πόλεμον.

Ἡ προπαρασκευὴ αὕτη ἀπῆτει σοβαρὰς θυσίας παρὰ τοῦ πολίτου, διότι ἕκαστον ἄτομον ὀφείλει νὰ δώσῃ δύο ἢ τρεῖς ἔτη τῆς ζωῆς του εἰς τὸν στρατόν καὶ νὰ ὑποβάλλεται εἰς βαρεῖαν φορολογίαν. Ἡ γερμανία περὶ τὸ 1913 δαπανᾷ 1 1)2 μέχρι 2 1)2 δισεκατομμύρια ἑτησίως διὰ τὸν στρατόν καὶ 600 ἑκατομμύρια διὰ τὸν στόλον. Ἡ Γαλλία χρειάζεται διὰ τὸν στρατόν τῆς 1 δισεκατομμύριον καὶ 425 ἑκατομμύρια διὰ τὸν στόλον, ἡ Ἀγγλία 1 δισεκατομμύριον διὰ τὸν στόλον τῆς. Κατὰ τὸ 1913 τὰ πολεμικὰ ἔξοδα τῶν ἑξ Μεγάλων Δυνάμεων ὁμοῦ ὑπερέβησαν τὰ 9 δισεκατομμύρια.

Ἡ κατάστασις αὕτη εἶχε σοβαρὰς συνεπείας. Πρῶτον ἠθικὰς, διότι καθιερώνει τὴν κυριαρχίαν τῆς ὀμῆς ἰσχύος. Ἡ ἀξία τῶν ἐθνῶν κρίνεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεραρχιῶν καὶ τῶν πυροβολαρχιῶν, τὰς ὁποίας δύνανται νὰ παρατάξουν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ προϋοῦσα αὔξεις τῶν ἐξοπλισμῶν ἐπροξένει ἔντασιν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν λαῶν σχέσεις καὶ ἡ διαρκὴς παρουσία ἐνόπλων δυνάμεων ἐδημιούργει ψυχικὴν διάθεσιν, ἡ ὁποία μόνῃ ἠδύνατο ν' ἀπολύσῃ τὸν πόλεμον.

Τὴν τάσιν ταύτην τῶν κρατῶν, ὅπως αὐξήσουν τὰς στρατιωτικὰς τῶν δυνάμεις καὶ ὅπως ἐπιβληθοῦν διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλῶν, ὠνόμασαν Μιλιταρισμόν, τὴν δὲ προσπάθειαν

πρὸς ἑδαφικὴν ἐπέκτασιν καὶ αὐξήσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς Ἰμπεριαλισμόν.

ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΙ-ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Κ' αἰῶνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἴσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων πάνοπλοι, ἕκαστον δὲ κράτος ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ὑπηρετήσῃ καλύτερον τὰ συμφέροντά του συνεννοούμενον μετ' ἄλλων κρατῶν. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν οἱ δύο συνδυασμοί, ἡ Τριπλῇ Συμμαχία (Triple Alliance) καὶ ἡ Τριπλῇ Συνεννόσις (Triple Entente), τὰ δὲ μικρότερα κράτη ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ὁμάδος. Πλὴν τούτου κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ὁ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς παρουσιάσθη ὡς φυλετικὸς ἀγών. Οὕτω δὲ ἐδημιουργήθη κίνησις Παγγερμανικὴ, Πανσλαβικὴ καὶ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν ἤλθεν ἡ Παντουρκικὴ καὶ Πανισλαμικὴ.

Οἱ συνασπισμοὶ σκοπὸν εἶχον φαινομενικῶς μὲν τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ καθεστῶτος (status quo), κατὰ βάθος ὅμως ἔτρεφον διαθέσεις ἐπιθετικὰς καὶ κατακτητικὰς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δεκαετίαν ἔζησαν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν φοβεροῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ εἶναι καταστρεπτικώτατος ἐκ τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν πολεμικῶν μέσων. Ὑπῆρχον δὲ βαθύταται διαφοραὶ μεταξὺ τῶν κρατῶν, ἐθνικαὶ καὶ οἰκονομικαί, αἱ ὁποῖαι ὠδήγουν μοιραίως εἰς τὸν πόλεμον.

Ἐπίσης ἐδόθησαν πολλαὶ ἀφορμαί, αἱ ὁποῖαι διεκύβευσαν τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, ὥπως λ. χ. ἡ ὑπόθεσις τοῦ Μαρόκκου, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε σοβαρὰς προστριβὰς μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας. Σοβαρωτάτη ἀφορμὴ ρήξεως ἦσαν ἰδίως τὰ μέγала γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς, τὰ ὁποῖα ἀπέλυσαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον.

Ἡ ΦΙΛΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ—ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ

Τὰ βάρη καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν ἐγέννησαν ἀντίδρασιν εἰς τοὺς φιλελευθέρους λαοὺς, ἡ ὁποία ἐξε-

δηλώθη ἡρεμώτερον μὲν ὥς φιλειρηνικὴ κίνησις (pacifismus), βιαίτερον δὲ ὥς ἐξέγερσις κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ὥς ἀντιμιλιταρισμός.

Οἱ εἰρηνόφιλοι ἐξήτησαν νὰ ἀσφαλίσουν τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου δι' ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν λαῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δοξασιῶν τούτων, ὥς ὁ **Λέων Μπουρζοά** (Leon Bourgeois) εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ πρόεδρος **Οὐίλσον** (Wilson) εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐφαντάσθησαν ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν κρατῶν ἦτο δυνατόν νὰ κανονισθοῦν ὥς αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων διὰ διαιτησίας καὶ νόμων, τοὺς ὁποίους ἔμελλον νὰ ὀρίσουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν συνερχόμενοι εἰς συνδιάσκεψιν. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς **Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν** (Société des nations) καὶ τῆς **Διεθνoῦς διαιτησίας** (Arbitrage). Πράγματι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος πολλαὶ διαφοραὶ δευτερευούσης σημασίας μεταξὺ τῶν κρατῶν ἐκανονίσθησαν διὰ διαιτησίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἡ φιλειρηνικὴ κίνησις ἔλαβε συγκεκριμένην μορφήν. Τὸ 1898 ὁ τσάρος Νικόλαος Β' προσεκάλεσε τὰς κυβερνήσεις εἰς διεθνὴ συνδιάσκεψιν, ἣ ὁποία ἔμελλεν νὰ ζητήσῃ τὰ μέσα 1898 πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν. Ἡ συνδιάσκεψις συνήλθεν εἰς τὴν Χάγην τὸ 1899 ἀποτελεσθεῖσα ἐξ ἀντιπροσώπων 27 κυβερνήσεων, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας προκειμένου περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν. Κατήρτισεν ὅμως τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Διαιτησίας καὶ ἐψήφισε τὴν ἐξῆς δήλωσιν: «Αἱ δυνάμεις θεωροῦν ὥς καθήκον, ὅσάκις ἀπειλεῖται ἡ ἔκρηξις ὀξείας ἔριδος μεταξὺ δύο ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐνθυμίσουν εἰς αὐτὰς ὅτι τὸ διαρκὲς συνέδριον εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν των».

Ἄλλ' εἰς ὥρισμένας περιστάσεις ἢ ἀγανάκτησις κατὰ τῆς πίεσεως τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς ἐνόπλου εἰρήνης ἐξεδηλώθη βιαίτερον λαβοῦσα τὴν μορφήν τοῦ ἀντιμιλιταρισμοῦ. Οἱ ἀντιμιλιταρισταὶ ἐπικρίνουν ὅλον τὸ στρατιωτικὸν σύστημα, ἀρνοῦνται ὅτι ὑπάρχουν ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν πατρίδα καὶ διδάσκουν τὴν ἀπεργίαν τῶν ἐπιστρατών. Αἱ δοξασαὶ αὗται εἶχον περιορισμένην διάδοσιν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, μάλιστα

μετὰ τὴν σκανδαλώδη δίκην τοῦ Δρεϋφους (Dreyfus) καὶ διὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ Γουσταύου *Ἑβρε* (Gustave Hervé), ἐξηπλώθησαν ὀλίγον. Ἐπίσης πολλοὺς ὁπαδοὺς ἀπέκτησαν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ὁ περίφημος συγγραφεὺς καὶ φιλόανθρωπος *Λέων Τολστόϊ* ζωηρότατα διετύπωσε τὸ ἀντιστρατιωτικὸν καὶ ἀντιπολεμικὸν δόγμα ἰδίως εἰς τὸ δοῦμα Κ α ἰ τ ὸ φ ὠ ς ἐ ν τ ῆ σ κ ο τ ί α λ ά μ ψ ε ι. Ἄλλ' ἦτο φυσικὴν αἰδέαν αὐταὶ νὰ εὗρουν γονιμώτερον ἔδαφος μετὰ τὴν φρικτὴν καταστροφὴν τοῦ μεγάλου πολέμου.

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἄλλ' ἐνῶ οἱ διπλωμάται τὴν διαιτησίαν καὶ τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τῶν διαφορῶν ἐξήρτων ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως τῶν κυβερνήσεων, οἱ σοσιαλισταὶ καὶ μετ' αὐτῶν αἱ ὀργανωμέναι ἐργατικαὶ τάξεις ἐσκέφθησαν νὰ ἐπιβάλουν βιαίως τὴν εἰρήνην καὶ νὰ καταργήσουν τοὺς πολεμικοὺς ἐξοπλισμούς.

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτατα γεγονότα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἶναι ἡ ἀφύπνισις τῆς τετάρτης λεγόμενης τάξεως, ἡ τῆς τάξεως τῶν *προλεταρίων*, δηλαδή ἡ διάκρισις εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν τῶν ἀκνημόνων ἐργατῶν. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ἀπέκτησεν ἰδίαν συνείδησιν καὶ ὀργανώθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν σ ο σ ι α λ ι σ τ ι κ ὠ ν ἰ δ ε ὠ ν. Κατὰ τὴν διάρκειαν δηλονότι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐγεννήθησαν νέαι κοινωνικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ δοξασίαι, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν εἶχον ν' ἀναδιοργανώσουν τὴν κοινωνίαν ἐπὶ νέας οἰκονομικῆς βάσεως καὶ νὰ καταργήσουν τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα. Τὸ σύνολον τῶν θεωριῶν τούτων ὠνόμασαν σ ο σ ι α λ ι σ μ ὸ ν καὶ τὴν κίνησιν, ἡ ὁποία προήλθεν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν θεωριῶν τούτων, σ ο σ ι α λ ι σ τ ι κ ῆ ν κ ί ν η σ ι ν.

Πατρὶς τῶν σοσιαλιστικῶν θεωριῶν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἦτο ἡ Γαλλία. Ἦδη κατὰ τοὺς χρότους τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν ἰσότητα οὐσιαστικωτέραν τῆς ἀπλῆς προὐ τῶν νόμων ἰσότητος, τὴν ὁποίαν ἀπηγγέλλετο ἡ δημοκρατία. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις κατὰ βάθος εἶχε γεννηθῇ ἐκ τοῦ πόθου μεγαλυτέρας εὐδαιμονίας καὶ ἀφθονωτέρας χαρᾶς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ τὰ ἐπα-

κολουθήσαντα γεγονότα, ιδίως ἡ παλινόρθωσις εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὸ ἀστυνομικὸν σύστημα τοῦ Μέττερνιχ, δὲν ἐδικαίωσαν τὰς προσδοκίας τῶν φιλοσόφων. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἐπαγνώθη τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, παρετήρησαν ὅτι τὸ ποσὸν τῆς εὐτυχίας, τὸ ὁποῖον ἐξησφάλιζεν, ἦτο μηδαμινὸν ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχον ποθήσει οἱ ἄνθρωποι, διότι τὸ νέον καθεστὼς διетήρησε τὴν οἰκονομικὴν ἀνισότητά μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν, ἡ ὁποία προῆλθεν ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας, τὴν θέσιν τῆς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας κατέλαβεν ἡ ἀριστοκρατία τοῦ χρήματος, οἱ πλουτοκράται, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, ἐνῶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας ἐδημιούργησε μέγα πλῆθος ἀνθρώπων ἄνευ περικοπῆς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς. Ὑπῆρχον λοιπὸν πάλιν δύο τάξεις, ἀφ' ἑνὸς ἡ μειοψηφία πλουτοκρατῶν, ἀφ' ἑτέρου κολοσσιαία μᾶζα μισθωτῶν ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἔξω βίον ἄθλιον ὑποκείμενοι εἰς τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Τὸ ἡμερομίσθιον ἦτο τόσον, ὅσον ἤρκει νὰ διατηροῦνται εἰς τὴν ζωὴν καὶ νὰ παράγουν ἄλλους ἐργάτας. Οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος σ ι δ η ρ ο υ ς ν ὁ μ ο ς τ ο ὕ ἡ μ ε ρ ο μ ι σ θ ί ο υ. Τὴν οὕτω δημιουργηθεῖσαν κοινωνικὴν κατάστασιν ὠνόμασαν Κεφαλαιοκρατικὸν καθεστὼς.

Τότε οἱ γάλλοι σοσιαλισταί, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Σαιν Σιμὸν καὶ τοῦ Φουριέ, ὠνειρεύθησαν νὰ οργανώσουν ἁρμονικώτερον τὴν κοινωνίαν καὶ νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ τὴν συναδέλφωσιν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν.

Ὁ Σαιν Σιμὸν (Saint Simon, 1760—1825), ὁ ὀνομαστὸς συγγραφεὺς τοῦ Νέου Χριστιανισμοῦ (Nouveau Christianisme), εἶχε διδάξει ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ εὐτυχίῃ διὰ λογικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλούτου τῆς γῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρέπει νὰ ἐκλείψῃ ἡ τάξις τῶν ἀεργῶν καὶ ἡ διοίκησις τοῦ κράτους νὰ δοθῇ εἰς τοὺς σοφοὺς. Ἀλλὰ τῆς οἰκονομικῆς ἀναγεννήσεως πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ ἠθικὴ ἀναγέννησις διὰ τῆς ἀφυπνίσεως τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ἀπόρων τάξεων.

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία Νέων Χρόνων*, "Εκδ. Θ' 1936 27

Ὁ δὲ **Φουριέ** (Fourier, 1772—1837) ἠθέλε ν' ἀναδιοργάνωσιν τὴν κοινωνίαν δι' ἰδεώδους συνεταιρισμοῦ, ὁ ὅποιος ἔμελλε νὰ περιλάβῃ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸν συνεταιρισμὸν τοῦτον τὸν ὀνομάζει φάλαγγα καὶ τὰ μέλη του φαλαγγίτας (Phalanstères). Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ ἄγγλος φιλόανθρωπος **Ροβέρτος Ἔβιν** (Robert Owen, 1777—1868) ἐπρότεινε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς κοινωνίας διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ κεφαλαίου. Ἀπεπειράθη μάλιστα νὰ ιδρύσῃ πρότυπον ἐργοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἐργάται ἔμελλον νὰ ἔχουν ἀπολαβὴν ἀνάλογον τοῦ κόπου των.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀρχαιότεροι σοσιαλισταὶ ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῆς αἰσιοδόξου πίστεως εἰς τὴν ἀγαθότητα τῶν ἀνθρώπων, ἥλπιζον ὅτι δύνανται νὰ ἐγκαταστήσουν τὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀφυπνίζοντες τὴν ἀγάπην καὶ τὸ συναίσθημα τῆς συμπαθείας ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὀνόμασαν **Ὁ ὑ τ ο π ι σ τ ι κ ὸ ν Σ ο σ ι α λ ι σ μ ὸ ν**.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἀρχαιότερον σοσιαλισμὸν οἱ γερμανοὶ σοσιαλισταὶ **Κάρλ Μάρξ** (Karl Marx, 1814—1883) καὶ **Φρίδριχ Ἐγγελς** (Friedrich Engels) ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Κατ' αὐτοὺς ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας εἶναι ἡ ἱστορία τῆς πάλης τῶν τάξεων, τὰ δὲ ἱστορικὰ φαινόμενα τὸν βαθύτερον λόγον των ἔχουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάγκην. Ὅθεν κοινωνικαὶ ὁργανώσεις, πολίτευμα, ἔθιμα, θρησκεία, ἀντίληψις, ἑξαρτῶνται ἐκ τῆς μορφῆς τῆς βιομηχανίας εἴτε τῶν τεχνικῶν μέσων ἐκάστης ἐποχῆς. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη **Ὑλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας**. Εἰς τὴν παλαιάν, τὴν περιορισμένην ἐν τῇ οἰκογενεῖα βιομηχανίαν, ἀνταπεκρίνετο ἡ φεουδαρχία καὶ ὅλη ἡ κοινωνικὴ διάταξις τῶν μέσων χρόνων. Ταύτην διεδέχθη ἡ μεγάλη βιομηχανία διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μικρῶν ἐργαστηρίων εἰς ἐκτενὴ ἐργοστάσια καὶ συνέπειά τούτου ἦτο ἡ κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ βιομηχανικὴ μορφή, ἡ κεφαλαιοκρατικὴ, θὰ παραχωρήσῃ μοιραίως τὴν θέσιν της εἰς νεωτέραν μορφήν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ τῆς **κοινωνικτῆς κομμουνισμοῦ** (communisme). Διὰ τῆς θεωρίας ταύτης εἰσήγετο ἡ μηχανικὴ ἀντίληψις εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν

καὶ ἡ πορεία τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους παρουσιάζεται ὡς ὑποκειμένη εἰς ἀδυσωπῆτους νόμους, τῶν ὁποίων ἀναγκαῖα συνέπεια ἦτο ἡ ἐπικράτησις τῆς τετάρτης τάξεως, τῶν ἐργαζομένων δηλαδὴ τάξεων. Ἡ σημερινὴ κεφαλαιοκρατικὴ κοινωνία ἐπισπεύδει τὴν κατάλυσιν ἑαυτῆς, διότι συγκεντρώνει τὸ κεφάλαιον εἰς ἐλαχίστας χεῖρας, οἱ μικροκεφαλαιοῦχοι καταστρέφονται καὶ αὐξάνουν τὸν ὄγκον τῶν ἐργατῶν. Σημειωτέον, ὅτι ἄλλοι ἐδίδαξαν ἀντιθέτως ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶναι μονομεροῦς καὶ ἐτόνισαν ὅτι ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ παράγοντες τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως.

Τὰς ιδέας ταύτας ἐξέθεσαν ὁ Μαρξ καὶ Ἐγγελς, νεώτατοι ἀκόμῃ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ διεθνoῦς συνεδρίου σοσιαλιστῶν ἐν Λονδίνῳ, εἰς τὸ περίφημον προσηλυτιστικὸν φυλλάδιον τὸ **Κομμουνιστικὸν Μανιφέστον** (1847), εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐν σπέρματι ὅλη ἡ μαρξικὴ θεωρία. Ταύτην ἀνέπτυξεν ὁ Μαρξ βραδύτερον εἰς τὸ μέγα σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται **Κεφάλαιον** (Capital), ὃ δὲ Engels εἰς διαφόρους συγγραφάς του. Ἰδρυσαν δὲ τὴν πρώτην διεθνῇ σοσιαλιστικὴν ἔνωσιν, τὴν **Πρώτην Διεθνῇ** (International), ὡς λέγεται (1864), ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ διαρροθμίση τὴν κοινωνίαν καὶ τὰς σχέσεις τῶν λαῶν μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰς κυβερνήσεις. Ἄλλ' ἡ δύναμις τῆς Πρώτης Διεθνoῦς δὲν ἦτο σημαντικὴ καὶ δὲν ἐπέζησε μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870. Τινὰ τῶν μελῶν τῆς Διεθνoῦς ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κομμούνας τῶν Παρισίων καὶ κατεδιώχθησαν ἔκτοτε ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Ἐξασθενήσασα δὲ ἐξ ἐσωτερικῶν διαιρέσεων ἡ Διεθνῆς διελύθη τὸ 1876.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐδημιουργήθη τὸ γερμανικὸν σοσιαλιστικὸν κόμμα ὑπὸ τοῦ **Λίβκνεχτ** (Liebknecht) καὶ τοῦ **Μπέμπελ** (Bebel), τὸ ὁποῖον ἐδέχθη τὸ μαρξικὸν πρόγραμμα (1875) καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα τῶν ἄλλων χωρῶν. Οἱ ἐργάται ὁργανώθησαν εἰς ἐθνικὰ σωματεῖα. Ἐπικράτησαν δὲ δύο τάξεις, ἡ ἐξελικτικὴ καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ, τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ζητεῖ νὰ φθάσῃ τὸ κομμουνιστικὸν κράτος βαθμιαίως διὰ νομοθετημάτων καὶ τῆς καταλήψεως τῆς ἀρχῆς διὰ τῶν

νομίμων μέσων (ἡγέται : Bernstein, Kautsky), ἡ δὲ ἄλλη δι-
 ἑπανάστασεως καὶ βιαίας καταλήψεως τῆς ἀρχῆς (Κομμουνι-
 σταί, Μπολσεβίκοι). Τὰ σοσιαλιστικά κόμματα τῶν διαφόρων
 χωρῶν συνεδέθησαν διὰ κεντρικῆς ἐνώσεως, τὴν ὁποίαν ὠνό-
 μασαν **Δευτέραν διεθνή**. Οἱ σοσιαλισταὶ εἰς πολλὰς χώρας
 ἀπέκτησαν μεγάλην σπουδαιότητα καὶ αἱ κυβερνήσεις ἤρχισαν
 νὰ λαμβάνουν αὐτοὺς ὑπ' ὄψιν. Ἡ δευτέρα διεθνὴς κατεπον-
 τίσθη ἐντὸς τοῦ στροβίλου τοῦ μεγάλου πολέμου, ἀλλ' αἱ ἰδέαι
 τοῦ Μάρξ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἀνεστάτωσαν
 τὴν Ρωσίαν, ὅπου ἐγένεν ἡ πρώτη προσπάθεια πρὸς ἴδρυσιν
 κομμουνιστικοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΤΕΧΝΑΙ—ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΤΟΝ ΙΘ΄ ΑΙΩΝΑ

Τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα προάγονται σημαντικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν πορισμάτων αὐτῶν, ἰδίως τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, λαμβάνει κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν ἡ βιομηχανία καὶ μεταμορφώνεται ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Παραλλήλως διαδίδεται εὐρύτερον ἡ παιδεία καὶ αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν τέχνην. Τοιούτοτρόπως δημιουργοῦνται νέοι ὅροι διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν.

Εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην καὶ γενικῶς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἐπικρατεῖ κατ' ἀρχὰς ὁ ρωμαντισμός, δηλαδή ἡ ὁρμὴ πρὸς ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ συναισθηματικοῦ καὶ τῆς φαντασίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος γίνεται ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ καὶ ἐπικρατοῦν τάσεις ρεαλιστικαί. Ἀντιθέτως κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος παρατηρεῖται ἐπάνοδος εἰς τὸ συναισθηματικὸν καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὁρμεμφύτου.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κατὰ τὸν ΙΖ΄ καὶ ΙΗ΄ αἰῶνα, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα δὲν ἀποφέρουν κέρδος. Οἱ λογοτέχναι εἶναι συνήθως εὐκατάστατοι ἄστοι γράφοντες διὰ μικρὰν τάξιν ἀναγνωστῶν. Τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ὅμως γίνεται σημαντικὴ μεταβολή. Τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἡ καλυτέρα ὁργάνωσις τοῦ τύπου καὶ τοῦ βιβλεμπορίου ἐβοήθησε τὴν εὐρύτεραν διάδοσιν τῶν προϊόντων τῆς λογοτεχνίας. Συγχρόνως ἡξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν συχναζόντων εἰς τὰ θέατρα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δημόσιον ἐξήτει διαρκῶς νέα ἔργα, ἐδημιουργήθη ἰδιαιτέρα τάξις θεατρικῶν συγγραφέων. Ἐθεσπίσθησαν δὲ νόμοι ἀσφαλίζοντες τὰ συγγραφικὰ δικαιώματα καὶ γενικῶς τὴν πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν. Τοιούτοτρόπως τὸ συγγραφικὸν ἐπάγγελμα ἔγινε μέσον βιοπορισμοῦ καὶ πολλοὶ τῶν διακεκριμένων συγγραφέων ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη. Τὸ ἴδιον ἔγινεν, εἰς μεγαλυτέραν

μάλιστα κλίμακα, διὰ τοὺς καλλιτέχνας, ζωγράφους, γλύπτας, μουσικούς κλπ. Τοῦτο ἐξησφάλισεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ εἰς τοὺς καλλιτέχνας καλυτέρους ὄρους ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ἐξύψωσε τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν καὶ ἐπέτρεπε νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐκφράζονται ἐλευθερώτερον.

Η ΡΩΜΑΝΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αἱ ἀναστατώσεις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ναπολεοντείων πολέμων ἐνίσχυσαν τὴν λυρικὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ συναισθηματικὸν καὶ ἡ φαντασία ἐκυριαρχήσαν ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, ἀνεπτύχθη ὁ ἀτομισμὸς καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ἀγάπη τοῦ σκοτεινοῦ καὶ μυστηριώδους, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὀρθολογιστικὴν τάσιν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Οἱ συγγραφεῖς ἠσθάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην μεγαλυτέρας ἐλευθερίας καὶ πρωτοτυπίας, ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς κλασσικῆς λεγομένης λογοτεχνίας καὶ ἐξήτησαν νέους τύπους τοῦ ὁραίου. Συγχρόνως τὸ ἀφυπνισθὲν ἔθνικὸν αἶσθημα τῶν λαῶν ἔστρεψε τοὺς συγγραφεῖς εἰς τὸ παρελθὸν τοῦ ἰδίου ἔθνους. Διὰ τοῦτο ἔγινε ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς κλασσικιστοῦσης λογοτεχνίας τῆς Γαλλίας, οἱ ἀρχαῖοι ἔπαυσαν νὰ θεωροῦνται ἀλάνθαστα πρότυπα, ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τοὺς μέσους χρόνους, ἀπέκτησεν ἐκτίμησιν ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς καὶ ἐκυριαρχήσεν ὁ Σαίξπηρ, ὁ ὁποῖος ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῶν ποιητῶν διὰ τὴν φυσικὴν ὀρμητικότητα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἐμπνεύσεως. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ρωμαντισμὸν καὶ τὴν πλουσίαν λογοτεχνίαν, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀπ' αὐτὴν, ρωμαντικὴν λογοτεχνίαν.

Ἡ ρωμαντικὴ διάθεσις ἐξεδηλώθη πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μεγάλην ἐκτίμησιν ἀπέκτησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ 1762 ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ σκώτου βάρδου *Ὅσιαν* (Ossian) ὡς δημῶδη ᾄσματα προερχόμενα

1. Βάρδοι εἶναι ποιηταὶ τῶν κελτικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφαλλον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐορτὰς τὴν δόξαν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων.

ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ἐνῶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν σπουδαῖα τοῦ ἐκδότου Μάκφερσον (Macfhereson). Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου αἰῶνος ἐφανερώθη ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ λόρδου **Βύρωνος** (Lord Byron προφ. Μπάϊρον, 1788—1824), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ φλογώδη καὶ πλήρη φαντασίας ποιήματα ἐξέχυσε τὸν πόνον τῆς ἀνικανοποιήτου ψυχῆς του. Τὰ ὀνομαστότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ **Τσὶλδ Χάρολδ** (Child Harold), ὁ **Γκριαβούρ**, ὁ **Μάνφρεδ** καὶ τὸ εὐρὺ σατιρικὸν ποίημα **Δὸν Ζουάν** (Don Zouan). Φύσις ἐξαιρετικὴ ἦτο ἐπίσης ὁ σύγχρονός του **Σέλλεϋ** (Shelley, 1792—1822). Μολοῦντι ἀπέθανε τριάντα ἐτῶν, ἔδωκεν ὑπέροχα λυρικά τεμάχια. (Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Ἰσλάμ, Προμηθεὺς λυόμενος). Ὁ σκῶτος **Οὐάλτερ Σκὸτ** (Walter, Scott 1771—1832) ἐξωγράφησε μὲ ζωηρὰ χρώματα τὴν φύσιν τῆς πατρίδος του εἰς τὰ ὀνομαστά ἱστορικὰ μυθιστορήματά του, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτησε ν' ἀναπαραστήσῃ τοὺς μέσους χρόνους. Τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος εἶναι μία τῶν γονιμωτέρων καὶ ἐνδοξοτέρων λογοτεχνικῶν περιόδων τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ ρομαντισμὸς ἀνεγέννησε τὴν γαλλικὴν λογοτεχνίαν. Ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας τεχνοτροπίας. ἔδω εἶναι ὁ **Σατομπριάν** (Chateaubriand, 1768—1848), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ διηγήματά του Ἀταλά καὶ Ρενὲ περιέγραψε ψυχικὴν κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Βέρθερ. Ἀλλὰ τὸ πραγματικὸν ἔργον τῆς νέας σχολῆς εἶναι τὸ **Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ** (Genie du Christianisme, 1802), διὰ τοῦ ὁποίου διεκλήρυσεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ποίησιν εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς τὸν χριστιανικὸν μεσαίωνα, καθόσον αἱ διηγήσεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παρέχουν εἰς τὸν καλλιτέχνην ὑλικὸν ἀνώτερον τῆς ἀρχαίας μυθολογίας. Ὁ Σατομπριάν εἶναι ὑπέροχος πεζογράφος. Τὸ ὕφος του διακρίνεται διὰ τὸν πλούσιον χρωματισμὸν καὶ τὴν μουσικότητα. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ κυρία **Στάελ** (Staël, 1766—1817), κόρη τοῦ ὑπουργοῦ Νέκερ, ἐγνώρισεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν γερμανικὴν λογοτεχνίαν διὰ τοῦ ἔργου της **Περὶ τῆς Γερμανίας** (De l'Allemagne, 1810) καὶ συνέθεσε μερικὰ περὶεργα καὶ ἐνδιαφέροντα μυθιστορήματα (Delphine, Corinne).

Τὸ 1820 ἐφάνη ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς νέας scho-

λῆς. Αἱ ποιητικαὶ μελέται (Meditations poétiques) τοῦ **Λαμαρτίν** (Lamartine, 1790—1869), αἱ ὁποῖαι ἀνεκάλυψαν νέαν ποίησιν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐδημιούργησαν νέον ποιητικὸν εἶδος, τὴν π ρ ο σ ω π ι κ ῆ ν π ο ί η σ ι ν. Ἡ συλλογὴ ἐκείνη κατέστησε ταχέως ἔνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ, διότι διὰ πρώτην φοράν ἠκούοντο εἰς τὴν Γαλλίαν τόνοι τόσο ἀρμονικοὶ καὶ συγκίνησις τόσο βαθεῖα καὶ εἰλικρινής. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὰ σκῆπτρα τῆς ρωμαντικῆς ποιήσεως ἔλαβεν ὁ περίφημος **Βίκτωρ Οὐγκώ** (Victor Hugo, 1802—1885), ὁ ὅποιος μεταξὺ τῆς κολοσσιαίας παραγωγῆς του ἔδωκε τινα τῶν ἀρίστων ποιημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Δὲν εἶχε τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Λαμαρτίν, ἀλλ' ἡ φαντασία του ἦτο μεγαλειώδης καὶ ἐδημιούργησεν ὕφος ἀτομικόν, πλήρες χρωμάτων καὶ εἰκόνων καὶ ἀνδροπρεποῦς μελωδίας. Τὰ νεανικά του ἔργα **Φύλλα τοῦ Φθινοπώρου** (Feuilles d'automne), **Ἀκτῖνες καὶ Σκιαὶ** (Rayons et ombres) κτλ. περιέχουν εἰλικρινῇ λυρικὴν συγκίνησιν. Βραδύτερον εἰς τὴν ὥριμότητά του ἔδωκε ποιήματα φιλοσοφικοῦ βάθους (Contemplations) καὶ ἱστορικὰς εἰκόνας καὶ ἰσχυρὰ τεμάχια ἐπικά εἰς τὰ περίφημα **Légendes des Siècles**, ἐνῶ τὸ μυθιστόρημά του **Παναγία τῶν Παρισίων** (Notre dame de Paris) ζητεῖ ν' ἀναπαραστήσῃ τοὺς μέσους χρόνους καὶ εἶναι ὕμνος εἰς τὸν γοτθικὸν ρυθμόν. Κολοσσιαίαν δὲ δημοτικότητα ἀπέκτησε τὸ μυθιστόρημα **Οἱ Ἀθλιοὶ** (Les Misérables), τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς χριστιανικῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀποκλήρους.

Ὁ ρωμαντισμὸς ἐνέπνευσε νέαν ζωὴν εἰς τὸ θέατρον καὶ περὶ τὴν τρίτην δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος ἐδόθησαν θορυβώδεις μάχαι μεταξὺ κλασσικῶν καὶ ρωμαντικῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς (ιδίως κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ Hernani τοῦ V. Hugo, 1830). Οἱ ρωμαντικοὶ κατὰ προτίμησιν ἐκαλλιέργησαν νέον εἶδος θεατρικοῦ ἔργου, τὸ δράμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεμίγνυντο τὸ τραγικὸν μετὰ τοῦ κωμικοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Σίλλερ.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἐμφανίζεται νέα γενεὰ ρωμαντικῶν, τῆς ὁποίας κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ **Ἀλφρεδ δὲ Μυσσέ** (Alfred de Musset, 1810—1857) καὶ ὁ **Θεόφιλος Γκωτιέ**

(Théophile Gautier, 1811—1872). Ὁ Μυσσὲ ἦτο λεπτὴ φύσις καὶ τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς *Poésies nouvelles* περιέχουν μερικὰ ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα λυρικά ποιήματα τῆς Γαλλίας. Ὁ δὲ Γκωτιέ ἦτο καλλιτέχνης τῆς μορφῆς, ζωγράφος καὶ μουσικὸς τοῦ στίχου.

Συγχρόνως ἀνεπτύχθη ὁ πεζὸς λόγος καὶ ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν μυθιστόρημα. Ἡ **Γεωργία Σάνδη** (George Sand, 1804—1876) εἶναι ἡ ἀξιολογώτερα ἀντιπρόσωπος τοῦ ρωμαντικοῦ μυθιστορήματος, ἐνῶ τὰ περιβόητα μυθιστορήματα τοῦ **Ἀλεξάνδρου Δουμά** (Dumas) πατρός, δὲν ἔχουν βαθύτεραν ἀξίαν. Τουναντίον ὁ **Μπαλζάκ** (Honoré de Balzac, 1799—1850) διὰ τῆς κλίσεώς του εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν καὶ διὰ τῆς συλλήψεως τῆς Ἀ ν θ ρ ω π ί ν η ς Κ ω μ ω δ ί α ς ἤνοιγε νέας ὁδοὺς.

Ὁ ρωμαντισμὸς διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸ παρελθόν, ὠφέλησε τὰς ἱστορικὰς μελέτας. Οἱ ρωμαντικοὶ ἱστορικοὶ ἤθελον ν' ἀναπαραστήσουν τοὺς παλαιότερους χρόνους, ἰδίως τὰ γεγονότα τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. Ἡ δὲ ἱστορία εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔγινεν ἔργον τέχνης, συγχρόνως ὅμως ἤρχισεν ἡ ἐπιμελὴς μελέτη τῶν πηγῶν. Ὁ **Αὐγουστίνος Τιερρὸν** (Augustin Thierry, 1797—1856), ἀναπαρέστησε διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ διὰ τῆς φαντασίας τοὺς Μεροβιγγεῖους χρόνους. Ἀνώτερος δὲ συγγραφεὺς καὶ ποιητικώτερος εἶναι ὁ **Ἰούλιος Μισελέ** (Michelet, 1798—1874), ὁ ὁποῖος διὰ φλογώδους φαντασίας καὶ ἀνησύχου αὐαισθησίας διηγήθη τὴν γαλλικὴν ἱστορίαν, ἐνῶ νηφαλιώτεροι ἦσαν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, συγγραφεῖς ἱστοριῶν, ὁ **Γκιζὼ** (Guisot) καὶ ὁ **Τιέρ** (Thiers).

Ἡ ρωμαντικὴ λογοτεχνία δὲν ἀνέδειξε μεγάλας κορυφὰς εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ ἐμπνευσμένος μεταξὺ τῶν γερμανῶν ρωμαντικῶν **Νοβάλλις** (Novallis) ἀπέθανε πολὺ νέος (1801). ἄλλ' ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Σαίξπηρ ἐγέννησε τὰς ὀνομαστάς μεταφράσεις τῶν δραμάτων του ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν **Σλέγκελ** (Schlegel) καὶ ἄλλων. Τουναντίον ὁ ἐκ τοῦ κύκλου τῶν λεγομένων ποιητῶν τῆς Νέας Γερμανίας **Ερρίκος Χάινε** (Henri Heine, 1799—1856), ἀνεδείχθη ἔξοχος λυρικός καὶ σατιρικός.

Περὶ τὸ 1848 ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ, διότι ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐταράσσετο ὑπὸ νέων ἐπαναστάσεων καὶ ἡ περίοδος τῆς παλιννορθώσεως εἶχε παρέλθει. Τότε οἱ ποιηταὶ ἠθέλησαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἐκ τῆς ὑπεραισθητικῆς πολυλογίας καὶ ἤρχισαν νὰ φροντίζουν περισσότερο τὴν συμμετρίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ὁ ἡγέτης τῆς νέας τάσεως **Λεκόντ ντε Λίλ** (Leconte de Lisle, 1820—1894), ἑραστής τῶν ἀρχαίων λογοτεχνιῶν, τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀκόμη, ἔχων κλίσιν εἰς τὴν ἀπαισιοδοξίαν καὶ τὴν δίψαν τοῦ θανάτου, ἐπεβλήθη διὰ τῆς πλαστικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ στίχου καὶ τοῦ ρυθμικοῦ μεγαλείου. Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν **Παρνασσιακὴν Σχολήν**. Ἐκ τῶν ἀρίστων δημιουργημάτων αὐτῆς εἶναι τὰ «ἄπταιστα» λεγόμενα σονέττα τοῦ **Ἑρεδιὰ** (José Maria de Heredia, συλλογὴ Τροφῆες), τὰ ὅποια διακρίνει ἀπαράμειλτος λαμπρότης τῆς μορφῆς καὶ ἰσχυρὰ ὑποβλητικότης. Ὁ ὀλίγον πρεσβύτερος καὶ τῶν δύο **Σαρλ Μπωδελαιρ** (Charles Baudelaire, 1811—1867), ἰδιόρρυθμος καὶ παράδοξος, φθάνει ἐνίστε εἰς μεγάλην ἐκφραστικότητα (κυρίᾳ συλλογὴ, *Fleurs du Mal*).

Ἀπὸ τοῦ 1850 ἰδίως ἀναπτύσσεται νέα γενεὰ συγγραφέων, ἡ ὁποία θέλει νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν σύγχρονον πραγματικότητα. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ρωμαντικούς ἀποφεύγουν νὰ ἐκθέσουν τὰ ἴδια συναισθήματα καὶ τὰς ἰδίαις σκέψεις καὶ διδάσκουν ὅτι «ἡ μεγάλη τέχνη εἶναι ἐπιστημονικὴ καὶ ἀπρόσωπος καὶ ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν πρέπει νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἔργα του ὅπως ὁ θεὸς εἰς τὴν φύσιν». Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν **Ρεαλισμὸν** (ἐκ τοῦ λατινικοῦ *res*—πρᾶγμα). Ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος **Φλωμπέρ** (Gustave Flaubert, 1821—1880) εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων πεζογράφων τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸ ὀνομαστὸν μυθιστόρημά του **Κυρία Μποβαρὺ** (*Madame Bovary*) ἔδωκεν ἀντικειμενικὴν, ὀλίγον κακόβουλον περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἐκ τοῦ ρεαλισμοῦ τοῦ Φλωμπέρ ἐγεννήθη ὁ **Νατουραλισμὸς** τοῦ **Ζολᾶ** (Emile Zola, 1840—1902), ὁ ὁποῖος μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως περιγράφει τὴν ἀνθρωπίνην ἀσχημίαν καὶ τὰ τε-

ρατώδη ἦθη. Τὰ ἔργα του ἐκακίσθησαν ὡς ἀνήθικα καὶ μεστὰ ἀσχημίας, πολλὰ ἐξ αὐτῶν ὅμως εἶναι ἰσχυρὰ δημιουργήματα, ὅπως τὸ περίφημον *Germinal*, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει στάσιν ἐργατῶν ἀνθρακωρυχείων.

Περὶ τὸ 1848 ὁ ρωμαντισμὸς ἐξεβλήθη καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου καὶ ἐπεκράτησαν ρεαλιστικαὶ καὶ νατουραλιστικαὶ τάσεις. Οὕτω ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν ἀστικὸν δράμα. Ἀντὶ τῶν ἀρχαίων δηλονότι ἡρώων ἢ τῶν μεσαιωνικῶν ἱπποτῶν ἀνεβίβασαν εἰς τὴν σκηνὴν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον καὶ τὴν σύγχρονον ἐνδυμασίαν. Δύο γόνιμοι συγγραφεῖς, ὁ **Ἀλέξανδρος Δουμάς** υἱός, ὁ συγγραφεὺς τῆς *Κυρίας μετὰς Καμελίας*, καὶ ὁ **Ἐμιλ Οὔγιέ** (*Emile Augier*), ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Γαμβροῦ τοῦ Κυρίου Ποαριέ*, εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἀστικοῦ θεάτρου. Βραδύτερον ἐπεκράτησαν αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ νατουραλισμοῦ, διότι ἀνεβίβαζον κατὰ προτίμησιν ἐλαττωματικὰ ἢ δεφθαρμμένα πρόσωπα. Ἡ τάσις αὕτη ὠνομάσθη *ξηρὸν θέατρον* (*Théâtre sec*). Οἱ νεωτερισμοὶ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἐπέδρασαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῆς τάσεως αὐτῆς ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν δύο ἀξιόλογοι δραματικοί, ὁ **Γκέραρδ Χάουπτμαν** (*Gerhard Hauptmann*) γεννηθεὶς τὸ 1862, (ἔργα: *Πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου*, *Υφανταί*, *Τὸ δέρμα τοῦ Κάστορος* κλπ. καὶ ὁ **Σούδερμαν** (*Hermann Sudermann* γεν. τὸ 1857), τοῦ ὁποίου τὰ δράματα ἡ *Τιμὴ* καὶ ἡ *Χάιματ* (*Heimat* ἑλλ. μετάφρασις *Μάγδα*) εἶδον ἡμέρας δόξης.

Ἀλλ' ἡ μεγάλη δημιουργικὴ διάνοια τοῦ νεωτέρου θεάτρου εἶναι ὁ Νορβηγὸς **Ἑρρίκς Ἴψεν** (*Ibsen*, 1825—1906), τοῦ ὁποίου τὰ λεπτοτάτης ψυχολογικῆς ἀναλύσεως δράματα ἀπέκτησαν παγκόσμιον φήμην (*Βρυκόλακες*, *Ἀγριόπαπια*, *Κουκλόσπιστο*, *Πεῆρ Γκύντ* κλπ.).

Ὅμοιαι τάσεις ἐπεκράτησαν, ὥς ἦτο ἐπόμενονον, εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν καὶ τὴν κριτικὴν τῆς τέχνης. Οἱ συγγραφεῖς προσπαθοῦν ν' ἀναπαραστήσουν μὲ τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν τὸ παρελθόν. Τὸ κύριον στοιχεῖον τῶν δὲν εἶναι ἡ φαντασία, ἀλλ' ἡ μάθησις, ἡ γνῶσις τῶν πηγῶν. Δύο συγγραφέων τὰ ὀνόματα πληροῦν τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19' αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν, τοῦ **Ἑρνέστ Ρενὰν** (*Ernest Renan*, 1823—1892)

καὶ τοῦ *Ἱππολύτ Ταϊν* (Hippolyte Taine, 1828—1893). Ὁ Ρενὰν ἔγραψε τὴν *Ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ καὶ τὴν Προέλευσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας*, ὁ Ταϊν τὴν *προέλευσιν τῆς συγχρόνου Γαλλίας καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης*, εἰς τὴν ὁποίαν διετύπωσε τὴν περίφημον περὶ τοῦ περιβάλλοντος θεωρίαν. Ἀμφότεροι εἶχον ἰσχυρὰν φιλοσοφικὴν διάνοιαν, ὁ δὲ Ρενὰν ἦτο ἔξοχος καλλιτέχνης τοῦ λόγου. Ἄλλ' ἢ χάρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθησαν θαυμασίως αἱ ἱστορικαὶ μελέται, εἶναι ἡ Γερμανία, ὅπου οἱ ἱστοριογράφοι ἐστάθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διανοητικῆς κινήσεως. Διὰ τοὺς Γερμανοὺς ἡ ἱστορία εἶναι πρωτίστως ἔργον πολυμαθείας καὶ ἐπισταμένης ἐρεῦνης τῶν πηγῶν. Πράγματι δὲ εἰς οὐδεμίαν χώραν αἱ πηγαὶ τῆς ἱστορίας ἐμελετήθησαν μὲ μεγαλυτέραν ἐμβρίθειαν καὶ ἡ ἐξειδίκευσις ἐπροχώρησεν βαθύτερον. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ εἶναι κυρίως ἱστοριοδίφαι καὶ ὄχι ἱστορικοί, διότι τὰ ἔργα των στεροῦνται γενικῶν ἰδεῶν καὶ πρωτοτύπου ἱστορικῆς σκέψεως. Ἡ κατευθύνουσα γραμμὴ εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἀντίληψις καὶ κοινὴ τάσις, ἡ ἐξύμνησις τοῦ πρωσσικοῦ συστήματος καὶ τὸ μῖσος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἐξεδηλώθη εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ ὑπέροχον ἄλαντον τοῦ *Φρειδερίκου Νίτσε* (Nietzsche, 1844—1900). Εἶχε σπουδάσει κλασσικὴν φιλολογίαν εἰς τὴν Λειψίαν καὶ νεώτατος ἔγινε καθηγητὴς αὐτῆς εἰς Βασιλείαν τῆς Ἑλβετίας. Γοητευθεὶς ἐκ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, περιέπεσεν εἰς εἶδος ἀποστασίας καὶ ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἔκφρασις τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας εὐρίσκεται εἰς τὴν μουσικὴν τραγωδίαν τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ ὀνομαστοῦ νεανικοῦ του ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται ἡ *Γέννησις τῆς Τραγωδίας ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς μουσικῆς*. Βραδύτερον ἐθεοποίησε τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν διδάξας ἀριστοκρατικὴν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ τελειοποιηθῇ, ἂν ἐπικρατήσουν τὰ ἰσχυρότερα ἄτομα. Ὁ ἰσχυρὸς ἄνθρωπος, ὁ εὐπατρίδης, ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ ὑπηρετῇ τὰς ὁρῆξεις του συντρίβων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνικάνους. Τοῦτο εἶναι τὸ νόημα τοῦ περιφήμου ἔπους *Ζαρωτού*.

σ τ ρ α, τὸ ὁποῖον μιμεῖται τὸ ὕφος τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔγινε νέα μετατροπὴ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἡ ποίησις ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἄκαμπτον τελειότητα τῆς μορφῆς, οἱ στίχοι ἔγιναν χαλαρώτεροι, ἐπανῆλθεν ἡ ἀγάπη τοῦ συναισθηματικοῦ, ἐπεκράτησεν εἶδος τι μυστικοπαθείας καὶ ἡ ποίησις προσεπάθησε νὰ δανεισθῇ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται ἄλλαι τέχναι, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Τὴν νέαν ταύτην τάσιν ὠνόμασαν **Συμβολισμόν** ἢ **Νεορρωμαντισμόν**. Ἡ ὥθησις ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὅπου μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς σχολῆς αὐτῆς ἀνεδείχθησαν ἐξαίρετοι λυρικοί. Ὁ ἐξοχώτατος ὅλων εἶναι ὁ **Πῶλ Βερλαῖν** (Paul Verlain, 1864—1896). Περισσότερον τὴν μορφὴν ἐκαλλιέργησεν ὁ Ἕλλην Ἰωάννης Παπαδιαμάντος, ὁ ὁποῖος ἔγινε διάσημος ὡς γάλλος ποιητὴς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ζὰν Μωρεὰς** (Jean Moréas). Ἐκ παραλλήλου ἀνεπτύχθη τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπέβη τὸ κυρίαρχον λογοτεχνικὸν εἶδος. Ἡ Γαλλία κρατεῖ τὸ σκῆπτρον τοῦ μυθιστορήματος καὶ ὁ γαλλικὸς πεζὸς λόγος τῶν ἡμερῶν μας ἔφθασεν εἰς ἀπαράμιλλον τελειότητα. Ὁ βαθυνοῦσαστος τῶν συγχρόνων μυθιστοριογράφων τῆς Γαλλίας **Ἀνατὼλ Φράνς** (Anatole France) ἔλαβε τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ἐπίσης πλουσία καὶ πολύμορφος εἶναι καὶ ἡ θεατρικὴ παραγωγή.

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀνεπτύχθη μέγας ἡ ρωσσικὴ λογοτεχνία καὶ πολλοὶ ρῶσσοι συγγραφεῖς ἀπέκτησαν πανευρωπαϊκὴν φήμην. Ὁ οὐκρανὸς **Γκόγκολ** ἔδωκεν ἀξιόλογα ἐπικά μυθιστορήματα ἢ ἐποποιίας ἐν πεζῷ, περιγράφας μὲ δύναμιν τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς στέππας τῆς πατρίδος του. Ἐπίσης ἐξετιμήθη πολὺ διὰ τὴν λεπτότητα, τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ὄνειροπόλον μελαγχολίαν ὁ **Τουργένεβ**. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μεγάλου θαυμασμοῦ ἀπολαύει διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν ὁ **Δοστογιέσκη** (1821—1881), ὁ περίφημος συγγραφεὺς τῶν **Ἀδελφῶν Καραμαζώφ** καὶ τῆς **Ἀμαρτίας** καὶ **Τιμωρίας**. Ὁ δὲ κόμης **Τολστόϊ** ἐπὶ μακρὸν ἦτο τὸ εὐαγγέλιον δι' ὠρισμένας κοινωνικὰς

τάξεις, ἐπειδὴ ἐδίδαξε τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τὰ σημαντικώτερα προϊόντα τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν τὰ δημώδη ἄσματα τῆς ἡπειρωτικῆς ἰδίως Ἑλλάδος. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑνετοκρατίας (ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰών) ἀξίαν λόγου λογοτεχνίαν ἀνέπτυξεν ἡ Κρήτη. Ἐκεῖ ἐκαλλιιεργήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δύσεως ἡ ἱπποτικὴ ποίησις. Ἐκ τῆς περιόδου ἐκείνης σφύζονται δράματα, τῶν ὁποίων τὸ γνωστότερον εἶναι ἡ Ἑρωφίλη τοῦ **Χορτάτση**. Τὸ δὲ μακρὸν ἱπποτικὸν ἔπος τοῦ **Βιτσέντσου Κορνάρου**, ὃ Ἑρωτόκριτος, περιέχει πραγματικὰς καλλονὰς παρὰ τὴν κουραστικὴν ἀπεραντολογίαν τῶν διαλόγων. Ἀνωτέρα ἤτο ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἑπτανήσου ὑπὸ τὴν Ἑνετοκρατίαν, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἀδιάσπαστος, ἐνῶ ἡ Κρήτη ὑπετάγη εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἀνεπτύχθη τὸ ἔντεχνον ἄσμα καὶ ἡ σάτιρα.

Δημώδης ποίησις, κρητικὴ καὶ ἐπτανησιακὴ λογοτεχνία, ὄργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες διετήρησαν ζωηρὰν τὴν παράδοσιν τῆς λογίας, τὴν ὁποίαν ἐθεράπευσεν ἰδίως ἡ Ἐκκλησία. Οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἐπὶ μακρὸν ἔγραφον γλῶσσαν, ἡ ὁποία διετῆρει τὸ τυπικὸν καὶ τὸν λεκτικὸν πλοῦτον τῆς ἀρχαίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὁ κληρὸς καὶ οἱ λόγιοι ἔγραφον ὁμιλίαν, ἱστορικὰ ἔργα καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἰς τὴν λογίαν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἐπίσημος γραφομένη γλῶσσα. Εἰς τοὺς κύκλους ἐπίσης τῶν λογίων ἐκαλλιιεργήθη ποίησις εἰς ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν, λυρικοῦ ἢ σατιρικοῦ περιεχομένου, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Φαναριωτικὴν ποίησιν**, διότι ἐκαλλιιεργήθη ἰδίως εἰς τὸ Φανάριον καὶ τὰς αὐτὰς τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας. Ἄλλ' ὁ καλαισθητικώτερος τῶν Φαναριωτῶν **Ἀθανάσιος Χριστόπουλος** (1772-1847) συνέθεσε τὰ ὀνομαστὰ Βακχικά του εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν, ἐνῶ ὁ τελευταῖος σημαντικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Φα-

ναριωτικῆς σχολῆς. **Ἡλίας Τανταλίδης** μετεχειρίζετο μὲ δεξιότητα καὶ τὰς δύο γλώσσας. Οὕτως ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς εἶχε δύο λογοτεχνίας, τὴν λογίαν καὶ τὴν δημώδη.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ζακύνθιος **Διονύσιος Σολωμὸς** (1798—1857) ἀνύψωσε τὴν ἐπτανησιακὴν τέχνην καὶ μετ' αὐτῆς τὴν λαϊκὴν ποίησιν. Μορφωθεὶς εἰς τὴν Ἰταλίαν μακρὰν τῆς λογίας παραδόσεως εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ γράψῃ ἰταλικά ποιήματα, τὰ ὁποῖα προσεείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν συγχρόνων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τὸ 1823 εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν πρώτῃν ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν συνέθεσεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν πυροβόλων τὸν περίφημον **Ὑμνον τῆς Ἑλευθερίας**. Οἱ βραχεῖς καὶ εὐκίνητοι στίχοι, αἱ ἐκλεκταὶ εἰκόνες καὶ ἡ λεπτότης τῶν συναισθημάτων κατέστησαν τὴν ᾠδὴν προσφιλεῖς εἰς τὸ πανελλήνιον. Ὁ Σολωμὸς εἰργάζετο βραδέως, ἔγραφεν ὀλίγα καὶ ἐπεξεργάζετο διαρκῶς τοὺς στίχους του. Διὰ τοῦτο παρήγαγεν ὀλίγα, ἀποσπάσματα μᾶλλον ἢ ἔργα ἄρτια (Λάμπρος, Κρητικὸς, Ἑλευθεροὶ πολιορκημένοι). Ἀλλ' ἡ λεπτὴ τεχνοτροπία του καὶ ἡ ἀπαράμιλλος εὐρυθμία τῆς φράσεως κατέστησαν αὐτὸν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Φύσις ὁρμητικωτέρα ἦτο ὁ λευκάδιος **Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης** (1824—1879), δημιουργικώτερος, εὐφάνταστος, ἀλλὰ στερούμενος τῆς λεπτῆς καὶ λαισθησίας τοῦ Σολωμοῦ. Σπουδάσας νομικὰ εἰς τὴν Γαλλίαν ἠγάπησε τὴν ρωμαντικὴν ποίησιν καὶ ἦτο θαυμαστής τοῦ Οὐγκώ. Ὅπως οἱ εὐρωπαῖοι ρωμανικοὶ ἐλάτρευσαν τὸν μεσαῖωνα καὶ τοὺς ἱππώτας, οὕτω καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἐλάτρευσε τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα τῆς Ἑλλάδος, τὸν ἑλληνικὸν μεσαῖωνα, ὅπως ἔλεγε, τοὺς ἄρματωλους καὶ κλέφτας, τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου κλπ. Ἐψαλε δὲ τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ παθήματα τῶν θρυλικῶν ἡρώων εἰς τὰ ἀξιόλογα ποιήματά του, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκε τὸν εὐγλωττον τίτλον **Μνημόσυνα** (1857). Ὡριμωτέρας τεχνοτροπίας προϊόντα εἶναι ὁ **Ἀθανάσιος Διάκος**, ἡ **Κυρὰ Φροσύνη** καὶ ὁ **Φωτεινός**, ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ἡμιτελής. Ἐνῶ ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Βαλαωρίτης ὄργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ἕτερος ζακύνθιος ποιητής, ὁ **Ἀνδρέας Κάλ-**

βος (1792—1861) ἔγραφεν εἰς ἀρχαίζουσαν γλῶσσαν τὰ ἀξιό-
λογα λυρικά του.

Τὴν λογίαν φαναριωτικὴν παράδοσιν ἠκολούθησαν οἱ ἀδελ-
φοὶ **Σοῦτσοι** καταγόμενοι ἐξ ἀρχαίας φαναριωτικῆς οἰκογε-
νείας, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ γνωστότεροι ποιηταὶ τῆς ἐλευθερω-
θείσης Ἑλλάδος κατελθόντες εἰς Ἀθήνας ἐκ Παρισίων, ὅπου
εἶχον σπουδάσει. Ὁ Ἀλέξανδρος (1803—1863) εἰς
τὴν ἔξαψιν τοῦ πάθους κατὰ τῶν μελῶν τοῦ Νομοτελεστικοῦ
καὶ βραδύτερον καὶ τοῦ Καποδιστρίου ἢ τοῦ Ὅθωνος εἶχε
στιγμὰς σατιρικῆς εὐγλωττίας. Ἀλλ' ὁ Περιπλανώμε-
νός του, εἰς τὸν ὅποιον κακῶς ἀπομιμεῖται τὸν Βύρωνα,
εἶναι πλήρης ρωμαντικοῦ στόμφου. Λυρικώτερος ἦτο ὁ Πα-
ναγιώτης (1806—1868). Ἀλλὰ τὸ νεανικόν του ἔργον,
ὁ Ὅδοιπóρος, καθὼς καὶ τὰ δράματά του ἔχουν ἀφθο-
νον αἰσθηματικὴν κοινολογίαν καὶ πολὺ ὀλιγωτέραν ποίησιν
ἢ δρᾶσιν. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι εἶναι εἰσηγηταὶ
τοῦ ρωμαντισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν λογίαν γλῶσσαν ἔγραφεν ἐπίσης εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ
εἰς τὰς πολλὰς μεταφράσεις του ὁ **Ἀλέξανδρος Παγκαβῆς**
(1809—1892), ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως, γλωσσομαθῆς καὶ
διπλωμάτης. Εὐθὺς δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀνεξαρτησίας
ἐφάνη ἐπικρατοῦσα ἡ λογία γλῶσσα καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Πρὸς
τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἴδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ οἱ ποιη-
τικοὶ διαγωνισμοί, οἱ ὅποιοι ὅρον ἔθετον τὰ ποιήματα νά
γράφωνται εἰς τὴν λογίαν. Ὁ καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς **Θεό-
δωρος Ὀρφανίδης** συνέθεσεν ἐπικά καὶ σατιρικά ποιήματα
εἰς ἀρχαίζουσαν καὶ εἰς ἡρωικὸν ἑξάμετρον, ὁ δὲ **Δημήτριος
Βερναρδάκης** διεμόρφωσεν ἴδιον γλωσσικὸν τύπον συνθέτων τὰ
ὀνομαστὰ δράματα (**Μαρία Δοξαπατρή, Κυψελί-
δαι, Φαῦστα, Μερόπη**).

Ἡ γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνέκαθεν ἦτο λογία. Ἀλλ'
ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνων ὑπέστη ση-
μαντικὴν μεταβολήν, διότι ἡ παλαιότερα ἀρχαίζουσα ἐκκλη-
σιαστικὴ γλῶσσα δὲν ἐξήρκει εἰς τὰς νέας ἀνάγκας, αἱ ὁποῖαι
ἐγεννῶντο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου
καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Οἱ εὐφυέ-
στεροι τῶν λογίων καὶ ἰδίως ὁ Κοραῆς ἠσθάνθησαν τότε τὴν

ἀνάγκην ν' ἀπλοποιήσουν τὴν γραφομένην γλῶσσαν, διὰ νὰ καταστήσουν αὐτὴν προσιωτέραν εἰς τὸν λαὸν καὶ ἱκανὴν νὰ ἐκφράζη τὰ νεώτερα νοήματα. Οὕτως ἐγεννήθη ἡ καθαροῦ ὀυσα νεοελληνική, ὁ γλωσσικὸς δηλονότι τύπος, τὸν ὁποῖον μεταχειρίζομεθα σήμερον. Ἔργα δὲ ὡς ἡ πολύτιμος ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ καθηγητοῦ **Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου** ἐγράφησαν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀδιαλλαξίαν τῶν ἀρχαϊζόντων.

Μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862 ἔχομεν νέαν ἀναβίωσιν τῆς ρωμαντικῆς ποιήσεως. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐφάνη ἡ ἔμμετρος μετάφρασις τῶν Ποιητικῶν Μελετῶν τοῦ Λαμαρτίνου ὑπὸ τοῦ **Ἀγγέλου Βλάχου** καὶ ἡ μετάφρασις τῶν Ἀθλίων τοῦ Οὐγκώ ὑπὸ τοῦ **Σκυλίτη** ἔγινε δημοφιλεστάτη. Δύο δὲ νέοι ἀποθανόντες ποιηταί, ὁ **Σπυρίδων Βασιλειάδης** (1845—1874), ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀττικῶν νυκτῶν καὶ τῆς Γαλατείας, καὶ ὁ **Δημήτριος Παπαρηγόπουλος** (1843—1873) υἱὸς τοῦ ἱστορικοῦ, ἀντιπροσωπεύουν τὴν νέαν ταύτην φάσιν τοῦ ρωμαντισμοῦ. Ὁ δὲ ὄψιμος ρωμαντικὸς **Ἀχιλλεὺς Παράσχος** (1838—1895) ἔγραφε σχεδὸν μέχρι τέλους τοῦ αἰῶνος μὲ περισσὴν αἰσθηματολογία ἀναμιγνύων τοὺς γλωσσικοὺς τύπους καὶ ὀλίγον περιποιούμενος τὴν μορφὴν.

Ἡ ἐλληνικὴ κοινωνία ἦτο ἀκόμη ὀλίγον ἀνεπτυγμένη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὁ διανοητικὸς τῆς κόσμος χαώδης καὶ ὁ συναισθηματικὸς τῆς βίος ἀκαθόριστος. Διὰ ταῦτα ἡ ποίησις καὶ ἡ λογοτεχνία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦσαν ποίησις καὶ λογοτεχνία λέξεων ἄνευ βαθυτέρας συγκινήσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας λοιπὸν δεκαετίας τοῦ αἰῶνος ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία εἰς τὴν ποίησιν ἐνεφανίσθη ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ψευδορωμαντισμοῦ. Ὁ ἐξοχώτερος τῶν λογογράφων τῶν χρόνων τούτων **Ἐμμανουὴλ Ροῖδης** (1835—1904) ἐδημιούργησε σκάνδαλον διὰ τοῦ νεανικοῦ του ἔργου **Πάπισσα Ἰωάννα** (1860), ἡ ὁποία ἦτο κατὰ βάθος καυστικὴ σάτρυα τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς, καὶ βραδύτερον διὰ τῶν **Μελετῶν τοῦ περὶ νεοελληνικῆς ποιήσεως** διέσπυρε τὴν κενότητα καὶ τὴν ἀσυναρ-
Θεοδωρίδου—Δαζάρου. Ἱστορία Νέων Χρόνων, Ἔκδ. Θ' 1936 28

τησίαν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ὁ δὲ συγγενὴς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἰδεολογίαν **Βλάσιος Γαβριηλίδης** (1852—1920) ἐξύψωσεν εἰς μέγα λογοτεχνικὸν εἶδος τὴν δημοσιογραφίαν προσπαθήσας νὰ στρέψῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Οἱ 30 τόμοι τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι ἀπὸ τὰ ὀλίγα μνημειώδη ἔργα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ὠξύνθη ἡ γλωσσικὴ ἔρις, διότι ἔγινε προσπάθεια νὰ εἰσαγάγουν τὴν δημοτικὴν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Ὁ Χῖος **Ἰωάννης Ψυχάρης**, γεννηθεὶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τοὺς Παρισίους, καθηγητῆς τῆς νεοελληνικῆς εἰς τὴν Σορβόνην, ἔγραψε τὸ Ταξιίδι (1888) καὶ βραδύτερον σειρὰν ἔργων εἰς τὴν ἀπλὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν. Ἀλλ' ἡ πλειονότης τῶν λογίων τοῦ ἔθνους ἀπέκρουσε τὸν νεωτερισμόν. Ἐν τούτοις ὁ Ψυχάρης ἀπέκτησε φανατικὸς ὁπαδοῦς, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργησαν τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον.

Ἐν τῷ μεταξὺ παρηγκωνίσθη ὁ ρωμαντισμὸς καὶ οἱ ποιηταὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιμελοῦνται περισσότερον τὴν μορφήν. Ὁ ἠπειρώτης **Κώστας Κρυσιτάλλης**, ἀποθανὼν μόλις 26 ἐτῶν, ἀπεμμήθη τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀπλὴν τεχντροπίαν τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων, ὁ δὲ **Ἰωάννης Γρυπάρης**, σίφνιος σπουδάσας εἰς τὴν Μεγάλην Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔγραψε τὰ ὀνομαστά σονέττα τοῦ ἀπομιμούμενος τὴν συντομίαν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαλλιέργησεν ἡ Παρνασσείος σχολὴ τῆς Γαλλίας. Οὕτως ἐπεκράτησεν ἡ δημώδης εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἐδημιουργήθη ὁ νεώτερος ἑλληνικὸς στίχος ἐξελισσόμενος διαρκῶς. Δύο δὲ γόνιμοι ποιηταί, ὁ **Βιζυνηδὸς** καὶ ὁ **Δροσίνης**, εἰργάσθησαν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στίχου καὶ τῆς ποιητικῆς γλώσσης. Ἐν μέσῳ τῆς διανοητικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία ἔγινεν ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ἀνεπτύχθη ἡ ποίησις τοῦ **Κωστῆ Παλαμᾶ**, ὁ ὅποιος θεωρεῖται σήμερον ὡς ὁ ἐξοχώτερος τῶν συγχρόνων ἑλλήνων ποιητῶν. Εἰς τὸν Παλαμᾶν ὑπάρχει πρῶτον λυρικός ποιητὴς γνήσιος καὶ βαθὺς εἰς τὴν συγκίνησιν καὶ ἐπιβαλλόμενος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ πρωτοτύπου ἁρμονίας τῆς μορφῆς. Ἀλλ' ὑπὲρ τὸν λυρικὸν ἵσταται ὁ φιλόσοφος ποιητής, ὁ ὅποιος

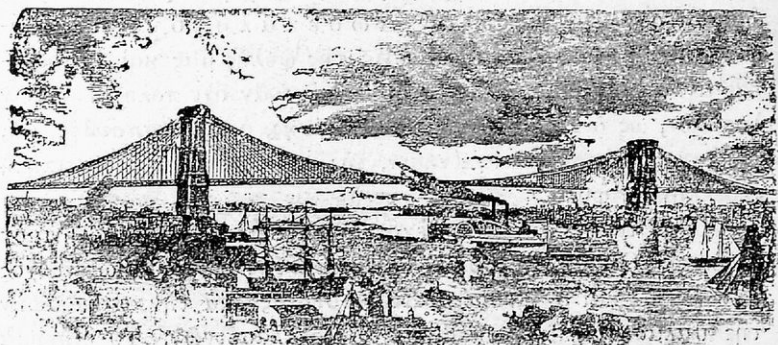
μετὰ θαυμαστῆς εὐχερείας δέχεται τὴν εὐρωπαϊκὴν σκέψιν καὶ βλέπει ὑπὸ νέον φῶς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν σημερινὴν θέσιν τοῦ ἔθνους του. Ἡ ποίησίς του, ὅπως φανερώνεται εἰς τὸ ὠριμώτερον ἔργον του, τὸν Δωδεκάλογον τοῦ Γύφτου, θορνεῖ τὰς ταπεινώσεις τῆς φυλῆς μας καὶ ὀνειρεύεται ἀνώτερον μέλλον. Σειρὰ δὲ λεπτῶν, ἀν' ὅχι πολὺ πλουσίων λυρικῶν, ὡς ὁ **Πορφύρας** ὁ **Μαλακάσης**, ὁ **Χατζόπουλος**, κ.ἄ. ἔδειξαν τὴν λεπτὴν συγκίνησιν, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἡ νεοελληνικὴ φυλὴ.

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἀνεπτύχθη τὸ ἐλληνικὸν διήγημα. Ὁ **Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης** διεκρίθη ὡς ἔξοχος ἡθογράφος καὶ ὁ **Ἀνδρέας Καρκαβίτσας** διὰ τὴν περιγραφὴν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ βίου τῶν θαλασσινῶν. Τὸ διήγημα καλλιεργεῖται πολὺ εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ ἔχει ἀξιολόγους ἀντιπροσώπους. Εὐρύτατα γνωστὸς εἶναι σήμερον ὁ **Δημοσθένης Βουτυρᾶς**, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη μὲ τὰ σύντομα καὶ ὑποβλητικὰ διηγήματά του. Μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης ἐκαλλιεργήθη καὶ ἔγινεν εἶδος λογοτεχνικὸν τὸ **χρ ο ν ο γ ρ ᾶ φ η μ α**, εἰς τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ὁ **Κονδυλάκης**, ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ὁ **Νιρβάνας**, **Παπαντωνίου** καὶ ὁ **Σπύρος Μελάς**. Ὁ Μελάς ἔγραψε δράματα πολύκροτα (ὁ Γιὸς τοῦ ἥσκιου, τὸ Χαλασμένο σπῖτι, Τὸ Ἄσπρο καὶ τὸ Μαῦρο). Ἐπίσης ὡς δραματικὸς διεκρίθη ὁ **Γρηγόριος Ξενόπουλος**, τοῦ ὁποίου τὰ δράματα ἔχουν λεπτὴν σκηνικὴν τέχνην (Φωτεινὴ Σάντρη, Στέλλα Βιολάντη κλπ.).

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

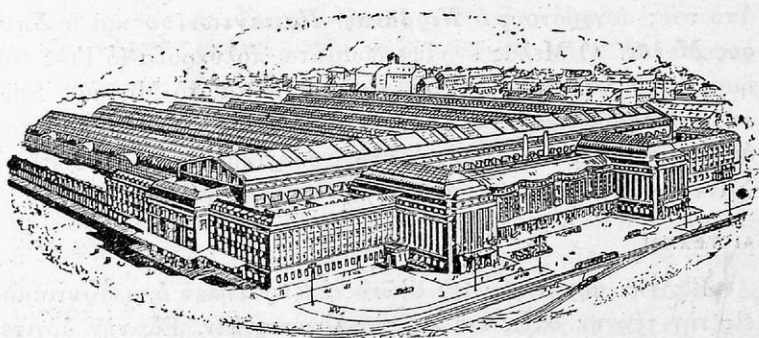
Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἸΘ' αἰῶνος ἐπεκράτησεν ὁ ρωμαντισμὸς εἰς τὴν τέχνην ὅπως καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὁ ρωμαντισμὸς δὲν δημιουργεῖ πρωτότυπα ἔργα, ἀλλὰ γεννᾷ τὴν ἀγάπην εἰς τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὅμως καὶ τὴν γλυπτικὴν εἶναι γονιμωτέρα ἡ ἐπίδρασις του. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς εἰς τὴν τέχνην εἶναι ὁ ζωγράφος **Εὐγένιος Δελακροά** (Eugène Delacroix, 1798—1863), ὁ φίλος τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, ὁ ὁποῖος εἶχε μελετήσῃ τοὺς μεγάλους χρωματιστὰς (coloristes) τοῦ βορρᾶ, τὸν Ροῦμπενς καὶ τὸν Ρέμπραντ, καὶ ἠθέλε νὰ παραστήσῃ πι-

στῶς τὴν φύσιν, τὸ ὠραῖον ὅσον καὶ τὸ ἄσχημον (ἔργα : ἡ Λέμβος τοῦ Δάντη, Σφαγὴ τῆς Χίου κλπ.).

Γέφυρα Μπρούκλιν

Ἡ ὀνομαστὴ γέφυρα, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Νέαν Ὑόρκην μὲ τὸ προάστιον Μπρούκλιν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ East-River. Ἐχει μῆκος 1880 μ., ὕψος 36 μ. Ἐπ' αὐτῆς διέρχονται δύο σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ, δύο ὁδοὶ ἀμαξιτοὶ καὶ ἓν πεζοδρόμιον. Κατεσκευάσθη τὸ 1883.

Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λειψίας (1902—1913)

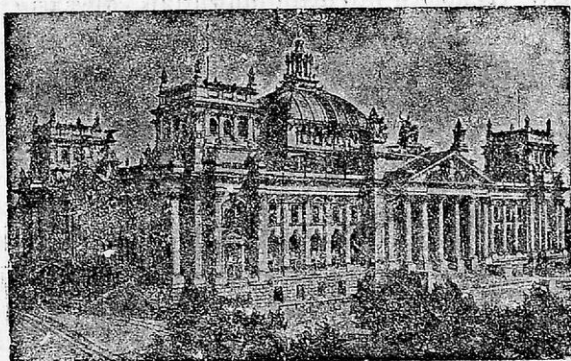
Ὁ μέγιστος καὶ ὠραιότερος σταθμὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐστοίχισεν 135 ἑκατ. χρυσᾶ μάργα. Ἡ ἐμπροσθία στοὰ ἔχει μῆκος 300 μ. Τὸ δὲ ὑπόστεγον καλύπτεται ὑπὸ ξέχολοσσιαίων ἀψίδων ἐκ σιδήρου καὶ ὑάλου, αἱ ὁποῖαι στεγάζουν πλέον τῶν 30 ἀμαξοστοιχιῶν.

Ὅμοίως εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ τέχνη, ἀφοῦ ἐπέρασε τὴν κλασσικὴν περιόδον τῆς, ἔγινε ρωμαντικὴ. Τὸ κέντρον ἐδῶ ἦτο·

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὸ Μόναχον. Οἱ Γερμανοὶ ζωγράφοι ἐξήτησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀρχαίαν γερμανικὴν τέχνην καὶ συνήθρουν πλουσίαν συλλογὴν ἔργων τῆς πρωΐμου ἀναγεννήσεως, τῶν *primitifs* ὡς λέγουν, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸν πολύτιμον πυρῆνα τῆς Ἀρχαίας Πινακοθήκης τοῦ Μονάχου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος συνέλαβε τὸ σχέδιον μεγάλων ἐργασιῶν.

Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν ζωγράφον **Κορνέλιους** (Cornelius, 1783—1867) καὶ τὸν μαθητὴν του **Κάουλμπαχ** (Kaulbach) καλλι-

Τὸ μέγερον τοῦ Κοινοβουλίου (Reichstag) ἐν Βερολίνῳ

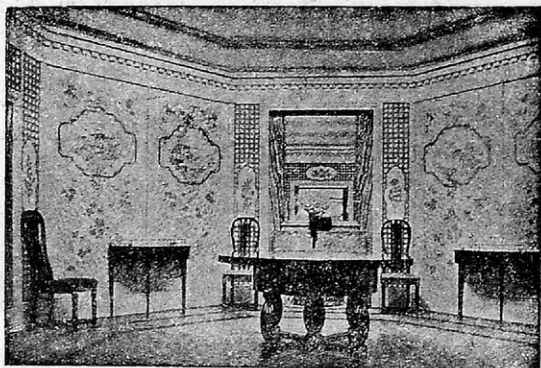
Ἐκτίσθη τὸ 1883—1894. Τέχνη κλασσιζίζουσα

τέχνην δὲν εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτοῦν τὰ μεγάλα σχέδια.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἶναι πλουσία καὶ πολυμερεστάτη ἡ ἐκδήλωσις τῆς τέχνης. Οἱ νέοι ζητοῦν διαρκῶς ν' ἀναπτύξουν τὴν πρωτοτυπίαν των καὶ νὰ δημιουργήσουν ἔργον ἀτομικὸν ἀπαλλασσόμενοι τῆς ἐπιδράσεως παλαιότερων καλλιτεχνῶν. Ὁ καλλιτεχνικὸς βίος εἶναι πολὺ ζωηρότερος τώρα, διότι ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερον δημόσιον ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν τέχνην. Ἡ μεγαλυτέρα κίνησις παρατηρεῖται εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γίνονται εἰς αὐτὴν αἱ τολμηρότεραι καὶ περιεργότεραι προσπάθειαι. Τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων γίνονται γνωστὰ διὰ τῶν Ἐκθέσεων (*salons*), κριταὶ δὲ εἶναι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ διδάσκαλοι ἢ ἐγνωσμένης φήμης καλλιτέχναι. Ἀλλὰ τοῦτο προκαλεῖ τὰ θορυβώδη παράπονα τῶν

νέων καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1863 ὁ Ναπολέων ὁ Γ' ἐκανοποιεῖ τοὺς δυσηρεστημένους δημιουργῶν τὴν Ἑκθεσίων τῶν ἀπορριφθέντων (Salon de refusés). Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ νέοι ἀποχωρίζονται καὶ ἐκθέτουν ἰδιαίτερος τὰ ἔργα τῶν (Seccession). Ἐπίσης ὁμοία τάσις δημιουργεῖ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὴν δμάδα τῶν Προυργαφικῶν λεγομένων ζωγράφων.

Ἡ οἰκοδομικὴ ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος καὶ ἠκολούθησε νέαν ὁδὸν ὑπὸ τὴν πίεσιν δύο αἰτιῶν. Ἡ πρώτη ἦτο αἰτία αἰσθητικῇ, συνέπεια τῆς γε-

Runo Paul.—Ἡ μικρὰ ἀργυρᾷ αἴθουσα
(Ἐκθεσις Βρυξελλῶν 1910, σύγχρονος τέχνης).

νικῆς ρεαλιστικῆς τάσεως, ἡ δευτέρα τεχνικῇ, διότι τῶρα χρησιμοποιοῦν νέον ὑλικόν, τὸν σίδηρον, καὶ κατορθώνουν οὕτως νὰ κτίζουν πολὺ εὐκολώτερον ὑπερμεγέθεις καὶ στερεὰς οἰκοδομάς. Οὕτω προῆλθεν οἰκοδομικὸς τρόπος, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν λογικόν, διότι οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ ὑποτάξουν τὸν ρυθμὸν εἰς τὴν σκοπιμότητα καὶ ἀνέσιν. Ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ἡ στενὴ σύνδεσις μετὰ τῆς γλυπτικῆς.

Οὕτω κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἐξετελέσθησαν κολοσσιαῖα δημόσια ἔργα, σχολεῖα, θεάτρα, σιδηροδρομικοὶ σταθμοί, γέφυραι, ἐργοστάσια, ἐμπορικὰ καταστήματα κτλ., ἰδίως

εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐκτίσθη «νέα ἐκ βάθρων» ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870. Μνημειώδη νεώτερα ἔργα εἶναι δύο ἢ τρεῖς σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ τῶν Παρισίων (Σταθμὸς τοῦ Σαὶν Λαζάρ, τοῦ Καὶ ντ' Ὀρσαί, τῆς Λυών), ἐπίσης ἀξιόλογα εἶναι τὰ μέγαρά τὰ κτισθέντα διὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ 1878 (Τροκαδερό) καὶ τοῦ 1900. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1889 ἐκτίσθη ὁ **Πύργος Ἀΐφελ** ἐκ σιδήρου ἔχων ὕψος 300 μέτρων. Ἀξιόλογα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τῆς Γερμανίας εἶναι τὸ Μέγαρον τοῦ Ράϊχσταγ (1884), ὁ Καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Βερολίνου (Dom, 1905) καὶ ὁ ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν στερεότητα καὶ πρακτικότητα Σταθμὸς τῆς Λειψίας.

Διὰ τὴν γλυπτικὴν οἱ χρόνοι μετὰ τὸ 1850 εἶναι περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Ἡ Γαλλία ἰδίως καὶ μερικῶς ἡ Γερμανία εἰδον μέγαν ἀριθμὸν ἀξιολόγων καλλιτεχνῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἐπικρατοῦν δύο τάσεις, ἡ Ἀρχαΐζουσα ἀκαδημαϊκὴ, ἡ ὁποία ἀπομιμεῖται τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς φλωρεντινῆς πλαστικῆς, καὶ ἡ Νεωτεριστικὴ, ἡ ὁποία θέλει νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφήν εἰς τὰς νέας ὁρμάς. Τὴν πειθαρχικὴν ἀκαδημαϊκὴν τάσιν ἀντιπροσωπεύει ὁ **Σαπου** (Chapu, 1833—1891), τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἔχουν κλασσικὴν ὁμαλότητα, ἀλλὰ στεροῦνται θερμῆς καὶ κινήσεως (ἔργα: Ἐπιτύμβιον μνημεῖον Νεότῆς 1875. Ἀγαλμα δουκίσσης τῆς Ὀρλεάν, 1885). Ἄλλ' οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς νεωτέρας γαλλικῆς πλαστικῆς εἶναι δύο ἀξιόλογοι διδάσκαλοι, ὁ **Καρπώ** (Carpeaux, 1828—1875) καὶ ὁ **Ροδέν** (Rodin, γεν. τὸ 1840), ὁ πρῶτος εὐκόλος, παραγωγικὸς καὶ δεξιὸς ἐκτελεστῆς (ἔργα: Σύμπλεγμα χοροῦ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Νέου Μελοδράματος τῶν Παρισίων, Κρήνη τοῦ Ἀστεροσκοπείου, Ἀμυνα τῆς Βαλανσιέν), ὁ δεύτερος πρωτότυπος καὶ ἰσχυρὸς ἔχων τάσεις ρεαλιστικὰς (ἔργα: Ὁ διανοοῦμενος, Ἡ Ἀνάστασις). Πλῆθος νεωτέρων καλλιτεχνῶν συνεχίζει τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων.

Ἀλλὰ πολύμορφος ἰδίως εἶναι, ὥς εἵπομεν, ἡ ζωγραφικὴ τῆς τελευταίας περιόδου. Παρὰ τὴν κλασσικὴν γεννᾶται ἡ

Ρεαλιστική, ἡ Ἐμπρεσιονιστική, ἡ Ἰδεαλιστική καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ **Συμβολική**. Ἡγέται τῆς κινήσεως εἶναι πάλιν οἱ Γάλλοι.

Ῥοδέν.—Ὁ διανοούμενος

Κατ' ἑξοχὴν δημιουργικὴ εἶναι ἡ Ρεαλιστικὴ ζωγραφικὴ, ἡ ὁποία εἰκονίζει τὴν σύγχρονον ζωὴν, τὰς ιδέας, τὰ ἥθη καὶ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν συγχρόνων τοῦ ζωγράφου ἀνθρώπων. Οἱ δύο μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ρεαλιστικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ **Κουρμπέ** (Courbet, 1819--1871, ἔργα: Οἱ Λιθοθησαυροὶ, Κηδεῖα κλπ.) καὶ ὁ **Μιλλέ** (Millet, 1814—1815,

ἔργα: Αἱ Σταχυοσυλλέκτριαι, ὁ ἔσπερινος κλπ.).

Ὁ Ἐμπρεσιονισμὸς (ἐκ τοῦ impression=ἐντύπωσις) σημειώνει σημαντικὸν νεωτερισμὸν εἰς τὴν τέχνην.

Μανέ.—Ἐν τῷ κήπῳ

Οἱ ἔμπρεσιονισταὶ ζητοῦν νὰ παραστήσουν τὰ πράγματα ὅπως ἐμφανίζονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ καλλιτέχνου εἰς ὀρισμένην στιγμήν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ φωτός. Τονίζουν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν πραγμάτων, ἰδίως τὴν φυσικὴν ζωηρότητα τοῦ φωτός καὶ τῶν χρωμάτων. Πολλοὶ τῶν εἰκόνων τούτων παράγουν ἰσχυρὰν καὶ παράδοξον ἐντύπωσιν, ἰδίως ὅταν τὰς βλέπωμεν ἐξ ἀποστάσεως. Σήμερον λέγοντες ἔμπρεσιονισμὸν ἐννοοῦμεν τὴν τεχνοτροπίαν, ἡ ὁποία ἐξαίρει μετ' ἰδιαζούσης ζωηρότητος ὀρισμένα σημεῖα τῆς πραγματικότητος καὶ ἀφίνει νὰ ἐννοηθοῦν περισσότερα ἀπὸ ὅσα παριστάνει. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ὁμιλοῦμεν περὶ ἔμπρεσιονισμοῦ ὄχι μόνον εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Οἱ Ἐμπρεσσιονισταὶ ἐμφανισθέντες τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν περὶ τὸ τέλος τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας ἀπεδοκίμασθησαν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ μέχρι σήμερον ἀποτελοῦν εὐάριθμον ὁμάδα, ἀλλὰ μένουں πιστοὶ εἰς τὴν ἀντίληψίν των καὶ ἔχουν φανατικούς θαυμαστάς. Ὁ ἀνεγνωρισμένος ἀρχηγὸς αὐτῶν εἶναι ὁ γάλλος **Μανὲ** (Manet, 1831—1883) ἀκαταπόνητος καὶ ἐνθουσιώδης τεχνίτης (ἔργα: Ὁ λ ύ μ π ι α, Ὁ Κ α λ ὸ ς Μ π ὀ κ, Τ ὸ Π ρ ὀ γ ε υ μ α, Ὁ Π ί θ η κ ο ς κλπ.) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ **Κλωδ Μονὲ** (Claude Monet, γεν. 1846), ὁ ὁποῖος ἐφαρμόσας τὴν ἀρχὴν τῆς νέας σχολῆς εἰς τὴν ἀπεικόνισιν

Κάλυπαχ.—Τελευταία ἀνάπαυσις τοῦ Κυρίου

νέων τοπίων ἐσημείωσεν ἀξιόλογον ἐπιτυχίαν (ἔργα: Ἀ γ ρ ο ῦ κ α τ ἂ τ ῆ ν ἄ ν ο ι ξ ι ν).

Ἐπίσης πολυποίκιλος καὶ παραγωγικὴ ἦτο ἡ ἐργασία τῶν γερμανῶν ζωγράφων κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας. Οἱ ἀξιολογώτεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ **Δένμπαχ** (Lenbach), ἐπιδέξιος προσωπογράφος, ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησε προσωπογραφίας πολλῶν συγχρόνων του (ἀξιόλογος προπάντων ἡ προσωπογραφία τοῦ Βίσμαρκ), καὶ ὁ **Μέντσελ** (Menzel, 1815—1905) διακρινθεὶς ὡς ζωγράφος ἱστορικῶν εἰκόνων. Εἰς τὸν ρεαλισμὸν ἀντέταξεν εἰδὸς τι νεορρωμαντισμοῦ ἢ συμβολισμοῦ ὁ ἀξιόλογος ἑλβετὸς ζωγράφος καὶ γλύπτης **Ἀρνόλδ Μπέκλιν** (Boecklin, 1827—1901), πρωτότυπος καὶ ἰσχυρὰς πολλάκις ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἐργασθεὶς εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁ ὁποῖος κατορθώ-

νει νὰ ζωογονῇ τὴν πραγματικότητα διὰ τῆς πλουσίας φαντασίας του καὶ περιβάλλει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα διατινος μυστηρίου (ἔργα: ἡ ὀνομαστὴ Ν ἡ σ ο ς τ ὠ ν ν ε κ ρ ὠ ν, Vita somnium breve, "Α νο ι ξ ι ς, Σ ι γ ῇ εἰ ς τ ὸ Δ ᾶ σ ο ς).

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Μεγάλης σημασίας γεγονὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς γερμανικῆς μουσικῆς. Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἠκολούθησεν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν. Ὁ ΙΖ' αἰὼν εἶδε τὴν γέννησιν τοῦ Ὁρατίου καὶ τοῦ Μελοδράματος Ὁ ΙΗ' τῆς Συμφωνίας. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἔζησαν οἱ διδάσκαλοι τῆς γερμανικῆς κλασσικῆς μουσικῆς, ὁ **Μπάχ** (Bach, 1685—1750), ὁ ὁποῖος ἐτελειοποίησε τὴν προτεσταντικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν συνθέσας περίφημα ἕσματα καὶ λειτουργίας, ὁ **Χένδελ** (Händel, 1685—1759), συνθέσας ἰδίως ὁρατόρια, ὁ **Χάϋδν** (Haydn, 1732—1809), συνθέτης ὀνομαστῶν συμφωνιῶν (Δ η μ ι ο υ γ ί α, Α ἱ ὥ ρ α ι τοῦ ἔ τ ο υ ς κλπ.) καὶ ὁ **Μότσαρτ** (Mozart, 1759—1791), ὁ ὁποῖος ἔγραψε συμφωνίας καὶ μελοδράματα (Γ ᾶ μ ο ς τοῦ Φ ι γ α ρ ὸ, Δ ὸ ν Ζ ο υ ᾶ ν κλπ.). Ἐπίσης κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἔζησεν ὁ γερμανὸς μουσικὸς **Γκλουκ** (Gluck, 1714—1787), ὁ ὁποῖος ἔδωκε νέαν μορφήν εἰς τὸ μελόδραμα. Τὸ μελόδραμα ἐγεννήθη, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἰταλῶν λογίων, ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τραγωδίαν. Ἡ λεγομένη Φλωρεντινὴ σχολὴ ἔδωκε τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ μουσικοῦ δράματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μουσικὴ σκοπὸν εἶχε νὰ συμκοδεύσῃ τὴν ὁμιλίαν καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ αἶσθημα τοῦ ποιητοῦ. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ Φλωρεντινὴ σχολὴ ἦτο μᾶλλον ἀκαδημαϊκὴ καὶ περιορίσθη εἰς θεωρίας, ὁ **Κλαούδιο Μοντεβέρδε** (Claudio Monteverde, 1567—1643) ὑπῆρξε δυνατὸς ἐκτελεστῆς καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μελοδράματος. Συγχρόνως παρὰ τὸ σοβαρὸν μουσικὸν δράμα (opera seria) ἀνεπτύχθη τὸ κωμικὸν μελόδραμα τῶν Ἰταλῶν (opera buffa). Βραδύτερον τὸ μελόδραμα ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἔλαβε τὴν γαλλικὴν

του μορφήν. Ὁ Γκλουκ ἔδωκε νέαν ὥθησιν εἰς αὐτὸ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ Γκλουκ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν μουσικὴν, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, εἰς τὸν ἀληθινὸν προορισμὸν της, ὁ ὁποῖος εἶναι νὰ ὑποβοηθῇ τὴν ποίησιν, ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν ἔκφρασιν συναισθημάτων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περιπετειῶν, χωρὶς νὰ διακόπτῃ τὴν δρᾶσιν ἢ νὰ παραμορφώσῃ αὐτὴν δι' ἀχρήστων διακοσμήσεων. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο συνέθεσε τὸ μελόδραμα Ὁ ρ φ ε ὕ ς καὶ Ε ὕ ρ υ δ ί κ η (1762), τὸ ὁποῖον ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς εἰς τὴν Βιέννην, καὶ βραδύτερον τὴν Ἰ φ ι γ ἑ ν ε ι α ν ἐ ν Α ὕ λ ί δ ι.

Διὰ τῶν μουσουργῶν τούτων ἐφαίνετο ὅτι ἡ μουσικὴ ἔφθασε τὰ δυνατὰ ὅριά της. Ἀλλ' ὁ **Μπετόβεν** (Bethoven, 1770—1827) ἤνοιξε νέας πηγὰς ἐμπνεύσεως εἰς τὴν μουσικὴν προσπαθήσας νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ τῶν ἤχων τὰ διανοήματά του εἰσαγαγών, ὡς λέγουσιν, τὴν κίνησιν τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν μουσικὴν, ἢ ὅποια ἤρχισε νὰ ἐμπνέεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Μπετόβεν ἐγεννήθη εἰς τὴν Βόννην, ἀλλὰ διέμενε καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν Βιέννην. Τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα του παρήγαγεν ἀπὸ τοῦ 1813 μέχρι τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου του, τὰς περιφήμους *Συμφωνίας*, τὰς *Σονάττας* καὶ τὸ ὑπέροχον μελόδραμα *Φιδέλιο*. Δύο ἑξοχοὶ καλλιτέχναι διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὴν ἔμπνευσιν, **Βέμπερ** (Weber, 1786,—1826, ἔργα *Freischutz*, *Oberon*, μελοδράματα) καὶ **Σιούμπερτ** (Schubert, 1797—1828, κύριον ἔργον Ὁδαί), ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη του καὶ γενικῶς οἱ ἄριστοι τῶν μουσικῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐξῆλθον ἀπὸ τὸν Μπετόβεν.

Μετὰ τὸ 1830 ἐδοξάσθη νέα γενεὰ μουσικῶν, ὁ **Μένδελσον** (Mendelsohn, 1809—1847), ἑβραιογερμανός, συνθέσας ἰδίως Εἰσαγωγὰς (*Ouvertures*) καὶ ὁ **Σιούμαν** (Schumann, 1810—1856), παραγωγικώτατος, συνθέσας μέχρι τοῦ 27 ἔτους, ὅτε ἔπαυε τὰς φρένας, πλῆθος μουσικῶν ἔργων, συμφωνίας, συνθέσεις δραματικὰς, ᾠδὰς κλπ.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ γερμανοὶ μουσικοὶ ἔμειναν ἄγνωστοι καὶ ἀκατάληπτοι εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὅταν δὲ τὸ 1830 ἐπεχέρισαν τὰ παίξουν συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν ἐν Παρισίοις, ὁ λαὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ. Μεγίστην δημοτικότητα

εἶχον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 19' αἰῶνος· οἱ ἰταλοὶ μουσικοί, οἱ ὁποῖοι συνέθετον κυρίως μελοδράματα (opera). Διασημότερος τῶν ἰταλῶν μουσικῶν τῆς περιόδου

Φόυερμαχ — Ειδύλλιον ἐν Τρίβολι

ταύτης ἦτο ὁ **Ροσσίνι** (Rossini, 1792—1868), διελθὼν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ μουσουργήσας πολλὰ μελοδράματα ἐπὶ γαλλικῶν κειμένων (libretto). Ὁ Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης καὶ ὁ Γουλιέλμος Τέλλος εἶναι τὰ ὀνομαστότερα τῶν ἔργων του. Μετ' αὐτὸν ἡ μεγαλυτέρα μουσικὴ δόξα τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ **Βέρδι** (Verdi, 1831—1901), ἀκένωτος πηγὴ ἀπαλῶν φθόγγων, ὁ καταθέλξας τὸν 19' αἰῶνα διὰ τῶν μελοδραμάτων του, τῶν ὁποίων τὰ διασημότερα εἶναι ὁ Ριγολέττος (1851), ὁ Τροβα-

τὸ ρε καὶ ἡ Τραβιάτα (1853). Βραδύτερον ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς γερμανικῆς μουσικῆς καὶ προϊόντα τῆς νέας φάσεως τῆς τέχνης του εἶναι ἡ Ἀϊντά, ὁ Ὁθέλλος, ὁ Φάλσταφ. Οἱ νεώτεροι ἰταλοὶ μουσικοὶ (Λεονκάβαλλο κλπ.) εἶναι ἰδίως μαθηταὶ τοῦ Βέρδι.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπῆρξαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἄξιοι μνηεὶας συνθέται, ὡς ὁ **Χαλεβὺ** (Halevy, ἔργα: Ἡ Ἑβραία)

Ὁ Γκλουκ

Ὁ Μπετόβεν

καὶ ὁ **Μπερλιόζ** (Berlioz). Εἰς τὸ δεύτερον δὲ ἡμῖς τοῦ αἰῶνος ἀνήκουν ὁ **Γκουνῶ** (Gounod, 1818—1893), ὁ συνθέτης τοῦ Φάουστ, καὶ ὁ νέος ἀποθανὼν **Μπιζέ** (Bizet, 1838—1875), ὁ συνθέτης τῆς περιφήμου **Κάρμεν**.

Ἄλλ' ὁ μέγιστος τῶν μουσουργῶν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος εἶναι ὁ γερμανὸς **Ριχάρδος Βάγνερ** (Richard Wagner, 1813—1883), ὁ ὁποῖος εἶχεν εὐρυτάτην ἀντίληψιν τῆς τέχνης καὶ ἐπετέλεσεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν μουσικὴν. Ἡ κυρίαρχος ἰδέα τοῦ Βάγνερ εἶναι νὰ συγχωνεύσῃ εἰς μεγαλειώδη ἔνωσιν ποίησιν καὶ μουσικὴν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ μουσικὸν δράμα τὴν θέσιν καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν

εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἢ τραγωδία, ἢ ὁποία ἦτο καὶ αὐτὴ συγχώνευσις ποιήσεως καὶ μουσικῆς.

Ὁ Βάγνερ εἶχε ὑπέροχα προσόντα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου, διότι ἦτο συγχρόνως πλούσιος καὶ τελετουργικὸς μουσικὸς καὶ τραγικὸς ποιητὴς ἐμπνευσμένος. Ὁ ἴδιος συνέθετε τὸ κείμενον (libretto) καὶ τὴν μουσικὴν τῶν ἔργων του. Ἡ μουσικὴ δὲν ἔχει σκοπόν, ὥς μέχρι τοῦδε, νὰ συνοδεύσῃ τοὺς στίχους, ἀλλὰ μουσικὴ καὶ ποίησις γεννῶνται συγχρόνως καὶ χρησιμεύουν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς ιδέας καὶ τὰ συναισθήματα τῶν προσώπων. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ μελόδραμα τοῦ Βάγνερ ἡ ὀρχήστρα συμμετέχει οὐσιωδῶς καὶ ἀποβαίνει ἰσχυρὸς παλμός, ὁ ἐρμηνεύων τὴν ψυχὴν τῶν προσώπων. Οὕτως ἡ μουσικὴ ἀποβαίνει πραγματικῶς ἡ γλῶσσα τῆς ψυχῆς.

Ὁ Βάγνερ

Τὰς ὑποθέσεις τῶν ἔργων του ἔλαβεν ἐκ τῆς παλαιᾶς γερμανικῆς μυθολογίας καὶ ἔδωκε μουσικὴν ἐρμηνείαν εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς μύθους τῶν Νιμπελοῦγκεν. Ἦδη πρὸ τοῦ 1850 εἶχε συνθέσει τινὰ τῶν ἀρίστων ἔργων του. Τὸν Ἰπτάμενον Ὀλλανδόνα, τὸν Τανχόϋζερ καὶ τὸν Λόεγκριν. Ἀλλὰ τὸ κοινὸν δὲν ἀντελήφθη τὴν μετατροπὴν, ἢ ὁποία εἶχε συντελεσθῇ, καὶ ὁ Βάγνερ εἶχε μακρὰν περίοδον ἀπογοητεύσεως καὶ πικριῶν. Βραδύτερον ὑπὸ τὴν ὥριμωτέραν ἤδη ἀντίληψιν τῆς τέχνης ἔγραψε τὸν Τριστάνον καὶ Ἰζόλδην καὶ τοὺς Ἀρχιτραγουδιστὰς τῆς Νυρεμβέργης, ὡς καὶ τὰ δύο δράματα τῆς μεγάλης τετραλογίας, τοῦ Δακτυλίου τῶν Νιμπελοῦγκεν (Ring der Nibelungen).

Ἀλλὰ ἀκόμη τὸ 1861 ὅτε ἠθέλησε νὰ παίξῃ τὰ ἔργα του εἰς τοὺς Παρισίους, ἔγινε δεκτὸς διὰ σφυριγμάτων. Ἐκ τῆς ἀποθαρρύνσεως τῆς οἰκονομικῆς δεσχερείας ἔσωσε τὸν Βάγνερ ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος Β' τῆς Βαυαρίας, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὰ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Τότε ἔγραψε τὰ δύο τελευταῖα δράματα τῆς τετραλογίας του, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ περίφημον Πάριφαλ, καὶ τέλος ἔκτισεν ἐν Μπάϋροϊτ (Bayreuth) τῆς Βαυαρίας τὸ ὀνομαστὸν θέατρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἀπέβη τὸ προσκύνημα τῶν θαυμαστῶν του. Τὸ ἔργον τοῦ Βάγνερ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὰς συζητήσεις καὶ σήμερον θεωρεῖται ἐκ τῶν σημαντικωτάτων γεγονότων εἰς τὴν τέχνην.

ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ὁ ἸΟ' αἰὼν εἶναι κατ' ἐξοχὴν αἰὼν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Δὲν εἶναι ἔδῳ ὁ τόπος νὰ περιγράψωμεν τὴν μεγαλειώδη ἀνάπτυξιν τῶν περὶ φύσεως γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων της, ἡ ὁποία ἀνέπτυξε κολοσσιαίως τὴν βιομηχανίαν, ἐτελειοποίησε τὰ μέσα συγκοινωνίας, ἐδημιούργησε τὰς νεωτέρας μεγαλουπόλεις καὶ γενικῶς ἀνεκαίνισε τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἀνεπτύχθη ἰδίως ἡ Βιολογία. Ἐμελετήθη ἅφ' ἑνὸς ὁ κόσμος τῶν μικροσκοπικῶν ζώων, ἅφ' ἑτέρου προήχθη ἡ Ἀνατομία καὶ ἡ Φυσιολογία. Οἱ Γερμανοὶ **Ἰωάννης Μύλλερ** (Müller, 1801—1858) καὶ **Χέλμολτς** (Helmholtz, 1811—1894), οἱ Γάλλοι **Κλωδ Μπερνάρ** (Claude Bernard, 1813—1878) καὶ **Παστέρ** (Pasteur, 1822—1895) προήγαγον τὴν Φυσιολογίαν, ἐνῶ αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Γερμανοῦ **Λίμπιχ** (Liebig, 1806—1873) ἀνεκαίνισαν τὴν Χημείαν.

Σημαντικωτάτη ἦτο ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑξελικτικῆς θεωρίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄγγλος φυσιοδίφης **Κάρολος Δάρβιν** (Darwin, 1809—1882) ἠθέλησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν προέλευσιν τῶν ζωικῶν γενῶν. Ὁ Δάρβιν ἐδίδαξεν ὅτι τὰ σημερινὰ ζωικὰ γένη ἐσχηματίσθησαν διὰ βραδείας ἐξελέξεως.

(*évolution*), ἡ ὁποία μετεμόρφωσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ἀρχαῖα γένη. Τὰ ζῶα δηλονότι ἔνεκα διαφορῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ὑφίστανται μακρὰς ἀλλοιώσεις, αἱ ὁποῖαι μεταδίδονται καὶ μονιμοποιοῦνται διὰ τῆς κληρονομίας. Ἡ κυριωτάτη ἐξωτερικὴ ἀνάγκη ἡ παραμορφοῦσα τὰ ζῶα εἶναι ἡ προσαρμογὴ εἰς τὸ περιβάλλον. Διατηροῦνται δηλονότι εἰς τὴν ζωὴν ὅσα ζῶα εἶναι ἁρμοδιώτερα εἰς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος, εἰς τὸ ὁποῖον ζοῦν, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἐξαφανίζονται. Οὕτω συμβαίνει εἶδος μηχανικῆς ἐπιλογῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Δάρβιν ὀνομάζει Φυσικὴν ἐπιλογὴν. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐξέθεσεν εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του ἡ Γέννησις τῶν εἰδῶν (1853).

Οὕτω διὰ τοῦ Δάρβιν εἰσήχθη εἰς τὴν βιολογίαν ἡ μηχανικὴ ἀντίληψις, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπικρατήσει εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξελίξεως ἐπλάτυνε καὶ ἐφήρμοσεν εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ὥς π.χ. εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν, τῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν κλπ. ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Σπένσερ (Spencer, 1820—1904) καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι αὕτη εἶναι νόμος διέπων τὸ σύμπαν. Ἡ ἔννοια τῆς ἐξελίξεως κατέστη μία τῶν βασικωτέρων δοξασιῶν τῶν τελευταίων χρόνων.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ὅπως ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ τέχνη οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία εἶχε τὴν ρωμαντικὴν περίοδόν της. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἰδίως οἱ διάδοχοι τοῦ Κάντ ἀνέπτυξαν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν. Ἰδίως μεγάλην ἐπίδρασιν εἶχεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος ὁ Χέγκελ, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία ἐκυριαρχήσεν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παλινορθώσεως καὶ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.

Κατὰ τὸν Χέγκελ ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι πνευματικὴ. Τὸ Παγκόσμιον Πνεῦμα ἀντικειμενοποιεῖται, δηλαδή γίνεται φύσις καὶ ἀναβαίνει βαθμὴδὸν ὅλην τὴν κλίμακα τῶν ὄντων ἀπὸ τοῦ κατωτάτου ὕλικου ὄντος μέχρι Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία νέων χρόνων*, Ἐκδ. Θ' 1936 29

χοι τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὁποῖον λαμβάνει συνείδησιν ἑαυτοῦ. Ἰδίως μεγάλην φήμην ἀπέκτησεν ὁ Χέγκελ διὰ τῆς περὶ κράτους θεωρίας του. Τελειωτικὸς σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ δημιουργία τοῦ κράτους, χάριν τοῦ ὁποῖου πρέπει νὰ θυσιασθῶν. Ἐπίσης ἕκαστον ἔθνος καὶ ἕκαστον κράτος εἶναι στοιχεῖα καὶ ὄργανα τοῦ συνόλου τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν κρατῶν. Ἡ ὑπεροχή των φανερῶνεται διὰ τῆς ὀλικῆς ἰσχύος καὶ δίδει εἰς τὰ ἔθνη τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Τὰ ἀνίσχυρα, τὰ ἡττημένα ἔθνη πρέπει νὰ ἐκλείψουν.

Ἡ ρωμαντική φιλοσοφία εἶναι γέννημα τῶν χρόνων τῆς συντηρητικῆς ἀντιδράσεως καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπολυταρχίαν, τὴν ὁποῖαν ἐπανίδρυνεν ἡ παλινόρθωσις. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπέζησε μετὰ τὴν κατάρρευσιν αὐτῆς, δηλαδή μετὰ τὰς ἀστικὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1830. Ἰδίως μετὰ τὴν λαμπρὰν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐφάνη ὅτι ἡ «μεθύουσα θεωρητικὴ φιλοσοφία» τῶν ρωμαντικῶν δὲν εἶχε στερεὰς βάσεις. Διὰ τοῦτο κατέρρευσε καὶ ἐδυσφημίσθη καὶ μετ' αὐτῆς ἀπώλεσε τὴν ἐκτίμησιν της ἡ φιλοσοφία γενικῶς. Ἐκυριάρχησε δὲ ἡ γνώμη, ὅτι τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς θὰ εὔρουν τὴν λύσιν των εἰς τὰς ἐπιστήμας.

Ἐνῶ οἱ ρωμαντικοί, ἐπειδὴ ἔζησαν εἰς χρόνους κινήσεως καὶ δράσεως, ἠγάπησαν τὴν ἐνέργειαν καὶ ἦσαν αἰσιόδοξοι κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ἐκυριάρχησεν ἀπογοήτευσις, ἰδίως ὅταν διεψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες περὶ ἠνωμένης καὶ ἐλευθέρως Γερμανίας. Τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ περίφημος **Σοπενχάουερ** (Schopenhauer, 1788—1860). Τὸ κύριον ἔργον του ὁ νόσμος ὡς βούλησις, ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1837, ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἀπαράτηρητον λόγῳ τῆς ἐπικρατοῦσης ἀντιφιλοσοφικῆς τάσεως. Ὁ Σοπενχάουερ ἐδίδαξεν ὅτι πᾶσα προσπάθεια εἶναι πόνος καὶ θλίψις. Ἀρὰ καὶ ἡ ζωὴ, ἡ ὁποία εἶναι διαρκῆς προσπάθεια, εἶναι πόνος καὶ θλίψις. Ἡ μόνη ἀπαλλαγὴ εἶναι νὰ νεκρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἰδανικὴν κατάστασιν τῆς Νιρβάνα (ἀνυπαρξία), τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὄνειρευσθῇ ὁ Βούδδας.

Εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν καταδίκην τῆς φιλοσοφίας ἐξήγγειλεν

ὁ **Αὐγουστος Κόντ** (August Comte, 1798—1857), ὁ πρωτοτυπώτερος τῶν Γάλλων φιλοσόφων μετὰ τὸν Καρτέσιον. Ὁ Κόντ ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια διέρχεται τρεῖς καταστάσεις, τὴν θρησκευτικὴν, τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἢ θετικὴν. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπέρασεν ἤδη τὰς δύο πρώτας καταστάσεις καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν θετικὴν. Τὰ ζητήματα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων προέρχονται ἀπὸ χρόνους προεπιστημονικοὺς καὶ δὲν ἔχουν λόγον ὑπάρξεως κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι νὰ μελετήσῃ τὰ φαινόμενα, διὰ νὰ τὰ προβλέπῃ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς **Θετικῆς φιλοσοφίας**.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τούτων καὶ ἰδίως μετὰ τὰς ἀξιολόγους ἐπιτυχίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπεκράτησεν ἡ ἀντιφιλοσοφικὴ καὶ ἀντιμεταφυσικὴ τάσις καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τινὰς δεκαετίας ἡ **Φυσιοκρατικὴ (naturalismus)** καὶ Ὑλιστικὴ (materialismus) τάσις, ὅτι δηλαδὴ ὅλα εἰς τὸν κόσμον, ἄρα καὶ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα, ἔχουν φυσικὰς αἰτίας, ὅτι εἶναι προϊόντα τῆς κινήσεως καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ὑλικῶν στοιχείων.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1870 ἀναγεννᾶται τὸ φιλοσοφικὸν ἐνδιαφέρον. Κατ' ἀρχὰς οἱ νέοι φιλόσοφοι περιορίζονται εἰς τὸ νὰ ἐξετάζουσι τὴν μέθοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Ἐπειτα προσπαθοῦν νὰ ἐρμηνεύσουσι τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν πορισμάτων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Σημαντικωτάτη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἦτο ἡ προσπάθεια τοῦ ἁγγλοῦ **Χέρμπερι Σπένσερ**, τοῦ ὁποίου τὸ σύστημα ἐξετιμήθη εἰς τὰς ἀγγλοσαξονικὰς χώρας καὶ εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν. Ποικιλόμορφος ἦτο ἡ φιλοσοφικὴ κίνησις κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἄλλ' οἱ γερμανοὶ φιλόσοφοι τῆς περιόδου αὐτῆς δὲν διεκρίθησαν διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ οἱ ὀνομαστότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι μᾶλλον καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφίας παρὰ δημιουργοὶ φιλόσοφοι. Τέλος κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἐδημιουργήθησαν καὶ μεταφυσικὰ συστήματα. Σήμερον ἐκτιμᾶται πολὺ ἡ φιλοσοφία τοῦ **Μπέργσον** (Bergson γεν. 1859), ὁ ὁποῖος διδάσκει ὅτι αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις, δηλαδὴ αἱ ἔννοιαι καὶ

οἱ νόμοι τῶν ἐπιστημῶν, δὲν μᾶς ἀποκαλύπτουν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων. Μόνον διὰ τῆς ἀμέσου ψυχικῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὴν πραγματικότητα, διὰ τῆς ἐνοράσεως (*intuition*) ὅπως λέγει, ἀποκτῶμεν τὴν βαθυτέραν γνῶσιν. Οἱ δὲ ἀγγλο-σάξονες φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ ἀμερικανὸς **Τζέϊμς** (*James*, 1842—1910), ἔδωκαν νέαν ἔννοιαν τῆς ἀληθείας διδάξαντες ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι τι ἀπόλυτον καὶ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων εὐρισκόμενον, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι ὠφελεῖ καὶ προάγει τὴν ζωὴν καὶ βοηθεῖ τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν παραγωγὴν. Αἱ ἔννοιαι, αἱ κρίσεις, αἱ ὑποθέσεις, αἱ θεωρίαι ἔχουν ἀξίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν γονιμότητα καὶ τὴν παραγωγικότητά των. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὀνομάζουσιν Π ρ α γ μ α τ ι σ μ ο ν (*Pragmatismus*).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

VI' ΑΙΩΝ

- 1453 Ἀλωσις Κωνσταντινουπόλεως
- 1486 Ἀνακάλυψις ἀκρωτηρίου Καλῆς Ἑλπίδος
- 1492 Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς
- 1498 Ἀνακάλυψις τῆς θαλασσίας ὁδοῦ Ἰνδιῶν

VII' ΑΙΩΝ

- 1512—1520 Σελὶμ Α΄. Κατάληψις Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Ὁ Σουλτάνος Καλίφης
- 1517 Ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Γερμανίᾳ
- 1519—1556 Ὁ Κάρολος Ε΄ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας
- 1519 Ὁ Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστὴς ἐν Ζυρίχῃ
- 1521—1566 Σουλεῦμάν Β΄ ὁ Μεγαλοπρεπὴς
- 1529 Ὁ Σουλεῦμάν πολιορκεῖ τὴν Βιέννην
- 1545—1563 Σύνοδος ἐν Τριέντῳ
- 1540 Ἰδρυσις τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν
- 1555 Ὁρθησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης. Κατάληψις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων
- 1571 Ναυμαχία Lepanto (Ναυπάκτου)
- 1572 Νύξ τοῦ Ἀγ. Βαρθολομαίου
- 1589—1610 Ἑρρίκος Δ΄ Γαλλίας. Ἀρχὴ δυναστείας Βουρβόνων
- 1598 Διάταγμα τῆς Νάντης

VIII' ΑΙΩΝ

- 1600 Ἰδρυσις τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (1602)
- 1618—1648 Τριακονταετὴς πόλεμος
- 1632 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ Lützen
- 1648 Εἰρήνη Βεστφαλίας
- 1643—1715 Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ΄
- 1648—1688 Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων
- 1649 Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία. Ὁ Κρόμβελ
- 1669 Ἀλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης
- 1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων
- 1685—1715 Βενετικὴ κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ

- 1687 Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος
 1689—1725 Ὁ Μέγας Πέτρος τσάρος τῆς Ρωσσίας
 1697 Ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Τσένταν

ΙΗ' ΑΙΩΝ

- 1700—1721 Ὁ βόρειος πόλεμος
 1701—1714 Ὁ πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας
 1701 Ἡ Πρωσσία βασιλείον
 1713 Εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτ
 1713—1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας
 1740—1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας
 1740—1780 Μαρία Θηρεσία
 1741—1748 Πόλεμος περὶ τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας
 1756—1763 Ἐπταετῆς πόλεμος
 1762—1796 Αἰκατερίνη Β'
 1765—1790 Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας
 1770 Καταστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ
 1772 Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας
 1774 Εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζή
 1776 Ἀνεξαρτησία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν
 1789 Ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως
 1793 Δεύτερος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας
 1795 Τρίτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας
 1799—1815 Ναπολέων

ΙΘ' ΑΙΩΝ

- 1815 Συνθήκη Βιέννης
 1821—1829 Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις
 1830 Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ἐν Γαλλίᾳ
 1833—1862 Βασιλεία Ὁθωνος. Ἀντιβασιλεία μέχρι 1836
 1834 Γερμανικὴ τελωνειακὴ ἔνωσις
 1835 Αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου
 1837 Ἰδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
 1843 Ἡ ἐπανάστασις τῆς 3 Σεπτεμβρίου
 1848 Ἡ Παρισινὴ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου
 Ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ. Γερμ. Ἐθνοσυνελ. Φραγκφούρτης
 1852—1870 Ναπολέων Γ' αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων
 1853—1856 Κριμαϊκὸς πόλεμος

- 1859 Ἰταλικὸς πόλεμος. Μάχη Magenta καὶ Solferino
 1862 Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος
 1863—1913 Γεώργιος Α΄ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήλων. Σύνταγμα τοῦ 1863
 1866 Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος. Μάχη Sadova
 1866 Κρητικὴ ἐπανάστασις
 1870 Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία
 1870—1871 Γαλλογερμανικὸς πόλεμος, 18 Ἰαν. 1871. Γερμανικὴ αὐτοκρατορία
 1877—1878 Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος
 1878 Συνθήκη τοῦ Βερολίνου
 1881 Προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας
 1885 Σερβοβουλγαρικὸς πόλεμος
 1897 Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος
 1898 Ἰσπανοαμερικανικὸς πόλεμος

Χ ΑΙΩΝ

- 1904—1905 Ρωσσοἰαπωνικὸς πόλεμος
 1908 Νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις
 1909 Ἐπανάστασις Γουδῆ
 1912—1913 Βαλκανικὸς πόλεμος
 1912 Κατάληψις Θεσσαλονίκης 26 Ὀκτωβρίου
 1913 21 Φεβρουαρίου πτώσις Ἰωαννίνων
 1913 17 Μαΐου συνθήκη Λονδίνου
 1913 Βουλγαρικὸς πόλεμος (17 Ἰουνίου - 17 Ἰουλίου)
 Εἰρήνη Βουκουρεστίου 28 Ἰουλίου. Εἰρήνη Ἀθηνῶν 1 Νοεμβρίου
 1914—1918 Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΝΑΠΟΛΕΩΝ

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

- 1789—1799
1789 Συνέλευσις τῶν Γεν. Τάξεων (Μάϊος)
1789—1791 Συντακτικὴ Συνέλευσις
1789 Ἀλωσις τῆς Βαστίλλης (14 Ἰουλίου). Κατάργησις
προνομίων (4 Αὐγούστου)
1791 Φυγὴ βασιλέως
1791—1792 Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις
1792 Πρωσσοαυστριακὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Γαλλίας
1792—1795 Convent — Δημοκρατία — Καταδίκη τοῦ βασιλέως
(1793) Τρομοκρατία. Πτώσις Γιρονδίνων
1794 Πτώσις τοῦ Δαντὸν—Πτώσις Ροβεσπιέρ (9 Θερ-
μιδὸρ)
1795—1799 Διευθυντήριον—Εἰρήνη Basel
1796 Ἰταλικὸς πόλεμος
1798—1799 Ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον

ΝΑΠΟΛΕΩΝ

- 1799—1815 Ναπολεόντειος ἀρχὴ
1799—1812 Κοσμοκρατορία Ναπολέοντος
1799—1804 Ναπολέον πρῶτος Ὑπάτος
1801 Εἰρήνη Λιούνεβιλ (μετὰ τῆς Αὐστρίας)
1802 Εἰρήνη Ἀμιέν (μετὰ τῆς Ἀγγλίας)
1804—1814 Ναπολέον αὐτοκράτωρ
1805 Μάχη τριῶν αὐτοκρατόρων (Austerlitz, 2 Δεκεμ-
βρίου)
1806—1807 Κατάρρευσις Πρωσίας—Εἰρήνη Τίλιστ
1808 Ἰσπανικὸς πόλεμος
1809 Αὐστριακὸς πόλεμος—Βάγκραμ. Εἰρήνη Βιέννης
1810 Αὐστριακὸς γάμος
1812 Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ρωσίας
1813 Μάχη Λειψίας (16—19 Ὀκτωβρίου)
1814 Κατάληψις Παρισίων, ἐκθρόνισις Ναπολέοντος
1815 Ἐπιστροφὴ Ναπολέοντος—Ἐκατὸν ἡμέραι—
Βατερλό
1814—1815 Συνέδριον Βιέννης—Ἱερὰ Συμμαχία

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1769		Ἐπανάστασις Ἑλλάδος ὑπὸ Ὁρλώφ
1790—1792		Λάμπρος Κατσώνης καὶ Ἀνδρῆτσος
1790—1803		Ἀγῶνες Σουλίου καὶ Ἀλῆ πασᾶ
1798		Θάνατος Ρήγα Φεραίου
1816		Ἰδρυσις Φιλικῆς Ἑταιρείας
1821	Φεβρ. 22	Εἴσοδος Ὑψηλάντου εἰς Μολδαυίαν
»	Μαρτίου 16	Ἀπόπειρα Χονδρογιανναίων
»	» 23	Κατάληψις Καλαμῶν
»	» 25	Ὑψωσις τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Ἀγίᾳ Λαύρᾳ
»	Ἀπριλ. 10	Ἀπαγχονισμὸς Πατριάρχου
»	» 20	Μάχη Ἀλαμάνας. Θάνατος Διάκου (23 Ἀπριλίου).
»	Μαΐου 8	Μάχη Γραβιάς
»	» 13—14	Μάχη Βαλτετσίου
»	» 20	Πυρπόλησις φρεγάτας ἐν Ἐρεσσῷ
»	Ἰουν. 7	Μάχη Δραγατσανίου
»	Ἰουλ. 20	Κατάπλους Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγιον
»	Αὐγούστ. 26	Μάχη Βασιλικῶν
»	Δεκεμβρ. 24	Ἐναρξίς Α' ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως
1822	Ἰαν. 1	Τὸ Α' Σύνταγμα
»	» 12	Ἀλωσις Ἀκροκορινθοῦ
»	Μαρτίου 30	Καταστροφὴ Χίου
»	Ἰουν. 6—7	Πυρπόλησις ναυαρχίδος ὑπὸ Κανάρη
»	Ἰουλ. 4	Μάχη Πέτα
»	» 26	Μάχη Δερβενακίων. Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη
»	Νοέμβριος	Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου
1823	Μάρτιος	Β' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀστρεῖ
»	» 13	Ὁ Κάνιγγ ἀναγνωρίζει τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν
»	Αὐγούστ. 11	Μάχη Καρπενησίου. Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη
»	Δεκεμ. 24	Ἀφίξις Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον
1824	Μάρτιος	Ἐπέμβασις Μεχμέτ Ἀλῆ Αἰγύπτου
»	Ἀπρίλιος	Καταστολὴ ἐπαναστάσεως Κρήτης
»	Ἰούνιος 20	Καταστροφὴ Ψαρῶν
»	Αὐγ. 28	Ναυμαχία Γέροντα
1825	Ἰαν.	Κάθειρξις Κολοκοτρώνη
»	Φεβρ. 12	Ἀποβίβασις Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον

1825	Ἀπριλίου 7	Μάχη παρὰ τὸ Κρεμμύδι
»	» 15	Ἐναρξίς β' πολιορκίας Μεσολογγίου
»	Μαΐου 20	Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι—Θάνατος Παπαφλέσσα
»	Ἰουλίου 4	Θάνατος Ὀδυσσέως
1826	Ἰανουαρ.	Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ
»	Ἀπρ. 10 11	Ἐξοδος Μεσολογγίου
»	Ἰουλίου 6	Ἱουλιανὴ Σύμβασις Λονδίνου
»	Αὐγούστ. 13	Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Κιουταχῆ
»	Νοεμβρ. 24	Φονικὴ νύξ Ἀραχώβης
1827	Φεβρουαρ.	Μάχη παρὰ τὸ Δίστομον
»	Μαρτ. 30	Ἐκλογὴ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου
»	Ἀπριλ. 23	Θάνατος Καραϊσκάκη
»	» 24	Καταστροφὴ Φαλήρου
»	Σεπτεμ. 18	Κατόρθωμα Ἀστιγῆς ἐν Ἰτέα
»	Ὀκτωβρ. 8	Ναυμαχία Ναυαρίνου
1828	Ἰανουαρ. 6	Κάθοδος Καποδίστρια εἰς Ἑλλάδα
»	Μαΐου 20	Θάνατος τοῦ Ἀστιγῆ
»	Αὐγούστ. 18	Κάθοδος Μαϊζῶν εἰς Πελοπόννησον
1829	Μαρτίου 10	Πρωτόκολλον Λονδίνου
»	Ἰουλίου 11	Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀργεῖ
»	Σεπτεμ. 12	Μάχη Πέτρας (Δ. Ὑψηλάντης)
1831	» 27	Δολοφονία Καποδίστρια
1830	Ἰαν. 22	Πρωτόκολλον β' Λονδίνου
1832	Ἀπριλ.	Ἐκλογὴ Ὄθωνος—Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Προνοίᾳ
1833	Ἰαν. 25	Κάθοδος Ὄθωνος εἰς Ἑλλάδα
1843	Σεπτεμ. 2-3	Ἡ ἐπανάστασις τῆς 3 Σεπτεμβρίου
1862	Ὀκτωβρ.	Ἐπανάστασις Δεληγέωργη.—Ἐξώσις Ὄθωνος
1863	Μάρτιος	Ἐκλογὴ Γεωργίου

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1 Ὁ Κολόμβος	12	Ραφαήλ	30
2 Ἐκκλησία ἀναγεννήσεως	20	12 Παναγία (Τιτσιάνο).	31
3 Μέγαρον ἀναγεννήσεως	21	13 Μαδόνα (Χολμπάιν)	32
4 Ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου	22	14 Τὸ νόμισμα τοῦ κήνου (Τιτσιάνο)	32
5 Μυστικὸς Δεῖπνος (Λεον. δά Βίντσι)	23	15 Κεφαλὴ Χριστοῦ (Δύρερ)	32
6 Αὐλὴ μεγάρ. καγκελλαρίας	24	16 Ὁ Λούθηρος	35
7 Τζοκόντα (Λεον. δά Βίντσι)	25	17 Ὁ Κρόμβελ	61
8 Αὐτοπροσωπογραφία (Ρα- φαήλ)	27	18 Ὁ Ρισελιέ	67
9 Δημιουργία τοῦ ἡλίου (Μ. Ἀγγέλου)	28	19 Λουδοβίκος ΙΔ'	69
10 Κεφαλὴ Δαυὶδ (Μιχ. Ἀγγέ- λου)	29	20 Ὁ Μολιέρος	81
11 Μνήστευσις τῆς Παναγίας		21 Στοὰ κατόπτρων	82
		22 Ἐκκλησία Μπαρόκ	83
		23 Ἀνάκτορα Βερσαλλιῶν	85
		24 Πηγὴ τῆς Αἰτουῦς	85

25 Διάκοσμος στύλος Μπα- ρόκ	87	50 Ευλοξωγραφική (Βαττώ) . . .	197
26 Πλαίσιον Μπαρόκ	89	51 Ήλικία της ἀθωότητος (Ράι- νολδς)	198
27 Ποιμένες της Ἀρκαδίας (Ν. Πουσέν)	90	52 Εὐθυμία (Χόγκαρτ)	199
28 Μικρὸς Χριστὸς (Μουρίλ- λο)	91	53 Ὁ μικρὸς ποιμὴν (Τορβάλ- δсен)	200
29 Ἀγία σύλληψις (Μουρίλ- λο)	92	54 Ὁ Κάντ	200
30 Παῖδες τρώγοντες σταφυ- λὰς	93	55 Τομὴ πυρπολικοῦ	270
31 Προσωπογραφία ἰσπανοῦ δουκὸς (Βελασκέξ)	94	56 Ὁ Λόρδος Βύρων	308
32 Ἀποκαθήλωσις (Ρούμπενς) . . .	95	57 Μεχμέτ Ἀλῆς	310
33 Μαθήματα ἀνατομίας (Ρέμ- πραντ)	96	58 Ὁ Ἰμβραήμ	311
34 Ὁ Καρτέσιος	98	59 Κλεμάν Μέττερνιχ	344
35 Ὁ Μέγας Πέτρος	103	60 Ναπολέον Γ'	351
36 Αἰζατερίνη Β'	105	61 Καβούρ	352
37 Φρειδερίκος ὁ Μέγας	113	62 Ὁθων Βίσμαρ	355
38 Λουδοβίκος ΙΣΤ'	144	63 Χαρίλαος Τρικούπης	372
39 Μαρία Ἀντωνέττα	145	64 Φεουδαρχικὸν μέγαρον Ἰα- πωνίας	403
40 Δαντόν, Ροβεσπιέρ	160	65 Γέφυρα Μπρούκλιν	435
41 Ὁ Ναπολέον	170	66 Σιδηροδρ. σταθμὸς Λευφίας . . .	435
42 Πλοῖον της γραμμῆς	170	67 Τὸ μέγαρον Κοινοβουλίου . . .	436
43 Ὁ Γκαῖτε	191	68 Μικρὰ ἀργυρὰ αἵθουσα	437
44 Τὸ Zwinger της Δρέσδης (Ροζοκό)	192	69 Ὁ διανοούμενος (Ροντέν)	439
45 Τράπεζα ἀναγεννήσεως	193	70 Ἐν τῷ κήπῳ (Μανέ)	440
46 Τράπεζα μπαρόκ	193	71 Τελευταία ἀνάπαυσις (Κάλ- μπαχ)	442
47 Τράπεζα ροζοκό	194	72 Εἰδύλλιον ἐν Τρίβολι (Φόϋερ- μπαχ)	444
48 Τράπεζα Λουδοβίχ. ΙΣΤ'	193	73 Ὁ Γκλὸνκ	445
49 Σκηνὴ ἐν ὑπαίθρῳ (Βατ- τῶ)	196	74 Ὁ Μπετόβεν	445
		75 Ὁ Βάγνερ	446

ΧΑΡΤΑΙ

1 Χάρτης ἀνακαλύψεων . . . 11 2 Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. 48—49 3 Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας 109 4 Χάρτης ὁθωμ. αὐτοκρατ. 210 5 Χάρτης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μολδαβλαχίᾳ 245 6 Χάρτης τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. . . . 256—257 7 Ἐνωσις τῆς Ἰταλίας . . 353	8 Χάρτης τῆς Τουρκίας ἀπὸ τῆς Βερολινείου συνθήκης . 368 9 Ἡν. Πολιτ. καὶ Μεξικόν . 396 10 Ἀγγλικαὶ Ἰνδίαι 398 11 Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐν Ἀφρικῇ . 399 12 Εὐρωπαϊκὴ ἐπέκτασις εἰς Ἀσίαν 402 13 Ἡ Ἄπω Ἀνατολή (Κίνα—Κορέα—Ἰαπωνία) 404

χρ. 1862
χρ. 1862
χρ. 1862
χρ. 1862

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΚΑΖΑΖΗ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

3—7

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΩΝ

<i>Ἡ Νέα Εὐρώπη μέχρι τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης (1492-1648)</i>		9—57
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄	Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἀναγέννησις	9—16
» Β΄	Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν	17—32
» Γ΄	Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	33—42
» Δ΄	Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐθνικῶν κρατῶν.	43—51
» Ε΄	Οἱ Θρησκευτικοὶ πόλεμοι.	52—57

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

<i>Ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1648—1789).</i>		58—133
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄	Ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ποτεύματος εἰς τὴν Ἀγγλίαν	55—65
» Ζ΄	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὴν Γαλλίαν. Χρόνοι Λουδοβίκου ΙΔ΄	66—78
» Η΄	Διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα—Ὁ αἰὼν Λουδοβίκου ΙΔ΄.	79—100
» Θ΄	Ἡ ἀνατολικὴ Εὐρώπη τὸν ΙΖ΄ καὶ ΙΗ΄ αἰῶνα.	101—123
» Ι΄	Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὰς ἀποικίας	124—133

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

<i>Οἱ χρόνοι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως</i>		134—201
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄	Ἡ Γαλλία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως.	134—146
» ΙΒ΄	Ἡ μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις.	147—167
» ΙΓ΄	Ἡ Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία.	168—188
» ΙΔ΄	Γράμματα — τέχναι — ἐπιστήμαι τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα.	189—201

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

<i>Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος</i>		202—342
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄	Μεγίστη ἰσχὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ προοῖον κατὰ πτωσις αὐ-	

	του	202—311
ΙΣΤ'	Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δε- σποτείαν	212—232
ΙΖ'	Παραμοναὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστά- σεως	233—241
» ΙΗ'	Ἡ ἐπανάστασις	242—258
» ΙΘ'	Ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν Ἑλ- λῆνων	259—331
» Κ'	Τὸ ἐλληνικὸν κράτος	332—342

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

<i>Οἱ νεώτατοι χρόνοι</i>	343—452
---------------------------	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'	Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ συνε- δρίου τῆς Βιέννης μέχρι τοῦ γαλλο- γερμανικοῦ πολέμου	343—361
» ΚΒ'	Τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα	362—391
» ΚΓ'	Αἱ μεγάλαι δυνάμεις ἀπὸ τοῦ 1890 μέχρι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου	392—420
» ΚΔ'	Γράμματα — τέχναι — ἐπιστήμαι τὸν ΙΘ' αἰῶνα	421—452
Πίνακες χρονολογικοί		453—459
Εἰκόνες καὶ χάρται		453—459
Περιεχόμενα		463—464

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Γ. ΣΑΡΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΒΑΡΒΑΚΕΙΩ ΠΡΟΤΥΠΩ ΣΧΟΛΕΙΩ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ
τῆς Δ.' τάξεως τῶν Γυμνασίων

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΝ 1933—1938

Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως : 41719.

Ἡμερομηνία : 1—8—1933.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΝΤΙΤΥΠΑ 1500

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας	54386
	27-7-36
Τιμὴ ἄνευ βιβλιοσήμου . .	Δραχ. 35.—
Ἀξία βιβλιοσήμου	» 14.—
Πρόσθετος φόρος Ἀναγκ. δανείου »	4.20
Συνολικὴ ἀξία Δρ.	<u>53.20</u>

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ
ΑΘΗΝΑΙ - ΣΤΑΔΙΟΥ 52

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17/6/30

Ἀριθ. πρωτ. 33418

Πρὸς

τὸν κ. Ἰω. Ν. Σιδέरण, βιβλιοεκδότην

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας ταῦταρίθμου καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πράξεως καταχωρηθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 65 τῆς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (Τεύχος Β') ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν διδακτικὸν βιβλίον **Χ. Θεοδωρίδου καὶ Α. Λαζάρου «Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων» (Ἑλληνικὴ καὶ Εὐρωπαϊκὴ 6ης Γυμν.)** διὰ πέντε σχολικὰ ἔτη, ἧτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—31 ἕως τέλους τοῦ 1934—35, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ ἐπενεχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον
αὐθημερόν

Ὁ Τμηματάρχης
Ν. ΚΑΜΠΕΡΗΣ

Ἄρθρον 6 τοῦ ἀπὸ 21ης Σεπτεμβρίου 1932
Προεδρ. Διατάγματος.

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ ἐξαφύλλου ἐκτυπῶνται τὰ παρὸν ἄρθρον.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Dec 10-11

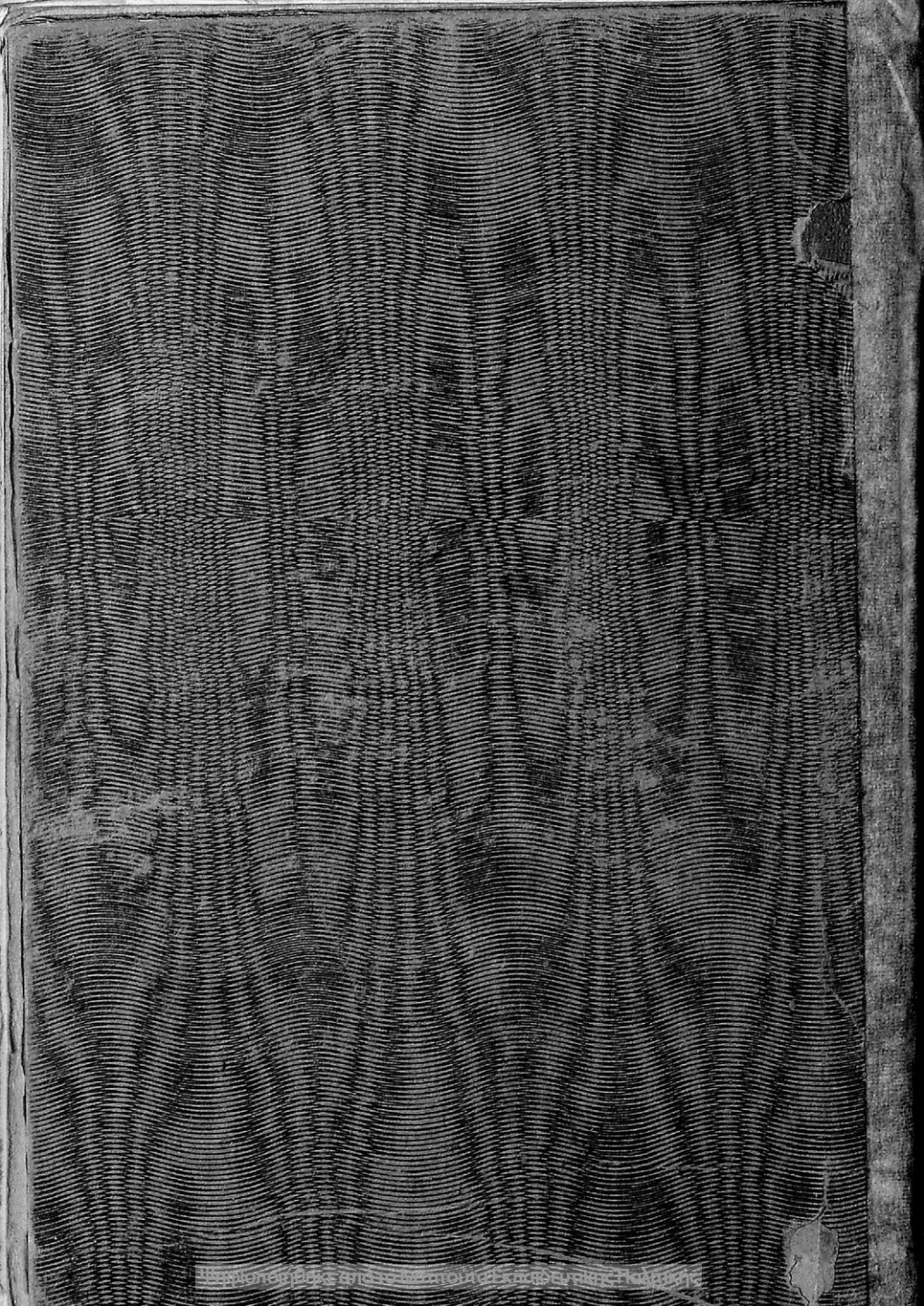
Dep. 3443

R

850

£ 25

—

τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καί, πρὶν ἢ ἀντιληφθῶν οἱ Τοῦρκοι, ἤναψεν αὐτό. Αἱ φλόγες μετεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἣ ὁποία ἐπυρπολήθη καὶ ἀνετινάχθη μετ' ὀλίγον, ὅταν αἱ φλόγες ἔφθασαν εἰς τὴν πυριταποθήκην. Ὑπὲρ τοὺς 2 χιλ. Τοῦρκοι εὗρον τὸν θάνατον καὶ αὐτὸς ὁ αἵμοσταγὴς Καρὰ Ἀλῆς ἐπιβιβαζόμενος εἰς λέμβον ἐπληγώθη θανασίμως ἐξ ἀνημμένης κεραίας, ἣ ὁποία ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ μετακομισθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν ἐξέπνευσεν ἐκεῖ, ὅπου πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀπαγχονίσει τοὺς ὁμήρους τῶν Χίων.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Κανάρη παρήγαγε κατάπληξιν εἰς τοὺς Τοῦρκους, οἱ ὁποῖοι μὴ θεωροῦντες ἀσφαλῆ τὰ ὕδατα τῆς Χίου ἐπανέκαμψαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἀφοῦ ἡ ἀτυχὴς νῆσος ἐδοκίμασε καὶ πάλιν τὴν μανίαν των, διότι ἐκδικούμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς ναυαρχίδος κατέστρεψαν τὰ μαστιχοχώρια. Οὕτω ἡ κυριαρχία τῆς θαλάσσης ἐξησφαλίσθη καὶ πάλιν διὰ τοὺς Ἕλληνας, ὁσάκις δὲ μετὰ ταῦτα ὁ τουρκικὸς στόλος πεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐξήρχετο τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ φόβος τοῦ πυρπολικοῦ παρηκολούθει αὐτὸν πανταχοῦ.

ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΑΙ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Ὁ *Κωνστ. Κανάρης* (1790—1877), ὁ διασημότερος τῶν ἐλλήνων πυρπολητῶν, ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο κυβερνήτης μικροῦ ἐμπορικοῦ πλοίου καὶ ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων νάλαβη μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν μεταβληθεὶς ἀπὸ ἐμποροπλοίαρχου εἰς καταδρομέα καὶ πυρπολητὴν. Αἱ μεγάλαι περιστάσεις ἀνέδειξαν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἐπιτήδειον ναυτικὸν καὶ συγχρόνως συνετέλεσαν εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξίν του, ὥστε βραδύτερον ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἔγινεν ἐπανειλημμένως πρωθυπουργός.

Ὁ *Ἀνδρέας Μιαούλης* (1769—1835) ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰ Φύλλα τοῦ δήμου Χαλκιδέων, ὁπόθεν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ὑδραν, τὴν πατρίδα τῆς μητρὸς του, καὶ πιθανῶς μετέλλαξε τὸ ὄνομά του Βώκος εἰς Μιαούλην. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐξεδηλώθη ἡ πρὸς τὰ ναυτικά ἰδιοφυΐα του καὶ μόλις 17ετῆς ἔγινε κυβερνήτης ἐμπορικοῦ ἀποκτῆσας σημαντικὴν περιουσίαν δια ριψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων. Κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους, ὅτε ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τοὺς λιμένας τῆς Ἰσπανίας, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὰ Γάδαιρα μετὰ μεγάλου φορτίου σίτου. Ἀλλὰ συλληφθεὶς κατὰ τὸν ἐκπλουν ὠδηγήθη πρὸ τοῦ ναυάρχου Νέλσον, ὁ ὁποῖος ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν ἐκτιμήσας τὴν γενναιότητα καὶ τὴν παρρησίαν του. Μετὰ τὴν ἐκκρίσιν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὁ ἐξέχων πρὸ-

χωρις της Ύδρας, ανεγνώρισεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄριστον ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου. Οὕτω ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ ἀγῶνος ὁ Μιαούλης ἀντικατέστησε τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην ὡς ναύαρχος της Ύδρας καὶ ταχέως ἀπέβη ὁ κατ' οὐσίαν ναύαρχος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΕΤΑ

Ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τὰ πράγματα δὲν ἦσαν πολὺ εὐχάριστα διὰ τοὺς Ἕλληνας, διότι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν εἶχεν ἐκτραχυνθῇ ἀπειλοῦσα μεγάλους κινδύνους καὶ ἡ διχόνοια καὶ ὁ φατριασμός ἐχαλάρωσε τὴν δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔβαινε βραδέως ἡ πολιορκία τῶν φρουρίων τοῦ Ναυπλίου, Κορώνης καὶ Μεθώνης, ἡ δὲ ἐπίθεσις τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τῶν Πατρῶν ἐμειώθη ἔνεκα τῆς ραδιοργάνου τῶν προκοίτων.

Ἐπίσης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα αἱ διχόνοιαι ἐχαλάρωσαν τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔφθασαν εἰς μεγάλην ὀξύτητα, ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις ἐδέχετο σειρὰν πληγμάτων. Οἱ Τοῦρκοι κατέπνιξαν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπίσης ἐξέπνευσεν ἡ ἐπανάστασις τῆς Εὐβοίας, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν ὁ υἱὸς τοῦ μπέη τῆς Μάνης Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ γενναῖος ὑπερασπιστὴς τῶν Βρυσακίων Ἀγγελῆς. Ὁ Ὑψηλάντης ἐξεστράτευσε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπου μόνον μίαν ἐπιτυχίαν εἶχε, τὴν κατάληψιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν (9 Ἰουνίου).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ κύριον ἐνδιαφέρον ἐστρέφετο πρὸς τὴν Δ. Ἑλλάδα. Οἱ Τοῦρκοι κυριαρχήσαντες τῶν δύο προπύργιων τῆς Ἀν. Ἑλλάδος, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Εὐβοίας, προσέβαλον τὸν προμαχῶνα τῆς Δυτικῆς, τὸ Σούλι. Συμφέρον τῆς ὅλης ἐλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο νὰ μὴ συντριβῇ ὁ μικρὸς ὁρεινὸς λαός, ὁ ἀποτελὼν τὴν προφυλακὴν τῆς Ἠπείρου. Διὰ τοῦτο ὁ πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ Μαυροκορδάτος κατένόησεν ὅτι ἦτο μεγάλη ἀνάγκη ἀντιπερισπασμοῦ πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ Σουλίου καὶ παρασκεύασεν ἐκστρατείαν, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ. Τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀπετέλεσαν κατὰ τὸ πλεῖστον εὐρωπαϊκῶς ἡσχημένοι στρατιῶται, δη-

λαδὴ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου οργανωθὲν μικρὸν σῶμα τακτικῶς ὠργανωμένον· σῶμα τῶν Ἰονίων ὑπὸ τὸν Παῦν καὶ τὸ τάγμα τῶν Φιλελλήνων, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοί, γάλλοι, γερμανοί, ἰταλοί, πολωνοί, σπεύσαντες ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἵνα πολεμήσουν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δὺναμιν ταύτην ἐνίσχυσαν χίλιοι περίπου Μανιάται ὑπὸ τὸν Κυριακούλην. Μαυρομιχαλάην. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἔσχε τὴν παράδοξον ἔμπνευσιν νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ἀνταλλάσσωσιν τὴν γραφίδα μετὰ τοῦ ἱφους καὶ τῆς στραταρχικῆς ράβδου διεπεραίωσε τὸν στρατόν του ἐκ Πατρῶν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου διὰ νέων προσελεύσεων τὸ μικρὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀνῆλθεν εἰς 4 χιλιάδας.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐλθὼν εἰς Μεσολόγγιον ὡς ἀπεσταλμένος τῶν Σουλωτῶν παρέστησε τὴν μεγάλην στενοχωρίαν τῆς πατρίδος του καὶ ἔπεισε τὸν Μαυροκορδάτον ν' ἀποσπάσῃ 500 Μανιάτας, τοὺς ὁποίους ἔστειλεν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην, τὸν ἀνδρεῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτεσίου, εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἠλείου Φανάρι, ἀπέχοντα ἐπτά ὥρας τῆς Κιάφας. Τὸ κύριον σῶμα ἐπροχώρει διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀχελῷου βραδίηροντο εἰς αἵματηρὰς ρῆξεις. Παρὰ τὸ Κομπότι οἱ γερμανοὶ ὑπὸ τὸν βυρτεμβέργιον Νόρμαν ἔσχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν κατὰ συντάγματος τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἐνεθάρρυνεν ὑπερμέτρως τὸν Μαυροκορδάτον, ὁ ὁποῖος διέσπασε τὸ δεύτερον τὰς δυνάμεις του, διότι μέρος αὐτῶν ἀπέστειλεν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην πρὸς τὴν Κιάφαν διὰ πέντε Πηγαδίων. Τὸ ὑπόλοιπον σῶμα περιλαμβάνον τὸ τάγμα τοῦ Τορέλα καὶ τοὺς φιλέλληνας ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸ Πέτα, κείμενον δύο ἀγγλικά μίλια βορείως τῆς Ἀρτης. Τὴν Ἀρταν κατεῖχεν ἰσχυρὰ ἐχθρική δύναμις ὑπὸ τὸν Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶν, ἐξωμότην, υἱὸν ἱερέως ἐκ Γεωργίας, ἐκ τῶν δραστηριοτάτων τούρκων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον **Κιουταχῆν**.

Αἱ κινήσεις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐπροδόθησαν. Διὰ τοῦτο ὁ Μ. Μπότσαρης εὗρεν ἰσχυρῶς φρουρούμενα τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ ἀποκρουσθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Πέτα. Μετ' ὀλίγον

ὁ Κιουταχῆς προσέβαλε μὲ 6 χιλ. τὸ στρατόπεδον τῶν Φιλελλήνων, ἀφοῦ διὰ νυκτὸς εἶχε καταλάβει τὰς παρόδους. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσανσαν μάχην οἱ Φιλέλληνες συνετρίβησαν, ἀφοῦ διὰ τῆς ἀνδρείας των ἀνέστησαν τὰς ἀναμνήσεις τῶν ναπολεοντείων πολέμων. Γάλλοι καὶ Γερμανοί, Ἰταλοὶ καὶ Πολωνοὶ ἔχυσαν τὸ αἷμα των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ μόλις 25 ἔξ αὐτῶν διήνοιξαν ὁδὸν διὰ τῶν τουρκικῶν τάξεων πρὸς τὸ Μεσολλόγγιον. Πλὴν τούτων ἄλλοι 400 ἐκ νῶν καλλίστων πολεμιστῶν τῆς Ἑλλάδος ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἀποσκευαὶ καὶ πολεμικὸν ὕλικὸν περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην εἰς τὴν Ἄρταν διὰ κανονιοβολισμῶν σφάξαντες καὶ τοὺς ὀλίγους αἰχμαλώτους (4 Ἰουλίου 1822). Ὅμοίαν καταστροφὴν ὑπέστησαν καὶ οἱ Μανιάται προσβληθέντες ὑπὸ ἀνωτέρων δυνάμεων εἰς τὸ Φανάριον, ὅπου ἐφονεύθη ὁ ἀρχηγὸς των Κυριακούλης Μαυρομυχάλης.

Ἡ παρὰ τὸ **Πέτα** καταστροφὴ εἶχε σημαντικὰς συνεπείας. Ὁ κυριώτατος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας, ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Σουλίου, ἐματαιώθη. Οἱ Σουλιῶται ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ ἀπῆλθον σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Πᾶσα δὲ ἡ Δ. Ἑλλὰς ἐφαίνετο στρατιωτικῶς ἀπολεσθεῖσα. Πλὴν τούτου διὰ τῆς ἀποτυχίας ταύτης ἐδυσφημῆθη ἡ εὐρωπαϊκὴ τακτικὴ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ἄλλοι εὐρωπαϊκῶς πεπαιδευμένοι ὑπέστησαν καίριον τραῦμα, ἐξυψώθη δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ στρατιωτικοί, οἱ ὅποιοι μετ' ὀλίγον ἐμελλον νὰ περιβάλουν διὰ νέας αἰγλῆς τὴν πολιτικὴν τῶν κλεφτῶν.

ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Οἱ δύο τοῦρκοι πασάδες, Βρυώνης καὶ Κιουταχῆς, μὲ τὸν στρατόν των ἀπέκλεισαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς, ἐνῷ συγχρόνως στόλος τουρκικὸς ἀπέκλειεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (Νοέμβριος 1822).

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ ἑλεεινὰ λείψανα τῆς καταστροφῆς τοῦ Πέτα, 60 περίπου ὀπλοφόρους, εἶχον καταφύγει εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ προβλέποντες τὴν

παράγει, ὁ Δημήτριος Καλλέργης καὶ ὁ Ἰωάννης Μακρυγιάννης. Οὗτοι προσεταιρισθέντες τὸν στρατὸν κατώρθωσαν δι' ἀναιμάκτου σχεδὸν ἐξόδου εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖαν τὴν νύκτα τῆς 2—3 Σεπτεμβρίου 1843 νὰ ἐξαναγκάσουν τὸν Ὄθωνα νὰ ὑπογράψῃ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου παρεχώρησε σύνταγμα καὶ ὑπέσχετο ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ξένους. Ἐκτοτε ἡ πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖα ὀνομάζεται Πλατεῖα τοῦ Συντάγματος 1843
 3 Σεπτεμβρίου, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ ἐλληνικοῦ συντάγματος.

Ἡ Βασιλικὴ ἀπολυταρχία ἐφάνη οὕτως ἀποτυχοῦσα καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτισε σύνταγμα. Ἀλλὰ κατὰ βάθος ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1843 ἦτο ἐξέγερσις κατὰ τῆς τάξεως καὶ πειθαρχίας, τὴν ὁποίαν οἱ εὐρωπαῖοι ξένοι ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν.

Τὸ **Σύνταγμα τοῦ 1843** ἐδημιούργησε δύο κοινοβουλευτικὰ σώματα, τὴν Γερουσίαν ἐξ 27 μελῶν ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη καὶ διοριζομένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν Βουλὴν, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν 80 μέλη ἡλικίας τουλάχιστον 30 ἐτῶν. Τὰ δύο σώματα ἔχουν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένου ὑπουργείου ἐξήσκει τὴν ἐκτελεστικὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1843 ὁ Ὄθων ἐκυβέρνησεν ὡς συνταγματικὸς μονάρχης, ἀλλ' ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἀνατροφῆς δὲν συνεπάθει τὰ κοινοβουλευτικὰ ἔθιμα. Διὰ παντοίων μέσων ἐπεδίωξε τὴν ἐκλογὴν αὐλοφίλου βουλῆς καὶ τὴν ἐπικράτησιν φιλοβασιλικῆς κυβερνήσεως. Δύο πολιτευόμενοι ὑπερεῖχον τῶν ἄλλων, ὁ ἡγέτης τῆς ἀγγλικῆς φατρίας Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Κωλέττης, ἡγέτης τῆς γαλλικῆς. Καίτοι δὲ τὰ κόμματα ἦσαν προσωπικά, διεκρίνοντο δύο ἀντίθετα πολιτικὰ προγράμματα καὶ δύο ἀντίθετοι τάσεις. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ καταστήσουν τὸ βασίλειον πρότυπον ἀγαθῆς διοικήσεως, ἐὰν δὲ ἐπετυγχάνετο τοῦτο, φυσικῶς θὰ ἐπηκολούθει ἡ προσάρτησις τῆς Κρήτης, Ἡπείρου, Μακεδονίας. Ὁ Κωλέττης ἀντιθέτως ἦτο τῆς γνώμης ὅτι ἡ Ἑλλὰς πάσῃ θυσίᾳ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου καὶ ὅτι διὰ

τῆς ἐπεκτάσεως θὰ ἀπέκτα τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως.

ΕΞΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΘΩΝΟΣ

Ὁ Ὅθων ἐκυβέρνησεν ἐν μέσῳ δυσχερειῶν. Τὸ 1853 κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς ἐκινήθη πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας, ἀγγλογαλλικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ καὶ μεγάλη ταραχὴ ἐπεκράτησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, διότι ὁ Καλλέργης διορισθεὶς ὑπουργὸς τῶν Στρατικῶν τοῦ ὑπουργείου Μαυροκορδάτου, τοῦ ὀνομασθέντος χλευαστικῶς ὁ π ο υ ρ γ ε ῖ ο υ τ ῆ ς κ α τ ο χ ῆ ς, ἐσκευώρει μετὰ τῶν ξένων τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ἡ κ α τ ο χ ῆ κατέστησε δημοφιλὴ τὸν Ὅθωνα.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ξένων τὸ ὑπουργεῖον τῆς κατοχῆς ἀνετράπη, ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ **Δημ. Βούλγαρης**, ἀνὴρ πατριαρχικῆς αὐστηρότητος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχεν ἀναπτυχθῆ νέα γενεὰ πολιτευομένων, οἱ ὅποιοι ἦσαν θαρραλέωτεροι καὶ διεξῆγον ζωηρὰν ἀντιπολίτευσιν, διότι παρηγωνίζοντο ὑπὸ τῶν αὐλοφίλων πολιτικῶν. Εἰς ἐκ τῶν νεωτέρων τούτων πολιτικῶν, ὁ **Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης**, ἀπέβη τὸ εἶδωλον τῆς ἑλληνικῆς νεότητος. Ὁ ἐγκέφαλος τῶν τότε φοιτητῶν ἦτο μεστὸς ἐπαναστατικῶν θεωριῶν, ὁ βίος τῶν θύρωβώδης, καθόσον ἐτύρβαζον μᾶλλον περὶ τὴν μικροπολιτικὴν ἢ περὶ τὴν ἐπιστήμην.

Εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐκέρδισαν οἱ φίλοι τοῦ στέμματος, ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη ἤρχισε νὰ στρέφεται κατὰ τοῦ Ὅθωνος, ὁ ὁποῖος ἀντιμετώπισε τὴν κατακραυγὴν ἀντικαθιστῶν τὸν ἕνα αὐλόφιλον πρωθυπουργὸν Ἀθ. Μισοῦλην δι' ἄλλου, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη. Ἡ ἀντιπολίτευσις τότε ἤγειρε στάσεις εἰς διάφορα μέρη, αἱ ὁποῖαι κατεστάλησαν ὑπερῶς. Ἀλλὰ τὸ Ναύπλιον κατελήφθη κατόπιν αἱματοχυσίας. Ὁ Ὅθων ἀπεφάσισε τότε νὰ περιοδεύσῃ τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, διότι διετῆρει τὴν ἀνάμνησιν τῶν ζωηρῶν ἐκδηλώσεων κατὰ τὰς προγενεστέρας περιοδείας του. Τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1862 ἀνεχώρησεν ἐκ Πειραιῶς ἐπὶ τῆς θαλαμηγοῦ του μετὰ τῆς βασιλίσσης. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ Θεόδωρος Γρίβας τῇ ὑποκινήσει τοῦ Δημ. Βούλγαρη ἐπανεστάτησε τὸ φρούριον τῆς Βονίτσας, τὸ δὲ